

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

BEBKA®
Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı

TR41 DÜZEY-2 BÖLGESİ BÖLGE PLANI

2024-2028
MEVCUT DURUM ANALİZLERİ

YEŞİL VE
DİJİTAL
DÖNÜŞÜM

KAPSAYICILIK

GELİŞMİŞ
ULAŞIM
BAĞLANTILARI

GÜÇLÜ
GİRİŞİMCİLİK
EKOSİSTEMİ

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)

İŐektepe OSB Mahallesi Arıtma Caddesi

No:22 Nilüfer/Bursa TÜRKİYE

Telefon: 0224 211 13 27

Faks: 0224 211 13 29

Web: www.bebka.org.tr

© BEBKA tarafından hazırlanmış ve yayımlanmıştır.

Özel ve tüzel kişiler tarafından izinsiz çoğaltılamaz,
dağıtılamaz ve satılamaz.

Kaynak gösterilerek kullanılabilir.

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)

2024

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER	1
TABLolar	5
1. BİR ÖNCEKİ PLANIN DEĞERLENDİRİLMESİ	13
1.1. Gelişme Eksenı 1: Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü.....	13
1.1.1. Performans Göstergeleri	14
1.1.2. Ajansın ve Diğer Kurum ve Kuruluşların Katkısı.....	17
1.2. Gelişme Eksenı 2: Beşerî Gelişme ve Sosyal İçerme.....	20
1.2.1. Performans Göstergeleri	21
1.2.2. Ajansın ve Diğer Kurum ve Kuruluşların Katkısı.....	23
1.3. Gelişme Eksenı 3: Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre	24
1.3.1. Performans Göstergeleri	25
1.3.2. Ajansın ve Diğer Kurum ve Kuruluşların Katkısı.....	26
1.4. Öneriler.....	28
2. EKONOMİK GÖSTERGELER	30
2.1. Milli Gelir (Bölgedeki gelir, kişi başına gelir ve gelir dağılımı)	30
2.1.1. Bölge ve İl Bazında Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH).....	30
2.1.2. Bölgenin ve İllerin Ülke GSYH İçindeki Payı.....	30
2.1.3. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH)	31
2.1.4. Bölgenin Toplam Gayri Safi Katma Değeri (GSKD).....	31
2.1.5. Bölgenin Kişi Başı Gayri Safi Katma Değeri (GSKD).....	33
2.2. Sektörel Üretim	34
2.2.1. Sektörel Üretim ve GSYH Payları.....	34
2.2.2. Bölgelerin Sektörel Olarak Toplam GSYH İçindeki Payları	35
2.3. Vergi Gelirleri.....	35
2.4. Kamu Yatırımları.....	36
2.5. Dış Ticaret.....	37
2.5.1. İhracat Rakamları.....	37
2.5.2. Ülkelere Göre İhracatın Dağılımı.....	38
2.5.3. Sektörlere Göre İhracatın Dağılımı	41
2.5.4. İthalat Rakamları	44
2.5.5. Ülkelere Göre İthalatın Dağılımı	45
2.5.6. Sektörlere Göre İthalatın Dağılımı	47
2.6. Gümrüklere Göre İhracat Değeri.....	50
2.7. Eximbank Krediler	50
2.8. Dış Ticarete Teknoloji Düzeyi	51
2.9. İmalat Sanayi Ürünlerinin İthal İkame Potansiyeli.....	52
3. REKABET GÜCÜ VE YATIRIM ORTAMI	54
3.1. İşletme Sayılarına Göre Sektörel Paylar	54
3.2. Çalışan Sayılarına Göre Sektörel Paylar.....	56
3.2.1. Sanayi Alanları.....	57
3.2.2. Bölgede Sanayi Üretimi	57
3.2.3. Bursa'da Sanayi Üretimi.....	61
3.2.4. Eskişehir'de Sanayi Üretimi.....	69

3.2.5. Bilecik'te Sanayi Üretimi.....	76
3.2.6. Alt Ölçekli Planlarda Sanayi Alanlarına İlişkin Kararlar	80
3.3. Serbest Bölgeler	85
3.4. Rekabet Gücü	88
3.4.1. Rekabetçilik Endeksi.....	88
3.4.2. İşletme Yapısı ve İş Ortamı.....	88
3.4.3. Akıllı Uzmanlaşma.....	88
3.4.4. TR41 Bölgesi'nde Kümelenme ve Yoğunlaşan Sektörlerde İstihdam ve İşyeri Sayıları.....	90
3.4.5. İller Arasında Farklılaşma.....	101
3.5. Ar-Ge ve Yenilikçilik.....	102
3.5.1. Ar-Ge Harcamaları.....	102
3.5.2. Ar-Ge Merkezleri.....	104
3.5.3. Tasarım Merkezleri.....	106
3.5.4. Patent, Faydalı Model, Marka ve Tasarım.....	108
3.5.5. Teknoloji ve Yenilik Destek Programları (TEYDEP).....	112
3.6. Girişimcilik	113
3.6.1. Eğitim Durumuna Göre Nitelikli İşgücü Potansiyeli	113
3.6.2. Çalışan Sayısına Göre Şirket Sayıları	115
3.6.3. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları.....	116
3.6.4. Girişimci ve Yenilikçi Üniversitesi Endeksi.....	117
3.6.5. Akademik Performansa Göre Üniversite Sıralaması	118
3.6.6. Girişimcilik Ekosistemindeki Arayüz Kuruluşlar	119
3.7. Yaratıcı Kültür Endüstrileri	127
3.8. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	133
3.8.1. Bursa	133
3.8.2. Eskişehir.....	135
3.8.3. Bilecik.....	137
3.9. Devlet Destekleri.....	138
3.9.1. Yatırım Teşvik Belgeleri.....	138
3.9.2. Yatırım Teşvik Belgeleri	138
3.9.3. KOSGEB Destekleri	143
3.9.4. TÜBİTAK Destekleri.....	154
3.9.5. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Destekleri	159
3.9.6. Tarım ve Orman Bakanlığı Destekleri	163
4. NÜFUSUN GENEL DURUMU VE BEŞERİ SERMAYE	184
4.1. Demografik Yapı.....	184
4.1.1. Demografik Göstergeler	184
4.1.2. Nüfusun Temel Göstergeleri	185
4.2. Nüfus Projeksiyonları	189
4.2.1. Bursa İlçeleri Nüfus Projeksiyonu	191
4.2.2. Eskişehir İlçeleri Nüfus Projeksiyonu.....	208
4.2.3. Bilecik İlçeleri Nüfus Projeksiyonu	222
4.3. Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri.....	230
4.3.1. TR41 Bölgesi Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri	230
4.3.2. Bursa İli Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri.....	230
4.3.3. Eskişehir İli Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri.....	231

4.3.4. Bilecik İli Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri	231
5. EĞİTİM	232
5.1. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim.....	232
5.2. Ortaöğretim.....	237
5.3. Yükseköğretim.....	240
5.4. Yaygın Eğitim	243
6. İŞGÜCÜ PİYASASI	246
6.1. Yıllara Göre İş Gücüne Katılım Oranları.....	246
6.1.1. Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranları.....	247
6.1.2. Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranları.....	248
6.1.3. Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre İş Gücüne Katılım Oranları	249
6.1.4. Eğitim Durumuna Göre İş Gücüne Katılım Oranları.....	249
6.2. İş Gücüne Katılmama Nedenleri.....	250
6.3. İş Gücüne Talep.....	251
6.4. İstihdam.....	252
6.4.1. 15 Yaş Üstü Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre İstihdam.....	253
6.5. İşsizlik.....	255
6.6. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk.....	258
6.6.1. Sosyal Yardım	260
6.6.2. Sosyal Sigorta Göstergeleri.....	266
6.6.3. Sosyal İçerme ve Sosyal Hizmetler	270
6.7. Göç.....	278
6.7.1. Bursa İli Göç Verileri.....	278
6.7.2. Eskişehir İli Göç Verileri	280
6.7.3. Bilecik İli Göç Verileri	282
7. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE ALTYAPI.....	285
7.1. Kentsel ve Kırsal Altyapı.....	285
7.1.1. Mekânsal Gelişme ve Yerleşimlere Dair Değerlendirme	285
7.1.2. Kırsal Yerleşim Alanları	286
7.2. Konut.....	288
7.2.1. Konut Satışları	288
7.2.2. Konut Fiyatlarının Hane Halkı Gelirine Oranı	289
7.3. Ulaşım	291
7.3.1. Mevcut Ulaşım Altyapısı ve Göstergeleri.....	291
7.3.2. Yolcu ve Yük Taşımacılığının Değerlendirilmesi.....	292
7.3.3. 2023, 2029 ve 2035 Yıllarında Hedeflenen Ulaşım Altyapısı	294
7.4. İnternet Erişimi.....	298
7.5. Sağlık	300
7.5.1. Sağlık Verileri.....	300
7.5.2. Hastaneye Erişim	310
7.5.3. Sağlık Kurumu Mevcut Olan Yerler	313
7.5.4. Sağlık İlişkileri.....	313
7.5.5. Geliştirilebilecek Alanlar.....	315
7.6. Kültürel Hizmetler	315
8. TARIM, ORMANCILIK, BALIKÇILIK VE KIRSAL KALKINMA	318
8.1. Ekonomide Tarımsal Üretimin Payı.....	318

8.2. TR41 Bölgesi İlleri Kırsal ve Kentsel Yerleşimler	321
8.2.1. Bursa İli Kırsal ve Kentsel Yerleşimler.....	321
8.2.2. Eskişehir İli Kırsal ve Kentsel Yerleşimler	322
8.2.3. Bilecik İli Kırsal ve Kentsel Yerleşimler	324
8.3. Kırsal Yerleşim Yerleri Nüfus Değişimi.....	325
8.3.1. Kırsal Yerleşimlerde 0-14 Yaş Grubu Oranları.....	326
8.3.2. Kırsal Yerleşimlerde 64+ Yaş Grubu Oranları.....	327
8.4. Kırsalda Ekonomik Yapı.....	328
8.4.1. Bursa İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları	329
8.4.2. Eskişehir İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları.....	329
8.4.3. Bilecik İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları	330
8.5. Kırsal Yerleşimlerde Sanayi Tesisleri	331
8.6. Kırsal Yerleşimlerde İşgücü Hareketliliği.....	331
8.6.1. Bursa İli Kırsal Yerleşimlerde İşgücü Hareketliliği	331
8.6.2. Eskişehir İli Kırsal Yerleşimlerde İşgücü Hareketliliği	332
8.6.3. Bilecik İli Kırsal Yerleşimlerde İşgücü Hareketliliği	333
8.7. Kırsal Yerleşimlerde Eğitim Hizmetleri.....	335
8.8. Tarımsal Üretim Değerleri	337
8.8.1. Bitkisel Üretim Değeri.....	337
8.8.2. Canlı Hayvanlar Değeri.....	338
8.8.3. Hayvansal Ürünler Değeri.....	339
8.9. Arazi Kullanımı	340
8.9.1. TR41 Bölgesi'nde Arazi Kullanımı.....	340
8.9.2. Bursa İli Arazi Kullanımı.....	343
8.9.3. Eskişehir İli Arazi Kullanımı	343
8.9.4. Bilecik İli Arazi Kullanımı	344
8.10. Tarımsal Üretim	345
8.10.1. Örtü Altı Üretim	348
8.10.2. Organik Tarım	351
8.10.3. İyi Tarım Uygulamaları	352
8.11. Tarıma Dayalı Sanayi	353
8.12. Gıda Güvenliği.....	354
8.13. Hayvancılık	356
8.13.1. Büyükbaş Hayvancılık	356
8.13.2. Küçükbaş Hayvancılık.....	358
8.13.3. Hayvansal Ürünler	359
8.13.4. Kumes Hayvancılığı	361
8.13.5. Arıcılık	362
8.13.6. İpek Böcekçiliği.....	363
8.13.7. Balıkçılık	364
8.14. Ormancılık.....	368
8.14.1. Orman Varlığı.....	368
8.14.2. Oduna Dayalı Orman Ürünlerinin Üretimi	370
9. DOĞAL VE TARİHİ DEĞERLER.....	371
9.1. Doğal Sit Alanları.....	371
9.2. Taşınmaz Kültür Varlıkları & Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri.....	371

9.2.1. Bursa.....	371
9.2.2. Eskişehir	373
9.2.3. Bilecik.....	374
10. ÇEVRE VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ	375
10.1. Çevre Kirliliği ve Yönetimi	375
10.1.1. Su Yönetimi	375
10.1.2. Atıksu Yönetimi	377
10.1.3. Hava Kalitesi.....	379
10.1.4. Deniz Kirliliği	380
10.1.5. Katı Atık Yönetimi	381
10.1.6. Gürültü Kirliliği.....	384
10.2. İklim Değişikliği	385
10.3. Elektrik Enerjisi.....	386
10.3.1. Elektrik Talebi.....	387
10.3.2. Kurulu Güç Analizi	389
10.3.3. Elektrik Arzı.....	391
KAYNAKÇA	395

ŞEKİLLER

Şekil 1. İl ve Bölge Bazında GSYH.....	30
Şekil 2. Sektörel Üretimin GSYH İçindeki Payları (%).....	35
Şekil 3. İhracatın Yıllara Göre Değişimi (2014=100).....	38
Şekil 4. İthalatın Yıllara Göre Değişimi (2014=100).....	44
Şekil 5. TR41 Bölgesi İş Yeri ve Sigortalı Çalışan Sayıları, 2010-2021.....	54
Şekil 6. Bursa İli İş Yeri Sayısına Göre Sektörel Dağılım, 2021.....	54
Şekil 7. Eskişehir İli İş Yeri Sayısına Göre Sektörel Dağılım, 2021.....	55
Şekil 8. Bilecik İli İş Yeri Sayısına Göre Sektörel Dağılım, 2021.....	55
Şekil 9. Bursa İli Sigortalı Çalışan Sayısına Göre İlk 10 Sektör, 2021.....	56
Şekil 10. Eskişehir Sigortalı Çalışan Sayısına Göre İlk 10 Sektör, 2021.....	56
Şekil 11. Bilecik İli Sigortalı Çalışan Sayısına Göre İlk 10 Sektör, 2021.....	57
Şekil 12. Marmara ve TR41 Bölgesi İlleri OSB Alanları Payı.....	58
Şekil 13. Bursa İlindeki Sanayi İşletmelerinin Ölçek Dağılımı.....	63
Şekil 14. Bursa İlindeki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı.....	63
Şekil 15. Bursa'da Yer Alan OSB'ler ve Haritadaki Yerleri.....	65
Şekil 16. Bursa'daki Bazı OSB'lerin Sektörel Baskınlıkları.....	66
Şekil 17. Eskişehir İlindeki Sanayi İşletmelerinin Ölçek Dağılımı.....	70
Şekil 18. Eskişehir İlindeki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı.....	70
Şekil 19. Eskişehir İli Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri.....	71
Şekil 20. Bilecik İlindeki Sanayi İşletmelerinin Ölçek Dağılımı.....	77
Şekil 21. Bilecik İlindeki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı.....	77
Şekil 22. Bilecik İli Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri.....	79
Şekil 23. Serbest Bölge'nin Harita Üzerindeki Konumu.....	87
Şekil 24. Bursa Serbest Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firmaların Sektörel Dağılımı.....	24
Şekil 25. Sigortalı Çalışan Sayılarına Göre Sektörel Büyüklük, Başatlık ve Uzman Dağılımı, 2021.....	93
Şekil 26. Merkezi Yönetim Bütçesinden Yapılan Ar-Ge Harcamaları ile Verilen Dolaylı Ar-Ge Destekleri*, 2014-2021.....	104
Şekil 27. En Fazla Harcamanın Yapıldığı İlk Beş Sosyo-Ekonomik Hedef, 2021.....	105
Şekil 28. İllere Göre Patent Başvuru ve Tescili, 2022.....	110
Şekil 29. TR41 Bölgesi Patent Başvuru ve Tescili, 2010-2022.....	110
Şekil 30. İllere Göre Faydalı Model Başvuru ve Tescili, 2022.....	111
Şekil 31. TR41 Bölgesi Faydalı Model Başvuru ve Tescili, 2010-2022.....	111
Şekil 32. İllere Göre Marka Başvuru ve Tescili, 2022.....	112
Şekil 33. TR41 Bölgesi Marka Başvuru ve Tescilleri, 2010-2022.....	132
Şekil 34. İllere Göre Tasarım Başvuru ve Tescili, 2022.....	113
Şekil 35. TR41 Bölgesi Tasarım Başvuru ve Tescili, 2010-2022.....	113
Şekil 36. TEYDEP Başvuruları, 1995-2020 Birikimli.....	114
Şekil 37. Türkiye'deki Teknoparklar.....	120
Şekil 38. İki ve Üzeri Sayıda Teknopark Olan İller.....	124
Şekil 39. Bursa TTO Girişimcilik ve Şirketleşme hizmetleri.....	148
Şekil 40. Bursa İli Kültür Endüstrisi Sektör Payları.....	131
Şekil 41. Eskişehir İli Kültür Endüstrisi Sektör Payları.....	131
Şekil 42. Bilecik İli Kültür Endüstrisi Sektör Payları.....	133

Şekil 43. Bursa İli Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Dağılımı	134
Şekil 44. Bursa İli Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı	135
Şekil 45. Bursa İli Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı	136
Şekil 46. Eskişehir İli Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı	136
Şekil 47. Eskişehir İli Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Dağılımı	137
Şekil 48. Eskişehir İli Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı	137
Şekil 49. Bilecik İli Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı.....	138
Şekil 50. Bilecik İli Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Dağılımı	138
Şekil 51. Bilecik İli Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı.....	139
Şekil 52. Bursa İli Teşvik Belgesi Sayısı	140
Şekil 53. Bursa İli Aktif Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Oransal Dağılımı	141
Şekil 54. Eskişehir İli Teşvik Belgesi Sayısı.....	142
Şekil 55. Eskişehir İli Aktif Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Oransal Dağılımı.....	142
Şekil 56. Bilecik İli Teşvik Belgesi Sayısı	143
Şekil 57. Bilecik İli Aktif Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Oransal Dağılımı	144
Şekil 58. TR41 Bölgesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2010.....	186
Şekil 59. TR41 Bölgesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2022	187
Şekil 60. TR41 Bölgesinin Okuryazarlık Oranı (%), 2010	187
Şekil 61. TR41 Bölgesinin Okuryazarlık Oranı (%), 2022.....	187
Şekil 62. TR41 Bölgesi Medeni Durum, 2010.....	189
Şekil 63. TR41 Bölgesi Medeni Durum, 2022	189
Şekil 64. TR41 Bölgesi Yaş Gruplarına Göre Evlenme Sayıları, 2010-2022.....	190
Şekil 65. TR41 Bölgesi Yaş Gruplarına Göre Boşanma Sayıları.....	190
Şekil 66. TR41 Bölgesinin Yıllara Göre Nüfus Eğilimi, 1970-2021.....	191
Şekil 67. TR41 Bölgesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	191
Şekil 68. TR41 Bölgesi Nüfusunun Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, 2022	231
Şekil 69. Bursa Nüfusunun Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, 2022	232
Şekil 70. Eskişehir Nüfusunun Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, 2022	232
Şekil 71. Bilecik Nüfusunun Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, 2022.....	233
Şekil 72. OECD Ülkeleri 3-5 Yaş Aralığı Erken Çocukluk Eğitimine Katılma Oranları, 2019	236
Şekil 73. Bölge ve Ülke Bazında İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2021.....	247
Şekil 74. Bölge ve Ülke Bazında İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2022.....	248
Şekil 75. 15-64 Yaş Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranları, 2016-2022.....	249
Şekil 76. Kadınlarda İş Gücüne Katılmama Nedenleri Dağılımı 15+, 2022	251
Şekil 77. Erkeklerde İş Gücüne Katılmama Nedenleri Dağılımı 15+, 2022.....	252
Şekil 78. İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı 15+, 2014-2022.....	256
Şekil 79. 2022 Yılı Avrupa, OECD ve Türkiye'de İşsizlik Oranları 15+, (%)	257
Şekil 80. OECD ve Türkiye'de 15-29 Yaş NEET Oranları, 2021 (%)	258
Şekil 81. Hanehalkı Ortalama ve Medyan Geliri, 2021.....	259
Şekil 82. Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı, 2014-2021.....	259
Şekil 83. Harcama Türlerine Göre Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı, 2019	260
Şekil 84. Bursa İlinde Toplu Taşıma İle Erişim İmkânı Olan Kırsal Yerleşimler	288
Şekil 85. Eskişehir İlinde Toplu Taşıma İle Erişim İmkânı Olan Kırsal Yerleşimler	288
Şekil 86. Bilecik İlinde Toplu Taşıma İle Erişim İmkânı Olan Kırsal Yerleşimler	289
Şekil 87. Yıllara Göre Konut Satışları.....	290

Şekil 88. Bölgesel Ortalama Yıllık Hanehalkı Gelirinin İlçelere Göre Ortalama Konut Satış Fiyatlarına Oranı (Yıl Cinsinden).....	291
Şekil 89. Mevcut Ulaşım Altyapısı, 2019	293
Şekil 90. 2023 Yılı Ulaşım Altyapısı	298
Şekil 91. 2029 Yılı Ulaşım Altyapısı.....	298
Şekil 92. 2035 Yılı Ulaşım Altyapısı.....	299
Şekil 93. Hastaneye Erişim için Bursa İlinden Gidenler.....	311
Şekil 94. Hastaneye Erişim için Bursa İline Gelenler	312
Şekil 95. Hastaneye Erişim için Eskişehir İlinden Gidenler.....	312
Şekil 96. Hastaneye Erişim için Eskişehir İline Gelenler	313
Şekil 97. Hastaneye Erişim için Bilecik İlinden Gidenler	313
Şekil 98. Hastaneye Erişim için Bilecik İline Gelenler	314
Şekil 99. TR41 Bölgesi'nde Sağlık Kurumu Mevcut Olan İlçeler.....	314
Şekil 100. Bursa İli İçerisindeki Sağlık İlişkileri.....	315
Şekil 101. Eskişehir İli İçerisindeki Sağlık İlişkileri.....	315
Şekil 102. Bilecik İli İçerisindeki Sağlık İlişkileri.....	316
Şekil 103. Dünya'da Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları, 2021	319
Şekil 104. TR41 Bölgesi Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları Değişimi, 2010-2021.....	321
Şekil 105. Bursa YER-SİS Kırsal ve Kentsel Kademeleri.....	322
Şekil 106. Bursa İli Kırsal Hizmet Merkezleri Sayısı.....	323
Şekil 107. Eskişehir YER-SİS Kırsal ve Kentsel Kademeleri.....	324
Şekil 108. Eskişehir İli Kırsal Hizmet Merkezleri Sayısı	325
Şekil 109. Bilecik YER-SİS Kırsal ve Kentsel Kademeleri.....	325
Şekil 110. Bilecik İli Kırsal Hizmet Merkezleri Sayısı	326
Şekil 111. TR41 Bölgesi YER-SİS Yaz-Kış Nüfus Değişimleri	327
Şekil 112. TR41 Bölgesi İlleri Kırsal Yerleşimleri 0-14 Yaş Grubu Kırsal Nüfus Oranları.....	329
Şekil 113. TR41 Bölgesi Kırsal Yerleşimlerde İlleri 64+ Yaş Grubu Kırsal Nüfus Oranları	367
Şekil 114. Bursa İli Kırsal Mahallerde Ana Geçim Kaynakları	330
Şekil 115. Eskişehir İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları	331
Şekil 116. Bilecik İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları.....	331
Şekil 117. TR41 Bölgesi Kırsal Yerleşim Yerlerindeki Sanayi Tesisleri	332
Şekil 118. Bursa İli Kırsal Yerleşimlere Geliş Sebepleri	333
Şekil 119. Bursa İli Kırsal Yerleşimlerden Gidiş Sebepleri.....	333
Şekil 120. Eskişehir İli Kırsal Yerleşimlere Geliş Sebepleri.....	334
Şekil 121. Eskişehir İli Kırsal Yerleşimlerden Gidiş Sebepleri	334
Şekil 122. Bilecik İli Kırsal Yerleşimlere Geliş Sebepleri	335
Şekil 123. Bilecik İli Kırsal Yerleşimlerden Gidiş Sebepleri.....	335
Şekil 124. TR41 Bölgesi İlçeleri Kırsal Mahalleleri Okul Durumu (İlkokul, Ortaokul, Lise).....	336
Şekil 125. TR41 Bölgesi Bitkisel Üretimlerinin Türkiye İçindeki Payları (%).....	338
Şekil 126. TR41 Bölgesi Kişi Başı Bitkisel Üretim Değerleri Yıllara Göre Değişimi, 2010-2021	339
Şekil 127. TR41 Bölgesi Canlı Hayvanlar Değeri (1000 TL) Değişimi, 2010-2021	339
Şekil 128. TR41 Bölgesi Kişi Başı Canlı Hayvanlar Değeri Yıllara Göre Değişimi, 2014-2021.....	340
Şekil 129. Arazi Kullanımı Haritası	343

Şekil 130. TR41 Bölgesi Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretim Miktarı Yıllara Göre Değişimi, 2014-2021 ...	350
Şekil 131. TR41 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığı, 2010-2021	358
Şekil 132. TR41 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığı, 2014-2021	360
Şekil 133. TR41 Bölgesi Sığır Sütü Üretimi (Ton), 2010-2019	361
Şekil 134. TR41 Bölgesi Koyun Sütü Üretimi (Ton), 2010-2019	361
Şekil 135. TR41 Bölgesi Keçi Sütü Üretimi (Ton), 2010-2019	362
Şekil 136. TR41 Bölgesi Yaş Koza Üretimi (Ton), 2010-2021	365
Şekil 137. TR41 Bölgesi Ormanlık Alan Dağılımı	370
Şekil 138. Bursa İli Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişme Bölgeleri	373
Şekil 139. Eskişehir İli Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişme Bölgeleri	374
Şekil 140. İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çekilen Su Kaynakları, 2020	377
Şekil 141. TR41 Bölgesi'nin İçinde Bulunduğu Su Havzaları ve Bölgenin Hidrolojik Yapısı	378
Şekil 142. Alıcı Ortamlara Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık Su Oranları, 2018	380
Şekil 143. Belediye Bertaraf Yöntemine Göre Atık, 2018	383
Şekil 144. Beyan Edilen Tehlikesiz Atık Oranı, 2019	383
Şekil 145. Bertaraf Yöntemlerine göre Tehlikeli Atık Yönetimi	384
Şekil 146. Sıfır Atık Yönetimi Kapsamında Toplanan Atık Miktarı (Ton)	384
Şekil 147. Bursa Gürültü Düzeyi Haritası	385
Şekil 148. Eskişehir Gürültü Düzeyi Haritası	386
Şekil 149. Sera Gazı Salımı Oranları	387
Şekil 150. Türkiye'de Yıllık Elektrik Talebi (GWh) ve Artış Oranı (%)	388
Şekil 151. Türkiye'de Sektörlere Göre Toplam Enerji Tüketimi (Mtep)	388
Şekil 152. Yıllara Göre Kişi Başına Enerji Tüketimi (TEP/Kişi)	389
Şekil 153. Faturalanan Elektrik Tüketimi (MWh)	389
Şekil 154. TR41 Bölgesinin Faturalanan Elektrik Tüketiminin Türkiye Geneli Oranı (%)	390
Şekil 155. Türkiye Kurulu Gücünün Yıllar İtibariyle Gelişimi (MW/Yıl)	390
Şekil 156. Yıllar İtibariyle Lisanslı Kurulu Gücün Kaynak Bazında Gelişimi (MW)	391
Şekil 157. Bursa İli Lisanslı Elektrik Santralleri Toplam Kurulu Gücü (MW)	391
Şekil 158. TR41 Bölgesi Lisanssız Elektrik Santralleri Toplam Kurulu Gücü	392
Şekil 159. Lisanslı Elektrik Üretiminin Kaynak Bazında Gelişimi (GWh)	392
Şekil 160. Yıllar İtibariyle Lisanslı Elektrik Üretiminin Kamu-Özel Olarak Değişimi (%)	393
Şekil 161. Türkiye'de İhtiyaç Fazlası Olarak Sisteme Verilen Enerji Miktarı	393
Şekil 162. Türkiye'de Lisanssız Elektrik Üretiminin Kaynaklara Göre Dağılımı (%)	394
Şekil 163. TR41 Bölgesi Lisanslı Elektrik Üretimi (GWh)	394
Şekil 164. TR41 Bölgesi'nde Lisanslı Elektrik Üretiminin Ülke İçindeki Oranı (%)	395
Şekil 165. TR41 Bölgesi'nde Üretilen ve İhtiyaç Fazlası Olarak Sisteme Verilen Enerji Miktarı (MWh)	395

TABLOLAR

Tablo 1. Performans Göstergeleri (Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü).....	15
Tablo 2. Performans Göstergeleri (Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme).....	21
Tablo 3. Performans Göstergeleri (Beşerî Gelişme ve Sosyal İçerme).....	25
Tablo 4. Bölgenin ve İllerin Ülke GSYH İçindeki Payı (%).....	31
Tablo 5. İl ve Bölge Bazında Kişi Başına Düşen GSYH (\$).....	31
Tablo 6. Bölgelerin Toplam Ülke Katma Değeri İçindeki Payları, 2010.....	32
Tablo 7. Bölgelerin Toplam Ülke Katma Değeri İçindeki Payları, 2021.....	32
Tablo 8. Bölgelerin Kişi Başı Gayri Safi Katma Değerleri, 2010.....	33
Tablo 9. Bölgelerin Kişi Başı Gayri Safi Katma Değerleri, 2020.....	34
Tablo 10. Bölgelerin Sektörel Olarak Toplam GSYH İçindeki Payları.....	35
Tablo 11. Genel Bütçe Vergi Gelirleri (2021 Yılı Aralık Sonu İtibarıyla).....	36
Tablo 12. TR41 Bölgesi Sektörel Kamu Yatırımları (Cari Fiyatlarla, Milyon TL).....	37
Tablo 13. Yıllara Göre İhracat (Milyon \$).....	38
Tablo 14. İhracatta İlk 5 Ülkenin Değişimi.....	39
Tablo 15. İhracatta İlk 5 Sektörün Değişimi.....	41
Tablo 16. Yıllara Göre İthalat (Milyon \$).....	44
Tablo 17. İthalatta İlk 5 Ülkenin Değişimi.....	45
Tablo 18. İthalatta İlk 5 Sektörün Değişimi.....	48
Tablo 19. Gümrüklere Göre İhracat Değerleri (Milyon \$).....	50
Tablo 20. Eximbank Kredileri.....	51
Tablo 21. Eximbank Kredileri İl Bazında (Milyon \$).....	51
Tablo 22. İhracatın Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı.....	52
Tablo 23. İthalatın Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı.....	52
Tablo 24. İllere ve Konumuna Göre Sanayi Sicil Belgeli İşletmeler.....	59
Tablo 25. İllere ve Konumuna Göre Sanayi Sicil Belgeli İşletmeler (Yalnızca İmalat).....	59
Tablo 26. TR41 Bölgesi'nde Planlı Alanlar (OSB, KSS ve EB) Dışındaki İşletmelerin Sektörel Dağılımı.....	60
Tablo 27. Bursa İli Sanayi Sektörünün Çalışan Sayısı ve İl Payı Dağılımı.....	64
Tablo 28. Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgeleri Sayısı.....	64
Tablo 29. Bursa İli OSB Bilgileri.....	65
Tablo 30. Bursa İli OSB'lerin Kuruluş Yılı ve Fay Hattına Yakınlıkları.....	67
Tablo 31. Bursa İli KSS Bilgileri.....	67
Tablo 32. Eskişehir İli Sanayi Sektörünün Çalışan Sayısı ve İl Payı Dağılımı.....	70
Tablo 33. Eskişehir İli OSB Bilgileri.....	72
Tablo 34. Eskişehir OSB Sektörel Dağılım ve İstihdam Sayısı.....	72
Tablo 35. Eskişehir İli KSS Bilgileri.....	74
Tablo 36. Eskişehir'de Planlı Alanlar Dışındaki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı.....	75
Tablo 37. Bilecik İlindeki Sektörlerin Çalışan sayısı ve İl payı.....	77
Tablo 38. Bilecik İli OSB Bilgileri.....	78
Tablo 39. Bilecik İli KSS Bilgileri.....	79
Tablo 40. Bilecik'te Planlı Alanlar Dışındaki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı.....	80
Tablo 41. Serbest Bölgeler İtibarıyla Yıllık Ticaret Hacimleri (Milyon \$).....	88
Tablo 42. İllerarası Rekabetçilik Endeksi (Genel Endeks).....	90
Tablo 43. Bursa'da İmalat Sanayisinde Öne Çıkan Sektörler.....	93

Tablo 44. Bursa İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İstihdam Sayıları, 2017-2021.....	94
Tablo 45. Bursa İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İş Yeri Sayıları, 2017-2021.....	94
Tablo 46. Bursa İli 2 Yıldız Alan Sektörler.....	95
Tablo 47. Eskişehir İli İmalat Sanayisinde Öne Çıkan Sektörler.....	96
Tablo 48. Eskişehir İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İstihdam Sayıları, 2017-2021.....	97
Tablo 49. Eskişehir İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İş Yeri Sayıları, 2017-2021.....	97
Tablo 50. Eskişehir İlinde 2 Yıldız Alan Sektörler.....	98
Tablo 51. Bilecik İli Öne Çıkan Sektörler.....	99
Tablo 52. Bilecik İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İstihdam Sayıları, 2017-2021.....	99
Tablo 53. Bilecik İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İş Yeri Sayıları, 2017-2021.....	100
Tablo 54. TR41 Bölgesi İllerinde Küme Potansiyeli Ön Plana Çıkan Sektörler.....	100
Tablo 55. Bursa'da Faaliyette Olan Kümeler.....	101
Tablo 56. Eskişehir'de Faaliyette Olan Kümeler.....	102
Tablo 57. Bölgelere Göre Gayrisafi Yurt İçi Ar-Ge Harcaması ve İnsan Kaynağı, 2021.....	105
Tablo 58. Ar-Ge Merkezleri Sayısı.....	105
Tablo 59. TR41 Bölgesi Ar-Ge Merkezleri Sektörel Dağılımı.....	107
Tablo 60. Tasarım Merkezleri Sayısı.....	108
Tablo 61. TR41 Bölgesi Tasarım Merkezleri Sektörel Dağılım.....	108
Tablo 62. Eğitim Durumunda Göre Nitelikli İşgücü Potansiyeli, 2014.....	115
Tablo 63. Eğitim Durumunda Göre Nitelikli İşgücü Potansiyeli, 2022.....	115
Tablo 64. Çalışan Sayılarına Göre İş Yeri Sayıları, 2010.....	116
Tablo 65. Çalışan Sayılarına Göre İş Yeri Sayıları, 2021.....	116
Tablo 66. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları, 2014-2022.....	117
Tablo 67. Üniversitelerarası Girişimcilik ve Yenilikçilik Endeksi 2014 Sıralaması.....	118
Tablo 68. Üniversitelerarası Girişimcilik ve Yenilikçilik Endeksi 2022 Sıralaması.....	118
Tablo 69. Akademik Performansa Göre Üniversite Sıralaması, 2022-2023.....	119
Tablo 70. Akademik Performansa Göre Üniversite Sıralaması, 2015-2016.....	119
Tablo 71. Performans Endeksi Sonuçları.....	121
Tablo 72. Kültür Endüstrisini Oluşturan Alt Sektörler.....	128
Tablo 73. Bursa İli Kültür Endüstri İşyeri ve Sigortalı Sayıları, 2016-2020.....	130
Tablo 74. Eskişehir İli Kültür Endüstri İşyeri ve Sigortalı Sayıları, 2016-2020.....	132
Tablo 75. Bilecik İli 2016 – 2020 Yılları Arası Kültür Endüstri İşyeri ve Sigortalı Sayıları.....	133
Tablo 76. Bursa İli 2010 – 2023(Mayıs) Yılları Arası Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri.....	140
Tablo 77. Eskişehir İli Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri.....	141
Tablo 78. Bilecik İli Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri.....	143
Tablo 79. KOSGEB Desteği Alan İşletme Sayısı, 2014-2021.....	144
Tablo 80. KOSGEB Desteklerinin Parasal Miktarı (Milyon TL), 2014-2021.....	146
Tablo 81. Bursa İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (KOSGEB).....	148
Tablo 82. Bursa İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (KOSGEB).....	149
Tablo 83. Eskişehir İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (KOSGEB).....	151
Tablo 84. Eskişehir İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (KOSGEB).....	152
Tablo 85. Bilecik İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (KOSGEB).....	153
Tablo 86. Bilecik İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (KOSGEB).....	154
Tablo 87. Türkiye Geneli Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TÜBİTAK).....	155
Tablo 88. Türkiye Geneli Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TÜBİTAK).....	155
Tablo 89. Bursa İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TÜBİTAK).....	156

Tablo 90. Bursa İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TÜBİTAK).....	157
Tablo 91. Eskişehir İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TÜBİTAK).....	158
Tablo 92. Eskişehir İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TÜBİTAK).....	158
Tablo 93. Bilecik İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TÜBİTAK).....	159
Tablo 94. Bilecik İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TÜBİTAK).....	160
Tablo 95. Bursa İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TKDK).....	160
Tablo 96. Bursa İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TKDK).....	162
Tablo 97. Türkiye Geneli Tarımsal Destekleme Ödemeleri (1000 TL).....	164
Tablo 98. 2014 – 2021 Yılları Arası Bursa İlinde Gerçekleşen Tarımsal Destekler.....	171
Tablo 99. 2014 – 2021 Yılları Arası Eskişehir İlinde Gerçekleşen Tarımsal Destekler.....	176
Tablo 100. 2014 – 2021 Yılları Arası Bilecik İlinde Gerçekleşen Tarımsal Destekler.....	181
Tablo 101. TR41 Bölgesi Demografik Göstergeler.....	185
Tablo 102. Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Nüfus (15+), 2010.....	188
Tablo 103. Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Nüfus (15+), 2022.....	188
Tablo 104. Büyükorhan İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	192
Tablo 105. Gemlik İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	193
Tablo 106. Gürsu İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	194
Tablo 107. Harmancık İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	195
Tablo 108. İnegöl İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	196
Tablo 109. İznik İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	197
Tablo 110. Karacabey İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	198
Tablo 111. Keles İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	199
Tablo 112. Kestel İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	200
Tablo 113. Mudanya İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	201
Tablo 114. Mustafakemalpaşa İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	202
Tablo 115. Nilüfer İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	203
Tablo 116. Orhaneli İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	204
Tablo 117. Orhangazi İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	205
Tablo 118. Osmangazi İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	206
Tablo 119. Yenişehir İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	207
Tablo 120. Yıldırım İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	208
Tablo 121. Alpu İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	209
Tablo 122. Beylikova İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	240
Tablo 123. Çifteler İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	211
Tablo 124. Günyüzü İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	212
Tablo 125. Han İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	213
Tablo 126. İnönü İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	214
Tablo 127. Mahmudiye İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	215
Tablo 128. Mihalgazi İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	216
Tablo 129. Mihalıççık İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	217
Tablo 130. Odunpazarı İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	218
Tablo 131. Sarıkaya İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	219
Tablo 132. Seyitgazi İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	220
Tablo 133. Sivrihisar İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	221
Tablo 134. Tepebaşı İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	222
Tablo 135. Bozüyük İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	223

Tablo 136. Gölpaşarı İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	224
Tablo 137. İnhisar İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri.....	225
Tablo 138. Merkez İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri	226
Tablo 139. Osmaneli İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri	227
Tablo 140. Pazaryeri İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri	228
Tablo 141. Söğüt İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri	229
Tablo 142. Yenipazar İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri	230
Tablo 143. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Okul Sayıları, 2012-2021	233
Tablo 144. Okul Öncesi Eğitimde Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı, 2012-2021.....	234
Tablo 145. Okul Öncesi Eğitimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı, Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2012-2021	234
Tablo 146. İlkokulda Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı, 2012-2021.....	234
Tablo 147. İlkokulda Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı, Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2012-2021	235
Tablo 148. Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları 2021-2022.....	237
Tablo 149. İlköğretimde Okullaşma Oranları, 2021-2022	238
Tablo 150. Ortaöğretimde Öğrenci Sayıları, 2012-2021.....	238
Tablo 151. Ortaöğretimde Okul Sayıları, 2012-2021.....	239
Tablo 152. Ortaöğretimde Derslik Sayıları, 2012-2021.....	239
Tablo 153. Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2012-2021.....	240
Tablo 154. Ortaöğretimde Öğretmen Sayıları, 2012-2021.....	240
Tablo 155. Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2014-2020	240
Tablo 156. Ortaöğretimde Okullaşma Oranları 2021-2022	241
Tablo 157. Bursa İlindeki Üniversiteler ve Bağlı Birimleri, 2021.....	241
Tablo 158. Eskişehir İlindeki Üniversiteler ve Bağlı Birimleri, 2021.....	242
Tablo 159. Bilecik İlindeki Üniversite ve Bağlı Birimleri, 2021	244
Tablo 160. Üniversitelerin Performans Göstergeleri, 2021	244
Tablo 161. Meslekî Eğitim ve Halk Eğitimi	245
Tablo 162. Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmeti Veren Kurumlar	245
Tablo 163. TR41 Bölgesi Özel Öğretim Kurumları Sayısı, 2021	246
Tablo 164. İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2021.....	247
Tablo 165. İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2022	248
Tablo 166. 15-64 Yaş Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2022	249
Tablo 167. Bölge ve Ülke Bazında Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2022 (%).....	250
Tablo 168. Bölge ve Ülke Bazında Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım Oranları 15+, 2014-2022 (%).....	251
Tablo 169. İŞKUR'da Kayıtlı Açık İş Sayıları ve İşe Yerleştirmeler, 2022.....	252
Tablo 170. İŞKUR'da Kayıtlı İşsizlerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı, 2022.....	252
Tablo 171. İŞKUR İllere Göre Aktif İş Gücü Piyasası Programları, 2022.....	253
Tablo 172. Bölge ve Ülke Bazında İstihdam Oranları, 2014-2022 (15-64 Yaş Grubu)	254
Tablo 173. Cinsiyete Göre Bölge ve Ülke Bazında İstihdam 15+, 2014-2022.....	255
Tablo 174. Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Bölge ve Ülke Bazında İstihdam 15+, 2014-2022.....	255
Tablo 175. Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Bölge ve Ülke Bazında İşsizlik Oranı 15+, 2014-2022.....	257
Tablo 176. Eğitim Durumuna Göre Bölge ve Ülke Bazında İşsizlik Oranı 15+, 2014-2022.....	258
Tablo 177. Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı, 2014-2021.....	259

Tablo 178. Türkiye Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçütleri, 2014-2021	260
Tablo 179. TR41 Bölgesi Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçütleri, 2014-2021	261
Tablo 180. Bursa İli Sosyal Yardım Türlerine Göre Toplam Aktarılan Kaynak Miktarı Dağılımı (1000TL), 2010-2021	262
Tablo 181. Eskişehir İli Sosyal Yardım Türlerine Göre Toplam Aktarılan Kaynak Miktarı Dağılımı (1000TL), 2010-2021	262
Tablo 182. Bilecik İli Sosyal Yardım Türlerine Göre Toplam Aktarılan Kaynak Miktarı Dağılımı (1000 TL), 2010-2021	263
Tablo 183. Yıllara Göre Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane ve Hanede Yaşayan Kişi Sayıları Dağılımı, 2014-2021	264
Tablo 184. Bursa İli İlçelere Göre Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane ve Hanede Yaşayan Kişi Sayıları	264
Tablo 185. Eskişehir İli İlçelere Göre Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane ve Hanede Yaşayan Kişi Sayıları	265
Tablo 186. Bilecik İli İlçelere Göre Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane ve Hanede Yaşayan Kişi Sayıları	266
Tablo 187. TR41 Bölgesi Sosyal Sigorta Göstergeleri, 2021	267
Tablo 188. Bursa İli Sosyal Sigorta Primi Devlet Tarafından Ödenen Nüfus Sayısı, 2014-2021	268
Tablo 189. Eskişehir İli Sosyal Sigorta Primi Devlet Tarafından Ödenen Nüfus Sayısı, 2014-2021	269
Tablo 190. Bilecik İli Sosyal Sigorta Primi Devlet Tarafından Ödenen Nüfus Sayısı, 2014-2021	270
Tablo 191. İŞKUR Tarafından Toplam İşe Yerleştirilen Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İl Bazlı Dağılımı, 2018-2021	270
Tablo 192. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Çocuk Hizmet Kuruluşları, 2017-2021	271
Tablo 193. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kadın Hizmet Kuruluşları, 2014-2021	271
Tablo 194. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Yaşlı Hizmet Kuruluşları, 2014-2021	272
Tablo 195. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Engelli Hizmet Kuruluşları, 2014-2021	272
Tablo 196. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Diğer Kuruluşlar, 2014-2021	272
Tablo 197. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Sosyal Hizmet Faaliyetleri, 2014-2021	273
Tablo 198. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Çocuk Hizmet Kuruluşları, 2017-2021	274
Tablo 199. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kadın Hizmet Kuruluşları, 2014-2021	274
Tablo 200. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Yaşlı Hizmet Kuruluşları, 2014-2021	274
Tablo 201. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Engelli Hizmet Kuruluşları, 2014-2021	275
Tablo 202. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Diğer Kuruluşlar, 2014-2021	275
Tablo 203. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Sosyal Hizmet Faaliyetleri, 2014-2021	276
Tablo 204. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Çocuk Hizmet Kuruluşları, 2017-2021	276
Tablo 205. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Kadın Hizmet Kuruluşları, 2014-2021	277
Tablo 206. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Yaşlı Hizmet Kuruluşları, 2014-2021	277
Tablo 207. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Diğer Kuruluşlar, 2014-2021	277

Tablo 208. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Sosyal Hizmet Faaliyetleri, 2014-2021.....	278
Tablo 209. TR41 Bölgesi Dernek Sayıları, 2021	278
Tablo 210. Bursa'ya En Fazla Göç Veren 10 İl	280
Tablo 211. Bursa'dan En Fazla Göç Alan 10 İl.....	280
Tablo 212. Bursa İli İlçelere Göre Dış Göçle Gelenlerin Dağılımı, 2021	281
Tablo 213. Eskişehir'e En Fazla Göç Veren 10 İl.....	282
Tablo 214. Eskişehir'den En Fazla Göç Alan 10 İl.....	282
Tablo 215. Eskişehir İli İlçelere Göre Göçle Gelenlerin Dağılımı, 2021.....	283
Tablo 216. Bilecik'e En Fazla Göç Veren 10 İl.....	284
Tablo 217. Bilecik'ten En Fazla Göç Alan 10 İl.....	284
Tablo 218. Bilecik İli İlçelere Göre Göçle Gelenlerin Dağılımı, 2021.....	285
Tablo 219.Yıllara Göre Konut Satışları (1000 Adet).....	290
Tablo 220. Hane Halkı Gelirine Oranla Gayrimenkul Satış Fiyatları.....	291
Tablo 221. Türkiye'de Ulaşım Türlerine Göre Yurtiçi Yolcu ve Yük Taşıma Oranları (%).....	292
Tablo 222. Bir Önceki Bölge Planı Kalkınma Endeksi Ulaşım Göstergelerinin Güncel Durumu.....	293
Tablo 223. Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı Amaç ve Hedefleri.....	295
Tablo 224. Planlanan Ulaşım Yatırımları	297
Tablo 225. Bin Kişi Başına Mobil Telefonu Abone Sayısı, 2010-2021.....	299
Tablo 226. Bin Kişi Başına Geniş bant İnternet Abone Sayısı, 2010-2021	300
Tablo 227. Fiber-Optik Kablo Uzunluğu (km), 2010-2021.....	300
Tablo 228. Kablo TV Abone Sayısı, 2010-2021	301
Tablo 229. Bursa ili hastane ve hekim sayıları, 2010-2020.....	301
Tablo 230. Osmangazi İlçesi Sağlık Verileri, 2020	303
Tablo 231. Karacabey İlçesi Sağlık Verileri, 2020	303
Tablo 232. Büyükşehir İlçesi Sağlık Verileri, 2020	303
Tablo 233. Eskişehir ili hastane ve hekim sayıları, 2010-2020.....	304
Tablo 234. Alpu İlçesi Sağlık Verileri, 2020.....	305
Tablo 235.Beylikova İlçesi Sağlık Verileri, 2020	305
Tablo 236. Çifteler İlçesi Sağlık Verileri, 2020	305
Tablo 237. Günyüzü İlçesi Sağlık Verileri, 2020	305
Tablo 238. Han İlçesi Sağlık Verileri, 2020	306
Tablo 239. İnönü İlçesi Sağlık Verileri, 2020	306
Tablo 240. Mahmudiye İlçesi Sağlık Verileri, 2020	306
Tablo 241. Mihalgazi İlçesi Sağlık Verileri, 2020.....	306
Tablo 242. Mihalıççık İlçesi Sağlık Verileri, 2020	307
Tablo 243. Sarıcakaya İlçesi Sağlık Verileri, 2020	307
Tablo 244. Seyitgazi İlçesi Sağlık Verileri, 2020.....	307
Tablo 245. Sivrihisar İlçesi Sağlık Verileri, 2020.....	307
Tablo 246. Bilecik ili hastane ve hekim sayıları, 2010-2020	308
Tablo 247. Bozüyük İlçesi Sağlık Verileri, 2020.....	308
Tablo 248. Gölpazarı İlçesi Sağlık Verileri, 2020.....	309
Tablo 249. İnhisar İlçesi Sağlık Verileri, 2020.....	309
Tablo 250. Osmaneli İlçesi Sağlık Verileri, 2020	310
Tablo 251. Pazaryeri İlçesi Sağlık Verileri, 2020.....	310
Tablo 252. Söğüt İlçesi Sağlık Verileri, 2020	310
Tablo 253. Yenipazar İlçesi Sağlık Verileri, 2020	311

Tablo 254. Tiyatro Verileri, 2010-2021	316
Tablo 255. Sinema Verileri, 2010-2021	317
Tablo 256. Halk Kütüphaneleri Verileri, 2021	317
Tablo 257. TR41 Bölgesi'ndeki Müze ve Ören Yerleri Verileri, 2021	318
Tablo 258. TR41 Bölgesi'ndeki Kültür ve Turizm Bakanlığına Bağlı Müzelerdeki Eserlerin Yıl Sonu Mevcut Sayıları, 2021.....	318
Tablo 259. Düzey 2 Bölgelerinde Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları, 2010- 2021.....	320
Tablo 260. TR41 Bölgesi Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları (%), 2010-2021.....	321
Tablo 261. Bursa İlçeleri Kırsal Mahalle Sayıları.....	322
Tablo 262. Eskişehir İlçeleri Kırsal Mahalle Sayıları.....	324
Tablo 263. Bilecik İlçeleri Kırsal Mahalle Sayıları.....	326
Tablo 264. TR41 İlçeleri En Yüksek Yaz-Kış Nüfus Değişimleri	327
Tablo 265. TR41 Bölgesi İlleri Kırsal Yerleşimlerde Yaş Grubu Kırsal Nüfus Oranları, 2018.....	328
Tablo 266. TR41 Bölgesi Kırsal Yerleşimlerde 64+ Yaş Grubu Kırsal Nüfus Oranları, 2018.....	329
Tablo 267. Bursa İlçeleri Kırsal Yerleşimlerdeki Okul Durumu, 2019.....	336
Tablo 268. Eskişehir İlçeleri Kırsal Yerleşimlerdeki Okul Durumu, 2019.....	337
Tablo 269. Bilecik İlçeleri Kırsal Yerleşimlerdeki Okul Durumu, 2019.....	338
Tablo 270. Hayvansal Ürünler Değeri (milyon TL), 2010-2020.....	340
Tablo 271. Kişi Başı Hayvansal Ürünler Değeri (TL), 2010-2020.....	341
Tablo 272. TR41 Bölgesi Arazi Kullanımı Dağılımı	341
Tablo 273. Bursa İli Arazi Kullanımı Dağılımı.....	344
Tablo 274. Eskişehir İli Arazi Kullanımı Dağılımı.....	344
Tablo 275. Bilecik İli Arazi Kullanımı Dağılımı.....	345
Tablo 276. TR41 Bölgesi Seçilmiş Sebze Üretimi (ton), 2021	346
Tablo 277. TR41 Bölgesi Seçilmiş Meyve Üretimi (ton), 2021.....	347
Tablo 278. TR41 Bölgesi Seçilmiş Tahıl ve Tarla Ürünleri Üretimi, 2021	348
Tablo 279. Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretim Miktarları (1000 ton), 2010-2021	349
Tablo 280. Örtü Altı Türüne Göre TR41 Bölgesi Örtü Alanları (Dekar), 2021.....	350
Tablo 281. TR41 Bölgesi Örtü Altı Meyve Sebze Üretim Miktarları, 2021	350
Tablo 282. TR41 Bölgesi Örtü Altı Süs Bitkileri Üretim Miktarları, 2021	351
Tablo 283. Organik Tarım Yapan Çiftçi Sayıları, 2010-2021.....	352
Tablo 284. Organik Tarım Üretim Alanları (Dekar), 2010-2021.....	352
Tablo 285. Organik Tarım Üretim Miktarı (Ton), 2010-2021.....	353
Tablo 286. İllere Göre İyi Tarım Uygulamaları, 2021.....	353
Tablo 287. TR41 Bölgesi Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayi İşletme Sayısı	354
Tablo 288. İl Düzeyinde Bitki Koruma Ürünleri Kullanım Miktarları, 2021.....	356
Tablo 289. TR41 Bölgesi Sığır Varlığı (1000 adet) ve Ülke İçindeki Payı, 2010-2021.....	357
Tablo 290. TR41 Bölgesi Manda Varlığı (1000 adet) ve Ülke İçindeki Payı, 2010-2021.....	358
Tablo 291. TR41 Bölgesi Koyun Varlığı (1000 adet) ve Ülke İçindeki Payı, 2010-2021.....	359
Tablo 292. TR41 Bölgesi Keçi Varlığı (1000 adet) ve Ülke İçindeki Payı, 2014-2021.....	359
Tablo 293. TR41 Bölgesi Süt Üretimi (Ton), 2019.....	360
Tablo 294. TR41 Bölgesi Et Tavuğu Sayısı (milyon adet), 2010-2021	362
Tablo 295. TR41 Bölgesi Yumurta Tavuğu Sayısı (milyon adet), 2010-2021	363
Tablo 296. TR41 Arıcılık Faaliyetleri 2010-2021.....	363

Tablo 297. TR41 İpek Böcekçiliği Faaliyetleri, 2021	364
Tablo 298. Balıkçı Barınakları, 2021.....	365
Tablo 299. Bursa İli Su Ürünleri Üretimi, 2014-2020.....	366
Tablo 300. TR41 Bölgesi Su Ürünleri İşletme Sayıları, 2020	366
Tablo 301. İçsu Balıkçılığı- Avlanan Tatlısu Ürünleri Avlanma Miktarları (Ton), 2021.....	367
Tablo 302. Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller İhracat değerleri (1000 USD), 2014-2021.....	368
Tablo 303. Bursa İli Dondurulmuş Su Ürünleri İhracatı, 2020.....	368
Tablo 304. Bilecik İli Su Ürünleri İhracatı, 2020	369
Tablo 305. Orman Alanı, 2021	369
Tablo 306. Orman, Servetin ve Artımın İl Düzeyinde Dağılımı, 2021.....	370
Tablo 307. Ağaçlandırma Faaliyetleri, 2020-2021.....	370
Tablo 308. Orman Köyleri.....	371
Tablo 309. İşlenmemiş Odun Üretimi, 2021.....	371
Tablo 310. Doğal Sit Alanları (ha).....	372
Tablo 311. Bursa İli Taşınmaz Kültür Varlıkları	373
Tablo 312. Bursa İli Arkeolojik, Kentsel ve Tarihi Sit Alanları.....	374
Tablo 313. Eskişehir İli Taşınmaz Kültür Varlıkları	375
Tablo 314. Eskişehir İli Arkeolojik, Tarihi ve Kentsel Sit Alanları.....	375
Tablo 315. İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%).....	315
Tablo 316. Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)	379
Tablo 317. Atık Su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%).....	379
Tablo 318. Belediye Atıksu Arıtma Tesisleri, 2020.....	379
Tablo 319. 2021 Yılı Ölçüm Sonuçları Ortalamaları ve Sınır Değerler	381
Tablo 320. Kıyı Su Kütlelerinin Ekolojik Kalite Değerlendirmesi	382
Tablo 321. Ambalaj Atıkları Yönetimi	385

1. BİR ÖNCEKİ PLANIN DEĞERLENDİRİLMESİ

2014-2023 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planı, BEBKA koordinasyonunda yürütülen katılımcı bir süreçle bölge için vizyon, eksenler, analiz çalışmaları, öncelik ve tedbirlerin belirlenmesiyle sonuçlanan bir çalışmanın ürünüdür. Planlama hiyerarşisinde ulusal düzeyde hazırlanan 10. Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi ve 2023 hedeflerinin bölgesel yansımalarını içeren bir strateji belgesi olan planın hazırlık aşamasında ilk olarak bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerine ilişkin mevcut durum analizleri yapılmıştır.

Mevcut durum analizlerinin devamında Kalkınma Endeksi oluşturulmuş, kümelenme analizi hazırlanmış, bölge illerindeki mevcut çevre durumu ve sorunları tespit edilerek ilgili kurum ve kuruluşların iş birliğinde “Çevre Durum Analizi” yapılmıştır. Yine bu süreçte, “Mekânsal Gelişme ve Erişilebilirlik”, “Sosyal Yapı”, “Çevre, Enerji ve Tabii Kaynaklar” “Tarım, Tarıma Dayalı Sanayi ve Ormancılık”, “Turizm” ve “Sanayi” olmak üzere altı başlık altında, il ve sektör bazında Özel İhtisas Komisyon Toplantıları düzenlenmiştir.

Kalkınma Kurulu üyeleri ile kamu, özel kesim ve sivil toplumu temsilen 110 kişinin katılımıyla “Bölge Planı Çalıştay” gerçekleştirilmiş, vizyon ve vizyona hizmet eden projeler görüşülmüştür. Çalıştayın ardından gelişme eksenleri altında yer alan amaç, hedef ve stratejileri geliştirmek amacıyla sektörel ve tematik grup toplantıları düzenlenmiştir. Ayrıca, Bölge Planı hakkındaki güncel bilgilerin, yürütülmekte olan çalışmaların, özel ihtisas komisyonları toplantı detaylarının yer aldığı ve etkinliklerin duyurulduğu bir internet sitesi hazırlanmıştır. Kalkınma Kurulu üyeleri ve bölgedeki çeşitli sektörlerde yer alan diğer paydaşları içeren “Bölgesel Kalkınma Öncelikleri” konulu anket çalışması gerçekleştirilmiştir.

Katılımcı süreçlerin ardından bölgenin 2014-2023 dönemi vizyonu, **“Kuruluştan kurtuluşa, geçmişin mirasını değer katarak geleceğe taşıyan, uluslararası düzeyde rekabetçi; sürdürülebilir üretim, yenilik ve yaşam merkezi”** olarak belirlenmiştir. Bu vizyona erişilmesini sağlayacak üç temel gelişme eksenine ise; **Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü, Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme, Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre olarak belirlenmiştir.** Gelişme eksenleri ve alt bölge bazında belirlenen öncelik ve tedbirler yoluyla, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak, bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak hedeflenmiştir.

Yürürlüğe girdiği 30.12.2014 tarihinden bugüne Bölge Planı, bölgede onaylanan çevre düzeni planları ve stratejik planlara yön vermiş, Ajans tarafından yürütülen sonuç odaklı programlar, mali ve teknik destek programları ile yıllık Ajans faaliyetlerinin belirlendiği çalışma programları için genel çerçeveyi oluşturmuştur.

İzleme ve değerlendirme faaliyetleri, iki kademe üzerinden oluşturulan hedeflerin takibini sağlamaktadır. Performans göstergeleri, bölge planının öngörülen hedeflere ulaşması amacıyla izleme ve değerlendirme yapılacak alanları ifade etmektedir. Tedbirler ise ilgili önceliğin gerçekleştirilmesine dönük somut sonuçları kapsayan faaliyetler bütünü ifade etmektedir. Buradan hareketle, plan ekinde yer alan performans göstergeleri, gelişme eksenleri bazında belirlenmiş olan hedeflere ulaşma performansının ölçülmesi işlevini yerine getirmektedir.

2014-2023 Bursa Eskişehir Bilecik Bölge Planının değerlendirilmesi amacıyla hazırlanan bu bölümde; gelişme eksenlerinin ve önceliklerin kısa özetleri, eksen bazında performans göstergeleri, ilerlemede Ajans faaliyetleri ile diğer kurum ve kuruluşların öne çıkan uygulamaları ve eksenlere yönelik 2024-2028 dönemi için öneriler yer almaktadır.

1.1. Gelişme Eksen 1: Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü

Bölgenin uluslararası alanda hammadde ve girdi yapısı, üretim yapısı, kurumsal yapı ve iş birliği, tanıtım ve pazarlama ile mekânsal altyapı açısından rekabet gücünün yükseltilmesi amacıyla

oluşturulan gelişme eksenini altında dokuz öncelik yer almaktadır.

1. Sektörel kümelenme oluşumlarının ve iş birliği ağlarının geliştirilmesi
2. İşgücü niteliklerinin ve istihdamın sektörlerin ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirilmesi ve geliştirilmesi
3. Sanayide fiziksel altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve lojistik altyapısının güçlendirilmesi
4. Ar-Ge ve yenilikçilik kapasitesinin güçlendirilmesi ve verimliliğin artırılması
5. Bölgenin öncü ve potansiyeli olan stratejik sektörlerinin geliştirilerek, ileri teknoloji kullanan sanayi üretimine geçilmesi
6. Yatırım ortamının iyileştirilerek girişimciliğin desteklenmesi
7. Sektörel ihtiyaçlara göre ve ürün bazında belirlenmiş tanıtım ve pazarlama ile dış ticarete hedef pazarların geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin artırılması
8. Turizm türlerine özgü tanıtım, konaklama ve ulaşım altyapısının güçlendirilerek hizmet kalitesinin yükseltilmesi
9. Güvenli gıda üretmek üzere kaynakların verimli kullanılmasıyla tarımın sürdürülebilirliğinin sağlanması

1.1.1. Performans Göstergeleri

Yukarıda belirtilen önceliklerde ulaşılması hedeflenen ilerlemenin ölçülebilmesi için belirlenen göstergeler ve bu göstergelere ait güncel değerler, ilgili kaynaklardan derlenerek gerçekleştirme yüzdeleri incelenmiştir.

Bölgede 2023 yılına kadar ihracatta beklenen artışın %2,89'u gerçekleşmiş, yıllara bağlı artış oranında Türkiye'nin ihracatıyla paralel bir seyir gözlemlenmiştir. Öte yandan ithalatta beklenen artışın yerine azalmanın gerçekleşmesi sayesinde ihracatın ithalatı karşılama oranı %109,30'dan %134,4'e yükselerek, %125 olan karşılama oranı hedefinin üzerine çıkmıştır. Eximbank tarafından bölgedeki ihracatçılara kullanılan kredi miktarının 540 milyon dolar düzeyinden 1,15 milyar dolara yükselmesiyle hedefin %26,75'i gerçekleşmiştir.

İhracatta hedeflenen artışın sınırlı kalmasıyla birlikte 500 milyon doları geçen sektör sayısı 3'ten 8'e yükselmiş, 12 sektör olarak belirlenen hedefe ilerleme oranı %55 olmuş; bu oran, ihracat tutarı hedefindeki ilerlemeyi geçmiştir. 2021 yılında 500 milyon doları geçen sektörler listesine giren sektörler sırasıyla otomotiv endüstrisi, hazır giyim ve konfeksiyon, tekstil ve hammaddeleri, makine ve aksamları, çelik, mobilya kağıt ve orman ürünleri, kimyevi maddeler ve mamulleri ile demir ve demir dışı metaller olmuştur. Bu sektörlerin tamamında 500 milyon dolar hedefi Bursa'da aşılrken, Eskişehir'de en yakın değer 321 milyon dolar ile savunma-havacılık sektörü olmuştur. Bilecik'te ise en yüksek ihracat değeri 56 milyon dolar ile çimento, cam, seramik ve toprak ürünleri sektöründe gerçekleşmiştir.

Sektörel gruplar bazında belirlenen hedeflerden yapı malzemesi ihracatı, 240 milyondan 580 milyona yükselmiştir. Beton, çimento, kireç, alçı, taş, mermer, ağaç ürünleri, cam, kil, demir-çelik, metal malzeme, kablo ve fiber optik kablo gibi ürünlerden oluşan bu grupta; 680 milyon dolarlık 2023 hedefine doğru %77 ilerleme sağlanmıştır.

Tarım ihracatında TÜİK Genel Ticaret Sistemindeki değişimle uyum açısından baz yıl değeri güncellenmiş, 2023 hedefi de başlangıçta belirlenen hedefteki artış oranı korunarak yeniden yazılmıştır. Güncellenen hesap yöntemi ve sınıflandırmaya göre 2013 yılında 308 milyon dolar düzeyindeki tarım ürünleri ihracatı, 2021'de 502 milyona yükselerek 2023 hedefi olan 645 milyon dolara doğru %55'lik ilerleme gerçekleşmiştir.

Ar-Ge harcamaları ve tescil edilen marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarımlar miktar cinsinden artsa da diğer bölgelerdeki artışın gerisinde kalarak ülke içindeki payın azalmasına neden olmuştur. Bölgenin Ar-Ge harcamalarındaki payı %14'ten %6,3'e; marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarımların payında ise %5,8'den %5,6'ya gerilemiştir. Teknoloji Geliştirme Bölgelerindeki firma sayısı ise, Bursa'da Bursateknoparkın kurulması ve ULUTEK'teki firma

sayılarının artması; Eskişehir'de ATAP'ın Bilecik'i de kapsamı ve yeni firmalarla büyümesiyle, 125'ten 342'ye'e çıkarak 2023 hedefini geçmiş, %114'lük ilerleme göstermiştir.

İşsizlik oranı, ülkedeki genel eğilime paralel olarak bir miktar artış gösterse de 2020'de %9,4 ile Türkiye ortalamasının (%12,0) altında kalmaya devam etmiştir. Öte yandan iş gücüne katılma oranının %49'dan %49,3'e; kadınların iş gücüne katılma oranının ise %28,1'den %30,8'e yükselmesiyle bu iki göstergede kısmi ilerleme sağlanmıştır.

Ekonomik aktivitenin canlılığını göstermesi açısından iş demografisi hedeflerinin gerçekleşme oranı dikkat çekicidir. Kurulan işletme sayısının kapanan işletme sayısına oranı 2,16'dan 3,20'ye yükselmiştir. Yeni kurulan şirket sayısında %193,98; şirket, kooperatif ve gerçek kişi ticari işletme sayılarında kurulanların kapananlara oranında ise %305,88 gerçekleşme sağlanmıştır.

Organize Sanayi Bölgesi (OSB) sayısı 22'den 26'ya yükselirken, Bursa'da Hasanağa OSB ve Akçalar OSB ikilisi ile Gürsu OSB ve Kestel OSB ikilisinin ıslah süreçlerini tamamladıktan sonra birleşerek yeni birer OSB haline gelmesi, artış sayısını sınırlandırmıştır. Mevcut 28 OSB ile Bursa ve Eskişehir'de kurulması planlanan diğer OSB'ler eklendiğinde, 34 OSB hedefine yaklaşılacaktır.

Yabancı turist sayısı 2019 yılına kadar düzenli bir artış eğilimi yakalasa da 2020 ve 2021'de Covid-19 salgınının etkisiyle uluslararası yolcu taşımacılığının ve turist hareketliliğinin durma noktasına gelmesi nedeniyle 2012'deki 620.000 değerinin oldukça altında kalmıştır. 2022'den itibaren normalleşme döneminin etkisiyle toparlanmanın başlaması ve 1.000.000 yabancı turist hedefine doğru ilerlenmesi beklenmektedir.

Tablo 1. Performans Göstergeleri (Uluslararası Alanda Yüksek Rekabet Gücü)

Performans Göstergesi	Doğrulama Kaynağı	Baz Yıl Değeri	2023 Hedefi	Güncel Durum	Gerçekleşme Oranı (%)
Toplam İhracat (Milyar \$)	TÜİK	12,10	39,8	12,9	2,89
Performans Göstergesi	TÜİK	11,10	29,3	9,6	-8,24
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)	TÜİK	109,30	125	134,4	159,87
İhracatı 500 Milyon Doları Geçen Sektör Sayısı (adet)	TİM	3	12	8	55,56
Eximbank Kredi Miktarı (milyar \$)	EXİMBANK	0,54	2,82	1,15	26,75
Yapı Malzemesi İhracatı (milyar \$)	TÜİK	0,24	0,68	0,58	77,27
Tarım İhracatı (Milyon \$)	TÜİK	308,78	645	501,55	57,33

Tarımsal Üretim Değeri ⁶ (milyon \$)	TÜİK	3.268	4.500	1.818	-117,69
Ar-Ge Harcamalarının Ülke İçindeki Payı (%)	TÜİK	14,00	15	6,3	-770,00
Teknoloji Geliştirme Bölgelerindeki Firma Sayısı (adet)	ATAP, ULUTEK, Bursa-teknopark	125	316	342	114
Tescil Edilen Marka, Patent, Faydalı Model ve Endüstriyel Tasarımların Ülke İçindeki Payı (%)	TPE	5,80	8	5,6	-9,09
İşgücüne Katılma Oranı (%)	TÜİK	49,00	54	49,3	6,00
Kadın İşgücüne Katılma Oranı (%)	TÜİK	28,10	36	30,8	34,18
İşsizlik Oranı (%)	TÜİK	7,40	7	9,4	-500,00
Yeni Kurulan Şirket Sayısı (adet)	TOBB	1.690	3.300	4.813	193,98
Kurulan/ Kapanan Şirket, Koop. ve Gerçek Kişi Tic. İşletme Sayısı	TOBB	2,16	2,5	3,2	305,88
Organize Sanayi Bölgesi Sayısı (adet)	OSBÜK	22	34	26	33,33
Yabancı Turist Sayısı (Bin kişi)	TÜİK	620	1.000	147	-124,47

¹ 2014-2023 Bölge Planı Mevcut Durum Analizlerinde belirtilen baz yıl değerleri kullanılmıştır.

² İlgili göstergenin doğrulama kaynağından en son açıklanan değeri kullanılmıştır.

1.1.2. Ajansın ve Diğer Kurum ve Kuruluşların Katkısı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın yatırım teşvik sistemi kapsamına giren ve Bursa, Eskişehir ve Bilecik Yatırım Destek Ofislerinin danışmanlık hizmetiyle yönlendirdiği yatırımların genel, bölgesel, stratejik ve proje bazlı teşviklerle desteklenmesi; bölgede üretimin ve ihracatın artmasında pay sahibi olmuştur. Hazine arazilerinden yatırım yeri tahsislerinin yanında, yeni kurulan OSB'lerle yatırım imkanları genişletilmiştir. Yine Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı desteğiyle kurulan Bursa Model Fabrika ile imalat sanayinin verimlilik dönüşümünün sağlanarak uluslararası rekabet gücünün artırılması amaçlanmıştır.

Bölgede 2014 yılından bugüne teknoloji geliştirme altyapısının ilerlemesi yönünde Bursa Teknik Üniversitesi (BTÜ) ve Eskişehir Teknik Üniversitesinin kurulması, Bursa Teknik Üniversitesi ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesinde teknoloji transfer ofislerinin açılması ve ULUTEK ile ATAP teknoloji geliştirme bölgelerinde yeni firmaların kurulması gibi gelişmeler yaşanmıştır.

BEBKA'nın Bursa Ticaret ve Sanayi Odasına sağladığı yaklaşık 46 milyon TL (2022 yılı tutarıyla) GÜDÜMLÜ Proje Desteğiyle Bursa'da kurulan Tekstil ve Teknik Tekstil Mükemmeliyet Merkezi projesinin genel amacı; Teknik Tekstiller öncelikli alan olmak üzere hem bölgede hem de ülke genelinde Tekstil ve Hazır Giyim Sektörlerinin sürdürülebilirliğine katkı sağlamak ve bu sektörleri yönlendirmek amacıyla Ar-Ge alt yapısını kurmak ve güçlendirmektir. Proje ile tekstil ve konfeksiyon sektörlerinin teknik tekstil üretimine yönelerek, üretim ve ihracat kapasitesinin geliştirilmesi, iyi uygulama örneklerinin oluşturulması, teknik tekstil konusunda özel bilgi, beceri ve teknolojilerin geliştirilmesi, transferi veya yaygınlaştırılması, üniversite-üniversite ve üniversite-sanayi iş birliğinin desteklenmesi, iş birliği ağları ve değer zinciri oluşturulması ile kümelenmelerin desteklenmesine olanak sağlanması hedeflenmiştir.

Otomotiv, savunma ve havacılık, raylı sistemler, denizcilik ve rüzgâr enerjisi gibi İleri Kompozit Malzeme üreten ve kullanılan sektörlerin sürdürülebilirliğine katkı sağlamak ve sektörün eksikliği olan Ar-Ge ve inovasyon alt yapısını güçlendirmek amacıyla; ticarileşebilir Ar-Ge ve inovasyon faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik "İleri Kompozit Malzemeler Araştırma ve Mükemmeliyet Merkezi" (İKMAMM) kurulmuştur. GÜDÜMLÜ Proje Desteği kapsamında yaklaşık 50 milyon TL (2022 yılı tutarıyla) destek sağlanan ve 2020 yılında hizmete giren bu projeye, ilgili sektörlerin hammadde, yarı mamul, mamul, kimya ve makine alanlarındaki çalışmalarının Ar-Ge ve know-how ihtiyacının karşılanması, firmaların bünyelerinde gerçekleştiremedikleri çalışmalarına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Eskişehir Ticaret Odasına yaklaşık 54 milyon TL (2022 yılı tutarıyla) GÜDÜMLÜ Proje Desteği ile kurulan Eskişehir Fuar ve Kongre Merkezi Projesi kapsamında 4.352,58 m²'lik iki fuar holü, 3.290,45 m²'lik fuaye alanı ve 6.479,30 m² büyüklüğündeki kongre bloğundan oluşan fuar ve kongre merkezi inşa edilmiştir. Proje, Eskişehir'de faaliyet gösteren işletmelerin üretim ve ihracat kapasiteleri ile altyapılarının geliştirilmesi ve sektörel ihtisaslaşmanın kolaylaştırılması amacına hizmet etmeyi amaçlamıştır.

Ajansın 2014 Yılı Küçük Ölçekli Altyapı Mali Destek Programı (MDP) ve 2020 Yılı Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi MDP ile OSB'lerin altyapı hizmetlerini geliştirmelerine yönelik katkı sağlanmıştır. 2014 Yılı İş Birliği ve Gelişim MDP ile yenilik ve verimlilik, bilgi teknolojileri, iş güvenliği, enerji verimliliği, üretim verimliliği ve lojistik alanında ortak kullanım amaçlı projelere destek verilmiştir. 2015 yılında, geliştirilecek sektörel bazlı mali destek programları öncesinde havacılık ve raylı sistemler sektör raporları hazırlanmıştır. 2016 Yılı Mermer ve Doğaltaş MDP ve Havacılık, Raylı Sistemler ve

Savunma Sanayi MDP ile özel sektördeki firmalara yönelik rekabet gücü, ihracat kapasitesi, üretim kalitesi ve kapasitesi, kurumsal nitelikler ve teknolojik altyapıyı geliştirecek projelere destek verilmiştir.

2018 Yılı Sektörel Rekabetçiliğin Artırılması MDP ve 2020 Yılı Yenilik ve Verimlilik MDP ile teknik altyapının, kurumsal kapasitenin, üretim teknolojisinin, üretim verimliliğinin güçlendirilmesi ve ithalat bağımlılığının azaltılmasına yönelik projeler desteklenmiştir. Ayrıca firmaların dış ticaret ve dijital pazarlama alanlarında yetkinliklerini artırmaya yönelik yönetim danışmanlığı programları düzenlenmektedir.

Bölgenin bilgi kaynakları temeline dayanan, bu kaynaklarla sınırlı sayıda ekonomik faaliyetin küresel ölçekte rekabet gücü kazanmasıyla rekabet gücünün korunmasını esas alan ve Avrupa Birliği için 2012 yılında çalışılan RIS3 belgesinde önerilen yöntem çerçevesinde hazırlanan "TR41 Bölgesi Yenilik ve Akıllı Uzmanlaşma Strateji Belgesi", 2020 yılında tamamlanmıştır. Raporda odaklanılan otomotiv, makine, tekstil, mobilya, havacılık, raylı sistemler, seramik ve mermer sektörleri ile nanoteknoloji ve ileri malzeme teknolojileri ve uygulamaları; mekatronik, otomasyon, robotik teknolojileri ve uygulamaları, hassas üretim teknolojileri ve uygulamaları ve teknik tekstil teknolojileri ve uygulamalarından oluşan akıllı uzmanlaşma alanları çerçevesinde 8 adet program önerisi belirlenmiştir. Ayrıca BEBKA, 2020 yılında Avrupa Komisyonu Akıllı Uzmanlaşma (Smart Specialization Platform - S3) Platformuna üye olmuştur.

Bölgede girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi amacıyla paydaşların kapasitelerinin geliştirilmesi, mentorluk ve eğitimler yoluyla hızlı büyüme potansiyeline sahip teknoloji odaklı ve yenilikçi girişimcilerin desteklenmesi, sosyal girişimcilik konusunda bilinirlik ve farkındalık oluşturulması ve yeni sosyal girişimler kurulmasına yönelik faaliyetlerin desteklenmesi, girişimcilik kültürünün toplumun geneline yayılması ile çocuk ve genç girişimciliğinin geliştirilmesine yönelik aşağıdaki faaliyetler yürütülmektedir.

1. 2020-2021 yıllarında çocuklar ve gençlerin erken yaşlardan itibaren girişimcilik ekosistemine dâhil edilmesi, iş kurma becerilerinin geliştirilmesi amacıyla 180 öğretmene yönelik girişimcilik eğitimleri verilmiş ve 380 öğrencinin katılımı ile Lise Öğrencileri için Girişimcilik Programı yürütülmüştür. Öğrencilerin, kuracakları sanal şirketler aracılığıyla girişimcilik simülasyonları yapmasını sağlayarak, bölgeden başarılı iş insanları ve mentorların destekleri ile öğrencilerin girişimlerini geliştirmelerini amaçlanmıştır.

2. Genç girişimciler tarafından teknoloji odaklı girişimlerin hayata geçirilmesine yönelik gereken yazılım, uygulama geliştirme ve kodlama bilgisinin sağlanması için düzenlenen eğitimlere 3 ayrı atölyede toplam 90 genç girişimci katılmıştır. Sosyal girişimlerin bölgesel kalkınmaya olan etkisinin artırılması için sosyal girişimcilik konusunda bilinirlik ve farkındalığın artırılması ve sosyal girişimcilerin desteklenmesi hedefiyle, seminerler ve tecrübe paylaşımı etkinlikleri düzenlenmektedir. Atölye çalışmaları ve eğitimlere katılım sağlayan gençlerin hızlandırıcı programlara alınarak mentorluk sürecinin yürütülmesi planlanmaktadır.

3. Tekstil sektöründe yeni teknoloji ve metotların üretime dahil edildiği ve yenilikçi ürünler tasarlayan girişimcilerin desteklenmesi, üniversite-sanayi iş birliğini güçlendirilmesi ve tekstil alanında ihracatta katma değer artırılması amacıyla uluslararası katılım ile 2020 ve 2021 yıllarında "TechXtile Start-Up Challenge" etkinliği düzenlenmiştir.

4. TechUP – Teknoloji Odaklı Hızlandırıcı Programıyla, bölgede faaliyette bulunan, yenilikçi ve teknolojik bir ürünü/hizmeti olan, fakat söz konusu atılımı finansal kısıtlar veya tecrübe eksikliği gibi sebeplerle gerçekleştiremeyen girişimcilerin büyüme hedeflerinin mentorlar gözetiminde

desteklenmesi ve girişimcilerin yatırım yapılabilir hale getirilmesi amaçlanmaktadır. Bugüne kadar 3 ayrı program ile 29 girişimciye toplam 80 saat eğitim ve 486 saat mentorluk hizmeti sunulmuş, girişimciler yatırımcılar ile bir araya getirilmiş ve programa katılan girişimcilerden ikisi yatırım almıştır.

5. SeedUP İnovatif Girişimcilik Programı ile yenilikçi iş fikirlerinin hayata geçirilmesi, girişimcilerin iş fikirlerinin olgunlaştırılması ve firma kurmak için gerekli desteğin sağlanması, bölgede firmasını kuran girişimcilerin en riskli dönem olarak adlandırılan ilk bir yıllık sürede mentorluk faaliyetleri ile desteklenmesi ve sürdürülebilirliklerinin sağlanması amaçlanmaktadır. 2019 yılında düzenlenen programla, 14 girişimciye sağlanan 56 saat eğitim ve 110 saat mentorluk ile programda 4 firma kurulmuştur. Bu firmalar bir yıl gibi kısa bir sürede 1 milyon TL'nin üzerinde satış gerçekleştirmiş, 3 yeni marka tescili yapılırken 1 firma da ihracata başlamıştır. 2021 yılında da iş fikirlerini ticarileştirmek ya da firma kurmak isteyen toplam 30 girişimci ile iki ayrı (Bursa ve Eskişehir-Bilecik) program yürütülmüştür.

6. Girişimcilik ekosisteminin mentor ve yatırımcı tarafının geliştirilmesi için çeşitli faaliyetler yürütülmekte ve fon mekanizmaları tasarlanmaktadır.

Tarım ihracatının ve tarımsal üretimde katma değer artırılmasına yönelik 2014, 2020 ve 2021 Kırsal Kalkınma Mali Destek Programlarının yanında, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın "Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı", bölge illerinden Bursa'nın dahil olduğu Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) destekleri ve yerel yönetimlerin çeşitli ürünlerde uyguladığı tohum, fidan ve satış destekleri etkili olmaktadır.

Zeytin ve zeytinyağı sektöründe üretimin, ihracatın, verimliliğin artırılarak yerel kalkınmanın sağlanması ve ülkemizin rekabet gücünün artırılması amacıyla ilgili sektörde etkin kümelenme stratejileri ve politikaları ile farkındalığın oluşturulması amacıyla Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından "Zeytin ve Zeytinyağı Sektörü Kümelenme Stratejilerinin Geliştirilmesi Projesi" yürütülmüştür. Oluşturulan komitede BEBKA da yer almakta ve aylık olarak düzenlenen değerlendirme ve yönlendirme toplantılarına katılım sağlanmaktadır.

Bölge Planında yer alan Mekânsal Gelişme Şemasına göre Osmaneli-Gölpazarı-Yenişehir-İnhisar-Söğüt-Mihalgazi-Sarıcakaya ilçeleri tarımsal gelişme odakları olarak belirlenmiştir. Orta Sakarya Vadisi (OSV) olarak adlandırılan bu alanda üretilen tarım ürünlerinin daha katma değerli hale getirilmesi ve Bilecik merkezde kurulması planlanan bir halin ilçelerdeki üretim ve pazarlama olanaklarını ne yönde etkileyeceği ile ilgili tespitlerin sunulması amacıyla "Orta Sakarya Vadisi Tarımsal Gelişim Çalışması" yürütülmüştür. OSV Bölgesi için hazırlanan bir rapor ile yapılması planlanan yatırımlar için mevcut durumun ortaya konması amaçlanmıştır.

2021 yılında başlanan Bölgesel Kırsal Kalkınma Stratejisi çalışmasıyla bölgede kırsal kalkınmanın mevcut durumu, karşılaşılan sorunlar, odaklanması gereken temel alanlar ve bu alanlarda şimdiye kadar yürütülen politika, tedbir ve eylemler ele alınmakta; çevre analizi, paydaş analizi ve GZFT analizi ile misyon, vizyon, temel değerler, stratejik amaçlar ve hedefler belirlenmektedir. Başta 2021-2023 yılları için hazırlanan yeni Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi olmak üzere mevcut kırsal kalkınma strateji ve planları incelenmiş, ulusal ölçekte gelen stratejik kararlar doğrultusunda çalışmanın içeriği oluşturulmuştur. Ajans tarafından daha önce hazırlanmış olan ilçe raporlarının güncellenmesi ile bölgenin temel sosyo-ekonomik ve mekânsal eğilimleri incelenmiş, ulusal ve uluslararası kaynaklı kırsal kalkınma destekleri derlenmiştir. Bölgede yer alan 39 ilçeden Covid-19 salgını tedbirleri gereğince uygun olanlarla yüz yüze, diğerleriyle çevrim içi görüşmeler yürütülmüştür. Bu görüşmelerde ilçe kaymakamları ve belediye başkanlarının yanında

ziraat odaları, kooperatifler, üretici birlikleri, sivil toplum kuruluşları gibi paydaşlarla görüşülerek 2012 yılında hazırlanmış olan ilçe raporlarının, bölgenin kırsal kalkınma ihtiyaçlarının ve yol haritasının tespitinde fayda sağlaması amacıyla güncellenmesi hedeflenmiştir. 2022 yılı içerisinde kırsal kalkınmaya yönelik belirlenecek öncelikler altında politika ve tedbirler oluşturularak rapor tamamlanacaktır.

Bölge illerinin ulusal ve uluslararası tanınırlığının güçlendirilmesi ve turist hareketliliğinin artırılması amacıyla Bursa Turizm Tanıtım ve Marka Stratejisi (2021), Eskişehir Turizm Temalarının Mekânsal Analizi ile Turizm Pazarlama Stratejisi (2020) ve Bilecik Turizm Marka Kent Stratejik Kalkınma Planı hazırlanmıştır. Başta Kore Cumhuriyeti olmak üzere çeşitli ülkelerle yatırım destek çalışmaları kapsamında yürütülen görüşmelere, turizm amaçlı bilgilendirme faaliyetleri de eşlik etmiştir.

Medikal turizm, termal turizm ve üçüncü yaş turizmi olarak sınıflandırılabilen sağlık turizminin ülke ekonomisine katkısı, ülkemizde de ön plana çıkmış ve son yıllarda bazı illerde bu alana yönelik özel hizmetler sunulmaya başlanmasıyla birlikte; termal potansiyeliyle ve geçmiş deneyimleriyle öne çıkan Bursa ilinde Ajans tarafından çeşitli faaliyetler yürütülmüştür. Mevcut durum analizler ve sektör anketlerinden hareketle 2015'te oluşturulan Sağlık Turizmi Master Planını çalıştay, eylem planı, Bursa Medikal Turizm Sektöründe Stratejik Pazarlama Analizi izlemiştir. 2016'da Bursa Ticaret ve Sanayi Odası ve Bursa Sağlık Turizmi Derneği (BUSAT) iş birliği ile Bursa Medikal ve Termal Turizm Forumu düzenlenmiştir.

Uludağ'a yönelik, Bursa Valiliği koordinasyonunda ve Ajansın yürütücülüğünde ekonomik, sosyal ve çevresel dengelerin dikkate alınarak Uludağ ve yakın çevresinde turizm olanaklarının dört mevsime yayılması, geliştirilmesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ile Uludağ'ın kış turizminde uluslararası cazibe merkezi olması amacıyla 2016 yılında "Uludağ Sürdürülebilir Turizm Planı" çalışması yürütülmüştür. Ayrıca Uludağ Kayak Merkezi'nde çeşitli kurumlar arasındaki yetki karmaşasını sona erdirmek üzere Kültür ve Turizm Bakanlığı öncülüğünde, bir alan başkanlığı yönetim modeli kurulması planlanmış; modelin geliştirilmesi için Bursa Valiliği bünyesinde ve Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile birlikte yürütülen çalışmalarda Ajans uzmanları görev almıştır.

1.2. Gelişme Eksenî 2: Beşerî Gelişme ve Sosyal İçerme

Bu gelişme ekseninde ortalama yaşam beklentisi, okur-yazarlık, eğitim, sağlık gibi temel göstergelerden oluşan beşerî gelişmeyi ileri taşıyacak ve engelliler, çocuklar, gençler, kadınlar, yaşlılar gibi toplum kesimlerini kapsayan sosyal içermeyi güçlendirecek tedbirler belirlenmiştir. Mevcut durum analizlerinden ve Sosyal Yapı Özel İhtisas komisyon toplantılarından hareketle geliştirilen bu eksen, 10. Kalkınma Planında (2014-2018) "Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum" şeklinde ifade edilen hedef ile eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerden sivil toplum ve sosyal hizmetlere, kültür ve sanattan nüfus dinamikleri ve kamu yönetimine kadar toplam on yedi politika alanıyla uyum gözetilerek aşağıdaki altı öncelik temelinde hazırlanmıştır.

1. Sosyokültürel Altyapının ve Kent Kültürünün Geliştirilmesi
2. Eğitim Hizmetlerinde Kalitenin ve Erişilebilirliğin Artırılması
3. Sosyal İçermeye Yönelik Politikaların ve Sosyal Hizmet Altyapısının Geliştirilmesi
4. Sağlık Hizmetlerinde Kalitenin Artırılması
5. Gençlik ve Spor Hizmetlerinin ve Bu Alandaki Altyapının Geliştirilmesi

6. Kamu Kurumlarının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Kurumsal Kapasitesinin Güçlendirilmesi ve Yönetişimin Sağlanması

Yukarıda belirtilen önceliklerde ulaşılması hedeflenen ilerlemenin ölçülebilmesi için belirlenen göstergeler ve bu göstergelere ait güncel değerler, ilgili kaynaklardan derlenerek gerçekleştirme yüzdeleri incelenmiştir.

1.2.1. Performans Göstergeleri

Eğitim göstergelerinde derslik başına düşen öğrenci sayısının ilköğretimde 19'dan 17'ye, ortaöğretimde 31'den 25'e düşmesi hedeflenmiştir. Ortaöğretimde bu düşüş 21 ile hedefin ilerisinde gerçekleşirken, ilköğretimde düşüş yerine artış gözlemlenmiştir. Bu dönemde okula başlama yaşının erkene çekilmesi, özellikle Bursa'da göç nedeniyle öğrenci sayısının artması ve depreme dayanıklı hale getirilen okul binaları nedeniyle geçici olarak farklı okullarda eğitim gören öğrencilerin bulunmasının etkili olduğu söylenebilir.

Okul öncesi eğitim ile mesleki ve teknik eğitimde brüt okullaşma oranı, artış hedeflerine karşın 2012 yılına göre düşüş göstermiştir. Üniversitelerde öğretim üyesi başına yayın sayısında 0,56 olan sayının 1'e çıkarılması hedefi kısmi olarak gerçekleştirerek 0,64 düzeyine gelmiştir. Özel eğitim ve rehberlik hizmeti veren kurum sayısının 75'ten 194'e yükselmesiyle, 200 olan hedefin gerçekleştirme oranı %95,20'yi bulmuştur.

Nüfusa göre hastane yatağı ve hekim sayılarında 2019 yılında 2012'ye göre kısmi ilerleme sağlanmıştır. Bin canlı doğumda bebek ölüm hızının 8'den 4'e düşmesi hedeflenirken, 6,32 düzeyine düşüş gerçekleşmiştir. Evde bakım hizmetinden yararlanan engelli sayısı 17.740'tan 19.677'ye yükselse de 50.000 hedefinin gerisinde kalmıştır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı spor tesisleri sayısının 150'den 250'ye çıkarılması hedefi, 2020'de %21 gerçekleştirmeyle 171'e ulaşmıştır. 100 bin kişiye düşen spor kulübü sayısı 17'den 21,3'e yükselirken %33'lük ilerleme kat edilmiştir. 2012'de 4 gençlik merkezi bulunurken 2020'de bu sayı 14'e yükselmiş ve 2023'te 15'e çıkarılması hedefinin %90,91'i gerçekleştirilmiştir. Faal sporcu sayısı da iki katından fazla artarak 39.037 olmuştur.

Kültür göstergelerinde kütüphane sayısı 2012'de 34 iken 2021'te 35'e çıkarak kısmi ilerleme gösterse de 21 olan tiyatro sayısının 30'a yükselmesiyle 2023 yılına varmadan hedefin başarı oranı %100'e ulaşmıştır. 90 olan sinema salonu sayısı ise 120 olan hedefin ötesinde 128'e erişmiştir.

Tablo 2. Performans Göstergeleri (Beşeri Gelişme ve Sosyal İçerme)

Performans Göstergesi	Doğrulama Kaynağı	Baz Yıl Değeri	2023 Hedefi	Güncel Durum	Gerçekleşme Oranı (%)
Derslik Başına Öğrenci Sayısı (İlköğretim) (adet)	Millî Eğitim Bakanlığı	19	17	25	-300,00
Derslik Başına Öğrenci Sayısı (Ortaöğretim) (adet)	Millî Eğitim Bakanlığı	31	25	21	166,67
Okulöncesi Eğitimde Brüt Okullaşma Oranı (%)	Millî Eğitim Bakanlığı	72,00	90	56,31	-87,17

Performans Göstergesi	Doğrulama Kaynağı	Baz Yıl Değeri	2023 Hedefi	Güncel Durum	Gerçekleşme Oranı (%)
Meslekî ve Teknik Ortaöğretimde Brüt Okullaşma Oranı (%)	Millî Eğitim Bakanlığı	58,00	75	51,8	-36,47
Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmeti Veren Kurum Sayısı (adet)	Millî Eğitim Bakanlığı	75	200	194	95,20
Öğretim Üyesi Başına Düşen Yayın Sayısı (adet)	Yükseköğretim Kurumu	0,56	1	0,64	18,18
10 bin kişiye Düşen Yatak Sayısı (adet)	Sağlık Bakanlığı	28,20	35	28,6	5,88
100 bin kişiye Düşen Hekim Sayısı (adet)	Sağlık Bakanlığı	159	230	180	29,58
Bebek Ölüm Hızı (Bin Canlı Doğumda)	TÜİK	8,80	4	6,32	51,67
Sosyal Hizmet Kurumu Sayısı (adet)	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	70	150	34	-45,00
Evde Bakım Yardımından Yararlanan Engelli Sayısı (adet)	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı	17.740	50.000	19.677	6,00
Spor Tesisi Sayısı (adet)	Gençlik ve Spor Bakanlığı	150	250	171	21,00
Gençlik Merkezi Sayısı (adet)	Gençlik ve Spor Bakanlığı	4	15	14	90,91
Faal Sporcu Sayısı (adet)	Gençlik ve Spor Bakanlığı	19.625	40.000	39.037	95,27
100 bin kişiye düşen Spor Kulübü Sayısı (adet)	Gençlik ve Spor Bakanlığı	17	30	21,3	33,08
Kütüphane Sayısı (adet)	TÜİK	34	50	35	6,25

*2014-2023 Bölge Planı Mevcut Durum Analizlerinde belirtilen baz yıl değerleri kullanılmıştır.

⁵ İlgili göstergenin doğrulama kaynağından en son açıklanan değeri kullanılmıştır.

Tiyatro Salonu Sayısı (adet)	TÜİK	21	30	30	100
Sinema Salonu Sayısı (adet)	TÜİK	90	120	128	126,67

1.2.2. Ajansın ve Diğer Kurum ve Kuruluşların Katkısı

Bölgede eğitim, sağlık, spor ve sosyal hizmet altyapısının geliştirilmesi amacıyla Milli Eğitim, Sağlık, Gençlik ve Spor ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlıklarının tesis yatırımları etkili olmuştur.

Eskişehir'de GÜDÜMLÜ Proje Desteği kapsamında yaklaşık 19 milyon TL (2022 yılı tutarıyla) destek sağlanan Eskişehir Sanayi Odası Mesleki Eğitim Merkezi ile ildeki sanayinin en çok ihtiyaç duyduğu alanlardan olan CNC, Endüstriyel Otomasyon, Kaynak Teknolojileri, Plastik İşleme ve Endüstriyel Tasarım konularında bölge gereksinimlerini karşılayabilecek, modern ve işlevsel bir merkez kurulması amaçlanmıştır. Merkez dahilinde bölgede faaliyet gösteren endüstri kuruluşlarına, işsiz gençlere, kadınlara, engellilere ve çocuklara verilecek eğitim, danışmanlık ve özel proje uygulama desteği hizmetleri vasıtasıyla daha kalifiye ve iş piyasalarının talep ettiği niteliklere sahip insan kaynağının yerel ekonomiye kazandırılması hedeflenmektedir.

Bilecik'in Osmaneli ilçesinde GÜDÜMLÜ Proje Desteği kapsamında 2.637.000 TL (2022 yılı tutarıyla) destek sağlanan Osmaneli İş Geliştirme Merkezi projesi, yeni girişimcilere ve işletmelere en çok zorlandıkları ilk yıllarında destek olan, işletmelerin başlangıç aşamalarında karşılaştıkları riskleri en aza indiren, istihdam yaratma ve iş kurma modeliyle öne çıkan bir yapıdadır.

Dezavantajlı gruplara yönelik istihdam, eğitim, sağlık ve sosyal alanlarda altyapının güçlendirilmesi, hizmet kalitesinin yükseltilmesi, yeni hizmet modellerinin geliştirilmesi ve dezavantajlı grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımlarını ve kamu hizmetlerine erişebilirliklerini artıracak uygulamaların yaygınlaştırılmasına yönelik altyapı eksikliklerinin giderilmesi amacıyla; 2014 yılında Sosyal Kalkınmaya Yönelik Küçük Ölçekli Altyapı MDP yürütülmüştür.

2019 yılı Mesleki Eğitimin Geliştirilmesi MDP ile kar amacı gütmeyen kurumların imalat sanayi ile mesleki eğitim kurumları arasında iş birliğinin geliştirilmesi, imalat sanayinin ihtiyaç duyduğu alanlara yönelik mesleki eğitimde eğitici personel ve öğrencilerden oluşan nitelikli insan kaynağı yetiştirilmesi ve yenilikçi üretim metodlarına uygun mesleki eğitim altyapısının ve mesleki eğitim modellerinin geliştirilmesi amaçlarına yönelik projelerine destek sağlanmıştır.

2019, 2020 ve 2021 yılları Sosyal Gelişmeyi Destekleme Programları (SOGEP) ile toplam 22,3 milyon TL destekle yoksulluk, göç ve kentleşmeden kaynaklanan sosyal sorunları gidermek, dezavantajlı kesimlerinin ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılmalarını sağlamak, istihdam edilebilirliği artırmak, sosyal içermeyi ve sosyal girişimciliği desteklemek ve yaygınlaştırmak amaçlarıyla başvuru sahiplerinin Ajans güdümünde hazırladığı projeler desteklenmiştir.

Mülga Kalkınma Bakanlığı'nın il bazında öncelikli sorun ve politika alanlarının tespitine yönelik sosyal analizlerin yapılmasına dair talebi üzerine Sosyal Analiz Çalışması başlatılmıştır. Çalışmaya esas teşkil eden göstergeler; demografi, eğitim, sağlık, aile, güvenlik ve adalet, istihdam, sosyal güvenlik, gelir dağılımı ve fırsat eşitliği, konut, yoksulluk, sosyal yardımlar, sosyal hizmetler, sivil toplum ve sosyal hareketler ve kültür olarak belirlenmiştir.

Bölgede 15-29 yaş aralığındaki genç nüfustan NEET (ne işte ne eğitimde ne de öğretimde olan) kapsamına girenlerin bölgesel gelişmedeki potansiyellerini, sosyal yaşamda yaşadıkları problemleri ve istihdam piyasasına girişlerinde yaşanan sıkıntıları tespit edilmesi; bu sorunlara göre müdahale alanlarının belirlenmesi amacıyla "TR41 Bölgesi'nde İl Düzeyinde Çalışmayan Eğitim ve Öğrenimde Olmayan Gençlik (NEET) Araştırması" yapılmıştır. Başta İl İstihdam Kurulu üyeleri olmak üzere ilgili paydaşlarla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiş; anketler ve mülakatların

hazırlanmasında demografik yapı, iş gücü, istihdam, sosyoekonomik yaşam, kültür, eğitim, gündelik faaliyetler ve gençlerin hayata bakış açısı gibi hususlarla birlikte göz önünde bulundurulmuştur. NEET kategorisindeki gençlerin sorunlarını ve ihtiyaçlarını tespit etmek amacıyla 40 katılımcı ile anket çalışması ve 5 katılımcı ile de mülakat yapılarak pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamadan sonra anket formlarında gerekli revizyonlar yapılarak her ilde NEET kapsamındaki 400'er katılımcı ile anket çalışması ve 40'ar katılımcı ile de yüz yüze derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında elde edilen veriler güvenilirlik testleri de yapılar analiz edilmiş; taslak rapor üzerine il çalıştaylarında ilgili paydaşların yeniden görüşlerinin alınmasıyla rapor tamamlanmıştır.

1.3. Gelişme Eksenii 3: Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre

Bölge Planında yer alan üçüncü gelişme eksenii olan "Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre", AB uyum sürecinde hazırlanan Ulusal Çevre Uyum Stratejisi (2007-2023) ve 10. Kalkınma Planı ile uyum gözetilerek hazırlanmış ve Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi (BGUS) ile tamamlayıcı özellikte olması hedeflenmiştir. BGUS'te ülke genelinde dengeli bir mekânsal organizasyon, büyümeyi destekleyen kentsel ağların geliştirilmesi, ağ ilişkisi içinde çok merkezli ve dengeli bir yerleşim sistemi oluşturulması, kırsal alanların kalkınmasının hızlandırılması ve kentsel alanlarla iş birliklerinin desteklenmesi mekânsal amaçlar olarak belirlenmiştir. Ayrıca sürdürülebilir kalkınma ve yeşil büyüme, ulaşım ağının ve erişilebilirliğinin geliştirilmesi; belirlenen yatay amaçlar arasındadır. Ülkemizde bölgesel gelişme politikalarının ve uygulamalarının ülke düzeyindeki genel stratejik çerçevesini çizmek ve kalkınma planıyla bölge planları arasındaki tutarlılık ve tamamlayıcılığı güçlendirmek amacıyla hazırlanan BGUS mekânsal amaçlarına uygun politikalar, bölge illeri için belirlenmiş olup; "Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre" gelişme eksenii doğrultusunda belirlenen aşağıdaki on iki öncelik ve ilgili tedbirlerin de bu amaçların gerçekleştirilmesine katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

1. Kırsal Yaşamın Sürdürülebilirliğinin Sağlanması ve Kırsal Kalkınma
2. Afetlere Duyarlı Kentsel Dönüşümün ve Nitelikli Yapılaşmanın Sağlanması, Mekân ve Yaşam Kalitesinin Yükseltilmesi
3. Mekânsal ve Ekonomik Gelişmenin Koruma ve Kullanma Dengesi İçinde Yönlendirilmesi, Doğal Kaynakların, Tarihi ve Kültürel Mirasın Korunması
4. Çok Merkezli Mekânsal Gelişme Sistemi Oluşturulması
5. Ulaşım Modları Arası Entegrasyonun Sağlanarak Erişilebilirliğin Artırılması ve Kent İçi Ulaşımın Düzenlenmesi
6. İçme, Sulama ve Kullanma Suyunun Etkin Kullanımının Sağlanması, Bütünleşik Su Yönetimi Planlarının Uygulanması ve Su Kirliliğinin Önlenmesi
7. Katı Atıkların Belirli Bir Sistem İçinde Ayrı Toplanması, Taşınması, Depolanması, Geri Kazanılması ve Bertaraf Edilmesi İçin Entegre Katı Atık Yönetim Sistemlerinin Kurulması
8. Temiz Hava Eylem Planlarının Oluşturulması ve Uygulanması, Bölgedeki İklim Değişikliği İle Mücadele İçin İklim Değişikliğine Uyum Strateji ve Planlarının Hayata Geçirilmesi
9. Sanayide Atık Oluşumu, Su ve Enerji Tüketimini Azaltmaya Yönelik Uygulamalara ve Temiz Üretime Geçişin Sağlanması
10. Yerel, Yenilenebilir, Çevre Dostu, Ekonomik, Verimli ve Sürdürülebilir Enerji Kaynakları Potansiyelinin Belirlenerek Değerlendirilmesi
11. Enerji Verimliliği İhtiyaçlarının Tespit Edilmesi, Enerji Yönetiminin Yaygınlaştırılması ve Enerji Yoğunluğunun Azaltılması
12. Enerjide dışa bağımlılığın azaltılması için yerel kaynakların kullanımının azami seviyeye yükseltilmesi ve enerji talebi karşılanırken çevresel zararların en alt düzeyde tutulması

Yukarıda belirtilen önceliklerde ulaşılması hedeflenen ilerlemenin ölçülebilmesi için belirlenen göstergeler ve bu göstergelere ait güncel değerler, ilgili kaynaklardan derlenerek gerçekleştirme yüzdeleri incelenmiştir.

1.3.1. Performans Göstergeleri

Kentleşme, çevre ve ulaşım altyapısı göstergelerinin derlendiği bu bölümde, diğer iki gelişme ekseninden görece daha başarılı sonuçlar elde edildiği görülmektedir.

2014 yılında Bursa ve Eskişehir'de 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu ile köylerin kırsal mahalleye dönüşmesine karşın, kanalizasyon ve atıksu arıtma hizmetlerinin belediye nüfusu içindeki payının 2023 hedefleri 2021'de gerçekleşmiş durumdadır. Düzenli depolama oranı ise %58'lik ilerleme ile 70'ten 81,6'ya yükselmiştir.

2012 yılından bugüne bölünmüş yol uzunluğu artmasa da 2023 yılına kadar tamamlanması hedeflenen Bursa Yenişehir-Bilecik Merkez arası bölünmüş karayolu ile bu değerde bir artış beklenmektedir. Otoyol uzunluğundaki artış hedefinde %26,82 ilerleme görülürken, demiryolunda bu oran %55,01 olmuştur. Limanlarda mevcut altyapının devam etmesiyle ek bir kapasite artışı görülmemekte iken, havalimanı yolcu sayıları salgın dönemine rağmen artış göstererek hedefin %21,85'i gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Performans Göstergeleri (Beşerî Gelişme ve Sosyal İçerme)

Performans Göstergesi	Doğrulama Kaynağı	Baz Yıl Değeri	2023 Hedefi	Güncel Durum	Gerçekleşme Oranı (%)
Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)	TÜİK	93	98	98	100
Atıksu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)	TÜİK	77	90	90,2	101,54
Düzenli Depolama Oranı (%)	TÜİK	70	90	81,6	58,00
Bölünmüş Yol (km)	Karayolları Genel Müdürlüğü	818	1.374	818	0,00
Otoyol (km)	Karayolları Genel Müdürlüğü	74	540	199	26,82
Demiryolu Uzunluğu (km)	TÜİK, TCDD	572	1.270	956	55,01
Havayolu Yolcu Sayısı (kişi)	Devlet Hava Meydanları İşletmesi	128.830	346.962	176.502	21,85
Toplam Liman Kapasitesi (milyon ton)	Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı	14	32,5	14	0,00

Bütünleşik Afet Tehlike Haritası Tamamlanan İl Sayısı (adet)	AFAD	0	3	3	100
--	------	---	---	---	-----

1.3.2. Ajansın ve Diğer Kurum ve Kuruluşların Katkısı

Bölgede 2014 yılından itibaren hayata geçirilen altyapı yatırımları arasında öne çıkan Osmangazi Köprüsü ve Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolu ile toplam otoyol uzunluğunun artmasıyla mesafeler ve ulaşım süreleri önemli ölçüde kısalmış; bölgede üretkenlik artışına ve ekonomik gelişmeye katkı sağlanmıştır.

Karayolu altyapısında Gebze-Orhangazi-İzmir Otoyolunun yanı sıra Bursa/Yenişehir-Bilecik/Merkez ve Bursa-Orhaneli bölünmüş yollarının yapımına devam edilmektedir. Ayrıca Bursa-Sivrihisar otoyol projesinin hazırlıklarına başlanmıştır.

Eskişehir-Bilecik arasında mevcut Ankara-İstanbul konvansiyonel ve yüksek hızlı demiryolları bulunmaktadır. Hızlı trenin çeşitli kesimleri 2014 yılından bugüne aşama açılmış olup, Bozüyük-Bilecik arasında tünel yapım inşaatları sürmektedir. Bandırma-Bursa-Osmaneli demiryolu inşaatı da 2021 yılında yeni dış finansman kaynağıyla birlikte yeniden başlamıştır. Bursa-Gemlik Limanı yük taşımacılığı amaçlı demiryolu hattı için proje çalışmaları bulunmaktadır.

Göstergelerin takibinde belediye nüfusu ve kırsal nüfusla ilgili en büyük değişim, 2014 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı Büyükşehir Kanunu ile Bursa ve Eskişehir'de köylerin kırsal mahalle statüsüne geçişiyle birlikte altyapı hizmetlerinde belediyelerin yetkili ve sorumlu hale gelmesidir. İçme suyu, kanalizasyon, atık bertarafı, arıtma ve yol gibi altyapı yatırımlarının seyri, bu değişiklikten sonra farklı bir boyut kazanmıştır.

2021 yılında İl Afet ve Acil Durum Müdürlükleri (AFAD) tarafından Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde İl Risk Azaltım Planları (İRAP) hazırlanmıştır. Bütünleşik afet tehlike ve risklerinin değerlendirilerek sorumlu tüm kurum ve kuruluşların hayata geçireceği tedbirlerin belirlendiği planların hazırlık çalışmalarına, Ajans uzmanları da katkı sağlamıştır.

2014 yılında bağımsız işletmeleri daha sürdürülebilir ve yenilikçi bir kaynak (atık, lojistik vb.) kullanımı çerçevesinde bir araya getirmeyi, endüstriyel kaynaklı çevresel problemlerin önüne geçerek ekonomik getiri sağlamayı amaçlayan "Endüstriyel Simbiyoz Programı" başlatılmış; projenin bölgesel fizibilite ve altyapı aşaması Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) iş birliği ile yürütülmüştür. Fizibilite ve altyapı aşamasında yer alan sektörel analiz çalışması kapsamında sanayinin sektörel yapısı ve dağılımı, OSB'ler, büyük sektörler, bölgesel dağılımlar, bölgede ortaya çıkan atıklar incelenmiş ve ilgili kurumlardan ilave güncel veriler temin ve analiz edilerek Bursa Eskişehir Bilecik Endüstriyel Simbiyoz Fizibilite Raporu hazırlanmıştır. Ardından katılımcıların birbiri ile çıktığı ve kaynak alışverişi yapabilecek firmaların eşleştirildiği ve potansiyel simbiyoz fırsatlarının tespit edildiği, toplamda 280 kişinin katılım gösterdiği 4 adet Bilgilendirme Toplantısı ve Sinerji Çalıştayı düzenlenmiş ve sonuçta 650'nin üzerinde sinerji tespit edilmiştir. Proje kapsamında bilgilendirme ve yönlendirme amacıyla 2016 yılı sonuna kadar 28 kurum, 64 firma ve yaklaşık 130 kişi ile görüşülmüştür.

Çalıştaylar ve görüşmelerde elde edilen çıktılar doğrultusunda sinerjilerin hayata geçirilmesi, gerekli sistematüğün oluşturulması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik önlemlerin alınması için yürütülen çalışmalar kapsamında potansiyel projeler arasında yer alan "Mermer Atıklarından

⁶ 2014-2023 Bölge Planı Mevcut Durum Analizlerinde belirtilen baz yıl değerleri kullanılmıştır.

⁷ İlgili göstergenin doğrulama kaynağından en son açıklanan değeri kullanılmıştır.

Katma Değeri Yüksek Kimyasal Madde Üretimine Yönelik Ön Fizibilite Çalışması” ile “Seramik Karo ve Seramik Sağlık Gereçleri Üretiminde Açığa Çıkan Atıksu Arıtma Kekklerinin Çimento Sektöründe Simbiyotik Kullanılabilirliği” üzerine fizibilite çalışmaları tamamlanmıştır.

Newton - Katip Çelebi Fonu kapsamında 2016 yılında destek alınan “Bursa Eskişehir Bilecik Bölgesinde Düşük Karbon Ekonomisine ve Kaynak Verimliliğine geçiş için Endüstriyel Simbiyoz Kapasite Artırımı Projesi” ile ilk aşamada İngiltere’den gelen 2 eğitmen aracılığıyla düzenlenen eğitimlere bölgeden 12 farklı kurumdan toplam 19 kişi katılım sağlamıştır. İkinci aşamada ise mevcut olan “endüstriyel simbiyoz” ağının genişletilmesi, etkinliğe katılan araştırmacıların bölgesel ve ulusal bazda yürütülecek endüstriyel simbiyoz çalışmaları için de önemli bir kaynak olarak bu ağda yer alabilmesi amacıyla Endüstriyel Simbiyoz Konferansı ve Proje Pazarı 1 Şubat 2017 tarihinde düzenlenmiştir. Konferans sırasında İngiltere ve Türkiye’deki endüstriyel simbiyoz uygulamaları, proje örnekleri ile konunun politika ve mevzuat açısından değerlendirilmesi üzerine aşağıda belirtilen başlıklarda oturumlar düzenlenmiştir. Ayrıca bölgede bir ilk uygulama olan Endüstriyel Simbiyoz Proje Pazarı’na 56 proje başvurusundan seçilen 32 proje sergilenmiştir. Projenin son aşamasında ise bölgesel endüstriyel simbiyoz ağı ve yönetim modelinin geliştirilmesi için bilgi desteği sağlanması amacıyla dünyadaki en başarılı endüstriyel simbiyoz uygulamalarından biri olarak İngiltere’deki sistemin incelenmesi amacıyla 4 günlük “Teknik Gezi” düzenlenmiştir.

2018 yılı Endüstriyel Simbiyoz MDP kapsamında firmaların atık suyunun, geri dönüştürülemeyen atık ve yan ürünlerinin başka firmalarda girdi/hammadde olarak kullanılması, atıklardan yüksek katma değerli ürün ve/veya enerji üretimi, atık ısının su buharı veya enerji olarak diğer işletmelerde değerlendirilmesine yönelik 4 adet endüstriyel simbiyoz projesine 1,4 milyon TL destek sağlanmıştır. 2020 yılında tamamlanan projelerde 13 farklı üründe atık malzemeler hammadde ikamesi olarak kullanılarak yaklaşık yıllık 2.500 ton atığın bertarafına gitmesi önlenmiştir. Firmalarda proje döneminde 27 yeni istihdam oluşmuş, ürünler ihraç edilmeye başlanmıştır. Ayrıca Eskişehir’de faaliyet gösteren firmaların fayda sağlayabileceği iş birliği potansiyellerinin araştırılması ve bu iş birliklerinin hayata geçirilmesi halinde bölgemize sağlayacağı çevresel ve ekonomik kazanımların ortaya konulması amacıyla yürütülen Eskişehir Endüstriyel Simbiyoz Projesi ile endüstriyel simbiyoz olanakları açısından öne çıkan sektörlerde yer alan firmalara ziyaretler gerçekleştirilerek firmalar arası iş birliği olanakları ortaya çıkarılmıştır. Saha ziyaretleri ve sinerji çalıştayında elde edilen veriler ışığında belirlenen 5 öncelikli endüstriyel simbiyoz olanağına yönelik fizibilite konsept notları hazırlanmıştır.

2021 yılında BEBKA ve TÜBİTAK Marmara Araştırma Merkezi (MAM) iş birliğinde Yeşil Verimlilik Programı (YVP) yürütülmüştür. Program ile bölgedeki firmaların ekonomik performanslarını, daha iyi bir çevre yönetimi yoluyla artırmaları için yeşil verimlilik yönteminin yaygınlaşması amacıyla yürütülen programla KOBİ’ler için daha iyi kaliteye ulaşması, iklim değişikliği etkilerinin azaltılması, çevre kalitesinin iyileştirilmesi ve işletmelerinin rekabetçiliğinin artırılması hedeflenmiştir.

Enerji Verimliliğinin Artırılması Programı (EVAP), TR41 Bölgesi’nde sanayi alanında faaliyet gösteren firmalarda enerji verimliliği bilincinin artırma amacıyla yürütülmüştür. Programın amacına uygun olarak ilk adımında çevrim içi olarak “Üretimde Enerji Verimliliği Semineri” düzenlenmiştir. Enerji verimliliği konusuna ilgi duyan tüm firmalara yönelik olarak yapılmış olan bu seminerde EVAP programının amacı, kapsamı ve uygulama aşamaları; VAP, enerji verimliliği alanında teşvikler ve kredi veren kurum ve kuruluşlar, enerji verimlilik projeleri, konu hakkında firmaların kanuni yükümlülükleri gibi konularda açıklamaları içeren bilgilendirmeler yapılmıştır. Ardından programa başvurular alınmış ve önceden belirlenmiş olan seçim kriterleri çerçevesinde 1’i Bilecik, 3’ü Bursa ilinde faaliyet gösteren toplamda 4 firma programa dahil edilmiştir. Bu firmalarda çalışan 8 personele “Enerji Verimliliği Eğitimi” verilmiş, 4 firma için özel olarak Detaylı Enerji Etüt Raporu hazırlanmıştır. Program kapsamında hazırlanan raporlarda önerilen iyileştirilmelerin hayata geçirilmesi durumunda 4 firma için elektrik ve doğalgaz tasarruf potansiyelleri ortaya konulmuştur.

2019 yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programında 378 sayılı “Kent içinde kalan sanayi alanları dönüştürülürken yeni ve yenilikçi üretim işlevlerinin korunarak geliştirilmesi için model oluşturulacaktır” tedbiri çerçevesinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından başlatılan çalışmalar

kapsamında bir modelleme çalışmasının yürütülmektedir. İl özelinde ihtiyaçlar ve örnek dönüşüm uygulamaları analiz edilerek örnek durum incelemesi raporları tamamlanmış ve Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na gönderilmiştir.

2021 yılında ilerletilmek üzere yeniden yıllık çalışma programına dahil edilen çalışma kapsamında Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde yer alan farklı özellikteki sanayi alanları için farklı dönüşüm modelleri oluşturulması amacıyla başta yerel yönetimler ve sanayi bölgeleri yönetimleri (Organize Sanayi Bölgesi, Endüstri Bölgesi, Serbest Bölge) olmak üzere ilgili kurum/kuruluşlara ziyaretler düzenlenmiş, diğer kalkınma ajansları ile tecrübe paylaşımları yapılmıştır. Üç ilde yer alan sanayi sicil belgeli işletmeler Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) aracılığıyla harita üzerinde konumlandırılmış, böylelikle bölge için büyük önem arz eden, sanayi alanlarının dağılımını harita üzerinde gösteren kapsamlı bir coğrafi veri elde edilmiştir. 2022 yılında sanayi alanlarının ihtiyaçlarına göre belirlenecek farklı dönüşüm modellerinin geliştirilmesiyle çalışma tamamlanacaktır.

1.4. Öneriler

Performans göstergelerinde beklentinin altında ilerleme gösteren ve gerileme yaşanan hususlar bulunmaktadır. Bu alanlarda 2024-2028 döneminde odaklanılabilecek bazı tedbirler sıralanmıştır:

1. Tarımsal üretimin miktarında ve TL bazlı fiyatlarında artış görülse de dolar cinsinden değerinin düşmesinden ötürü toplam tarım üretimi değerini artıracak ve katma değerli üretimi teşvik edecek tedbirler önerilmektedir.
2. Ar-Ge harcamaları ile marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım tescil sayılarının miktarı artsa da ülke içindeki payları düşüş göstermektedir. En az ülke ortalamasıyla aynı hızda gelişmenin sağlanması ve diğer bölgelere karşı rekabet gücünün eksik kaldığı hususların irdelenmesi gerekmektedir. Bu göstergelerden aynı zamanda nitelikli iş gücünün ve bilgi üretme potansiyeli olan nüfusun bölgeye yeterince ilgi göstermediği sonucu da çıkarılabilir. Dengeli Mekânsal Gelişme ve Sürdürülebilir Çevre gelişme eksenini de ilişkili biçimde yeniden ele alınırken, bu husus göz önünde bulundurulmalıdır.
3. Sektörel dönüşümü gerçekleştirebilecek orta ölçekli KOBİ'lerin daha üst segmentlere çıkarılması için yönetim danışmanlıkları modeli önerilmektedir.
4. Bölgede Covid-19 salgınının etkisiyle yabancı turist sayısında ciddi bir azalma yaşanmıştır. Üç il için ayrı ayrı hazırlanan turizm tanıtım ve geliştirme plan ve stratejilerin, ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte uygulama aşamasının takibiyle yabancı turist hareketliliğini artıracak tedbirlerin hayata geçirilmesi beklenmektedir.
5. İlköğretimde derslik başına öğrenci sayısının azaltılması hedeflenirken, 21'den 25'e yükselmiştir. Birinci kademedeki eğitimin niteliğinin artırılması amacıyla, tesis kapasitelerinin nüfus artışından daha hızlı şekilde güçlendirilmesi ve yeni tesis yatırımlarının hayata geçirilmesi önerilmektedir.
6. Mesleki eğitimde okullaşma oranında düşüş gözlemlenmiştir. Ajansların 2022 ve 2023 yılı Genç İstihdamı teması kapsamında yürüteceği faaliyetlerin yanı sıra Millî Eğitim Bakanlığı'nın Mesleki Eğitim Merkezleri Programı ve diğer mesleki eğitim faaliyetlerinin (OSB'ler, ticaret ve sanayi odaları, özel kuruluşlar eliyle yürütülenler, vb.) tamamlayıcı ve birbirlerini destekleyici şekilde uygulanması önem arz etmektedir.
7. On bin kişi başına düşen hastane yatak sayısı, Covid-19 salgını döneminde yaşanan yatak ve yoğun bakım yatağı talebi göz önünde bulundurularak, gelecekte benzer sıkıntıların yaşanmaması adına artırılmalıdır.
8. Engelli sayısının artışına karşın evde bakım hizmetlerinden yararlanan engelli sayısında beklenen iyileşme gerçekleşmemiştir. Yeni dönemde evde bakım hizmetinin yaygınlaştırılmasına yönelik tedbirler geliştirilmelidir.
9. Bölgede nüfus artışı ve yeni üniversitelerin açılmasıyla öğrenci sayısı artarken, kütüphane sayısında beklenen artış sağlanamamıştır. Üniversiteler dışında, kütüphane imkânı bulunmayan ilçelerden başlanarak yeni kütüphanelerin açılması, bilgiye erişimi artırması açısından önemlidir.
10. İşgücüne katılımda hem genel hem de kadınlar özelinde beklenen artış sağlanamamıştır.

Bilhassa ne eğitimde ne de istihdamda olan genç nüfusun (NEET) ve kadınların iş gücüne katılmalarını teşvik edecek düzenleme ve uygulamaların geliştirilmesine odaklanılmalıdır.

11. Otoyol altyapısının gelişmesine karşın, Bursa'dan güney ve doğu yönlerine erişim imkanlarını güçlendirecek bölünmüş yol projelerinin inşaatları devam etmektedir. Bu projelerin ve yeni dönemde ihtiyaç belirlenecek diğer güzergahlardaki projelerin tamamlanmasıyla yük ve yolcu taşıma konforunda artış sağlanacaktır.
12. AFAD koordinasyonunda hazırlanan İRAP çalışmalarında belirlenen afet tehlike haritalarının geliştirilerek dijital ortamda derlenmesi önerilmektedir.
13. Düzenli depolama tesisleri sayı ve kapasite yönünden geliştirilerek, bu hizmete erişen nüfusun oranı artırılmalıdır.
14. Bursa Yenişehir Havalimanının yük ve yolcu taşımacılığında beklenen düzeye ulaşamaması nedeniyle, yeni dönemde etkinliğinin artırılması gerekmektedir.
15. Bandırma-Bursa-Osmaneli Demiryolu ve Bilecik-Bozüyük arası tünellerin tamamlanmasının ardından, yeni dönemde üç ildeki büyük sanayi bölgelerine, Gemlik Limanı'na ve lojistik merkezlere bağlanacak iltisak hatlarıyla toplam demiryolu uzunluğun artırılması önerilmektedir.
16. Eskişehir'de başlatılan Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı deneyiminden hareketle, Bursa Ulaşım Ana Planı bu temayla güncellenmeli ve büyükşehir olmaması nedeniyle zorunluluk bulunmamasına rağmen transit geçiş hacminin yüksek olmasından ötürü, Bilecik'te de benzer bir çalışma yürütülmelidir.
17. Yaşam kalitesi ile afet ve krizlere dayanıklılık açısından gösterge sayısının artırılması; kentsel ve kırsal altyapıyla ilgili özetleyici göstergelerin eklenmesi önerilmektedir.

2. EKONOMİK GÖSTERGELER

Bu bölümde milli gelir, sektörel üretim, vergi gelirleri, kamu yatırımları, dış ticaret, gümrüklere göre ihracat, dış ticarete teknoloji düzeyleri ve Eximbank kredileri ele alınmıştır.

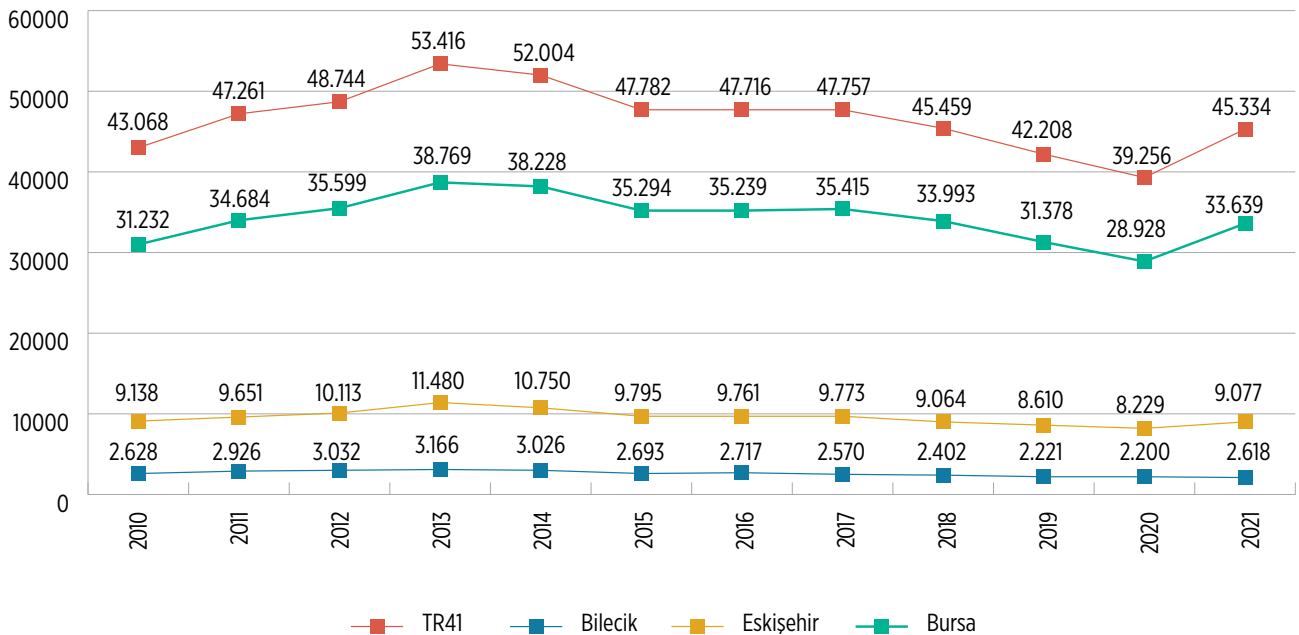
2.1. Milli Gelir (Bölgedeki gelir, kişi başına gelir ve gelir dağılımı)

Milli gelir bir ülkede belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin net parasal değerini ifade eden ve bir ülkenin ekonomik gücü hakkında bilgi veren önemli göstergelerdendir. Bu kapsamda bu bölümde ülke, bölge ve bölge illeri bazında gayri safi yurt içi hasıla (GSYH), kişi başına düşen GSYH, bölgenin yarattığı gayri safi katma değer (GSKD) ve kişi başına düşen GSKD hesaplanarak, bölgenin ve illerin ekonomik gücü hakkında değerlendirmede bulunulacaktır.

2.1.1. Bölge ve İl Bazında Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH)

TR41 Bölgesi'nde 2010 yılında GSYH, 43 milyar 68 milyon ABD dolarından 2021'de 45 milyar ABD dolarının üzerine çıkmıştır. Bölge ölçeğinde GSYH, 2010 yılına göre 2021'de %5 oranında bir artış göstermiştir. Bu oran ülke bazında yaşanan GSYH artış oranıyla (%4) yakınlık göstermektedir. Bölge illerinden Eskişehir ve Bilecik'te ise GSYH 2010 yılına göre 2021 yılında bir miktar düşüş göstermiştir. Yıllar bazında GSYH verilerinde yaşanan değişim incelendiğinde; GSYH'nin 2010 yılından 2014 yılına kadar yükseldiği ancak bu yıldan itibaren düşüş eğilimine girdiği görülmektedir. 2017 yılından 2020 yılına kadar bu azalmanın keskinleştiği dikkat çekmektedir. Bu değişimde, son yıllarda küresel ölçekte yaşanan salgınla birlikte tedarik zincirinin bozulması, küresel enflasyon ve para biriminin döviz karşısında değer kaybetmesinin etkisi büyüktür. Salgın hastalık sonrası mal ve hizmet üretiminin artmasıyla birlikte GSYH'nin de yükselmeye başladığı görülmektedir.

Şekil 1. İl ve Bölge Bazında GSYH

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2.1.2. Bölgenin ve İllerin Ülke GSYH İçindeki Payı

TR41 Bölgesinin 2021 yılı itibarıyla ülke içindeki GSYH payı %5,62 düzeyinde gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tabloya bakıldığında 2010 yılına göre 2021'de Bursa'nın ülke GSYH içindeki payının bir miktar arttığı, Eskişehir ve Bilecik'in payının ise azaldığı görülmektedir.

Tablo 4. Bölgenin ve İllerin Ülke GSYH İçindeki Payı (%)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	4,02	4,14	4,06	4,05	4,07	4,07	4,05	4,12	4,26	4,13	4,03	4,17
Eskişehir	1,18	1,15	1,15	1,20	1,14	1,13	1,12	1,14	1,14	1,13	1,15	1,12
Bilecik	0,35	0,35	0,35	0,33	0,32	0,31	0,31	0,30	0,30	0,29	0,31	0,32
TR41	5,54	5,64	5,55	5,57	5,53	5,51	5,49	5,56	5,70	5,56	5,49	5,62

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2.1.3. Kişi Başına Düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH)

TR41 Bölgesi'nde kişi başına düşen GSYH 2010 yılında 12.125 ABD doları iken 2021'de 10.687 ABD doları düzeyinde gerçekleşmiştir. Bölgenin kişi başına düşen GSYH'si 2021 yılında 2010 yılına göre %12 oranında azalış göstererek; ülkedeki azalış oranının (%10) üzerinde seyretmiştir.

Tablo 5. İl ve Bölge Bazında Kişi Başına Düşen GSYH (\$)

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	12.114	13.194	13.332	14.282	13.829	12.537	12.270	12.132	11.463	10.372	9.395	10.765
Eskişehir	12.023	12.487	12.875	14.445	13.337	11.952	11.679	11.460	10.468	9.792	9.265	10.158
Bilecik	12.624	13.632	14.862	15.332	14.452	12.756	12.618	11.682	10.792	10.028	10.043	11.713
TR41	12.125	13.069	13.319	14.375	13.759	12.424	12.163	11.964	11.213	10.230	9.401	10.687
Türkiye	10.629	11.289	11.675	12.582	12.178	11.085	10.964	10.696	9.793	9.195	8.600	9.592

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2.1.4. Bölgenin Toplam Gayri Safi Katma Değeri (GSKD)

Bir bölgede yerleşik ekonomik birimlerin belli bir dönemde bu bölgedeki ekonomik faaliyetleri sonucunda ürettikleri mal ve hizmetlerin (çıktı) değerinden, bu üretimi gerçekleştirebilmek için kullandıkları mal ve hizmetler (ara tüketim) değerinin çıkarılması sonucu elde edilen değer **bölgesel katma değeri vermektedir**. Buna göre TR41 Bölgesi, 2021 yılı itibarıyla en fazla katma

değer üreten bölgeler arasında 5. sırada yer almaktadır. 2021 yılı verilerine göre, **TR41 Bölgesi ülke geneli katma değer üretiminin %5,62'sini üretmektedir. Aşağıdaki tablolar karşılaştırıldığında, bölgenin ürettiği katma değer 2010 yılına göre 2021'de %7 oranında arttığı görülmektedir.**

Tablo 6. Bölgelerin Toplam Ülke Katma Değeri İçindeki Payları, 2010

İlk On Bölge	GSKD (\$)	Sıra
İstanbul	13.416	1
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	12.128	2
Ankara	11.990	3
Bursa, Eskişehir, Bilecik	11.528	4
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	11.511	5
İzmir	10.783	6
Antalya, Isparta, Burdur	10.094	7
Türkiye	8.926	-
Balıkesir, Çanakkale	8.651	8
Aydın, Denizli, Muğla	8.524	9
Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	8.012	10

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 7. Bölgelerin Toplam Ülke Katma Değeri İçindeki Payları, 2021

Sıra	İlk 10 Bölge	GSKD (1000 \$)	GSKD Payı (%)
1	İstanbul	219.226.993	30,38
2	Ankara	66.414.733	9,20
3	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	47.801.737	6,62
4	İzmir	46.007.711	6,38
5	Bursa, Eskişehir, Bilecik	40.533.472	5,62
6	Adana, Mersin	28.017.007	3,88

Sıra	İlk 10 Bölge	GSKD (1000 \$)	GSKD Payı (%)
7	Antalya, Isparta, Burdur	25.269.110	3,50
8	Aydın, Denizli, Muğla	23.035.748	3,19
9	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	22.870.582	3,17
10	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	20.802.700	2,88

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2.1.5. Bölgenin Kişi Başı Gayri Safi Katma Değeri (GSKD)

Kişi başı gayri safi katma değerler bakımından TR41 Bölgesi, 2010 yılında 11.528 ABD doları ve 2020'de ise 8.343 ABD doları kişi başı katma değerle sırasıyla 8.926 ABD doları ve 7.643 ABD doları olan ülke ortalamasının üzerindedir. Bu verilere göre 2010 yılına göre TR41 Bölgesi'nin en yüksek kişi başı katma değere sahip bölge sıralamasında 6. sıraya gerilediği görülmektedir.

Tablo 8. Bölgelerin Kişi Başı Gayri Safi Katma Değeri, 2010

İlk On Bölge	GSKD (\$)	Sıra
İstanbul	13.416	1
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	12.128	2
Ankara	11.990	3
Bursa, Eskişehir, Bilecik	11.528	4
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	11.511	5
İzmir	10.783	6
Antalya, Isparta, Burdur	10.094	7
Türkiye	8.926	-
Balıkesir, Çanakkale	8.651	8
Aydın, Denizli, Muğla	8.524	9
Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	8.012	10

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 9. Bölgelerin Kişi Başı Gayri Safi Katma Değerleri, 2020

İlk On Bölge	GSKD (\$)	Sıra
İstanbul	12.369	1
Ankara	10.784	2
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	9.818	3
Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	9.308	4
İzmir	8.841	5
Bursa, Eskişehir, Bilecik	8.343	6
Türkiye	7.643	-
Balıkesir, Çanakkale	7.254	7
Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	6.614	8
Aydın, Denizli, Muğla	6.453	9
Antalya, Isparta, Burdur	6.368	10

Kaynak: (TÜİK, 2022)

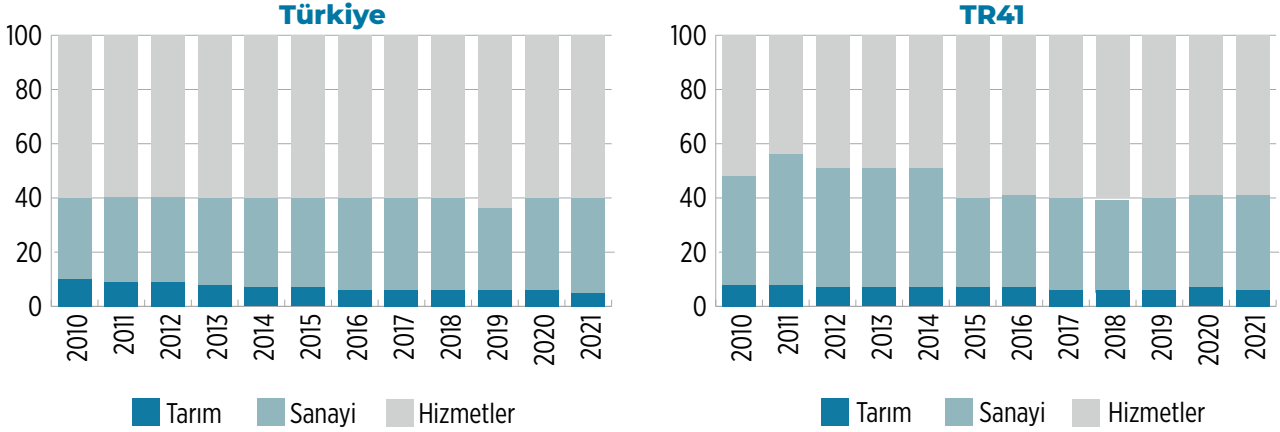
2.2. Sektörel Üretim

Sektörler üretim değerleri, sektörler tarafından üretilen nihai mal ve hizmetin net parasal değerini vermektedir. Bu değerler, sektörlerin ülke veya bölge ekonomisine hangi ölçekte katkı sağladıklarını değerlendirmek açısından önemlidir. Bu bölümde tarım, sanayi ve hizmetler sektörü açısından üretim değerlerinin ülke ve bölge özelinde toplam üretim değeri içerisindeki dağılımı ile bölgelerin bu dağılım içerisindeki yeri değerlendirilmektedir.

2.2.1. Sektörel Üretim ve GSYH Payları

Sahip olduğu üretim çeşitliliğiyle ülkenin önemli merkezlerinden biri olan TR41 Bölgesi, gayri safi yurtiçi hasıla içerisindeki sanayi payının ülke ortalaması üzerinde seyretmesiyle dikkat çekmektedir. Bu durum bölgenin bir "sanayi bölgesi" olduğunun göstergesi niteliğindedir. Hizmetler ve tarım sektörleri açısından ise bölge değerleri Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Şekil 2. Sektörel Üretim GSYH İçindeki Payları (%)

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2.2.2. Bölgelerin Sektörel Olarak Toplam GSYH İçindeki Payları

En fazla katma değer üreten 5 bölgenin gayri safi yurtiçi hasıla içindeki sektörel payları incelendiğinde, **TR41 Bölgesi'nin sanayi sektörü açısından üretilen katma değere göre; 2021 yılı verileri incelendiğinde, İstanbul ve Doğu Marmara Bölgesi'nin ardından 3. sırada yer aldığı görülmektedir.** 2010 yılına göre 2021'de tarım ve sanayi sektöründe yaratılan katma değerde artış, hizmetler sektöründe de azalış olduğu da dikkat çekmektedir.

Tablo 10. Bölgelerin Sektörel Olarak Toplam GSYH İçindeki Payları

Bölge Adı	2010			2021		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
İstanbul	0,48	28,28	34,27	0,57	23,60	37,51
Ankara	2,48	9,77	10,41	2,48	7,56	10,88
İzmir	4,10	6,92	6,21	4,43	7,48	5,93
Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	3,06	8,47	4,61	3,02	10,46	4,74
Bursa, Eskişehir, Bilecik	3,72	8,43	4,54	4,12	8,53	4,05

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2.3. Vergi Gelirleri

Yatırım ve hizmetlerin temel kaynağı olan vergi gelirlerinin tahakkuk ve tahsilat miktarları incelendiğinde **TR41 Bölgesi ülke genelinde toplam tahsil edilen gelirlerin %3,57'sini oluşturmaktadır.** Aşağıdaki tabloda verilen bilgilere göre; bölge illerinden Bursa, tahsilat miktarı ve oranlarında diğer illere kıyasla ön planda yer alırken tahsilat oranlarında Bilecik ilinin bölge geneli ve ülke genelinde nispeten daha düşük performans sergilediği görülmektedir.

Brüt tahsilat tutarlarında Bursa ilinde 2021 yılı sonu itibarıyla 2020 yılına kıyasla %58,95, Eskişehir ilinde %43,70, Bilecik ilinde %71,06 artış sağlanmıştır. TR41 Bölgesi iller düzeyinde tahsil edilen tutarların ülke genelinde tahsil edilen toplam tutar içindeki yüzdesel dağılımına bakıldığında, Bursa ilinin genel tahsilat içindeki payı %3,07, Eskişehir ilinin genel tahsilat içindeki payı %0,43, Bilecik ilinin genel tahsilat içindeki payı ise %0,07 olarak gerçekleşmiştir. Brüt tahsilat oranına göre iller sıralamasında Bursa 33., Eskişehir 45., Bilecik 70. sırada yer alırken, brüt tahsilat miktarına göre yapılan iller sıralamasında Bursa 5. sırada, Eskişehir 22. sırada, Bilecik ise 63. sırada yer almaktadır.

Tablo 11. Genel Bütçe Vergi Gelirleri (2021 Yılı Aralık Sonu İtibarıyla)

İller	Brüt Tahakkuk (Milyon TL)	Brüt Tahsilat (Milyon TL)	Tahsilat Oranı (%)	Tahsilat Oranına Göre İl Sırası	Tahsilat Artışı (%)	İlin Tahsilat İçindeki Payı (%)	Brüt Tahsilat Miktarına Göre İl Sırası
Bursa	56.714	42.911	75,66	33	58,95	3,07	5
Eskişehir	8.170	6.042	73,96	45	43,70	0,43	22
Bilecik	1.438	909	63,25	70	71,06	0,07	63
TR41	66.328	49.862	-	-	-	3,57	-
Türkiye	1.728.924	1.395.725	80,73	-	41,95	100	-

Kaynak: (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2021)

2.4. Kamu Yatırımları

Bölgesel kalkınmanın önemli dinamiklerinden biri de kamu yatırımlarının özel yatırımları destekleyici bir şekilde farklı sektörlere etkin olarak dağılımlarının yapılmasıdır. Bu doğrultuda 2019-2023 dönemlerini kapsayan On Birinci Kalkınma Planı'nda kamu yatırımlarındaki temel amaç kamu sabit sermaye yatırımlarına ilişkin kaynakların artırılması, yatırım programının rasyonelleştirilmesi, ayrılan kaynakların başta öncelikli sektörler ve gelişme alanları için belirlenmiş hedeflere tahsisi olmak üzere etkin şekilde ve sonuç odaklı kullanılması, Kamu Özel İş birliği (KÖİ) uygulamalarının makroekonomik politikalarla uyumunun sağlanması olarak ifade edilmiştir. Üretkenlik ve yenilikçilik odağında, sabit sermaye yatırımlarının plan döneminde ortalama %5,3 oranında artacağı öngörülmektedir. Yatırımlardaki bu artışa ağırlıklı olarak özel kesim yatırımlarının önemli oranda katkı vermesi beklenmektedir. 2018 yılı sonunda %4,6 olarak gerçekleşen kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payının, 2023 yılı sonunda %4,4 olarak gerçekleşmesi, 2018 yılı sonunda %25,1 olarak gerçekleşen özel sabit sermaye yatırımlarının GSYH içerisindeki payının, plan döneminde 1,7 puan artışla dönem sonunda %26,8'e ulaşacağı tahmin edilmektedir. Kamu yatırımlarında, Kalkınma Planının öncelikli imalat sanayii sektörlerine ve bu sektörlerle yönelik beşerî ve fiziki altyapıyı güçlendirecek Ar-Ge, dijitalleşme, insan kaynakları, lojistik ve enerji gibi yatay alanlar ile tarım, turizm ve savunma sanayi alanlarına öncelik verileceği ifade edilmiştir.

TR41 Bölgesi'ne 2014-2021 yıllarında, diğer kamu hizmetleri, eğitim, enerji, imalat, konut, madencilik, sağlık, tarım, turizm, ulaştırma-haberleşme sektörlerinde toplam 13.037 milyon TL kamu yatırımı yapılmıştır. Bölge içerisinde en fazla sektörel kamu yatırımlarının yapıldığı il Bursa olmuştur. 2020 yılından itibaren Eskişehir'e yapılan yatırımların arttığı görülmektedir.

Tablo 12. TR41 Bölgesi Sektörel Kamu Yatırımları (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Bursa	534	610	769	1.132	646	443	882	1.982	6.998
Eskişehir	563	526	469	564	311	362	1.107	1.105	5.007
Bilecik	62	88	100	163	87	125	160	246	1.032
TR41	1.159	1.225	1.337	1.859	1.044	930	2.149	3.333	13.037

2.5. Dış Ticaret

Dış ticaret kısaca uluslararası ülkeler veya bölgeler arasında yapılan mal, hizmet ve sermaye alışverişi olarak tanımlanmaktadır. Dış ticaret, alım ve satım işlemleri açısından ithalat ve ihracat olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilmektedir. Ülkelerin ekonomik kalkınmasında ihracatın artırılması ve ithalatın da azaltılması oldukça önemli hedefler arasında yer almaktadır. Bu bölümde, TR41 Bölgesi illerinde yıllar içerisinde gerçekleştirilen ihracat ve ithalat miktarının incelenmesi, ülkelere ve sektörlere göre dağılımının analiz edilmesi ile bunların ülke verileriyle karşılaştırılmasına yer verilmiştir.

2.5.1. İhracat Rakamları

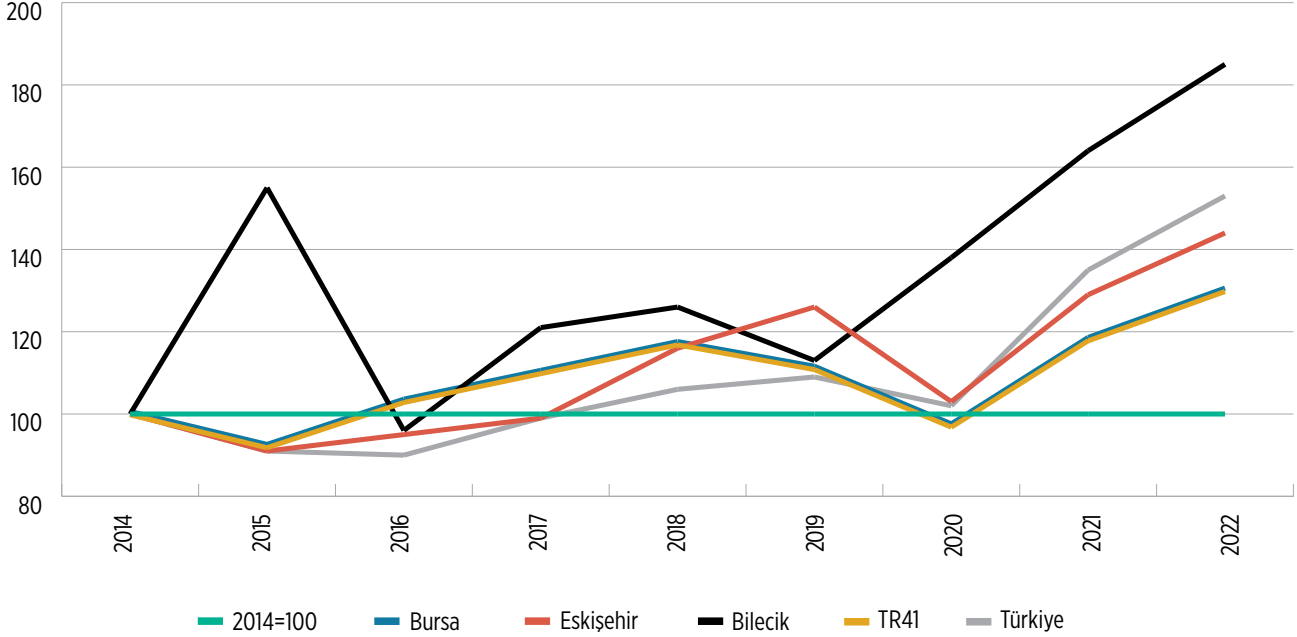
TR41 Bölgesi'nde ihracat 2014-2022 yılları arasında toplam %30, ortalama %3,75 artarken, Türkiye genelindeki ortalama %6,63 artışın gerisinde kalmıştır. Bölgede ihracat 2014 yılındaki 10,95 milyar düzeyinden 2022'de 14,23 milyar ABD dolarına yükselirken; en yüksek değer 2022 yılında, en düşük değer ise 2015 yılında görülmüştür. İllere göre toplam ihracat Bursa'da 9,97 milyar dolardan 12,78 milyar dolara, Eskişehir'de 904 milyon dolardan 1,30 milyar dolara, Bilecik'te ise 79,83 milyon dolardan 147,64 milyon dolara yükselmiştir.

TR41 Bölgesi illerinde ihracatın artışı, yalnızca Bilecik'te Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. İllerin ihracatındaki artış Bursa'da %28, Eskişehir'de %44, Bilecik'te ise %85 oranındadır.

2020 yılında Covid-19 Pandemisi etkisine rağmen bölgede ihracatını artıran tek il, Bilecik olmuştur. Türkiye, TR41, Bursa ve Eskişehir'in ihracatı, 2020 yılında bir önceki yıla göre azalmıştır.

2021'de Covid-19 sonrası toparlanmanın etkileri, ihracata olumlu yansımıştır. 2021'de ihracat, bir önceki yıla kıyasla baz etkisinin de katkısıyla Türkiye'de %32,77, TR41'de %22,15, Bursa'da %21,80, Eskişehir'de %25,97, Bilecik'te ise %19,01 oranında artış göstermiştir.

Şekil 3. İhracatın Yıllara Göre Değişimi (2014=100)

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Tablo 13. Yıllara Göre İhracat (Milyon \$)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bursa	9.971	9.140	10.365	11.066	11.717	10.898	9.554	11.637	12.778
Eskişehir	904	827	857	897	1.049	1.135	928	1.169	1.303
Bilecik	80	124	77	97	101	90	110	131	148
TR41	10.955	10.092	11.299	12.060	12.867	12.122	10.591	12.937	14.229
Türkiye	166.505	150.982	149.247	164.495	177.169	180.833	169.638	225.222	254.170

Kaynak: (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2022)

2.5.2. Ükelere Göre İhracatın Dağılımı

Bursa'nın ilk üç ihracat pazarı 2010 yılında Fransa, İtalya, Almanya iken; 2022'de Almanya, İtalya ve ABD olmuştur. 2010 yılında ilk sıradaki yer alan Fransa'nın 2022'de ihracatta beşinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bu dönemde Almanya'nın payı %12,75'ten %17,82'ye çıkarak 2022 yılında ihracatta ilk sıraya yükselmiştir. İkinci sırada yerini koruyan İtalya'nın payı %15,37'ten %8,04'e gerilemiştir. 2010 yılında ilk beş ülke içerisinde yer almayan İspanya %6,20 oranla, 2022'de dördüncü sıraya yükselmiştir.

Eskişehir'in ilk üç ihracat pazarı 2010 yılında sırasıyla ABD, Almanya ve Fransa iken; 2022'de de sıralama değişmemiştir. Bu dönemde ilk sıradaki yerini koruyan ABD'nin payı %29,36'dan %27,15'e, ikinci sıradaki Almanya'nın payı %12,33'ten %8,70'e düşmüş; üçüncü sıradaki Fransa'nın payı ise %6,07'den %8,38'e yükselmiştir.

Bilecik'in ilk üç ihracat pazarı 2010 yılında Almanya, Çin ve ABD iken; 2021'de İsrail, Romanya ve Almanya olmuştur. İlk üç sıradaki Çin ve ABD'nin yerini İsrail ve Romanya almıştır. Üçüncü sırada yer alan Almanya'nın payı %12,25'ten %7,12'ye gerilemiştir.

TR41 Bölgesi'nin ilk üç ihracat pazarı 2010 yılında Fransa, İtalya ve Almanya iken; 2022'de Almanya, ABD ve İtalya olmuştur. 2010 yılında ilk sıradaki %14,95'lik payla ilk sırada yer alan Fransa, %4,73'lük oranla 2022'de beşinci sıraya gerilemiştir. Almanya'nın payı %12,72'den 2021'de %16,83'e yükselerek ilk sırada yer almıştır. Üçüncü sıradaki İtalya'nın payı ise 14,58'den %7,43'e gerilemiştir.

Türkiye'nin ilk üç ihracat pazarı 2010 yılında Almanya, Birleşik Krallık ve İtalya iken; 2022'de Almanya, ABD ve Birleşik Krallık olmuştur. 2010 yılında ilk sıra yer alan Almanya'nın payı %10,08'den 2021'de %8,17'ye düşerek ikinci sıraya gerilemiştir. 2010 yılında ilk beş ülke arasında yer almayan ABD'nin %6,56'lık payla ikinci sıraya yükseldiği görülmektedir. Birleşik Krallık ise %6,35'ten, %5,33'e gerileyerek, 2022'de üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 14. İhracatta İlk 5 Ülkenin Değişimi

BURSA						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Fransa	1.655.402.731	15,51	Almanya	2.168.848.479	17,82
2	İtalya	1.640.931.710	15,37	İtalya	978.740.245	8,04
3	Almanya	1.360.687.333	12,75	ABD	926.362.466	7,61
4	Romanya	611.706.485	5,73	İspanya	754.101.072	6,20
5	İngiltere	532.648.719	4,99	Fransa	529.264.254	4,35
ESKİŞEHİR						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	ABD	186.158.751	29,36	ABD	357.642.757	27,15
2	Almanya	78.147.777	12,33	Almanya	114.579.262	8,70
3	Fransa	38.464.953	6,07	Fransa	110.388.314	8,38
4	Avusturya	36.130.696	5,70	Romanya	56.952.910	4,32
5	Ukrayna	17.380.272	2,74	Rusya Federasyonu	55.308.576	4,20

BİLECİK						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Almanya	5.762.250	12,25	İsrail	17.880.871	12,07
2	Çin	5.305.823	11,28	Romanya	14.378.435	9,70
3	ABD	4.366.393	9,28	Almanya	10.554.366	7,12
4	Fransa	3.751.831	7,98	Birleşik Krallık	10.101.449	6,82
5	İsrail	2.977.097	6,33	Polonya	6.801.041	4,59
TR41						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Fransa	1.697.619.515	14,95	Almanya	2.293.982.107	16,83
2	İtalya	1.656.088.668	14,58	ABD	1.286.786.214	9,44
3	Almanya	1.444.597.360	12,72	İtalya	1.012.368.834	7,43
4	Romanya	629.071.866	5,54	İspanya	798.151.658	5,85
5	İngiltere	543.069.528	4,78	Fransa	644.512.389	4,73
TÜRKİYE						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Almanya	11.479.065.525	10,08	Almanya	19.208.120.332	8,17
2	Birleşik Krallık	7.235.861.129	6,35	ABD	15.485.677.360	6,58
3	İtalya	6.505.276.857	5,71	Birleşik Krallık	12.534.275.266	5,33
4	Fransa	6.054.499.243	5,32	Irak	11.766.911.690	5,00
5	Irak	6.036.362.316	5,30	İtalya	11.444.925.212	4,87

Kaynak: (TÜİK, 2023)

2.5.3. Sektörlere Göre İhracatın Dağılımı

Bursa'nın ihracatında 2010 yılında ilk beş sırada olan otomotiv, otomotiv yan sanayi, tekstil, demir-çelik ve mobilya sektörleri; 2022'de otomotiv yan sanayi, otomotiv, tekstil, mobilya ve giyim eşyası sektörleri yer almıştır. Otomotiv sektörünün payının %50,31'den %14,61'e düşmesi dikkat çekmektedir. Otomotiv yan sanayinin payı ise %13,23'ten %15,12'ye yükselmiştir.

Eskişehir'in ihracatında hava ve uzay taşıtları sektörü, payındaki kısmi düşüşe karşın ilk sıradaki yerini korurken; ilk beş sektör 2010'da madencilik ve taş ocakçılığı, giyim eşyası, seramik ve fırın ürünleri sıralamasıyla, 2022'de ise plastik ürünleri, fırın ürünleri, başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taşocakçılığı ile maden, taşocağı ve inşaat makineleri sıralamasıyla devam etmiştir.

Bilecik'in ihracatında 2010 yılında ilk beş sırada olan taş, seramik eşya, seramik yapı malzemeleri, metal eşya, işlenmiş sebze ve meyve ile kum-kil-taş ocakçılığı; 2022'de yerini metal eşya, kil ve seramik yapı malzemeleri, seramik eşya, demir çelik dışındaki ana metal sanayi ve taş sıralamasına bırakmıştır. Taş sektörünün ihracattaki payının azaldığı, seramik yapı malzemelerindeki payın ise arttığı görülmektedir.

TR41 Bölgesinin sektörel ihracat dağılımında ilk beş sektör, 2010 ve 2022 yıllarında Bursa ilinin ağırlığını (otomotiv yan sanayi, otomotiv, tekstil, mobilya ve giyim eşyası) yansıtmaktadır. 2010 yılında listede yer alan demir-çelik sektörü yerine, 2022 yılında ihracatta ilk beş sektör içerisinde mobilya sektörü girmiştir. Bu dönemde otomotiv sektörünün ihracattan aldığı payın düşüş göstermesi dikkat çekmektedir.

Türkiye'nin ihracat dağılımında 2010'da ilk beş sırada olan sektörler, 2022 yılında değişiklik göstermiştir. 2022 yılında ilk beş sırada yer alan sektörler; motorlu kara taşıtlarının imalatı, demir-çelik ana sanayi, kürk hariç giyim eşyası imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri ve demir-çelik dışındaki ana metal sanayi olarak sıralanmıştır.

Tablo 15. İhracatta İlk 5 Sektörün Değişimi

BURSA						
Sıra	2010			2022		
	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Motorlu kara taşıtları ve motorları	5.371.231.740	50,31	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	1.839.620.166	15,12
2	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	1.412.044.829	13,23	Motorlu kara taşıtları ve motorları	1.778.030.113	14,61
3	Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	637.961.108	5,98	Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	970.499.881	7,98
4	Demir-çelik ana sanayi	329.272.836	3,08	Mobilya	922.282.246	7,58
5	Mobilya	308.700.186	2,89	Giyim eşyası (kürk hariç)	717.231.980	5,89

BURSA						
Sıra	2010			2022		
	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Hava ve uzay taşıtları	197.678.222	31,18	Hava ve uzay taşıtları	349.798.698	26,55
2	Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taş ocakçılığı	52.481.533	8,28	Plastik ürünleri	114.032.303	8,66
3	Giyim eşyası (kürk hariç)	47.002.423	7,41	Fırın ürünleri	66.765.996	5,07
4	Ateşe dayanıklı seramik ürünleri	42.095.624	6,64	Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taşocakçılığı	52.242.571	3,97
5	Fırın ürünleri	36.261.288	5,72	Maden, taşocağı ve inşaat makineleri	48.153.939	3,66
BİLECİK						
Sıra	2010			2022		
	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Taş	15.074.215	32,04	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	48.797.607	32,93
2	Yapı malzemeleri dışındaki, ateşe dayanıklı olmayan seramik eşya	10.793.971	22,94	Ateşe dayanıklı olmayan, kil ve seramik yapı malzemeleri	34.161.712	23,05
3	Ateşe dayanıklı olmayan, kil ve seramik yapı malzemeleri	6.855.823	14,57	Yapı malzemeleri dışındaki, ateşe dayanıklı olmayan seramik eşya	19.036.337	12,85
4	İşlenmiş sebze ve meyveler	5.560.623	11,82	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	13.037.277	8,80
5	Kum, kil ve taş ocakçılığı	4.830.776	10,27	Taş	11.027.420	7,44

TR41						
Sıra	2010			2022		
	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Motorlu kara taşıtları ve motorları	5.371.384.653	47,30	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	1.877.609.368	13,78%
2	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	1.436.981.387	12,65	Motorlu kara taşıtları ve motorları	1.778.675.051	13,05%
3	Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	640.936.534	5,64	Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	971.167.110	7,13%
4	Giyim eşyası (kürk hariç)	333.426.013	2,94	Mobilya	954.896.180	7,01%
5	Demir-çelik ana sanayi	330.224.433	2,91	Giyim eşyası (kürk hariç)	729.532.976	5,35%
TÜRKİYE						
Sıra	2010			2022		
	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Binek otomobilleri	6.210.055.365	5,45	Motorlu kara taşıtları ve motorları	17.981.408.428	7,64
2	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	3.948.951.477	3,47	Demir-çelik ana sanayi	17.051.846.470	7,25
3	Demir veya çelikten (alaşımli, alaşımsız) filmaşin, çubuk ve profiller	3.425.198.511	3,01	Giyim eşyası (kürk hariç)	15.002.810.755	6,38
4	Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar	3.333.338.463	2,93	Rafine edilmiş petrol ürünleri	10.075.881.597	4,28
5	Tiştörtler, fanilalar, diğer iç giyim eşyası-örülmüş	2.755.467.299	2,42	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	9.198.884.805	3,91

Kaynak: (TÜİK, 2023)

2.5.4. İthalat Rakamları

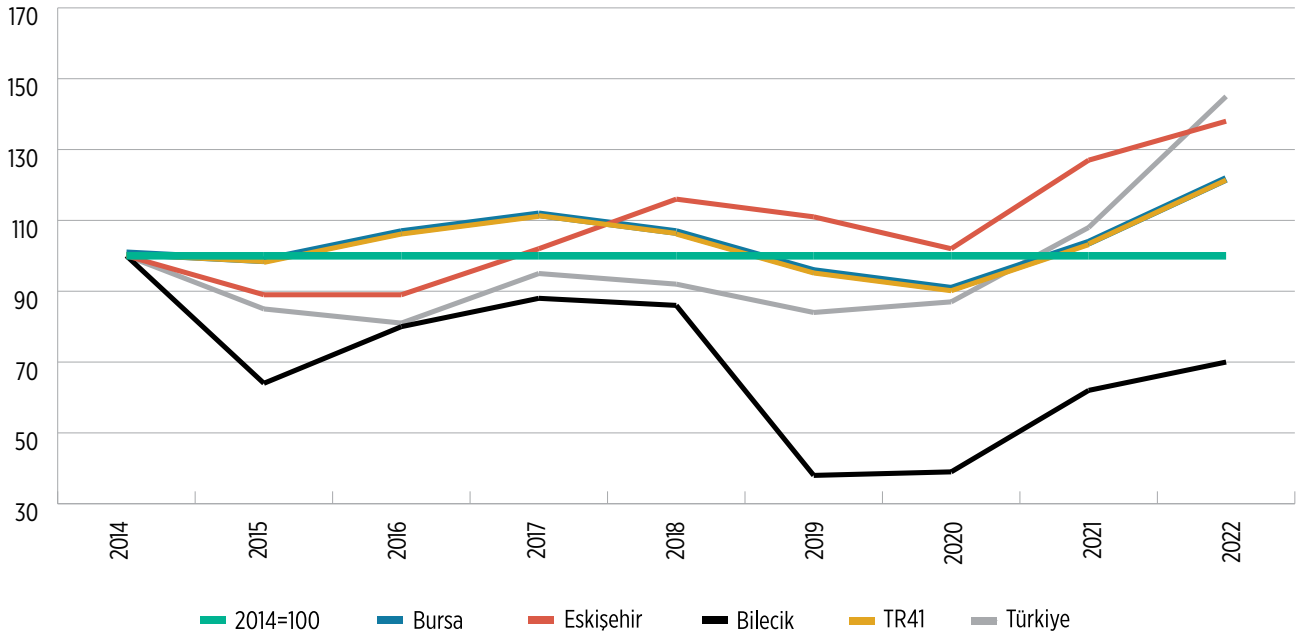
Türkiye genelinde ithalat 2014-2022 döneminde %45, yılda ortalama %5,60 artarken, TR41 Bölgesi'nde %21, yılda ortalama %2,63 artış göstermiştir. Bölgede ithalat 2014 yılındaki 9,37 milyar düzeyinden 2022'de 11,40 milyar ABD dolarına yükselirken; en yüksek değer 2022 yılında, en düşük değer ise 2020 yılında görülmüştür.

TR41 Bölgesi illerinde ithalat, yıllık ortalama değişimde dalgalı bir seyir izlese de yalnızca Bilecik'te azalış göstermiştir. İllerin ithalatındaki Bursa'da %20 artış, Eskişehir'de %38 artış, Bilecik'te ise %30 azalış şeklinde gerçekleşmiştir.

2020 yılında Covid-19 pandemisinin etkisiyle Türkiye'nin ve Bilecik'in ithalatında artış hızı yavaşlarken, ekonomik aktivitedeki değişim Bursa ve Eskişehir'de ithalatta düşüş olarak yansımıştır. 2019'a kıyasla ithalat Bursa'da %5,30, Eskişehir'de %8,57 azalırken; Bilecik'te %3,85 artış göstermiştir.

2021'de Covid-19 sonrası toparlanmayla birlikte, ithalat yeniden artışa geçmiştir. 2021'de ithalat, bir önceki yıla kıyasla baz etkisinin de katkısıyla Türkiye'de %23,65, TR41'de %13,84, Bursa'da %12,40, Eskişehir'de %25,03, Bilecik'te ise %57,41 oranında artış göstermiştir.

Şekil 4. İthalatın Yıllara Göre Değişimi (2014=100)

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Tablo 16. Yıllara Göre İthalat (Milyon \$)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bursa	8.465	8.362	9.139	9.524	8.892	7.982	7.607	8.550	10.184
Eskişehir	765	683	681	779	890	852	779	974	1.059
Bilecik	138	89	111	122	119	52	54	85	96

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
TR41	9.368	9.134	9.931	10.426	9.902	8.887	8.440	9.608	11.339
Türkiye	251.142	213.619	202.189	238.715	231.152	210.345	219.517	271.423	363.711

Kaynak: (TÜİK, 2023)

2.5.5. Ülkelere Göre İthalatın Dağılımı

Bursa'ya yapılan ithalatta; 2010 yılındaki ilk üç ülke olan Fransa, İtalya ve Almanya'nın yerleri; 2022'de Almanya, Çin ve İtalya olarak değişmiştir. Bu dönemde Almanya'nın payı %9,60'tan %14,88'e yükselmiştir. İtalya'nın payı %14,62'den %13,36'ya gerilerken, Çin'in payı %4,61'den %13,68'e yükselmiştir.

Eskişehir'e yapılan ithalatta ilk üç ülke 2010 yılında ABD, Almanya ve İtalya iken; 2022'de ABD, Çin ve Almanya olmuştur. İlk sıradaki ABD'nin payı %44,52'den 22,56'ya gerilerken, ikinci sıradaki Almanya %11,40'tan, %8,87'ye düşüşle üçüncü sıraya gerilerken, %15,93 payla Çin ikinci sıraya yükselmiştir.

Bilecik'in ithalatında ilk üç ülke, 2010'da Çin, Rusya ve Almanya iken; 2022'de Çin, Hindistan ve Rusya olarak değişmiştir. 2010'da ilk sırada yer alan Çin'in 2022'de yeri değişmezken payında ciddi bir düşüş yaşanmıştır.

TR41 Bölgesine yapılan ithalatta 2010 yılındaki ilk üç ülke olan Fransa, İtalya ve Almanya sıralaması; 2022'de Çin, Almanya ve İtalya olarak değişmiştir. Bu dönemde Çin'in payı %5,13'den %14,97'ye, Almanya'nın payı %9,67'den %14,12'ye yükselirken; İtalya'nın payı %13,97'den %12,88'e gerilemiştir.

Türkiye'nin 2010 yılı ithalatında ilk üçte yer alan Rusya, Almanya ve Çin; kendi aralarında yer değiştirerek Rusya, Çin, Almanya (gizli ülke olarak belirtilen sayıdan bir basamak altta) sıralamasını meydana getirmiştir. Pay dağılımında Rusya %11,64'ten %16,76'ya, Çin %9,26'dan %11,30'a yükselmiş; Almanya ise %9,46'dan %6,50'ye gerilemiştir.

Tablo 17. İthalatta İlk 5 Ülkenin Değişimi

BURSA						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Fransa	2.357.571.782	23,93	Almanya	1.436.210.390	14,88
2	İtalya	1.440.357.974	14,62	Çin	1.386.502.146	14,36
3	Almanya	945.634.844	9,60	İtalya	1.321.044.331	13,68
4	İspanya	567.362.082	5,76	Güney Kore	483.433.966	5,01
5	Çin	454.446.304	4,61	Rusya Federasyonu	449.611.088	4,66

ESKİŞEHİR						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	ABD	273.961.636	44,52	ABD	254.283.300	22,56
2	Almanya	70.140.317	11,40	Çin	179.544.220	15,93
3	İtalya	32.138.905	5,22	Almanya	100.032.486	8,87
4	Çin	28.211.795	4,58	İtalya	76.519.709	6,79
5	Fransa	21.528.164	3,50	İspanya	75.542.138	6,70
BİLECİK						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Çin	60.726.499	46,10	Çin	11.863.207	20,95
2	Rusya Federasyonu	19.317.074	14,67	Hindistan	9.695.713	17,12
3	Almanya	8.544.756	6,49	Rusya Federasyonu	7.959.982	14,06
4	İtalya	8.270.202	6,28	Malezya	6.756.241	11,93
5	Hindistan	6.443.496	4,89	İtalya	2.833.052	5,00
TR41						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Fransa	2.379.705.222	22,45	Çin	1.606.026.358	14,74
2	İtalya	1.480.767.081	13,97	Almanya	1.538.025.645	14,12
3	Almanya	1.024.319.917	9,67	İtalya	1.403.584.207	12,88
4	İspanya	578.003.378	5,45	Güney Kore	506.901.605	4,65
5	Çin	543.384.598	5,13	Rusya Federasyonu	484.015.592	4,44

TÜRKİYE						
Sıra	2010			2022		
	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)	Ülke	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Rusya Federasyonu	21.600.641.439	11,64	Rusya Federasyonu	57.362.105.078	16,76
2	Almanya	17.549.112.245	9,46	Çin	38.682.059.578	11,30
3	Çin	17.180.806.446	9,26	Gizli Ülke	34.484.266.307	10,08
4	ABD	12.318.745.136	6,64	Almanya	22.247.462.401	6,50
5	İtalya	10.139.887.874	5,46	ABD	14.102.332.640	4,12

Kaynak: (TÜİK, 2023)

2.5.6. Sektörlere Göre İthalatın Dağılımı

Bursa'nın ithalatında, 2010 yılına göre otomotiv yan sanayi, demir-çelik ana sanayi ve otomotiv sektörlerinin sıralaması, 2022'de otomotiv yan sanayi, demir-çelik ana sanayi ile suni ve sentetik elyaf olarak değişmiştir. Otomotiv sektörü dördüncü sıraya inerken, sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler sektöründeki ithalat yükselerek beşinci sırada yer almıştır.

Eskişehir'in ithalatında 2010 yılında hava ve uzay taşıtları sektörü yerini metal eşya sektörüne bırakmıştır. Eskişehir'de hava ve uzay taşıtları sektöründe yapılan ithalatın sektör içerisindeki payının 2022 yılında 2010 yılına göre ciddi oranda azaldığı görülmektedir. Buna karşılık, metal eşya, demir-çelik, ana metal sanayi ile sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler ile elektrik dağıtım ve kontrol cihazları sektörlerinin paylarında artış yaşanmıştır.

Bilecik'in ithalatında 2010 yılında ilk sırada yer alan demir-çelik ana sanayi, yerini demir-çelik dışındaki ana metal sanayi sektörüne bırakmıştır. Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taşocakçılığı ile taş sektörlerinin de 2022'de sırasını koruduğu görülmektedir.

TR41 Bölgesi ithalatında 2010 yılına göre otomotiv yan sanayi, demir-çelik ana sanayi ve otomotiv sektörlerinin sıralaması, 2022'de otomotiv yan sanayi, demir-çelik ana sanayi ile suni ve sentetik elyaf olarak değişmiştir. Otomotiv sektörü dördüncü sıraya inerken, sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler sektöründeki ithalat yükselerek beşinci sırada yer almıştır.

Tablo 18. İthalatta İlk 5 Sektörün Değişimi

BURSA						
Sıra	2010			2022		
	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	1.820.885.473	18,48	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	995.354.557	10,31

BURSA						
2	Demir-çelik ana sanayi	1.254.600.052	12,74	Demir-çelik ana sanayi	789.795.946	8,18
3	Motorlu kara taşıtları ve motorları	1.203.554.446	12,22	Suni ve sentetik elyaf	723.293.853	7,49
4	Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	603.679.081	6,13	Motorlu kara taşıtları ve motorları	712.800.255	7,38
5	Suni ve sentetik elyaf	499.079.984	5,07	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	485.828.921	5,03
ESKİŞEHİR						
Sıra	2010			2022		
1	Hava ve uzay taşıtları	162.577.930	26,42	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	183.179.185	16,25
2	Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	71.007.980	11,54	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	105.927.266	9,40
3	Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	44.670.201	7,26	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	82.483.025	7,32
4	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	40.476.324	6,58	Hava ve uzay taşıtları	67.638.796	6,00
5	Takım tezgâhları	29.360.881	4,77	Demir-çelik ana sanayi	53.083.172	4,71
BİLECİK						
Sıra	2010			2022		
	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Demir-çelik ana sanayi	16.159.892	12,27	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	21.024.269	18,49
2	Maden, taşocağı ve inşaat makineleri	14.593.330	11,08	Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taşocakçılığı	14.232.729	12,52
3	Taş	10.724.133	8,14	Taş	7.765.551	6,83

BİLECİK						
4	Diğer genel amaçlı makineler	8.779.915	6,67	Diğer özel amaçlı makineler	6.932.015	6,10
5	Mezbahacılık	8.470.917	6,43	Başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineraller	5.958.585	5,24
TR41						
Sıra	2010			2022		
1	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	1.821.410.127	17,19	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	1.047.058.620	9,61
2	Demir-çelik ana sanayi	1.277.868.250	12,06	Demir-çelik ana sanayi	844.449.108	7,75
3	Motorlu kara taşıtları ve motorları	1.207.168.531	11,39	Suni ve sentetik elyaf	723.307.097	6,64
4	Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	648.694.502	6,12	Motorlu kara taşıtları ve motorları	713.262.000	6,55
5	Suni ve sentetik elyaf	499.081.226	4,71	Motorlu kara taşıtları ve motorları	569.228.432	5,22
TÜRKİYE						
Sıra	2010			2022		
	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)	Sektör	İhracat (\$)	Pay (%)
1	Demir-çelik ana sanayi	23.503.216.825	12,27	Gizli veri	64.828.792.919	18,94%
2	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	10.979.487.447	5,92	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	33.767.077.085	9,87%
3	Demir çelik hurda ve döküntüleri	7.120.275.957	3,84	Demir-çelik ana sanayi	19.186.656.395	5,61%
4	Binek otomobilleri	6.819.601.178	3,68	Rafine edilmiş petrol ürünleri	18.215.774.440	5,32%
5	Kara taşıtlarının diğer aksam-parçaları	4.433.076.104	2,39	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	15.543.902.834	4,54%

2.6. Gümrüklere Göre İhracat Değerleri

Genel ticaret sistemine göre ihracat 2021 yılı Ocak-Aralık döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %32,8 artarak 225,2 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. TR41 Bölgesi içerisinde yer alan Bursa, Mudanya, Gemlik ve Eskişehir gümrüklerinden yapılan toplam ihracat 2021 yılında 17,1 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiş olup genel toplam içerisinde %8 pay almıştır.

Tablo 19. Gümrüklere Göre İhracat Değerleri (Milyon \$)

Gümrük adı	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	2.342	2.596	2.324	2.500	2.775	3.016	3.025	2.882	3.968
Mudanya	1.288	1.366	1.158	1.225	1.372	1.350	1.190	1.042	659
Gemlik	10.660	11.013	10.803	11.582	12.231	12.686	11.820	10.459	12.085
Eskişehir	387	457	413	348	352	365	348	320	427
TR41 Bölgesi	14.678	15.432	14.698	15.654	16.730	17.418	16.383	14.702	17.140
Türkiye	161.481	166.505	150.982	149.247	164.495	177.169	180.833	169.638	225.234
TR41 Payı (%)	9	9	10	10	10	10	9	9	8

2.7. Eximbank Kredileri

Türkiye'nin resmi ihracat destek kuruluşu Türk Eximbank ihracatçılara 2021 yılında toplam 22,5 milyar ABD doları kredi desteği ve 23,6 milyar ABD doları sigorta/reasürans olmak üzere toplam 46,1 milyar ABD doları ihracat desteği sağlamıştır.

Tablo 20. Eximbank Kredileri

	2017	2018	2019	2020	2021
Kredili Firma Sayısı	8.218	9.462	10.472	10.612	10.935
Toplam Kullanılan Kredi Tutarı (Milyar \$)	23,9	26,9	26,7	28,5	22,5
Sigortalı Firma Sayısı	2.823	3.273	4.271	4.617	5.484
Sigortalanan Sevkiyat Tutarı (Milyar \$)	15,2	16,9	17,4	17,1	23,6

	2017	2018	2019	2020	2021
Kredili Firma Sayısı	8.218	9.462	10.472	10.612	10.935
Toplam Kullandırılan Kredi Tutarı (Milyar \$)	23,9	26,9	26,7	28,5	22,5
Sigortalı Firma Sayısı	2.823	3.273	4.271	4.617	5.484
Sigortalanan Sevkiyat Tutarı (Milyar \$)	15,2	16,9	17,4	17,1	23,6

Kaynak: (Türk Eximbank, 2022)

Türk Eximbank bölge illerinde bulunan ihracatçı firmalara 2017-2021 yılları arasında toplam 6,1 milyar ABD doları kredi desteği sağlamıştır.

Tablo 21. Eximbank Kredileri İl Bazında (Milyon \$)

İl	2017	2018	2019	2020	2021	TOPLAM
Bursa	926	1.057	958	857	894	4.692
Eskişehir	247	282	380	238	247	1.395
Bilecik	8	8	2	3	5	25
TR41	1.181	1.347	1.340	1.098	1.146	6.113

Kaynak: (Türk Eximbank, 2022)

2.8. Dış Ticarete Teknoloji Düzeyi

Eskişehir’de yüksek teknolojlili ürünlerin ihracattaki payı 2014 yılında ilk sırada iken 2022 yılında ikinci sırada yer almış, orta-düşük teknolojlili ürünlerin payı azalmış, düşük ve orta-yüksek teknolojiye artış yaşanmıştır. Bu durum, Eskişehir’in ihracatında teknoloji düzeyinin düştüğünü göstermektedir. İthal edilen ürünlerin teknoloji düzeyi dağılımında ise orta-düşük ve orta-yüksek teknolojlili ürünlerin baskınlığı devam etmektedir.

Bilecik’in ihracatında orta-düşük teknolojlili ürünler 2014’te %77,86 olan payını 2021’de %89,08’e çıkararak baskınlığını sürdürmüştür. İthalatta ise orta-düşük teknolojlili ürünlerin ağırlığı, düşük teknolojiye doğru kayma göstermiştir.

TR41 Bölgesi’nin ihracatı ve ithalatında, Bursa ile paralellik yaşanmakta, orta-yüksek teknolojiden orta-düşük teknolojiye doğru ağırlık değişimi görülmektedir. Bölgenin ithal ettiği ürünlerin dağılımı incelendiğinde ise, düşük teknolojiden orta-düşük ve orta-yüksek teknolojiye doğru bir geçiş görülmektedir.

Türkiye’nin ihracatında teknoloji düzeylerinin dağılımında belirgin bir değişim görülmemekle birlikte, düşük teknolojlili ürünlerin payında %3’lük bir azalma kaydedilmiştir. İthalatın kompozisyonunda ise bir değişim görülmemektedir.

Tablo 22. İhracatın Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı

Yıl	2014				2022			
	Düşük	Orta-Düşük	Orta-Yüksek	Yüksek	Düşük	Orta-Düşük	Orta-Yüksek	Yüksek
Bursa	30,00	11,32	58,16	0,52	33,42	16,06	50,07	0,45
Eskişehir	21,18	21,15	27,21	30,46	24,53	16,92	31,29	27,56
Bilecik	15,07	77,86	3,58	3,50	4,73	89,08	3,72	2,47
TR41	29,16	12,62	58,22	3,02	32,28	16,89	47,87	2,96
Türkiye	39,45	27,04	29,98	3,53	32,61	32,49	31,98	2,92

Kaynak: (TÜİK, 2023) verileri ile BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 23. İthalatın Teknoloji Düzeylerine Göre Dağılımı

Yıl	2014				2022			
	Düşük	Orta-Düşük	Orta-Yüksek	Yüksek	Düşük	Orta-Düşük	Orta-Yüksek	Yüksek
Bursa	16,88	18,02	59,23	5,87	14,57	20,77	59,11	5,55
Eskişehir	15,14	35,51	38,89	10,46	9,64	37,01	42,47	8,67
Bilecik	17,72	70,71	10,87	0,69	37,71	31,08	30,64	0,57
TR41	16,75	20,23	56,86	6,17	14,51	22,38	57,31	5,80
Türkiye	32,59	23,97	33,49	9,96	39,34	23,84	29,82	7,00

Kaynak: (TÜİK, 2023) verileri ile BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

2.9. İmalat Sanayi Ürünlerinin İthal İkame Potansiyeli

Ekonomik kalkınma stratejisi olarak, ithal ikameci sanayileşme stratejisinin tek bir tanımını yapmak olanak dışıdır. İthal ikamesi toplam iç talebin hacmi ve bileşimi değişmeden, ithal talebinin azalması ile sonuçlanan sanayileşmedir. Bu durumda, daha önce ithal edilen sanayi kesimi malları, yerli sanayi sektörü tarafından üretilmeye başlandığı için iç talep değişmeden, bu malın talep yetersizliğinden dolayı ithalatının düşmesi söz konusu olmamaktadır. Bu stratejide, iç talebi karşılamak için ithal mallarının yurt içinde üretilmesi esastır (Karluk, 1994).

Bursa'nın ithalatında, ilk beş sektör otomotiv yan sanayi, demir-çelik ana sanayi, otomotiv, suni ve sentetik elyaf ile sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler sektörleri başta olmak üzere ithalat oranları artış gösteren diğer sektörlerle yönelik ithal ikameci bir strateji yürütülebileceği değerlendirilmektedir.

Eskişehir'in ithalatında 2010 yılında ithalat oranı %26,42 olan hava ve uzay taşıtları sektörünün, 2021 yılındaki ithalat oranı %6,90 olarak gerçekleşmiştir. Hava ve uzay taşıtları sektöründe olduğu gibi ithal ikame potansiyelinin yüksek olduğu diğer sektörlerde benzer stratejinin uygulanması gerekmektedir.

Bilecik'in ithalatında 2021 yılında 2010 yılına göre demir-çelik dışındaki ana metal sanayi sektöründe önemli ölçüde artış yaşandığı görülmektedir. Bununla birlikte boya, vernik vb. kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun ile takım tezgâhları sektörlerinde de ithalat oranları artmıştır. İthalat oranları artış gösteren ilgili sektörlerle yönelik ithal ikameci bir strateji yürütülebileceği değerlendirilmektedir.

TR41 Bölgesi'nin sektörel ithalat dağılımında ilk beş sektör, 2021 yılında Bursa ilinin ağırlığını (otomotiv yan sanayi, otomotiv, tekstil, demir-çelik ve hazır giyim) yansıtmaktadır. Bu sektörlerde üretilen ürünlerden yerli sanayi tarafından üretilebilecek ürünlerin belirlenerek ilgili ithalat oranlarının azaltılması hususunda çalışmalar yürütülebileceği değerlendirilmektedir.

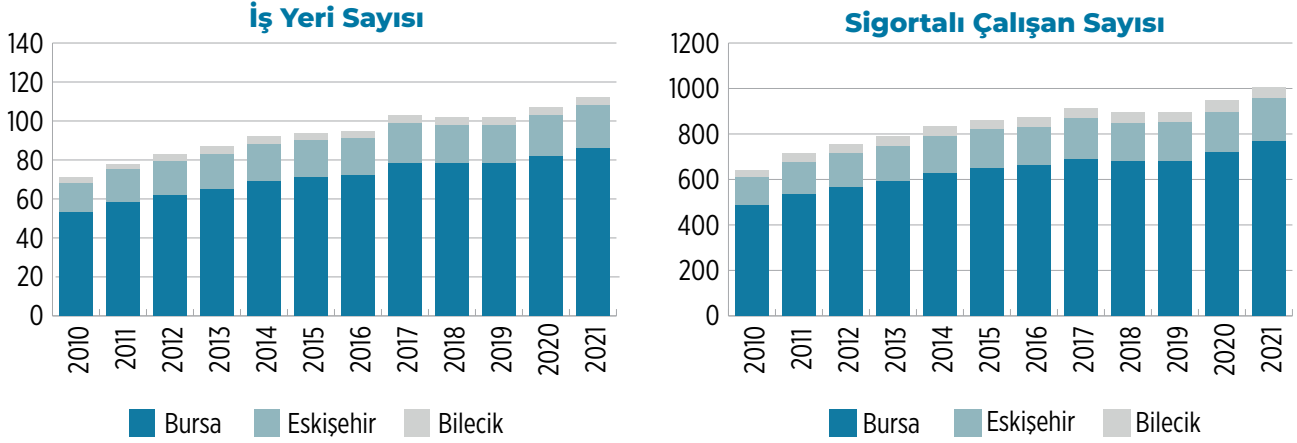
3. REKABET GÜCÜ VE YATIRIM ORTAMI

Bu bölümde TR41 Bölgesi'nde ve bölge illeri ölçeğinde işletme ve çalışan sayılarına göre sektörel paylar, sanayi alanları, serbest bölgeler, rekabet gücü, Ar-Ge ve yenilikçilik, girişimcilik, yaratıcı kültür endüstrileri, doğrudan yabancı yatırımlar ve devlet destekleri incelenmiştir.

3.1. İşletme Sayılarına Göre Sektörel Paylar

Türkiye'de iş yeri sayısı 2010 yılına göre 2021 yılında %57 artmıştır. Sigortalı sayısı ise %61'lik bir artış gerçekleşmiştir. TR41 Bölgesi'nde iş yeri sayısı ve sigortalı sayısında %56'lık bir artış yaşanmıştır. TR41 Bölgesi illerinden Bursa'da 2010 yılına göre 2021 yılında, sigortalı sayısındaki artış %58 ve iş yeri sayısındaki artış %62'dir. Eskişehir'de ve Bilecik'te ise son on yılda sigortalı çalışan sayısındaki artış %52'dir.

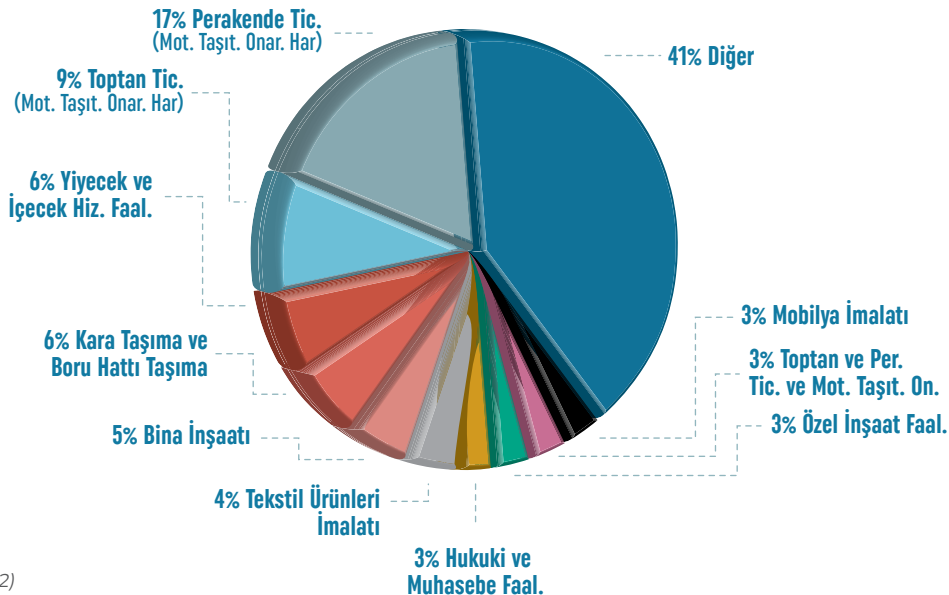
Şekil 5. TR41 Bölgesi İş Yeri ve Sigortalı Çalışan Sayıları, 2010-2021

Kaynak: (SGK, 2022)

2021 yılı SGK verilerine göre işyeri sayısının sektörel dağılımı incelendiğinde, Bursa'da %17'lik payla perakende ticaret (Mot.Taşit.Onar.Hariç) birinci sırada yer alırken ikinci sırada %9 ile toptan ticaret (Mot.Taşit.Onar.Hariç), üçüncü sırada %6 ile yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri yer almaktadır.

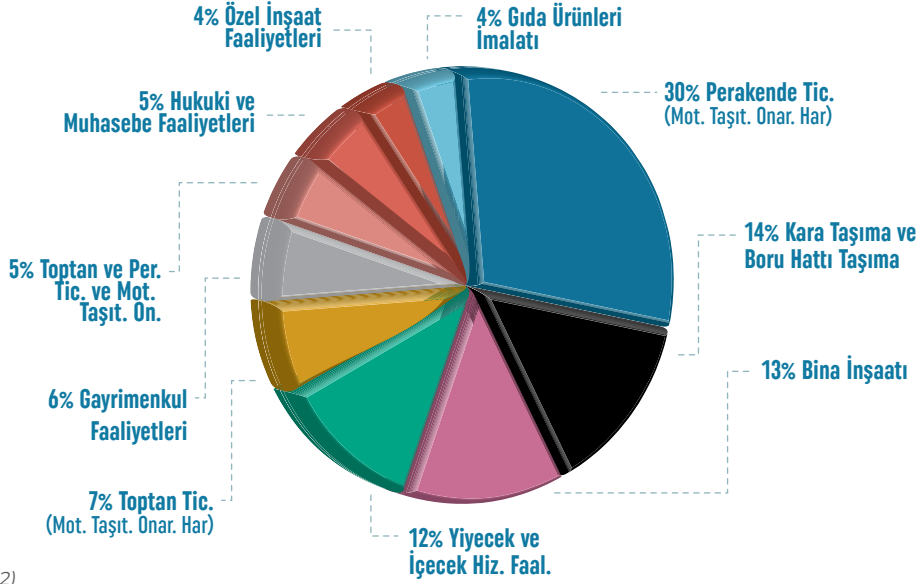
Şekil 6. Bursa İli İş Yeri Sayısına Göre Sektörel Dağılım, 2021

Kaynak: (SGK, 2022)

İşyeri sayısının sektörel dağılımında Eskişehir'de %30'luk payla perakende ticaret (Mot.Taşıt. Onar.Hariç) birinci sırada bulunurken, ikinci sırada %14 ile kara taşıma ve boru hattı taşıma, üçüncü sırada %13 ile bina inşaatı sektörleri bulunmaktadır.

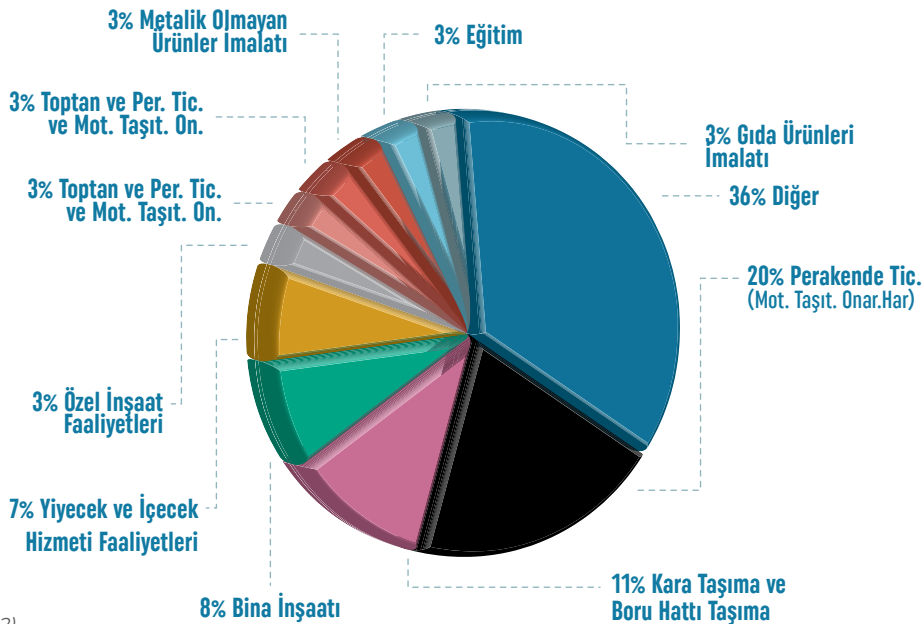
Şekil 7. Eskişehir İli İş Yeri Sayısına Göre Sektörel Dağılım, 2021

Kaynak: (SGK, 2022)

Bilecik'te ise %20'lik payla perakende ticaret (Mot.Taşıt.Onar.Hariç) iş yeri sayısı sektörel dağılımda birinci sırada yer alırken, ikinci sırada %11 ile kara taşıma ve boru hattı taşıma, üçüncü sırada %8 ile bina inşaatı sektörleri yer almaktadır.

Şekil 8. Bilecik İli İş Yeri Sayısına Göre Sektörel Dağılım, 2021

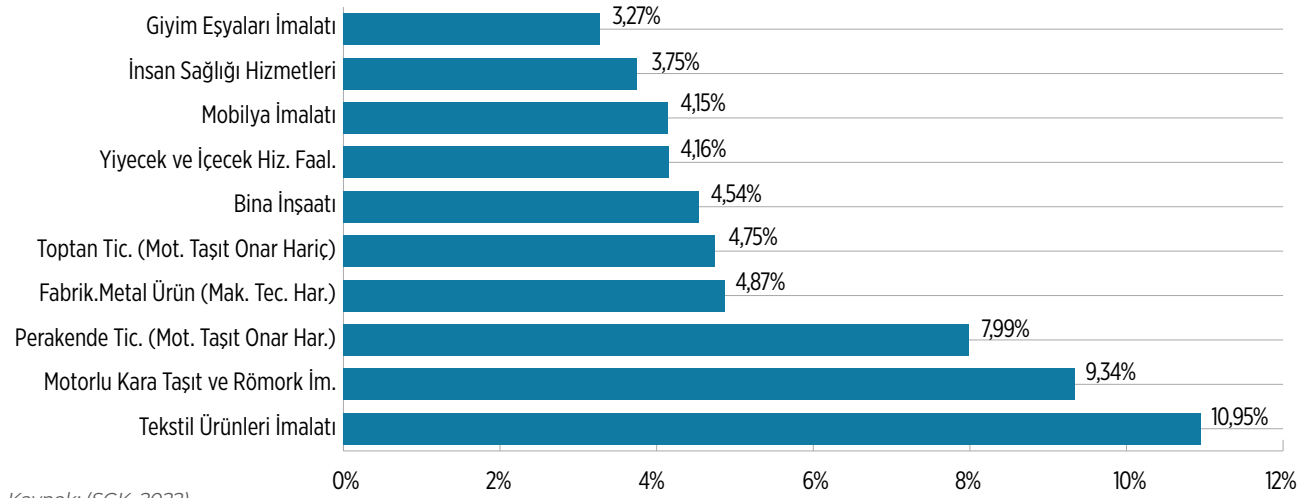

Kaynak: (SGK, 2022)

3.2. Çalışan Sayılarına Göre Sektörel Paylar

Bursa 'da SGK verilerine göre sigortalı çalışan sayısının sektörlere göre payları incelendiğinde, %10,95'lik pay ile tekstil ürünleri imalatı en büyük paya sahiptir. Türkiye'de tekstil ürünleri imalatında çalışan sayıları incelendiğinde ise %16,81'i Bursa'da çalışmaktadır. Bursa'daki diğer ilk 10 sektör ise sırasıyla motorlu kara taşıtı ve römork imalatı, perakende ticaret (Mot.Taşıtlı.Onar.Hariç), fabrika metal ürünleri (makine teçhizat hariç), toptan ticaret (Mot.Taşıtlı.Onar.Hariç), bina inşaatı, yiyecek ve içecek hizmetleri faaliyetleri, mobilya imalatı, insan sağlığı hizmetleri ve giyim eşyaları imalatı sektörleridir.

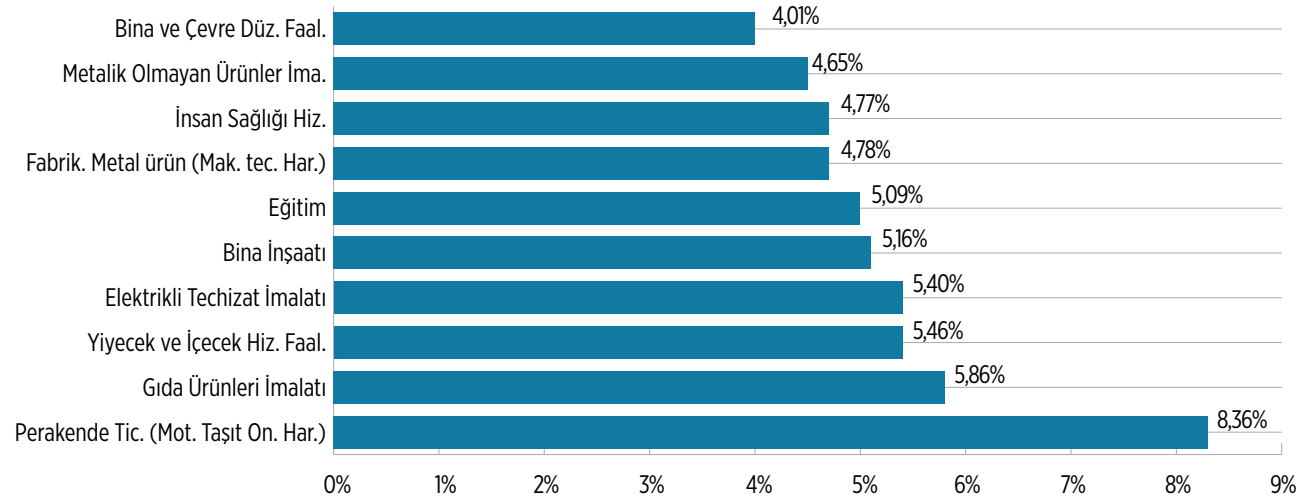
Şekil 9. Bursa İli Sigortalı Çalışan Sayısına Göre İlk 10 Sektör, 2021

Kaynak: (SGK, 2022)

Eskişehir 'de sigortalı çalışan sayısının sektörlere göre payları incelendiğinde %8,36'lık pay ile perakende ticaret (Mot.Taşıtlı.Onar.Hariç), en büyük paya sahiptir. Eskişehir'de gıda ürünleri imalatı, yiyecek ve içecek hizmetleri faaliyetleri, elektrikli teçhizat imalatı, bina inşaatı, eğitim, fabrika metal ürünleri (makine teçhizat hariç), insan sağlığı hizmetleri, metalik olmayan ürünler imalatı ilk 10 sektör arasında yer almaktadır.

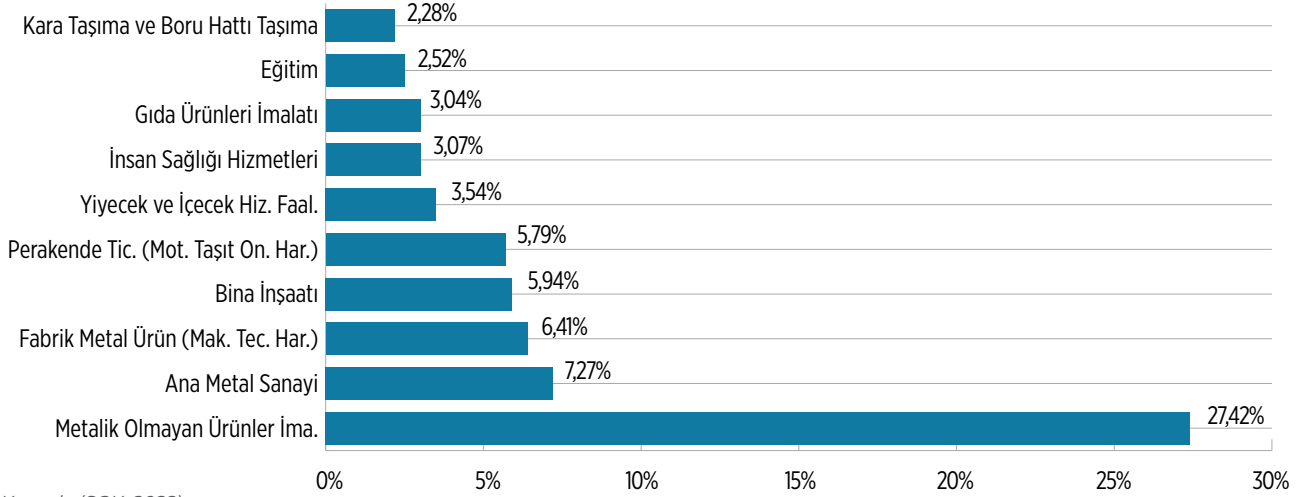
Şekil 10. Eskişehir Sigortalı Çalışan Sayısına Göre İlk 10 Sektör, 2021

Kaynak: (SGK, 2022)

Bilecik'te ise sigortalı çalışan sayısının sektörlere göre paylarında%27,42'lik pay ile metalik olmayan ürünlerin imalatı en büyük paya sahiptir. Bilecik'te ana metal sanayi, fabrika metal ürünleri (makine teçhizat hariç), bina inşaatı, eğitim, gıda ürünleri imalatı, insan sağlığı hizmetleri, yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri ve perakende ticaret ilk 10 sektör arasında yer almaktadır.

Şekil 11. Bilecik İli Sigortalı Çalışan Sayısına Göre İlk 10 Sektör, 2021

Kaynak: (SGK, 2022)

3.2.1. Sanayi Alanları

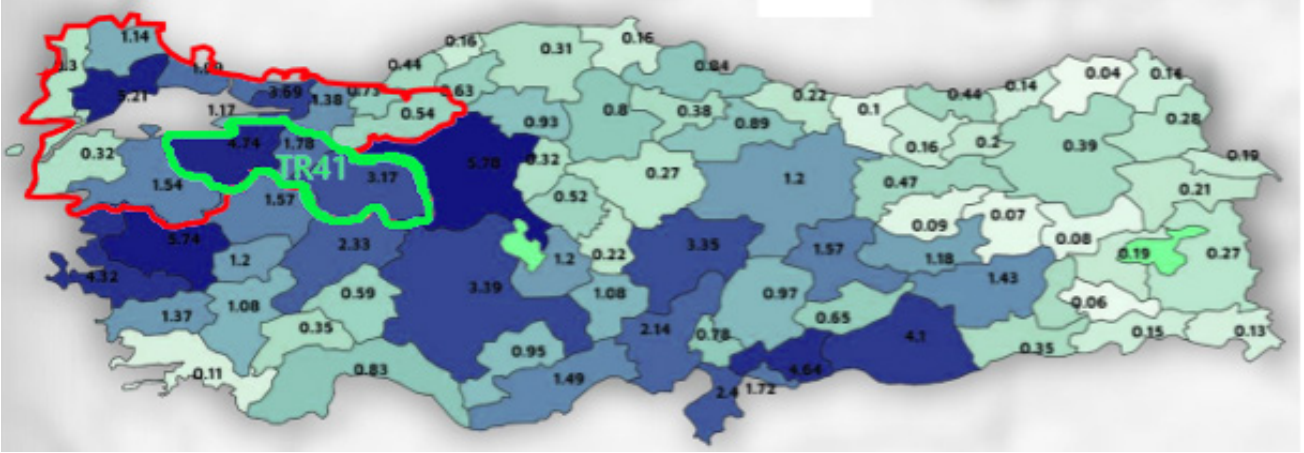
Bu bölümde TR41 Bölgesi'nde ve bölge illeri ölçeğinde sanayi üretimi ile alt ölçekli planlarda sanayi alanlarına ilişkin kararlar incelenmiştir.

3.2.2. Bölgede Sanayi Üretimi

TR41 Bölgesi'nde sanayileşme 19. yüzyılda başlamış, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da yapılan yatırımlar ile sanayi alanında başarılı adımlar atılmıştır. Bu doğrultuda 1960'lı yıllarda Bursa'da, 1970'li yıllarda Eskişehir ve Bilecik'te kurulan organize sanayi bölgeleri ile sanayileşme hızlanmış; bölge, ülke ekonomisinin gelişiminde önemli bir role sahip olmuştur.

TR41 Bölgesi'nde toplam 28 tane OSB bulunmakta olup, bunların 17 tanesi Bursa'da, 3 tanesi Eskişehir'de, 8 tanesi ise Bilecik'te yer almaktadır. Ülke genelinde yer alan 113.212 hektar (ha) büyüklüğündeki OSB alanlarının %24'lük kısmı Marmara Bölgesi'nde yer almakta olup; bu alanların da %4,6'sı Bursa'da, %2,9'u Eskişehir'de ve %1,8'i Bilecik'te olmak üzere toplamda %9,3'ü TR41 Bölgesi'nde yer almaktadır.

Şekil 12. Marmara ve TR41 Bölgesi İlleri OSB Alanları Payı

Kaynak: (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2022)

Mevcut sanayi alanlarının yüzölçümüne oranı Bursa'da %1,02, Eskişehir'de %0,42, Bilecik'te %0,61 olmak üzere TR41 Bölgesi'nde toplam %0,67'dir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022). Önerilen sanayi alanlarının yüzölçümünün hesaplanabilmesi için, çevre düzeni planı ve nazım imar planı plan hükümleri ile açıklama raporları incelenmiştir. Buna göre;

1. Bursa'da onaylı 2020 yılı İl Çevre Düzeni Planı açıklama raporu ve hükümlerinde (1998) sanayi alanlarına dair ilke kararları biçiminde ifadeler yer almakta iken, toplam yüzölçümü belirtilmemiştir. 2040 1/100.000 Çevre Düzeni Planı ise büyükşehir belediye meclisi tarafından henüz onaylanmamıştır.
2. Eskişehir'de 1.059 ha OSB genişleme alanı ile 1/25.000 Merkez Planlama Bölgesi Nazım İmar Planı Raporunda (2015) önerilen ilave 250 ha Küçük Sanayi Sitesi (KSS) alanı eklendiğinde, sanayi alanlarının yüzölçümüne oranı %0,52'ye ulaşmaktadır.
3. Bilecik'te onaylı 2030 yılı İl Çevre Düzeni Planı (2008) açıklama raporu ve plan hükümlerinde, sanayi alanlarına dair ilke kararları biçiminde ifadeler yer almakta iken, toplam yüzölçümü belirtilmemiştir.

BEBKA'nın Kent İçinde Kalan Sanayi Alanlarının Dönüşümü çalışması için temin edilen Sanayi Sicil Belgeli işletme listelerinden yararlanılarak, ArcGIS yazılımı yardımıyla 13.531 sanayi işletmesinin adres bilgilerine karşılık nokta verisi oluşturulmuş ve belge numaraları işlenmiştir. Temin edilen listelerin geri kalan sütunları, belge numaralarıyla eşleştirilmiş ve bilgiler coğrafi bilgi sistemi ortamına aktarılmıştır. Daha sonra bu noktalar, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğünden temin edilen OSB ve Endüstri Bölgesi sınırları ile çeşitli kaynaklardan derlenerek çizilen KSS sınırlarıyla filtrelenerek; OSB, KSS ve Endüstri Bölgesi içinde ve dışında kalan firma sayıları ve bunların sektörel dağılımları çıkarılmıştır. Buna göre, bölgede planlı ve plansız sanayi alanlarında kalan firma sayılarının dağılımı aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 24. İllere ve Konumuna Göre Sanayi Sicil Belgeli İşletmeler

İL & KONUM	SAYI	ORAN (%)
BURSA	11.838	
KSS İÇİ	1.857	15,69
OSB-EB İÇİ	2.235	18,88
OSB-EB-KSS DIŞI	7.746	65,43
ESKİŞEHİR	1.255	
KSS İÇİ	237	18,88
OSB-EB İÇİ	512	40,80
OSB-EB-KSS DIŞI	506	40,32
BİLECİK	438	
KSS İÇİ	12	2,74
OSB-EB İÇİ	95	21,69
OSB-EB-KSS DIŞI	331	75,57
TR41		
KSS İÇİ	2.106	15,56
OSB-EB İÇİ	2.842	21,00
OSB-EB-KSS DIŞI	8.583	63,43
Genel Toplam	13.531	100

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022) İstatistiklerinden yararlanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Elde edilen verilerden imalat sanayi dışındaki sınıflarda yer alan 1.306 firma elendiğinde, aşağıdaki tabloda yer alan sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 25. İllere ve Konumuna Göre Sanayi Sicil Belgeli İşletmeler (Yalnızca İmalat)

İL & KONUM	SAYI	ORAN (%)
BURSA	11.013	
KSS İÇİ	1.804	16,38
OSB-EB İÇİ	2.156	19,58
OSB-EB-KSS DIŞI	7.053	64,04
ESKİŞEHİR	941	
KSS İÇİ	221	23,49
OSB-EB İÇİ	479	50,90
OSB-EB-KSS DIŞI	241	25,61

İL & KONUM	SAYI	ORAN (%)
BİLECİK	271	
KSS İÇİ	11	4,06
OSB-EB İÇİ	86	31,73
OSB-EB-KSS DIŞI	174	64,21
TR41	12.225	100
KSS İÇİ	2.036	16,65
OSB-EB İÇİ	2.721	22,26
OSB-EB-KSS DIŞI	7.468	61,09
Genel Toplam	12.225	100

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022) istatistiklerinden yararlanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 26. TR41 Bölgesi'nde Planlı Alanlar (OSB, KSS ve EB) Dışındaki İşletmelerin Sektörel Dağılımı

Sıra	Sektör (ISIC Rev.2)	İşletme Sayısı	Oran (%)
1	Tekstil ürünlerinin imalatı	1.590	18,52
2	Gıda ürünlerinin imalatı	1.052	12,26
3	Mobilya imalatı	724	8,44
4	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	664	7,74
5	Giyim eşyalarının imalatı	657	7,65
6	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	557	6,49
7	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	446	5,20
8	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	383	4,46
9	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	324	3,77
10	Diğer madencilik ve taş ocaklığı	263	3,06
11	Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	259	3,02
12	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek eşyaların imalatı	238	2,77
13	Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	149	1,74
14	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	133	1,55
15	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	127	1,48
16	Ana metal sanayii	113	1,32

Sıra	Sektör (ISIC Rev.2)	İşletme Sayısı	Oran (%)
17	Elektrikli teçhizat imalatı	111	1,29
18	Özel inşaat faaliyetleri	94	1,10
19	Atığın toplanması, islahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	90	1,05
20	Diğer imalatlar	89	1,04
21	Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	73	0,85
22	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	66	0,77
23	Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	64	0,75
24	Perakende ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	56	0,65
25	Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	49	0,57
-	Diğer	212	2,47
Toplam	-	8.583	100

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022) istatistiklerinden yararlanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

3.2.3. Bursa'da Sanayi Üretimi

Bursa ilinde sanayileşme tarihi, mevcut sanayi üretimi, ölçek dağılımı, sektörel dağılım, çalışan sayısı, organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri ve özel endüstri bölgeleri incelenmiştir.

Sanayileşme Tarihi

Bursa, 19. yüzyılda yabancı sermayeli ipek fabrikalarının kurulmasıyla sanayi alanında başarılı adımlar atmış, 1923 yılı itibari ile Cumhuriyet Döneminde de gerek kamu yatırımları gerekse özel sektör tarafından kurulan sanayi kuruluşlarıyla ülke ekonomisinin gelişimi ve ülkenin kalkınmasında önemli rol oynamıştır.

Bursa'nın ekonomik ağırlığının tarım sektöründen sanayi sektörüne kayışı asıl Cumhuriyet sonrasında başlamıştır. 1938 yılında Bursa Merinos Fabrikası'nın kurulmasından sonra dönemin en belirleyici olayı; Türkiye'nin ilk organize sanayi bölgesinin kurulması için Bursa'nın pilot olarak belirlenmesi, böylece İstanbul-Kocaeli aksından sonra imalat sanayinin yoğunlaşacağı bölge olarak Bursa'nın seçilmiş olmasıdır.

İmar ve İskân Bakanlığı tarafından hazırlanan ilk bölgesel çalışmalardan biri olan, 1960 yılında OECD iş birliği ile hazırlanmaya başlanan ve İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bursa, Balıkesir, Tekirdağ, Edirne, Kırklareli ve Çanakkale'yi kapsayan Doğu Marmara Planında İstanbul odaklı bir kalkınma özendirilmiş; İstanbul sanayinin desantralize edilerek Düzce-İzmir-Adapazarı aksının sanayi gelişimine ayrılması önerilmiştir. Hazırlanan bu bölge planı resmi olarak yürürlüğe girmese de İstanbul için hazırlanan nazım plan çalışmalarını yönlendirmiştir.

1961 yılında kurulan Bursa Organize Sanayi Bölgesinde 1967 yılında KARSAN ve OYAK-Renault fabrikalarının, 1971 yılında da TOFAŞ fabrikasının kurulmasıyla Bursa'nın sanayi yapısında önemli bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Otomotiv yan sanayi de Bursa Organize Sanayi Bölgesi ve Yalova yolu

çevresinde konumlanmaya başlamıştır. Böylece Bursa 1980'li yıllarda otomotiv, tekstil, makine ve gıda sanayilerinin yoğunlaştığı bir kent haline gelmiştir. Büyük bir hızla gerçekleşen sanayileşme sonucunda 1963'te kullanılmaya başlanan Organize Sanayi Bölgesi yetersiz kalmaya başlamış, plansız bir yığılma şeklinde yeni sanayi alanları oluşmuş, bu da özellikle verimli tarım arazilerinin sanayi ve konut alanlarına dönüştürülmesine neden olmuştur.

Başta İnegöl, Mustafakemalpaşa ve Orhangazi ilçeleri olmak üzere, ilçelerin çoğunluğunda yeni sanayi bölgeleri kurulmaya başlanmış; buna paralel olarak kent merkezinde kendiliğinden oluşan Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllara girilirken merkezin dışındaki Gürsu ve Kestel ilçeleri ile Hasanağa, Çalı, Kayapa, Demirci gibi belde ve köylerde orta ölçekte yeni sanayi alanları oluşmaya başlamıştır.

Hızlı sanayileşmeye paralel olarak gerçekleşen yoğun göç dalgaları, şehir üzerinde başta ekonomik ve sosyal, sonrasında mekânsal ve çevresel birçok büyük değişime sebep olmuştur. Dünyada birçok hızlı sanayileşen ülkede olduğu gibi, ülkemizde de kentleşme hareketleri ani bir hız kazanmış ve şehirleşme çok hızlı gerçekleşmiştir. Genellikle kırsal alanlardan, sanayileşen büyük kentlere doğru yönelen bu göç dalgalarının kentler tarafından karşılanamayışı, kentsel alanlarda birçok sorunun ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Türkiye'de sıklıkla görülen ikili sanayi yapısı kent makroformunu kurulan sanayi alanlarına paralel olarak şekillendirmiştir. Birinci tip sanayi yapısı ile büyük ölçekli sanayi alanları kent merkezinden uzağa kurulmuş, ikinci tip ile kentteki pazara bağımlı olan küçük sanayi kuruluşları kent merkezinde kurulmuştur. Bu sanayi kuruluşlarının kentteki belli bölgelerde yoğunlaşmış olması, çevredeki arsa fiyatlarını yükselmesine ve plansız yerleşimlerin artmasıyla gecekonduların yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Böylece yerleşim, merkezden fabrikaların kurulduğu yöne doğru genişlemiş; Kestel'deki OSB, tekstil atölye ve fabrikaları, Osmangazi'deki elektronik ve otomobil fabrikaları ile ticaret merkezleri, Nilüfer, Demirtaş gibi bölgelerdeki OSB'ler ve buna bağlı atölye ve fabrikalar yerleşim alanlarının yöneldiği odak noktaları olmuştur. Bursa'da Osmangazi ilçesinde bulunan Sırameşeler, Alemdar, Soğanlı, Tuna, Çirişhane, Başaran, Yeşilova, Bahar, Selamet, Küplüpınar mahallelerinin bulunduğu bölge sıkışıklık ve plansız kentleşmenin en çarpıcı örnekleridir. Yıldırım ilçesinde ise Baruthane, Yavuz Selim, Zümrütevler, Selçukbey, Arabayatağı mahalleleri yine sıkışık ve çarpık kentleşmenin en çarpıcı örneklerini oluşturmaktadır.

2000'li yıllarla birlikte serbest bölge, liman, yeni OSB gibi yatırımlar ile Bursa, Türkiye'de sanayi denilince ilk aklı gelen kentlerden biri olmuştur.

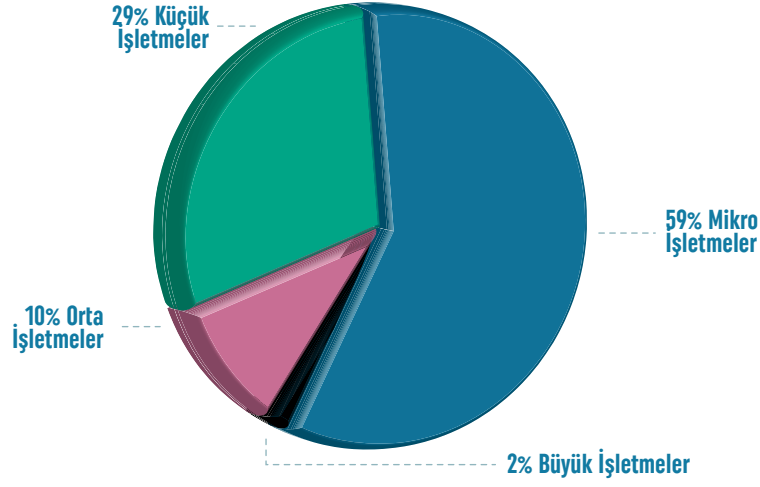
Mevcut Sanayi Üretimi

Bursa'da tekstil, otomotiv, makine-metal imalatı, tarıma dayalı sanayi ve gıda, mobilya gibi sektörler ön plana çıkmakta ve değer üretmektedir. Öne çıkan sektörlerinin yanında Bursa; raylı sistemler, havacılık, savunma sanayi gibi yükselen sektörleri ile de yüksek teknoloji ürünler üretmeye devam etmektedir.

Ölçek Dağılımı

Bursa ilindeki sanayi işletmelerinin; çalışan sayısına göre %58,78'i mikro, %29,18'i küçük, %9,81'i orta ve %2,15'i büyük ölçekli işletmelerdir.

Şekil 13.Bursa İlindeki Sanayi İşletmelerinin Ölçek Dağılımı

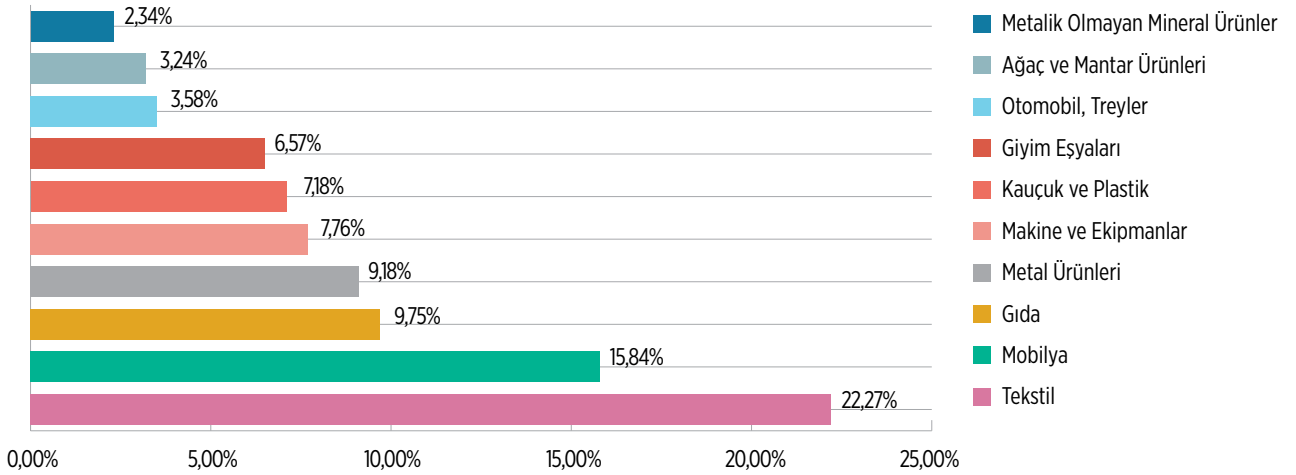

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Sektörel Dağılım

Bursa ilindeki sanayi işletmelerinin sektörel dağılımı incelendiğinde; ilk sırada %22,27 ile tekstil ürünleri, ikinci sırada %15,84 ile mobilya, üçüncü sırada %9,75 ile gıda ürünleri sektörlerinin yer aldığı görülmektedir.

Şekil 14.Bursa İlindeki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Çalışan Sayısı

Bursa ilinde; sanayi sektörünün istihdamında %22,16 ile tekstil ürünleri, %15,70 ile otomotiv treyler, %8,62 ile makine ve ekipmanlar sektörleri ilk üç sırada yer almaktadır.

Tablo 27. Bursa İli Sanayi Sektörünün Çalışan Sayısı ve İl Payı Dağılımı

Sektör Adı	Çalışan Sayısı	İl Payı (%)
13-Tekstil ürünleri	69.239	22,16
29-Otomotiv, treyler	49.077	15,7
28-Makine ve ekipmanlar	26.924	8,62
10-Gıda ürünleri	25.568	8,18
25-Metal ürünleri	25.535	8,17
31-Mobilya	24.284	7,77
22-Kauçuk ve plastik	23.303	7,46
14-Giyim eşyaları	17.684	5,66
24-Ana metal	10.447	3,34
20-Kimyasal ürünler	9.948	3,18
Diğer Sektörler	30.509	9,76

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Organize Sanayi Bölgeleri

Organize sanayi bölgeleri (OSB), sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerini belirli bir plan dahilinde yerleştirmek ve geliştirmek amacıyla kurulan mal ve hizmet üretim bölgelerini ifade etmektedir.

Sahip olunan altyapı imkanları, planlı sanayinin gelişmesi ve yaratılan istihdam bakımından OSB'ler ülke ve bölgeler için kritik öneme sahiptir. Sanayinin gelişmesi ve nüfusun artmasıyla sanayi bölgelerinin sayısı da artış göstermektedir. **2022 yılı itibarıyla Türkiye'de 375 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.** Bu OSB'lerden 270'i faaliyette olup, 40 tanesinin de altyapısı hazırlanmaktadır.

Tablo 28. Türkiye'deki Organize Sanayi Bölgeleri Sayısı

OSB Durumu	OSB Sayısı
Faaliyette Olan OSB	270
Altyapısı Hazırlanan OSB	40
Kamulaştırma Yapılan OSB	29
Planlama Aşamasında Olan OSB	36
Toplam	375

Kaynak: (OSBÜK, 2022)

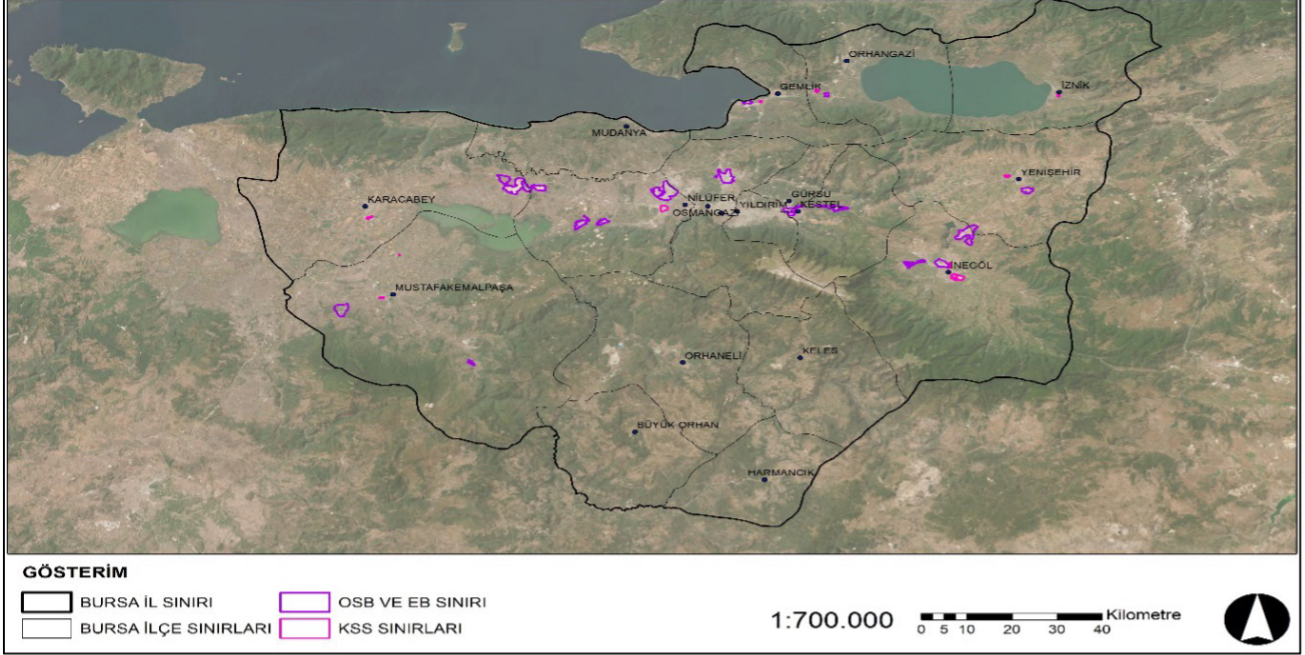
TR41 Bölgesi de sahip olduğu 27 organize sanayi bölgesiyle ülkenin önemli sanayi bölgeleri arasında yer almaktadır. Bölgedeki il dağılımına göre, Bursa'da 17, Eskişehir'de 3 ve Bilecik'te ise

⁹ Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu Md. 3/1-b)

7 OSB bulunmaktadır. Bu OSB'lerden Bursa ve Eskişehir'de birer OSB'nin altyapısı hazırlanmakta, Bilecik'te ise bir OSB'nin kamulaştırma çalışmaları devam etmektedir. Bursa ilinde yer alan 17 adet OSB'nin harita üzerinde konumları aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 15. Bursa'da Yer Alan OSB'ler ve Haritadaki Yerleri

BURSA İLİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ, ENSÜTRİ BÖLGELERİ VE KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ

Kaynak: (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2022)

Bahsi geçen 17 adet OSB'nin yüzölçümleri, doluluk oranları, parsel sayıları, yarattığı istihdam sayılarıyla ilgili veriler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 29. Bursa İli OSB Bilgileri

OSB Adı	OSB Yüzölçümü (ha)	OSB Doluluk Oranı (%)	Parsel Sayısı	İstihdam Sayısı	Merkezi Atık Su Arıtma Tesisi	OSB Durumu
Barakfakih OSB	246	84	147	6.454	Hayır	Faaliyette
Bursa Deri İhtisas ve Karma OSB	177	67	141	3.000	Evet	Faaliyette
Bursa OSB	712	93	306	59.388	Evet	Faaliyette
Bursa Teknoloji OSB (TEKNOSAB)	825	-	-	-	-	Faaliyette
Demirtaş OSB	485	91	342	43.050	Evet	Faaliyette
Hasanağa OSB	213,94	91	172	13.482	Evet	Faaliyette

OSB Adı	OSB Yüzölçümü (ha)	OSB Doluluk Oranı (%)	Parsel Sayısı	İstihdam Sayısı	Merkezi Atık Su Arıtma Tesisi	OSB Durumu
İnegöl Mobilya ve Ağaç İşleri İhtisas OSB	675	41	139	5.642	Hayır	Faaliyette
İnegöl OSB	259,56	100	108	15.250	Evet	Faaliyette
Kayapa OSB	134,2	76	229	10.000	Hayır	Faaliyette
Kestel OSB	73,43	82	93	4.350	Hayır	Faaliyette
Mustafakemalpaşa OSB	307	80	62	2.000	Evet	Faaliyette
Mustafakemalpaşa Mermerciler OSB	50	43	20	200	Hayır	Faaliyette
Nilüfer OSB	234	97	286	22.000	Evet	Faaliyette
Bursa Tekstil Boyahaneleri İhtisas OSB	210	7	70	-	Evet	Altyapı Hazırlanıyor
Uludağ OSB	181,7	82	245	15.000	Hayır	Faaliyette
Yenice Osb	120	52	93	2.500	Hayır	Faaliyette
Yenişehir OSB	112	95	44	1.096	Hayır	Faaliyette
Toplam	3.825	49	2.257	194.458	-	-

Kaynak: (Organize Sanayi Bölge Müdürlükleri, 2022)

Bursa ili merkez ilçelerinde yer alan OSB'lerin doluluk oranlarının ve yaratılan istihdamın yüksek olduğu görülmektedir. İlde yer alan OSB'ler doluluk oranlarına göre sıralandığında %100 doluluk oranına sahip tek OSB, İnegöl OSB'dir. 2019 yılında altyapı çalışmalarına başlanan Bursa Teknoloji OSB'nin sanayi alanı ihtiyacının büyük bir bölümünü karşılayacağı düşünülmektedir.

Bursa'da sanayi sektörü genel olarak OSB'ler içinde yoğunlaşmış olup bazı OSB'ler belli başlı sektörlerde ön plana çıkmıştır. Firma sayısı bağlamında özellikle Demirtaş OSB, Kestel OSB, Uludağ OSB ve Barakfakih OSB tekstil sektörü; Nilüfer OSB, Hasanağa OSB ve Kayapa OSB otomotiv ve yan sanayi; Yenice OSB ve İnegöl OSB mobilya ve ağaç işleri sektörlerinde ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte makine-metal sektörlerinde faaliyet gösteren işletmeler de aynı zamanda özellikle Bursa OSB, Nilüfer OSB ve Hasanağa OSB'lerinde yoğunlaşmaktadır. Bu yoğunlaşmalara ek olarak Mustafakemalpaşa ilçesinde yer alan Mermer İhtisas OSB, Nilüfer ilçesinde yer alan Deri İhtisas ve Karma OSB ve yine İnegöl'de bulunan Mobilya İhtisas OSB gibi ihtisas alanlarında firma içeren OSB'ler de ön plana çıkmaktadır.

Şekil 16. Bursa'daki Bazı OSB'lerin Sektörel Baskınlıkları

Tekstil	OSB Yüzölçümü (ha)	OSB Doluluk Oranı (%)	Parsel Sayısı
<ul style="list-style-type: none"> Demirtaş OSB Kestel OSB Uludağ OSB Barakfakih OSB 	<ul style="list-style-type: none"> Nilüfer OSB Hasanağa OSB Kayapa OSB 	<ul style="list-style-type: none"> İnegöl OSB Yenice OSB 	<ul style="list-style-type: none"> Bursa OSB Nilüfer OSB Hasanağa OSB

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019)

OSB'lerdeki sektörel dağılım incelendiğinde öncü sektörlerin tekstil ile otomotiv ve otomotiv yan sanayi olduğu görülmekte, sıralamayı makine, mobilya, metal ve kimya sanayi takip etmektedir. Birinci derece deprem tehlikesine sahip Bursa ilinde yer alan OSB'lerin Deprem Yönetmeliği'ne uygunluk ve yapı kalitesi açısından kurulma yıllarını ve OSB alanından fay hattı geçip geçmediği bilgisi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Plan döneminde Bandırma-Bursa-Yenişehir-Osmaneli Hızlı Tren Hattı ve Bursa-Gemlik Demiryolu tamamlanacak; Bursa OSB, Nilüfer OSB, Demirtaş OSB, Bursa Teknoloji OSB (TEKNOSAB), Bilecik 1., 2. ve 3. OSB'ye ve Eskişehir OSB-Hasanbey Lojistik Merkez arasına, demiryolu iltisak hattı yapılacaktır.

11. Bursa'da Nilüfer-Kestel ilçeleri arasında D200 karayoluna ve Avrupa Konseyi-11 Eylül Bulvarlarına alternatif oluşturacak biçimde; Başköy-Çalı-Otosansit-Barakfakih güzergahında Bursa Güney Çevre Yolu açılacaktır. Bursa'da açılması önerilen Güney Çevre Yolunun, Çalı mevki üzerinden Bursa-Orhaneli-Harmancık karayoluna bağlantısı açılacak; Orhaneli ve Keles yönlerinden gelen trafiğin doğrudan otoyola ulaştırılması sağlanacaktır.

12. Bursa-Orhaneli-Harmancık İl Yolu inşaatı tamamlanacak, bir sonraki aşamada Devlet Yolu kademesine yükseltilecektir. Bu yoldan erişim sağlanan 34 km uzunluğundaki Büyükorhan-Piribeyler bağlantısı iyileştirilecektir.

İnegöl-Yenişehir-İznik Karayolu ve İznik-Orhangazi-Mekece Karayolunun geometrik standartları iyileştirilecektir.

Eskişehir'de Tepebaşı ve Odunpazarı ilçelerinden oluşan kent merkezinde, D200 karayoluna alternatif oluşturacak biçimde Kuzey ve Güney Çevre Yolları açılacaktır.

Yenipazar-İnhisar-Mihalgazi-Sarıcakaya-Tepebaşı arasındaki mevcut karayolunun geometrik standartları, il yolu düzeyine çıkarılacaktır.

Bölge genelinde köy ve kırsal mahallelere ulaşımında alternatifi bulunmayan toprak zemine sahip yollarda sıcak asfalt zemine geçilecek, zeminde ve yol geometrisinde iyileştirmeler uygulanacaktır.

13. Bursa ve Eskişehir'in yüksek nüfus yoğunluklu metropolitan alanları ile Bilecik'in Merkez ve Bozüyük ilçeleri dışında kalan yerleşmelerin; fiziki, işlevsel, demografik ve ekonomik özelliklerinde kırsal karakter baskın görünmektedir. Yaşlanma ve nüfus kaybetme eğilimi olan bu alanlarda, ekonomik aktivitenin canlandırılması ve kentsel alanlarla entegrasyonun güçlendirilmesi yoluyla bölge içi gelişmişlik farklarının azaltılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, kırsal kalkınma hedeflerinin Tarımsal Gelişme Odakları ile gerçekleştirilmesi öngörülmektedir.

14. Bursa ilinde Karacabey, Mustafakemalpaşa, Kestel, Gürsu, Gemlik, Orhangazi, İznik, Yenişehir, Orhaneli, Keles, Büyükorhan ve Harmancık ilçeleri; Bilecik ilinde Osmaneli, Pazaryeri, Gölpaazarı, Yenipazar, İnhisar ve Söğüt ilçeleri Eskişehir ilinde ise Alpu, Mihalıççık, Beylikova, Mahmudiye, Seyitgazi, Çifteler, Sivrihisar, Mihalgazi, Sarıcakaya, Günyüzü ve Han ilçeleri; Tarımsal Gelişme Odakları olarak belirlenmiştir.

Tarımsal gelişme odaklarında üretim miktarının, çeşitliliğinin ve verimliliğinin artırılması, sulama altyapısının geliştirilmesi ve modernizasyonu, yenilenebilir enerjiye geçiş; örtü altı, organik ve iyi tarım ile modern tarım tekniklerinin yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır.

15. Bursa ilinde Keles ilçesi, Bilecik ilinde Bozüyük ilçesi Dodurga mevki ve Yenipazar ilçesi ile Eskişehir ilinde Beylikova ilçesi; mevcut işlevlerine ek olarak Hayvancılık Gelişme Odakları olarak belirlenmiştir. Bu alanlarda yeni entegre tesislerin kurulmasının yanı sıra, Beylikova ilçesinde arazi tahsisi yapılmış olan Besi Organize Sanayi Bölgesinin doluluk oranı artırılarak yeni tesislerin üretime başlaması öngörülmektedir.

Tablo 30. Bursa İli OSB'lerin Kuruluş Yılı ve Fay Hattına Yakınlıkları

OSB'ler	Kurulma Yılı	Alan İçerisinden Fay Geçmesi
Bursa OSB	1961	Hayır
Demirtaş OSB	2001	Hayır
Nilüfer OSB	2001	Hayır
Hasanağa OSB	2003	Güneyinden
TEKNOSAB	2015	Hayır
Kayapa OSB	2014	Güneyinden
TOSAB	2005	Hayır
Deri İhtisas ve Karma OSB	1994	Hayır
M.Kemalpaşa OSB	1990	Hayır
Bursa Serbest Bölgesi	2000	Hayır, fakat kuzeydoğusuna çok yakın
MKP Mermerciler OSB	1998	Hayır
Kestel OSB	2004	Hayır
Barakfakih OSB	2015	Hayır
İnegöl OSB	1973	Hayır
İnegöl Mobilya Ağaç İşleri İhtisas OSB	2006	Hayır
İnegöl Yenice OSB	2015	Hayır
Yenişehir OSB	2004	Hayır
Uludağ OSB	2001	Hayır

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019)

Küçük Sanayi Siteleri

Bursa'da 13 adet KSS bulunmakta olup bilgileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 31. Bursa İli KSS Bilgileri

KSS Adı	Faaliyete başlama yılı	Toplam alanı (Dönüm)	Toplam işyeri	Dolu işyeri sayısı	Boş işyeri sayısı	Doluluk oranı %	Yaklaşık İstihdam
Beşevler	2002	1.243	1.540	1.540	0	100	10.166
Gemlik	2003	120	205	194	11	95	470
İnegöl	1998	315	655	655	0	100	4.518
İznik	1997	15	43	33	10	77	52

KSS Adı	Faaliyete başlama yılı	Toplam alanı (Dönüm)	Toplam işyeri	Dolu işyeri sayısı	Boş işyeri sayısı	Doluluk oranı %	Yaklaşık istihdam
Karacabey	2007	112	535	450	85	84	977
M.Kemalpaşa	2004	1.042	387	387	0	100	968
Orhangazi	1997	230	239	233	6	97	758
Yenişehir	1994	335	317	312	5	98	361
Otosansit	1990	850	2.024	2.000	24	99	5.000
Bıçak, çakı, testere	2000	34	57	57	0	100	120
Demir-madeni işler	1998	760	152	150	2	99	1.250
Bursa dökümcüler	2004	35	130	130	0	100	550
Tepecik	2015	11	50	40	10	80	30
TOPLAM		5.102	6.334	6.181	153	97	25.220

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021)

Özel Endüstri Bölgeleri

Bu bölümde Bursa ilinde yer alan özel endüstri bölgeleri incelenmiştir.

Gemlik Gübre Sanayii Anonim Şirketi Bursa Özel Endüstri Bölgesi

Gemlik Özel Endüstri Bölgesi; bölgedeki diğer Endüstri Bölgesi olarak Gemlik ilçesindeki Gübre Sanayi A.Ş'ye ait alanda kurulmuştur. 4033 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'nda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun Özel Endüstri Bölgelerini düzenleyen 4/Ç maddesi uyarınca yürütülen çalışmalarda yer seçimi etüt çalışmaları hızla tamamlanarak kuruluş kararı 4 Ekim 2019 tarihli ve 30908 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Tesiste yaklaşık 600.000 tonluk üretim ve 500.000-1.000.000 ton aralığında ithalat yapılmaktadır.

Asil Çelik Özel Endüstri Bölgesi

Asil Çelik Özel Endüstri Bölgesi; 1040 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile 10 Mayıs 2019 tarih ve 30770 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır. Bölge, Orhangazi ilçesi Gemiç ve Karsak mahallelerinin Göçbey, Çeyle, Bekirsırtı, Göçmen ve Göçbeyler mevkiilerinde yer almakta olup 43 ha büyüklüğündedir.

Tesiste başta otomotiv ve otomotiv yan sanayi olmak üzere, makina imalat sanayi ve enerji sektörü için ihtiyaç duyulan alaşımlı, alaşımsız ve yüksek alaşımlı, sıcak haddelenmiş, her türlü tamamlama işlemleri yapılmış ve ısıl işlem görmüş, yuvarlak, kare, altı köşe, lama, platina ve bazı özel kesitli vasıflı çelik üretilmektedir. Vasıflı çelik sektöründe Türkiye üretiminin yaklaşık olarak %60'lık kısmını gerçekleştiren Asil Çelik, yıllara göre değişmekle birlikte yaklaşık olarak üretiminin %40'lık kısmını ihraç etmektedir.

Bölge için bugüne kadar 2 milyar 100 milyon TL değerinde yatırım yapılmış olup, önümüzdeki yıl 960 milyon liralık daha yatırım yapılması planlanmaktadır. Çalışmalar tamamlandığında ilave 225 kişi istihdam sağlanması hedeflenmektedir.

3.2.4. Eskişehir’de Sanayi Üretimi

Eskişehir ilinde sanayileşme tarihi, ölçek dağılımı, sektörel dağılım, çalışan sayısı, planlı sanayi alanları ve küçük sanayi siteleri incelenmiştir.

Sanayileşme Tarihi

Eskişehir’de sanayinin gelişmesinde 20. yüzyılın başında kurulan devlet işletmelerinin önemli bir rolü vardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Eskişehir’de sanayi, ağırlıklı ilin tarımsal ve doğal kaynaklarına dayalı bir biçimde gelişmiştir. Ancak Eskişehir’in sosyal, kültürel ve ekonomik hayatının dönüm noktalarından biri 1894 yılında Berlin-Bağdat demiryolunun yapımı sırasında Almanlar tarafından kurulan Cer Atölyeleridir. Cer Atölyesinin 1928 yılında devletleştirilmesinden sonra metal ve makina sanayinin ilk temelleri de atılmış, gelişen bir diğer sektör olan ve devlet eliyle gerçekleştirilen madencilik önem kazanmıştır. 1926 yılında Tayyare Bakım Atölyesi (Hava İkmal Bakım Merkezi) ve 1933 yılında Eskişehir Şeker Fabrikası’nın kurulması il için diğer bir dönüm noktası olmuştur.

1950’lerde başta Bulgaristan ve Romanya’dan olmak üzere Balkanlardan gelen göçmenlerin beraberlerinde getirdikleri zanaatlar (özellikle soba ve kuzine imalatı) metal eşya sanayinin gelişimine katkıda bulunmuştur. 1961 yılında Eskişehir Cer Atölyesi veya yeni adıyla Eskişehir Demiryolu Fabrikası tarafından ilkyerli lokomotif “Karakurt” ve ilkyerli otomobil “Devrim” üretilmiştir.

1969’da kurulma kararı alınan Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi ile 1970’lerde Eskişehir’de imalat sanayi sektörü hızlı bir gelişme sürecine girmiş, kent daha büyük yatırımlar çekmeye başlamıştır. Türkiye’nin en büyük kuruluşlarından biri olan Koç Holding’in buzdolabı, kompresör imalatı ve otomotiv alanlarında yaptığı yatırımlar ile yaratılan istihdam ve yan sanayii imkânı, kentin yarattığı katma değeri önemli ölçüde artırmıştır.

1980’lerde TUSAŞ Uçak Motor Fabrikası’nın kurulması yine önemli bir sanayi hamlesi olmuş, 1990’larda kentin sanayi kuşağı kapsamına alınması ile Marmara Bölgesine yapılan sanayi yatırımlarına güçlü bir alternatif olmuştur.

2000’li yıllara girerken özel sektör yatırımlarının artması, 2010’lu yıllarda sırasıyla Eskişehir-Kütahya-Bilecik Seramik Kümelenmesi, Eskişehir Havacılık Kümelenmesi, Eskişehir Raylı Sistemler Kümelenmesi, Eskişehir Madencilik Kümelenmesi ve Eskişehir Mobilya İmalat Kümelenmesinin kurulması ile kent ülke sanayisinde giderek artan bir öneme sahip olmuştur. (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020) Eskişehir’de Sanayi Sicil Bilgi Sistemi’ne kayıtlı işletmelerin ölçek, sektör ve çalışan sayısına göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

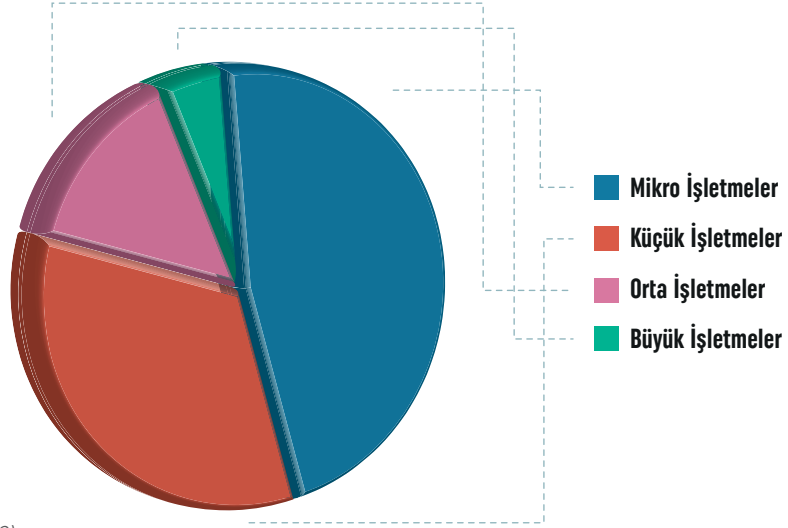
Mevcut Sanayi Üretimi

Eskişehir’de makine ve ekipmanlar, gıda ürünleri ve metal ürünleri sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca savunma sanayii, havacılık ve raylı sistemler gibi yükselen sektörleri ile de yüksek teknoloji ürünler üretmeye devam etmektedir.

Ölçek Dağılımı

Eskişehir ilinde bulunan sanayi işletmelerinin; çalışan sayısına göre %47,37’si mikro, %33,56’sı küçük, %14,11’i orta ve %4,96’sı büyük ölçekli işletmelerdir.

Şekil 17. Eskişehir İlindeki Sanayi İşletmelerinin Ölçek Dağılımı

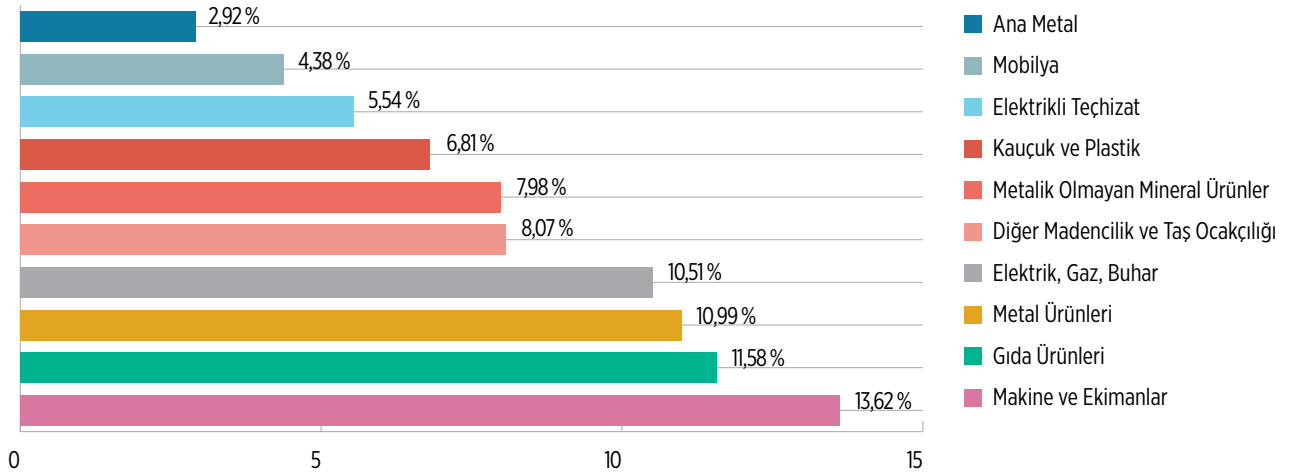

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Sektörel Dağılım

Eskişehir'deki sanayi işletmelerinin 2019 yılı sektörel dağılımı incelendiğinde, ilk sırada %13,62 ile makine ve ekipmanlar, ikinci sırada %11,58 ile gıda ürünleri, üçüncü sırada ise %10,99 ile metal ürünleri sektörlerinin yer aldığı görülmektedir.

Şekil 18. Eskişehir İlindeki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020

Çalışan Sayısı

Eskişehir ili sanayi sektörünün istihdamında %15,44 ile gıda ürünleri, %12,82 ile metalik olmayan mineral ürünler, %12,34 ile diğer ulaşım araçları sektörleri ilk üç sırada yer almaktadır.

Tablo 32. Eskişehir İli Sanayi Sektörünün Çalışan Sayısı ve İl Payı Dağılımı

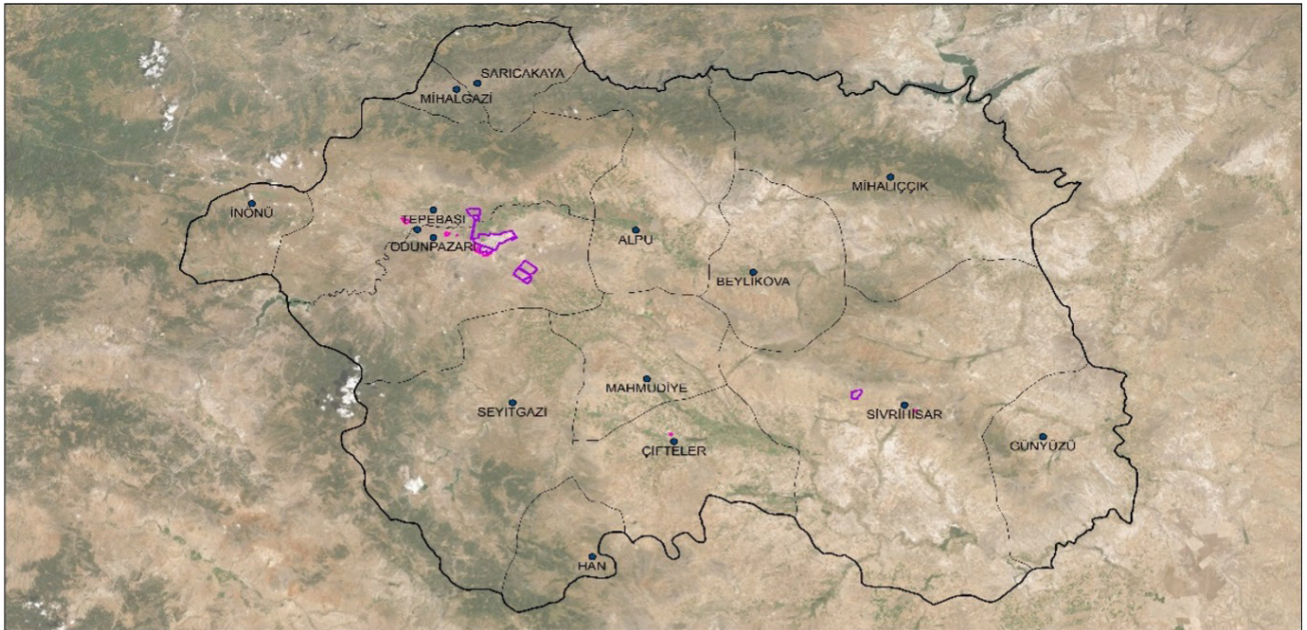
Sektör Adı	Çalışan Sayısı	İl Payı (%)
10-Gıda ürünleri	10.002	15,44
23-Metalik olmayan mineral ürünler	8.306	12,82
30-Diğer ulaşım araçları	7.992	12,34
28-Makine ve ekipmanlar	6.307	9,74
27-Elektrikli teçhizat,	4.239	6,54
22-Kauçuk ve plastik	4.144	6,40
29-Otomotiv, treyler	4.116	6,35
25-Metal ürünleri	3.807	5,88
20-Kimyasal ürünler	2.926	4,52
31-Mobilya	2.332	3,60
Diğer sektörler	10.599	16,37
Toplam	64.770	100,00

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Organize Sanayi Bölgeleri

Eskişehir ilinde 3 adet OSB bulunmakta olup, Eskişehir OSB ve Beylikova Besi İhtisas OSB faal olarak üretim yapmakta; Sivrihisar OSB ise yeni kurulmaktadır. Beylikova OSB'nin kullanılmayan kapasitesinin değerlendirilmesi ve Sivrihisar OSB'nin de altyapı hazırlıklarının tamamlanarak faaliyete geçmesi beklenmektedir.

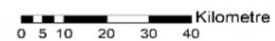
Şekil 19. Eskişehir İli Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri

GÖSTERİM

- İLÇE MERKEZİ
- OSB VE EB SINIRI
- ESKİŞEHİR İL SINIRI
- KSS SINIRLARI
- ESKİŞEHİR İLÇE SINIRLARI

1:750.000

 0 5 10 20 30 40 Kilometre

Kaynak: (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2022)

Tablo 33. Eskişehir İli OSB Bilgileri

OSB Adı	OSB Yüzölçümü (ha)	OSB Doluluk Oranı (%)	Parsel Sayısı	İstihdam Sayısı	Merkezi Atık Su Arıtma Tesisi	OSB
Beylikova Tarıma Dayalı İhtisas Besi OSB	144	21	5	24	Hayır	Faaliyette
Eskişehir OSB	Mevcut OSB: 1787 1.Gelişme Bölgesi: 1059- Hasanbey OSB:267	Mevcut OSB: 98,9 1.Gelişme Bölgesi: 94,8- Hasanbey OSB:0	950	42.695	Evet	Faaliyette
Sivrihisar OSB	218	0	76	0	Hayır	Altyapı Hazırlanıyor

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

İlde yer alan en büyük sanayi alanlarından biri olan Eskişehir OSB ilin güneydoğusunda yer almakta olup alanda birçok farklı sektörde üretim yapılmaktadır. OSB'deki sektörel dağılım ve istihdam sayısı aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 34. Eskişehir OSB Sektörel Dağılım ve İstihdam Sayısı

Sektör Adı	Üretimdeki Parsel Sayısı	Üretimdeki Fabrika Sayısı	İstihdam Sayısı
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	126	126	7.637
Gıda Ürünleri İmalatı	48	48	7.368
Elektrikli Teçhizat İmalatı	27	26	7.358
Diğer Metalik Olmayan Minarel Ürünlerin İmalatı	30	30	4.320
Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	63	63	3.558
Diğer İmalatlar	49	49	2.272
Ana Metal Sanayii	22	22	2.235
Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makina ve Ekipman İmalatı	56	55	1.964
Giyim Eşyalarının İmalatı	10	9	1.769
Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	27	27	1.332
Kâğıt ve Kâğıt Ürünlerinin İmalatı	14	14	1.093
Mobilya İmalatı	17	17	515

Sektör Adı	Üretimdeki Parsel Sayısı	Üretimdeki Fabrika Sayısı	İstihdam Sayısı
Bilgisayarların, Elektronik ve Optik Ürünlerin İmalatı	7	7	327
Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	4	4	320
Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı	8	8	271
Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	3	3	138
Temel Eczacılık Ürünlerinin ve Eczacılığa İlişkin Malzemelerin İmalatı	4	4	130
Motorlu Kara Taşıtı, Treyler (Römork) ve Yarı Treyler (Yarı Römork) İmalatı	3	3	43
Deri ve İlgili Ürünlerin İmalatı	1	1	30
Kok Kömürü ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1	1	15
TOPLAM	520	517	42.695

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Küçük Sanayi Siteleri

Eskişehir il ve ilçelerde toplam 20 adet KSS bulunmaktadır. Bunlardan 12 tanesinin tüzel kişiliği ve faaliyeti devam etmekte olup, kalan 7 tanesinin tüzel kişiliği terkin olmuştur. 1 tanesinin tüzel kişiliği de tasfiye durumundadır.

İlde yer alan KSS'lere ait bilgiler aşağıda yer almaktadır.

Tablo 35. Eskişehir İli KSS Bilgileri

Unvanı	İşyeri Sayısı	Dolu İşyeri Sayısı	Hukuki Durum	Kooperatif Kuruluş Tarihi	İnşaat Başlangıç Yılı	İnşaat Bitiş Yılı	S.S. Alansal Büyüklüğü (Dönüm)	Ortalama İşyeri Kapalı Alanı (m2)	İdari Hizmet Binası Kapalı Alanı (m2)
Baksan	1.300	1.050	(F) Faal	17/03/1969	1978	1980	650	250.000	1.000
Çifteler	157	70	(T) Terkin	07/06/1976	1985	1988	75	30.000	
Eskişehir Matbaacılar ve Gazeteciler-GAMAKO	44	34	(T) Terkin	09/04/1990	1996	2002	25	4.400	400
Eskişehir Mobilya ve Ağaç İşleri Sitesi (EMKO)	443	410	(F) Faal	17/10/1988	1991	2005	1.000	94.000	240
Eskişehir Soğuk Demirciler Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi			(F) Faal	28/03/1990			34		
Eskişehir Teknik Teksan	772	772	(F) Faal	25/03/1988	1988	1994	2.000	73.000	200
İnan Sanayiciler	24	14	(T) Terkin	23/07/1996		1997	13	5.500	
İnönü	2	2	(T) Terkin	11/05/1993	2003	2005	19	1.206	
Keresteciler	37	37	(T) Terkin	07/08/1985	1980	1992	80	20.000	2.000
Mahmudiye			(T) Terkin	18/12/1987			500		
Mihalıççık			(T) Terkin	25/03/1988			50		
Oto Esnafı	496	300	(F) Faal	26/09/2005	2006	2012	490	59.000	230
Oto Sanayiciler	463	400	(F) Faal	24/05/2001	2001	2009	280	60.000	300
Oto Tamircileri	264	240	(F) Faal	06/07/2004	2007	2015	210	28.980	100
Sivrihisar	124	83	(F) Faal	03/04/1990	1974	2006	210	16.080	240
S.S. Eskişehir Yunussemre	1.200		(F) Faal	09/06/2016			650	118.500	100
Tepebaşı Mobilya			(F) Faal	18/10/2012					
Tornacılar ve Oto Tamircileri Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi	338	308	(H) Tasfiye	08/02/1995	1997	2002	224	34.880	240
Yunussemre KOBİ Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi	526		(F) Faal	20/12/2011	2013		460	230.000	120
Essan Küçük Sanayi Sit. Yapı Kooperatifi	1.070		(F) Faal	10/02/2014	2017		500	1.123.500	150

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Tablo 36. Eskişehir’de Planlı Alanlar Dışındaki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı

Sıra	Sektör (ISIC Rev.2)	İşletme Sayısı	Oran (%)
1	Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	133	26,28
2	Gıda ürünlerinin imalatı	81	16,01
3	Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	66	13,04
4	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	52	10,28
5	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	27	5,34
6	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler	20	3,95
7	Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı	10	1,98
8	Özel inşaat faaliyetleri	10	1,98
9	Ana metal sanayii	8	1,58
10	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	8	1,58
11	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek eşyaların imalatı	7	1,38
12	Elektrikli teçhizat imalatı	7	1,38
13	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	7	1,38
14	Giyim eşyalarının imalatı	7	1,38
15	Mobilya imalatı	7	1,38
16	Diğer imalatlar	6	1,19
17	Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı	6	1,19
18	İçeceklerin imalatı	5	0,99
19	Madencilik destekleyici hizmet faaliyetleri	5	0,99
20	Metal cevherleri madencilik	5	0,99
21	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	4	0,79
22	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	4	0,79
23	Perakende ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)	4	0,79
24	Diğer ulaşım araçlarının imalatı	3	0,59
25	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	2	0,40
-	Diğer	12	2,37
Toplam	-	506	100

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

3.2.5. Bilecik'te Sanayi Üretimi

Bilecik ilinde sanayileşme tarihi, ölçek dağılımı, sektörel dağılım, çalışan sayısı, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri incelenmiştir.

Sanayileşme Tarihi

19. yüzyıl sonlarında Bilecik, bölgenin ipek endüstrisi merkezi olup; şehirde çok sayıda ipekçilik tesisi ve ipek kadife üreten fabrika kurulmuştur. Ancak Kurtuluş Savaşı esnasında bu fabrika ve tesislerin tümü yanmıştır, kentin ekonomisi çökmeye yüz tutmuştur. Cumhuriyet döneminde sosyal ve ekonomik anlamda toparlanma dönemi yaşayan Bilecik'te tarımsal faaliyetlerin de gelişmesiyle 1970'li yıllardan itibaren sanayide gelişme başlamıştır. 1976 yılında kurulan Bilecik Organize Sanayi Bölgesi ile sanayi ağırlıklı olarak mermer, taş, seramik ve hazır beton sektörlerinde odaklanmıştır.

Bilecik'in Bozüyük ilçesinde 1967 yılında devletin teşebbüsü ile kurulan Sümerbank seramik müessesesi ile ilçedeki ilk sanayi adımları atılmış, ardından gelen Eczacıbaşı, Demirdöküm ve Toprak Grubu yatırımları ile ilçe bölgedeki en önemli sanayi odaklarından birisi olmuştur. 1997 yılında kurulan Organize Sanayi Bölgesi ile ilçedeki ve ildeki sanayi faaliyetleri artmıştır.

Türkiye'de toprağa bağlı seramik ve sağlık gereçleri üretim potansiyelinin büyük bir bölümünü karşılayan bölge; İstanbul, Ankara, Antalya, Bursa, Kütahya, Eskişehir gibi önemli karayolu ve demiryolu bağlantılarının kavşak noktasında yer alması sebebiyle sanayide hammadde girdilerini kolaylıkla temin edilebilme avantajı sağlamaktadır.

2021 yılında proje çalışması tamamlanan Bilecik/Bozüyük Lojistik Merkezi TR41 Bölgesi için de büyük önem teşkil eden bir merkez olacaktır.

Bilecik ili sınırları içerisinde faaliyet gösteren ve Sanayi Sicil Bilgi Sistemine kayıtlı olan

toplam 446 adet sanayi kuruluşu bulunmaktadır. Öne çıkan sektörler doğal taş, seramik, inşaat, yapı gereçleri, gıda, metal ve döküm sanayisidir. Bu sektörler dışında; makine imalat, kimya, orman ürünleri, mobilya ve tekstil gibi sektörlerde de birçok firma bulunmaktadır. Sanayi Sicil Bilgi Sistemi'ne kayıtlı işletmelerin ölçek, sektör ve çalışan sayısına göre dağılımı aşağıda verilmiştir:

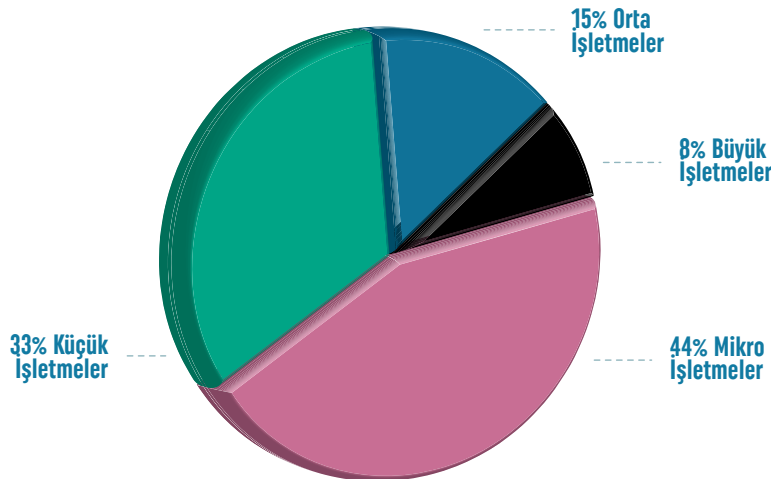
Mevcut Sanayi Üretimi

Bilecik'te metalik olmayan mineral ürünler (cam, seramik, tuğla, vb.), madencilik ve taş ocakçılığı ve gıda sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca makine, metal ve otomotiv yan sanayi gibi yükselen sektörler de dikkat çekmektedir.

Ölçek Dağılımı

Bilecik ilinde bulunan sanayi işletmelerinin; çalışan sayısına göre %47,37'si mikro, %33,56'sı küçük, %14,11'i orta ve %4,96'sı büyük ölçekli işletmelerdir.

Şekil 20. Bilecik İlindeki Sanayi İşletmelerinin Ölçek Dağılımı

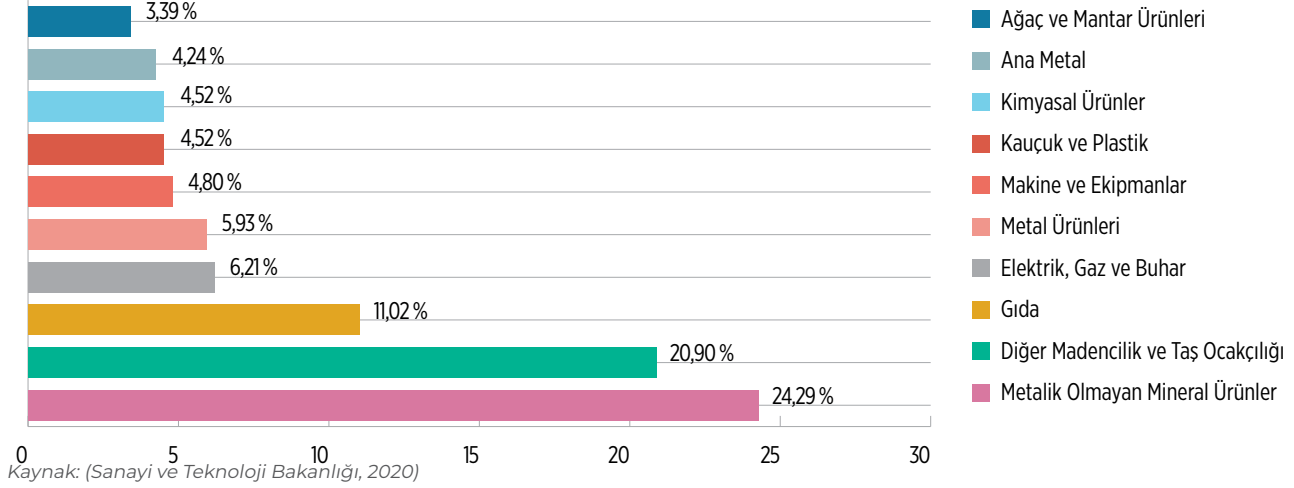

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Sektörel Dağılım

Bilecik ilinde sanayi işletmelerinin sektörel dağılımı incelendiğinde; ilk sırada %24,29 ile metalik olmayan mineral ürünler, ikinci sırada %20,90 ile diğer madencilik ve taş ocakçılığı ve üçüncü sırada ise %11,02 ile gıda ürünleri sektörlerinin yer aldığı görülmektedir.

Şekil 21. Bilecik İlindeki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı

Çalışan Sayısı

Eskişehir ili sanayi sektörünün istihdamında %15,44 ile gıda ürünleri, %12,82 ile metalik olmayan mineral ürünler, %12,34 ile diğer ulaşım araçları sektörleri ilk üç sırada yer almaktadır.

Tablo 37. Bilecik İlindeki Sektörlerin Çalışan sayısı ve İl payı

Sektör Adı	Çalışan Sayısı	İl Payı (%)
23-Metalik olmayan mineral ürünler	10.870	44,49
24-Ana metal	2.463	10,08
20-Kimyasal ürünler	1.520	6,22
10-Gıda ürünleri	1.497	6,13
25-Metal ürünleri	1.375	5,63
22-Kauçuk ve plastik	1.336	5,47
08-Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	1.177	4,82
27-Elektrikli teçhizat,	864	3,54
14-Giyim eşyaları	543	2,22
28-Makine ve ekipmanlar	472	1,93
Diğer sektörler	2.316	9,47
Toplam	24.433	100

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Organize Sanayi Bölgeleri

Bilecik ilinde 7 adet OSB bulunmakta olup bunlardan 6 tanesi faal, 1 tanesinde kamulaştırma çalışmaları devam etmektedir. Kamulaştırma çalışmaları devam eden Bilecik 3. OSB'nin faaliyete geçmesiyle Bilecik önemli bir kapasiteye sahip olacaktır. Ayrıca Gölpazarı ilçesinde Gıda İhtisas Organize Sanayi Bölgesi kurulumu için başvuru işlemleri gerçekleştirilmiş olup süreç takip edilmektedir. Özellikle Yenişehir-Bilecik arası yol çalışmalarının tamamlanmasıyla Bilecik sanayi bölgelerinin yatırım açısından daha elverişli konuma geleceği beklenmektedir.

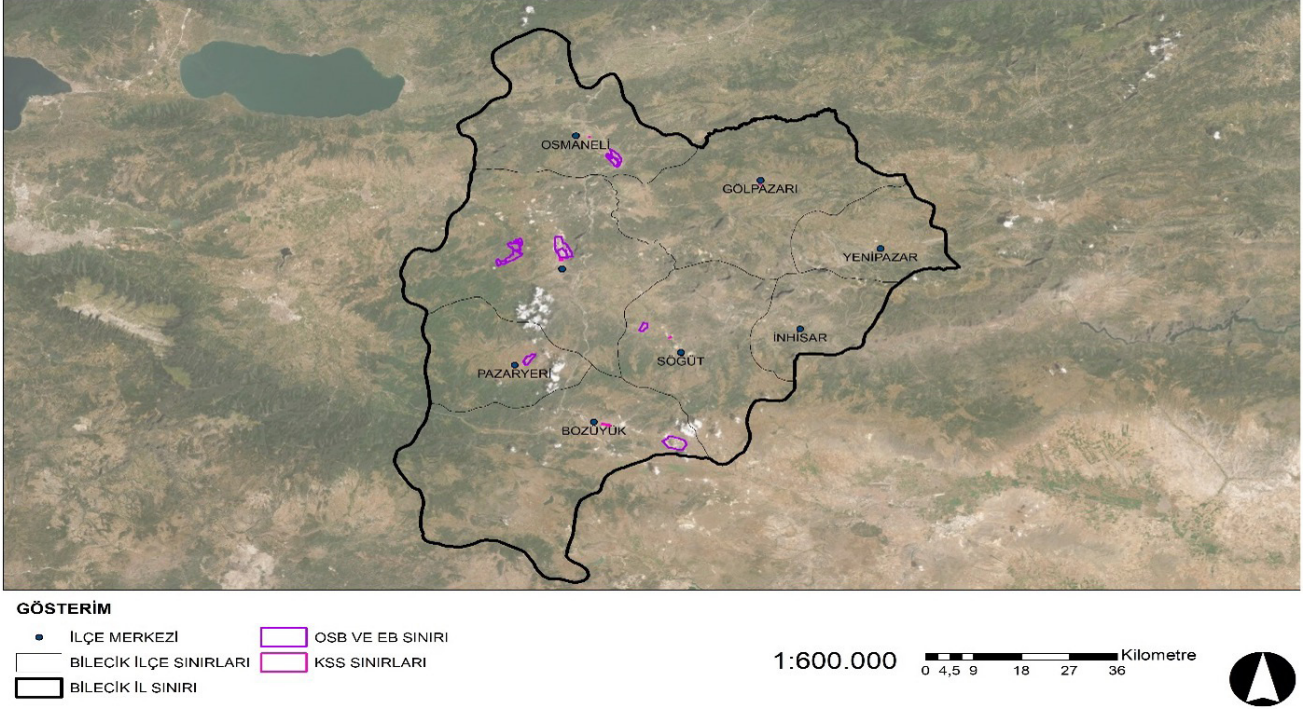
Bilecik kent merkezinin dağlık ve engebeli bir yapısı sebebiyle genişleme alanı kısıtlı olması, döneminde kent merkezi dışında kalan bir alana kurulan Bilecik merkezde yer alan 1. ve 2. OSB'nin zaman içerisinde gelişip büyüyen şehirle birlikte merkezin içerisinde kalmasına neden olmuştur. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nin ve yakın zamanda yeni Devlet Hastanesi'nin yine bu bölgede açılmış olması kent merkezinin Bursa yoluna doğru genişlediğini ve bu alanların da önümüzdeki yıllarda kent merkezi içerisinde kalacağını göstermektedir.

Tablo 38. Bilecik İli OSB Bilgileri

OSB Adı	OSB Yüzölçümü (ha)	OSB Doluluk Oranı (%)	Parsel Sayısı	İstihdam Sayısı	Merkezi Atık Su Arıtma Tesisi	OSB
Bilecik 1. OSB	156	90	56	2.562	Evet	Faaliyette
Bilecik 2. OSB	412	21	105	3.003	Evet	Faaliyette
Bilecik 3. OSB	507,19	-	-	-	Hayır	Kamulaştırma Yapılıyor
Bozüyük OSB	524	77	123	4.051	Evet	Faaliyette
Osmaneli OSB	97	95	19	325	Evet	Faaliyette
Pazaryeri OSB	140	100	51	720	Hayır	Faaliyette
Söğüt OSB	97,02	98	4	27	Hayır	Faaliyette

Kaynak: (Organize Sanayi Bölge Müdürlükleri, 2022; Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Bilecik Merkez ilçe dışında yer alan Bozüyük, Pazaryeri ve Osmaneli OSB'nin mevcut konumları incelendiğinde, ilçe merkezlerine mesafede oldukları ve henüz kent içinde kalma riskiyle karşı karşıya kalmadıkları görülmektedir. Ancak gelecek yıllarda doğabilecek şartlara bağlı talepler ve OSB'lerle birlikte ilçelerde oluşan genişleme ihtiyaçları sonucu bu tip risklerin oluşmaması adına günümüzde yapılacak planlı çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Şekil 22. Bilecik İli Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri

Kaynak: (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2022)

Küçük Sanayi Siteleri

Bilecik il merkezi ve ilçelerde yer alan KSS'lerin durumu incelendiğinde, tamamına yakınının %100 doluluk oranında olduğu görülmektedir. Planlamalar; herhangi bir kümelenme, sanayi ile ortaklaşa çalışma ve kendi içinde gelişme hususlarını besleyecek nitelikte olmadığından il bazında genel bir dönüşüme ihtiyaç duyulmaktadır. Bilecik – Bursa karayolunun duble yol olarak tamamlanmayan bölümlerinin yapılması ile merkezde yer alan KSS'nin taşınması ihtimali söz konusudur.

Tablo 39. Bilecik İli KSS Bilgileri

Adı	Faaliyet başlama yılı	Toplam alanı (hektar)	Yapılmış işyeri sayısı	Dolu işyeri sayısı	Boş işyeri sayısı	Doluluk oranı (%)	Yaklaşık istihdam
S.S. Bilecik Küçük San. Sit. Yapı Koop.	1974	11,5	200	200	-	100	600
Bozüyük Yeni Küçük Sanayi Sit.	1985	5,6	200	200	-	100	400
Bozüyük Eski Küçük Sanayi Sit.	1974	-	96	96	-	100	288
S.S. Söğüt Ertuğrul Toplu İşyeri Yapı Koop.	1997	1,1	60	50	10	80	50
Osmaneli Küçük Sanayi Sit.	2012	0,54	35	35	-	100	35
Gölpazarı Küçük Sanayi Sit.	1975	1,2	41	41	-	100	82

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2020)

Tablo 40. Bilecik'te Planlı Alanlar Dışındaki Sanayi İşletmelerinin Sektörel Dağılımı

Sıra	Sektör (ISIC Rev.2)	İşletme Sayısı	Oran (%)
1	Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	88	25,96
2	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	69	20,35
3	Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	61	17,99
4	Gıda ürünlerinin imalatı	34	10,03
5	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	11	3,24
6	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden örülerek eşyaların imalatı	7	2,06
7	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	7	2,06
8	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	6	1,77
9	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	6	1,77
10	Ana metal sanayii	5	1,47
11	Giyim eşyalarının imalatı	4	1,18
12	Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	4	1,18
13	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	4	1,18
14	İçeceklerin imalatı	3	0,88
15	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	3	0,88
16	Tekstil ürünlerinin imalatı	3	0,88
17	Elektrikli teçhizat imalatı	2	0,59
18	Madenciliği destekleyici hizmet faaliyetleri	2	0,59
19	Mobilya imalatı	2	0,59
20	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı	2	0,59
-	Diğer	8	2,36
Toplam	-	339	100

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021)

3.2.6. Alt Ölçekli Planlarda Sanayi Alanlarına İlişkin Kararlar

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinin onaylı veya onay aşamasında olan İl Çevre Düzeni Planları incelenmiştir.

Bursa 2040 Yılı 1/100.000 Ölçekli İl Çevre Düzeni Planı (Onay Aşamasında)

Merkez Planlama Bölgesi (Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer, Gürsu, Kestel, Mudanya):

- Uyumsuz ve kirlenici sanayilerin planlı sanayi alanlarına taşınması, uyumsuz ve kirlenici olmayanlar ile yerleşim alanları arasında yeşil kuşak oluşturulacaktır.
- Doğal koruma alanlarında (tarım, orman, su havzaları vb.) yer alan sanayi tesislerinin nitelikleri saptanarak planlı sanayi alanlarına taşınması sağlanacaktır.
- Kent içerisinde sıkışmış kontrolsüz küçük orta işletme niteliğinde olan imalat, bakım-onarım, geri dönüşüm vb. faaliyetlerin "Sanayi Sektörünün Organizasyonu ve Desantralizasyonu" Projesi kapsamında planlı sanayi alanlarına taşınması sağlanacaktır.
- Onaylı planlarda "KDKÇA" (Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanı) tanımı ile gelişmiş alanlarda yer alan, uyumsuz ve kirlenici oldukları alt ölçekli çalışmalarla saptanacak sanayi tesisleri planlı sanayi alanlarına taşınacaktır.
- Merkezi İş Alanı (MİA) ile ilçe 1. ve 2. derece alt merkezlerinde yer alan imalat türleri saptanarak merkezde kalması uygun olanlar korunacak ve geliştirilecektir. Diğerleri planlı sanayi alanlarına taşınacaktır.
- İlgili kurum/kuruluşlardan alınacak görüşler doğrultusunda küçük sanayi alanları gelişim olanakları Osmangazi, Nilüfer, Kestel ve Mudanya ilçelerinde sağlanacaktır.

Kuzey Planlama Bölgesi (Gemlik):

- Uyumsuz ve kirlenici sanayilerin planlı sanayi alanlarına taşınması, uyumsuz ve kirlenici olmayanlar ile yerleşim alanları arasında yeşil kuşak oluşturulacaktır.
- Kuzey Planlama Bölgesinde yer seçimi yapılan Yerli Otomobil Üretim Sanayi Alanının yan sanayi, ulaşım ve lojistik ihtiyaçları alt ölçekli planlarda irdelenerek plan kararlarına yansıtılacaktır.
- Çevre sorunları yaratabilecek sanayi kuruluşları belirlenerek deprem riskine karşı bölgeden taşınmalarına yönelik teşvik önlemleri geliştirilecektir.
- 3218 sayılı Serbest Bölgeler Kanununa ve ilgili yönetmelik hükümlerine tabi olan serbest bölgelerde; Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğüne uygun görülen, atıkları itibariyle insan ve çevre sağlığı açısından tehdit unsuru oluşturmayan faaliyetler yer alabilecektir. Bu alanlarda yer seçecek kullanımlar ve yapılaşma koşulları alt ölçekli planlarda belirlenir.
- Serbest Bölge kullanımı ile uyumsuz olan sanayi tesisleri (kömür depolama, eleme vb.) uygun planlı sanayi alanlarına taşınarak Serbest Bölgenin iyileştirilmesi sağlanacaktır.
- "KDKÇA" (Konut Dışı Kentsel Çalışma Alanı) tanımı ile gelişmiş alanlarda yer alan sanayi tesisleri, "Sanayi Sektörünün Organizasyonu ve Desantralizasyonu" Projesinde alınacak kararlar doğrultusunda planlı sanayi alanlarına taşınacaktır.
- Mevcut planlı alanlar içerisinde depolama ve sanayi alanlarının oluşturulmasına ilişkin çalışmalar alt ölçekli planlarla gerçekleştirilecektir.

Doğu Planlama Bölgesi (İnegöl, Yenişehir):

- Uyumsuz ve kirlenici sanayilerin planlı sanayi alanlarına taşınması, uyumsuz ve kirlenici olmayanlar ile yerleşim alanları arasında yeşil kuşak oluşturulacaktır.
- Tarıma dayalı sanayi ve hayvancılık tesisleri ile depolama alanları doğal yapı ve çevre koşulları açısından uygun olan alanlarda ilgili kurum görüşleri doğrultusunda geliştirilebilecektir.
- Bu bölgede özellikle tarıma dayalı sanayi için yardımcı depolama alanları oluşturulması desteklenecektir.
- Kentsel yerleşik alanlarda sanayi ve konut alanları arasında yeşil bant oluşturulma koşulları alt ölçekli planlarda belirlenecektir.
- Konut alanlarında yer alan ancak uyumsuz ve kirlenici özellikleri bulunmadığı saptanan sanayi tesisleri ile konut alanları arasında yeşil kuşak oluşturma koşulları alt ölçekli planlarda belirlenecektir.
- İlgili kurum/kuruluşlardan alınacak görüşler doğrultusunda küçük sanayi alanları gelişimi desteklenecektir.

Batı Planlama Bölgesi (Karacabey, Mustafakemalpaşa):

- Uyumsuz ve kirlenici sanayilerin planlı sanayi alanlarına taşınması, uyumsuz ve kirlenici olmayanlar ile yerleşim alanları arasında yeşil kuşak oluşturulacaktır.
- Tarıma dayalı sanayi ve hayvancılık tesisleri doğal yapı ve çevre koşulları açısından uygun olan alanlarda geliştirilecektir.
- Bu bölgede özellikle tarıma dayalı sanayi için yardımcı depolama alanları oluşturulması desteklenecektir.
- Planlı boş sanayi alanlarının yer seçimi kararları değerlendirilerek; uygun olan alanlar sanayi bölgeleri ve tarımsal sanayi bölgeleri olarak geliştirilecektir.
- Kirlenici olduğu ve Uluabat Ramsar Alanı ile ovayı tehdit ettiği tespit edilen sanayi alanları onaylı planları olsa dahi ekonomik ömrü bittiğinde kaldırılacaktır.
- İlgili kurum/kuruluşlardan alınacak görüşler doğrultusunda küçük sanayi alanları gelişim olanakları desteklenecektir.

Kuzeydoğu Planlama Bölgesi (İznik, Orhangazi)

- Uyumsuz ve kirlenici sanayilerin planlı sanayi alanlarına taşınması, uyumsuz ve kirlenici olmayanlar ile yerleşim alanları arasında yeşil kuşak oluşturulacaktır.
- İznik ilçe merkezinde hiçbir sanayi tesisinin yer seçmesine izin verilemez.
- Planlama bölgesinde mevcut ağır sanayinin gelişmesine izin verilmeyecek, söz konusu tesislerin bölgeden taşınması yönünde teşvikler belirlenecektir.
- Tarımsal üretimin (zeytinlik) yoğun olduğu bölgelerde ürünlerin işlenmesi ve paketlenmesi ile kirlenici olmayan diğer tarımsal tesis amaçlı küçük işletmeler geliştirilecek, bunların dışında yeni sanayi alanları oluşturulmayacaktır.
- İznik Havzasında yer alan kirlenici olduğu tespit edilen sanayi alanları onaylı planları olsa dahi ekonomik ömrü bittiğinde kaldırılacaktır.
- İlgili kurum/kuruluşlardan alınacak görüşler doğrultusunda küçük sanayi alanları gelişim olanakları sağlanacaktır.

Güney Planlama Bölgesi (Orhaneli, Keles, Büyükorhan, Harmancık):

- Uyumsuz ve kirlenici sanayilerin planlı sanayi alanlarına taşınması, uyumsuz ve kirlenici olmayanlar ile yerleşim alanları arasında yeşil kuşak oluşturulacaktır.
- Tarıma dayalı sanayi ve hayvancılık tesisleri Güney Planlama Bölgesi'nde doğal yapı ve çevre koşulları açısından uygun olan alanlarda geliştirilebilecektir.
- Bu bölgede özellikle tarıma dayalı sanayi için yardımcı depolama alanları oluşturulması desteklenecektir.

Eskişehir ili 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı

- Gelişme alanlarının yer seçimleri önceliğinde tarım alanlarının yer almaması hedeflenmektedir. Ancak kent dinamiklerinin (eşikler vb.) yönlendirmesi sonucunda gelişme alanlarının, yapılacak detaylı etütler doğrultusunda tarım alanlarını yok etmeyecek biçimde dengeli olarak bu alanlarda yer seçebilmesi esastır.
- Kirlenici sanayiye kontrol altına almak amacıyla, ilgili kurum ve kuruluşların görüşü doğrultusunda ve doğal eşikler dikkate alınarak sanayi bölgelerinin ayrılması, kontrol mekanizmalarının ve çevresel önlemlerin ölçeğin gerektirdiği şekilde ayrıntılı olarak belirlenmesi sağlanmalıdır.
- Organize sanayi bölgelerini destekleyecek küçük ve orta ölçekli sanayi bölgeleri oluşturulmalıdır.

İnönü Planlama Bölgesi İlke Kararları ve Öneriler:

- Aktivite oranı yüksek olan bölgenin, sınırları içerisinde birçok fabrikanın ve kuruluşun yer alması, ulaşım akslarının üzerinde bulunması ve turizm sektörünü geliştirecek yatırımların halihazırda alanda yer seçmiş olması nedeni ile planlama bölgesinin, hizmetler sektörünün payını arttırarak günümüzdeki gelişimini sürdürmesi ilkelerden biridir.
- Eskişehir-Bursa-İstanbul karayolu üzerinde yer alan ve mevcut onaylı planlarda da yer alan öneri sanayi alanı kararının Metropolen Bölge ile ilişkileri de göz önünde bulundurularak korunabileceği;

• Planlama bölgesinin güneyinde yer alan, Dutluca yerleşimi yakınındaki öneri sanayi alanı ve mevcut sanayi alanının yer alabileceğinin düşünülmesi gerekmektedir. (Planda ulaşım ile ilgili veriler şematik gösterimden dolayı daha geniş gösterilmiştir, bu nedenle de sanayi alanları daha küçük görünmektedir.)

Çifteler İlçesi İlke Kararları ve Öneriler:

• Sanayi yatırımlarının hem günümüzde artması hem de 2005 yılı eğilimini geliştirir nitelikte fonksiyonlar yüklenmesi nedeni ile ilçede sanayi sektörünün artması hedeflenmektedir.

Günyüzü İlçesi İlke Kararları ve Öneriler:

• Tarıma dayalı sanayi kuruluşlarının alanda yer seçmesi desteklenecektir.

Beylikova İlçesi İlke Kararları ve Öneriler:

• Yer seçimi tamamlanmış olan Beylikova Besi İhtisas Organize Sanayi Bölgesini destekleyecek küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin teşvik edilmesi plan kararıdır.

Sivrihisar İlçesi İlke Kararları ve Öneriler:

• Yer seçim çalışmaları tamamlanan Sivrihisar Organize sanayi bölgesini destekleyecek küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin teşvik edilmesi plan kararıdır.

Bilecik İli 1/100.000 Ölçekli İl Çevre Düzeni Planı

Bilecik İlinin Gelişmesinde İzlenecek Ana Stratejiler:

• Kara ve demiryoluna dayalı Bozüyük, Bilecik, Adapazarı, Karasu Limanı ve bağlantı zincirinin ve karayoluna dayalı Osmaneli, Bilecik, Pazaryeri, Bozüyük, Gemlik Limanı bağlantı zincirinin halkalarını birer uzmanlaşmış üretim ve iletim istasyonuna dönüştürerek; tarımsal ürünlerin yanı sıra gıda sanayi ile imalat ve montaj sanayi ürünlerinin dış pazarlara iletilmesinde yerel güç birlikleri oluşturmak,

• Gölpazarı-Yenipazar arasında hayvansal ve bitkisel üretim faaliyetlerinin sanayi talebini karşılar nitelik ve nicelikte üretiminin sağlanmasında güç birliklerinin oluşturulması; Gölpazarı İlçesi'nin doğal ve işlevsel bağlantı avantajlarının ortak kalkınma hamlesi için kullanılması. Yenipazar'da üretilen ürünlerin, Gölpazarı'nda işlendikten sonra pazarlara sunumunun sağlanması,

• Kırsal kesimlerde yaşayanlara verilecek kentsel hizmetler yelpazesinde tarımsal ve sanayi üretimine girdi temini ile üretim araçlarının bakım ve onarımına; toplama ve depolama ile dağıtım ve nakliye işlerine, ulaşım ve iletişim hizmetlerine; toptan ve perakende alış-veriş ve ticaret merkezlerine; sigorta, finans, emlak ve hukuk hizmetlerinin yanı sıra diğer kurumsal ve kişisel hizmet türlerine yer vermek,

Gelişme İlkeleri:

• Bu planda öngörülmemiş olası sanayi ve ileri teknoloji sanayi bölgeleri, 5.1 bölümünde yer alan koruma ilkelerini gözeterek, tarımsal niteliği düşük alanlarda alt ölçekli plan kararları ile geliştirilecektir.

• Çevre kirliliği yaratan sanayiler, ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri ve doğal eşik ve değerler dikkate alınarak yer seçimi yapılmış organize sanayi bölgelerine ve sanayi alanlarına yönlendirilecek, bu bölgelerde kirliliği önleyici tedbirler alınacaktır.

• Organize sanayi bölgelerini destekleyecek küçük ve orta ölçekli sanayi bölge ve tesislerinin kurulmasına ilişkin istem ve ihtiyaçlar, bu plan ilke ve esasları doğrultusunda alt ölçekli planlarda değerlendirilecektir.

• Planlama Bölgesi'ndeki organize sanayi bölgelerinde çevre kirliliğini önlemek amacıyla ileri teknoloji kullanımı sağlanacaktır.

• Kentsel yerleşmeler içinde kalmış olan sanayi tesislerinin organize sanayi bölgelerine ve sanayi alanlarına taşınması sağlanacaktır.

Osmaneli-Merkez İlçe-Bozüyük Kentsel Gelişme Aksı:

• Bu aks üzerinde ilke olarak, toplum hizmetleri, eğitim (üniversite), sağlık, kültür, ticaret, finans, depolama ve lojistik, taş ve toprağa bağlı sanayi alt dalı ile tekstil ve gıda işleme sanayi alt dallarının gelişmesi öngörülmüştür. Ayrıca Osmaneli İlçesinde bitkisel üretim ve turizm ön plana çıkartılacaktır.

• Bozüyük ilçesinde, imalat sanayinin geliştirilmesine yönelik olarak, planda sembolik olarak gösterilmiş ve birbirinden kopuk yer seçmiş sanayi alanlarının, aynı tür sanayi kullanımlarının bir aradığı ilkesi çerçevesinde alansal kullanım bütünlüğü sağlanarak planlanması esastır.

• Bu aksa Pazaryeri İlçe merkezi de bağlanmaktadır. Pazaryeri'nde; küçük sanayinin, organik bitkisel üretiminin ve endüstriyel bitki üretiminin (şerbetçi otu), hayvancılığın ve yayla turizminin geliştirilmesi öngörülmüştür.

Söğüt-Küre Kentsel Gelişme Aksı:

• Söğüt ve Küre yerleşmelerinin yer aldığı bu kesimde; imalat sanayinde taşa ve toprağa dayalı alt-sanayi dalları ve tarım sektöründe de meyvecilik ön plana çıkmaktadır. Kuruluşun ve kurtuluşun beşiği olarak anılan Söğüt'te kültür turizminin geliştirilmesi öngörülmektedir.

Yenipazar-Gölpazarı Kırsal Gelişme Aksı:

• Bu aksta tarım sektöründe organik üretim ve hayvancılığın geliştirilmesi, başta kiraz, vişne ve kayısı olmak üzere meyveciliğin desteklenmesi öngörülmüştür. İmalat sektöründe organize sanayi bölgesi, küçük sanayi siteleri ve gıda ağırlıklı kırsal işletmeler ile bunların depolanmasına yönelik kullanımlar önerilmiştir.

• İlçe merkezleri bağlamında, Gölpazarı İlçesi'nde tarım sektöründe hayvancılık ve organik üretimin, hizmetler sektöründe ticaret ve toplum hizmetlerinin ön plana çıkması öngörülmüştür. Bu ilçe merkezinde ayrıca, tarım ürünlerini işleyecek bir Organize Sanayi Bölgesi önerisi de geliştirilmiştir.

Gölet, Baraj ve Akarsular ile Koruma Alanları:

• Koruma alanı olarak belirlenen bu alanlarda her türlü sanayi kuruluşu, serbest bölge, hastane, akaryakıt istasyonu; laboratuvarlarında ve atölyelerinde kimyevi maddelerin işlendiği her türlü eğitim ve öğretim kurumları; hayvancılık tesisleri, mezbaha, her türlü kimyevi madde, yakıt, zehirli, zararlı ve tehlikeli madde depoları; katı atık depolama tesisleri, çöp toplama ve imha merkezleri, mezarlık vb. kirlenici yapı ve faaliyet yapılmasına izin verilemez.

Maden İşletmeleri (Faal Üretim Sahaları):

• Maden Kanunu'nda belirtilen I. ve II. Sınıf Madenlere ait sanayiler öncelikle bu planda yer alan sanayi alanlarında yer seçecektir. İhtiyaç olması halinde bu sanayilerin, ilgili kurum ve kuruluşların uygun görüşleri alınarak, münferit olmamak üzere, ilgili idarece belirlenecek yeni sanayi alanlarında yer seçmesi sağlanacaktır. Diğer grup madenlere ait sanayiler ise ilgili kurum ve kuruluşların uygun görüşleri alınarak ve alt ölçekli imar planları hazırlanarak maden sahasında yer seçebilir.

Sanayi Alanları:

• Sanayi alanı olarak tanımlanan ve Organize Sanayi Bölgesi (OSB), Küçük Sanayi Siteleri (KSS) ve içlerinde yer alan sanayi tesisleri ile OSB ve KSS dışında yer seçmiş sanayi alanlarını kapsayan yerlerde "Umumi Hıfzıssıhha Kanunu", "İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatlarına İlişkin Yönetmelik" "Su Kirliliği Kontrolü Yönetmeliği"nin "Teknik Usuller Tebliği" ve "ÇED Yönetmeliği" hükümleri geçerlidir.

• Bu Planda sembolik olarak gösterilen ve birbirinden kopuk yer seçmiş olan Sanayi alanlarının aynı tür sanayilerin biraradığı ilkesi çerçevesinde bütünleştirilerek geliştirilmesi esastır.

• Bu planda idari sınırlar esas alınarak bütüncül olarak yapılması öngörülen alt ölçekli plan çalışmalarında, ilgili idarece gerekli görülmesi halinde en az 20 hektar büyüklüğünde ve planda gösterilen sanayi alanları ile bütünleşecek konumdaki sanayi amaçlı alt ölçekli planlar ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri doğrultusunda ilgili idaresince onaylanabilir.

• Henüz yapılmaya gidilmemiş sanayi alanlarında katı ve sıvı atıklar için gerekli tedbir alınıp altyapı tesisleri gerçekleştirilmeden iskân ruhsatı verilemez.

• Sanayi kuruluşlarının yer altı sularından yararlanmak için açacakları kuyunun niteliği ve niceliği açısından DSİ Genel Müdürlüğü'nden görüş alınması zorunludur.

• Mevcut olmayan sanayi alanlarının OSB şeklinde geliştirilmesi esastır.

• Alt ölçekli planlarda, OSB bulunmayan ve açılması uzun dönem yatırımlarında yer almayan ve/veya yer alması ekonomik olmayan ilçelerde, yerel kalkınmanın desteklenmesi amacıyla, orta ve küçük ölçekli işletmeler niteliğinde OSB dışında gelişecek sanayi alanlarına ilgili mevzuat ve ilgili

idarelerin görüş ve onayı doğrultusunda yer verilebilir.

- Üretim ve faaliyet tipi nedeni ile kaynağına ve hammaddesine yakın bulunması gereken veya yakın bulunması önemli ekonomik avantajlar sağlayan kırma, kesme, yıkama, eleme, sayalama faaliyetlerinin yapıldığı taşa-toprağa dayalı sanayi tesisleri gibi işletmelere alt ölçekli planlarda, OSB dışı sanayi alanlarına ilgili mevzuat ve ilgili idarelerin görüş ve onayı doğrultusunda yer verilebilir.
- Alt ölçekli planlarda sanayi alanı yer seçiminde gelecekte oluşabilecek çevresel baskılar mutlaka göz önünde bulundurulacak ve sanayi tesisleri çevreyi koruyucu tampon bölgeleri ile birlikte planlanacaktır.
- Sahip oldukları yerel kaynaklar doğrultusunda, Gölpazarı ve Osmaneli ilçelerinde yerel kalkınmayı desteklemek üzere "Sanayi Gelişme Alanları" için Plan Açıklama Raporu'nun bölüm 2.3.2 Sanayi Sektörüne İlişkin Stratejik Değerlendirmeler başlığı altında belirlenmiş olan hükümler çerçevesinde tarıma dayalı sanayi gelişimi desteklenecektir.
- Küçük Ölçekli Kırsal İşletme Odağı Sahip oldukları yerel kaynaklar doğrultusunda, Yenipazar ve İnhisar ilçelerinde yerel kalkınmayı desteklemek üzere "Sanayi Gelişme Alanları" için Plan Açıklama Raporu'nun bölüm 2.3.2 sanayi Sektörüne İlişkin Stratejik Değerlendirmeler başlığı altında belirlenmiş olan hükümler çerçevesinde küçük ölçekli kırsal sanayi işletmelerinin gelişimi desteklenecektir.
- Küçük Sanayi Sitesi Alanları Plan kapsamındaki tüm yerleşmeler için önerilen küçük sanayi siteleri, alt ölçekli planlarda ilçelerin gereksinimini karşılayacak büyüklükte ve ilgili kuruluşların görüş ve onayı doğrultusunda, ancak belediye ve mücavir alan sınırları içinde oluşturulabilir. Alt ölçekli planlar, bu bölgelerin mevcut kullanımlar ile ilişkilerinin kurulması ve çevrelerinde yeşil koruma bantları ile beraber planlanması esastır.

Sakarya Vadisi Tarım Alanı:

- Tarımsal havza bütününde kirliliğin önlenmesine yönelik çalışmalar komşu iller ile birlikte yürütülecektir. Alt ölçekli planlarda seracılık, meyvecilik ağırlıklı tarımsal faaliyetler, turizm, lojistik ve sanayi sektörleri ile birlikte değerlendirilecektir.

Atık Su Arıtma ve Deşarj Noktaları:

- Yerleşim ve sanayi alanlarında kanalizasyon sistemlerinden kaynaklanan arıtılmamış evsel ve sanayi atık sularının akarsulara deşarj edilmesinin önüne geçilmesi ve gerekli noktalarda, gerekli kapasite ve sağlık normlarına uygun pis su şebekesi ve arıtma tesislerinin yapılması zorunludur. Arıtma tesislerinin yer alacağı noktalar, kapasiteleri ve hizmet verecekleri bölgeler, ilgili kurum ve kuruluşların görüşleri doğrultusunda alt ölçekli planlarda belirlenecektir.
- Endüstriyel atık suların tekrar kullanımı amacıyla, ilk arıtma suyunun sanayi içerisinde tekrar kullanımı, ikinci arıtma suyunun ise park ve bahçelerde sulama suyu amaçlı kullanımı teşvik edilerek, sistemin devamlılığını sağlayan mekanizmalar ilgili idarelerce geliştirilecektir.

Lojistik Merkez:

- Bilecik Merkez ve Bozüyük'te, sanayi hammaddelerinin depolanacağı ve mamul ürünlerin dış pazara erişiminin sağlanacağı; antrepolar, hal ve depolama sahaları, bürolar ve TIR kamyon otopark alanları ile beraber planlanacak olan lojistik merkez fonksiyonu yer alacaktır. Alt ölçekli planlarda, lojistik merkezlerin iç kullanımların bütünlüğünün sağlanmasının yanı sıra komşu iller ile Yenişehir Havalimanı ve Gemlik Limanı ile de entegrasyonun sağlanması göz önünde bulundurulacaktır.

3.3. Serbest Bölgeler

Bölgedeki tek serbest bölge olan Bursa Serbest Bölgesi, Bursa Sanayi ve Ticaret Odası'nın önderliğinde Bursa Sanayici ve İş Adamlarının ortaklığıyla Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş. olarak 1998 yılında Serbest Bölge kurmak ve işletmek üzere kurulmuştur. Kuruluş amacı Bursa'nın ithalat- ihracat hayatını daha hızlı ve rekabet edilebilir düzeye getirmektir. İmalat sanayi odaklı tesis edilen Serbest Bölge, 908 dönümlük bir arazide kurularak Mayıs 2001'de ticari faaliyetine başlamıştır. (Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş., 2022)

Şekil 23. Serbest Bölge'nin Harita Üzerindeki Konumu

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2019)

Bölge Türkiye'deki Serbest Bölgeler arasında kendi arazisine sahip olan bölgelerdendir. Bu sebepten dolayı firmalar bölgeden arazi satın alabilmekte ve faaliyetlerine sahip oldukları arazi üzerinde yapabilmektedir.

Bursa Serbest Bölgesi bir sanayi devi olan Bursa şehrine yakınlığı ve lokasyon olarak Marmara Denizi'nin en önemli limanlarına açılan kapısı olması durumuyla önem taşımaktadır. Bölgenin en önemli özelliklerinden birisi liman bölgesinin gerisinde olması ile üretilen ürünlerin limana ulaşmasında lojistik kolaylık sağlanmasıdır.

Bursa Serbest Bölgesi 2021 yılında 2.113 milyar ABD doları ticaret hacmiyle Türkiye'deki on sekiz serbest bölge arasında %8,6 pay ile beşinci sıradadır. 2022 yılı Haziran ayı itibariyle yaklaşık 81 firmada 10.300 çalışan vardır.

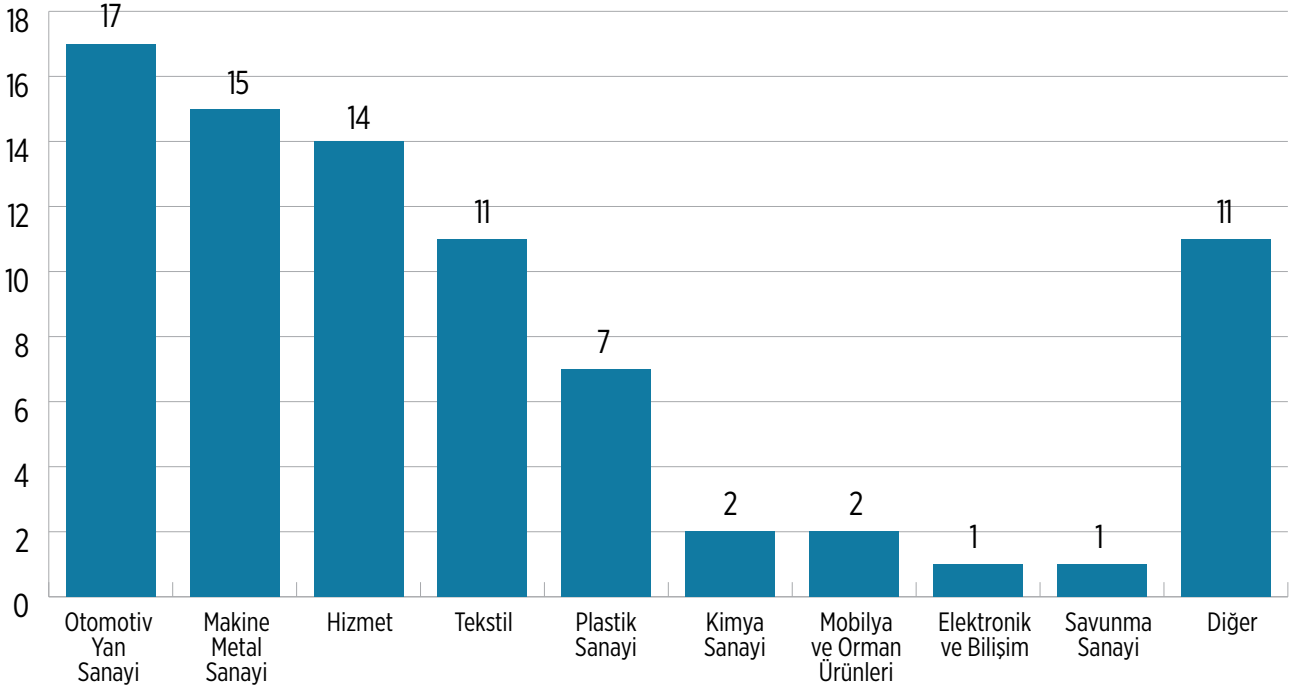
Tablo 41. Serbest Bölgeler İtibarıyla Yıllık Ticaret Hacimleri (Milyon \$)

Bölgeler	2016	Pay (%)	2017	Pay (%)	2018	Pay (%)	2019	Pay (%)	2020	Pay (%)	2021	Pay (%)
İstanbul Endüstri ve Tic.	2.769	15	3.097	15	2.535	12	2.078	11	2.019	9,2	2.344	9,5
Ege	4.076	21	4.328	21	4.404	21	4.151	21	3.849	18	4.672	19
İstanbul İhtisas (AHL)	1.096	5,8	1.136	5,6	1.078	5,1	603	3,1	3.639	17	794	3,2
Mersin	2.856	15	2.935	14	2.962	14	2.802	14	2.521	11	3.353	13,6
İstanbul Trakya	1.122	5,9	1.265	6,2	1.306	6,2	1.293	6,6	1.344	6,1	1.540	6,3
Bursa	1.835	9,6	1.766	8,7	1.918	9,2	1.901	9,7	1.709	7,7	2.113	8,6
Avrupa	1.972	10	2.030	10	2.310	11	2.125	11	2.016	9,1	2.912	11,8
Antalya	662	3,5	723	3,5	669	3,2	778	4	840	3,8	996	4
Kocaeli	482	2,5	586	2,9	577	2,8	755	3,8	739	3,4	1.097	4,5
Kayseri	753	4	853	4,2	949	4,5	969	4,9	1.064	4,8	1.469	6
İzmir	209	1,1	351	1,7	492	2,3	719	3,7	676	3,1	893	3,6
Samsun	81	0,4	82	0,4	141	0,7	108	0,6	159	0,7	173	0,7
Adana Yumurtalık	602	3,2	815	4	1.199	5,7	1.166	5,9	1.279	5,8	1.970	8
Gaziantep	70	0,4	33	0,2	39	0,2	85	0,4	62	0,3	107	0,4
TÜBİTAK-MAM Teknoloji	64	0,3	66	0,3	70	0,3	68	0,3	82	0,4	90	0,4
Trabzon	366	1,9	286	1,4	249	1,2	18	0,1	1	0	27	0,1
Denizli	18	0,1	27	0,1	32	0,2	38	0,2	58	0,3	69	0,3
Rize	1	0	0,918	0	0,202	0	0	0	0,008	0	0	0
Toplam	19.033	100	20.379	100	20.929	100	19.656	100	22.058	100	24.618	100

Kaynak: (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2022)

2020 yılında 1.709 milyar ABD doları ticaret hacmi, 2021 yılında %23,6 artış göstererek 2.113 milyar ABD doları seviyesine çıkmıştır. Bursa Serbest Bölgesi bünyesinde 81 firma faaliyet göstermekle beraber firmaların sektörel dağılımları incelendiğinde otomotiv yan sanayi, makine metal sanayi, hizmet ve tekstil sektörlerinin ön plana çıktığı görülmektedir.

Şekil 24. Bursa Serbest Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Firmaların Sektörel Dağılımı

Kaynak: (Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş., 2022)

3.4. Rekabet Gücü

Bu bölümde Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerindeki rekabet gücü; rekabetçilik endeksi, işletme yapısı ve iş ortamı, akıllı uzmanlaşma, bölgede kümelenen ve yoğunlaşan sektörlerde istihdam ve işyeri sayıları ile iller arasında farklılaşmalar incelenmiştir.

3.4.1. Rekabetçilik Endeksi

Türkiye'nin On Birinci Kalkınma Planında yer alan rekabetçilik ve yenilikçilik hedeflerine ulaşmasında Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşan TR41 Bölgesi'nin katkısı oldukça kritik olacaktır. "Rekabetçilik üretim ve verimlilik" ekseninde ekonomide rekabetçilik ve verimlilik artışı sağlanarak üretimde hedeflenen yapısal dönüşüm ve refah artışına destek sağlayacak politikaların kapsandığı, uygulanacak verimlilik ve rekabetçilik odaklı politikalar sonucunda reel GSYH'nin yıllık ortalama %4,3 oranında artmasının beklendiği On Birinci Kalkınma Planı'nda ifade edilmiştir.

Bursa, Eskişehir ve Bilecik'in genel iktisadi gelişim dinamiklerinin birbirinden farklılaşması, farklı müdahale biçimlerini gerektirmektedir. Dünya Ekonomik Forumu'nun rekabet gücü açısından yaptığı sınıflamada, ülkeler kaynağa dayalı, verimliliğe dayalı ve yeniliğe dayalı rekabet eden ülkeler olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Bölge illeri için de benzer bir sınıflandırma yapılabilir. Mevcut durum analizi çıktıları doğrultusunda, Bilecik'in kaynağa dayalıdan verimliliğe dayalıya geçiş aşamasında, Eskişehir'in verimliliğe dayalı, Bursa'nın ise verimliliğe dayalıdan yenilikçiliğe geçiş aşamasında olduğu görülmektedir (BEBKA, 2020).

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK) tarafından hazırlanan 2018 yılı İllerarası Rekabetçilik Endeksi çalışmasında, il düzeyinde toplanan veriler değerlendirilerek, 81 il “Beşerî Sermaye”, “Üretim ve Ticaret”, “Yenilikçilik” ve “Yaşanabilirlik” olmak üzere 4 ana başlıkta değerlendirilmiştir. TR41 düzeyinde rekabetçilik endeksi 2016-2017 dönemi Türkiye sıralaması incelendiğinde Bursa ili 81 il arasında 5., Eskişehir ili 6., Bilecik ise 35. sırada yer almaktadır.

Tablo 42. İllerarası Rekabetçilik Endeksi (Genel Endeks)

İller	2012-2013 Endeks	Sıra	2013-2014 Endeks	Sıra	2014-2015 Endeks	Sıra	2015-2016 Endeks	Sıra	2016-2017 Endeks	Sıra
Bursa	25,86	5	24,30	5	24,60	5	24,68	5	25,49	5
Eskişehir	23,82	6	23,11	6	22,51	6	22,39	6	22,63	6
Bilecik	14,25	37	14,32	33	13,75	33	14,30	32	14,95	35

Kaynak: (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK), 2018)

3.4.2. İşletme Yapısı ve İş Ortamı

Bilginin çok hızlı bir şekilde yayıldığı; rekabet edebilmek için, değişimin ve yeniliklerle bütünleşmenin artık yadsınamaz bir gerçek olduğu günümüz dünyasında, firmaların birbirleri ile olan iletişimini geliştirmeleri ve ortak iş yapma kültürünü arttırmaları bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Firmaların, ağır rekabet koşullarıyla tek başlarına mücadele etmenin çok zor olduğunun farkına varmaları ile birlikte sektörel iş birliklerine gitme çabalarının arttığı görülmektedir.

İş birliği içinde hareket eden firmalar, başta girdi maliyetlerinin azalması olmak üzere birçok alanda, tek başlarına ulaşamayacakları bazı avantajlara sahip olabilmektedirler. Küme içindeki firmaların ihracat, satış ve verimliliğinin artırılması, yenilik ve yeni teknolojilerin teşvik edilerek yenilikçilik düzeyinin yükseltilmesi ve işletmeler arasında ağ oluşturulması ile yeni işletmelerin bölgeye çekilmesi kümelenme yapılanmasının firmalara sağladığı başlıca faydaları arasında sayılmaktadır (Cansız, 2011). Ayrıca aynı veya benzer alanlarda faaliyet gösteren firmaların bir araya gelmesi, lobi faaliyetleri ve ortak sorunlara çözüm bulma konusunda firmaların elini güçlendirmektedir.

3.4.3. Akıllı Uzmanlaşma

Bölgenin bilgi kaynakları temeline dayanan, bu kaynaklarla sınırlı sayıda ekonomik faaliyetin küresel ölçekte rekabet gücü kazanmasıyla rekabet gücünün korunmasını esas alan ve Avrupa Birliği için 2012 yılında hazırlanmış olan RIS3 belgesinde önerilen yöntem çerçevesinde hazırlanan “TR41 Bölgesi Yenilik ve Akıllı Uzmanlaşma Strateji Belgesi”, 2020 yılında tamamlanmıştır. Raporda odaklanılan otomotiv, makine, tekstil, mobilya, havacılık, raylı sistemler, seramik ve mermer sektörleri ile nanoteknoloji ve ileri malzeme teknolojileri ve uygulamaları; mekatronik, otomasyon, robotik teknolojileri ve uygulamaları, hassas üretim teknolojileri ve uygulamaları ve teknik tekstil teknolojileri ve uygulamalarından oluşan akıllı uzmanlaşma alanları çerçevesinde 8 adet program önerisi belirlenmiştir.

1. Ar-Ge merkezlerinde kapasite inşası ve işbirliklerinin desteklenmesi: Ar-Ge merkezlerinin, öncelikli teknoloji alanlarında uzmanlaşmalarına ve birbirleriyle ortak araştırma yürütmelerine yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesi, bu alandaki iyi uygulama örneklerinin paylaşılması, firmalara güvence sağlayacak hukuki altyapı hakkında bilinç oluşturulması, firmaların ortak projelerde yer almasını sağlayacak destekler sağlanması ve farklı sektörlerde yer alan büyüklü küçüklü şirketlerin ortak çalışmalar yürütmesinin desteklenmesi

2. Yerlileştirme kapsamında destek ve koordinasyon imkanlarının geliştirilmesi: Büyük ölçekli yerlileştirme projeleri için bölgenin sanayi yetkinliklerine yönelik farkındalık ve savunuculuk işlevlerinin yanında, orta ölçekli firmalar arasında rekabet öncesi Ar-Ge iş birliklerinin artırılması
3. Ortak platform (kümelenme vb.) oluşturma ve yöneme kapasitesinin artırılması: Kümelenme yapılarının profesyonel kapasitelerinin desteklenirken, gündemlerinin de akıllı uzmanlaşma stratejisinin üç stratejik yönüyle (değer zincirinde yeniden konumlanma, dışa açılma ve Ar-Ge faaliyetlerinde olgunlaşma) uyumlu hale getirilmesi
4. Sanayi – üniversite geçişkenliğinin sağlanması: Sanayi – üniversite işbirliği alanında gelişmiş ülkelerde görülen ve “döner kapı” adı da verilen, üniversite ile sanayi arasında insan kaynağı geçişkenliğinin sağlanması, hem kişiler arası ilişkileri üst seviyeye çıkaracak hem de firmalarda yeni bir gelenek oluşmasını sağlayacak uygulamalarla doktoralı veya doktora sürecindeki akademisyenlerin her iki tarafta da kariyer geliştirmelerinin desteklenmesi, yarı zamanlı ve geçici sürelerle çalışma, ortak müfredat oluşturulma, ortak etkinlik düzenleme, bazı dersleri ortak verme gibi pratiklerin yaygınlaştırılması
5. Firmalarda kapasite inşasının desteklenmesi ve insan kaynağının geliştirilmesi: Özellikle değer zincirinde yeniden konumlanma hedefi güden firmalarda Ar-Ge, tasarım, gömülü hizmetler, tedarik zinciri yönetimi vb. alanlarında yeni yetkinliklerin kazanılması gereği açıktır. Firmaların bu alanlardaki yetkinliğinin geliştirilmesine destek olunmasının; firmaların talepleri doğrultusunda danışmanlık şirketleri, akademik kuruluşlar ve kamu paydaşlarının ortak projeler hazırlayarak bir araya getirilmesi
6. Açık inovasyon kavramının firmalarca içselleşmesinin sağlanması ve açık inovasyon platformlarına erişimin desteklenmesi: Firmaları kendi bünyeleri dışında ortaya çıkan kazanımlara daha kolay erişebilir hale getirebilmek, şirket dışı araştırma yatırımları yapabilmelerini sağlamak ve şirket dışından uzman ve danışmanlarla fikir alışverişlerini desteklemek adına açık inovasyon fikrinin yerel paydaşlarca benimsenmesi
7. Ana sanayi firmalarının tedarikçisi konumundaki firmaların geliştirilmesi: Akıllı uzmanlaşma açısından öne çıkan altı sektördeki ana sanayi firmalarının tedarikçileriyle beraber hazırladığı eğitim programları ile tedarikçilerini geliştirmesi; ortak eğitim programları ile tedarikçi firmalarda yer alan hem beyaz yaka hem de mavi yaka personelin gelişimine destek sağlanması
8. Akıllı uzmanlaşma sürecinde Kalkınma Ajansının bir arayüz olarak yeniden yapılanması: BEBKA'nın bir arayüz olarak bölgenin ve bölgedeki öncü ya da öncü aday firmaların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve yönlendirilmesi konusunda önümüzdeki dönemde odağının ve gücünün artırılması; bu yolla sanayi stratejisinin bölgede kolaylaştırıcısı olarak yeni bir misyon üstlenmesi

3.4.4. TR41 Bölgesi'nde Kümelenme ve Yoğunlaşan Sektörlerde İstihdam ve İşyeri Sayıları

“Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları Sektör-Bölge Yığınlaşmaları”, “Ulusal Kümelenme Politikasının Geliştirilmesi Projesi (UKPGP)” ve “Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP)” çalışmalarında TR41 Bölgesi’nde yoğunlaşma gösteren sektörlerde paralellikler ortaya çıkmaktadır.

TÜSİAD ve DPT’nin ortak çalışmasında, tekstil ve otomotiv sanayi ön plana çıkarken UKPGP de otomotiv ve seramik sektörleri öncelikli sektörler olarak belirlenmiştir. Sektörel yığınlaşmaların en geniş şekilde ortaya konulduğu BROP’ta ise seramik, tekstil, giyim, makine, plastik ve motorlu araçlar öne çıkan sektörlerdir. Bu çalışmalar genel olarak sektörel faaliyetlerin Düzey 2 bazında incelenmesi sonucu ortaya konan çalışmalardır.

Bir bölgenin ya da ilin, ulusal ve küresel pazar payında diğer bölgeler ile yaptığı rekabetteki başarısı ile birlikte yüksek ve sürdürülebilir gelir sağlayabilme yeteneği olarak tanımlanan (Köroğlu, 2011) rekabet edebilirlik olgusunun bölge ve il bazında ortaya konulması ve potansiyelin harekete

geçirilebilmesi refah artışı için son derece önemlidir. Özellikle farklı sektörel yoğunlaşmaları olan aynı Düzey 2 bölgelerinde yer alan illerde merkezi ve yerel politikaların etkin ve ihtiyaca yönelik şekilde uygulanabilmesi için rekabetçilik olgusunun iller hatta daha da alt yerel bölgeler bazında incelenmesi gereklidir. Bu amaçla iller bazındaki kümelenme oluşumları ve küme potansiyeli taşıyan sektörel yapılanmaların ortaya konması için üç yıldız analizi metodu başatlık, büyüklük ve uzmanlık parametreleri kapsamında istihdam verileri ile incelenmiştir. Bu çerçevede;

Başatlık: İl genelinde, belirli bir sektördeki istihdamın ildeki toplam istihdam içindeki payı, belirlenmiş bir kritik değerden yüksek ise o sektör ilgili bölgede başat bir sektördür.

Büyükük: İl genelinde, belirli bir sektördeki istihdamın aynı sektörün Türkiye geneli istihdamı içindeki payı, belirlenmiş bir kritik değerden yüksek ise o sektör ilgili bölgede önemli bir büyüklüğe sahip bir sektördür.

Uzmanlık: İl genelinde belli bir sektördeki istihdamın ildeki toplam istihdam içindeki payının, aynı sektördeki Türkiye geneli istihdamın Türkiye geneli toplam istihdam içindeki payına oranı 1'den büyükse, o sektör faaliyetlerinde uzmanlaşmış bir sektör olarak değerlendirilebilir.

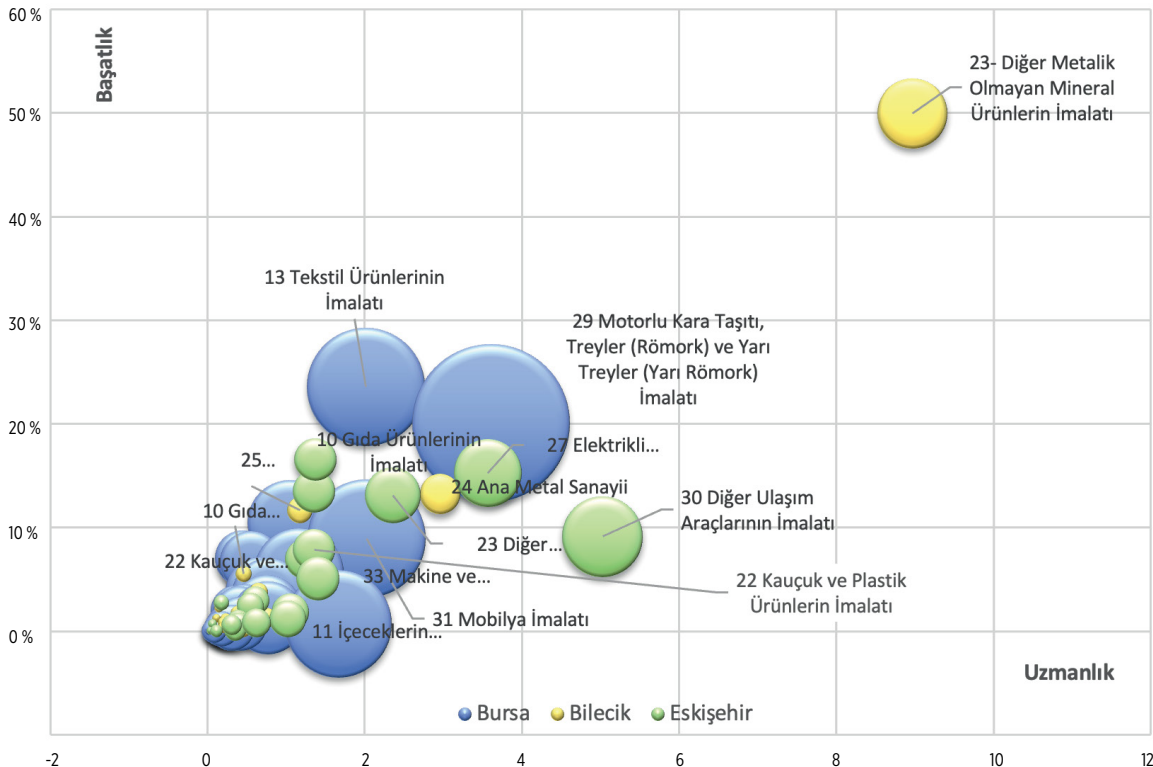
Analizde, kritik değerlerin üstünde değer alan parametreler birer yıldız almakta ve her bir parametre için yıldız alan sektörler 3 yıldız değerine sahip olmaktadır. Bu şekilde 3 yıldız alan sektörler kümelenme faaliyetlerinde öncelikli sektörler olarak değerlendirilmektedir.

- Si** : İldeki i sektöründeki istihdam
St : İldeki toplam istihdam
Ti : Türkiye genelini sektöründeki istihdam
Tt : Türkiye geneli toplam istihdam
Kp : Parametre için belirlenmiş kritik değer

- Başatlık** : $(Si/St) \geq K1p$
Büyükük : $(Si/Ti) \geq K2p$
Uzmanlık : $\{(Si/St)/(Ti/Tt)\} \geq 1$

Şekil 25. Sigortalı Çalışan Sayılarına Göre Sektörel Büyüklük, Başatlık ve Uzman Dağılımı, 2021

Kaynak: (SGK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Bursa

Bursa ili için ortaya konan üç yıldız analizinde, sektörlerin il ve ülke geneli istihdam içindeki paylarının dikkate alındığı başatlık, büyüklük ve uzmanlaşma parametrelerine dayanılarak, parametreler için belirlenmiş farklı kritik değerlere göre farklı senaryolar ortaya konulmuştur. Bu analizlerde, kritik değerler her senaryoda farklı olmasına rağmen, ortaya çıkan sektörlerin genel anlamda aynı kaldığı gözlemlenmiştir. Analizler için kullanılan senaryolardan, başatlık değeri için " $\geq 0,012$ ", büyüklük değeri için " $\geq 0,042$ " ve uzmanlaşma için ise " ≥ 1 " değerlerinde karar kılınmıştır. Bu kriterlere göre, NACE Rev.2 kapsamında 2'li koddaki ana sektörler bazında yapılan 3 yıldız analizinde aşağıdaki sektörler ön plana çıkmıştır.

Tablo 43. Bursa'da İmalat Sanayisinde Öne Çıkan Sektörler

	Başatlık	Büyükük	Uzmanlık
Motorlu Kara Taşıtı, Treyler (Römork) ve Yarı Treyler (Yarı Römork) İmalatı	0,2010	0,3008	3,6072
Mobilya İmalatı	0,0892	0,1685	2,0205
Tekstil Ürünlerinin İmalatı	0,2356	0,1681	2,0157
Makine ve Ekipman İmalatı	0,0564	0,0968	1,1610
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine Ve Teçhizat Hariç)	0,1047	0,0876	1,0508

Kaynak: (SGK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

3 yıldız analizi ile Bursa'da imalat sanayinde 5 sektör öne çıkmaktadır. Bu sektörler motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı kapsamında otomotiv sektörü, mobilya, makine ve ekipman, tekstil ve fabrikasyon metal ürünleri imalatı (Makine ve Teçhizat Hariç) sektörü yer almaktadır. Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (Makine ve Teçhizat Hariç) sabit bir işleve sahip "saf" metal ürünlerin (parçalar, muhafaza kapları (fiçi, varil vb.), yapılar gibi) imalatını kapsamaktadır.

Bu sektörler imalat sanayinde kayıtlı istihdamın %67,5'ini, toplam kayıtlı istihdamın ise %31,9'unu oluşturmaktadır. İş yeri sayısında ise bu 5 sektör imalat sanayinde faaliyet gösteren toplam işyeri sayısının %54,47'sini, toplam iş yeri sayısının ise %12'sini oluşturmaktadır. İlde sektörel anlamda yoğunlaşma gösteren sektörlerden özellikle **otomotiv ve tekstil sektörlerinin ülke genelinde** de ciddi anlamda ön plana çıktığı görülmektedir.

Bursa'da sektörel yoğunluğa bakıldığında kümelenen sektörler ile sektörel yoğunluk paralellik göstermektedir. Aşağıda yer alan tabloda 3 yıldız analizinde öne çıkan sektörlerdeki, son 5 yılın SGK verilerine göre istihdam verileri verilmiştir. 2021 yılında Bursa'da en fazla istihdamın olduğu sektör, toplam istihdam içindeki oranı %10,95 ile tekstil ürünleri imalatıdır. Daha sonra %9,34 ile motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı gelmektedir.

Tablo 44. Bursa İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İstihdam Sayıları, 2017-2021

Sektör	2017		2018		2019		2020		2021	
	İstihdam	Oran (%)	İstihdam	Oran (%)	İstihdam	Oran (%)	İstihdam	Oran (%)	İstihdam	Oran (%)
Mobilya İmalatı	25.690	3,7	24.473	3,6	25.918	3,8	29.741	4,1	31.795	4,2
Tekstil Ürünleri İmalatı	71.410	10,2	70.327	10,3	73.973	10,8	77.251	10,8	83.983	11,0
Tekstil Ürünleri İmalatı	71.410	10,2	70.327	10,3	73.973	10,8	77.251	10,8	83.983	11,0
Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı (Otomotiv)	69.614	10,0	67.308	9,8	66.019	9,7	68.841	9,6	71.631	9,3
Fabrik. Metal Ürün. (Mak. Tec. Har)	33.764	4,8	33.877	4,9	34.389	5,0	36.505	5,1	37.311	4,9
Makine ve Ekipman İmalatı	17.117	2,5	17.050	2,5	16.216	2,4	17.683	2,5	20.090	2,6

Kaynak: (SGK, 2022)

Tablo 45. Bursa İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İş Yeri Sayıları, 2017-2021

Sektör	2017		2018		2019		2020		2021	
	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)
Mobilya İmalatı	2.283	2,91	2.315	2,96	2.388	3,04	2.578	3,14	2.863	3,29
Tekstil Ürünleri İmalatı	2.836	3,62	2.805	3,59	2.835	3,61	2.922	3,56	3.155	3,63
Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı (Otomotiv)	667	0,85	691	0,88	723	0,92	770	0,94	861	0,99
Fabrik. Metal Ürün (Mak. Tec. Har)	2.126	2,71	2.143	2,74	2.133	2,72	2.247	2,74	2.425	2,79
Makine ve Ekipman İmalatı	811	1,03	867	1,11	911	1,16	966	1,18	1.090	1,25

Kaynak: (SGK, 2022)

Bursa'da imalat sanayisinde 2017-2021 yılları arasında en fazla iş yerinin olduğu sektör tekstil sektörüdür. 2021 yılında tekstil sektörü iş yeri sayısının, toplam iş yeri sayısı içindeki oranı %3,63'tür. Daha sonra %3,29 ile mobilya imalatı gelmektedir. Tekstil sektöründe faaliyet gösteren iş yeri sayılarının imalat sanayinde faaliyet gösteren iş yerlerine oranı %16,53 iken mobilya sektöründe bu oran %15'tir.

Tablo 46. Bursa İli 2 Yıldız Alan Sektörler

Sektör	Yıldız Büyüklük (yıldız varsa; 1 yoksa 0)	Yıldız Başatlık (yıldız varsa; 1 yoksa 0)	Yıldız Uzmanlaşma (yıldız varsa; 1 yoksa 0)
Gıda Ürünlerinin İmalatı	1	1	0
Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	1	1	0
Ana Metal Sanayii	1	1	0
Kimyasalların ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	1	1	0
Ağaç, Ağaç Ürünleri ve Mantar Ürünleri İmalatı (Mobilya Hariç)	1	1	0
İçeceklerin İmalatı	1	0	1

Bursa'da başatlık, büyüklük ve uzmanlaşma oranlarına göre sektörler ve kümelenme faaliyetleri paralellik göstermektedir. Aşağıda büyüklüklerine göre sıralanmış olan sektörlerde kümelenme faaliyetleri mevcuttur.

- Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İmalatı
- Mobilya İmalatı
- Tekstil Ürünleri İmalatı
- İçecek İmalatı
- Makine Ve Ekipman İmalatı
- Fabrik. Metal Ürün. (Mak.Tec.Har)
- Ana Metal Sanayi
- Kimyasal Ürünleri İmalatı
- Kauçuk ve Plastik Ürünler İmalatı

Kümelenme potansiyeli olan sektörler olarak 2 yıldız alan sektörler belirlenmiştir. Bursa'da 2 yıldız alan sektörlerden içecek ürünleri imalatı, ana metal sanayi, kauçuk ve plastik ürünleri imalatı ile kimyasal ve kimyasal ürünlerin imalatı sektörlerinde kümelenmeler mevcut iken ağaç, ağaç ürünleri imalatı (mobilya hariç) sektörü ve gıda ürünleri imalatı sektörü kümelenme için potansiyel taşımaktadır.

Eskişehir

Eskişehir ili için ortaya konan üç yıldız analizinde, başatlık değeri için " $\geq 0,011$ ", büyüklük değeri için " $\geq 0,02$ " ve uzmanlaşma için ise " ≥ 1 " değerlerinde karar kılınmıştır. Bu kriterlere göre, NACE Rev.2 kapsamında 2'li koddaki ana sektörler bazında yapılan 3 yıldız analizinde 7 sektör ön plana çıkmıştır. Bu sektörler diğer ulaşım araçları (havacılık ve raylı sistemler), gıda, makine, metalik olmayan mineral ürünler (seramik), elektrikli teçhizat imalatı, kauçuk ve plastik imalatı, fabrikasyon metal ürünleri imalatı (Makine ve Teçhizat Hariç) sektörleridir.

Tablo 47. Eskişehir İli İmalat Sanayisinde Öne Çıkan Sektörler

Sektörler	Başatlık	Büyükük	Uzmanlık
Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	0,0912	0,0789	5,0236
Elektrikli Teçhizat İmalatı	0,1526	0,0560	3,5644
Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	0,1313	0,0370	2,3562
Makine Ve Ekipmanların Kurulumu ve Onarımı	0,0507	0,0224	1,4021
Gıda Ürünlerinin İmalatı	0,1657	0,0215	1,3715
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine Ve Teçhizat Hariç)	0,1351	0,0213	1,3556
Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	0,0785	0,0213	1,3549

Kaynak: (SGK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Ülke geneline kıyasla, metalik olmayan mineral ürünler (ağırlıklı olarak seramik sektörü), elektrikli teçhizat imalatı ve raylı sistemler ve havacılık sektörlerini de içine alan diğer ulaşım araçları imalatı sektörü ciddi bir uzmanlaşma derecesine sahiptir.

İmalat sanayisindeki sektör yoğunlukları göz önüne alındığında kümelenmelerin seramik, havacılık ve raylı sistemler sektörleriyle paralellik göstermektedir. Aşağıda yer alan tabloda, 3 yıldız analizinde öne çıkan sektörlerdeki, son 5 yılın SGK verilerine göre istihdam verileri verilmiştir. Bu bağlamda 2017 – 2021 yılları arasında SGK verileri incelendiğinde Eskişehir’de gıda ürünleri imalatı ve elektrikli teçhizat imalatı sektörlerinde istihdamının ön plana çıktığı görülmektedir.

Tablo 48. Eskişehir İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İstihdam Sayıları, 2017-2021

Sektör	2017		2018		2019		2020		2021	
	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)
Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı (havacılık ve raylı sistemler)	4.350	2,5	4.785	2,8	5.536	3,3	5.575	3,1	6.118	3,2
Elektrikli Teçhizat İmalatı	7.087	4	7.280	4,3	7.801	4,6	10.263	5,7	10.242	5,4
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	8.255	4,7	7.946	4,7	7.626	4,5	8.524	4,8	8.810	4,7
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	3.798	2,2	3.478	2,1	3.362	2	3.403	1,9	3.583	1,9
Gıda Ürünlerinin İmalatı	9.856	5,6	9.695	5,8	10.038	5,9	10.792	6	11.121	5,9

Kaynak: (SGK, 2022)

Sektör	2017		2018		2019		2020		2021	
	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)	8.405	4,8	7.776	4,6	7.613	4,5	8.139	4,5	9.062	4,8
Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	3.583	2	3.539	2,1	4.163	2,4	4.842	2,7	5.266	2,8

Aşağıda yer alan tabloda 3 yıldız analizinde öne çıkan sektörlerdeki, son 5 yılın SGK verilerine göre iş yeri verileri verilmiştir. Bu bağlamda 2017-2021 yılları arasında SGK verileri incelendiğinde Eskişehir’de gıda ürünleri imalatı ön plana çıktığı görülmektedir. 2021 yılında gıda sektörü iş yeri sayısının, toplam iş yeri sayısı içindeki oranı %2,24’tür. Gıda sektöründe faaliyet gösteren iş yeri sayılarının imalat sanayisinde faaliyet gösteren iş yerlerine oranı ise %20,39’dur.

Tablo 49. Eskişehir İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İş Yeri Sayıları, 2017-2021

Sektör	2017		2018		2019		2020		2021	
	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)
Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı (Havacılık ve Raylı Sistemler)	21	0,09	22	0,10	27	0,12	30	0,13	38	0,15
Elektrikli Teçhizat İmalatı	64	0,28	70	0,31	76	0,33	84	0,36	85	0,34
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	229	0,99	222	0,97	225	0,98	238	1,01	237	0,96
Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	289	1,25	292	1,28	278	1,21	279	1,18	289	1,17
Gıda Ürünlerinin İmalatı	480	2,08	592	2,59	537	2,34	535	2,27	555	2,24
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)	453	1,97	451	1,97	439	1,92	437	1,85	458	1,85
Kauçuk ve Plastik Ürünlerin İmalatı	113	0,49	121	0,53	119	0,52	116	0,49	134	0,54

Kaynak: (SGK, 2022)

Tablo 50. Eskişehir İlinde 2 Yıldız Alan Sektörler

	Başatlık	Uzmanlık	Büyükük
Motorlu Kara Taşıtı, Treyler (Römork) ve Yarı Treyler (Yarı Römork) İmalatı	1	1	0
Kâğıt ve Kâğıt Ürünlerinin İmalatı	1	1	0
Kayıtlı Medyanın Basılması ve Çoğaltılması	1	1	0

Eskişehir’de 3 yıldız alan gıda ürünleri imalatı, kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı sektörlerinde Eskişehir’de henüz kurumsal anlamda kümelenme faaliyetleri oluşmamıştır. Bir diğer kümelenme potansiyeli taşıyan sektörler ise başatlık ve uzmanlıkta 2 yıldız alan motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler imalatı, kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı, kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması sektörleridir.

Bilecik

Bilecik ili için yapılan 3 yıldız analizlerinde, ilin kendi dinamikleri ve ekonomisinin büyüklüğü göz önüne alınarak başatlık ve büyükük kıstasları belirlenmiştir. Başatlık değeri için “ $\geq 0,011$ ”, büyükük değeri için “ $\geq 0,007$ ” ve uzmanlaşma için ise “ ≥ 1 ” değerlerinde karar kılınmıştır. Bu kriterlere göre, NACE Rev.2 kapsamında 2’li koddaki ana sektörler bazında yapılan 3 yıldız analizinde aşağıdaki 3 sektör ön plana çıkmıştır. Bu sektörler 2021 yılında istihdam açısından toplam imalat sanayinin %61,44’ünü oluşturmaktadır.

Tablo 51. Bilecik İli Öne Çıkan Sektörler

Bilecik	Başatlık	Büyükük	Uzmanlık
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı (Seramik)	0,4999	0,0591	8,9702
Ana Metal Sanayi (demir çelik, alüminyum)	0,1325	0,0195	2,9585
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine Ve Teçhizat Hariç)	0,1169	0,0077	1,1736

Kaynak: (SGK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Bilecik ilinde daha az sayıda sektörde yoğunlaşma olduğu görülmekle beraber, ana metal sanayi (demir, çelik, alüminyum) ve seramik (mineral ürünler) gibi sektörlerin ön planda olduğu görülmektedir.

Aşağıda yer alan tabloda Bilecik’te yoğunlaşan sektörlerde (3 yıldız analizine göre öne çıkan sektörler alınmıştır) son 5 yılın SGK verilerine göre istihdam verileri verilmiştir. Bu bağlamda 2017–2021 yılları arasında SGK verileri incelendiğinde Bilecik’te metalik olmayan ürünler imalatının (seramik) toplam istihdamdaki oranı %28,36’dan %27,4’e yükselmiş, ana metal sanayisinin (demir, çelik, alüminyum vb.) toplam istihdamdaki oranı %6,09’dan %7,27’ye yükselmiştir.

Tablo 52. Bilecik İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İstihdam Sayıları, 2017-2021

Sektör	2017		2018		2019		2020		2021	
	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)	İstih dam	Oran (%)
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı(seramik)	11.591	25,36	11.236	24,82	11.409	25,48	12.898	26,26	14.074	27,4
Ana Metal (Sanayi demir çelik, alüminyum)	2.782	6,09	2.877	6,36	3.114	6,95	3.245	6,61	3.730	7,27
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)	3.052	6,68	2.671	5,90	2.736	6,11	3.031	6,17	3.292	6,41

Kaynak: (SGK, 2022)

Aşağıdaki tabloda imalat sanayisinde yoğunlaşan sektörlerde (yoğunlaşan sektörler 3 yıldız analizi ile belirlenmiştir.) 2017-2021 yılları arası iş yeri sayıları verilmiştir. Bilecik'te imalat sanayisinde 2017-2021 yılları arasında en fazla iş yerinin olduğu sektör diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (seramik) sektörüdür. 2021 yılında diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı (seramik) sektörü iş yeri sayısının, toplam iş yeri sayısı içindeki oranı %1,93 iken toplam imalat sanayisi sektörü içindeki oranı %22,04'tür.

Tablo 53. Bilecik İli İmalat Sanayisinde Yoğunlaşan Sektörlerde İş Yeri Sayıları, 2017-2021

Sektör	2017		2018		2019		2020		2021	
	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)	İş Yeri	Oran (%)
Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	121	1,78	133	1,97	132	1,95	133	1,96	136	1,95
Ana Metal Sanayii	19	0,28	15	0,22	17	0,25	21	0,31	25	0,36
Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)	82	1,20	81	1,20	81	1,20	89	1,31	89	1,28

Kaynak: (SGK, 2022)

Bilecik'te kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı sektörü uzmanlıkta ve başatlıkta birer yıldız olarak 2 yıldızla sahip tek sektördür ve kümelenme potansiyeline sahiptir. **Bilecik'te sadece seramik sektöründe olmak üzere 1 küme (Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümelenmesi) mevcuttur.** TR41 Bölgesi özelinde yapılan bu analizler NACE Rev. 2 bazında yapılmış olup, sektörel anlamda yoğunlaşmaları ve bu sınıflama kapsamında ildeki bir sektörün ülke geneline kıyasla ne derece ön plana çıktığını göstermektedir. Bu kapsamda 3 yıldız analizi çerçevesinde illerde kümelenme potansiyeline sahip ana sektörler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 54. TR41 Bölgesi İllerinde Küme Potansiyeli Ön Plana Çıkan Sektörler

Bursa	Eskişehir	Bilecik
Ağaç, ağaç ürünleri imalatı (mobilya hariç) (Ahşap, Kontrplak ürünleri)	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	Kâğıt ve kâğıt ürünleri imalatı (Kâğıt ve ambalaj)
Gıda Ürünleri İmalatı	Gıda Ürünleri İmalatı	Ana Metal Sanayi (demir, çelik, alüminyum, vb.)
	Motorlu kara taşıtı, treyler(römork) ve yarı treyler imalatı	Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı (Makine ve Teçhizat Hariç)
	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	

Kaynak: (SGK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

TR41 Bölgesi'nde Kurulmuş Olan Kümeler

Önemli sanayi kuruluşlarının bulunduğu TR41 Bölgesi hem üretim hem de istihdam açısından Türkiye'nin ön planda olan bölgelerinin başında gelmektedir. Bu anlamda işletmeler hem ulusal hem de uluslararası ölçekte rekabet gücünün artırılması için birçok alanda iş birliği oluşturmakta ve bu faaliyetlere büyük önem vermektedir. **Bugüne kadar yapılan muhtelif kümelenme çalışmalarında bölgedeki illerde çeşitli sektörlerde yoğunlaşmaların ve organize küme faaliyetlerinin bulunduğu görülmektedir.** Bursa için otomotiv, tekstil (ev tekstili ve hazır giyim, çocuk giyimi), mobilya, makine ve işlenmiş meyve-sebze; Eskişehir için seramik, beyaz eşya, havacılık ve raylı sistemler, Bilecik için ise seramik, mermer, döküme yönelik metal sektörleri öne çıkmaktadır. Ticaret Bakanlığı'nın yürütmekte olduğu Uluslararası Rekabetçiliğin Geliştirilmesi (Ur-Ge) Programı kapsamında desteklenen ve iyi örnek olarak gösterilen Bursa OSB ve Bursa Demirtaş OSB'de yer alan toplam üç kümelenme bulunmaktadır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın yürütmekte olduğu Kümelenme Destek Programı Kapsamında ise Eskişehir ve Bilecik'in içinde olduğu EBK (Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümesi) ve Bursa'da yapılan SETEK (Sürdürülebilir Ev Tekstili Kümesi) marka almış kümelenmelerdir.

TR41 Bölgesi'nde sektörleri temsil eden ve/veya sektörlerde destek olma amacı güden çok sayıda arayüz yapısının varlığı da dikkat çekmektedir. Bursa'da Seramik Araştırma Merkezleri, Bursa Tasarım ve Teknoloji Geliştirme Merkezi (BUTGEM), önce Bursa Tekstil ve Konfeksiyon Tasarım Merkezi adıyla kurulan daha sonra ise Bursa Teknoloji Koordinasyon ve Ar-Ge Merkezi'ne dönüşen BUTEKOM, Bursa Uludağ Üniversitesi TGB, Eskişehir TGB - Anadolu Teknoloji Araştırma Parkı (ATAP), Bursa Uzay Havacılık Savunma Kümelenmesi Derneği (BASDEC), İnegöl Mobilya Sanayicileri Derneği (İMOS) arayüz yapıları yer almaktadır. Bunların yanında, sektörel organizasyon ve kümelenme temsili açısından ise bölgede Eskişehir Bilecik Kütahya (EBK) Seramik Kümelenmesi Derneği, Eskişehir Raylı Sistemler Kümelenmesi Derneği (RSC), Eskişehir Havacılık Kümelenmesi Derneği (ESAC) yapıları bulunmaktadır. (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2020)

Aşağıda yer alan tabloda Bursa'da faaliyetlerini sürdüren kümelerin faaliyet alanları, kuruluş yılı ve üye firma sayıları verilmiştir.

Tablo 55. Bursa'da Faaliyette Olan Kümeler

Küme Adı	Faaliyet Alanı	Üye Firma Sayısı	Kuruluş Yılı
Bursa Uzay Havacılık Savunma Kümelenmesi (BASDEC)	Uzay, Havacılık, Savunma	139	2013
Bursa Raylı Sistemler Kümelenmesi (BURAY)	Raylı Sistemler	112	2014
Bursa Yenilenebilir Enerji Kümelenmesi	Enerji	79	2014
Bursa Bebek ve Çocuk Konfeksiyonu Kümelenmesi (JUNIOKIDS)	Konfeksiyon	75	2014
Sürdürülebilir Ev Tekstili Kümelenmesi (SETEK)	Ev Tekstili	36	2015
Bursa Gıda Kümelenmesi (FOODPOINT)	Gıda	72	2015
Bursa Tekstil Kümelenmesi (BURTEX)	Tekstil, Giysilik Kumaş	79	2016
Bursa Kompozit Malzemeler Kümelenmesi (ACC)	Kompozit Malzemeler	50	2016
Otomotiv Elektroniği ve Akıllı Hareketlilik	Otomotiv	36	2017
Bursa Kimya Kümelenmesi (BURCHEM)	Kimya	92	2017
Bursa Kauçuk Sektörü Kümelenmesi (BUARC)	Kauçuk	37	2019
Bursa Mobilya Sektörü Kümelenmesi (BFC)	Mobilya	34	2019
Bursa Ev Tekstili Kümelenmesi (BURTEXHOME)	Ev Tekstili	68	2019
Bursa Turizm Sektörü Kümelenmesi	Turizm	28	2019
Bursa Sağlık Turizmi Kümelenmesi	Sağlık Turizmi	15	2019
Bursa İnşaat ve Yapı Malzemeleri Kümelenmesi (BURCOMAT)	İnşaat	44	2022

Kaynak: (BTSO, 2022)

Eskişehir'de özellikle havacılık ve raylı sistemler gibi kritik sektörlerde kümelenme oluşumları mevcuttur. Aşağıda yer alan tabloda Eskişehir'de faaliyetlerini sürdüren kümelerin faaliyet alanları, kuruluş yılı ve üye firma sayıları verilmiştir.

Tablo 56. Eskişehir’de Faaliyette Olan Kümeler

Küme Adı	Faaliyet Alanı	Üye Firma Sayısı	Kuruluş Yılı
Eskişehir Bilecik Kütahya Seramik İş Kümelenmesi	Seramik Sektörü	32	2010
Eskişehir Havacılık Kümelenmesi	Havacılık Sektörü	35	2011
Raylı Sistemler Kümelenmesi Derneği	Raylı Sistemler Sektörü	43	2011
Eskişehir Madencilik Sektörü İş Kümelenmesi	Madencilik Sektörü	20	2016
Eskişehir Mobilya Sanayi İş Kümelenmesi	Mobilya Sektörü	32	2018

Kaynak: (ESO, 2022)

3.4.5. İller Arasında Farklılaşma

Bursa, Eskişehir ve Bilecik’in genel iktisadi gelişim dinamiklerinin birbirinden farklılaşması, farklı müdahale biçimlerini gerektirmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun rekabet gücü açısından yaptığı sınıflamada, ülkeler kaynağa dayalı, verimliliğe dayalı ve yeniliğe dayalı rekabet eden ülkeler olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Bölge illeri için de benzer bir sınıflandırma yapılabilir. TR41 Bölgesi Yenilik ve Akıllı Uzmanlaşma Stratejisine göre, Bilecik’in kaynağa dayalıdan verimliliğe dayalıya geçiş aşamasında, Eskişehir’in verimliliğe dayalı, Bursa’nın ise verimliliğe dayalıdan yenilikçiliğe geçiş aşamasında olduğu izlenmektedir.

Bursa’da Ar-Ge merkezi kurmuş, ihracat odaklı, orta ve büyük ölçekli çok sayıda firma bulunurken, bu firmaların verimlilik sorunlarını aşmış oldukları görülmektedir. Bursa uzun yıllardır Türkiye’nin en önemli sanayi kentlerinden biri konumundadır. Bursa’nın ihtiyacı, yenilikçi kabiliyetlerin güçlenmesi yoluyla katma değer ve firma karlılıklarının artırılmasıdır. Akıllı Uzmanlaşma Stratejisi Belgesi’nde Bursa’da yer alan üniversitelerin yenilikçi firmaların ihtiyaçlarına yeterince cevap veremediği ve firmaların ihtiyaçlarını diğer illerde yer alan üniversitelerden karşıladıklarına değinilmiştir. Ayrıca bu çalışmada, tasarım faaliyetlerini besleyecek üst düzey tasarımcıların Bursa’da yaşamayı tercih etmemesi, üniversitelerin de tasarımcı yetiştirme konusundaki kısıtlarının bir handikap olduğu paylaşılmıştır.

Verimliliğe dayalı bir ekonomik yapı özellikleri gösteren Eskişehir’de ise üniversitenin kent yaşamına ve ekonomisine olumlu etkileri dikkat çekmektedir. Eskişehir’de savunma sanayii alanında faaliyet gösteren çok sayıda firma bulunmaktadır. Bu firmalar oldukça verimli ve yenilik çalışmalarını kendilerine gelen talepler doğrultusunda sürdürmektedir. Dikkat çeken bir diğer firma tipi ise küçük boyutlu olmasına rağmen teknolojik alanlarda faaliyet gösteren firmalardır. Bu çalışmaların desteklenmesinde olduğu gibi tasarım faaliyetlerinin desteklenmesinde de Eskişehir’in yüksek sosyal olanaklara sahip yaşanabilir bir şehir olmasının etkili olmaktadır.

Bilecik ekonomisi ise kaynağa dayalı bir yapıdan verimliliğe dayalı bir yapıya doğru geçiş aşamasındadır. Bilecik bu konuda en büyük ilçesi olan Bozüyük’ten ayrılmaktadır. Bozüyük’te Eczacıbaşı ve DemirDöküm gibi verimlilik problemlerini aşmış büyük ölçekli firmalar bulunmaktadır. Bilecik’in verimliliğe geçiş hususunda karşılaştığı önemli sorunlarından biri yeterli işgücüne erişimdir. Bilecik’teki firmalar hem beyaz yaka hem de mavi yaka personele erişim konusunda zorluk çekmektedirler. Özellikle mavi yaka personel eksikliğinin rekabet gücünü zoramaktadır (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2020).

3.5. Ar-Ge ve Yenilikçilik

Günün ihtiyaçlarına göre sürekli geliştirilen üretim teknikleri, nitelikli işgücü ve üretim verimliliğinin sağlanması, Ar-Ge ve inovasyon odaklı ileri teknoloji küresel ekonominin kurallarına ve işleyişine büyük etki yapmıştır. Üretim yanında ticaret ve sermaye hareketlerinde de yaşanan serbestleşme, her alanda rekabet olgusunu değiştirerek ulusal ölçekten uluslararası boyutlara taşımıştır. İşletmelerin ulusal ve uluslararası rekabet şartlarına uyum gösterebilmesi, sürdürülebilirliklerini sağlaması ve dolaylı olarak da halkın sosyal refah düzeyinin yükseltilebilmesi için başta bölgeler olmak üzere ülkeler de sahip oldukları bilgi ve teknoloji düzeylerini değerlendirip Ar-Ge ve inovasyon odaklı, orta-yüksek ve yüksek teknoloji içeren yüksek katma değerli üretime yönelik altyapılarını geliştirmeye büyük ihtiyaç duymaktadır.

Ülkelerin inovasyon yetkinliklerini artırmaları için ulusal politikaların belirlenmesi önem arz etmektedir. Politikaların ulusal nitelikte belirlenmesi ülkenin rekabet gücünün artırılması amacı ile devlet tarafından teknolojik faaliyetlerin finanse edilip, Ar-Ge ve inovasyon konusunda kurum ve kuruluşların teşvik edilmesini hızlandıracaktır.

Bu doğrultuda On Birinci Kalkınma Planı'nda Ar-Ge ve Yenilik politikaları kapsamında, imalat sanayiinin katma değerli üretim yapabilmesi ve yenilikçi ürün geliştirme kapasitesinin artırılması yönünde Ar-Ge ve yenilik kabiliyetinin güçlendirilmesi ve yeniliği esas alan yapıya kavuşturulması ; Bilim, Teknoloji ve Yenilik politikaları kapsamında ise etkin işleyen bir araştırma ve yenilik ekosistemi oluşturularak bilgi üretme ve kullanma kapasitesinin geliştirilmesi, yüksek katma değerli ürün ve hizmetleri destekleyecek nitelikte Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin artırılması temel amaç olarak belirlenmiştir.

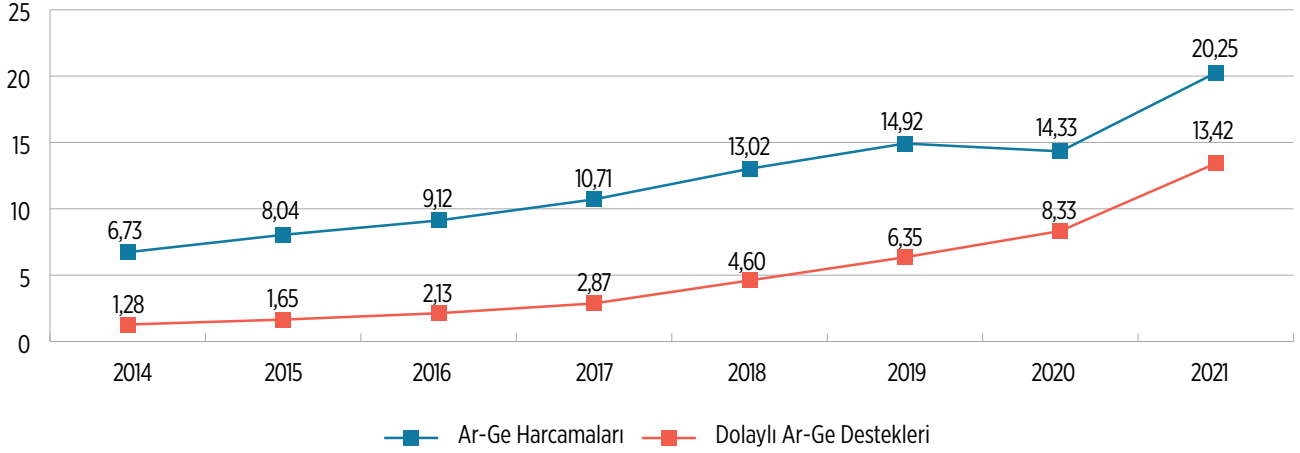
On Birinci Kalkınma Planı'nda yer alan politikalar doğrultusunda yenilikçi girişimcilik desteklenecek ve büyük işletmeler ile girişimciler arasındaki Ar-Ge iş birlikleri geliştirilecektir. Bu çerçevede, büyük firmaların, sektörlerindeki Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin gelişiminde öncü rol oynayarak yeni girişimlerin kurulma ve büyüme aşamalarında destek olması sağlanacaktır. Ayrıca, özel sektör-üniversite iş birlikleri desteklenerek üniversitelerin Ar-Ge ekosistemindeki rolleri güçlendirilecektir¹⁰.

3.5.1. Ar-Ge Harcamaları

Ülkemizde merkezi yönetim bütçesi verileri kullanılarak yapılan hesaplamalara göre 2021 yılında Ar-Ge faaliyetleri için gerçekleştirilen harcama 20,25 milyar TL olmuştur. Bu sonuca göre merkezi yönetim bütçesinden yapılan Ar-Ge harcamalarının 7,2 trilyon TL olan Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYH) içerisindeki oranı %0,28 olarak gerçekleşmiştir.

Ar-Ge faaliyetlerine yönelik vergi indirimi ve istisnalarının toplamını ifade eden dolaylı Ar-Ge desteği ise 2021 yılında 13,42 milyar TL olmuştur.

Şekil 26. Merkezi Yönetim Bütçesinden Yapılan Ar-Ge Harcamaları ile Verilen Dolaylı Ar-Ge Destekleri*, 2014-2021

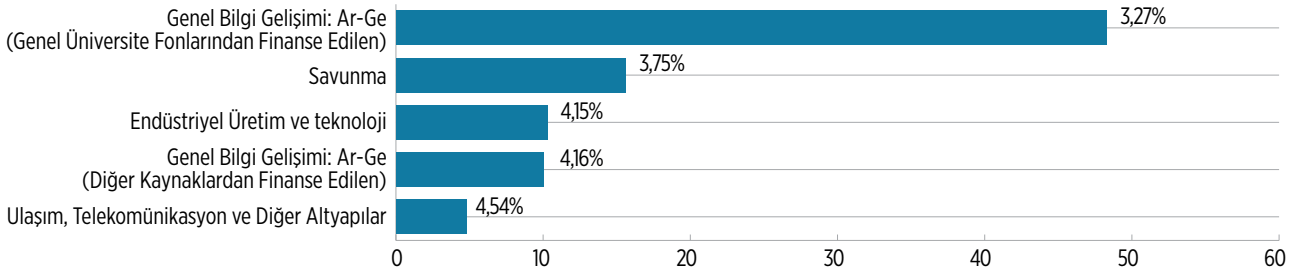

Kaynak: (TÜİK, 2022)

* Dolaylı Ar-Ge desteği Hazine ve Maliye Bakanlığı verileri kullanılarak hesaplanmaktadır.

En fazla Ar-Ge harcamasının yapıldığı ilk beş sosyo-ekonomik hedef incelendiğinde 2021 yılında en fazla Ar-Ge fonlaması %48,3 ile genel bilgi gelişimi için üniversitelere yapıldığı görülmektedir. Bu sosyo-ekonomik hedefi; sırasıyla %15,6 ile savunma, %10,3 ile endüstriyel üretim ve teknoloji, %10 ile genel bilgi gelişimi Ar-Ge (diğer kaynaklardan finanse edilen) ve %4,8 ile ulaşım, telekomünikasyon ve diğer altyapılar izlemektedir¹¹.

Şekil 27. En Fazla Harcamanın Yapıldığı İlk Beş Sosyo-Ekonomik Hedef, 2021

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Bölgelerin gayrisafi yurt içi Ar-Ge harcaması ve insan kaynağı verileri incelendiğinde 2021 yılı itibarıyla Ar-Ge harcaması bakımından TR41 Bölgesi'nin dördüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Buna karşılık ilk beş bölge içerisinde Ar-Ge çalışan insan kaynağı bakımından ise TR41 Bölgesi 5.sırada yer almaktadır.

Tablo 57. Bölgelere Göre Gayrisafi Yurt İçi Ar-Ge Harcaması ve İnsan Kaynağı, 2021

Sıra	İlk 5 Bölge	Ar-Ge Harcaması (TL)	Ar-Ge İnsan Kaynağı (Kişi Sayısı)
1	İstanbul	30.205.708.372	105.779
2	Ankara	28.663.509.057	69.123
3	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	9.331.548.494	28.609

Kaynak: (TÜİK, 2022)

¹⁰ Bursa İnovasyon Ekosistemi Analizi, Saha Uygulama Çalışması (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı, 2020)

¹¹ Merkezi Yönetim Bütçesinden Ar-Ge Faaliyetleri İçin Ayrılan Ödenek ve Harcamalar, TÜİK, 2022

Sıra	İlk 5 Bölge	Ar-Ge Harcaması (TL)	Ar-Ge İnsan Kaynağı (Kişi Sayısı)
4	Bursa, Eskişehir, Bilecik	6.005.306.858	19.244
5	İzmir	4.177.168.742	21.586
	Türkiye	101.737.887.655	358.289

3.5.2. Ar-Ge Merkezleri

Ülkemizde uluslararası rekabet gücünün artırılması, yenilikçilik kapasitesinin geliştirilmesi ve dünyadaki gelişmelere uygun bir sanayi altyapısının oluşturulmasında Ar-Ge merkezlerinin rolü oldukça önemlidir. Bu kapsamda ülkemizde toplam 1.241 Ar-Ge merkezi faaliyet göstermektedir. Bu merkezlerde destek personeli de dahil olmak üzere toplam 73.142 personel görev yapmaktadır.

Ar-Ge merkezlerinin illere göre dağılımları incelendiğinde ilk sırada 414 Ar-Ge merkeziyle İstanbul'un geldiği görülmektedir. İstanbul'u sırasıyla Ankara (138), **Bursa (129)**, Kocaeli (128) ve İzmir (96) takip etmektedir. Bölge illerimizden **Eskişehir'de 20, Bilecik'te ise 7 Ar-Ge merkezi yer almaktadır.**

Tablo 58. Ar-Ge Merkezleri Sayısı

Sıra No	İl	Ar-Ge Merkezi Sayısı	Sıra No	İl	Ar-Ge Merkezi Sayısı
1	İstanbul	414	27	Malatya	4
2	Ankara	138	28	Samsun	4
3	Bursa	129	29	Osmaniye	3
4	Kocaeli	128	30	Bolu	3
5	İzmir	96	31	Hatay	3
6	Tekirdağ	54	32	Çorum	2
7	Manisa	31	33	Elâzığ	2
8	Sakarya	22	34	Zonguldak	2
9	Konya	20	35	Trabzon	2
10	Eskişehir	20	36	Çanakkale	2
11	Antalya	18	37	Niğde	2
12	Denizli	15	38	Karaman	2
13	Kayseri	15	39	Muğla	2
14	Gaziantep	13	40	Adıyaman	2
15	Adana	12	41	Aksaray	2
16	Mersin	11	42	Çankırı	1
17	Balıkesir	11	43	Ordu	1
18	Kahramanmaraş	11	44	Şanlıurfa	1

Sıra No	İl	Ar-Ge Merkezi Sayısı	Sıra No	İl	Ar-Ge Merkezi Sayısı
19	Düzce	10	45	Yozgat	1
20	Kütahya	10	46	Isparta	1
21	Aydın	9	47	Karabük	1
22	Bilecik	7	48	Burdur	1
23	Kırklareli	5	49	Afyonkarahisar	1
24	Uşak	4	50	Diyarbakır	1
25	Samsun	4	51	Amasya	1
26	Sivas	4	52	Kırıkkale	1

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Ülkemizde Ar-Ge merkezlerinin sektörel dağılımında ilk beş sektörü sırasıyla makine ve teçhizat imalatı (174), otomotiv yan sanayi (129), yazılım (110), bilgisayar ve iletişim teknolojileri (81) ve tekstil (80) oluşturmaktadır. Bölge illerindeki Ar-Ge merkezlerinin yoğunlaştığı sektörlerden, Bursa'da otomotiv yan sanayi (49), makine ve teçhizat imalatı (25) ve tekstil (17); Eskişehir'de makine ve teçhizat imalatı (4), dayanıklı tüketim malları, seramik ve refrakter, havacılık (2); Bilecik'te ise seramik ve refrakter (3) sektörleri ön plana çıkmaktadır.

Tablo 59. TR41 Bölgesi Ar-Ge Merkezleri Sektörel Dağılımı

Sektör	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Toplam
Bilgisayar ve İletişim Teknolojileri	2			2
Dayanıklı Tüketim Malları		2		2
Demir ve Demir Dışı Metaller	4			4
Denizcilik	1			1
Dökümcülük	2	1	1	4
Elektronik	2	1		3
Enerji	1			1
Gıda Sanayi	5	1		6
Havacılık		2		2
İklimlendirme	1	1	1	3
İmalat Sanayi	1	2		3
Kimya	2			2
Lastik-Plastik-Kauçuk	2	1		3
Makine ve Teçhizat İmalatı	25	4	1	30

Sektör	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Toplam
Mobilya	3			3
Mühendislik/Mimarlık Faaliyetleri	1			1
Otomotiv	4	1		5
Otomotiv Yan Sanayi	49	1	1	51
Seramik ve Refrakter		2	3	5
Tarım	2			2
Tekstil	17			17
Yazılım	3			3
Toplam	127	19	7	153

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

3.5.3. Tasarım Merkezleri

Yüksek katma değerli teknolojik ürünlerin üretimi hedefiyle kurulan tasarım merkezleri, işletmelerin rekabet edebilirliği açısından kritik bir role sahiptir. Ar-Ge ve yenilik ekosisteminin geliştirilmesinde Ar-Ge merkezlerinin yanı sıra tasarım merkezleri de önemli etmenlerden birisidir. 26 Şubat 2016 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak yasalaşan Ar-Ge Reform Paketi ile birlikte tasarım merkezlerinin sayısı da hızla artış göstermiştir. Ülkemizde 2022 yılı itibarıyla faaliyette olan 322 tasarım merkezi bulunmaktadır. Bu merkezlerde 7.490 personel görev yapmaktadır. Bu merkezlerde şimdiye kadar devam eden ve tamamlanan 11.957 proje sayısına ulaşılmıştır .

Tasarım merkezi sayısına sahip illere bakıldığında İstanbul’un 145, Ankara’nın 36, **Bursa’nın 29** ve İzmir’in 25 tasarım merkezine sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Bölge illerimizden **Eskişehir’de 4 ve Bilecik’te ise 1 tasarım merkezi bulunmaktadır.**

Tablo 60. Tasarım Merkezleri Sayısı

Sıra No	İl	Tasarım Merkezi Sayısı	Sıra No	İl	Tasarım Merkezi Sayısı
1	İstanbul	145	15	Kayseri	2
2	Ankara	36	16	Amasya	1
3	Bursa	29	17	Antalya	1
4	İzmir	25	18	Bilecik	1
5	Kocaeli	15	19	Hatay	1
6	Tekirdağ	15	20	Kahramanmaraş	1
7	Denizli	13	21	Karabük	1
8	Adana	8	22	Kırklareli	1

Sıra No	İl	Tasarım Merkezi Sayısı	Sıra No	İl	Tasarım Merkezi Sayısı
9	Manisa	5	23	Konya	1
10	Sakarya	5	24	Malatya	1
11	Eskişehir	4	25	Mersin	1
12	Aydın	3	26	Yalova	1
13	Kütahya	3	27	Zonguldak	1
14	Düzce	2		Genel Toplam	322

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Ülkemizde tasarım merkezlerinin sektörel dağılımında ilk sırayı tekstil (55), ikinci sırayı mühendislik/mimarlık (41) ve üçüncü sırayı da makine ve teçhizat imalatı (37) almaktadır. Bölgemizde ise Bursa'da en fazla tasarım merkezi bulunan ilk üç sektör tekstil (8), otomotiv yan sanayi (8) ve otomotiv sektörü (5)'dür. Eskişehir'de savunma sanayi, seramik ve refrakter, imalat sanayi ile demir ve demir dışı metaller sektörlerinde; Bilecik'te ise makine ve teçhizat imalatında bir tasarım merkezi yer almaktadır.

Tablo 61. TR41 Bölgesi Tasarım Merkezleri Sektörel Dağılım

Sektör	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Toplam
Demir ve Demir Dışı Metaller		1		1
Gıda Sanayi	1			1
İmalat Sanayi	1	1		2
Makine ve Teçhizat İmalatı	3		1	4
Mobilya	1			1
Mühendislik/Mimarlık Faaliyetleri	1			1
Otomotiv	5			5
Otomotiv Tasarımı ve Mühendislik	1			1
Otomotiv Yan Sanayi	8			8
Savunma Sanayi		1		1
Seramik ve Refrakter		1		1
Tekstil	8			8
Genel Toplam	29	4	1	34

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

3.5.4. Patent, Faydalı Model, Marka ve Tasarım

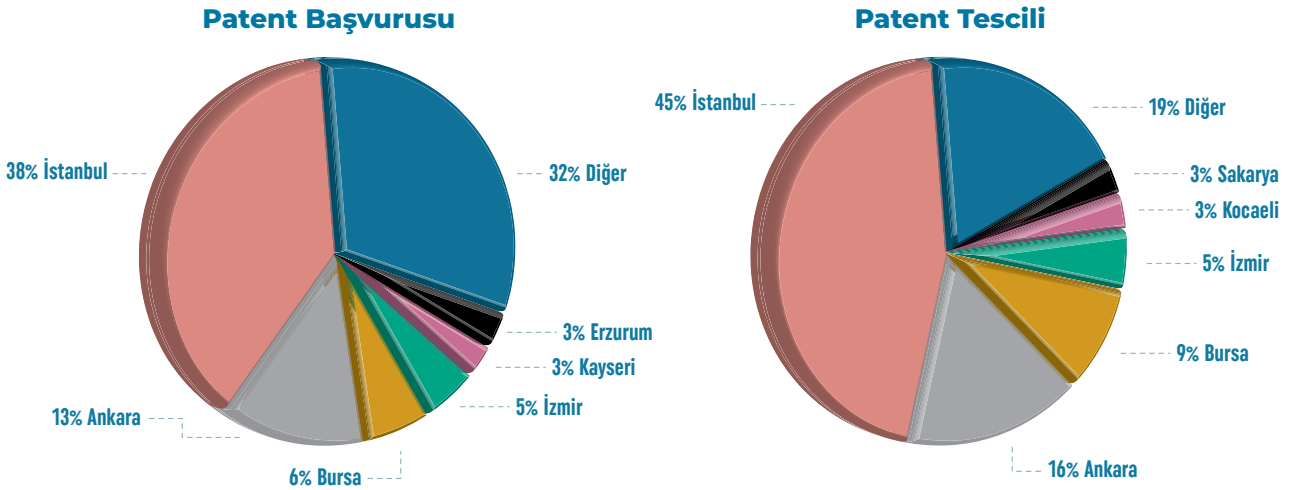
Yürütülen Ar-Ge ve inovasyon çalışmaları sonucunda elde edilen ürünlerin üreticisi dışında başkaları tarafından taklit edilmesi, üretilmesi ve satılması, yenilik odaklı çalışma motivasyonunu kıran önemli etmenlerden biridir. İnovatif çalışmaların koruma altına alınması ve elde edilen neticelerin hak ettiği değere ulaşması, Ar-Ge ve yenilik odaklı çalışmaların artmasını ve gelişmesini sağlayan faktörlerin başında gelmektedir.

Sınai mülkiyet hakları olarak ifade edilen marka, patent, tasarım, faydalı model ve coğrafi işaretler; buluşların ve yeniliklerin, yeni tasarımların ve özgün çalışmaların korunmasını ve ilk uygulayıcılarına ürünü üretme ve satma haklarına belli bir süre sahip olmalarını sağlayan haklardır. Sınai mülkiyet haklarının korunması, firmaların yürüttükleri Ar-Ge ve yenilik faaliyetlerinin karşılığını alabilmeleri ve bu çalışmaların sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir.

Patent

Patent, sınırlı bir süre ve yer için patent sahibine, üçüncü kişiler tarafından buluşun izinsiz olarak üretilmesini, satılmasını, kullanılmasını veya ithal edilmesini engellemek amacıyla tanınan tekel haklar olarak tanımlanmaktadır. Ülke genelinde 2022 yılı itibarıyla toplam 9.009 adet patent başvurusu yapılmış ve 3.407 adet patent tescil edilmiştir. İllere göre dağılıma bakıldığında İstanbul'un hem patent başvurusu (%38) hem de patent tescili (%45) bakımından açık ara önde olduğu görülmektedir. İstanbul'u patent başvurusunda Ankara, Bursa ve İzmir takip ederken; patent tescili bakımından ise Ankara, Bursa ve İzmir takip etmektedir. Bu durum illerdeki Ar-Ge merkezleri sayısı ve kapasitesiyle benzerlik teşkil etmektedir.

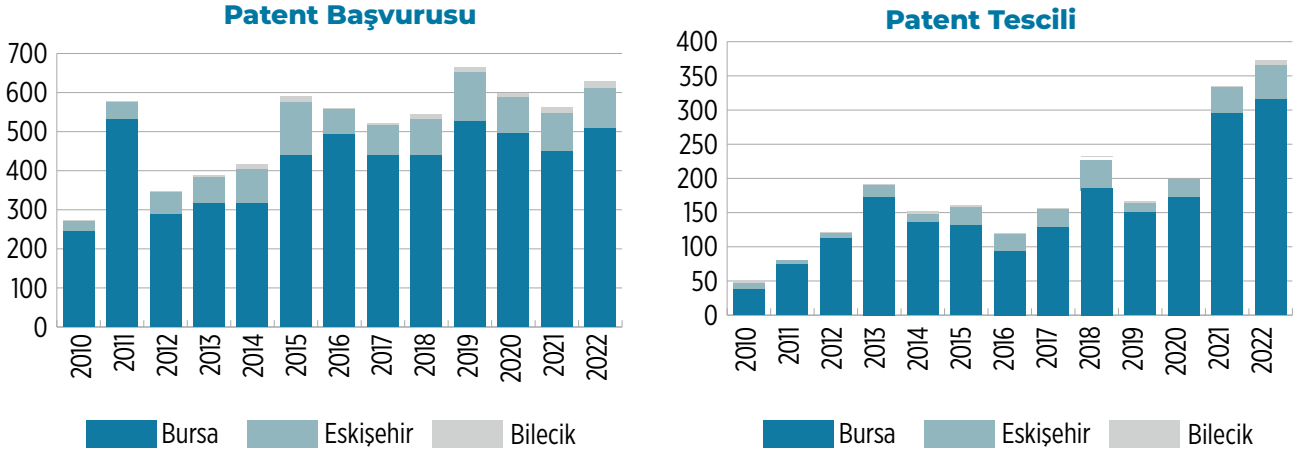
Şekil 28. İllere Göre Patent Başvuru ve Tescili, 2022

Kaynak: (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023)

Bölgemizdeki illerde patent başvurusu ve tescil sayılarında, sahip olunan Ar-Ge merkezlerine paralel olarak Bursa'nın payının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Şekil 29. TR41 Bölgesi Patent Başvuru ve Tescili, 2010-2022

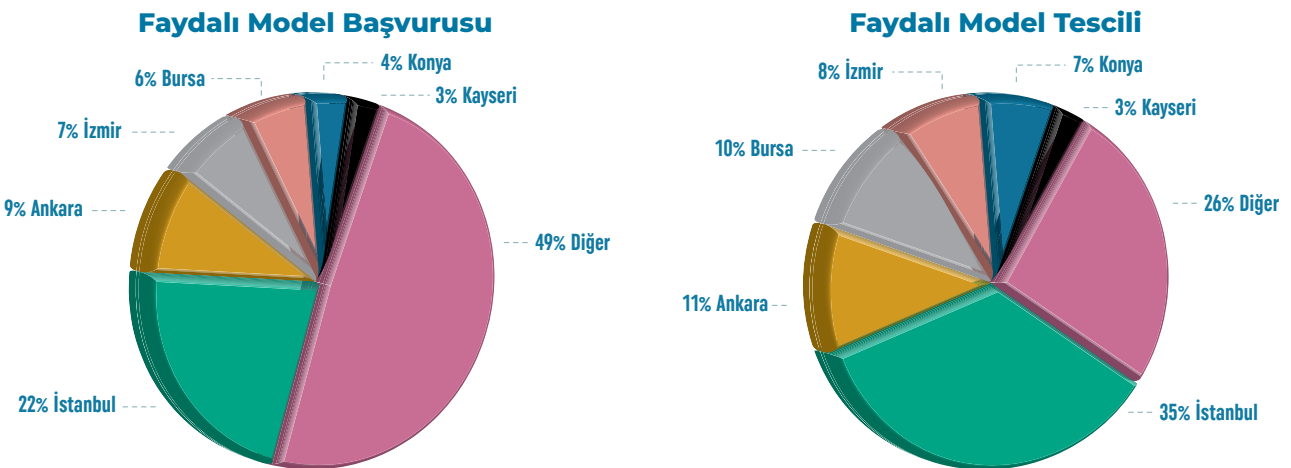
Kaynak: (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023)

Faydalı Model

Buluşlar için patent başvurusunun yanında, faydalı model başvuru seçeneği de bulunmaktadır. Faydalı model tescili almak için, buluşun dünya genelinde yeni olması ve sanayiye uygulanabilir olması yeterli görülmektedir. Günümüzde, KOBİ'lerin gerçekleştirdiği yenilikçi ürün ve yöntemlerin, rakipleri tarafından taklit edilmesi tehlikesi bulunmaktadır. Bu tür işletmelerin mütevazı de olsa bu buluşlarını faydalı model belgesi ile korumaları, işletmelerin sürdürülebilirliği ve rekabetçiliği açısından tavsiye edilmektedir.

Ülke genelinde 2022 yılında faydalı model başvuru sayısı 5.502, tescil sayısı ise 2.302 olarak gerçekleşmiştir. İllere göre dağılımda faydalı model başvuru ve tescilinde İstanbul ilk sırada yer almaktadır. Faydalı model başvurusunda İstanbul'u Ankara, İzmir ve Bursa; tescil sayısında ise Ankara, Bursa ve İzmir takip etmektedir.

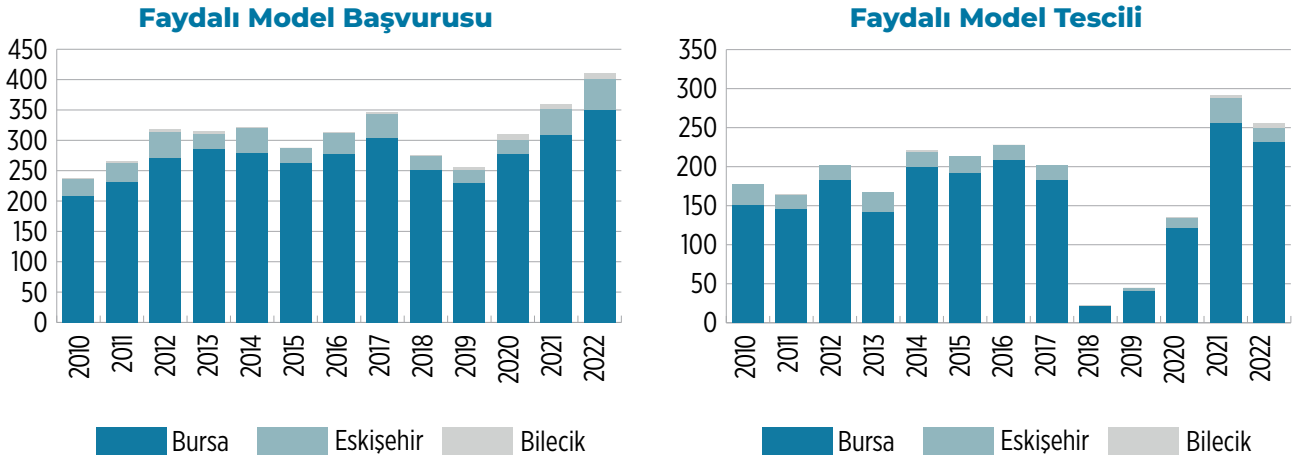
Şekil 30. İllere Göre Faydalı Model Başvuru ve Tescili, 2022

Kaynak: (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023)

TR41 Bölgesi illeri arasında faydalı model başvuru ve tescil sayılarında Bursa'nın payı yıllara göre %90 oranında paya sahip olduğu görülmektedir. Bilecik'te faydalı model tescil sayılarının düşük kaldığı, bazı yıllarda ise hiç tescil alınmadığı görülmektedir.

Şekil 31. TR41 Bölgesi Faydalı Model Başvuru ve Tescili, 2010-2022

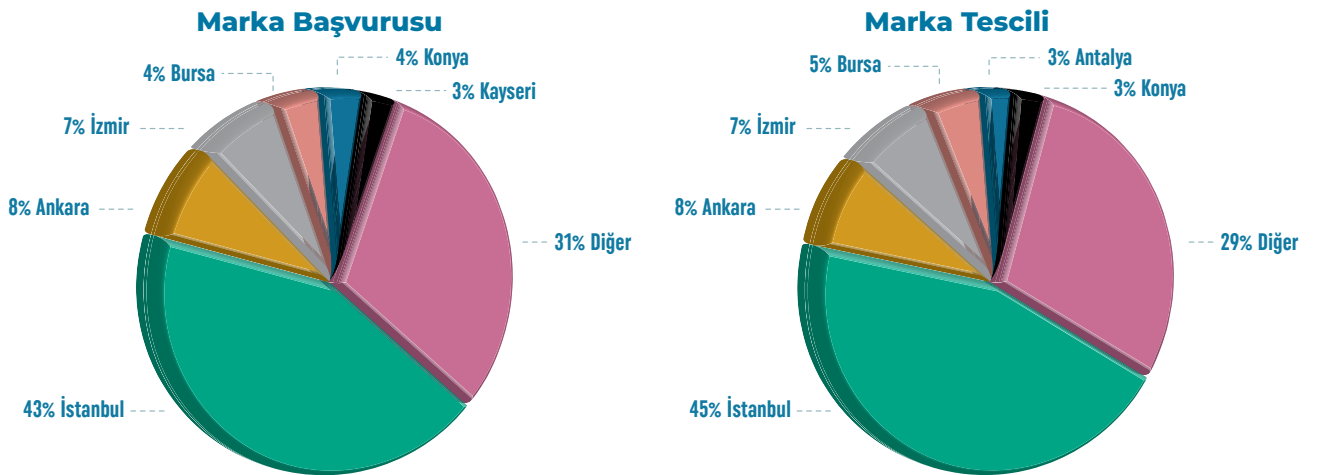
Kaynak: (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023)

Marka

Marka bir işletmenin mal ve hizmetlerini diğer işletmelerin mal ve hizmetlerinden ayırt etmeye yarayan işaretler olarak tanımlanmaktadır. İşletmelerin ticari hayatında önemli bir role sahip markaların, diğer sınai mülkiyet hakları gibi korunması gerekmektedir.

Ülkemizde 2022 yılı itibarıyla 197.235 adet marka başvurusu, 140.065 adet ise marka tescili gerçekleşmiştir. Marka başvurularında İstanbul tüm iller arasında %43'lük, marka tescilinde de %45'lik bir paya sahiptir. İstanbul'u marka başvurularında ve tescilinde Ankara, İzmir ve Bursa takip etmektedir.

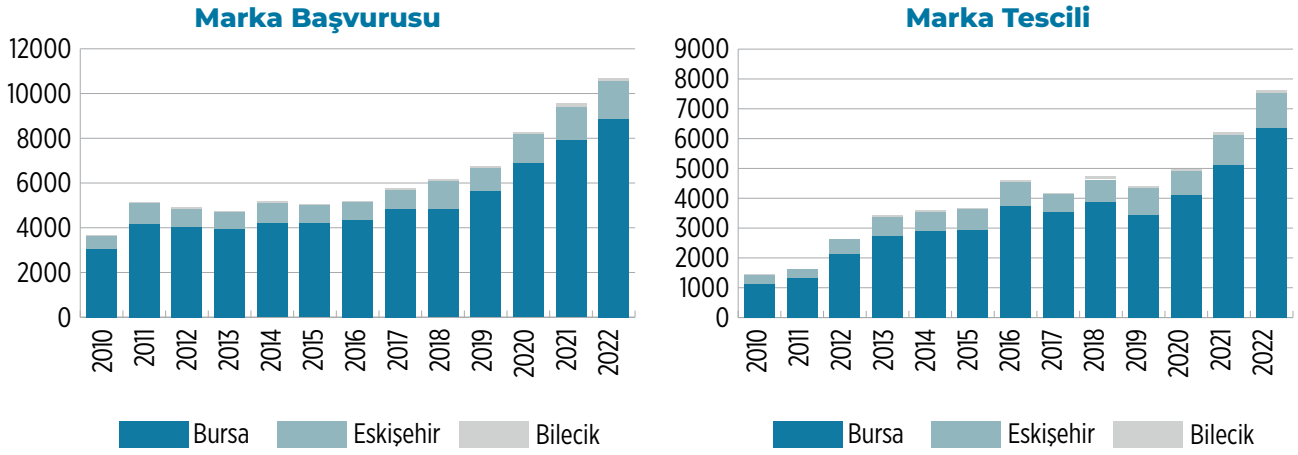
Şekil 32. İllere Göre Marka Başvuru ve Tescili, 2022

Kaynak: (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023)

Bölge illerinden yapılan marka başvuruları ve tescil oranlarına bakıldığında Bursa'nın %80 civarında ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Bilecik marka tescil sayısı bakımından düşük bir seyir izlemesine rağmen 2021 yılında tescil sayısını iki katına çıkardığı dikkat çekmektedir.

Şekil 31. TR41 Bölgesi Faydalı Model Başvuru ve Tescili, 2010-2022

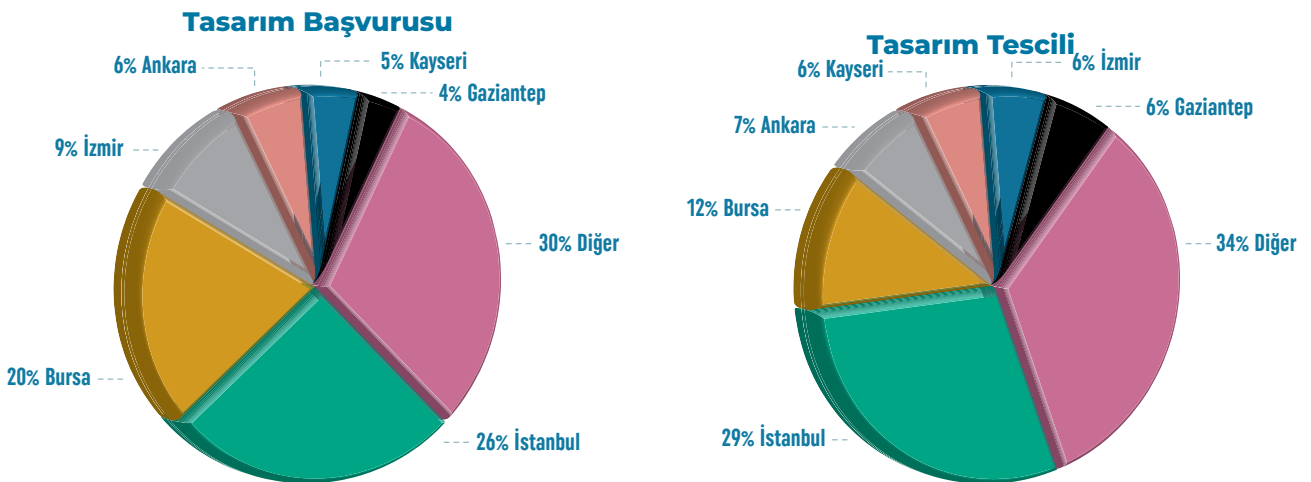
Kaynak: (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023)

Tasarım

Tasarım, ürünlerde yenilik ve farklılık yaratmasının yanı sıra işlevsel ve görsel yenilik de sağlamaktadır. Tasarım sahibinin izni olmadan koruma kapsamındaki tasarım veya tasarımın uygulandığı ürünler üçüncü kişiler tarafından üretilmemekte, piyasaya sunulmamakta ve satılmamaktadır. Bu kapsamda tasarımların korunması, diğer sınai mülkiyet haklarında olduğu gibi tasarım sahibinin rekabet edebilirliği açısından önemli bir role sahiptir.

Ülkemizde 2022 yılında toplam 78.268 adet tasarım başvurusu yapılmış, 58.414 adet de tasarım tescili alınmıştır. Bu sayı içerisinde İstanbul %25 tasarım başvurusu, %29 de tasarım tescili ile ilk sırada yer almaktadır. Bölge illerinden Bursa'nın da tasarım başvurusu ve tescili bakımından ikinci sırada yer aldığı görülmektedir.

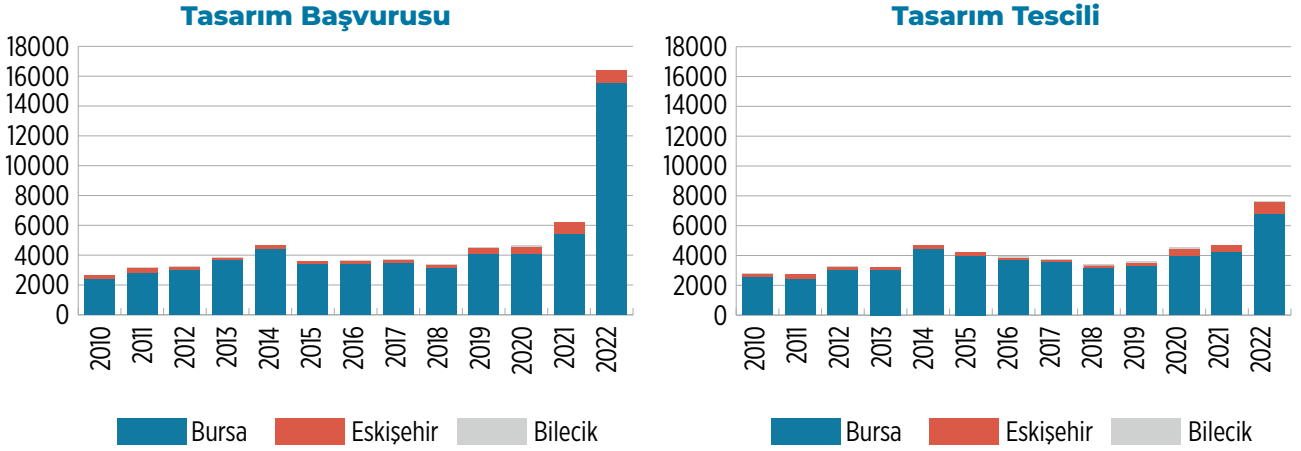
Şekil 34. İllere Göre Tasarım Başvurusu ve Tescili, 2022

Kaynak: (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023)

TR41 Bölgesi illeri tasarım başvuruları ve tescil sayıları incelendiğinde Bursa'nın %90 civarında Bölge illeri içerisinde bir ağırlığının olduğu görülmektedir. Eskişehir ve Bilecik'ten yapılan tasarım başvurularının düşük kalmasının nedeninin bu şehirlerde yer alan büyük ölçekli işletmelerin merkezlerinin İstanbul gibi büyük şehirlerde yer alması ve tasarım başvurularının da merkezler aracılığıyla yapılması olduğu söylenebilir.

Şekil 35. TR41 Bölgesi Tasarım Başvuru ve Tescili, 2010-2022

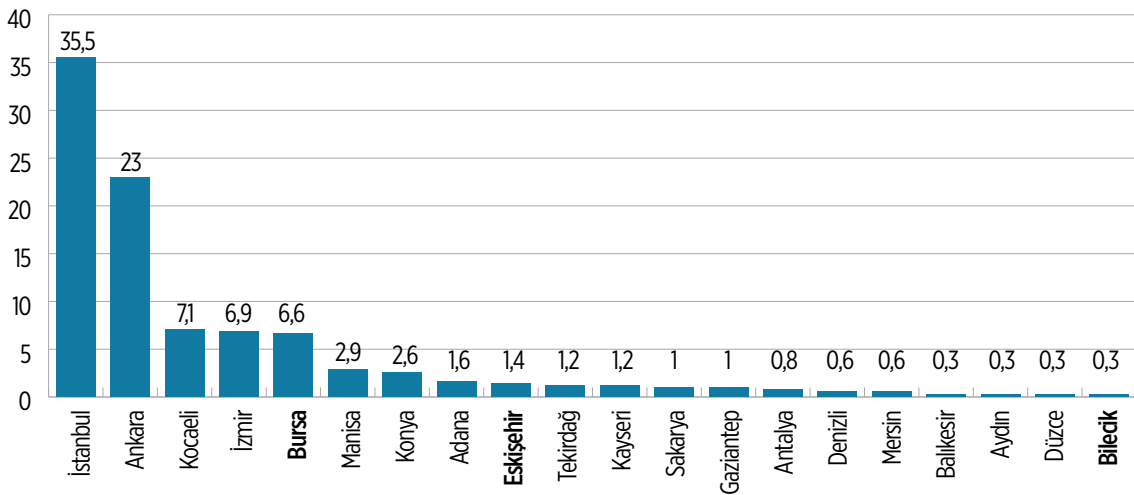
Kaynak: (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023)

3.5.5. Teknoloji ve Yenilik Destek Programları (TEYDEP)

Ülkemizde özel sektör kuruluşlarının araştırma-teknoloji geliştirme ve yenilik faaliyetlerini desteklemek ve bu yolla Türk sanayisinin araştırma-teknoloji geliştirme yeteneğinin, yenilikçilik kültürünün ve rekabet gücünün artırılmasına katkıda bulunmak, proje esaslı Ar-Ge faaliyetlerini desteklemek amacıyla TÜBİTAK Teknoloji ve Yenilik Destek Programları uygulanmaktadır. Bu programlardan Ar-Ge çalışmaları yürüten/yürütecek imkanlara sahip olan, katma değer yaratan özel sektör kuruluşları, üniversiteler, üniversite/kamu araştırma merkez ve enstitüleri yararlanabilmektedir.

Bu sebeple programlara yapılan başvurular genellikle Ar-Ge altyapısı güçlü illerden gelmektedir. 1995-2020 yılları arasında programlara toplam 47.350 proje başvurusu yapılmış, 23.865 proje desteklenmiştir. Bu projelere 15 milyar TL destek verilerek, 24 milyar TL değerinde Ar-Ge hacmi yaratılmıştır¹³.

Şekil 36. TEYDEP Başvuruları, 1995-2020 Birikimli

Kaynak: (Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB), 2020)

1995-2020 yılları arasında programlara en fazla başvurunun ilde güçlü sanayi ve üniversite altyapısı olmasının doğal sonucu olarak İstanbul'dan (%35,5) geldiği görülmektedir. İstanbul'u %23 ile Ankara takip etmektedir. Bursa ise %6,6 ile Kocaeli (%7,1) ve İzmir'den (%6,9) sonra beşinci sırada gelmektedir. Yapılan başvurularda Bölge illerimizden Eskişehir %1,4, Bilecik ise %0,3 orana sahip olduğu görülmektedir.

3.6. Girişimcilik

Girişimcilik, tüm dünyada refah yaratma ve sosyal adaletin önemli bir bileşeni olduğu gerçeğiyle kabul görmektedir. Girişimcilik; istihdam imkanlarının artırılması, yenilikçi ve rekabetçi üretim yöntemlerinin geliştirilmesi yönleriyle ülkelerin ekonomik açıdan büyüme ve kalkınmasında ön plana çıkmaktadır.

Son yıllarda yüksek katma değer ve istihdam yaratan girişimlerin ortaya çıkmasıyla birlikte ülkeler girişimciliği destekleyecek ve teşvik edecek mekanizmalar geliştirmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planları hazırlanarak girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması, güçlü bir ekosistem oluşturmak ve girişimciliği geliştirmek amacıyla stratejiler ortaya konulmuştur. Bu stratejiler arasında girişimci dostu düzenleyici çevrenin geliştirilmesi, yenilikçi girişimciliğin desteklenmesi, kadın girişimciliği, genç girişimciliği, eko girişimcilik, sosyal girişimcilik ve küresel girişimcilik gibi öncelikli tematik alanlarda ve genel alanlarda sürdürülebilir bir destek sisteminin geliştirilmesi ve uygulanması, girişimcilik kültürünün geliştirilmesi, örgün ve yaygın eğitim düzeyinde girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştırılması ve girişimcilere yönelik danışmanlık sisteminin geliştirilmesi, girişimcilerin finansmana erişiminin kolaylaştırılması yer almaktadır.

Ulusal ve bölgesel kalkınmanın önemli bileşenlerinden girişimciliğin geliştirilmesi için Bölge'nin girişimcilik potansiyelinin ortaya çıkarılması ve eksik yönlerin tespit edilmesi, geliştirilecek stratejiler için oldukça önem arz etmektedir. Bu kapsamda Bölge'nin nitelikli işgücü potansiyeli, şirket yapıları, kurulan ve kapanan şirket sayıları, girişimcilik ekosistemindeki aktörlerin durumları büyük oranda ele alınacaktır.

3.6.1. Eğitim Durumuna Göre Nitelikli İşgücü Potansiyeli

Girişimcilik ve yenilik kültürünün gelişmesinde en önemli etkenlerden birisi de yetişmiş insan kaynağıdır. Bu anlamda TR41 Bölgesi'nin üst düzey eğitim almış nitelikli işgücü potansiyeli incelendiğinde, Bölgedeki yüksekokul veya fakülte ile yüksek lisans mezunu sayılarındaki artış oranı ülkedeki artış oranından yüksek olduğu görülmektedir.

Bursa'nın yüksekokul veya fakülte ile yüksek lisans mezunlarının ülke içindeki oranlarının 2014 yılına göre 2022 yılında arttığı dikkat çekmektedir. Buna karşılık Eskişehir'de doktora mezunlarının ülke içinde daha alt eğitim düzeylerine sahip olanlardan daha yüksek orana sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 62. Eğitim Durumunda Göre Nitelikli İşgücü Potansiyeli, 2014

	Lise veya Dengi Mezunu	Ülke İçindeki Oranı (%)	Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	Ülke İçindeki Oranı (%)	Yüksek Lisans Mezunu	Ülke İçindeki Oranı (%)	Doktora Mezunu	Ülke İçindeki Oranı (%)
Bursa	504.054	4,00	272.917	3,70	16.892	2,90	4.185	2,60
Eskişehir	180.625	1,40	105.243	1,40	8.985	1,50	3.559	2,20
Bilecik	42.25	0,30	19.927	0,30	1.073	0,20	243	0,20
TR41	726.938	5,80	398.087	5,30	26.950	4,60	7.987	5,00
Türkiye	12.602.820		7.447.269		579.730		160.410	

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 63. Eğitim Durumunda Göre Nitelikli İşgücü Potansiyeli, 2022

	Lise veya Dengi Mezunu	Ülke İçindeki Oranı (%)	Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	Ülke İçindeki Oranı (%)	Yüksek Lisans Mezunu	Ülke İçindeki Oranı (%)	Doktora Mezunu	Ülke İçindeki Oranı (%)
Bursa	696.684	3,99	469.565	3,86	46.286	3,14	5.977	2,46
Eskişehir	223.617	1,28	158.885	1,31	19.785	1,34	4.932	2,03
Bilecik	55.161	0,32	33.378	0,27	2.980	0,20	495	0,20
TR41	975.462	5,59	661.828	5,44	69.051	4,68	11.404	4,70
Türkiye	17.442.997		12.166.766		1.475.690		242.549	

Kaynak: (TÜİK, 2023)

3.6.2. Çalışan Sayısına Göre Şirket Sayıları

Bölgedeki girişimcilik potansiyelini yansıtan göstergelerden bir tanesi de yıllar bazında değişen iş yeri sayılarıdır. TR41 Bölgesi'nin çalışan sayılarına göre iş yeri sayıları değerlendirildiğinde, Bölge'nin 2014 yılına göre iş yeri sayılarındaki artış oranının (%24,04) Türkiye ortalamasına (%24,26) yakın olduğu görülmektedir. Buna karşılık bölge illerinden Bursa'nın sahip olduğu artış oranı (%26), ülke ortalamasının üzerinde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 64. Çalışan Sayılarına Göre İş Yeri Sayıları, 2010

	1	2-3	4-6	7-9	10-19	20-29	30-49	50-99	100-249	250-499	500-749	750-999	1000+	Toplam
Bursa	18.406	14.833	8.419	3.982	3.862	1.479	1.333	676	471	115	33	13	14	53.636
Eskişehir	6.170	4.208	2.324	952	1.004	317	265	158	107	24	11	5	8	15.553
Bilecik	1.671	913	471	202	203	59	76	42	25	18	3	3	1	3.687
TR41	26.248	64.576	55.930	49.947	48.808	1.855	1.674	876	603	157	47	21	23	72.876
Türkiye	485.687	363.992	199.119	88.005	103.188	33.230	27.182	13.956	8.311	2.173	497	189	220	1.325.749

Kaynak: (SGK, 2015)

Tablo 65. Çalışan Sayılarına Göre İş Yeri Sayıları, 2021

	1	2-3	4-6	7-9	10-19	20-29	30-49	50-99	100-249	250-499	500-749	750-999	1000+	Toplam
Bursa	31.002	24.231	13.686	5.467	6.499	2.209	1.759	1.147	689	171	60	22	30	86.972
Eskişehir	8.988	6.388	3.430	1.302	1.399	437	333	220	145	52	15	8	13	22.730
Bilecik	1.903	1.313	807	268	329	98	77	71	44	21	6	3	4	4.944
TR41	41.893	31.932	17.923	7.037	8.227	2.744	2.169	1.438	878	244	81	33	47	114.646
Türkiye	769.040	586.751	334.455	129.673	144.405	46.189	35.820	22.331	13.149	3.757	1.051	464	607	2.087.692

Kaynak: (SGK, 2022)

3.6.3. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları

Girişimciliğin bölgedeki seyri açısından dikkat edilmesi gereken bir diğer gösterge de kurulan ve kapanan şirket sayılarıdır. Aşağıdaki tabloda 2014-2022 yılları arasında bölgede ve ülkede kurulan ve kapanan şirket sayıları karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Buna göre 2014-2022 yılları arasında bölgedeki şirket stoku (gerçek kişi ticari işletmeleri ve kooperatifler hariç) 35.291 adet (yılıda ortalama 3.921 adet) artmıştır. Bölge illerinde 2019 yılına kadar kurulan şirket sayılarında artış yaşandığı, Covid-19 salgını etkisiyle 2019 yılında bir önceki yıla göre kurulan işletme sayısının azaldığı görülmektedir. 2022 yılında kurulan şirket sayıları değerlendirildiğinde, bir önceki yıla göre en fazla artış oranının (%26) Bursa'da gerçekleştiği; bölgedeki artış oranının ise %24 olduğu görülmektedir. Bir önceki yıla göre Türkiye'de kurulan şirket sayısındaki artış oranı ise %29 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Kapanan her şirket için kurulan şirket verilerine baktığımızda; bölgede kapanan bir şirket için kurulan şirket sayısının, Türkiye ortalamasının üzerinde seyrettiği görülmektedir. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları gerçek kişi ticari işletmeleri ve kooperatifler hariç olarak hesaplanmıştır.

Tablo 66. Kurulan ve Kapanan Şirket Sayıları, 2014-2022

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bursa	Kurulan	1.992	2.432	2.612	2.873	3.387	3.038	3.759	3.947	4.989
	Kapanan	375	358	281	373	360	420	469	548	764
	Kurulan/ Kapanan	5,31	6,79	9,30	7,70	9,41	7,23	8,01	7,20	6,53
Eski- şehir	Kurulan	461	540	499	544	627	520	596	712	799
	Kapanan	116	90	94	104	81	114	121	137	186
	Kurulan/ Kapanan	3,97	6,00	5,31	5,23	7,74	4,56	4,93	5,20	4,30
Bilecik	Kurulan	45	77	76	86	101	100	151	154	174
	Kapanan	16	12	11	20	17	16	11	11	26
	Kurulan/ Kapanan	2,81	6,42	6,91	4,30	5,94	6,25	13,73	14,00	6,69
TR41	Kurulan		3.049	3.187	3.503	4.115	3.658	4.506	4.813	5.962
	Kapanan	507	460	386	497	458	550	601	696	976
	Kurulan/ Kapanan	4,93	6,63	8,26	7,05	8,98	6,65	7,50	6,92	6,10
Türkiye	Kurulan	57.710	66.701	63.709	72.871	85.279	84.102	101.318	109.695	140.229
	Kapanan	14.002	12.114	11.038	13.517	12.564	13.197	15.366	16.222	23.170
	Kurulan/ Kapanan	4,12	5,51	5,77	5,39	6,79	6,37	6,59	6,76	6,05

Kaynak: (TOBB, 2023)

3.6.4. Girişimci ve Yenilikçi Üniversitesi Endeksi

TÜBİTAK tarafından her yıl üniversitelerin bilimsel ve teknolojik araştırma yetkinliği, fikri mülkiyet havuzu, iş birliği ve etkileşimi, ekonomik ve toplumsal katkı boyutlarını içeren girişimci ve yenilikçi üniversite endeksi hesaplanarak, ülkemizde ilk 50'ye giren üniversiteler açıklanmaktadır. 2022 yılında bölgedeki üniversitelerden bu sıralamaya giren üniversiteler arasında Bursa Uludağ Üniversitesi (20), Eskişehir Teknik Üniversitesi (22), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (32), ve Bursa Teknik Üniversitesi (44) yer almaktadır.

2014 yılında açıklanan endeks sıralamasına göre Bölgemizden Anadolu Üniversitesi 13., Bursa Uludağ Üniversitesi 19. ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi 42. sırada yer aldığı görülmektedir.

2022 yılında Anadolu Üniversitesi'nin listeden çıktığı, onun yerine Anadolu Üniversitesine ait çeşitli eğitim birimlerinin aktarılmasıyla kurulan Eskişehir Teknik Üniversitesinin listede yer aldığı fark edilmektedir. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nin 2022 yılında 2014 yılına göre 10 basamak yükseldiği dikkat çekmektedir. Bursa Uludağ Üniversitesi'nin ise bir basamak gerilediği görülmektedir.

Tablo 67. Üniversitelerarası Girişimcilik ve Yenilikçilik Endeksi 2014 Sıralaması

Sıra	Üniversite	Toplam	Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği	Fikri Mülkiyet Havuzu	İş birliği ve Etkileşim	Girişimcilik ve Yenilikçilik Kültürü	Ekonomik Katkı ve Ticarileşme
13	Anadolu Üniversitesi (Eskişehir)	54,51	7,4	5,5	15,7	14,4	11,5
19	Uludağ Üniversitesi (Bursa)	43,24	7,7	6,4	14,1	6,4	8,7
42	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	30,41	8,0	0,5	7,5	4,7	9,8

Kaynak: (TÜBİTAK, 2014)

Tablo 68. Üniversitelerarası Girişimcilik ve Yenilikçilik Endeksi 2022 Sıralaması

Sıralama	Üniversite	Toplam Puan	Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Yetkinliği	Fikri Mülkiyet Havuzu	İş Birliği ve Etkileşim	Ekonomik ve Toplumsal Katkı
20	Bursa Uludağ Üniversitesi	50,16	6,85	5,5	15,7	14,4
22	Eskişehir Teknik Üniversitesi*	49,72	6,40	6,4	14,1	6,4
32	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	44,60	7,20	0,5	7,5	4,7
44	Bursa Teknik Üniversitesi	39,50	5,61	6,4	14,1	6,4

Kaynak: (TÜBİTAK, 2014)

*Eskişehir Teknik Üniversitesi 18 Mayıs 2018 tarihinde Anadolu Üniversitesi'ne ait çeşitli eğitim birimlerinin aktarılmasıyla kurulmuştur.

3.6.5. Akademik Performansa Göre Üniversite Sıralaması

Üniversitelerin araştırma, Ar-Ge ve yenilikçilik kültürünün bir göstergesi sayılabilecek akademik performansları her yıl URAP (University Ranking by Academic Performance) Araştırma Laboratuvarı tarafından yayımlanmaktadır. Üniversiteler, Türkiye ve dünya sıralamalarını inceleyerek ülke içindeki ve dışındaki üniversitelere göre kendi konumlarını belirleyebilmektedir. Üniversiteleri akademik performanslarına göre sıralamak için bilimsel üretkenliğin sayı ve kalitesini belirleyen göstergeler olan makale ve atıflara dayalı bir sistem kullanmaktadır. 2022-2023 URAP Türkiye sıralaması verilerine göre 183 üniversite arasında bölge illerindeki üniversiteler arasından en iyi akademik performansa sahip üniversitenin Osmangazi Üniversitesi olduğu görülmektedir. Osmangazi Üniversitesini sırasıyla Bursa Uludağ Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Bursa Teknik Üniversitesi ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi takip etmektedir.

Tablo 69. Akademik Performansa Göre Üniversite Sıralaması, 2022-2023

Üniversite	2022-2023 Sıralaması
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	29
Bursa Uludağ Üniversitesi	40
Eskişehir Teknik Üniversitesi	66
Bursa Teknik Üniversitesi	74
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	116

Kaynak: (TÜBİTAK, 2014)

Bölge üniversitelerinin 2014 yılı akademik performanslarına bakıldığında ise 130 üniversite arasında Bölge illerindeki üniversitelerden Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nin 21. sırada olduğu görülmektedir. 2014 yılına göre 2022 yılında Bölge üniversitelerinin akademik performanslarında düşüş yaşandığı dikkat çekmektedir.

Tablo 70. Akademik Performansa Göre Üniversite Sıralaması, 2015-2016

Üniversite	2014-2015 Sıralaması
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	21
Bursa Uludağ Üniversitesi	26
Anadolu Üniversitesi	33
Bursa Teknik Üniversitesi	70
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	100

Kaynak: (URAP Araştırma Laboratuvarı, 2015)

3.6.6. Girişimcilik Ekosistemindeki Arayüz Kuruluşlar

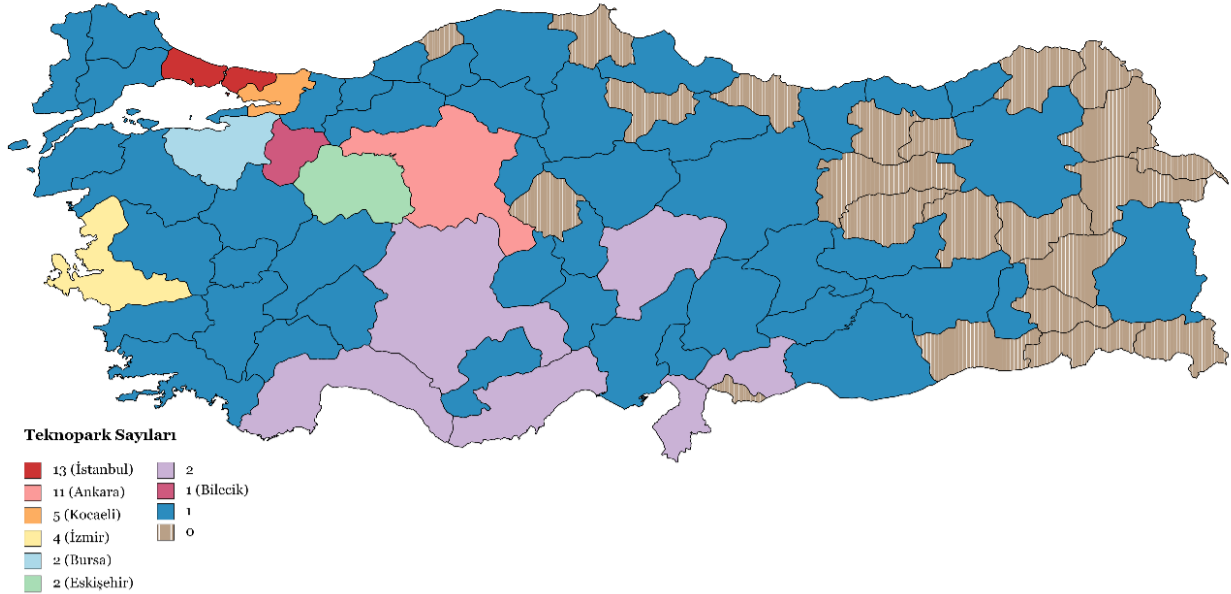
Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Teknoparklar)

2001 yılından itibaren uygulamaya konulan, 4691 sayılı kanun kapsamında; Eylül 2022 itibariyle; toplam 94 adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulmuştur.

Türkiye’de teknokent kurma çalışmaları 1980’lerde başlamıştır. Bu çalışmalar neticesinde 1990’da KOSGEB ile üniversitelerin iş birliği çerçevesinde teknokentlerin ilk adımı olarak TEKMER’ler (Teknoloji Merkezleri) kurulmaya başlanmıştır. Teknokentler ile ilgili yasal çerçeve ise, 2001 yılında 4691 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile oluşturulmuştur. Sanayicimizi, araştırmacı ve üniversitelerimiz ile buluşturarak teknolojik üretime yönelik yeni ürün ve üretim yöntemleri geliştirmelerini sağlayacak 4691 sayılı yasa teknokent kavramı yerine “Teknoloji Geliştirme Bölgeleri” kavramını kullanmaktadır.

Eylül 2022 itibariyle; Türkiye’de toplam 94 adet (Ankara 11, İstanbul 13, Kocaeli 5, İzmir 4, Konya 2, Gaziantep 2, Antalya 2, Mersin 2, Hatay 2, Kayseri 2, Bursa 2 adet, Eskişehir 2 adet - (Bilecik) ve Trabzon, Adana, Erzurum, Isparta, Denizli, Edirne, Elazığ, Sivas, Diyarbakır, Tokat, Sakarya, Bolu, Kütahya, Samsun, Malatya, Urfa, Düzcce, Çanakkale, Kahramanmaraş, Tekirdağ, Van, Çorum, Manisa, Niğde, Burdur, Yozgat, Kırıkkale, Balıkesir, Karaman, Muğla, Afyonkarahisar-(Uşak), Aydın, Batman, Osmaniye, Zonguldak, Karabük, Nevşehir, Çankırı, Kastamonu, Kırklareli, Giresun, Rize, Yalova, Aksaray ve Adıyaman’da 1’er adet) teknoloji geliştirme bölgesi mevcuttur. Ancak bu 94 teknokentin 76 adedi şu an için faaliyette, 16’sı ise geliştirme aşamasındadır.

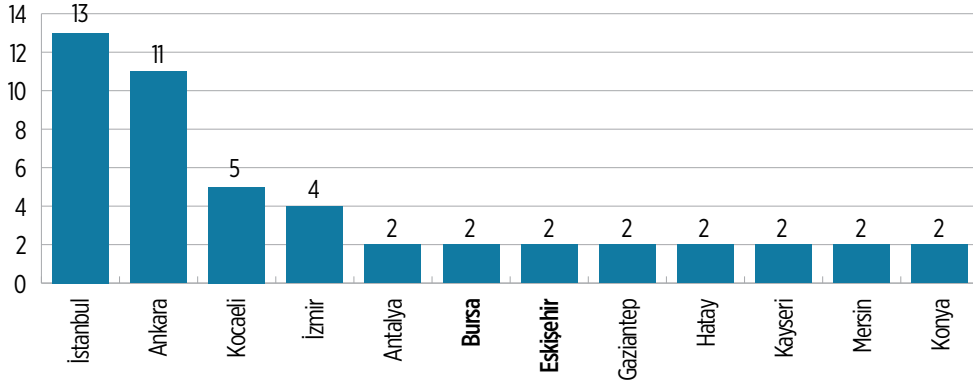
Şekil 37. Türkiye’deki Teknoparklar

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

TR41 Bölgesi’nde Bursa’da ULUTEK Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve Bursa Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi, Eskişehir’de ise Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi ve altyapı çalışmaları devam eden TEKNOGÜ Teknoloji Geliştirme Bölgesi yer almaktadır. Ayrıca Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi ile Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi’nin (ETGB) iş birliği kapsamında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi merkez kampüsünde ETGB’nin yönetici şirketi Anadolu Teknoloji Araştırma Parkı’na (ATAP A.Ş’) bağlı Bilecik Teknoparkı bulunmaktadır.

Şekil 38. İki ve Üzeri Sayıda Teknopark Olan İller

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Teknoparkların Performans Endeksi Sonuçları

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) 2021 yılı Performans Endeksi

Genel Sıralama sonuçlarına göre, Bursa ULUTEK TGB on beşinci sırada, Eskişehir TGB ise otuz sekizinci sırada yer almıştır.

Tablo 71. Performans Endeksi Sonuçları

Sıra	Teknoloji Geliştirme Bölgesi Adı
1	Ankara (Cyberpark) Teknoloji Geliştirme Bölgesi
2	ODTÜ Teknokent Teknoloji Geliştirme Bölgesi
3	Yıldız Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
4	İTÜ Arı Teknokent Teknoloji Geliştirme Bölgesi
5	İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Teknoloji Geliştirme Bölgesi
6	İstanbul Teknoloji Geliştirme Bölgesi
7	Batı Akdeniz Teknokenti Teknoloji Geliştirme Bölgesi (Antalya Teknokent)
8	TÜBİTAK-MAM Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi
9	Bilişim Vadisi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
10	Hacettepe Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
11	Mersin Teknoloji Geliştirme Bölgesi
12	Erciyes Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
13	İzmir Teknoloji Geliştirme Bölgesi
14	Dokuz Eylül Teknoloji Geliştirme Bölgesi
15	ULUTEK Teknoloji Geliştirme Bölgesi
16	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
17	Gaziantep Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
18	Ankara Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi

Sıra	Teknoloji Geliştirme Bölgesi Adı
19	Ankara Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
20	Gazi Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi
21	Ege Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi
22	Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi
23	GOSB Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi
24	Sakarya Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
25	Kocaeli Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
26	Cumhuriyet Teknoloji Geliştirme Bölgesi
27	OSTİM Ekopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi
28	Konya Teknoloji Geliştirme Bölgesi
29	Celal Bayar Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
30	Samsun Teknoloji Geliştirme Bölgesi
31	Fırat Teknoloji Geliştirme Bölgesi
32	Dudullu OSB Boğaziçi Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
33	Selçuk Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
34	Sağlık Bilimleri Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi Sağlık Teknokenti
35	Adnan Menderes Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
36	Çanakkale Teknoloji Geliştirme Bölgesi
37	Düzce Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi
38	Eskişehir Teknoloji Geliştirme Bölgesi
39	Marmara Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
40	Erzurum Teknoloji Geliştirme Bölgesi
41	Boğaziçi Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
42	Namık Kemal Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
43	İzmir Bilim ve Teknoloji Parkı Teknoloji Geliştirme Bölgesi
44	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
45	Pamukkale Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
46	Kahramanmaraş Teknoloji Geliştirme Bölgesi
47	Zonguldak Teknoloji Geliştirme Bölgesi
48	Göller Bölgesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
49	ASO Teknopark Teknoloji Geliştirme Bölgesi
50	Trabzon Teknoloji Geliştirme Bölgesi
51	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi

Sıra	Teknoloji Geliştirme Bölgesi Adı
52	Trakya Üniversitesi Edirne Teknoloji Geliştirme Bölgesi
53	Afyon Uşak Zafer Teknoloji Geliştirme Bölgesi
54	Tokat Teknoloji Geliştirme Bölgesi
55	Kütahya Dumlupınar Tasarım Teknoloji Geliştirme Bölgesi
56	Kapadokya Teknoloji Geliştirme Bölgesi
57	Malatya Teknoloji Geliştirme Bölgesi
58	Kastamonu Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
59	Gebze Teknik Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
60	MAKÜ BAKA Teknoloji Geliştirme Bölgesi
61	Hatay Teknoloji Geliştirme Bölgesi
62	Gaziantep OSB Teknoloji Geliştirme Bölgesi
63	Kırıkkale Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
64	Balıkesir Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
65	Dicle Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
66	Çorum Teknoloji Geliştirme Bölgesi
67	Karaman Teknoloji Geliştirme Bölgesi
68	Bozok Teknoloji Geliştirme Bölgesi
69	Harran Üniversitesi Teknoloji Geliştirme Bölgesi
70	Bolu Teknoloji Geliştirme Bölgesi

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2021)

Teknoloji Transfer Ofisleri

TR41 Bölgesi'nde Bursa'da 2 (Bursa Uludağ TTO, Bursa TTO), Eskişehir'de 2 (ARİNKOM TTO, ETTOM) ve Bilecik'te 1 (Bilecik TTO) olmak üzere toplam 5 adet teknoloji transfer ofisi bulunmaktadır.

1. Bursa Uludağ Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi (Bursa Uludağ TTO)
2. Bursa Teknik Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi (Bursa TTO)
3. ARİNKOM Teknoloji Transfer Ofisi (ARİNKOM TTO)
4. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi (ETTOM)
5. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi (Bilecik TTO)

Bursa Uludağ Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi:

Kuruluş: Bursa Uludağ Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi Aralık 2012 tarihinde kurulmuş ve TÜBİTAK tarafından 2012 yılında başlatılan 1513-Teknoloji Transfer Ofisleri (TTO) Destekleme Programı kapsamında desteklenen ikinci 10 TTO projesi arasında yer almıştır.

Ekip: 2022 yılı itibarıyla genel müdür, genel müdür yardımcısı, AB ve uluslararası projeler koordinatörü, Fikri Sınai Mülkiyet Hakları (FSMH) ve ticarileştirme koordinatörü, patent uzman yardımcısı, girişimcilik ve şirketleşme koordinatörü ve kurumsal iletişim koordinatöründen oluşan toplam 7 kişilik bir ekip ile hizmet vermektedir.

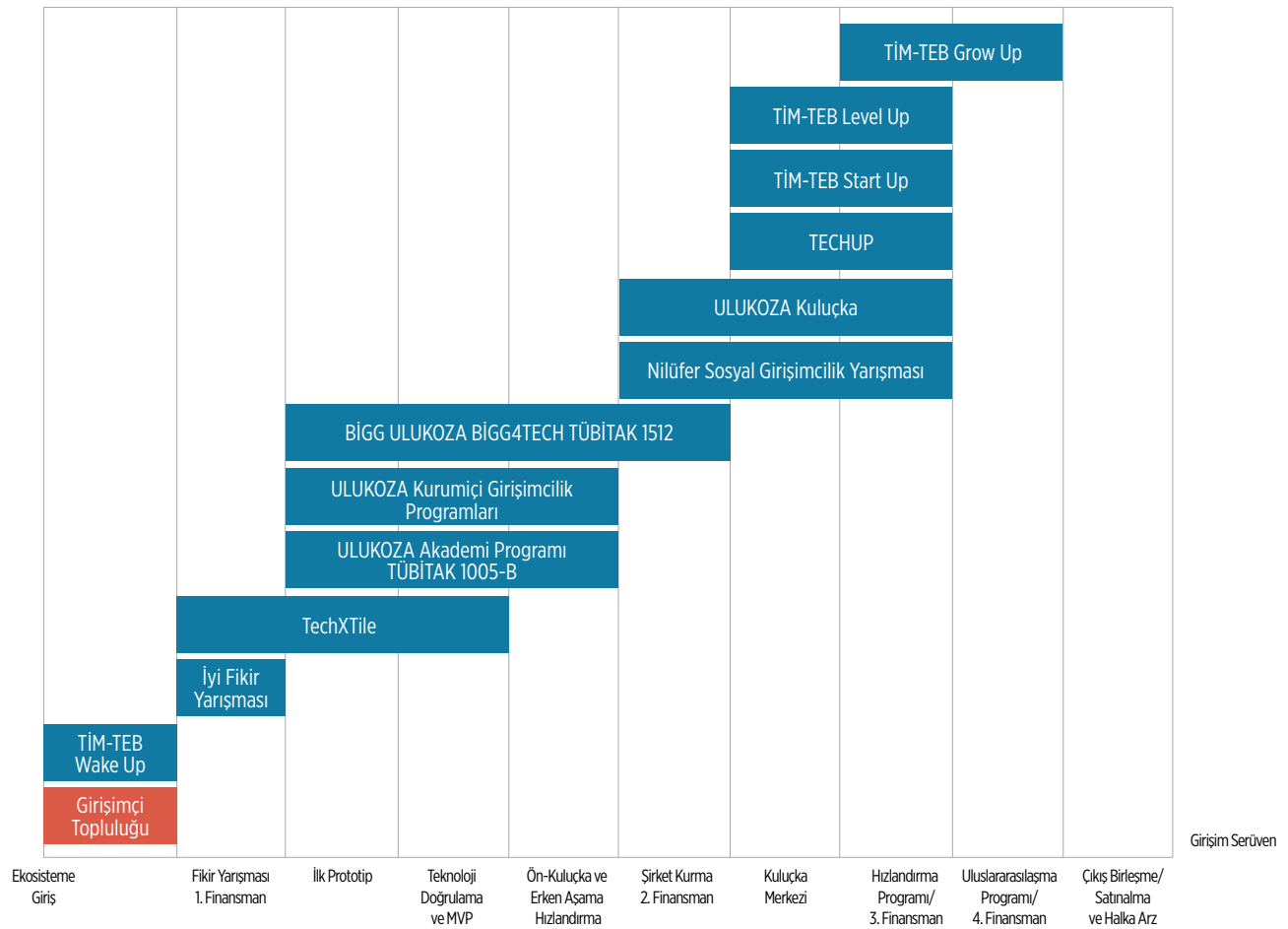
Sunulan Hizmetler: Üniversite Sanayi İş birliği: Düzenli firma ve akademisyen ziyaretleri ile

firmaların alabileceği danışmanlık ihtiyacı, akademisyenlerin verebileceği danışmanlık tespiti

Fikri Sınai Mülkiyet Hakları ve Ticarileştirme: Üniversitedeki araştırmacı ve buluşçulara yönelik patent ön araştırması, başvuru, tescil takibi gibi konularda danışmanlık ayrıca buluşların sanayiye transferi için patent değerlemesi, sanayi ve yatırım ağlarına tanıtılması, pazarlanması ve lisanslanması gibi hizmetler sağlanır.

Girişimcilik ve Şirketleşme: Bursa Uludağ TTO Bursa'daki girişimcilik ekosisteminin geliştirilmesi amacıyla fikirlerin oluşturulması aşamasından başlayarak ön kuluçka ve kuluçka merkezleri faaliyetleri, şirketleşme, hızlandırma ve uluslararasılaşmaya yönelik çalışmalar için paydaşlarla iş birliği ile yürütülen çeşitli programlar aracılığıyla hizmetler sunmaktadır.

Şekil 38. İki ve Üzeri Sayıda Teknopark Olan İller

Kaynak: (Uludağ TTO Girişimcilik ve Şirketleşme Hizmetleri, 2022)

Bursa Teknik Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi

Kuruluş: Bursa Teknik Üniversitesi bünyesinde Rektörlüğe bağlı bir birim olarak 24 Kasım 2017 tarihinde kurulmuş ve 26 Kasım 2018 tarihinde Anonim Şirket olmuştur.

Ekip: 2022 yılı itibarıyla genel müdür, 2 adet genel müdür yardımcısı, hukuk müşaviri, Ar-Ge odaklı iş geliştirme koordinatörü, idari süreçler, şirketleşme ve girişimcilik koordinatörü ve kurumsal iletişim koordinatöründen oluşan toplam 7 kişilik bir ekip ile hizmet vermektedir.

Sunulan Hizmetler: Proje Danışmanlığı ve eğitimleri: Akademisyenlere, girişimcilere ve sanayi temsilcileri için girişimcilik, proje yazımı ve yönetimi eğitimleri verilmekte; projeler, burslar ve hibelerle ilgili danışmanlık sağlanmaktadır.

Sanayi ile İş Birliği Danışmanlığı: Üniversite akademisyenlerinin uzmanlık alanlarına dair bir portföy hazırlanarak sanayicilerle eşleştirilmektedir. Sanayi odaklı projeler için akademisyenlere ve sanayicilere hibe danışmanlığı verilmektedir.

Fikri ve Sınai Haklar Desteği: İş fikirleri veya ürünler için patentlenebilirlik ön araştırması yapılmakta ayrıca patent başvurusu sürecinde danışmanlık sağlanmaktadır.

Girişimcilik Çalışmaları: Ön kuluçka merkezinde fikirlerinin iş fikrine dönüşmesi için danışmanlık verilmekte, kuluçka merkezinde girişimcilik mentorluğu, yatırımcı danışmanlığı ile akademi ve sanayi mentorluğu sunulmaktadır.

ARİNKOM Teknoloji Transfer Ofisi (ARİNKOM TTO)

Kuruluş: 13 Mart 2013 tarihinde Anadolu Üniversitesi Ar-Ge ve İnovasyon Koordinasyon Birimi olarak kurulan ARİNKOM TTO, 2014 yılı ocak ayından itibaren TÜBİTAK 1513 programı destekli bir arayüz olarak faaliyet göstermektedir. 2018 yılından bu yana da Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Teknik Üniversitesinin Teknoloji Transfer Ofisi olarak hizmetlerini sürdürmektedir.

Ekip: 2022 yılı itibarıyla üst yönetici, BİGG TEAM teknogirişim programı yürütücüsü, TTO yöneticisi, 2 yönetici yardımcısı, İdari ve Mali İşler Koordinatörü, projeler koordinatörü, Üniversite - Sektör İşbirliği Koordinatörü, 2 Fikri Haklar ve Ticarileştirme Koordinatörü, Girişimcilik ve Öğrenci Programları Koordinatörü, 2 Girişimcilik Koordinatörü, 3 danışman, Ön Büro Sorumlusu, Veri Hazırlama ve Kontrol Sorumlusu ve satın alma sorumlusundan oluşan toplam 19 kişilik bir ekip ile hizmet vermektedir.

Sunulan Hizmetler: Proje Bilgilendirme ve Destek Hizmetleri: Ulusal ve uluslararası Ar-Ge ve İnovasyon destekleri ve projeleri konusunda bilgilendirme ve danışmanlık verilmektedir.

Üniversite-Sektör İş Birliği Hizmetleri: Sanayi kuruluşlarının teknoloji gereksinimlerinin tespit edilerek, üniversite imkânları ile gerçekleştirilmesi ve Ar-Ge iş birlikleri için aracılık, yönlendirme ve koordinasyon destekleri sunulmaktadır.

Fikri Hak Süreçleri İçin Destek Hizmetleri: Üniversite ve araştırmacılarının fikri haklarının belirlenmesi, korunması için tescili ve ticarileştirilmesi ile ilgili destekler sağlanmaktadır.

Teknogirişim ve Sermaye Desteklerine Erişim ve Bilgilendirme: Anadolu Üniversitesi araştırmacılarının teknoloji tabanlı şirket kurarak yüksek ekonomik değer sağlanması amacıyla fikri hak yönetimi, sermaye desteklerine erişim, kuluçkacılık ya da teknoparklarda yer, hukuksal işlemler, iş geliştirme ve pazarlama gibi konularda danışmanlık ve mentorluk hizmetleri sağlanmaktadır.

Proje Tabanlı Staj (PTS) Hizmetleri: Etkin ve sonuç odaklı bu staj programı ile firmaların ihtiyaçları doğrultusunda tasarlanan projelerde Anadolu Üniversitesi'nin ilgili bölümünden öğrencilerin yer alması sağlanmaktadır.

Hukuksal Danışmanlık ve Sözleşme Yönetimi Hizmetleri: Yukarıda açıklanan tüm bu süreçler için gereken hukuksal konularda ve sözleşme yönetimi kapsamında danışmanlıklar sunulmaktadır.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi (ETTOM)

Kuruluş: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nin teknoloji transfer faaliyetlerini ulusal ve uluslararası düzeyde yürütmek üzere 27 Aralık 2013 tarihinde kurulan ETTOM, TÜBİTAK tarafından desteklenen bir TTO olarak hizmet vermektedir.

Ekip: 2022 yılı itibarıyla Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürü, Ulusal ve Uluslararası Fonlar Koordinatörü, Strateji Geliştirme Uzmanı, Üniversite ve Sanayi İş Birliği Koordinatörü, 2 Üniversite ve Sanayi İş Birliği Uzman Yardımcısı, İş Geliştirme Uzmanı, FSMH Koordinatörü ve uzman yardımcısı, Girişimcilik Koordinatörü, uzmanı ve stajyeri, Ulusal ve Uluslararası Projeler Stajyeri, teknik ve ofis destek elemanlarından oluşan toplam 15 kişilik bir ekip ile hizmet vermektedir.

Sunulan Hizmetler: Üniversite Sanayi İş Birliği hizmetleri: Üniversite bünyesindeki

akademisyenler ile sanayicilerin KOSGEB veya TÜBİTAK gibi projeler, Ar-Ge danışmanlığı ya da Ar-Ge niteliği olmayan danışmanlıklar kapsamında eşleştirilmesi ve sanayi firmalarının bu bağlamdaki ihtiyaçlarının sağlanmasına yönelik hizmetler verilmektedir.

FSMH hizmetleri: Üniversite araştırmacıları, kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar ve girişimci buluşlarının korunmasına ve ticarileşmesine yönelik süreçlerde danışmanlık sağlanmaktadır.

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi (Bilecik TTO)

Kuruluş: Bilecik TTO ilin sanayicileri, kamu kurumları, meslek odaları ve halkı ile öğretim üyelerini buluşturacak bir platform olarak 2017 yılında kurulmuştur

Ekip: 2022 yılı itibarıyla koordinatör ve koordinatör yardımcısı, Modül 2-4 Akademik Danışmanı ve büro personelinden oluşan 4 kişilik bir ekip ile hizmet vermektedir.

Sunulan Hizmetler: Üniversite Sanayi İş birliği hizmetleri: Üniversite bünyesindeki akademisyenler ile sanayicilerin KOSGEB veya TÜBİTAK gibi projeler, Ar-Ge danışmanlığı ya da Ar-Ge niteliği olmayan danışmanlıklar kapsamında eşleştirilmesi ve sanayi firmalarının bu bağlamdaki ihtiyaçlarının sağlanmasına yönelik hizmetler verilmektedir.

FSMH hizmetleri: Üniversite araştırmacıları, kamu destekli projelerde ortaya çıkan buluşlar ve girişimci buluşlarının korunmasına ve ticarileşmesine yönelik süreçlerde danışmanlık sağlanmaktadır.

KULUÇKA MERKEZLERİ

ANAÇ Ön Kuluçka Merkezi - Eskişehir

ARİNKOM TTO bünyesinde bulunan ANAÇ Kuluçka Merkezi teknolojik iş fikri olan girişimcilere destek olmak ve teknolojiye dayalı firmaların kuruluşunu hızlandırmak, girişimcilik ekosisteminin gelişmesine ve büyümesine destek olmayı amaçlamaktadır.

Girişimcilere ilk adım sermaye desteği sağlamanın yanı sıra mentorluk hizmetleri, eğitimler, networking ile yatırımcıyla girişimci arasında köprü kurma, profesyonel hizmetlerin nereden ve nasıl alınacağı konusunda danışmanlık yapma ve Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Teknik Üniversitesi Laboratuvar Altyapısından Yararlandırma gibi farklı alanlarda imkânlar sunulmaktadır.

Tepebaşı Sosyal Kuluçka Merkezi - Eskişehir

Berlin'in Treptow-Köpenick Belediyesi ile Eskişehir Tepebaşı Belediyesi'nin 2010 yılında "Kardeş Belediye" olması sonrasında iki belediye arasında iş birliğinin geliştirilmesi, Almanya ile Türkiye arasında sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında teknik, finansal destek ve personel desteği sağlamak amacıyla "Engagement Global GmbH" fonu ile sosyal girişimleri destekleyen bir sosyal kuluçka merkezi olarak kurulmuştur.

Eskişehir'deki istihdam yetersizliği, şehirde sosyal girişimleri destekleyen yapıların eksikliği, girişimci adaylarının şirket kurma süreçleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, ihtiyaçları olan konularda mentor desteğine nasıl ulaşacaklarını bilmemeleri, fikri haklar ve patent araştırması gibi konularda nasıl araştırma yapılacağına bilinmemesi gibi sorunlar kuluçka merkezinin kurulmasının çıkış noktasını oluşturmuştur. Merkezde sosyal girişimcilere yönelik ücretsiz ofis ve toplantı odası imkânı, eğitim ve mentor desteği, fikir üretme atölyeleri, hibe destekleri danışmanlığı, hukuki ve finansal danışmanlık, iş ve ürün geliştirme hizmeti, uluslararasılaştırma ve ağ kurma (networking) hizmeti sağlanmaktadır.

ULUTEK Teknopark Kuluçka Merkezi - Bursa

Kuluçka Merkezi: ULUTEK Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nde Kuluçka hizmetlerine 2012 yılında 15 girişimci kapasiteli kuluçka alanı ile başlanmış olup yeni ve modern çalışma ofisleri ile mevcut kapasite yaklaşık 3 katına çıkarılmıştır. Kuluçka Merkezinde öncelikli olarak TÜBİTAK ve KOSGEB

desteklerini almaya hak kazanan Ar-Ge, teknolojik yenilik, yazılım ve tasarım faaliyetlerinde bulunan, gerçek ya da tüzel kişiliğe sahip erken aşama girişimcilere açık ve kapalı ofis hizmeti sunulmaktadır. Girişimciler bu hizmetten 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanun ve Yönetmeliğine istinaden azami 36 ay yararlanmaktadır. 2012 yılında faaliyete başlayan merkezden şimdiye kadar 81 girişimci yararlanmış olup 46 girişimci mezun edilmiştir.

Ön Kuluçka Merkezi: ULUTEK Teknoloji Geliştirme Bölgesi'nde ön kuluçka hizmetleri 2015 yılı itibarı ile başlatılmıştır. Bu çerçevede halihazırda 165m²'lik bir mekân ön kuluçka alanı olarak ayrılmış ve hizmet verilmektedir. Bursa Uludağ Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi A.Ş. tarafından yürütülen BIGG ULUKOZA programı kapsamında girişimciler ve TİMTEB Girişim Evi ofisinden yararlanan girişimciler ön kuluçkada yer almaktadır.

Bursa Uludağ Üniversitesi Teknoloji Transfer Ofisi'nin bir markası olan ULUKOZA, teknoloji tabanlı girişimcilik merkezi ve TÜBİTAK 1512 BIGG Resmi uygulayıcı kuruluşudur. Bünyesinde fikir aşaması ve erken aşama hızlandırma programları, küreselleşme programı, ön kuluçka ve kuluçka merkezlerinin yönetilmesi ve yürütülmesi faaliyetlerini gerçekleştirir.

Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) ve Türk Ekonomi Bankası (TEB) iş birliği ile kurulan TİM-TEB Girişim Evi, ihracat potansiyeli bulunan ve/veya yurtdışı açılım olanaklarına sahip projeleri/ürünleri olan girişimcileri desteklemek üzere kurulmuş girişimci yetiştirme ve işletme geliştirme merkezidir. 2015 yılında faaliyete başlayan ön kuluçka merkezinden şimdiye kadar 439 girişimci yararlanmıştır.

ULUTEK Teknoloji Geliştirme Bölgesi Kuluçka ve Ön Kuluçka Merkezi'nde yer alan girişimcilere; ofis ve toplantı salonları, eğitim ve seminerler, sektörel ve profesyonel mentorluk, teknik ve akademik danışmanlıklar, üniversite ve sanayi iş birliği altyapısı, yatırım ve kamu fonlarına erişim imkanları ücretsiz olarak sunulmaktadır.

TİM TEB Girişim Evi – Bursa

2015 yılında Türkiye'nin farklı köşelerine yayılmaya başlayarak 10 ilde faaliyet gösteren TİM-TEB Girişim Evleri ülkemizin girişimcilik, teknoloji ve ihracat alanlarında gelişme mücadelesine katkı vermektedir. TİM-TEB Girişim Evi, Bursa'da da yenilikçi, yüksek katma değerli ve ihracat potansiyeline de sahip kuluçka, hızlandırma ve büyüme aşamalarındaki girişimcileri ve girişimci işletmeleri geliştirme ve güçlendirmeye yönelik eğitim ve danışmanlık gibi faaliyetler ve etkinlikler düzenlemektedir.

Bursa'da Uludağ Teknoloji Geliştirme Bölgesi içerisinde 165 metrekarelik bir alanda 20 girişim kapasitesiyle hizmet veren TİM TEB Girişim Evi ile girişimciler; ofis kullanımı, iş yönetimi, iş geliştirme, finans, pazarlama, satış, dış ticaret, yatırım, kamu destekleri ve iş hayatı ile ilgili birçok hususta desteklenmektedir.

Simbiyoz Aktivite Sosyal Kuluçka ve Girişimcilik Merkezi - Bursa

Simbiyoz Aktivite, girişimcilik potansiyeli taşıyan bireylere sosyal girişimciliği tanıtarak, fikirlerini işe dönüştürmek için fırsatlar sunan, ön program ve kuluçka programlarıyla sosyal girişimcilere her bir aşamada yol gösterici olma amacıyla faaliyetler yürüten bir aktivite ve girişimcilik merkezidir.

Merkezin kuluçka merkezinde sosyal girişimcilerin ofis ve çalışma alanı gereksinimlerini karşılayabilecekleri; hem ortak çalışmak isteyenler için co-working alanı hem de bireysel çalışmak isteyenler için hazır ofis alanları sunulmaktadır. Bunların yanı sıra sanal ofis kiralama ve toplantı salonu hizmeti de sunulmaktadır. Bununla birlikte girişimcilik merkezi tarafından girişimcilik ve sosyal girişimcilik, dijital dönüşüm, proje yönetimi ve inovasyon gibi eğitimler verilmektedir.

GİRİŞİMCİLİK MERKEZLERİ

Nilüfer Sosyal Girişimcilik Merkezi - Bursa

BEBKA'nın 2019 yılı Girişimcilik Mali Destek Programı kapsamında hibe almaya hak kazanarak Bursa Nilüfer Belediyesi tarafından hayata geçirilmiştir. 500 metre karelik bir alanda kurulan Nilüfer Sosyal Girişimcilik Merkezi; eğitim ve etkinlik alanı, atölye, paylaşımlı ofis alanı, sosyalleşme alanı ve idarî ofisler olmak üzere 5 bölümden oluşmakta ayrıca bir adet toplantı salonu bulunmaktadır.

Bursa'da sosyal girişim potansiyelini geliştirmeyi ve sosyal sorunlara kalıcı çözümler getirmeyi hedefleyen merkez, sosyal fayda yaratacak yenilikçi iş fikirleri olan girişimcilere çeşitli eğitimlerle rehberlik etmekte, mentorluk sağlamakta, fon bulmalarına destek olmakta ve sosyal girişimcilere yönelik yarışma ve etkinlikler düzenlemektedir.

Bursa İnovasyon Merkezi

Girişimcilik ekosistemine katkı vermek amacıyla öğrenci ve öğretmenlerin yaratıcı fikirlerinin desteklenerek, katma değerli ürün ve hizmetlere dönüştürüldüğü "Bursa İnovasyon Merkezi" Bursa İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve BEBKA iş birliği ile Ağustos 2021 de faaliyete geçmiştir.

Merkez, Millî Eğitim Bakanlığı'nın 2023 vizyonunda yer alan 21. yüzyıl yetkinliklerini kazandırılmasına yönelik, yaratıcılık, yenilikçilik, iletişim, takım çalışması, eleştirel düşünce gibi sosyal duygusal, bilişsel becerilerin gelişimi ve olgunlaşması yaklaşımını benimsemektedir. Merkezde girişimcilik becerileri eğitimi, dijital tasarım, kodlama eğitimi programları içeren atölyeler düzenlenmektedir. İnovatif teknoloji odaklı atölyeler aracılığıyla da girişimci kültürünün erken yaşlardan itibaren oluşmasını ve yaygınlaşmasını hedeflenmektedir.

Nilüfer İnovasyon Merkezi - Bursa

Nilüfer İnovasyon Merkezi Bursa Nilüfer Belediyesi tarafından 2016 yılında Nilüfer'e ve kente değer katacak yaratıcı ve yenilikçi fikirlerin üretilmesi, uygun olanlar için dış kaynaklardan fonlanması için çalışmalar yapmak üzere kurulmuştur.

Toplumda inovasyon, yaratıcılık ve girişimcilik algısının yükseltilmesine ilişkin inovasyon ve girişimcilik odaklı seminerler ve çalıştay gibi etkinlikler düzenlemekte, AB ve devlet destekleri tanıtım ve proje yazma eğitimleri vermekte ve AB projeleri ile ilçedeki sorunlara inovatif çözümler sağlamaktadır.

Tepebaşı Belediyesi Sosyal Kuluçka Merkezi

Eskişehir ilinde merkez Tepebaşı ilçesinde sosyal girişimcilere ve sivil toplum kuruluşlarına hibe, hukuk, finans, iş ve ürün geliştirme, uluslararasılaşma ve ağ kurma desteği ile ücretsiz ofis, eğitim ve mentor desteği ile sunan merkez; 2010 yılında Tepebaşı ve Treptow-Köpenick Belediyeleri arasında imzalanan kardeş şehir anlaşmasını takiben Almanya ile Türkiye arasında sürdürülebilir kalkınma hedefleri kapsamında teknik, finansal destek ve personel desteği sağlamak amacıyla "Engagement Global GmbH" fonu vasıtasıyla kurulmuştur.

3.7. Yaratıcı Kültür Endüstrileri

Kültür Endüstrileri; İngiltere Dijital, Kültür, Medya ve Spor Dairesi Başkanlığı tarafından önerilen tasnif temel alınarak mevcut durum irdelenmiştir. Önerilen yaratıcı kültür endüstrilerinin tasnifi, İzmir Kalkınma Ajansı tarafından Türkiye'de yaratıcı endüstrilerin İBBS – 2 Bölgeleri Düzeyinde Analizi: İzmir'e Bir Bakış isimli raporda aşağıdaki şekilde detaylandırılmıştır.

Tablo 72. Kültür Endüstrisini Oluşturan Alt Sektörler

Nace Rev 2 Sınıf	Sektör	Nace Rev 2 Sınıf	Sektör
	Reklam ve Pazarlama	5829	Diğer yazılım programlarının yayımlanması
7021	Halkla ilişkiler ve iletişim faaliyetleri	6201	Bilgisayar programlama faaliyetleri
7311	Reklam ajanslarının faaliyetleri	6202	Bilgisayar danışmanlık faaliyetleri
7312	Çeşitli medya reklamları için alan ve zamanın bir ücret veya sözleşmeye dayalı olarak satışı		Yayıncılık
	Mimarlık	5811	Kitap yayımı
7111	Mimarlık faaliyetleri	5812	Rehberlerin ve posta adres listelerinin yayımlanması
	El Sanatları	5813	Gazetelerin yayımlanması
3212	Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı	5814	Dergi ve süreli yayınların yayımlanması
	Tasarım: Ürün, Grafik ve Moda Tasarım	5819	Diğer yayıncılık faaliyetleri
7410	Uzmanlaşmış tasarım faaliyetleri	7430	Tercüme ve sözlü tercüme faaliyetleri
	Film, TV, Video, Radyo ve Fotoğraf		Müze, Galeri ve Kütüphaneler
5911	Sinema filmi, video ve televizyon programları yapım faaliyetleri	9101	Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri
5912	Sinema filmi, video ve televizyon programları çekim sonrası faaliyetleri	9102	Müzelerin faaliyetleri
5913	Sinema filmi, video ve televizyon programları dağıtım faaliyetleri		Müzik, Performans ve Görsel Sanatlar
5914	Sinema filmi gösterim faaliyetleri	5920	Ses kaydı ve müzik yayıncılığı faaliyetleri
6010	Radyo yayıncılığı	8552	Kültürel eğitim
6020	Televizyon programcılığı ve yayıncılığı faaliyetleri	9001	Gösteri sanatları
7420	Fotoğrafçılık faaliyetleri	9002	Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler
	Bilgi Teknolojileri, Yazılım ve Bilgisayar Hizmetleri	9003	Sanatsal yaratıcılık faaliyetleri
5821	Kitap yayımı	9004	Sanat tesislerinin işletilmesi

Kaynak: (URAP Araştırma Laboratuvarı, 2015)

TÜİK 2015 yılından itibaren sınıflara göre istihdam ve işyeri sayısı verilerini paylaşmayı durduğu için sadece SGK istatistiklerinden sektör bölümlerine göre istihdam ve işyeri sayılarına ulaşılabilmektedir. Diğer imalatlar, diğer mesleki, bilim ve tek. faal. ve eğitim sektörlerinde kültür endüstri atlında yer alan alt sınıfların verisine ulaşamadığı için değerlendirme dışında tutmak doğru bir yaklaşım olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri kültür endüstrisinin mevcut durumu aşağıdaki gibidir:

Bursa

Bursa ilinde kültür endüstrisinde faaliyette bulunan 1.885 işyeri (2016) sayısı %15,13 oranında artış göstermiş ve 2020 yılı itibarıyla 2.221 işyeri sayısına ulaşmıştır. Doğal olarak istihdam sayısı da %10,89 oranında artış sağlayarak 12.506'dan 14.034'e yükselmiştir. Bu durumda kültür endüstrisinin büyüdüğü söylenebilir.

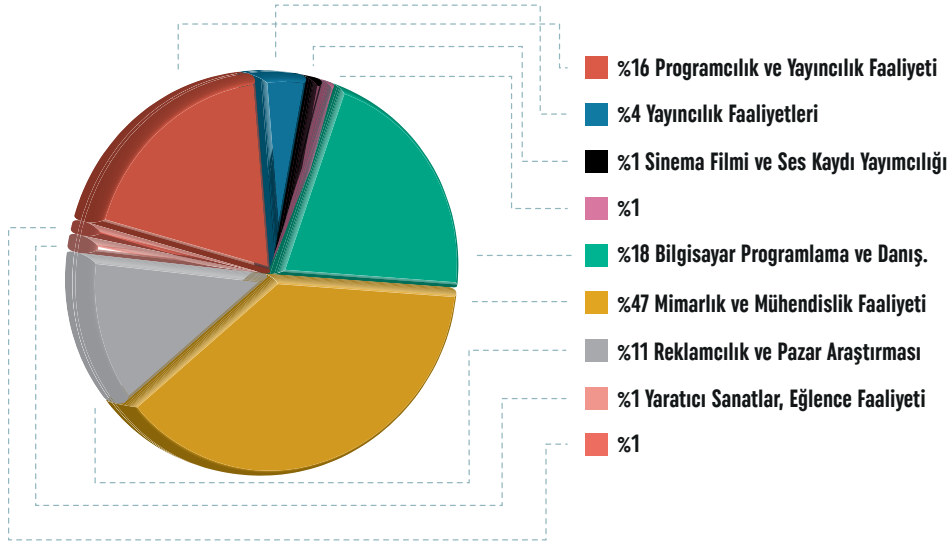
Son yıllarda yazılım ve kompakt tasarımlara olan artan ihtiyaçlar doğrultusunda bilgisayar programlama ve danışmanlık ve mimarlık ve mühendislik faaliyeti sektörlerinde işyeri sayısı ve istihdam sayısı artmıştır.

Tablo 73. Bursa İli Kültür Endüstri İşyeri ve Sigortalı Sayıları, 2016-2020

Yıllar	2016		2017		2018		2019		2020	
	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı
Bursa İli Kültür Endüstri Sektörleri										
Diğer İmalatlar	125	697	136	776	149	1.081	162	1.285	200	1.621
Yayımcılık Faaliyetleri	96	569	80	705	79	688	85	607	87	528
Sinema Filmi ve Ses Kaydı Yayımcılığı	19	135	26	164	27	179	26	171	27	122
Programcılık ve Yayıncılık Faal.	28	244	22	305	19	225	21	133	19	127
Bilgisayar Programlama ve Danış.	232	1.170	262	1342	317	1.576	351	1.752	392	1.933
İdari Danışmanlık Faaliyetleri	310	1.962	347	2.257	351	2.122	342	2.263	355	2.523
Mimarlık ve Mühendislik Faaliyeti	914	6.022	1.000	6.758	988	6.314	946	6.044	1.050	6.897
Reklamcılık ve Pazar Araştırması	249	2.070	260	1.612	249	1.506	235	1.443	240	1.511
Diğer Mesleki, Bilim. ve Tek. Faal.	352	1.282	391	1.383	394	1.425	417	1.601	423	1.753
Eğitim	1.111	21.072	1.161	19.260	1.245	21.116	1.346	21.840	1.332	20.718
Yaratıcı Sanatlar, Eğlence Faal.	30	255	34	251	27	277	29	341	29	246
Kütüphane, Arşiv ve Müzeler	7	79	8	67	7	32	10	82	22	147
TOPLAM	3.473	35.557	3.727	34.880	3.852	36.541	3970	37.562	4176	38.126

Kaynak: (SGK, 2022)

Şekil 40. Bursa İli Kültür Endüstrisi Sektör Payları

Kaynak: (SGK, 2022)

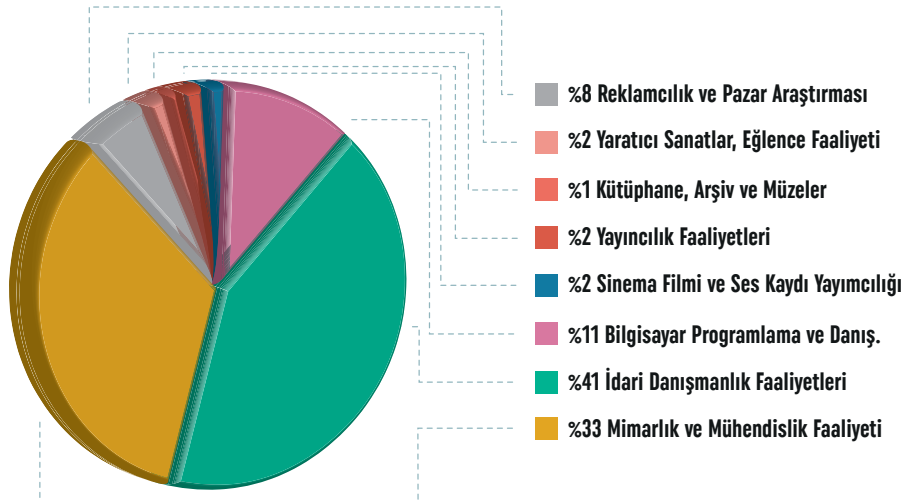
Bursa'da Kültür Endüstrisini oluşturan alt sektörlere bakıldığında %47'si mimarlık ve mühendislik faaliyetlerden oluşmaktadır. %18'i bilgisayar programlama ve danışmanlık ve %16'sı ise yaratıcı sanatlar, eğlence faaliyetlerinden oluşmaktadır. Kültür Endüstrisinin temelini oluşturan sinema filmi ve ses kaydı yapımcılığı ise 22 adet iş yeriyle sektörün %1,22'sine sahiptir.

Eskişehir

Eskişehir ilinde kültür endüstrisinde faaliyette bulunan 931 işyeri (2016) sayısı %9,45 oranında azalmış ve 2020 yılı itibarıyla 847 işyeri sayısına gerilemiştir. Bu durumun sebebi idari danışmanlık faaliyetlerindeki işyeri sayısının 444'den (2016) 347'ye (2020 yılı) gerileyerek %11,45 oranında düşmesiyle açıklanabilir. İstihdam sayısı ise %6,66 oranında düşüş sağlayarak 2.768'den 2.438'e yükselmiştir.

Diğer sektörlerin istatistikleri incelendiğinde mimarlık ve mühendislik faaliyetlerinde %1,15 oranında düşüş, özellikle bilgisayar programlama ve danışmanlık %3,49 ve yaratıcı sanatlar, eğlence faaliyetleri %1,67 oranında artış sağlamıştır. Son yıllarda kültür endüstrisinde sektör payını en çok artıran %2,48 ile bilgisayar programlama ve danışmanlık faaliyetleridir. Bu bakımdan yazılım sektörü Eskişehir kültür endüstrisinde ön plana çıkmaktadır.

Şekil 41. Eskişehir İli Kültür Endüstrisi Sektör Payları

Kaynak: (SGK, 2022)

Diğer illerin aksine Eskişehir'de kültür endüstrisini oluşturan alt sektörler incelendiğinde %33'ü mimarlık ve mühendislik faaliyetlerden oluşmaktadır. %11'i bilgisayar programlama ve danışmanlık ve %41'i ise idari danışmanlık faaliyetlerden oluşmaktadır. Kültür endüstrisinin temelini oluşturan sinema filmi ve ses kaydı yapıcılığı ise Eskişehir'de animasyon alanında gelişmiş durumda ve il ölçeğine göre endüstrinin %2'sini oluşturmaktadır.

Tablo 74. Eskişehir İli Kültür Endüstri İşyeri ve Sigortalı Sayıları, 2016-2020

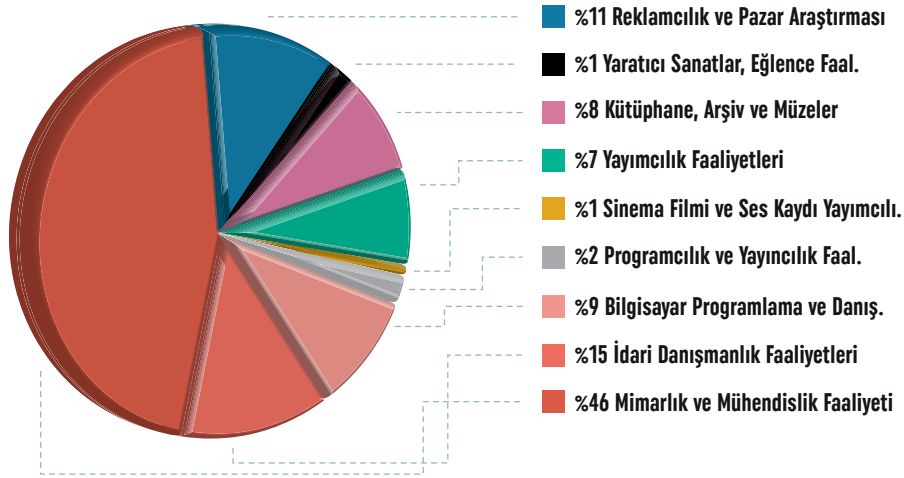
Yıllar	2016		2017		2018		2019		2020	
	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı
Eskişehir İli Kültür Endüstri Sektörleri										
Diğer İmalatlar	38	217	44	239	51	272	55	306	57	366
Yayımcılık Faaliyetleri	26	177	17	171	20	193	23	183	20	153
Sinema Filmi ve Ses Kaydı Yayımcılığı	5	39	7	54	8	58	13	83	14	65
Programcılık ve Yayıncılık Faal.	5	14	8	30	8	26	6	28	5	29
Bilgisayar Programlama ve Danış.	70	287	72	315	71	314	82	413	91	460
İdari Danışmanlık Faaliyetleri	444	2.768	408	2.523	391	2.526	368	2.479	347	2.438
Mimarlık ve Mühendislik Faaliyeti	295	1.415	291	1.414	291	1.339	278	1.192	281	1.358
Reklamcılık ve Pazar Araştırması	68	294	65	252	64	238	63	259	65	299
Diğer Mesleki, Bilim. ve Tek. Faal.	52	274	72	306	69	273	76	314	78	387
Eğitim	404	9.225	396	5.853	456	6.361	465	6.628	442	7.832
Yaratıcı Sanatlar, Eğlence Faal.	12	41	8	35	13	81	15	133	14	124
Kütüphane, Arşiv ve Müzeler	6	15	8	30	8	30	8	39	10	32

Kaynak: (SGK, 2022)

Bilecik

Bilecik ilinde kültür endüstrisinde faaliyette bulunan 87 işyeri (2016) sayısı %18,69 oranında artış göstermiş ve 2020 yılı itibarıyla 107 işyeri sayısına ulaşmıştır. İşyeri sayısındaki artışın aksine istihdamda ise %3,56 oranında azalma gerçekleşmiştir. Bu durumun sebebi bilgisayar programlama ve danışmanlık sektörünün 2016 yılından 2020 yılına gelinen süreçte istihdam sayısının %31,33 oranında azalarak 167 istihdam sayısından 26 istihdam sayısına düşmesi ile açıklanabilir. Bu durumda Bilecik'te yazılım sektörünün kısmen küçülmeye gittiği söylenebilir. Aynı zamanda mimarlık ve mühendislik faaliyetlerinde istihdam oranı %15,33 artmıştır.

Şekil 42. Bilecik İli Kültür Endüstrisi Sektör Payları

Kaynak: (SGK, 2022)

Mevcut durumda Bilecik ilinde kültür endüstrisinin yarısına yakınına mimarlık ve mühendislik faaliyeti sektörü oluşturmaktadır. İl ölçeğine göre bilgisayar programlama ve danışmanlık sektörü, kültür endüstrisini oluşturan 4. sektör konumundadır. Kültür endüstrisinin temelini oluşturan sinema filmi ve ses kaydı yapımcılığı ise 1 adet iş yerine sahiptir. Bilecik'te kültür endüstrisinin diğer illere göre daha küçük ve gelişmekte olduğu söylenebilir.

Tablo 75. Bilecik İli 2016 – 2020 Yılları Arası Kültür Endüstri İşyeri ve Sigortalı Sayıları

Yıllar	2016		2017		2018		2019		2020	
	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı
Bilecik İli Kültür Endüstrisi Sektörleri										
Diğer İmalatlar	4	19	4	14	5	14	4	11	4	11
Yayımcılık Faaliyetleri	7	23	5	27	7	38	6	32	7	30
Sinema Filmi ve Ses Kaydı Yayımcılı.	0	0	0	0	1	1	1	3	1	1
Programcılık ve Yayıncılık Faal.	1	1	1	3	2	3	2	3	2	4

Yıllar	2016		2017		2018		2019		2020	
Bilgisayar Programlama ve Danış.	9	167	10	164	7	15	10	20	10	26
İdari Danışmanlık Faaliyetleri	12	101	17	138	17	166	18	175	16	119
Mimarlık ve Mühendislik Faaliyeti	47	145	45	185	43	186	38	146	49	214
Reklamcılık ve Pazar Araştırması	10	26	13	30	12	27	13	36	12	36
Diğer Mesleki, Bilim. ve Tek. Faal.	10	33	12	39	20	46	22	48	16	76
Eğitim	148	1.074	137	891	136	978	144	1.095	126	1.060
Yaratıcı Sanatlar, Eğlence Faal.	0	0	0	0	1	1	0	0	1	4
Kütüphane, Arşiv ve Müzeler	1	3	3	6	3	6	4	8	9	16

Kaynak: (SGK, 2022)

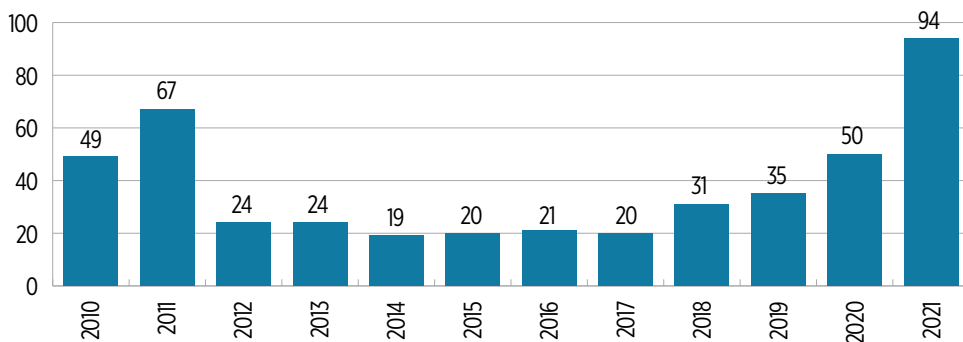
3.8. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerindeki doğrudan yabancı yatırımlar incelenmiştir.

3.8.1. Bursa

Türkiye’de doğrudan yabancı sermayenin en çok tercih ettiği illerden biri de Bursa’dır. Yabancı sermaye tarafından Bursa’nın yoğun olarak tercih edilmesinin sebepleri arasında ilin hammadde ve yeraltı kaynakları, ulaşım ağı, gelişmiş sanayi altyapısı, sektörel kümelenme ve lojistik gelmektedir.

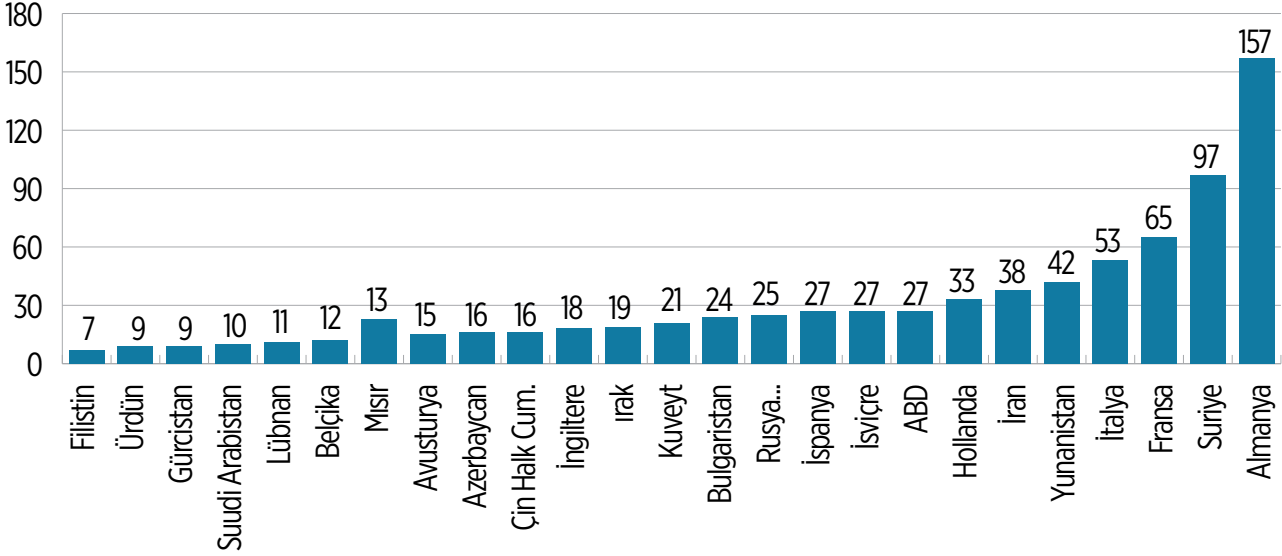
Şekil 43. Bursa İli Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Bursa'da 2022 yılı itibariyle 72 farklı ülkeden toplamda 927 adet doğrudan yabancı sermaye yatırımı bulunmaktadır. Özellikle yabancı sermaye yatırımlarında 2000'li yılların başlarında artış yaşanmıştır. Bursa'ya doğrudan yabancı sermaye gelişiminin en yüksek olduğu yıl 2021 yılıdır. Son yıllarda yabancı yatırımcı sayısının artmasına bölgesel tanıtım ve teşvikler konusunda gerçekleştirilen faaliyetler ciddi katkı sağlamıştır.

Şekil 44. Bursa İli Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı

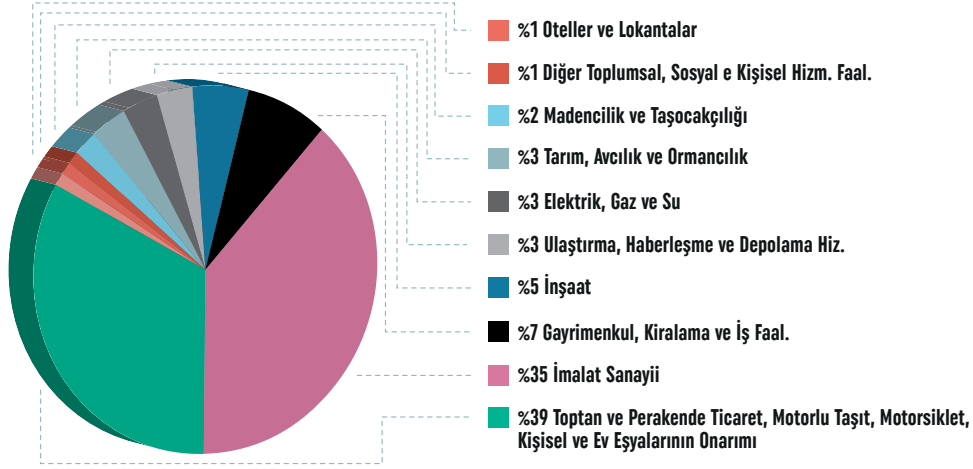

*Grafikte ilk 25 ülkenin verisine yer verilmiştir.
Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Sırasıyla Almanya, Suriye, Fransa, İtalya ve Yunanistan yabancı yatırımcı sayısı bakımından ilk 5 ülke sıralamasını oluşturmaktadır. İstatistiklerden yola çıkarak yabancı yatırımcının Türkiye ve Bursa'ya gelmesinin en önemli sebeplerinden birisi ise güven ortamı ve komşu ülkelerin yaşadığı çeşitli güvenlik sorunları olarak belirtilebilir.

- Almanya'dan gelen doğrudan yabancı sermaye %37 oranında otomotiv imalat sanayisine yatırım yapmaktadır.
- Suriye'den gelen doğrudan yabancı sermaye %43,30'u toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç) faaliyetlerinde bulunmaktadır.
- Fransa'dan gelen doğrudan yabancı sermayenin %20'si toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç) faaliyetlerinde bulunmakta ve %21,5'i ise otomotiv imalat sektörüne yatırım yapmaktadır.
- İtalya'dan gelen doğrudan yabancı sermayenin %36'sı otomotiv imalat sektöründe yatırım yapmakta ve %15'i ise toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç) faaliyetlerinde bulunmaktadır.
- Yunanistan'dan gelen doğrudan yabancı sermayenin %54,76'sı toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç) faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Şekil 45. Bursa İli Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı

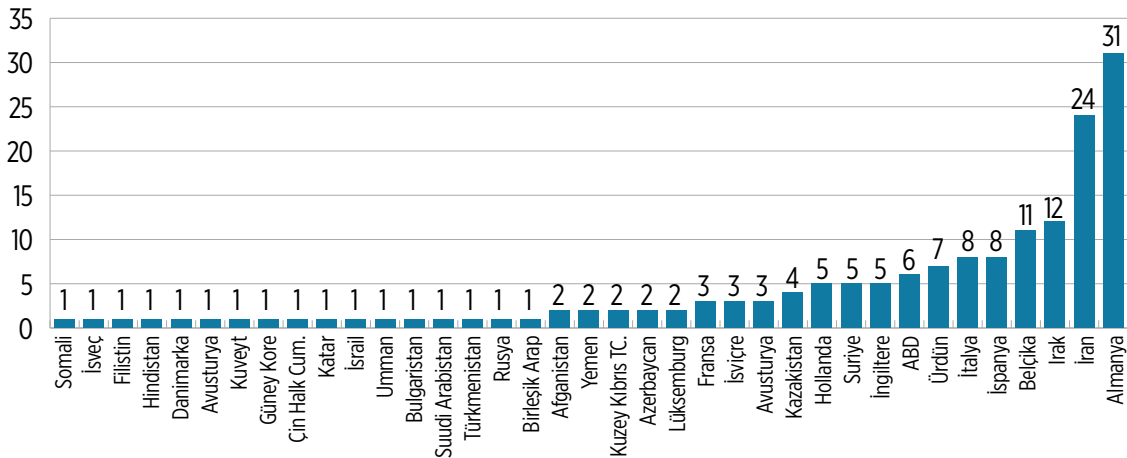
Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Doğrudan yabancı yatırımcıların %39'u toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç), %35'i imalat sanayi, %7'si gayrimenkul ve kiralama ve %5'i ise inşaat sektöründe faaliyetlerine devam etmektedir. İstatistiklere bakıldığında yabancı sermayenin sadece %35'i imalat sanayi için Bursa'ya yatırım yapmaktadır.

3.8.2. Eskişehir

Eskişehir'i en çok tercih eden ülkelerin başında Bursa'da olduğu gibi Almanya gelmektedir. Eskişehir, toplamda 37 farklı ülkeden 162 adet yabancı yatırımcıya ev sahipliği yapmaktadır. Eskişehir'de yatırım yapan ülkelere bakıldığında sıralamasıyla Almanya, İran, Irak, Belçika ilk 4 ülke sıralamasını oluşturmakta ve İspanya ve İtalya ise 5. sırayı paylaşmaktadır.

Şekil 46. Eskişehir İli Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

İlk 5 sırada yer alan ülkelerin yoğun olarak yatırım yaptığı sektörler bakımından;

- Almanya'dan gelen doğrudan yabancı sermayenin %19,35'i toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç), %10'unu kimya sektörü ve %10'u ise gayri menkul sektöründe yatırım yapmaktadır.
- İran'dan gelen doğrudan yabancı sermayenin %25'i toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu

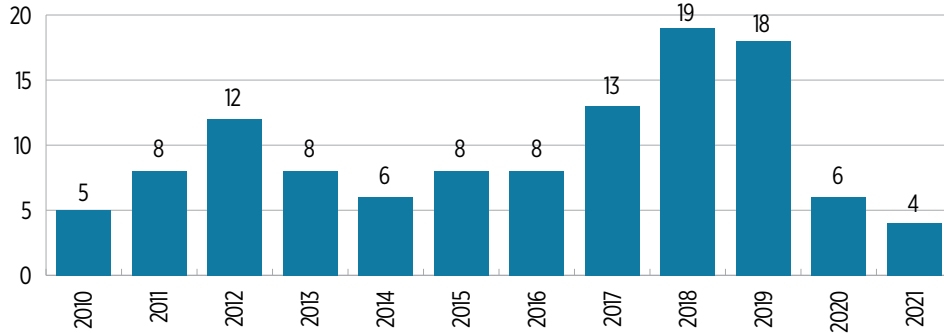
taşıtlar ve motosikletler hariç), %12,5'i gayrimenkul ve %8,3'ü tarım sektöründe yatırım yapmaktadır.

- Irak'tan gelen doğrudan yabancı sermayenin %41,66'sı perakende ticaret alanında yatırım yapmaktadır.
- Belçika'dan gelen doğrudan yabancı sermayenin %27,27'si toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç) sektöründe yatırım yapmaktadır.
- İspanya'dan gelen doğrudan yabancı sermayenin %25'i toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç) ve diğer bir %25'i ise enerji sektöründe yatırım yapmaktadır.

İtalya'dan gelen doğrudan yabancı sermayenin %25'i toptan ticaret ve komisyonculuk (motorlu taşıtlar ve motosikletler hariç) sektöründe yatırım yapmaktadır.

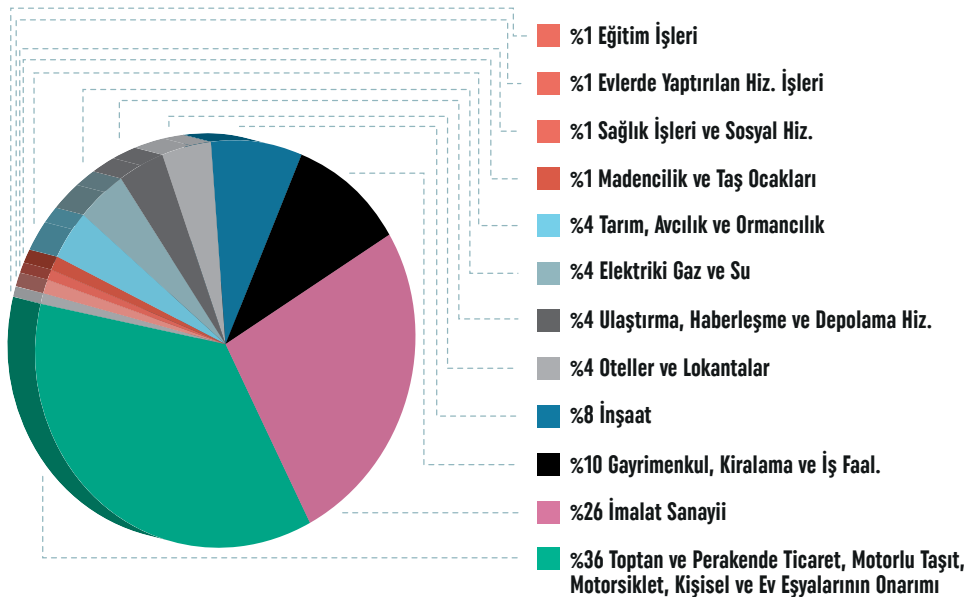
Genel olarak toptan ticaret ve komisyonculuk altında ses yalıtım ürünleri, otomotiv servisi, dayanıklı tüketim malları ve madencilik alanlarında, unlu mamuller, eğitim, yapı malzemeleri, endüstriyel ürünler vb. alanlarda faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bursa ilinde olduğu gibi Eskişehir'de de yabancı yatırımcıların geliş yıllarına göre dağılımını gösteren istatistikler incelendiğinde 2000 yılından sonra artış yaşanmaya başlandığı görülmektedir.

Şekil 47. Eskişehir İli Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022

Şekil 48. Eskişehir İli Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı

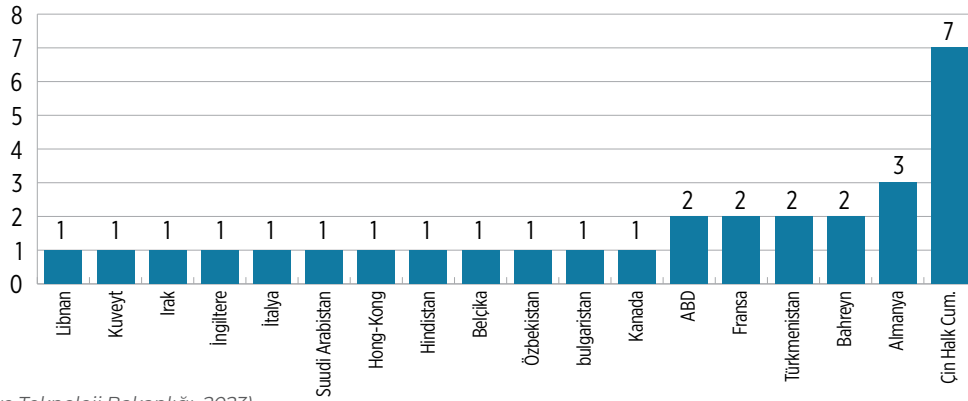
Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Yıllara göre yabancı yatırımcı sayılarında dalgalanma yaşansa da son 10 yılda her yıl ortalama 9 firma Eskişehir'e yatırım yapmaktadır. Yabancı yatırımcıların sayı bakımından en çok arttığı yıllar ise 2017, 2018 ve 2019 yıllarıdır.

Eskişehir'de yatırım yapan doğrudan yabancı sermayenin %36'sı toptan ve perakende ticaret, %26'sı imalat sanayi, %10'unu gayrimenkul ve %8'i ise inşaat sektöründe faaliyetlerine devam etmektedir.

3.8.3. Bilecik

Şekil 49. Bilecik İli Yabancı Yatırımların Ülkelere Göre Dağılımı

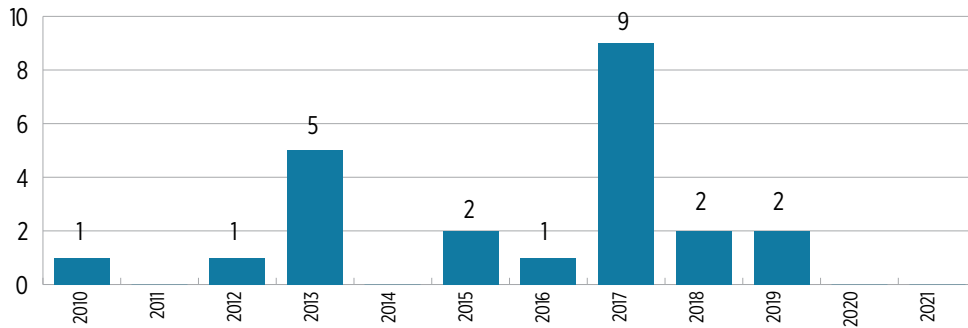

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Bilecik ilinde 18 farklı ülkeden toplamda 30 adet doğrudan yatırımcı bulunmaktadır. Bilecik'in yeraltı zenginlikleri yabancı yatırımcıların ülkesinin belirlenmesi noktasında etkili olmaktadır. Bu bağlamda maden ocaklarından dolayı en çok doğrudan yabancı yatırımcı Çin'den gelmektedir.

- Çin'den gelen doğrudan yabancı sermayenin %85'i madencilik ve %15'i ise seramik sektöründe yatırım yapmaktadır.
- Almanya'dan gelen doğrudan yabancı sermaye orman ürünleri, inşaat ve toptan ticaret ve komisyonculuk altında güneş enerjisi sistemleri alanında yatırım yapmaktadır.
- Bahreyn'den gelen doğrudan yabancı sermaye imalat sanayide yatırım yapmaktadır.

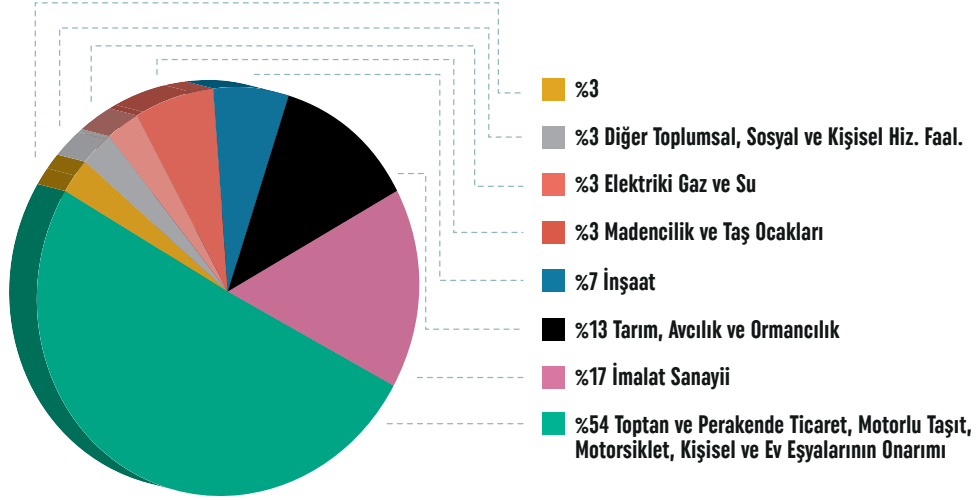
Şekil 50. Bilecik İli Yabancı Yatırımların Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

İlk yabancı yatırımını 1986 yılında elde eden Bilecik, 2013 ve 2017 yıllarında yabancı yatırımcı sayısında Bursa ve Eskişehir'in ortalamasına yaklaşmıştır. 2015 – 2019 yılları arasında her yıl en az 1 adet yabancı yatırımcı Bilecik'e yatırım yapmıştır.

Şekil 51. Bilecik İli Yabancı Yatırımların Sektörlere Göre Dağılımı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Bilecik'te bulunan doğrudan yabancı sermayenin %54'ü toptan ve perakende ticaret sektöründe (madencilik, plastik, enerji, danışmanlık, seramik, makine imalat), %17'si imalat sanayi, %13'ü tarım ve orman ve %7'si ise inşaat sektörlerinde faaliyetlerine devam etmektedir.

3.9. Devlet Destekleri

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde devlet destekleri; yatırım teşvik belgeleri, TÜBİTAK destekleri, TKDK destekleri ile Tarım ve Orman Bakanlığı destekleri kapsamında incelenmiştir.

3.9.1. Yatırım Teşvik Belgeleri

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde teşvik belgesi istatistikleri ve sayıları ile belgelerin sektörel dağılımı incelenmiştir.

3.9.2. Yatırım Teşvik Belgeleri

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde teşvik belgesi istatistikleri ve sayıları ile belgelerin sektörel dağılımı incelenmiştir.

Bursa

TR41 Bölgesi'nde 2023 yılı (Mayıs) itibariyle 4.456 adet aktif ve 1.987 adet kapalı teşvik belgesi bulunmaktadır. Teşvik belgesi sayısı ile illerin büyüklüğü arasında paralellik mevcuttur. Bu bağlamda TR41 Bölgesi'nde sayı bakımından en çok Bursa'da yatırım teşvik belgesi bulunmaktadır.

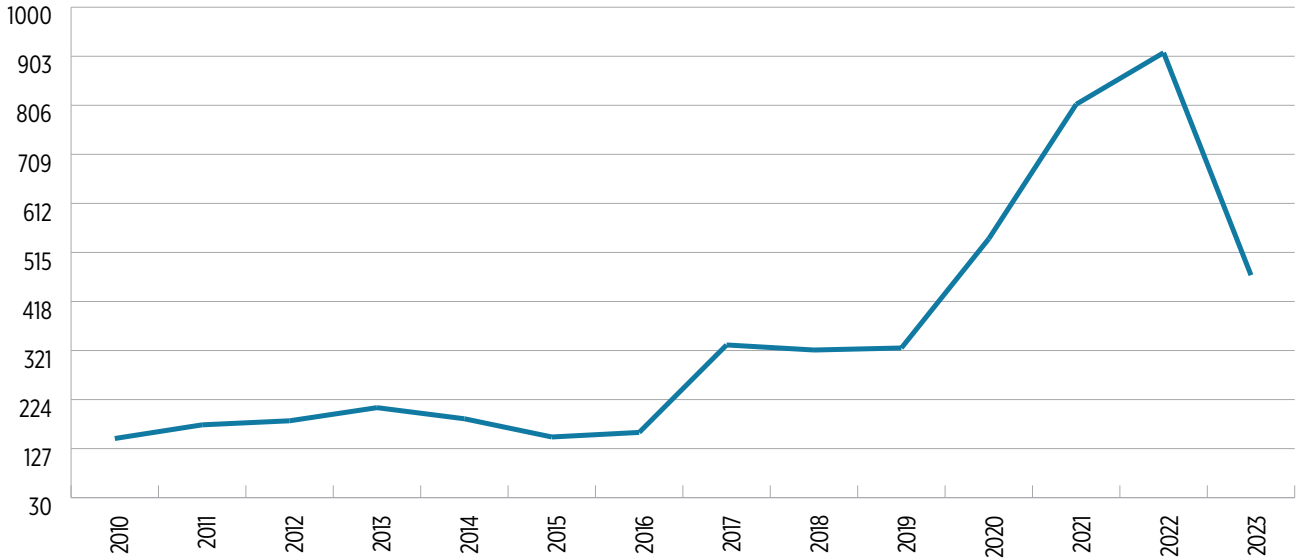
Tablo 76. Bursa İli 2010 – 2023 (Mayıs) Yılları Arası Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri

Yıllar	2010 – 2023 (Mayıs)	
	Aktif	Pasif
Yatırım Teşvik Belgesi		
Belge Sayısı	3.504	1.412
Taahhüt Edilen Sabit Yatırım Tutarı (TL)	77.764.445.355,54	16.930.255.279,34
Gerçekleşen Sabit Yatırım Tutarı (TL)		23.567.989.159,50
Taahhüt Edilen İstihdam Sayısı	63.417	38.378
Gerçekleşen İstihdam Sayısı		49.059

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Bursa'da 2010 – 2023(Mayıs) yılları arasında tamamlanan 1.412 adet teşvik belgesi yatırımların sabit yatırım tutarı taahhüdü yaklaşık 17 milyar TL, gerçekleşen sabit yatırım miktarı ise yaklaşık 6,6 milyar TL artarak toplamda yaklaşık 23,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Taahhüt edilen istihdam sayısı 38.378 kişi, 10.681 kişi artarak toplamda 49.059 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Mevcut durumda aktif olan teşvik belgelerine bakıldığında 77,7 milyar TL taahhüt edilen sabit yatırım tutarı ile kapanan teşvik belgelerine göre sabit yatırım tutarında %230 oranında artış göstermiştir. İstihdam sayısına bakıldığında ise kapanan teşvik belgelerinde gerçekleşen istihdam sayısı taahhüt edilene göre %27,83 oranında daha fazla gerçekleşmiştir.

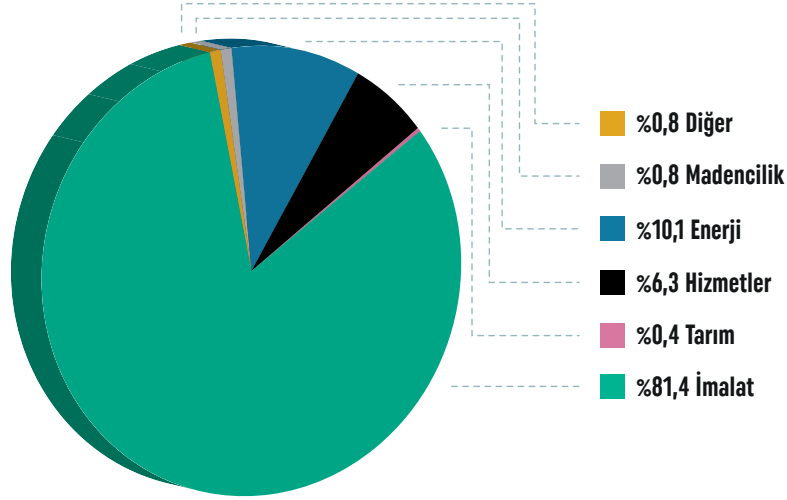
Şekil 52. Bursa İli Teşvik Belgesi Sayısı

*2023 yılı verisi ilk 5 aylık veridir.

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

2016 – 2023 yılları arasında gerçekleşen teşvik belgeli yatırım sayısında yıllara göre artış yaşanmaktadır. Mevcut durumda en çok teşvik belgeli yatırım 2022 yılında yaşanmıştır. Son yıllarda teşvik belgeli yatırım sayısının artması teşvik sistemi kapsamında sunulan desteklerin yatırımlara ciddi katkı sağladığı ile açıklanabilir. Bu bağlamda teşvik sisteminin tanıtımı ve ilgili kişilere birebir hizmet verme süreçleri sonucunda teşvik belgeli yatırım sayısında artış sağlanmaktadır.

Şekil 53. Bursa İli Aktif Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Oransal Dağılımı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Bursa'da teşvik belgeli yatırımların %81,4'ü (US-97) 15 – 37 arasında yer alan imalat sanayinde gerçekleşmiştir. Genel olarak bölgesel teşvik ve öncelik teşvik destek unsurları 15 – 37 arası imalat sanayisini kapsadığı için teşvik belgeli yatırım sayısı diğer sektörler göre daha fazladır. İmalat sektörünün dışında teşvik belgeleri enerji sektöründe %10,1 ve hizmetler sektöründe %6,3 oranında dağılım göstermektedir.

Eskişehir

Tablo 77. Eskişehir İli Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri

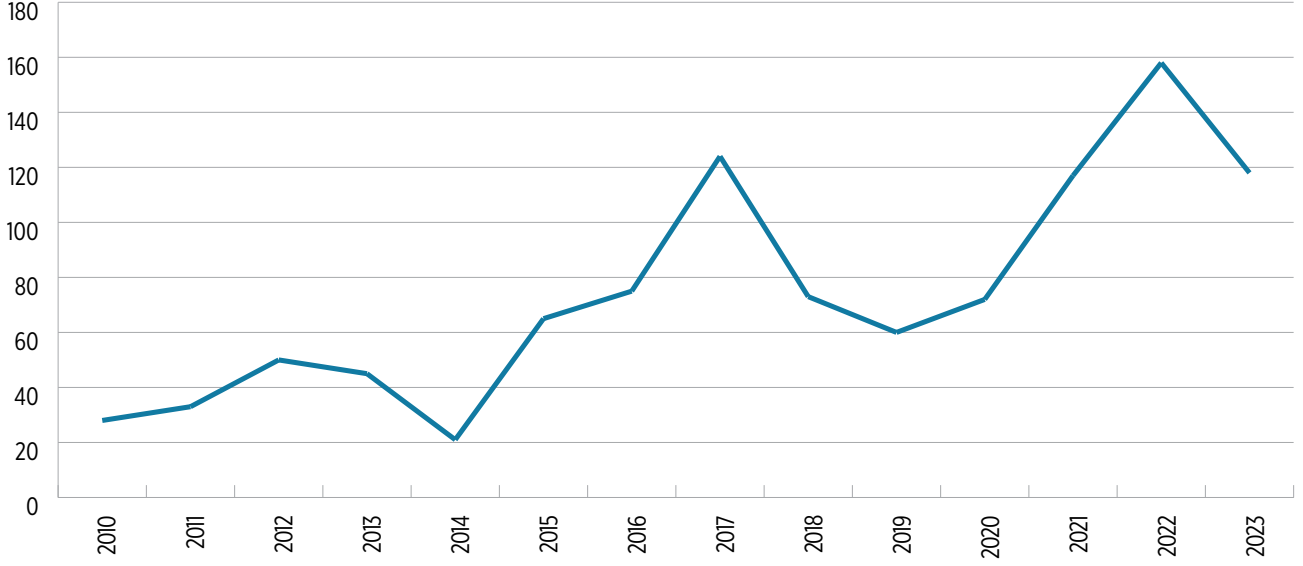
Yıllar	2010 – 2023 (Mayıs)	
	Aktif	Pasif
Yatırım Teşvik Belgesi		
Belge Sayısı	653	386
Taahhüt Edilen Sabit Yatırım Tutarı (TL)	21.224.779.819,16	7.090.380.868,00
Gerçekleşen Sabit Yatırım Tutarı (TL)		9.400.242.957,00
Taahhüt Edilen İstihdam Sayısı	14.830	13.496
Gerçekleşen İstihdam Sayısı		15.887

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Eskişehir'de 2010 – 2023 (Mayıs) yılları arasında tamamlanan 386 adet teşvik belgeli yatırımların sabit yatırım tutarı taahhüdü yaklaşık 7,1 milyar TL, gerçekleşen sabit yatırım miktarı ise 2,3 milyar TL artarak toplamda 9,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 13.496 kişi olarak taahhüt edilen istihdam sayısı ise %17,71 oranında artarak toplamda 15.887 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Mevcut durumda aktif olan teşvik belgelerine bakıldığında 21 milyar TL taahhüt edilen sabit yatırım tutarı ile kapanan teşvik belgelerine göre sabit yatırım tutarında %125 oranında artış göstermiştir.

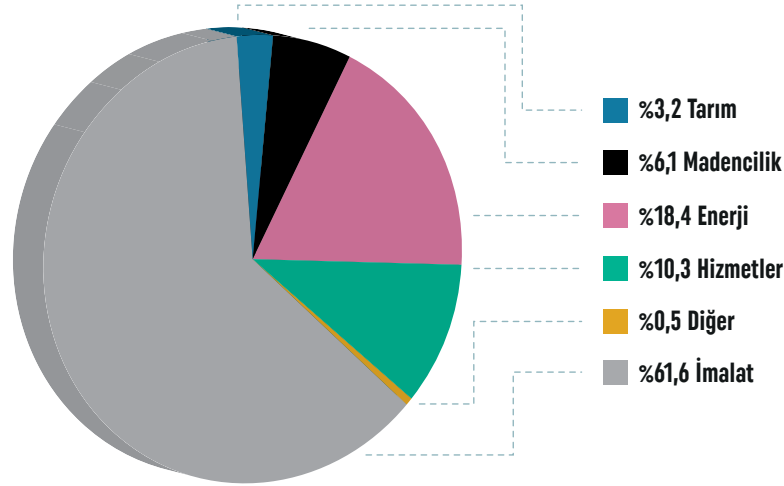
Şekil 54. Eskişehir İli Teşvik Belgesi Sayısı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Eskişehir’de teşvik belgeli yatırım sayısı 2015 – 2023(Mayıs) yılları arasında en çok 2017 ve 2022 yıllarında artmıştır. Dalgalanmalar yaşansa da son 3 yıldır teşvik belgeli yatırım sayısı artmaktadır. Son 6 yılın ortalamasına bakıldığında Eskişehir’de her yıl 100 adet teşvik belgeli yatırımın gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 55. Eskişehir İli Aktif Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Oransal Dağılımı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

2023 yılı Mayıs ayı itibariyle Eskişehir’de aktif olan teşviklerinin sektörel dağılımına bakıldığında Bursa ile benzer olmakla beraber teşvik belgelerinin %61,6’sı imalat sanayide bulunmaktadır. Eskişehir’de %18,4 oranında Bursa’ya göre daha fazla enerji sektörüne yönelik teşvik belgesi düzenlendiği görülmektedir. Eskişehir’in zengin yeraltı kaynaklarından dolayı aktif teşvik belgelerinin %6,1’i madencilik sektöründe, %10,3’ü hizmetler sektöründedir. Tarım sektöründe ise teşvik belgelerinin oranı %3,2’dir.

Bilecik

Tablo 78. Bilecik İli Yatırım Teşvik Belgesi İstatistikleri

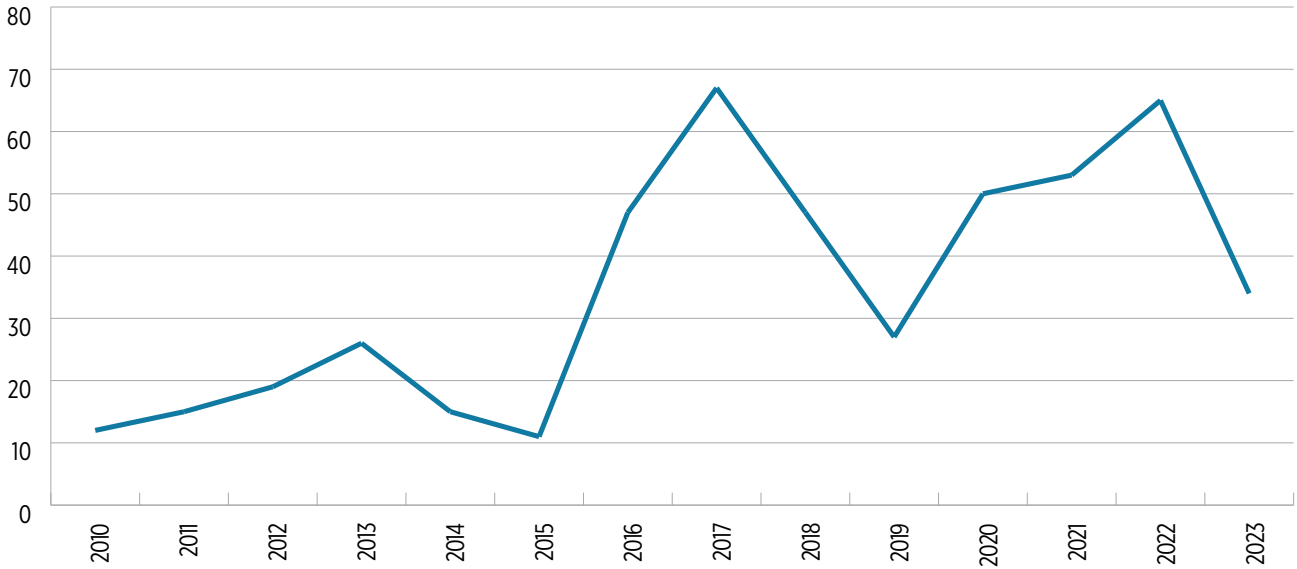
Yıllar	2010- 2022	
	Aktif	Pasif
Belge Durumu		
Belge Sayısı	299	189
Taahhüt Edilen Sabit Yatırım Tutarı (TL)	22.454.057.495,00	3.925.905.740,00
Gerçekleşen Sabit Yatırım Tutarı (TL)		2.779.819.473,97
Taahhüt Edilen İstihdam Sayısı	10.938	3.384
Gerçekleşen İstihdam Sayısı		4.897

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Bilecik'te 2010 – 2023(Mayıs) yılları arasında tamamlanan 189 adet teşvik belgeli yatırımların sabit yatırım tutarı taahhüdü 3,9 milyar TL, gerçekleşen sabit yatırım miktarı ise 1,2 milyar TL azalarak toplamda 2,7 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. 3.384 kişi olarak taahhüt edilen istihdam sayısı ise %44,71 oranında 1.513 kişi daha artarak toplamda 4.897 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Mevcut durumda aktif olan teşvik belgelerine bakıldığında 22,5 milyar TL taahhüt edilen sabit yatırım tutarı ile kapanan teşvik belgelerine göre sabit yatırım tutarında %707 oranında artış göstermiştir. İstihdam sayısına bakıldığında ise kapanan teşvik belgelerinde gerçekleşen istihdam sayısına göre %123 oranında artış göstermiştir.

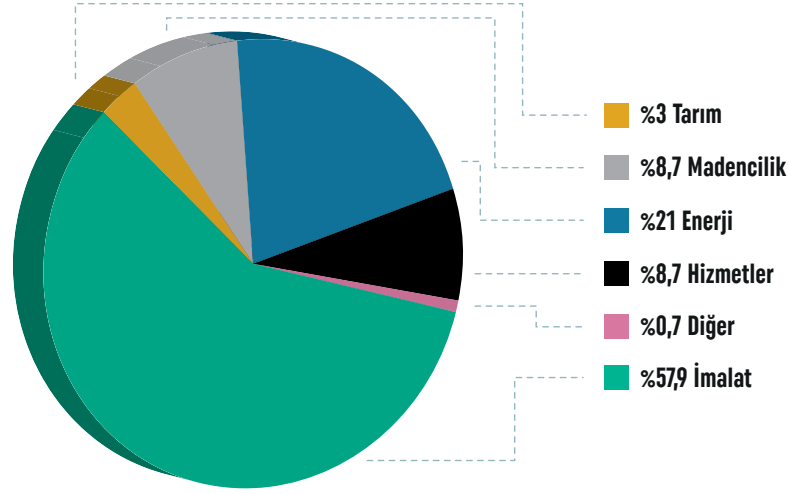
Şekil 56. Bilecik İli Teşvik Belgesi Sayısı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

Bilecik'te teşvik belgeli yatırımların yıllara göre değişim grafiği Eskişehir ile benzerlik göstermektedir. Bilecik'te de Eskişehir'de olduğu gibi 2017 ve 2022 yılları en çok teşvik belgesi hazırlanan yıllar olarak öne çıkmaktadır. Teşvik sayılarına bakıldığında son 6 yılda ortalama her yıl 51 adet teşvik belgeli yatırımın gerçekleştirildiği görülmektedir.

Şekil 57. Bilecik İli Aktif Teşvik Belgelerinin Sektörlere Göre Oransal Dağılımı

Kaynak: (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2023)

3.9.3. KOSGEB Destekleri

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) 1990 yılında 3624 sayılı Kanun ile kurulmuştur. 2009 yılına kadar imalat sanayi KOBİ'lerine hizmet ve destekler veren KOSGEB, diğer sektörlerin de katma değer üretme ve istihdam yaratma potansiyelinin artmasından dolayı faaliyetlerini tüm KOBİ'leri kapsayacak şekilde genişletmiştir. Aşağıdaki tabloda 2014 – 2021 yılları arasında açılan destek programlarından faydalanan işletme sayıları verilmiştir.

Tablo 79. KOSGEB Desteği Alan İşletme Sayısı, 2014-2021

Yıllar	İşletme Sayısı								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Ar-Ge, İnovasyon Destek Programı	797	740	708	772	941	1.061	1.066	1.122	7.207
Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı								219	219
Endüstriyel Uygulama Destek Programı	307	252	200	185	152	141	128	53	1.418
Geleneksel Girişimci Destek Programı						3.242	11.675	20.688	35.605
Gelişen İşletmeler Pazarı KOBİ Destek Programı	7	3	2						12
Genel Destek Programı	23.035	25.995	24.583	31.920	38.338	19.343	5.971	1.184	170.369
Girişimcilik Destek Programı	1	1	1	1	1	1	1		7

Yıllar	İşletme Sayısı									
	2024	2025	2026	2027	2028	2024	2025	2026	2027	2028
İleri Girişimci Destek Programı						1.989	5.996	10.169	18.154	
İş Planı Ödülü Destek Programı	1	1	1	1		1	2	3	10	
İş birliği Destek Programı						3	35	44	82	
İş Birliği Güç Birliği Destek Programı	63	50	35	36	31	14	2		231	
İŞGEM Destek Programı					1	3	2	4	10	
İşletme Geliştirme Destek Programı					387	13.873	17.604	19.512	51.376	
KOBİ Proje Destek Programı	347	144	584	373	73	5			1.526	
KOBİ Teknoyatırım Destek Programı					31	69	123	106	329	
KOBİGEL- KOBİ Gelişim	797	740	708	772	941	1.061	1.066	1.122	7.207	
Meslek Kuruluşu Proje Destek Programı					1	1			2	
Stratejik Ürün Destek Programı					39	70	63	46	218	
TEKMER Programı								5	5	
Teminat Mektubu Giderleri Destek Programı			104	424	166	10		1	705	
TEKNOPAZAR - Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı				26	64	57	34	2	183	
Uluslararası Hızlandırıcı Destek Programı				7	4	21	2		34	
Uluslararası Kuluçka Merkezi						3.242	11.675	20.688	35.605	
Yeni Girişimci Destek Programı	10.199	11.825	15.535	22.891	31.426	24.908	9.043	1.207	127.034	
Yurt Dışı Pazar Destek Programı							185	819	1.004	
TOPLAM	34.757	39.011	42.050	58.012	73.924	68.104	53.068	55.644	424.570	

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

Açılan destek programlarına başvuran işletme sayısı son 8 yıllık dönemde dalgalanma yaşansa da destek programlarından yararlanan işletme sayısı %37,53 oranında artış sağlamıştır. Destek programlarından faydalanan işletme sayılarına bakıldığında en çok Genel Destek Programı (170.369) ve Yeni Girişimci Destek Programı (127.034) ön plana çıkmaktadır

Tablo 80. KOSGEB Desteklerinin Parasal Miktarı (Milyon TL), 2014-2021

Destek Tutarı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Ar-Ge, İnovasyon Destek Programı	27,97	30,11	27,30	37,43	50,92	68,13	67,69	95,78	405,34
Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı								20,67	20,67
Endüstriyel Uygulama Destek Programı	28,60	23,59	22,60	21,33	17,33	18,06	16,03	4,42	151,96
Geleneksel Girişimci Destek Programı						19,93	76,85	146,33	243,11
Gelişen İşletmeler Pazarı KOBİ Destek Programı	0,28	0,09	0,08						0,45
Genel Destek Programı	129,23	158,73	166,08	276,96	379,84	225,62	59,01	9,38	1.404,86
Girişimcilik Destek Programı	1,02	0,88	1,57	0,16	0,27	0,21	0,01		4,12
İleri Girişimci Destek Programı						114,20	384,15	667,83	1.166,18
İş Planı Ödülü Destek Programı	0,02	0,02	0,02	0,02		0,02	0,05	0,08	0,21
İş Birliği Destek Programı							30,64	38,47	69,11
İş Birliği Güç Birliği Destek Programı	12,42	8,33	5,13	9,08	9,13	3,26	0,12		47,47
İŞGEM Destek Programı					0,16	0,27	0,10	0,20	0,73
İşletme Geliştirme Destek Programı					1,84	163,91	287,64	412,05	865,44

Destek Tutarı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
KOBİ Proje Destek Programı	5,34	2,28	15,58	9,47	1,69	0,13			34,49
KOBİ Teknoyatırım Destek Programı					0,00	87,67	154,44	101,49	343,60
KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı			30,76	149,14	212,82	505,63	123,22	90,30	1.111,88
Meslek Kuruluşu Proje Destek Programı					0,31	0,06			0,38
Stratejik Ürün Destek Programı					1,34	0,13	77,44	41,69	250,98
TEKMER Programı								2,65	2,65
Teminat Mektubu Giderleri Destek Programı			0,10	0,45	0,18	0,01		0,00	0,75
TEKNOPAZAR - Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Destek Programı				1,24	2,60	2,80	1,33	0,04	8,01
Uluslararası Hızlandırıcı Destek Programı				0,17	0,15	0,73	0,06		1,10
Uluslararası Kuluçka Merkezi Kurma Programı					4,14	3,00	1,32	1,74	10,20
Yeni Girişimci Destek Programı	105,59	125,67	238,98	442,81	588,12	462,07	96,70	7,49	2.067,43
Yurt Dışı Pazar Destek Programı							7,34	47,96	55,30
TOPLAM	310,46	349,70	508,20	948,27	1.270,84	1.806,21	1.384,14	1.688,60	8.266,42

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

2014 – 2021 yılları arasında KOSGEB tarafından verilen Türkiye geneli destek miktarlarına bakıldığında 2014 yılından itibaren artan destek miktarı 2020 ve 2021 yıllarında geçmiş yıla göre düşmüştür. Bu durumun sebebi 2020 yılında tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını süreci ile açıklanabilir. Bununla beraber 2014 yılından 2021 yılına kadar gelinen süreçte destek miktarı %81,61 oranında artış sağlamıştır. 2014 – 2021 yılları arası destekler kapsamında miktar açısından toplam 100 milyon TL'nin üzerinde destek verilmiş programlar şöyledir:

- Yeni Girişimci Destek Programı.....2.067.430.593,51
- Genel Destek Programı.....1.404.858.106,01
- İleri Girişimci Destek Programı.....1.166.183.952,78
- KOBİGEL - KOBİ Gelişim Destek Programı.....1.111.882.414,10
- İşletme Geliştirme Destek Programı.....865.438.857,07
- AR-GE, İnovasyon Destek Programı.....405.335.158,03
- KOBİ Teknoyatırım Destek Programı.....343.603.858,12
- Stratejik Ürün Destek Programı.....250.980.497,24
- Geleneksel Girişimci Destek Programı.....243.109.635,93
- Endüstriyel Uygulama Destek Programı.....151.961.964,57

Bursa

Bursa'da KOSGEB desteklerinin türlerine göre başvuran işletme sayılarına bakıldığında Türkiye genelinde olduğu gibi Covid-19 salgınının etkisiyle 2020 ve 2021 yılında geçmiş yıllara göre başvuru sayılarında düşüş gözlenmektedir. 2014 – 2021 yılları arasında destek programlarına başvuru yapan firma sayısında %11,46 oranında artış yaşanmıştır.

Tablo 81. Bursa İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (KOSGEB)

BURSA	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)								
	Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ar-Ge, İnovasyon Destek Programı	797	740	708	772	941	1.061	1.066	1.122	
Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı									7
Endüstriyel Uygulama Destek Programı	18	22	18	6	8	8	4	2	
Geleneksel Girişimci Destek Programı						144	380	743	
Genel Destek Programı	1.911	2.416	2.045	2.389	3.094	1.472	358	55	
İleri Girişimci Destek Programı						119	269	401	
İş Birliği Destek Programı						1	1		
İş Birliği Güç Birliği Destek Programı						1			
İşletme Geliştirme Destek Programı					13	1.048	1.167	1.074	
KOBİ Proje Destek Programı	4	18	59	39	8				
KOBİ Teknoyatırım Destek Programı					1	1	1	4	

BURSA	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)							
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
KOBİGEL- KOBİ Gelişim Destek Programı			4	75	99	175	33	46
Meslek Kuruluşu Proje Destek Programı					1			
Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı								351
Stratejik Ürün Destek Programı					1	1	1	1
TEKNOPAZAR- Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Desteği				2	7	7	4	1
Teminat Mektubu Giderleri Destek Programı			3	8	4			
Yeni Girişimci Destek Programı	298	334	376	659	954	821	293	46
Yurt Dışı Pazar Destek Programı							2	31
TOPLAM	4.272	4.830	4.551	5.245	6.268	5.857	4.579	4.825

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

Bursa'da KOSGEB desteklerine yıllık ortalama 5.053 firma başvuru yapmaktadır. Türkiye genelinde olduğu gibi en çok tercih edilen destek programlarına bakıldığında sırasıyla Genel Destek Programı (13.740), Yeni Girişimci Destek Programı (3.781) ve İşletme Geliştirme Destek Programı (3.302) şeklindedir. Türkiye geneline bakıldığında ise Genel Destek Programına yapılan toplam başvuruların %8,06'sı, Yeni Girişimci Destek Programına yapılan toplam başvuruların %2,98'si ve İşletme Geliştirme Destek Programına yapılan toplam başvuruların %6,43'ü Bursa ilinde gerçekleşmiştir.

Tablo 82. Bursa İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (KOSGEB)

BURSA	Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (1000 TL)							
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ar-Ge, İnovasyon Destek Programı	810	1.128	1.122	3.011	4.166	2.360	2.435	3.411
Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı								311
Endüstriyel Uygulama Destek Programı	2.021	2.942	1.595	549	1.266	1.708	885	550
Geleneksel Girişimci Destek Programı						930	2.690	5.100

BURSA	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)							
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Genel Destek Programı	11.649	15.745	13.633	21.426	30.369	16.637	3.520	428
İleri Girişimci Destek Programı						5.692	14.958	22.280
İş Birliği Destek Programı							826	
İş Birliği Güç Birliği Destek Programı						329		
İşletme Geliştirme Destek Programı					58	13.348	18.609	21.723
KOBİ Proje Destek Programı	12	386	1.569	1.214	192			
KOBİ Teknoyatırım Destek Programı						3.989	447	5.606
KOBİGEL- KOBİ Gelişim Destek Programı			22	6.417	7.241	26.913	4.327	9.756
Meslek Kuruluşu Proje Destek Programı					59			
Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı								11.032
Stratejik Ürün Destek Programı						511	3.633	22
TEKNOPAZAR- Teknolojik Ürün Tanıtım ve Pazarlama Desteği				40	399	4.275	142	4.118
Teminat Mektubu Giderleri Destek Programı			3	6	5			
Yeni Girişimci Destek Programı	3.531	3.699	6.639	13.924	17.992	16.805	3.415	267
Yurt Dışı Pazar Destek Programı							73	1.617
TOPLAM	18.024	23.899	24.583	46.037	61.746	93.497	55.962	86.221

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

Bursa'da KOSGEB tarafından 2014 – 2021 yılları arasında toplamda 409.969.809,4 TL destek verilmiştir. Türkiye geneli oranına bakıldığında destek miktarlarının %4,96'sı Bursa ilinde gerçekleşmiştir. En çok destek alınan programlar sırasıyla Genel Destek Programı (113.407.771,68 TL), Yeni Girişimci Destek Programı (66.271.603,89 TL), KOBİGEL- KOBİ Gelişim Destek Programı (54.675.383,27 TL) ve İşletme Geliştirme Destek Programı (53.738.565,74 TL) şeklindedir.

Eskişehir

Türkiye geneli ve Bursa'da olduğu gibi Eskişehir'de de KOSGEB desteklerine başvuru sayıları Covid-19 salgını etkisiyle 2020 ve 2021 yıllarında önceki yıllara göre azalmıştır. Son 8 yıllık dönemde yıllık ortalama 339 başvuru bulunmaktadır. Firmalar tarafından en çok başvuru yapılan destek programı sırasıyla Yeni Girişimci Destek Programı (1.652), Geleneksel Girişimci Destek Programı (418) ve Ar-Ge İnovasyon Destek Programı (213) şeklindedir.

Tablo 83. Eskişehir İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (KOSGEB)

ESKİŞEHİR	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)							
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ar-Ge İnovasyon Destek Programı	27	29	24	18	32	37	32	14
Ar-Ge, Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı								3
KOBİ Proje Destek Programı	2		10	6				
KOBİGEL – KOBİ Gelişim Destek Programı			4	17	74	75	24	13
İş Birliği Güç Birliği Destek Programı							1	2
Yeni Girişimci Destek Programı	135	140	163	298	405	346	140	25
Stratejik Ürün Destek Programı					5	7	6	4
KOBİ Teknoyatırım Destek Programı						2	2	1
İleri Girişimci Destek Programı						23	54	80
Geleneksel Girişimci Destek Programı						53	153	212
İş Birliği Destek Programı			1	1				
Yurt Dışı Pazar Destek Programı							2	7
TOPLAM	164	169	202	340	516	543	414	361

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

TR41 Bölgesi illerinin sektör büyüklük ve ölçeklerine göre KOSGEB desteklerine başvuru sayıları ve destek miktarları karşılaştırıldığında paralellik gösterdiği görülmektedir. Eskişehir'de 2014-2021 yılları arasında toplamda KOSGEB tarafından 132.498.061 TL destek sağlanmıştır. Tutar bakımından en çok destek verilen sektörler bakıldığında Bursa'dan farklı olarak sırasıyla KOBİGEL – KOBİ

Gelişim Destek Programı (28.655.890 TL), Yeni Girişimci Destek Programı (26.976.997 TL) ve Stratejik Ürün Destek Programı (16.115.405 TL) şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 84. Eskişehir İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (KOSGEB)

ESKİŞEHİR	Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (1000 TL)								
	Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Genel Destek Programı	1.199	1.574	1.819	3.096	3.589	2.639	892	140	
Ar-Ge, İnovasyon Destek Programı	1.301	1.238	748	594	2.607	2.120	1.853	998	
Ar-Ge Ür-Ge ve İnovasyon Destek Programı									248
KOBİ Proje Destek Programı	7		286	187					
KOBİGEL – Kobi Gelişim Destek Programı			200	1.970	7.719	11.983	3.968	2.816	
İş Birliği Güç Birliği Destek Programı			620	10					
Teminat Giderleri Desteği			4	8	2				
Yeni Girişimci Destek Programı	1.322	1.392	2.260	6.040	8.135	6.198	1.462	168	
İşletme Geliştirme Destek Programı					26	1.383	3.987	5.659	
Stratejik Ürün Destek Programı					22	7.572	7.723	799	
Kobi Teknoyatırım Destek Programı						816	4.917	75	
İleri Girişimci Destek Programı						1.177	3.589	5.455	
Geleneksel Girişimci Destek Programı						285	950	1.430	
İş Birliği Destek Programı							402	480	
Yurt Dışı Pazar Destek Programı							56	249	
Mikro ve Küçük İşletmelere Hızlı Destek Programı									2.031
TOPLAM	3.830	4.204	5.937	11.904	22.100	34.173	29.800	20.549	

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

Türkiye geneli KOSGEB destek tutarları ele alındığında 2014 – 2021 yılları arası Eskişehir'in oranı %1,60'tır. Aynı şekilde Stratejik Ürün Destek Programı destek tutarı oranı %6,42, KOBİGEL-KOBİ

Gelişim Destek Programı destek tutarı %2,58 ve Ar-Ge-İnovasyon Destek Programı %2,83 olarak gerçekleşmiştir. Bursa'da destek tutarı oranlarına göre Stratejik Ürün Destek Programı oranı %1,66 iken Eskişehir'de bu oran %6,42'dir. Bu durumda Eskişehir'de orta-yüksek ve yüksek teknoloji seviyeli sektörlerdeki katma değeri yüksek ürünlerin ve bu sektörlerin gelişimi için kritik önemi haiz ürünlerin üretimini artırmaya yönelik desteklerin daha fazla gerçekleştiği söylenebilir.

Bilecik

TR41 Bölgesinin en küçük ili olan Bilecik'te 2014 – 2021 yılları arasında KOSGEB desteklerine toplamda 1.103 başvuru gerçekleşmiştir. Son 8 yılda ortalama 138 başvuru gerçekleşmiştir. Kendi ölçeğinde değerlendirildiğinde en çok başvuru yapılan destek programları sırasıyla Yeni Girişimci Destek Programı (508), Genel Destek Programı (271) ve Geleneksel Girişimci Destek Programı (119) şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 85. Bilecik İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (KOSGEB)

BİLECİK	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)							
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ar-Ge-İnovasyon Destek Programı	1				2	5	5	5
Endüstriyel Uygulama Destek Programı		1	1					1
Genel Destek Programı	6	65	54	49	77	4	14	2
İşletme Geliştirme Destek Programı					2	24	32	37
Girişimcilik Destek Programı	1	1						
Geleneksel Girişimci Destek Programı						13	44	62
İleri Girişimci Destek Programı						7	15	22
KOBİ Proje Destek Programı	1		1	1				
KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı			4	9	12	1	4	5
Yeni Girişimci Destek Programı	47	51	63	112	127	82	25	1
Yurt Dışı Pazar Destek Programı							2	2
Teminat Mektubu Giderleri Destek Programı				1				
TOPLAM	56	118	123	172	220	136	141	137

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

Bilecik'te son 8 yılda KOSGEB tarafından çeşitli projelere 18.001.955,57 TL destek sağlanmıştır. Yeni Girişimci Destek Programı 6.469.133,69 TL, KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı 6.001.407,37 TL, Genel Destek Programı 1.896.651,25 TL, İşletme Geliştirme Destek Programı 1.348.344,83 TL ve Ar-Ge-İnovasyon Destek Programı 1.047.846,93 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 86. Bilecik İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (KOSGEB)

BİLECİK	Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (1000 TL)							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ar-Ge-İnovasyon Destek Programı	8				144	367	1	528
Endüstriyel Uygulama Destek Programı		155	7					279
Genel Destek Programı	287	5	420	477	87	495	123	4
İşletme Geliştirme Destek Programı					1		553	793
Girişimcilik Destek Programı	3	3						
Geleneksel Girişimci Destek Programı								
İleri Girişimci Destek Programı						557	73	118
KOBİ Proje Destek Programı	15		4	2				
KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı			49	1.880	1.764	835	1.459	14
Yeni Girişimci Destek Programı	48	565	9	1.928	2.237	1.433	249	1
Yurt Dışı Pazar Destek Programı							7	15
Teminat Mektubu Giderleri Destek Programı								
TOPLAM	361	729	489	4.286	4.232	3.688	2.465	1.752

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

Türkiye geneli KOSGEB destekleri istatistiklerine göre Bilecik, en çok KOBİGEL-KOBİ Gelişim Destek Programı %0,54, Yeni Girişimci Destek Programı %0,31 ve Endüstriyel Uygulama Destek Programı %0,29 kapsamında destek almıştır.

3.9.4. TÜBİTAK Destekleri

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), 24 Temmuz 1963 tarih ve 11462 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 278 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Bilim, teknoloji ve araştırma faaliyetlerini desteklemek üzere kurulmuş olan TÜBİTAK, 2005 yılında 278 sayılı Kanunda yapılan değişiklik ile kurumun adı "Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu" şeklinde değiştirilmiş ve kısa adı TÜBİTAK olarak belirlenmiştir.

Tablo 87. Türkiye Geneli Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TÜBİTAK)

Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)									
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Sanayiye Yönelik Destek Programları	3.198	3.553	3.062	3.075	3.623	3.400	3.225	3.943	27.079
Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları	4.183	4.954	3.804	4.324	4.063	3.606	3.259	3.720	31.913
Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları	19.236	13.641	9.116	8.143	11.604	11.221	8.979	15.285	97.225
Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları	1.102	3.298	6.076	5.816	10.247	5.966	6.107	6.180	44.792
TOPLAM	27.719	25.446	22.058	21.358	29.537	24.193	21.570	29.128	201.009

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

Türkiye geneli TÜBİTAK istatistiklerine bakıldığında 2014 – 2021 yılları arası toplamda 201.009 adet proje desteklenmiştir. Yıllık ortalama 25.126 projenin desteklendiği söylenebilir. En çok Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları kapsamında 97.225 adet proje desteklemiştir.

Tablo 88. Türkiye Geneli Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TÜBİTAK)

Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (milyon TL)*									
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Sanayiye Yönelik Destek Programları	463	509	385	500	666	711	675	950	4.857
Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları	503	660	651	858	986	918	730	1.294	6.600
Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları	136	153	128	124	159	267	353	487	1.806

Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (milyon TL)*									
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları	29	62	68	35	83	92	59	75	503
TOPLAM	1.130	1.384	1.232	1.517	1.893	1.988	1.816	2.806	13.766

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

TÜBİTAK tarafından son 8 yılda destek sağlanan projelere toplamda 13.765.889.892 TL aktarılmıştır. En çok kaynak aktarılan programlar Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları 6.600.137.471 TL ve Sanayiye Yönelik Destek Programları 4.856.549.047 TL'dir.

Bursa

Bursa'da 2014 – 2021 yılları arasında toplamda 3.606 adet proje desteklenmiştir. En çok desteklenen proje sayılarına bakıldığında Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları 1.631 ve Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları 945 ön plana çıkmaktadır. Türkiye geneli desteklenen proje sayılarında Bursa'nın oranı %1,79'dur.

Tablo 89. Bursa İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TÜBİTAK)

BURSA	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)								
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları	224	222	193	175	219	218	174	206	1.631
Sanayiye Yönelik Destek Programları	65	77	57	71	77	74	56	54	531
Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları	71	41	28	33	54	75	81	116	499
Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları	21	39	142	3	252	99	263	126	945
TOPLAM	381	379	420	282	602	466	574	502	3.606

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları kapsamında TÜBİTAK'a yapılan proje başvurularının Türkiye genelinde %6,02'si Bursa ilinde gerçekleşmiştir. TR41 Bölgesi'nde TÜBİTAK'a en çok başvuru yapan il Bursa'dır.

Tablo 90. Bursa İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TÜBİTAK)

Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (milyon TL)*									
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları	24,75	26,40	20,48	24,13	30,32	33,38	30,52	41,07	231,05
Sanayiye Yönelik Destek Programları	3,91	5,31	4,09	6,50	7,32	8,78	7,66	12,98	56,56
Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları	1,68	1,38	1,19	1,34	2,50	2,95	2,26	2,16	15,45
Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları	0,34	5,64	4,03	0,27	5,84	21,03	23,59	1,37	62,10
TOPLAM	30,68	38,72	29,78	32,24	45,98	66,14	64,04	57,58	365,16

Kaynak: (KOSGEB, 2022)

Türkiye geneli TÜBİTAK'ın destek kapsamında sağladığı fonların %2,65'i Bursa'da gerçekleştirilen projelere aktarılmıştır. Toplamda 365.158.199 TL destek sağlanmıştır. Aynı zamanda yıllık ortalama 45.644.774 TL tutarında TÜBİTAK'tan destek alındığı söylenebilir. Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları kapsamında TÜBİTAK tarafından sağlanan parasal kaynağın %12,34'ü Bursa'da gerçekleştirilen projelere sağlanmıştır. Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları kapsamı aşağıdaki gibidir.

- 4007 - Bilim Şenlikleri Destekleme Programı
- 4003 - Bilim Merkezi Kurulması Destek Programı
- 4004 - Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları
- 4006 - TÜBİTAK Bilim Fuarları Destekleme Programı
- 5000 - Dijital İçerikli Açık Ders Kaynakları Destekleme Programı
- 4005 - Yenilikçi Eğitim Uygulamaları
- 4008 - Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Kapsayıcı Toplum Uygulamaları

Oransal olarak en çok destek alan program dışında parasal miktar bakımından en çok desteklenen program ise 231.049.891 TL ile Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programlarıdır.

Eskişehir

Eskişehir, TR41 Bölgesi'nde Bursa'dan sonra TÜBİTAK desteklerinden en çok yararlanan ikinci il konumunda bulunmaktadır. Türkiye geneli TÜBİTAK destekli proje sayılarına bakıldığında son 8 yılda Eskişehir'de 2.330 proje gerçekleştirilmiştir. Diğer bir ifadeyle Türkiye'de TÜBİTAK tarafından desteklenmiş olan projelerin %1,16'sı son 8 yılda Eskişehir'de gerçekleştirilmiştir.

Tablodaki veriler yola çıkarak Eskişehir'de yıllık ortalama 292 adet TÜBİTAK destekli proje gerçekleştirildiği söylenebilir. Türkiye'nin köklü üniversitelerinden üç tanesinin Eskişehir'de yer almasından dolayı doğal olarak Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları kapsamında diğer programlara göre daha fazla proje desteklendiği görülmektedir.

Tablo 91. Eskişehir İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TÜBİTAK)

ESKİŞEHİR	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)								
	Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları	67	94	62	75	77	70	60	83	588
Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları	93	87	46	46	81	112	142	248	855
Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları	9	60	83	3	114	88	66	26	449
Sanayiye Yönelik Destek Programları	54	58	52	56	65	49	37	67	438
TOPLAM	223	299	243	180	337	319	305	424	2.330

Kaynak: (TÜBİTAK, 2022)

Tablo 92. Eskişehir İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TÜBİTAK)

ESKİŞEHİR	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)								
	Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları	3,45	8,06	4,87	30,05	14,06	24,13	13,97	51,48	150,06
Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları	2,74	2,16	0,98	1,64	5,04	4,16	4,45	4,24	25,42
Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları	0,07	0,37	0,50	0,11	0,98	0,77	0,14	0,40	3,35
Sanayiye Yönelik Destek Programları	6,22	6,94	6,68	8,02	11,82	7,73	7,28	15,31	70,01
TOPLAM	12,49	17,53	13,03	39,82	31,91	36,79	25,84	71,44	248,85

Kaynak: (TÜBİTAK, 2022)

TÜBİTAK tarafından son 8 yılda Eskişehir'den başvuru alan projelere toplamda 248.846.137 TL destek sağlanmıştır. Türkiye geneline TÜBİTAK istatistiklerine göre Eskişehir'de gerçekleşen

destek tutarı %1,81 oranına ulaşmaktadır. Eskişehir'in yıllık olarak TÜBİTAK desteklerinden ortalama 31.105.767 TL tutarında yararlandığı söylenebilir. Eskişehir ile Bursa karşılaştırıldığında; Sanayiye Yönelik Destek Programları kapsamında Eskişehir toplamda 70.009.374 TL, Bursa ise toplamda 56.556.144 TL destek almıştır. Aynı zamanda Eskişehir en çok Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programlarından 150.063.467 TL fon sağlamıştır.

Bilecik

Bilecik ili, TÜBİTAK desteklerinden görece TR41 Bölgesinin diğer illerinden daha az yararlandığı söylenebilir. Son 8 yılda toplamda 435 proje TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir. En çok destek alınan programlar sırasıyla Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları 171 adet proje ve Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları 149 adet proje şeklindedir. Bilecik, TÜBİTAK destek programlarından son 8 yılda yıllık ortalama 55 proje için destek almıştır.

Tablo 93. Bilecik İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TÜBİTAK)

BİLECİK	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)								
	Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları	3	2	1	4	6	5	10	18	49
Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları	3	6	18	12	27	28	16	39	149
Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları	1	27	33	0	43	35	19	13	171
Sanayiye Yönelik Destek Programları	11	8	7	6	6	9	11	8	66
TOPLAM	18	43	59	22	82	77	56	78	435

Kaynak: (TÜBİTAK, 2022)

Son 8 yılda TÜBİTAK tarafından projelere sağlanan desteklere bakıldığında Bilecik 14.316.584 TL tutarında fon elde etmiştir. Yıllık ortalama 1.789.573 TL tutarında TÜBİTAK tarafından projelere destek sağlandığını söylemek mümkündür. Bursa ve Eskişehir illerinin aksine Bilecik'te tutar bakımından kendi ölçeğinde en çok destek alınan program 6.075.283 TL ile Sanayiye Yönelik Destek Programlarıdır. En çok destek alınan diğer bir program ise 4.401.185 TL tutarında Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programlarıdır.

Türkiye geneli destek tutarına bakıldığında Bilecik 14.316.584 TL ile toplamda %0,10 oranında destek almıştır.

Tablo 94. Bilecik İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TÜBİTAK)

Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (milyon TL)*									
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Akademiye ve Kamuya Yönelik Destek Programları	0,16	0,37	0,01	0,29	0,28	0,12	1,15	2,01	4,40
Bilim İnsanlarına Yönelik Destek Programları	0,13	0,09	0,25	0,19	0,61	0,05	1,45	0,01	2,80
Bilim ve Topluma Yönelik Destek Programları	0,01	0,14	0,17	-	0,30	0,27	0,01	0,16	1,04
Sanayiye Yönelik Destek Programları	0,74	0,52	0,44	0,82	0,39	1,44	1,11	0,61	6,08
TOPLAM	1,05	1,11	0,88	1,31	1,58	1,89	3,72	2,80	14,32

Kaynak: (TÜBİTAK, 2022)

3.9.5. Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) Destekleri

TKDK, 4 Mayıs 2007 tarih ve 5648 sayılı Kanunla kurulmuştur. 2013 yılından itibaren TR41 illerinden sadece Bursa'da hizmet vermeye başlayan TKDK, 2021 yılına kadar toplamda 283 projeye 111.152.559,93 TL tutarında destek vermiştir. TKDK'nin Türkiye geneli verdiği toplam desteğin yaklaşık %1,39'u Bursa'da gerçekleşmiştir.

Tablo 95. Bursa İlinde Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (TKDK)

BURSA	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)								
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretimi, İşlenmesi ve Paketlenmesi	24	20		1	7	7	2	3	64
Bitkisel Üretimin Çeşitlendirilmesi ve Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi ve Paketlenmesi	63	9		1	2		3	12	90

BURSA	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)								
Destek Adı	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Kanatlı Et Üreten Tarımsal İşletmeler	3	17	6						26
Kanatlı Eti ve Kanatlı Eti Ürünleri İşlenmesi ve Pazarlanması	1								1
Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler		2					4	1	7
Kırmızı Et ve Kırmızı Et Ürünleri İşlenmesi ve Pazarlanması	1	1	1			1			4
Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri		2	3		1			1	7
Makine Parkları				1	8	2	1	9	21
Meyve ve Sebze Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	2	2	5			2			11
Süt Toplama Merkezi		1						2	3
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	4	7	5			2	1	2	21
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması							1		1
Katma Değerli Ürünler		6	3					7	16
Su Ürünleri Yetiştiriciliği								1	1
Yenilenebilir Enerji Yatırımları					1	3		5	9
Yumurta Tavukçuluğu								1	1
TOPLAM	98	67	23	3	19	17	12	44	283

Kaynak: (TKDK, 2022)

En çok destek verilen destek türleri incelendiğinde;

- Bitkisel Üretim Çeşitlendirilmesi ve Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi ve Paketlenmesi (90 proje)
- Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretimi, İşlenmesi ve Paketlenmesi (64 proje)
- Kanatlı Et Üreten Tarımsal İşletmeler (26 proje)
- Makine Parkları (21 proje)
- Süt Üreten Tarımsal İşletmeler (21 proje)
- Katma Değerli Ürünler (16 proje)
- Meyve ve Sebze Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (11 proje)
- Yenilenebilir Enerji Yatırımları (9 proje)

şeklinde sıralanmaktadır.

Yıllar itibarıyla desteklenen proje sayılarında dalgalanmalar yaşanmış olmasıyla beraber desteklenen proje sayısı en çok 2014 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde TKDK tarafından desteklenen 22.040 adet projenin %1,28'i Bursa'da gerçekleşmiştir.

Tablo 96. Bursa İlinde Yıllara Göre Sağlanan Destek Tutarı (TKDK)

BURSA	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)								
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Arıcılık ve Arı Ürünlerinin Üretimi, İşlenmesi ve Paketlenmesi	0,88	0,83		0,03	0,42	0,33	0,09	0,17	2,76
Bitkisel Üretim Çeşitlendirilmesi ve Bitkisel Ürünlerin İşlenmesi ve Paketlenmesi	2,53	0,37		0,02	0,23	0,00	1,37	1,04	5,56
Kanatlı Et Üreten Tarımsal İşletmeler	2,05	13,44	3,27						18,76
Kanatlı Eti ve Kanatlı Eti Ürünleri İşlenmesi ve Pazarlanması	0,19	0,36	3,36			4,39			8,29
Kırmızı Et Üreten Tarımsal İşletmeler		1,47					2,39	0,25	4,11
Kırmızı Et ve Kırmızı Et Ürünleri İşlenmesi ve Pazarlanması	0,19	0,36	3,36			4,39			8,29
Kırsal Turizm ve Rekreasyon Faaliyetleri		0,67	1,78		0,54			0,77	3,77

BURSA	Yıllara Göre Desteklenen Proje Sayısı (Adet)								
Makine Parkları				0,07	0,77	0,09	0,06	3,65	4,63
Meyve ve Sebze Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	3,02	1,04	6,16			1,69		5,30	17,22
Süt Toplama Merkezi		0,17						1,25	1,42
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	3,54	7,69	5,35			1,15	1,01	1,81	20,56
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması							2,18		2,18
Katma Değerli Ürünler		2,71	1,41					6,74	10,86
Su Ürünleri Yetiştiriciliği								0,16	0,16
Yenilenebilir Enerji Yatırımları					1,04	3,20	0,00	3,40	7,64
Yumurta Tavukçuluğu								1,32	1,32
Toplam	14,11	28,75	21,34	0,12	3,01	10,85	7,11	25,87	111,15

Kaynak: (TKDK, 2022)

TKDK tarafından 2021 yılında projelere verilen destek miktarlarına bakıldığında toplam destek miktarının dağılımı aşağıdaki şekildedir:

- Süt Üreten Tarımsal İşletmeler (%18,50)
- Kanatlı Et Üreten Tarımsal İşletmeler (%16,88)
- Meyve ve Sebze Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması (%15,49)
- Katma Değerli Ürünler (%9,77)
- Kırmızı Et ve Kırmızı Et Ürünleri İşlenmesi ve Pazarlanması (%7,46)
- Yenilenebilir Enerji Yatırımları (%6,88)
- Diğer (%25,02)

2014 – 2021 yılları arası en çok destek verilen yıl 28.753.927,49 TL ile 2015 yılıdır. Yıllar itibariyle destek miktarında dalgalanmalar yaşanmıştır. Bursa’da Tarım ve Orman Bakanlığı da hayvancılık destekleri kapsamında en fazla süt üretimine destek vermektedir. Bu bağlamda TKDK desteklerinin miktarları ele alındığında Tarım ve Orman Bakanlığı ile benzerlik göstererek en fazla süt üreten tarımsal işletmelere destek sağlandığı görülmektedir.

3.9.6. Tarım ve Orman Bakanlığı Destekleri

Tarım ve Orman Bakanlığı, 81 ilde tarımsal kalkınmaya yönelik tarım ve hayvancılık faaliyetlerine destek vermektedir. Aşağıdaki tabloda Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 2014 – 2021 yılları arası Türkiye geneli vermiş olduğu destek miktarları görülmektedir. Bu bağlamda tarım ve hayvancılığın gelişmesine yönelik verilen destekler her yıl artmaktadır. 2014 – 2021 yılları arasında gerçekleşen destek miktarı 9.142.468.000 TL'den 23.356.093.000 TL'ye çıkarak %155,46 oranında artış sağlamıştır.

Tablo 97. Türkiye Geneli Tarımsal Destekleme Ödemeleri (1000 TL)

Destek Konusu	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ALAN BAZLI TARIMSAL DESTEKLER	2.406.329	2.605.127	2.694.634	2.699.470	3.561.105	4.157.002	4.582.298	6.920.271
Doğrudan Gelir Desteği	32							
Mazot Desteği	647.056	683.061	694.132	1.530.833	2.355.207	2.883.511	3.629.908	2.732.296
Gübre Desteği	780.597	819.190	885.271					1.589.890
Toprak Analizi Desteği	101.814	94.186	95.335	552	2.489	6.958	4.915	3.252
Organik Tarım	68.817	89.099	58.223	130.455	144.646	163.450	19.797	53.240
İyi Tarım	18.839	80.788	135.986	186.864	204.187	238.756	45.917	71.315
Fındık (Alan Bazlı)	788.979	838.637	825.624	843.682	848.595	857.988	849.582	855.045
Fındık Alternatif Ürün Desteği	195	166						
5 Dekar altındaki küçük işletme			63	3.669	3.860	4.861	11.702	4.941
Geleneksel Zeytin Bahçelerinin Rehabilitasyonu				3.415	2.121	1.478	1.510	1.164

Destek Konusu	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Geleneksel Zeytin Bahçelerinin Rehabilitasyonu				3.415	2.121	1.478	1.510	1.164
Katı Organik Organamineral Gübre							18.765	79.616
Organik Arıcılık							204	561
Alan Bazlı Verim Kaybı Desteği								1.528.951
FARK ÖDEMESİ DESTEKLERİ	2.406.329	2.605.127	2.694.634	2.699.470	3.561.105	4.157.002	4.582.298	6.920.271
Kütlü Pamuk	1.336.337	1.754.496	1.607.707	2.448.912	2.611.200	2.889.027	3.025.544	2.384.992
Yağlık Ayçiçeği								
Soya Fasulyesi								
Kanola								
Aspir								
Zeytinyağı	50.570	57.918	2.167	110.891	87.386	56.532	56.499	38.531
Dane Zeytin							11.351	20.505
Çay Primi	140.288	151.812	159.083	168.380	164.860	191.969	182.835	188.185
Dane Mısır	225.733	222.725	277.831	99.580	136.239	146.420	164.826	1.885.132
Buğday Desteği	938.049	539.941	1.081.993	1.100.185	623.826	1.318.532	1.932.483	
Çeltik Desteği								
Diğer Hububat Desteği								

Destek Konusu	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bakliyat Desteği (Kuru fasulye)								
Bakliyat Desteği (Mercimek)								
Bakliyat Desteği (Nohut)								
HAYVANCILIK DESTEKLERİ	2.589.104	2.932.187	3.002.062	3.847.097	3.745.243	4.993.961	7.823.503	7.166.426
Yem Bitkisi Üretim Desteği	334.501	338.418	344.594	435.218	507.001	851.549	790.961	824.072
Anaç Koyun Keçi İlave Göçer Hay.Dest.								1.342
Damızlık Büyükbaş Hayvan Des. (Düve)					10.557	1.890	4.289	4.038
Buzağı Desteği	95.534	108.960	127.995	1.477.902	1.223.596	1.343.794	3.467.291	1.863.317
Arıcılık ve Bal Desteği	45.887	60.743	67.998	68.318	67.830	70.668	97.748	108.829
Bombus Desteği	6.175	6.782	8.006	7.071	8.447	9.094	9.577	9.803
Su Ürünleri Desteği	158.455	97.929	96.490	43.496	52.147	52.641	66.047	85.055
Balıkçı Gemisi Desteği		22.516	-	22.531	4.087			-
Geleneksel Kıyı Balık.Kay. Alt. Alınması D.				6.998	8.213	12.857	13.761	22.530

Destek Konusu	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
İşlenmiş Su Ürünleri Desteği							430	-
Balon Balığı Avcılığının Desteklenmesi								269
İslah Amaç. Küçükbaş Hay. Yetiştirici Des.	421.020	478.938	506.949	519.871	542.733	538.575	583.467	755.528
Tiftik Üretimi Desteği	4.164	4.793	4.125	4.408	5.401	4.497	4.863	7.068
İpek Böceği Desteği	2.519	3.638	4.387	5.500	5.132	5.859	6.868	6.813
Aşı Desteği	1.065	1.016	923	864	1.493		2.214	2.544
Hastalıklardan Ari İşletme	114.276	62.740	48.992	64.948	111.988	72.170	181.232	159.802
Hayvan Hastalıkları Tazminatı		163.243	66.676	91.041	115.810	177.665	279.707	212.497
Süt Desteği	487.459	580.638	451.969	535.694	694.949	1.402.205	1.583.541	2.563.669
Hayvan Gen Kaynakları	57.470	77.616	68.679	116.407	131.741	91.855	107.566	96.792
Büyükbaş Hayvan Desteği (anaç sığır+manda)	577.338	643.491	732.538	1	18			
Süt Analizi Desteği	789			5.539	23.620	46.718	38.620	26.703
Çiğ Sütün Değerlendirilmesi (Süt Tozu)	19.765	118.376	357.804	314.902	1.957	340	748	-

Destek Konusu	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Büyükbaş Hayvan Besi Desteği	253.846	149.040	68.061	75.954	105.834	50.438	136.343	97.524
Biyolojik Mücadele	8.841	9.217	10.261	13.158	16.638	24.026	19.729	21.878
Sürü Yöneticisi İstihdamı Desteği		4.093	14.895	23.176	26.919	35.265	52.755	55.805
Müdahale Alımı Fiyat Farkı			20.040		55.471	164.152		-
Küpe Desteği			680	1.160	3.301	1.878	1.660	2.420
Atık Desteği				198	604	376	833	458
Manda				12.742	9.514	17.944	23.317	24.060
Damızlık Ana Arı Desteği					389	1.404		33
Onaylı Süt Çiftliği desteği					248	5.712	27.910	5.527
Malak					9.605	10.389	10.184	10.051
Sürü büyütme ve yenileme desteği							187.380	196.101
Yem Desteği							124.460	
Küçükbaş Soy Kütüğü Desteği								1.898
TARIMSAL SİGORTA HİZMETLERİ	357.407	528.718	704.062	853.518	1.060.416	1.104.879	1.473.046	1.236.678
Bitkisel Ürün Sigorta Desteği	221.752	389.276	494.062	609.518	805.816	834.379	1.170.624	905.678
Hayvan Hayat (Süt- Erkek Besi Sığırı) Sigorta Desteği	105.000	116.741	160.000	170.000	175.000	186.300	208.284	228.000

Destek Konusu	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Küçükbaş Hayvan Sigortası				20.000	21.000	22.000	24.596	27.000
Sera Sigorta Desteği	5.655	18.656	15.000	16.000	17.000	18.100	20.236	22.000
Kümes Hayvanları Sigortası Desteği	5.000	905	7.000	7.500	8.600	9.100	10.174	11.000
Hasar Fazlası Desteği	5.000		6.000	6.500	7.000	7.400	8.274	9.000
Diğer Tarım Sigortası Destekleri	6.000	1.805	12.000	13.000	14.000	14.900	16.659	18.000
Su Ürünleri Sigortası Desteği	9.000	1.335	10.000	11.000	12.000	12.700	14.199	16.000
TELAFİ EDİCİ ÖDEMELER KAPSAM. DESTEK.	122.563	139.438	168.434	197.712	206.120	271.050	288.994	370.287
Çay Budama Tazminatı Desteği	104.917	118.639	144.823	163.544	173.628	228.604	256.370	302.216
Çay Budama Masrafları	17.413	20.799	23.611	25.518	32.492	32.994	32.581	43.820
Patates Siğili	233			8.650		8.562		
Bitki Karantina Tazminatı						890	43	24.251
DİĞER TARIMSAL AMAÇLI DESTEKLER	276.017	415.981	393.555	496.476	849.636	1.445.418	1.506.982	1.568.741
Sertifikalı Tohum Kullanım Desteği	116.715	133.176	158.136	191.879	222.690	194.937	196.101	267.008
Sertifikalı Tohum Üretim Desteği	38.034	41.614	56.241	79.776	84.158	118.310	147.315	154.492

Destek Konusu	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sertifikalı Fidan Kullanım Desteği	18.348	21.196	27.406	29.662	40.578	13.678	42.630	31.833
Sertifikalı Fidan Üretim Desteği					7.443	4.592	2.211	5.003
ÇATAK (iç kaynak)	52.887	81.199	92.833	143.282	18.688	215.029	75.088	2.853
ÇATAK (sermaye Transferi) Alet ekipman	1.900							
AR-GE Desteği	7.903	11.581	11.121	9.198	9.517	23.580	10.018	11.301
Çiftlik Muhasebe Veri Ağı	367	1.310	2.361	2.876	3.447	3.504	2.998	
Tarımsal Yayım ve Danışmanlık Hizmetleri	39.863	120.992	38.298	23.403	26.885	37.066	51.006	52.333
Lisanslı Depoculuk		4.913	7.159	16.400	41.711	96.487	156.005	124.482
Tarımsal Sulama Elektrik Desteği					394.519	738.235	823.609	919.436
KIRSAL KALKINMA AMAÇLI DESTEKLER	312.630	300.987	508.131	222.102	685.652	424.884	399.657	926.345
GENÇ ÇİFTÇİ PROJE DESTEĞİ			449.988	483.303	502.904			
KIRSAL KALKINMA YATIRIMLARI (GAP İLLERİ) (Sermaye Transferi)	75.922	27.720	82.793	90.713	71.977	41.440		
KIRSAL KALKINMA KURUMU (IPARD)	303.000	326.640	210.000	81.354	217.653	181.099	403.708	650.000
UZMAN ELLER PROJ. DESTEĞİ							9.698	
Hayvancılık GAP-DAP İlleri (Sermaye Transferi)	8.519							
GENEL TOPLAM	9.142.468	10.003.690	11.342.440	12.899.693	14.524.217	17.222.213	21.861.425	23.356.093

Kaynak: (TKDK, 2022)

2021 yılında gerçekleşen destek miktarlarının oranlarına bakıldığında desteklerin %30,68'i hayvancılık faaliyetleri, %29,63'ü alan bazlı tarımsal destekler, %19,34'ü fark ödemesi destekleri, %6,72'si diğer tarımsal amaçlı destekler, %5,29'u tarımsal sigorta hizmetleri, %3,97'si kırsal kalınma amaçlı destekler, %2,78'i IPARD ve %1,59'u telafi edici ödemeler kapsamında destekler şeklinde dağılmaktadır. Desteklerin alt kalemlerine bakıldığında ise 2021 yılında tüm destek miktarının %11,70'i mazot ve %6,81'i gübre desteğinden oluşmaktadır. Destek oranı en fazla mazot desteğindedir. Çiftçinin en büyük gider kalemlerini oluşturan mazot ve gübreye yönelik destek miktarları son 8 yılda artarak devam etmiştir.

Bursa

TR41 Bölgesinin en büyük ili konumunda olan Bursa, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2021 yılında Türkiye genelinde tarım ve hayvancılığa yönelik verilen desteklerin %0,88'ini elde etmiştir. Desteklerden Bursa'nın aldığı pay 2014 – 2021 yılları arasında %124,10 oranında artmıştır.

Tablo 98. 2014 – 2021 Yılları Arası Bursa İlinde Gerçekleşen Tarımsal Destekler

Tarımsal Desteklemeler (TL)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Alan Bazlı Destekler (TOPLAM)	14.439.589	15.619.151	17.338.898	16.630.556	22.726.834	26.872.646	32.962.180	42.548.540
Mazot	6.344.019	6.732.461	6.968.375	15.091.813	15.780.070	20.039.042	24.914.502	25.844.369
Kimyevi Gübre	7.614.855	8.213.132	8.853.131		5.437.911	5.625.564	6.541.330	13.811.850
Toprak Analizi	145.850	133.880	135.225					
Organik Tarım	89.711	102.450	68.660	167.066	203.412	254.730	12.680	110.531
İyi Tarım Uygulamaları	245.155	437.228	1.313.507	1.223.609	1.211.146	824.103	353.323	664.336
Fındık (Alan Bazlı)				11.336	6.798	20.345	18.765	17.866
5 Dekar Altındaki Küçük İşletme Desteği				136.732	87.496	108.863	392.793	145.705
Alan Bazlı Verim Kaybı Desteği (Kuraklık)								35.880

Tarımsal Desteklemeler (TL)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Organik Organamineral Gübre							728.787	1.918.004
Fark Ödemeleri (TOPLAM)	10.053.316	9.270.436	10.554.638	11.760.254	12.894.517	13.005.113	19.892.019	22.109.603,24
Kütlü Pamuk	3.291.041	3.170.647	3.042.746	5.599.713	5.951.866	5.854.924	8.074.443	7.167.950,72
Yağlık Ayçiçeği								
Soya Fasulyesi								
Kanola								
Aspir								
Zeytinyağı	49.989	16.518		35.953	12.823	14.958	1.648	17.586
Dane Zeytin							2.009.997	2.619.361
Dane Mısır	3.761.751	3.225.410	4.137.723	1.722.804	2.228.298	2.863.532	3.505.526	12.304.704,80*
Buğday	2.950.535	2.857.861	3.374.169	4.401.783	4.701.530	4.271.699	6.300.404	
Çeltik								
Diğer Hububat								
Bakliyat								
Hayvancılık Destekleri (TOPLAM)	58.813.730	59.698.013	70.823.965	59.346.385	56.365.769	85.336.897	130.872.338	126.177.183
Yem Bitkileri	7.121.148	6.514.606	6.625.828	8.826.880	9.944.159	15.839.297	15.109.916	15.126.961
Süt	17.882.323	19.312.084	15.119.713	14.371.691	19.295.293	38.080.039	41.080.641	63.848.234
Buzağı	2.546.839	2.600.755	2.704.412	19.694.362	10.470.707	13.756.483	42.952.327	19.078.261
Arcılık	357.097	491.530	608.827	651.888	674.692	657.947	927.656	1.028.385

Tarımsal Desteklemeler (TL)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Su Ürünleri	1.284.279	339.347	5.615	457.312	291.321	469.668	11.812	6.082
Geleneksel Kıyı Balıkçılığının Kayıt Altına Alınması							435.369	909.400
Islah Amaçlı Küçükbaş Yetiştirici Birlikleri	5.078.356	5.543.004	5.796.619	5.223.158	5.189.535	5.175.996	5.529.913	6.835.165
İpek Böceği	549.142	629.249	386.256	539.687	471.641	547.894	646.571	799.260
Büyükbaş Hayvan	14.145.110	13.155.689	13.900.944	153.729	172.189	212.324	288.576	319.950
Bambus Arı					180			
Süt Tozu	711.065	2.859.059	22.208.753	2.406.706				
Et-Besi	5.140.776	2.914.609	1.154.555	999.884	1.300.193	507.442	1.496.204	900.750
Hastalıklardan Ari İşletme	1.961.578	1.143.913	726.475	2.017.086	4.621.279	4.939.810	15.059.083	12.455.500
Aşı Desteği		95.476	52.884	69.097	49.373			
Malak-Manda Desteği					58.281	72.695	133.016	111.002
Hastalıktan Ari Hayvan Tazminatı	671.171	2.044.794	865.255	1.028.504	1.256.507	2.568.442	1.585.808	1.435.258
Gen Kaynakları	1.235.194	1.462.385	58.258	1.448.892	610.709	300.139	45.090	402.620
Biyolojik ve Biyoteknolojik Mücadele Desteği	10.682	3.177	2.069		12.119		574	3.809

Tarımsal Desteklemeler (TL)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Süt Analizi Desteklemesi	118.969	588.337	588.437	1.404.398	1.843.171	2.149.139	1.203.460	870.403
Sürü Yöneticisi İstihdamı Desteği				30.060	25.050	35.070	100.200	65.000
Küpe Desteği			19.065	21.847	73.357	19.501	114.488	77.981
Atık Desteği				1.202	6.012	5.010	14.028	4.000
Büyükbaş Damızlık Hayvan Alımı(Düve)							165.330	132.800
Sürü Büyütme ve Yenileme Desteği							1.528.559	1.733.300
Yem Desteği							2.443.717	
Küçükbaş Soy Kütüğü Desteği								28.357
Ana Arı								480
Anaç-Koyun,Keçi İlave Göçer Hayvan Desteği								4.226
Kırsal Kalkınma Desteği	5.869.604	2.048.352	4.334.513	4.680.129	6.431.765	3.122.643	3.969.675	6.171.392
Genç Çiftçilere Proje Desteği			5.260.495	5.711.400	6.012.000			
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler (TOPLAM)	2.086.136	4.696.524	3.881.394	4.486.491	6.066.707	6.916.735	8.071.911	7.512.600

Tarımsal Desteklemeler (TL)	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sertifikalı Tohum Kullanım	334.617	415.028	655.293	806.452	1.020.884	833.978	1.372.341	990.525
Sertifikalı Fidan Kullanım	412.085	325.351	431.983	733.894	1.212.925		1.788.682	1.199.566
Sertifikalı Tohum Üretim	469.909	800.934	769.752	830.634	500.356	501.026	516.365	572.561
Sertifikalı Fidan Üretim					577.370	784.150		361.924
ÇATAK	42.938	747.758	902.193	950.222		307.692	128.976	
Ar-Ge Destekleri	244.451	487.526	95.891	56.922	239.125	1.429.250	156.190	349.502
Tarım Danışmanlığı	557.713	1.886.485	889.576	380.760	561.120	875.748	999.996	1.044.000
Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Katılım Desteği	24.424	33.442	44.714	52.605	60.120	69.739	57.114	79.800
İşletmelerine Kira Destekleme Ödemesi			91.991	675.002	1.894.807	2.115.152	3.052.247	2.914.723
Tarımsal Destekleme (TOPLAM)	91.262.375	91.332.476	112.193.903	102.615.215	110.497.592	135.254.034	195.768.123	204.519.319

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022)

2021 yılında Bursa'da gerçekleşen tarım ve hayvancılığa yönelik desteklerin %61,69'u hayvancılık destekleri, %20,80'i alan bazlı destekler, %10,81'i fark ödemeleri, %3,67'si diğer tarımsal amaçlı destekler ve %3,02'si kırsal kalkınma desteği şeklinde dağılmaktadır. Hayvancılık desteği altında en çok destek miktarı süte verilmektedir. Süte verilen destek gerçekleşen tüm destek miktarınının %31,22'sidir. Aynı şekilde alan bazlı destekler altında en çok destek miktarı toplamda %19,39, mazot %12,64 ve gübreye %6,75 verilmektedir.

2017 yılından itibaren toprak analizine ilişkin bir destek bulunmamaktadır. Bu durumda Bursa'da toprak analizinin yeterli seviyeye ulaştığı söylenebilir. 2020 ve 2021 yıllarında dane zeytin üretimine de destek verilmiştir.

Eskişehir

Eskişehir, TR41 Bölgesi'nde tarım ve hayvancılık desteklerine miktar bakımından en çok destek sağlanan il konumunda bulunmaktadır. Türkiye geneli sağlanan desteklerin %1,36'sı Eskişehir'de gerçekleşmiştir. Eskişehir'de sağlanan tarım ve hayvancılık destekleri parasal miktar bakımından 2014 – 2021 yılları arasında %222,20 oranında artmıştır.

Tablo 99. 2014 – 2021 Yılları Arası Eskişehir İlinde Gerçekleşen Tarımsal Destekler

Tarımsal Desteklemeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Alan Bazlı Destekler (TOPLAM)	36.185.374	38.125.204	39.550.942	38.254.870	52.246.956	64.321.641	82.268.097	142.826.215
Mazot	15.159.395	15.833.151	16.350.674	37.933.985	40.361.309	51.833.897	61.271.794	61.617.053
Kimyevi Gübre	18.376.215	19.586.383	20.702.867		11.296.952	11.513.755	19.509.558	38.280.341
Toprak Analizi	2.612.781	2.623.501	2.395.623		19.198	19.840	28.377	80.320
Organik Tarım	31.229	37.384	29.998	18.748	268.064	582.009	394.563	29.275
İyi Tarım Uygulamaları	5.754	44.786	71.780	267.341	267.358	311.304	190.118	445.849
Fındık (Alan Bazlı)						612	612	4.499
Geleneksel Zeytin Bahçeleri Rehabilitasyonu						12.460	10.539	
5 Dekar Altındaki Küçük İşletme Desteği				34.796	34.074	47.765	125.307	70.580
Organik Organamineral Gübre							737.229	4.405.248

Tarımsal Desteklemeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Alan Bazlı Verim Kaybı Desteği (Kuraklık)								37.893.050
Fark Ödemeleri (TOPLAM)	23.060.263	15.695.664	32.854.988	36.666.246	42.742.219	42.431.667	67.547.840	67.141.252,68
Kütlü Pamuk	8.882.761	5.719.631	5.765.985	10.095.664	12.926.203	11.910.071	15.351.749	16.167.703,14
Yağlık Ayçiçeği								
Soya Fasulyesi								
Kanola								
Dane Mısır	412.315	542.019	916.608	746.098	2.062.365	4.323.798	6.885.983	50.973.549,54*
Buğday	13.765.187	9.434.014	26.172.396	25.824.484	27.753.651	26.197.798	45.310.108	
Çeltik								
Diğer Hububat								
Bakliyat								
Hayvancılık Destekleri (TOPLAM)	28.759.062	31.442.732	35.635.331	39.530.527	37.165.848	47.625.866	81.230.318	78.549.051
Yem Bitkileri	4.171.642	4.400.259	4.458.094	5.793.016	6.452.872	9.477.428	10.341.475	10.293.828
Süt	5.229.464	5.836.609	4.800.812	5.202.711	6.931.808	14.243.787	15.924.169	24.604.855
Buzağı	891.543	980.610	1.236.156	11.362.044	7.114.043	8.257.141	25.570.210	12.763.489
Arıcılık	103.871	131.011	167.007	198.950	190.879	190.398	265.593	294.255
Su Ürünleri	141.146	313.164	199.827	229.994	209.530	188.806	238.280	256.796
Ana Arı								320

Tarımsal Desteklemeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Geleneksel Kıyı Balıkçılığının Kayıt Altına Alınması							2.255	3.000
İslah Amaçlı Küçükbaş Yetiştirici Birlikleri	7.536.423	8.549.826	9.698.917	10.539.720	10.915.798	11.451.874	12.759.894	16.485.625
Tiftik	182.865	201.581	109.404	91.605	98.086	71.413	87.310	94.213
İpek Böceği	495.557	509.304	131.635	137.535	113.812	67.004	76.733	82.440
Büyükbaş Hayvan	5.160.921	5.197.396	5.013.516	23.497	27.305	56.864	98.697	118.150
Bambus Arı			5.411	9.258	16.533	16.593		37.200
Süt Tozu		1.912.286	4.489.726	1.557.103				
Et-Besi	2.986.531	1.641.170	701.581	772.729	742.637	713.849	1.335.847	872.750
Hastalıklardan Ari İşletme		141.652	73.246	224.047	592.132	806.209	2.670.455	2.409.900
Malak-Manda Desteği					10.371	22.094	38.327	47.483
Hastalıktan Ari Hayvan Tazminatı	306.403	218.740	230.032	222.304	130.908	478.986	319.016	370.293
Gen Kaynakları	1.552.696	1.278.865	3.768.866	2.263.012	2.531.964	0	2.466.794	2.406.730
Biyolojik ve Biyoteknolojik Mücadele Desteği						4.269	12.618	8.628
Süt Analizi Desteklemesi							101.450	135.496

Tarımsal Desteklemeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sürü Yöneticisi İstihdamı Desteği		130.260	551.100	901.800	1.087.170	1.578.150	2.369.730	2.540.000
Atık Desteği				1.202		1.002	5.010	1.000
Büyükbaş Damızlık Hayvan Alımı (Düve)							170.340	28.000
Sürü Büyütme ve Yenileme Desteği							4.669.319	4.694.600
Yem Desteği							1.706.797	
Kırsal Kalkınma Desteği	4.166.449	2.068.926	17.021.832	8.304.727	26.049.194	19.496.757	14.807.690	18.790.178
Genç Çiftçilere Proje Desteği			4.388.760	4.478.940	4.659.300			
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler	6.605.751	7.084.085	9.683.175	10.945.532	9.210.666	17.876.246	16.434.745	10.954.739
Sertifikalı Tohum Kullanım	3.563.059	3.265.223	5.527.557	5.377.714	6.271.279	6.004.677	7.364.332	6.313.147
Sertifikalı Fidan Kullanım	100.467	171.876	407.356	1.056.353	772.216	488.050	530.534	
Sertifikalı Tohum Üretim	729.965	609.300	727.037	1.030.474	1.395.617	2.501.511	2.178.025	1.332.312
ÇATAK	1.813.666	2.657.177	2.858.139	3.326.183	0	7.028.991	1.659.867	
Ar-Ge Destekleri					559.530	880.789	675.067	

Tarımsal Desteklemeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tarım Danışmanlığı	398.596	358.716	134.128	120.240	175.350	76.152	138.276	78.000
Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Katılım Desteği		21.794	28.958	34.569	36.673	41.483	39.078	37.800
Lisanslı Depo İşletmelerine Kira Destekleme Ödemesi						854.592	3.849.566	3.193.479
Tarımsal Destekleme (TOPLAM)	98.776.899	94.416.612	139.135.028	138.180.842	172.074.182	191.752.176	262.288.690	318.261.436,64

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022)

2021 yılında Eskişehir'de gerçekleşen desteklerin %44,88'i alan bazlı destekler, %24,68'i hayvancılık destekleri, %21,10'u fark ödemeleri, %5,90'ını kırsal kalkınma desteği ve %3,44'ü diğer tarımsal amaçlı destekler şeklinde dağılmaktadır. Alan bazlı desteklerin alt kalemlerine bakıldığında Eskişehir'de de en çok destek mazot ve gübreye verilmektedir. Mazot %19,36 ve gübre %12,03 toplam destek miktarının %31,39'unu oluşturmaktadır.

2021 yılında yaşanan kuraklıktan dolayı gelir kaybına uğrayan çiftçilere bir kere mahsus ödenen Alan Bazlı Verim Kaybı Desteği (Kuraklık) toplam destek miktarına oranı %11,91'dir. Fark ödemelerine bakıldığında ise en çok destek hububat grubuna sağlanmıştır.

Diğer illerin aksine Eskişehir'de toprak analizine ilişkin son yıllarda destekleme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Bilecik

TR41 Bölgesinin en küçük ili konumunda bulunan Bilecik, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 2021 yılında sağlanan desteklerden yararlanma oranı %0,17'dir. 2014 – 2021 yılları arasında Bilecik ilinin desteklerden aldığı pay 15.561.967 TL'den %150,19 oranında artış sağlayarak 38.934.734 TL olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 100. 2014 – 2021 Yılları Arası Bilecik İlinde Gerçekleşen Tarımsal Destekler

Tarımsal Desteklemeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Alan Bazlı Destekler (TOPLAM)	4.607.449	4.796.518	4.986.742	4.765.727	6.596.108	8.041.808	9.952.101	15.852.280
Mazot	2.036.552	2.095.264	2.134.696	4.643.641	4.869.689	6.224.703	7.490.116	7.770.399
Kimyevi Gübre	2.524.539	2.635.749	2.813.023		1.568.791	1.624.922	2.302.478	4.717.455
Toprak Analizi	2.824	2.322	4.303					
Organik Tarım	43.534	63.184	34.720	96.862	104.102	87.961	1.529	6.997
İyi Tarım Uygulamaları					26.134	80.504		
5 Dekar Altındaki Küçük İşletme Desteği				25.224	27.392	23.718	75.100	51.035
Alan Bazlı Verim Kaybı Desteği (Kuraklık)								3.057.013
Organik Organamineral Gübre							82.877	249.381
Fark Ödemeleri (TOPLAM)	2.851.588	1.751.834	2.055.465	2.791.529	3.063.638	3.216.270	5.793.957	6.725.092,28
Kütlü Pamuk								
Yağlık Ayçiçeği								
Soya Fasulyesi	755.029	843.465	701.994	1.223.111	1.026.615	1.541.108	2.757.078	3.445.791,56
Kanola								
Aspir								

Tarımsal Desteklemeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Dane Zeytin							6.410	3.734
Dane Mısır		1.175			2.084			3.275.566,36*
Buğday	2.096.560	907.194	1.353.470	1.568.417	2.034.939	1.675.162	3.030.469	
Çeltik								
Diğer Hububat								
Bakliyat								
Hayvancılık Destekleri (TOPLAM)								6.911.917
Yem Bitkileri	581.104	530.154	479.283	620.265	807.979	1.438.100	2.067.794	2.117.002
Süt	875.949	761.164	463.983	983.433	1.047.358	2.121.267	2.272.908	3.608.873
Buzağı	289.920	281.001	3.995.408	2.842.787	1.354.899	1.819.186	6.363.925	2.874.228
Arıcılık	50.477	78.819	102.863	104.520	110.305	104.590	136.438	179.370
Su Ürünleri	376.744	326.633	391.632	611.482	617.754	563.524	855.952	577.470
Islah Amaçlı Küçükbaş Yetiştirici Birlikleri	1.240.456	1.312.359	1.378.729	1.318.865	1.289.473	1.351.646	1.466.502	1.917.185
Tiftik			2.645					
İpek Böceği	709.584	311.873	276.484	268.701	177.504	175.803	169.072	202.208
Büyükbaş Hayvan	1.303.040	1.165.914	1.182.586	1.052	752	9.018	31.313	2.750
Bambus Arı	421	1.563	481	1.924	15.270	18.878	8.176	6.300
Et-Besi	1.113.391	554.659	153.935	179.761	229.234	117.355	332.801	251.750
Aşı Desteği					86.644			

Tarımsal Desteklemeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Malak-Manda Desteği					451	4.359	6.012	2.500
Hastalıktan Ari Hayvan Tazminatı	141.779	32.231	228.719	18.361	253.565	210.414	321.663	503.354
Gen Kaynakları	229.053	238.577	243.283	314.748	344.688		306.091	
Sürü Yöneticisi İstihdamı Desteği						25.050	55.110	50.000
Küpe Desteği			3.497	9.284	4.682			
Atık Desteği					4.008	1.002	2.004	
Sürü Büyütme ve Yenileme Desteği							575.686	567.900
Yem Desteği							369.899	
Kırsal Kalkınma Desteği	757.335	727.874	9.282.909	951.656	1.006.598	1.011.592	753.724	2.074.076
Genç Çiftçilere Proje Desteği			4.027.669	4.118.220	4.268.520			
Diğer Tarımsal Amaçlı Destekler (TOPLAM)	433.677	800.504	1.078.618	1.206.163	1.043.070	726.105	1.172.511	1.422.397
Sertifikalı Tohum Kullanım	221.644	326.304	454.158	483.414	486.293		430.010	596.990
Sertifikalı Fidan Kullanım	87.427	142.935	222.571	217.462	373.010		198.975	349.615
Sertifikalı Tohum Üretim		21.989						

Tarımsal Desteklemeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sertifikalı Fidan Kullanım	87.427	142.935	222.571	217.462	373.010		198.975	349.615
Sertifikalı Tohum Üretim		21.989						
ÇATAK	22.403	151.487	327.490	388.754		525.004	346.852	291.992
Tarım Danışmanlığı	102.204	152.905	66.733	106.012	175.350	190.280	184.368	170.000
Çiftlik Muhasebe Veri Ağı Katılım Desteği		4.885	7.665	10.521	8.417	10.822	12.024	13.800
Lisanslı Depo İşletmelerine Kira Destekleme Ödemesi							281	
Tarımsal Destekleme (TOPLAM)	15.561.967	13.671.676	30.334.929	21.108.477	22.322.502	20.955.967	33.013.640	38.934.734

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022)

2021 yılında Bilecik'te gerçekleşen tarım ve hayvancılığa yönelik desteklerin dağılımına bakıldığında %40,72 alan bazlı destekler, %33,03 hayvancılık destekleri, %17,27 fark ödemeleri, %5,33 kırsal kalkınma desteği ve %3,65 diğer tarımsal amaçlı destekler şeklindedir. Verilerden yola çıkarak Bursa'da hayvancılık olmak üzere Eskişehir ve Bilecik'te verilen desteklerin büyük çoğunluğu alan bazlı destekler olduğu görülmektedir. Diğer illerde olduğu gibi Bilecik'te de alan bazlı desteklerde en büyük paya mazot %19,96 ve gübre %12,12 oluşturmaktadır. Hayvancılık desteklerine bakıldığında ise en çok destek miktarı süt üretimindedir. Başka bir deyişle hayvancılık için gerçekleşmiş olan toplam 12.860.889 TL'nin %9,27'si süt üretiminin desteklenmesi için kullanılmıştır.

Bilecik'te 2017 yılından itibaren toprak analizine ilişkin bir destek verilmediği tabloda görülmektedir. Bu bağlamda Bilecik'te toprak analizinin iyi seviyede olduğu söylenebilir.

4. NÜFUSUN GENEL DURUMU VE BEŞERİ SERMAYE

Nüfusun büyüklüğü ve yapısı yerleşim alanlarının sosyo-ekonomik gelişmelerini etkilemektedir. Nüfus politikaları ile yoksulluğun giderilmesi, sermaye birikiminin artırılması, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve eğitim, sağlık gibi alanlarda fırsat eşitliğinin sağlanması yollarıyla ekonomik ve sosyal gelişmenin gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla bu bölümde TR41 Bölgesinin nüfus dinamikleri, demografik özellikleri ve bölgenin nüfus projeksiyonları incelenmiştir.

4.1. Demografik Yapı

Bu bölümde TR41 Bölgesinin demografik göstergeleri ve nüfusun temel dinamikleri ele alınmıştır.

4.1.1. Demografik Göstergeler

Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinden oluşan TR41 Bölgesinin demografik göstergelerine aşağıdaki tablodan bakıldığında; Bölgenin nüfusunun 2010 yılına göre 2022 yılında %20 artış gösterdiği görülmektedir. Bu oran %15,68 olan Türkiye nüfus artış oranının üzerinde gerçekleşmiştir. **Bölgenin nüfus yoğunluğu da 152 kişiyle yine Türkiye ortalamasının üzerindedir.**

Bölgenin nüfus artış hızında 2022 yılında 2010 yılına göre bir azalma görülse bile, Bölgenin nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının üzerinde bir seyir izlemektedir. Buna karşılık, doğurganlık hızında Bölgenin 1,43 olan ortalaması, Türkiye ortalamasının (1,62) altında yer almaktadır. Bu durum Bölge nüfusunun doğumlardan ziyade göç ile arttığını göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda yer alan yaş gruplarının bağımlılık oranları detaylı olarak incelendiğinde; 0-14 yaş ile 65 yaş ve üzeri nüfusun 15-64 yaş arasındaki nüfusa oranını veren yaş bağımlılık oranının 2010 yılına göre tüm illerde arttığı, ancak bu oranın (44,06) Türkiye ortalamasının (46,8) altında kaldığı görülmektedir. Bununla beraber 65+ yaş grubundaki toplam nüfusun 15-64 yaş aralığındaki toplam nüfusa oranlanmasıyla elde edilen yaşlı bağımlılık oranına bakıldığında; Bölge illerdeki yaşlı bağımlılık oranının giderek arttığı ve bu oranın (15,34) Türkiye ortalamasının (14,55) üzerine çıktığı görülmektedir. Buna ek olarak, 0-14 yaş grubundaki kişi sayısının 15-64 yaş aralığındaki toplam nüfusa oranını gösteren çocuk bağımlılık oranında ise Bölgenin çocuk bağımlılık oranı (28,72), Türkiye ortalamasının (32,25) altında yer aldığı görülmektedir. Söz konusu oranlara göre ülke ve Bölge nüfusunun giderek yaşlandığını söylemek mümkündür.

Ülke ve Bölge nüfusunun giderek yaşlanmasının bir başka göstergesi de ortanca yaş göstergesidir. Bölge illerinin ve ülkenin ortanca yaş verilerine bakıldığında 2010 yılına göre hem Türkiye'de hem de Bölge illerinde ortanca yaşın arttığı; Bölge illerinin ortanca yaşının, Türkiye ortalamasının da üzerinde yer aldığı görülmektedir. Ortalama hane halkı büyüklüğüne bakıldığında ise Bölgenin ortalama hane halkı sayısının, ülke ortalamasının altında kaldığı ve bu oranların da ülke ve Bölge açısından giderek azaldığı görülmektedir.

Tablo 101. TR41 Bölgesi Demografik Göstergeler

	Yıl	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Toplam Nüfus (Kişi)	2010	2.605.495	764.584	225.381	3.595.460	73.722.988
	2022	3.194.720	906.617	228.673	4.330.010	85.279.553

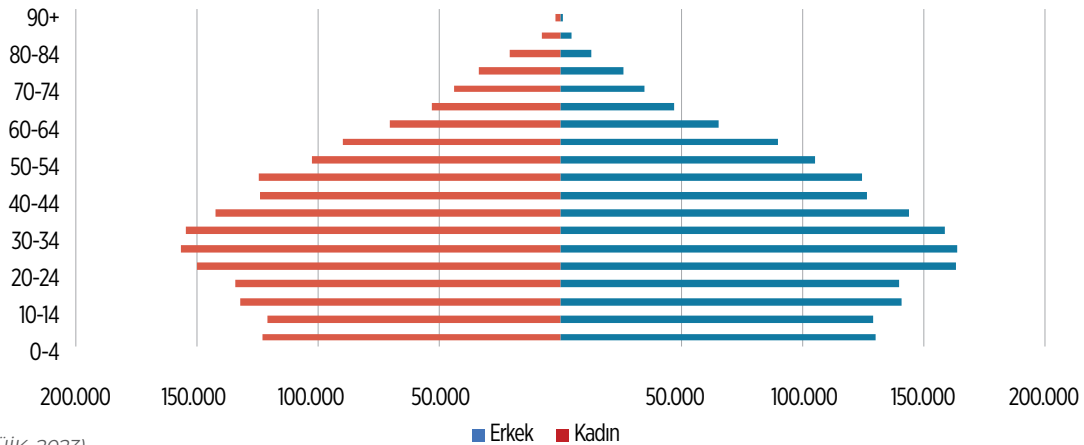
	Yıl	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Nüfus Yoğunluğu (km ² 'ye düşen kişi sayısı)	2010	250	55	52	126	96
	2022	307	65	53	152	111
Yıllık Nüfus Artış Hızı (Binde)	2010	21,28	12,05	109,22	24,59	15,88
	2022	14,79	9,14	1,48	12,9	7,05
Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı)	2010	1,77	1,38	1,67	1,68	2,08
	2022	1,47	1,29	1,40	1,43	1,62
Toplam Yaş Bağımlılık Oranı	2010	43,22	39,68	37,41	42,08	48,89
	2022	44,63	42,29	43,28	44,06	46,8
Toplam Yaşlı Bağımlılık Oranı	2010	10,66	13,30	12,75	11,37	10,76
	2022	14,55	17,6	17,27	15,34	14,55
Çocuk Bağımlılık Oranı	2010	32,56	26,37	24,66	30,71	38,13
	2022	30,08	24,69	26,01	28,72	32,25
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (kişi)	2010	3,56	3,03	3,23	3,42	3,84
	2022	3,14	2,62	2,83	3	3,17
Ortanca Yaş	2010	32,9	33,7	28,9		29,2
	2022	35,4	37,4	35,8		33,5

Kaynak: (TÜİK, 2023)

4.1.2. Nüfusun Temel Göstergeleri

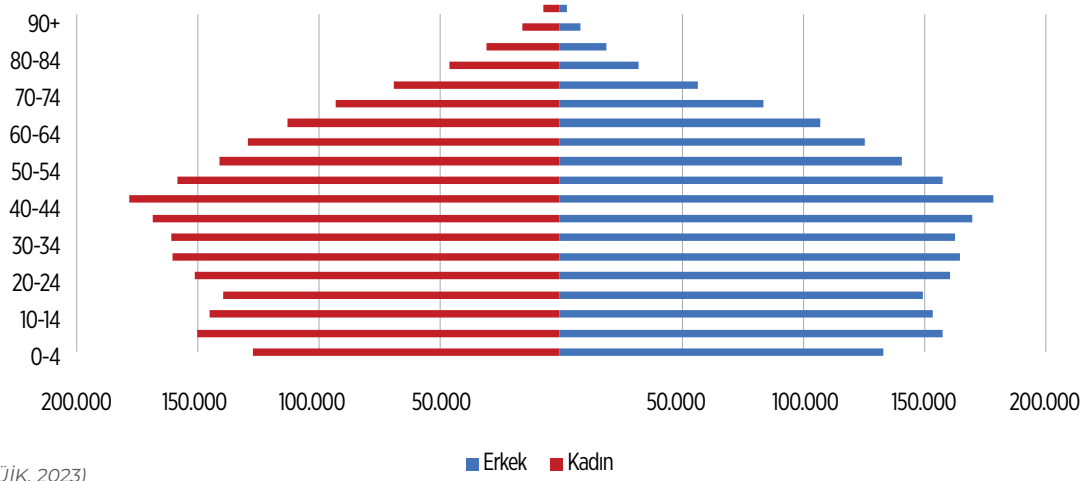
TR41 Bölgesinin 2010 ve 2022 yılları itibarıyla yaş grubu ve cinsiyete göre nüfusu sırasıyla aşağıdaki şekillerde verilmiştir. Bu verilere göre **Bölge nüfusunun çoğunluğunun genç nüfustan oluştuğunu söylemek mümkündür ancak iki yıla ait veriler dikkatli incelendiğinde, yaşlı nüfusun giderek arttığı ve genç nüfusun da azaldığı göze çarpmaktadır.**

Şekil 58. TR41 Bölgesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2010

Kaynak: (TÜİK, 2023)

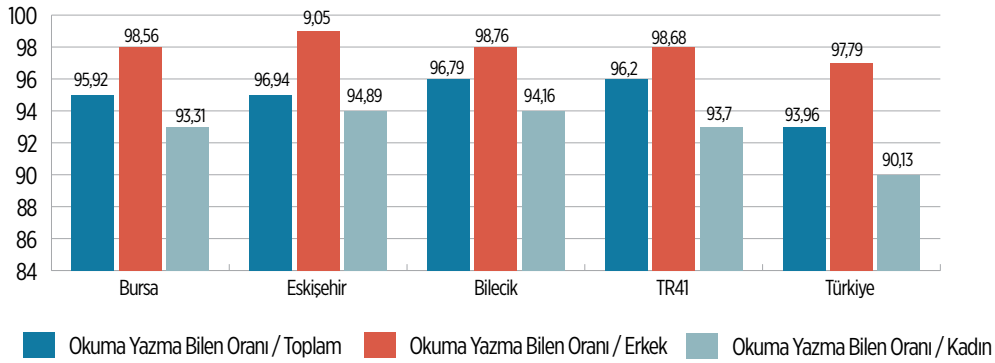
Şekil 59. TR41 Bölgesi Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus, 2022

Kaynak: (TÜİK, 2023)

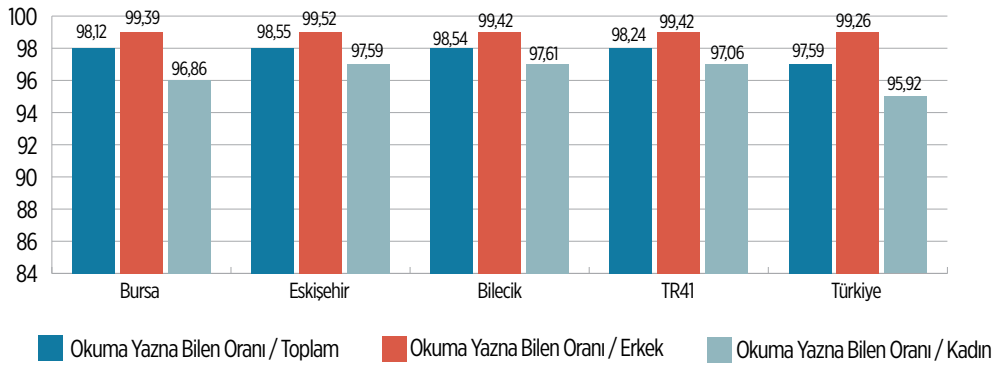
TR41 Bölgesi'nde okuma yazma bilenlerin oranı 2010'a göre artış göstermiş; her üç ilde kadın ve erkek okuma yazma bilenlerin oranı Türkiye ortalamasının üzerinde yer almıştır. Aşağıdaki haritalar Bölge illeri kadın okuryazarlık ve Bölge illeri okuryazarlık oranlarının dağılımını vermektedir.

Şekil 60. TR41 Bölgesinin Okuryazarlık Oranı (%), 2010

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Şekil 61. TR41 Bölgesinin Okuryazarlık Oranı (%), 2022

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Aşağıdaki tablolarda Bölge illerinin ve Türkiye'nin 15 yaş ve üzeri nüfusunun bitirilen eğitim düzeyine göre sayıları verilmektedir. **Verilere göre Bölge illerinde ve Türkiye'de okuma yazma bilmeyenlerin oranı giderek azalmış, eğitim seviyesi de buna paralel olarak artış göstermiştir.**

Tablo 102. Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Nüfus (15+), 2010

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Okuma Yazma Bilmeyen	92.712	20.895	6.544	120.151	3.812.092
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	82.021	17.968	7.503	107.492	3.208.131
İlkokul Mezunu	610.087	182.367	57.817	850.271	15.709.975
İlköğretim Mezunu	349.798	82.059	37.243	469.100	9.662.663
Ortaokul veya Dengi Mezunu	148.134	44.256	9.365	201.755	3.127.204
Lise veya Dengi Mezunu	450.831	172.113	45.846	668.790	11.374.336
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	171.039	66.343	13.555	250.937	4.566.049
Yüksek Lisans Mezunu	10.645	5.491	624	16.760	365.791
Doktora Mezunu	2.922	2.375	140	5.437	113.862
Bilinmeyen	81.676	24.692	6035	112.403	2.731.288
Toplam	1.999.865	618.559	184.672	2.803.096	54.671.391

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Tablo 103. Bitirilen Eğitim Düzeyine Göre Nüfus (15+), 2022

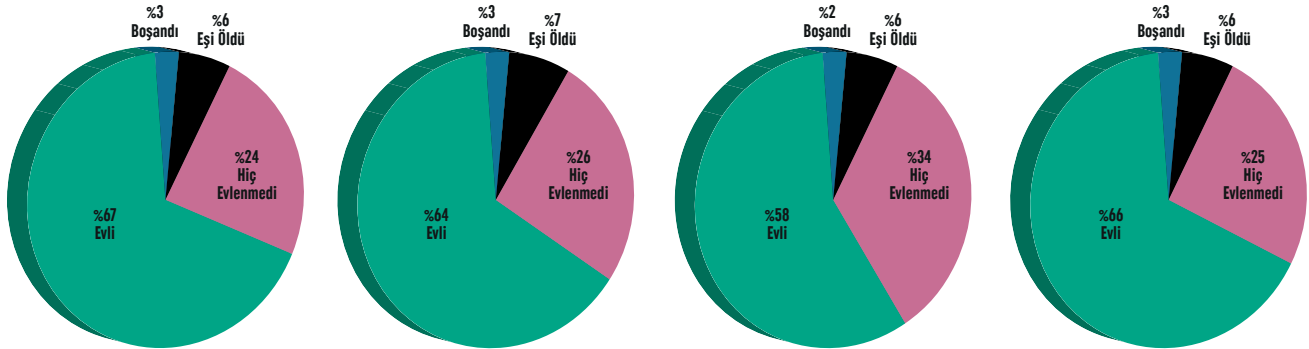
Bitirilen Eğitim Düzeyi	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Okuma Yazma Bilmeyen	48.952	10.605	2.687	62.244	1.726.445
Okuma Yazma Bilen Fakat Bir Okul Bitirmeyen	52.603	11.649	2.926	67.178	2.261.470
İlkokul Mezunu	459.749	137.277	41.115	638.141	11.898.596
İlköğretim Mezunu	212.998	46.947	14.628	274.573	5.048.202
Ortaokul veya Dengi Mezunu	449.278	107.636	30.352	587.266	12.022.449
Lise veya Dengi Mezunu	696.684	223.617	55.161	975.462	17.442.997

Bitirilen Eğitim Düzeyi	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Yüksekokul veya Fakülte Mezunu	469.565	158.885	33.378	661.828	12.166.766
Yüksek Lisans Mezunu	46.286	19.785	2.980	69.051	1.475.690
Doktora Mezunu	5.977	4.932	495	11.404	242.549
Bilinmeyen	36.650	8.462	909	46.021	741.113
Toplam	2.478.742	729.795	184.631	3.393.168	65.026.277

Kaynak: (TÜİK, 2023)

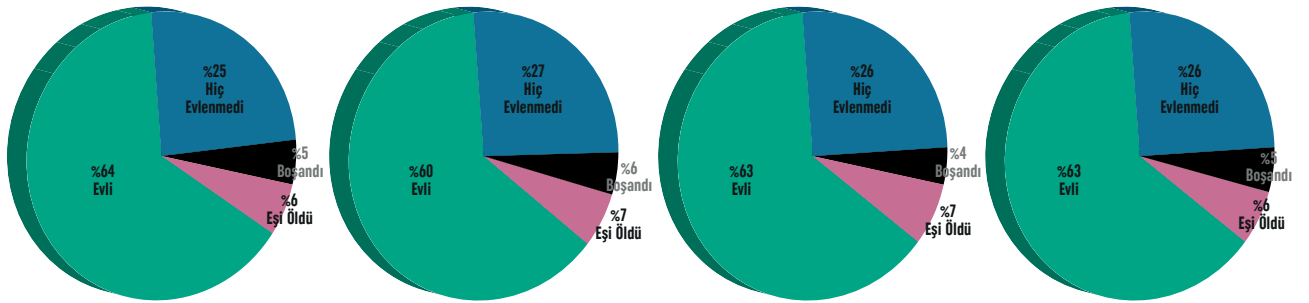
Bölgenin medeni durumu incelendiğinde; bölgede yaşayanlar arasında evli olanların oranının %60'ın üzerinde olduğu görülmektedir. Buna karşılık 2022 yılında evli olanların oranında (%63) 2010 yılına göre (%66) azalma olduğu göze çarpmaktadır. Bununla paralel olarak boşanma ve hiç evlenmeme oranlarında artış gözlenmektedir.

Şekil 62. TR41 Bölgesi Medeni Durum, 2010

Kaynak: (TÜİK, 2023)

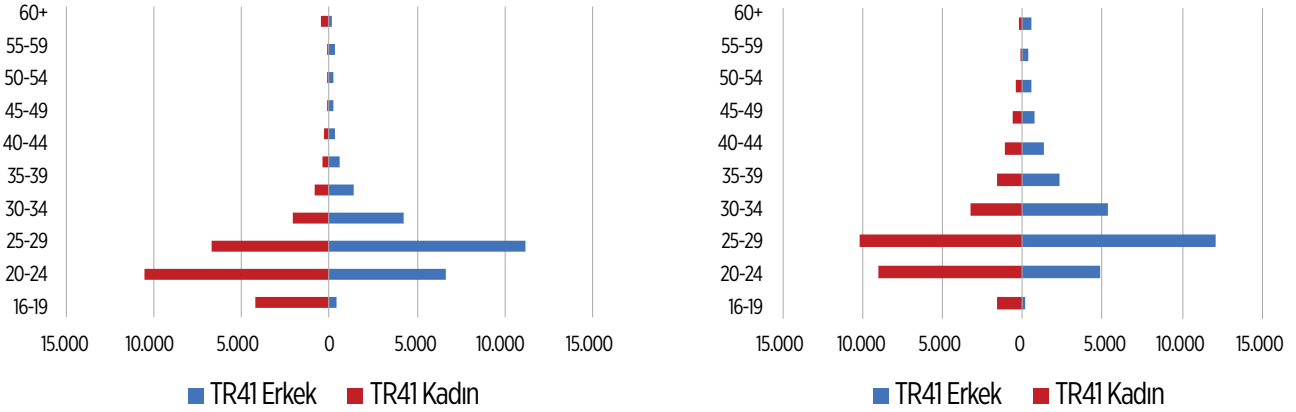
Şekil 63. TR41 Bölgesi Medeni Durum, 2022

Kaynak: (TÜİK, 2023)

TR41 Bölgesinin 2010 ve 2022 yıllarına ait yaş gruplarına göre evlenme ve boşanma sayıları aşağıdaki şekillerde gösterilmektedir. Buna göre 2010 yılında 20-24 yaşları arasında kadınlarda yapılan evlilik sayısı yüksekken, 2022 yılında en çok evlilik yapılan yaş aralığı 25-29 olmuştur. **Bununla beraber kadınlarda 16-19 yaş aralığında yapılan evlilik sayısında 2010 yılına göre azalma olduğu görülmektedir.** Erkeklerde en çok evlilik yapılan yaş aralığında (25-29) bir değişiklik görülmemiştir.

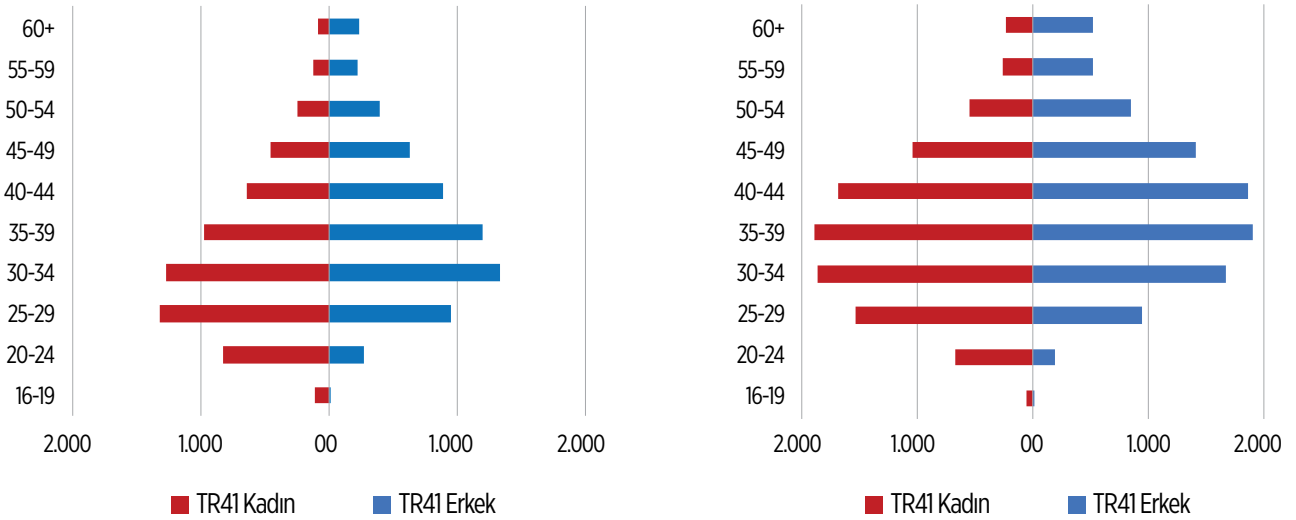
Şekil 64. TR41 Bölgesi Yaş Gruplarına Göre Evlenme Sayıları, 2010-2022

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Aşağıdaki şekilde boşanma sayıları incelendiğinde; **16-19 yaş aralığında kadınlarda boşanma sayısının 2010'a göre 2022 yılında azaldığı görülmektedir.** Bu durum bu yaş aralığında yapılan evliliklerin azalmasıyla açıklanabilir. Bunun yanı sıra neredeyse tüm yaş gruplarında boşanma sayılarının arttığı göze çarpmaktadır.

Şekil 65. TR41 Bölgesi Yaş Gruplarına Göre Boşanma Sayıları

Kaynak: (TÜİK, 2023)

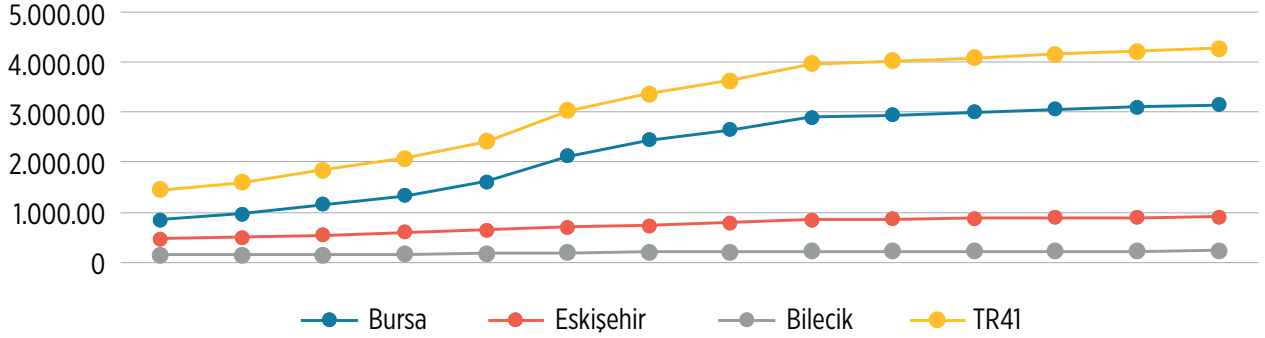
4.2. Nüfus Projeksiyonları

Bursa, Eskişehir ve Bilecik ilçelerinin nüfus tahmin hesapları yapılmıştır. Nüfus tahminleri yapılırken ilçelerin geçmiş 14 yıllık nüfusları (2007-2021) incelenmiş olup, doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel olmak üzere 5 ayrı istatistiksel metot uygulanmıştır. Her metot için de "R² Değeri" incelenerek, ilçeler için nüfus artış eğilim yöntemi seçilirken yalnızca "R² Değeri" üzerinden değerlendirme yapılmayıp gelişim eğrisinin anlamlılığına da bakılarak en uygun gelişim eğrisi kabul edilmiştir. Bölgenin, illerin ve ilçelerin kabul edilen nüfus kestirimleri doğrultusunda, ilçelerin 2050 yılında ulaşacakları nüfus büyüklükleri belirlenmiştir.

Bursa, Eskişehir ve Bilecik ilçeleri için de yapılan nüfus projeksiyonlarından en uygun gelişim eğrisi gösteren yöntem seçilmiştir. Kabul edilen ilçe nüfusları toplanarak Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinin 2024, 2028, 2035, 2040 ve 2050 yılları nüfuslarına; illerin nüfusları toplanarak TR41 Bölgesi 2024, 2028, 2035, 2040 ve 2050 yılları nüfusuna ulaşılmış ve TR41 Bölgesinin yıllara göre nüfus eğilimi grafiğiyle birlikte aşağıda sunulmuştur. **TR41 Bölgesinin 2028 yılında nüfusu 4.795.067**

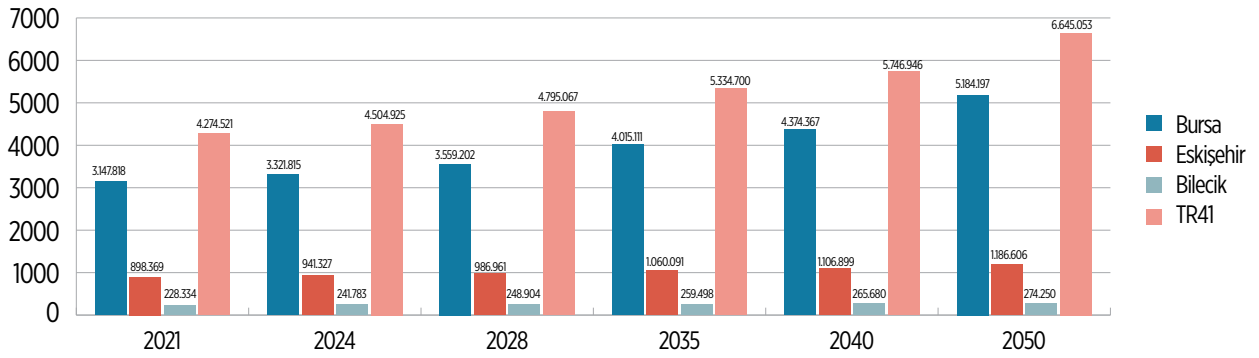
kişiyeye ulaşacağı hesaplanmıştır.

Şekil 66. TR41 Bölgesinin Yıllara Göre Nüfus Eğilimi, 1970-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Şekil 67. TR41 Bölgesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

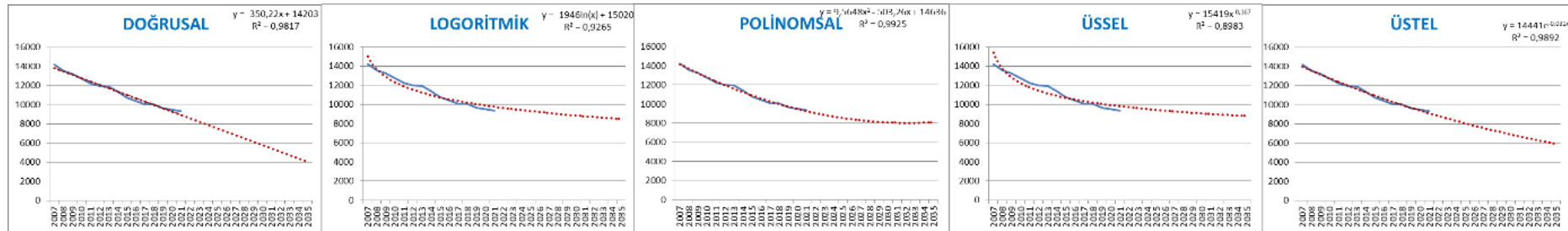
4.2.1. Bursa İlçeleri Nüfus Projeksiyonu

Büyükorhan İlçesi

Büyükorhan ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 104. Büyükorhan İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	14.199	13.542	13.244	12.743	12.256	11.969	11.913	11.396	10.774	10.421	10.041	10.042	9.666	9.485	9.321
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	7.899		9.395		8.676		9.515		8.265						
2028	6.498		9.005		8.194		9.202		7.301						
2035	4.047		8.467		8.085		8.787		5.877						
2040	2.296		8.158		8.582		8.557		5.033						
2050	-1.207		7.656		11.010		8.196		3.692						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

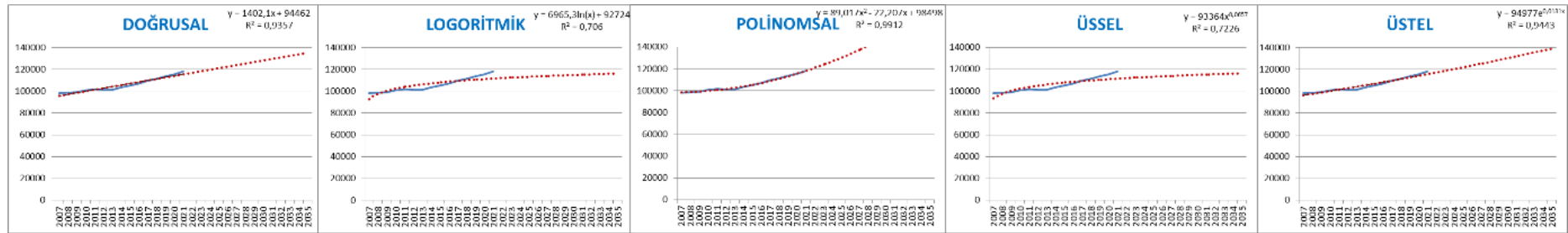
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş nüfusun azalma eğiliminde olduğu görülmüştür. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Üssel Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Gemlik İlçesi

Gemlik ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 105. Gemlik İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	98.085	98.770	99.234	100.927	101.590	101.257	101.389	103.390	105.484	107.139	109.494	111.488	113.493	115.404	118.037
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	119.700		112.856		126.940		112.889		120.233						
2028	125.308		114.254		141.094		114.387		126.702						
2035	135.123		116.178		172.717		116.482		138.870						
2040	142.133		117.286		200.647		117.706		148.270						
2050	156.154		119.082		269.858		119.717		169.023						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

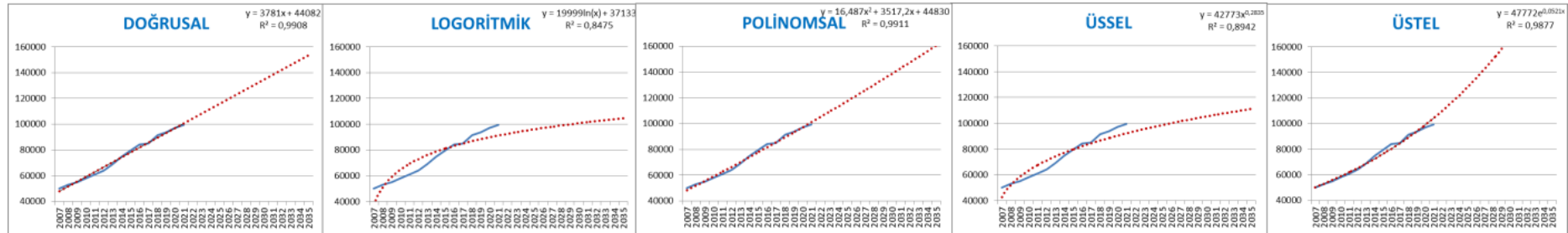
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup nüfus 2010-2013 yılları haricinde sürekli artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Gürsu İlçesi

Gürsu ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 106. Gürsu İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus (Mevcut)	50.039	52.948	55.155	57.942	60.884	64.144	68.872	74.827	79.540	84.326	84.880	91.339	93.788	96.985	99.278
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	112.140		94.938		113.481		97.060		122.027						
2028	127.264		98.951		130.188		102.742		150.301						
2035	153.731		104.476		160.694		111.112		216.446						
2040	172.636		107.657		183.474		116.237		280.855						
2050	210.446		112.813		231.506		125.051		472.879						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

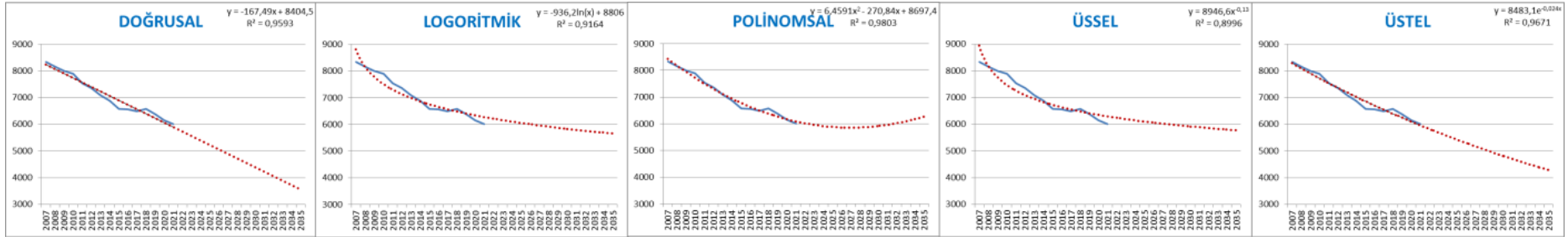
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup sürekli artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Harmancık İlçesi

Harmancık ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 107. Harmancık İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	8.340	8.156	7.994	7.894	7.532	7.352	7.091	6.873	6.574	6.551	6.491	6.576	6.384	6.145	6.016
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	5.390		6.100		5.915		6.144		5.507						
2028	4.720		5.912		5.865		5.986		5.003						
2035	3.547		5.654		6.275		5.775		4.229						
2040	2.710		5.505		6.956		5.657		3.751						
2050	1.035		5.263		9.285		5.470		2.951						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

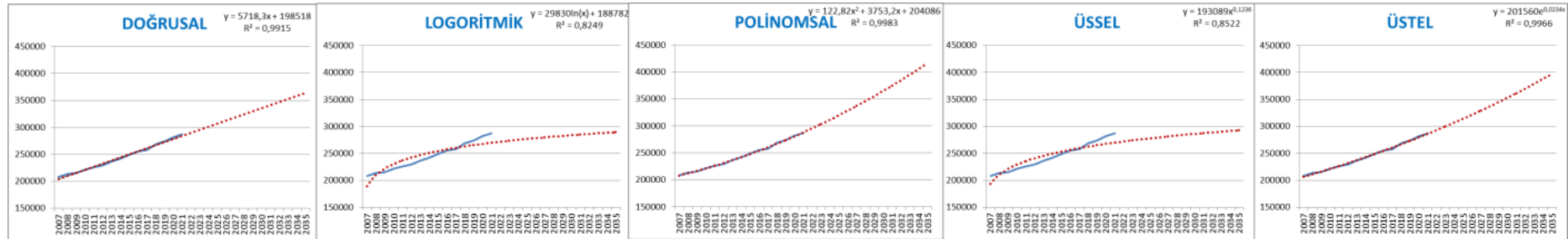
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. İlçede nüfus azalma eğilimindedir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Logaritmik Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

İnegöl İlçesi

İnegöl İlçesi'nin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 108. İnegöl İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	208.314	213.100	215.375	221.116	225.472	229.812	236.168	242.232	249.091	255.032	257.931	268.155	273.933	281.384	286.848
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	301.447		275.002		311.437		276.000		307.135						
2028	324.321		280.988		346.101		282.931		337.271						
2035	364.349		289.228		416.220		292.759		397.298						
2040	392.940		293.973		473.675		298.571		446.611						
2050	450.123		301.664		607.006		308.239		564.357						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

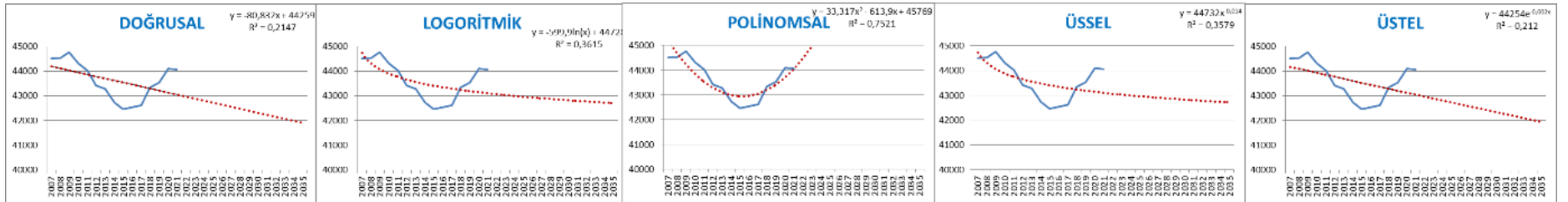
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. Nüfus yıllar içinde sürekli artmıştır. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Üstel Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

İznik İlçesi

İznik İlçesi'nin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 109. İznik İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	44.514	44.524	44.756	44.314	44.010	43.425	43.287	42.727	42.467	42.530	42.616	43.330	43.531	44.102	44.050
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	42.804		42.994		45.514		42.958		42.689						
2028	42.481		42.874		48.389		42.838		42.349						
2035	41.915		42.708		55.985		42.672		41.760						
2040	41.511		42.613		63.411		42.577		41.345						
2050	40.702		42.458		83.259		42.424		40.526						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

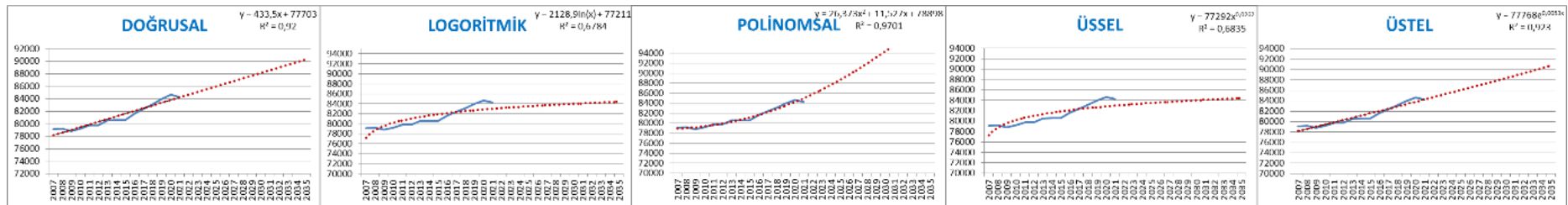
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. Nüfus 2010-2011 ve 2013-2021 yılları arasında azalmıştır. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Karacabey İlçesi

Karacabey ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 110. Karacabey İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus (Mevcut)	79.115	79.224	78.824	79.229	79.736	79.757	80.527	80.594	80.573	81.629	82.408	83.115	83.923	84.666	84.241
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	85.506		83.364		87.650		83.372		85.552						
2028	87.240		83.792		91.916		83.812		87.386						
2035	90.275		84.380		101.412		84.421		90.688						
2040	92.442		84.718		109.777		84.773		93.124						
2050	96.777		85.267		130.463		85.348		98.193						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

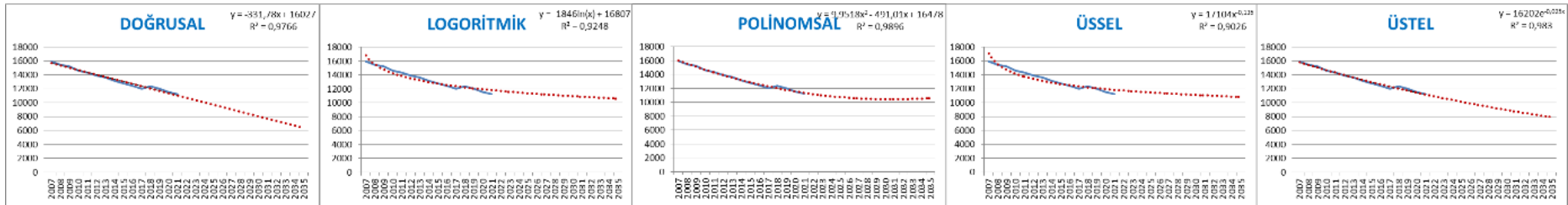
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. Nüfus 2009 ve 2015 yılları haricindeki yıllarda artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin “Polinomsal Yöntem” ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Keles İlçesi

Keles ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 111. Keles İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	15.959	15.468	15.242	14.641	14.327	13.876	13.639	13.123	12.773	12.452	11.990	12.355	11.997	11.499	11.246
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	10.055		11.471		10.864		11.578		10.331						
2028	8.728		11.101		10.492		11.269		9.348						
2035	6.405		10.591		10.608		10.856		7.847						
2040	4.746		10.297		11.288		10.625		6.925						
2050	1.429		9.821		14.140		10.262		5.393						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

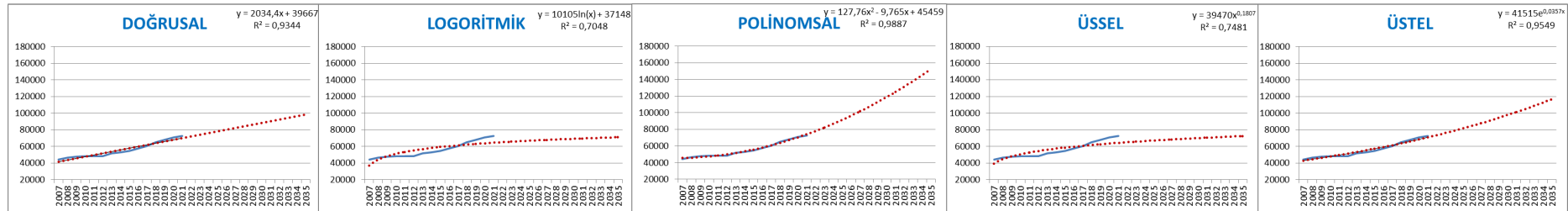
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. Nüfus azalma eğilimindedir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Logaritmik Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Kestel İlçesi

Kestel ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 112. Kestel İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	44.456	46.795	47.709	48.198	48.424	48.490	51.872	52.938	54.959	57.818	60.720	65.256	68.204	70.865	72.439
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	76.286		66.355		86.677		66.542		78.937						
2028	84.424		68.383		107.080		68.999		91.054						
2035	98.665		71.175		152.622		72.531		116.904						
2040	108.837		72.782		192.818		74.646		139.750						
2050	129.181		75.387		292.373		78.206		199.708						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

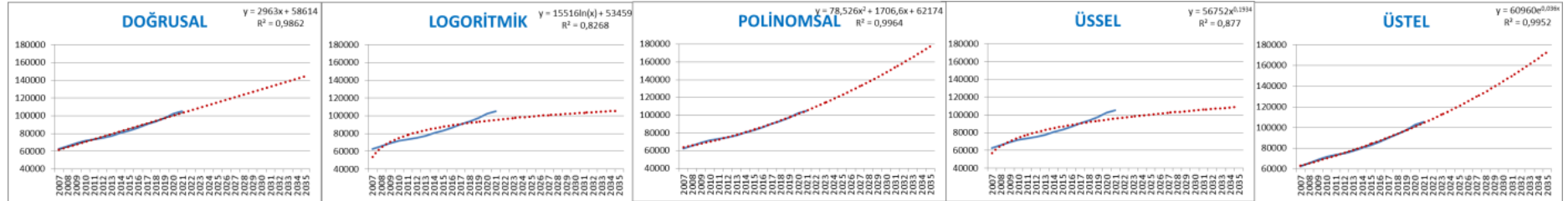
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. Nüfus 2009 yılı hariç her yılda artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Üstel Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Mudanya İlçesi

Mudanya ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 113. Mudanya İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	62.369	65.899	68.954	71.671	73.639	75.344	77.461	80.385	83.174	86.426	90.282	93.707	97.631	102.523	105.308
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	111.948		98.306		118.335		99.255		116.538						
2028	123.800		101.420		137.726		103.182		134.588						
2035	144.541		105.706		177.706		108.845		173.160						
2040	159.356		108.174		210.974		112.246		207.311						
2050	188.986		112.174		289.291		117.984		297.144						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

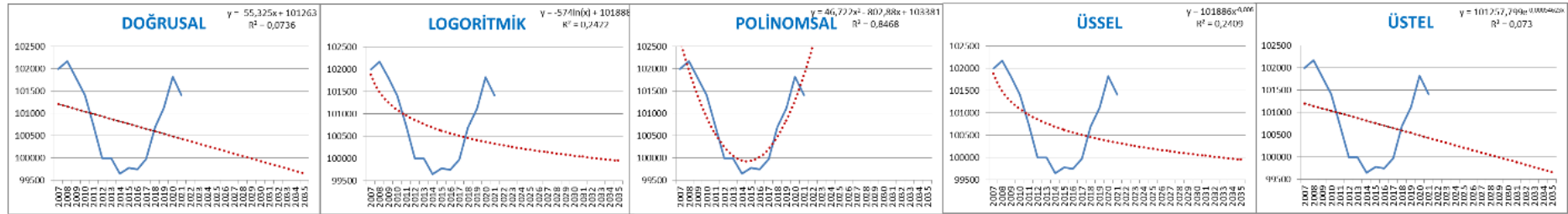
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. Nüfus yıllar içinde sürekli artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Mustafakemalpaşa İlçesi

Mustafakemalpaşa ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 114. Mustafakemalpaşa İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	102.000	102.171	101.800	101.412	100.727	99.994	99.999	99.651	99.781	99.753	99.972	100.696	101.119	101.820	101.407
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	100.267		100.229		104.067		100.134		100.267						
2028	100.046		100.114		108.331		100.014		100.048						
2035	99.659		99.955		119.391		99.848		99.666						
2040	99.382		99.864		130.094		99.753		99.395						
2050	98.829		99.716		158.508		99.599		98.853						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

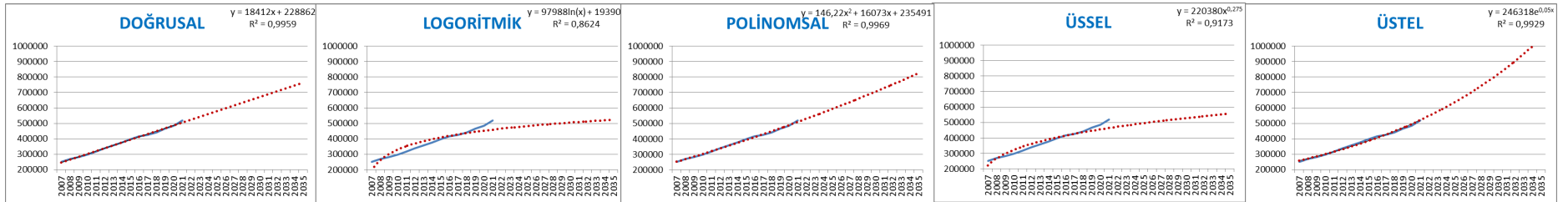
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. 2009-2017 arasında azalmış 2007-2008 ve 2018-2021 yılları arasında artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Nilüfer İlçesi

Nilüfer İlçesi'nin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 115. Nilüfer İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	251.344	270.502	282.991	298.911	316.753	339.667	358.265	375.474	397.303	415.818	424.909	441.299	465.956	484.832	518.382
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	560.278		477.130		572.180		487.946		605.845						
2028	633.926		496.793		659.867		515.630		739.980						
2035	762.810		523.863		824.579		556.329		1.050.082						
2040	854.870		539.449		951.003		581.204		1.348.332						
2050	1.038.990		564.713		1.225.785		623.910		2.223.023						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

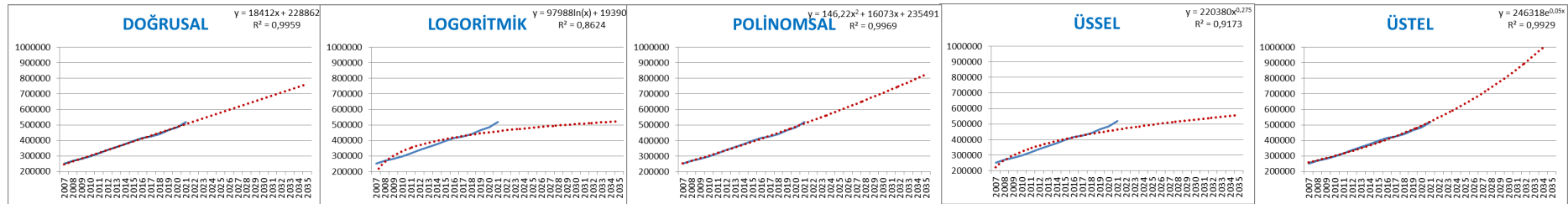
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. Nüfus yıllar içinde sürekli artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Orhaneli İlçesi

Orhaneli ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 116. Orhaneli İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	24.798	24.072	23.992	23.530	23.099	22.470	22.175	21.563	20.371	19.656	19.503	19.492	19.387	19.055	18.786
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	16.836		18.864		17.738		18.965		17.082						
2028	14.984		18.357		16.952		18.528		15.643						
2035	11.745		17.660		16.430		17.944		13.410						
2040	9.431		17.258		16.723		17.616		12.013						
2050	4.803		16.608		18.973		17.097		9.641						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

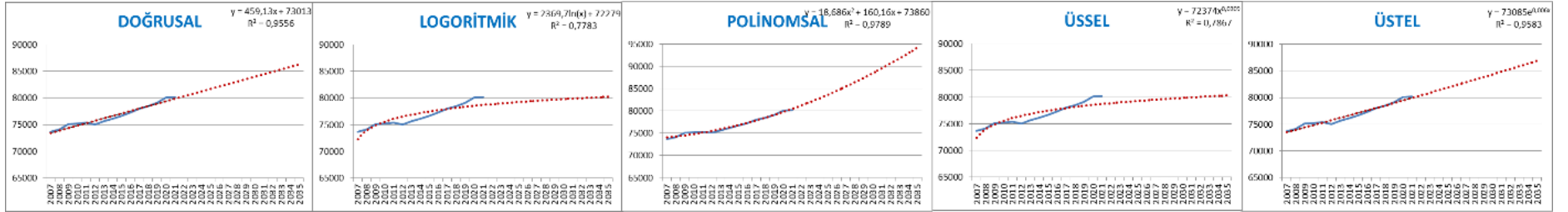
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. Nüfus yıllar içinde sürekli azalmıştır. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin “Polinomsal Yöntem” ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Orhangazi İlçesi

Orhangazi ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 117. Orhangazi İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	73.633	74.120	75.127	75.228	75.354	75.076	75.672	76.143	76.669	77.297	78.048	78.447	79.145	80.118	80.216
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	81.277		79.128		82.797		79.135		81.420						
2028	83.114		79.604		86.428		79.628		83.398						
2035	86.328		80.258		94.220		80.310		86.975						
2040	88.623		80.635		100.906		80.706		89.624						
2050	93.215		81.246		117.083		81.351		95.166						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

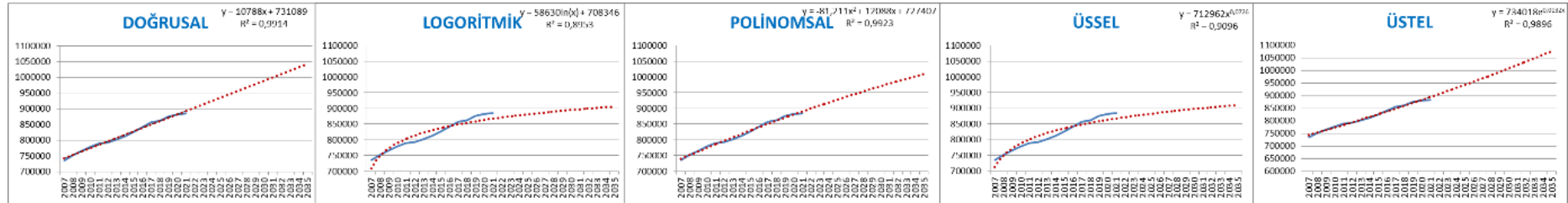
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. 2012 yılı hariç her yılda artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Osmangazi İlçesi

Osmangazi ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 118. Osmangazi İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	736.034	753.217	765.728	778.526	789.575	792.219	802.620	813.262	826.742	841.756	856.770	862.516	876.048	881.459	884.451
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	925.273		877.808		918.679		879.426		930.883						
2028	968.425		889.574		954.037		892.332		981.354						
2035	1.043.941		905.771		1.009.661		910.409		1.076.353						
2040	1.097.881		915.097		1.044.519		920.983		1.149.789						
2050	1.205.761		930.213		1.102.055		938.385		1.312.034						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

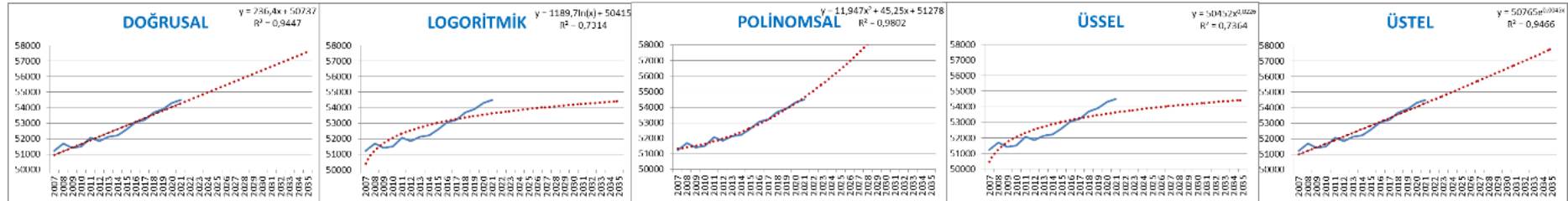
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. Nüfus yıllar içinde sürekli artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Yenişehir İlçesi

Yenişehir ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 119. Yenişehir İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	51.227	51.687	51.420	51.514	52.079	51.837	52.132	52.215	52.591	53.061	53.228	53.704	53.921	54.315	54.485
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	54.992		53.854		55.963		53.858		55.048						
2028	55.938		54.092		58.056		54.102		56.048						
2035	57.593		54.421		62.638		54.441		57.842						
2040	58.775		54.610		66.627		54.637		59.158						
2050	61.139		54.917		76.398		54.957		61.881						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

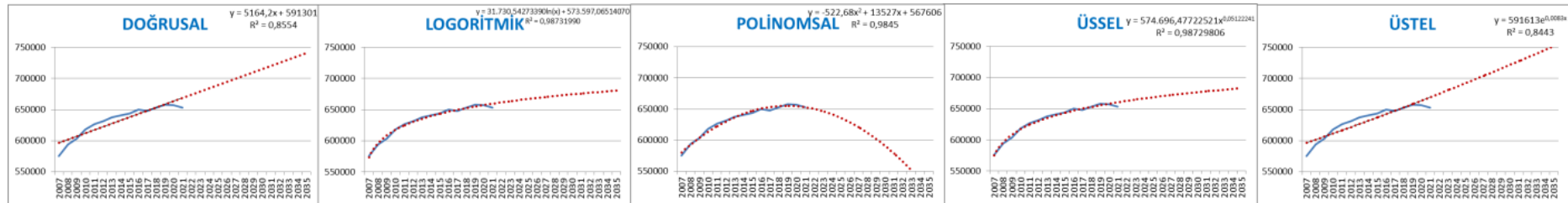
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. 2009 ve 2012 yıllarında azalma gösterirken incelenen diğer yıllarda artmıştır. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2050 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

Yıldırım İlçesi

Yıldırım ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 120. Yıldırım İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	575.450	593.768	603.100	617.699	626.669	631.482	637.888	640.746	643.681	649.731	647.520	653.004	657.994	657.176	653.307
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	684.257		665.311		641.744		666.359		686.944						
2028	704.913		671.679		612.223		673.240		710.133						
2035	741.063		680.445		520.315		682.831		752.614						
2040	766.884		685.492		423.306		688.414		784.505						
2050	818.526		693.673		150.886		697.562		852.397						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir. 2017, 2020, 2021 yıllarında azalan nüfus diğer yıllarda artış göstermiştir. İncelenen nüfuslar yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, ilçe nüfusunun 2040 yılına kadar gerçekleştireceği nüfus eğiliminin "Logaritmik Yöntem" ile belirlenen projeksiyon eğrisi ile tanımlanabileceği kabul edilmiştir.

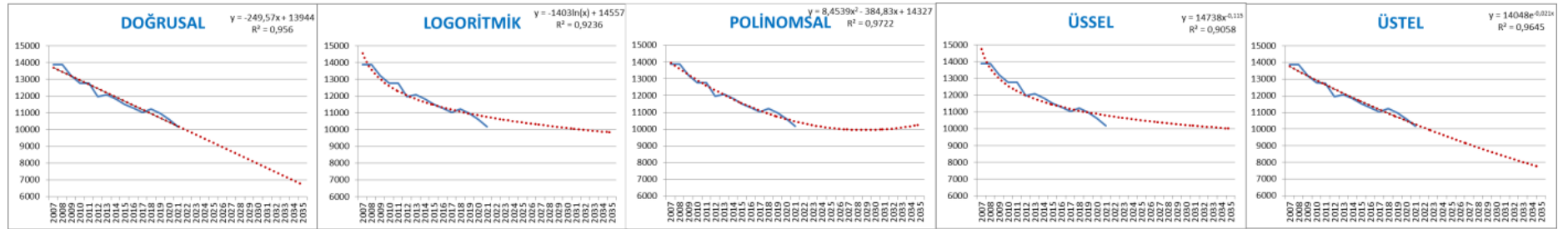
4.2.2. Eskişehir İlçeleri Nüfus Projeksiyonu

Alpu İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Alpu ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 121. Alpu İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	13.870	13.884	13.225	12.768	12.757	11.957	12.070	11.822	11.526	11.290	11.031	11.242	10.974	10.614	10.178
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	9.452		10.502		10.139		10.570		9.626						
2028	8.453		10.220		9.952		10.329		8.851						
2035	6.706		9.833		10.277		10.006		7.641						
2040	5.459		9.610		11.015		9.825		6.879						
2050	2.963		9.248		13.761		9.538		5.576						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

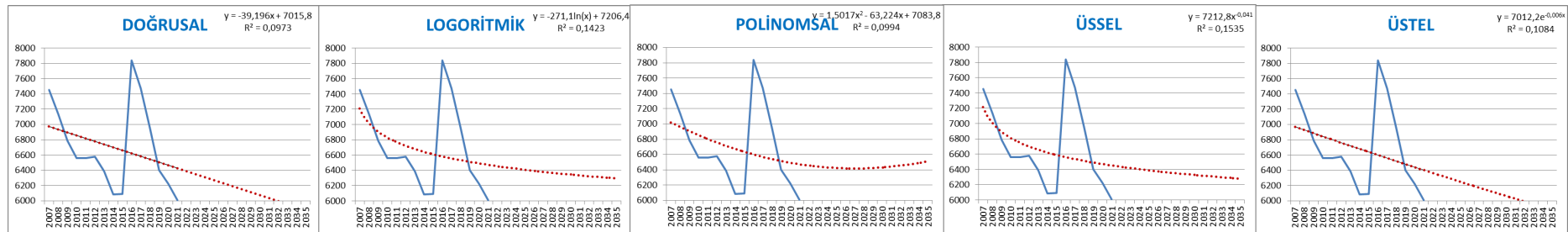
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup, ilçenin 2007 ve 2021 yılları arasında genellikle nüfus kaybetme eğiliminde olduğu görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Üstel Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Beylikova İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Beylikova ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 122. Beylikova İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	7.450	7.136	6.789	6.562	6.557	6.580	6.387	6.083	6.091	7.842	7.471	6.953	6.400	6.222	6.010
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	6.310		6.423		6.432		6.407		6.294						
2028	6.153		6.368		6.420		6.354		6.145						
2035	5.879		6.294		6.513		6.283		5.892						
2040	5.683		6.250		6.670		6.242		5.718						
2050	5.291		6.181		7.209		6.176		5.385						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

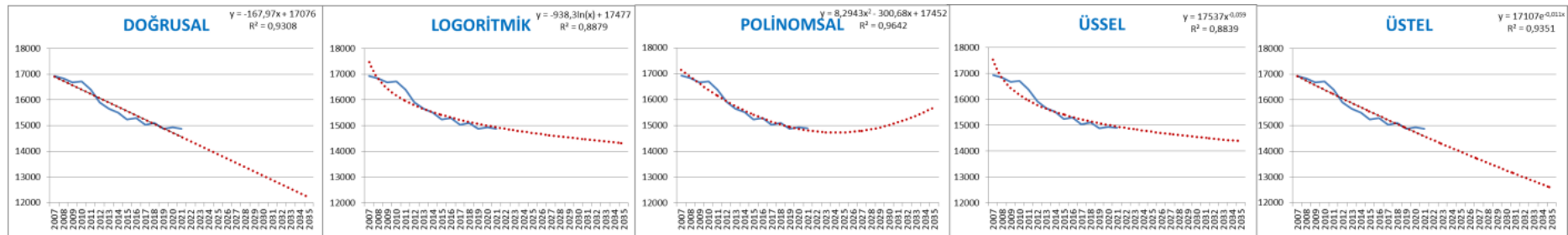
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2007-2011, 2012-2014 ve 2016-2021 yılları arasında nüfusun azaldığı görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Üssel Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Çifteler İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Çifteler ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 123. Çifteler İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	16.936	16.840	16.676	16.716	16.392	15.911	15.651	15.513	15.232	15.297	15.031	15.098	14.878	14.925	14.886
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	14.053		14.765		14.727		14.787		14.034						
2028	13.381		14.577		14.851		14.613		13.430						
2035	12.205		14.317		15.708		14.377		12.435						
2040	11.365		14.168		16.817		14.243		11.769						
2050	9.685		13.926		20.280		14.028		10.543						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

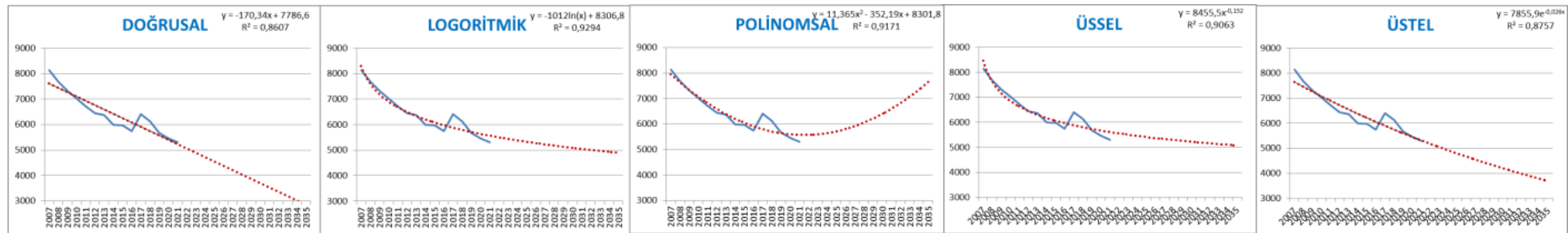
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiştir ve yalnızca 2009-2010, 2019-2020 yılları arasında nüfus artışı yaşandığı gözlemlenmiştir. Diğer yıllarda ise nüfus azalmış veya mevcut nüfus aynı kalmıştır. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Logaritmik Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Günyüzü İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Günyüzü ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 124. Günyüzü İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	8.135	7.678	7.316	7.025	6.716	6.439	6.372	6.000	5.970	5.746	6.404	6.127	5.671	5.455	5.304
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	4.720		5.382		5.645		5.449		4.920						
2028	4.039		5.179		6.054		5.286		4.434						
2035	2.847		4.899		7.646		5.068		3.696						
2040	1.995		4.738		9.465		4.947		3.245						
2050	292		4.477		14.808		4.757		2.502						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

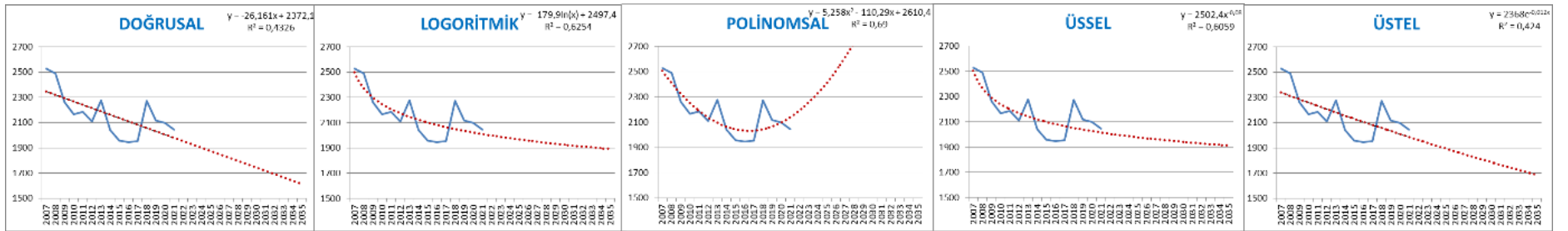
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2007-2016 2017-2021 yılları arasında nüfusun azaldığı görülmektedir. Yalnızca 2016-2017 yılları arasında nüfus artışı yaşanmıştır. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Logaritmik Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Han İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Han ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 125. Han İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	2.526	2.488	2.260	2.165	2.187	2.108	2.276	2.040	1.959	1.946	1.953	2.272	2.117	2.100	2.045
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	1.901		1.977		2.329		1.986		1.908						
2028	1.797		1.941		2.729		1.954		1.819						
2035	1.613		1.892		3.834		1.911		1.672						
2040	1.483		1.863		4.939		1.887		1.575						
2050	1.221		1.817		7.937		1.849		1.397						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

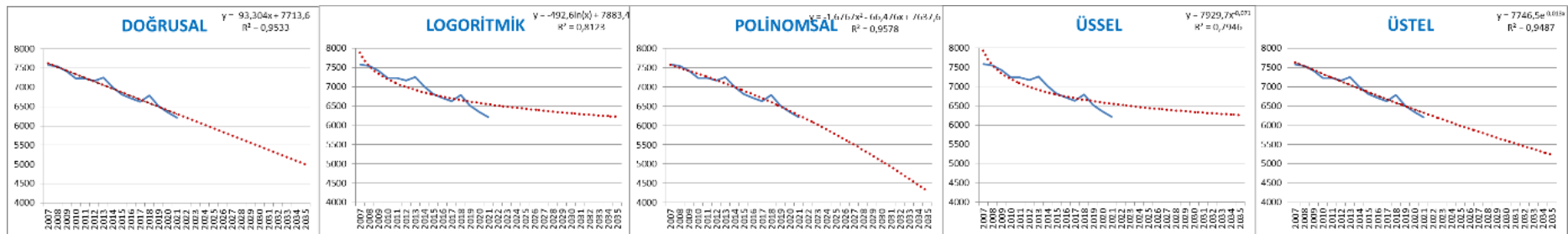
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; nüfusun hem artma hem de azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

İnönü İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan İnönü ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 126. İnönü İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	7.583	7.547	7.424	7.228	7.230	7.172	7.260	7.006	6.822	6.720	6.634	6.797	6.514	6.355	6.216
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	6.034		6.460		5.898		6.459		6.130						
2028	5.661		6.361		5.364		6.367		5.820						
2035	5.008		6.225		4.300		6.243		5.313						
2040	4.541		6.146		3.439		6.173		4.979						
2050	3.608		6.019		1.467		6.061		4.372						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

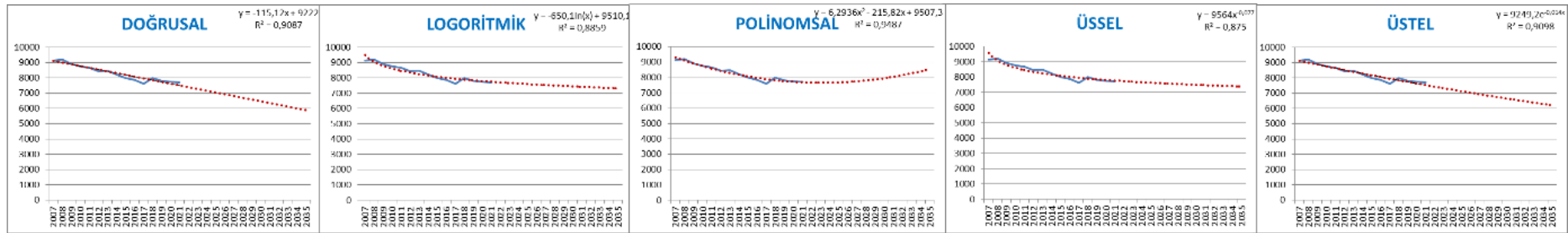
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; nüfusun hem artma hem de azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Mahmudiye İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Mahmudiye ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 127. Mahmudiye İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	9.144	9.202	8.918	8.770	8.654	8.439	8.466	8.221	7.987	7.856	7.600	7.998	7.808	7.740	7.713
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	7.150		7.631		7.662		7.656		7.189						
2028	6.689		7.501		7.805		7.538		6.797						
2035	5.884		7.321		8.541		7.380		6.163						
2040	5.308		7.218		9.445		7.290		5.746						
2050	4.157		7.050		12.196		7.147		4.995						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

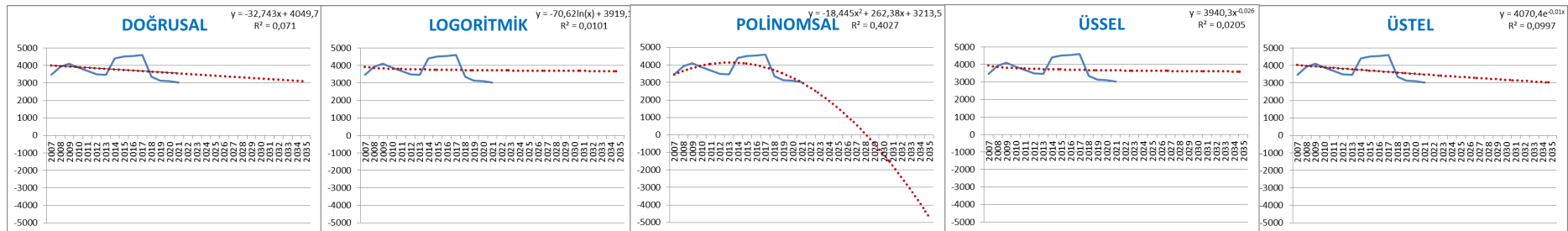
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; nüfusün 2008-2012, 2013-2017 ve 2018-2021 yılları arasında azaldığı görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Üstel Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Mihalgazi İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Mihalgazi ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 128. Mihalgazi İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	3.476	3.952	4.095	3.876	3.699	3.505	3.483	4.412	4.507	4.561	4.610	3.373	3.138	3.099	3.030
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	3.460		3.715		1.960		3.655		3.400						
2028	3.329		3.701		58		3.636		3.267						
2035	3.100		3.681		-4.690		3.610		3.046						
2040	2.936		3.670		-9.188		3.595		2.897						
2050	2.609		3.652		-20.951		3.571		2.621						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

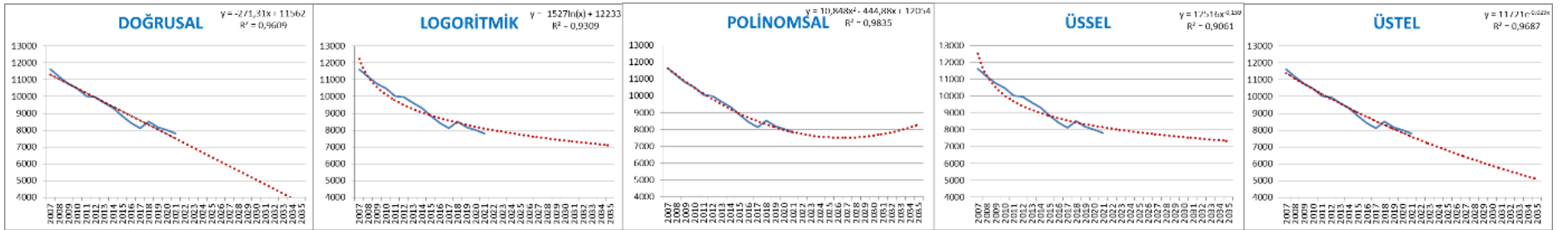
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2009-2013 ve 2017-2021 yılları arasında nüfusun azaldığı görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar “Üstel Yöntem” ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Mihalıççık İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Mihalıççık ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 129. Mihalıççık İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	11.618	11.158	10.763	10.482	10.028	9.970	9.639	9.302	8.850	8.444	8.117	8.526	8.171	8.011	7.800
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	6.678		7.819		7.561		7.905		6.954						
2028	5.593		7.513		7.517		7.656		6.193						
2035	3.694		7.091		8.276		7.327		5.055						
2040	2.337		6.848		9.468		7.144		4.373						
2050	-376		6.455		13.481		6.857		3.272						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

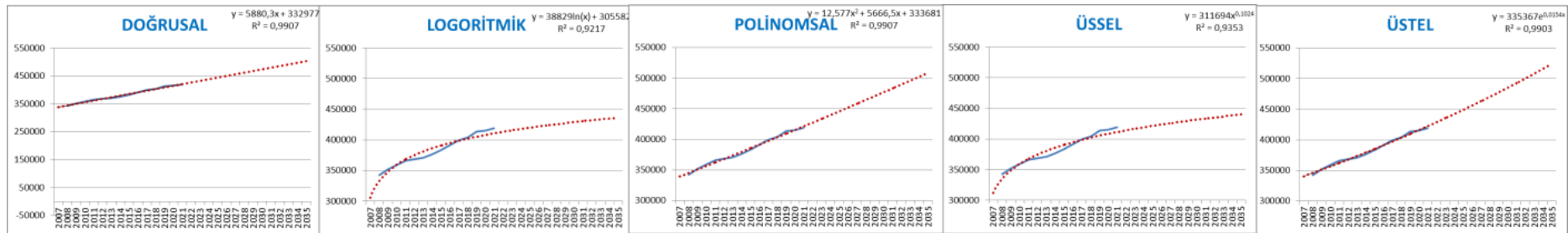
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2007-2017 ve 2018-2021 yılları arasında nüfusun azaldığı görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Odunpazarı İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Odunpazarı ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 130. Odunpazarı İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	-	342.515	351.923	358.713	365.764	368.589	371.128	376.650	383.523	391.106	399.451	404.267	413.461	415.230	419.114
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	438.822		415.593		439.752		414.843		442.486						
2028	462.343		423.798		464.430		421.844		470.600						
2035	503.505		434.968		508.585		431.566		524.166						
2040	532.907		441.348		540.879		437.219		566.122						
2050	591.710		451.626		607.354		446.481		660.376						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

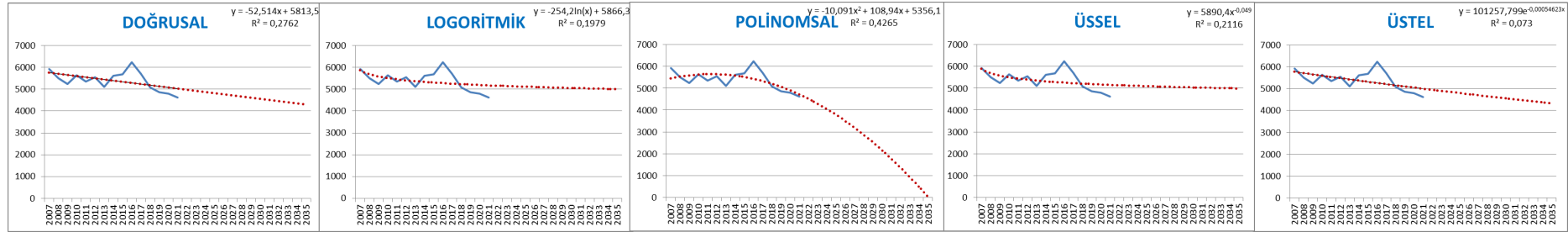
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2008-2021 yılları arasında ilçe nüfusunun sürekli arttığı görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Doğrusal Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Sarıcakaya İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Sarıcakaya ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 131. Sarıcakaya İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	5.924	5.511	5.245	5.642	5.353	5.544	5.112	5.610	5.678	6.244	5.703	5.080	4.854	4.790	4.611
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	4.868		5.132		4.048		5.113		4.874						
2028	4.658		5.081		2.869		5.063		4.683						
2035	4.291		5.010		29		4.994		4.366						
2040	4.028		4.970		-2.605		4.956		4.153						
2050	3.503		4.904		-9.387		4.893		3.758						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

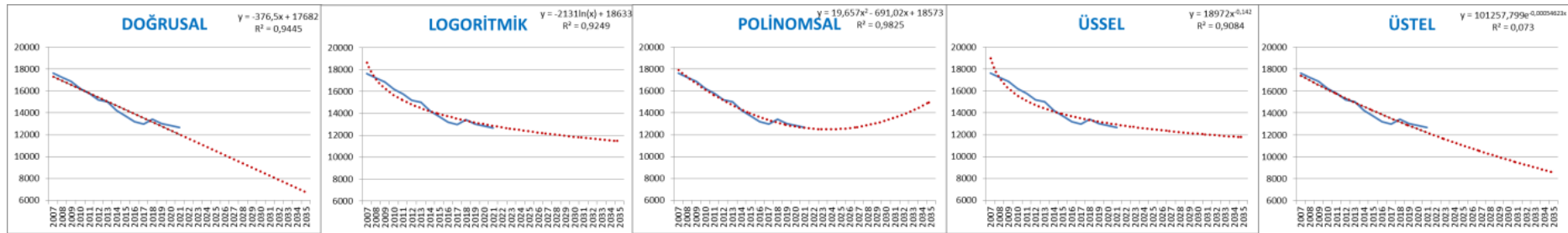
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; nüfusun hem artma hem de azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Üssel Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Seyitgazi İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Seyitgazi ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 132. Seyitgazi İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	17.624	17.219	16.900	16.222	15.783	15.192	15.023	14.240	13.753	13.203	12.987	13.405	13.009	12.844	12.651
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	10.905		12.474		12.504		12.585		11.387						
2028	9.399		12.046		12.885		12.232		10.303						
2035	6.764		11.457		15.065		11.761		8.649						
2040	4.881		11.118		17.802		11.499		7.633						
2050	1.116		10.569		26.224		11.085		5.944						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

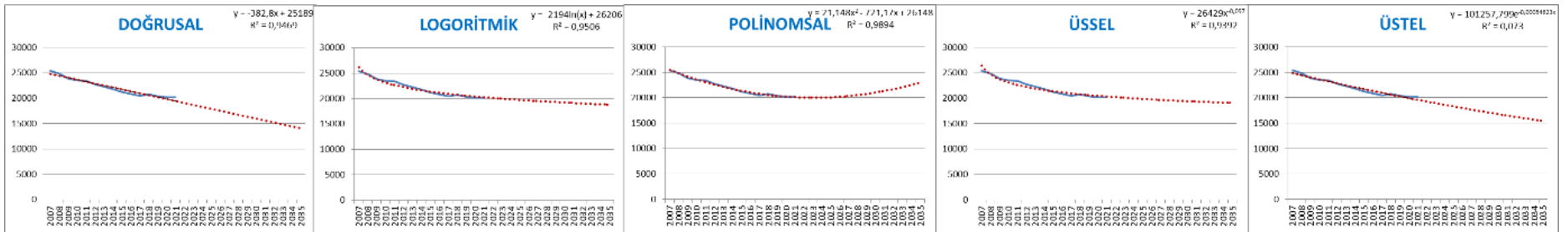
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2007-2017 ve 2018-2021 yılları arasında nüfusun azaldığı görülmektedir. Nüfus yalnızca 2017-2018 yılları arasında artış göstermiştir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Logaritmik Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Sivrihisar İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Sivrihisar ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 133. Sivrihisar İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	25.406	24.877	23.911	23.488	23.423	22.712	22.258	21.790	21.265	20.886	20.449	20.746	20.330	20.140	20.217
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	18.299		19.865		20.019		19.967		18.632						
2028	16.767		19.424		20.518		19.582		17.407						
2035	14.088		18.818		23.020		19.065		15.454						
2040	12.174		18.469		26.075		18.773		14.195						
2050	8.346		17.903		35.359		18.309		11.976						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

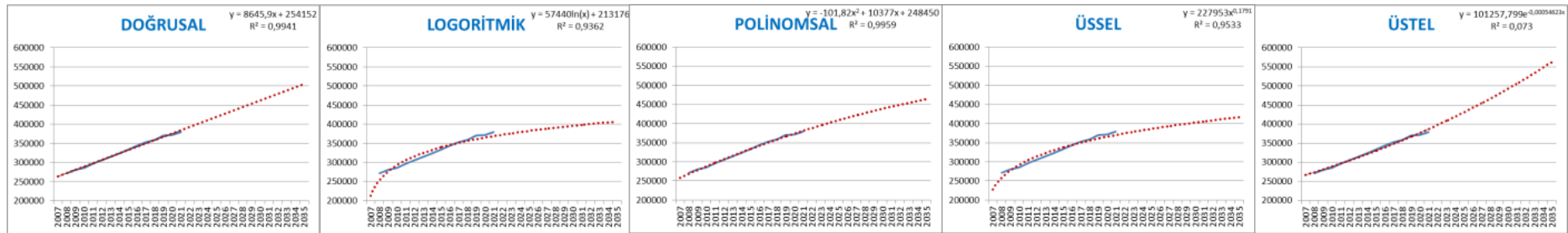
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; nüfusun hem artma hem de azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Logaritmik Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Tepebaşı İlçesi

Eskişehir ilinde bulunan Tepebaşı ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 134. Tepebaşı İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	17.624	17.219	16.900	16.222	15.783	15.192	15.023	14.240	13.753	13.203	12.987	13.405	13.009	12.844	12.651
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	10.905		12.474		12.504		12.585		11.387						
2028	9.399		12.046		12.885		12.232		10.303						
2035	6.764		11.457		15.065		11.761		8.649						
2040	4.881		11.118		17.802		11.499		7.633						
2050	1.116		10.569		26.224		11.085		5.944						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2008-2021 yılları arasında nüfusun sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

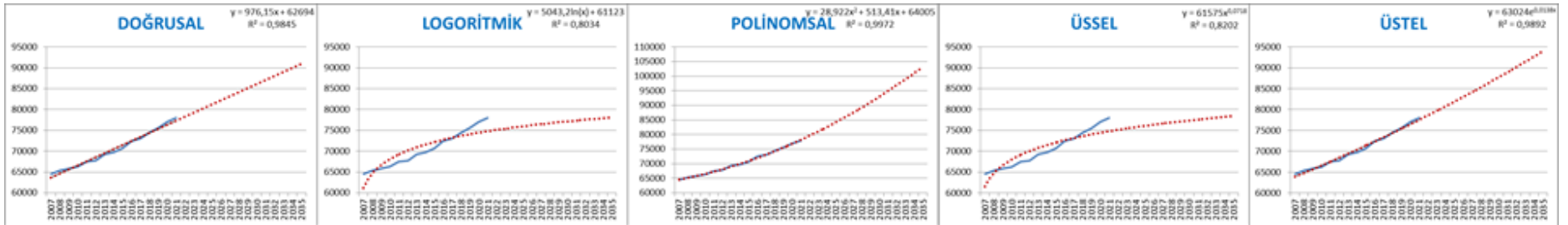
4.2.3. Bilecik İlçeleri Nüfus Projeksiyonu

Bozüyük İlçesi

Bilecik ilinde bulunan Bozüyük ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 135. Bozüyük İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	64.514	65.369	65.799	66.255	67.524	67.752	69.282	69.764	70.725	72.471	73.085	74.441	75.566	76.987	78.010
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	80.265		75.700		80.265		75.776		80.795						
2028	84.169		76.712		84.169		76.876		85.380						
2035	91.002		78.105		91.002		78.416		94.040						
2040	95.883		78.907		95.883		79.482		100.757						
2050	105.645		80.207		105.645		80.799		115.667						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

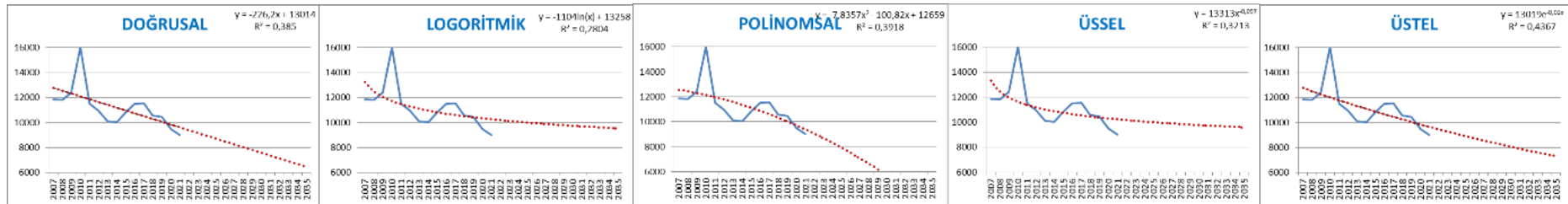
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2007-2021 yılları arasında ilçe nüfusunun sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Gölpazarı İlçesi

Bilecik ilinde bulunan Gölpazarı ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 136. Gölpazarı İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	11.860	11.809	12.403	16.016	11.504	10.955	10.095	10.016	10.820	11.499	11.546	10.591	10.464	9.463	9.031
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	8.942		10.067		8.305		10.058		9.083						
2028	8.038		9.845		6.648		9.864		8.385						
2035	6.454		9.541		3.145		9.603		7.289						
2040	5.323		9.365		173		9.430		6.596						
2050	3.061		9.080		-6.947		9.223		5.400						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

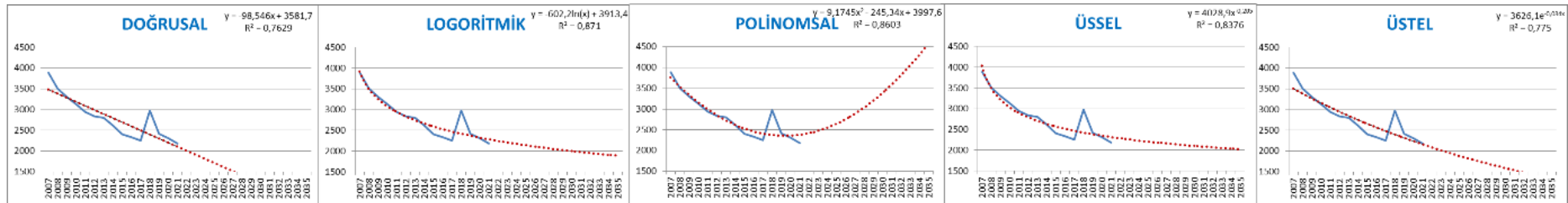
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2010-2014 ve 2017-2021 yılları sırasında nüfusun azaldığı görülmektedir. 2008-2010 ve 2014-2017 yılları arasında ise nüfus artış göstermiştir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Üstel Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

İnhisar İlçesi

Bilecik ilinde bulunan İnhisar ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 137. İnhisar İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	3.885	3.503	3.307	3.126	2.946	2.832	2.807	2.610	2.409	2.334	2.254	2.981	2.414	2.309	2.183
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	1.808		2.173		2.554		2.228		1.966						
2028	1.414		2.052		3.041		2.138		1.716						
2035	724		1.886		4.598		2.020		1.353						
2040	231		1.790		6.262		1.944		1.141						
2050	-754		1.635		10.964		1.855		812						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

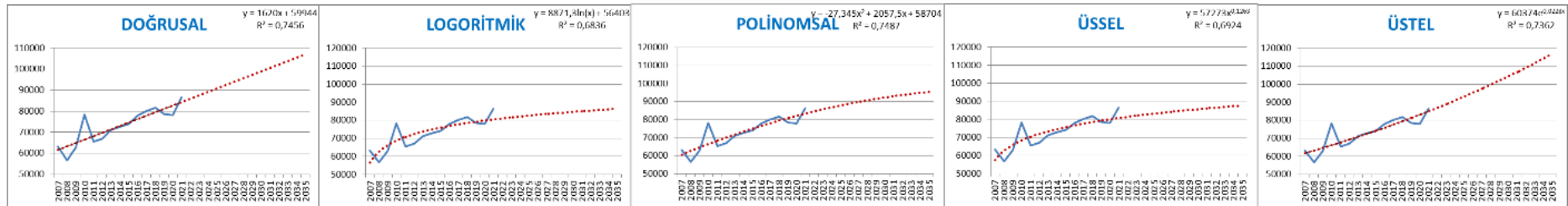
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2007-2017 ve 2018-2021 yılları arasında nüfusun azaldığı görülmektedir. Nüfus artışı yalnızca 2017-2018 yılları arasında artış göstermiştir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Üssel Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Merkez İlçesi

Bilecik ilinde bulunan Merkez ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 138. Merkez İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	63.075	56.583	62.823	78.258	65.459	66.887	71.072	72.611	74.019	77.976	80.065	81.723	78.533	78.029	86.442
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	89.104		82.044		86.879		82.507		1.111.794						
2028	95.584		83.825		90.734		84.625		1.358.859						
2035	106.924		86.275		95.374		87.630		1.791.224						
2040	115.024		87.686		97.048		89.736		2.100.056						
2050	131.224		89.974		96.294		92.367		2.717.719						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

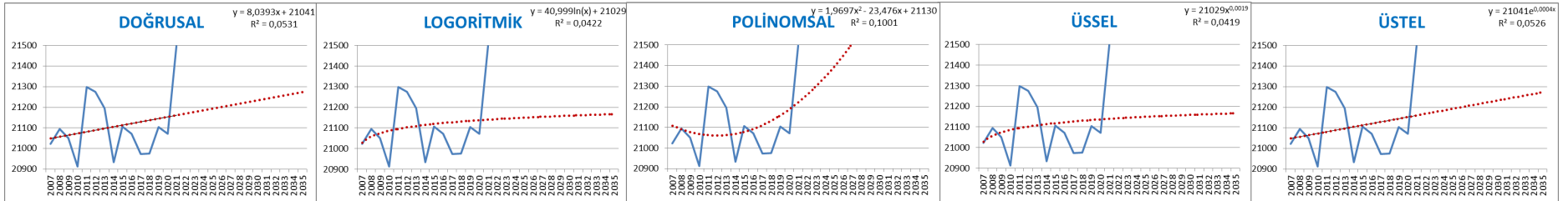
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2009-2010, 2011-2018, 2020-2021 yılları arasında nüfus artış göstermiştir. 2007-2008, 2010-2011 ve 2018-2020 yılları arasında ise nüfusun azaldığı görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Osmaneli İlçesi

Bilecik ilinde bulunan Osmaneli ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 139. Osmaneli İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	21.022	21.094	21.050	20.912	21.299	21.274	21.195	20.934	21.106	21.071	20.973	20.976	21.105	21.072	21.497
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	21.186		21.148		21.346		21.145		21.193						
2028	21.218		21.156		21.567		21.153		21.227						
2035	21.274		21.167		22.106		21.164		21.286						
2040	21.314		21.174		22.609		21.172		21.329						
2050	21.395		21.184		23.910		21.181		21.415						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

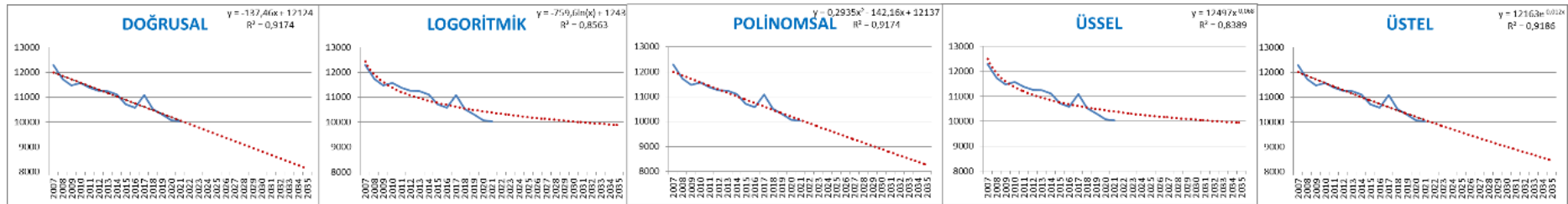
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; nüfusun hem artma hem de azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Polinomsal Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Pazaryeri İlçesi

Bilecik ilinde bulunan Pazaryeri ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 140. Pazaryeri İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	12.283	11.722	11.477	11.580	11.383	11.263	11.233	11.099	10.713	10.583	11.086	10.527	10.301	10.077	10.032
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	9.650		10.241		9.673		10.267		9.800						
2028	9.100		10.089		9.152		10.128		9.341						
2035	8.138		9.879		8.261		9.939		8.588						
2040	7.450		9.758		7.643		9.813		8.088						
2050	6.076		9.563		6.450		9.662		7.174						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

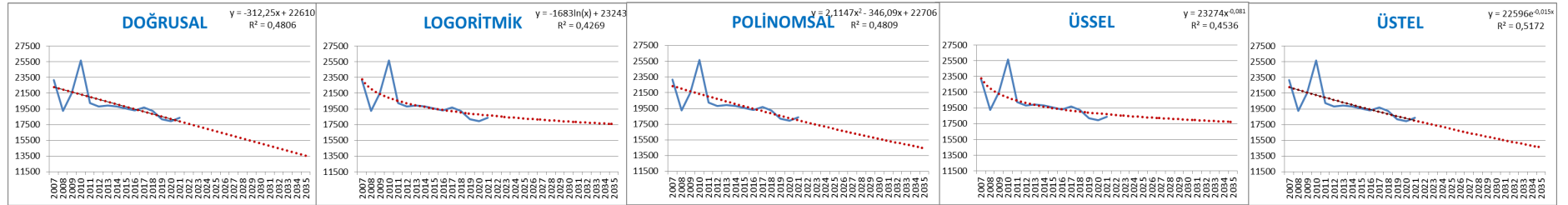
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2007-2009, 2010-2016 ve 2017-2021 yılları arasında nüfusun azaldığı görülmektedir. 2009-2010 ve 2016-2017 yılları arasında ise nüfusun arttığı görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Üstel Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Söğüt İlçesi

Bilecik ilinde bulunan Söğüt ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 141. Söğüt İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	23.186	19.277	21.470	25.679	20.280	19.842	19.938	19.785	19.548	19.285	19.708	19.244	18.167	17.924	18.352
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	16.990		18.379		17.162		29.414		29.600						
2028	15.741		18.041		16.116		29.896		31.430						
2035	13.555		17.576		14.448		30.572		34.910						
2040	11.994		17.308		13.384		31.041		37.629						
2050	8.871		16.874		11.572		31.622		43.719						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

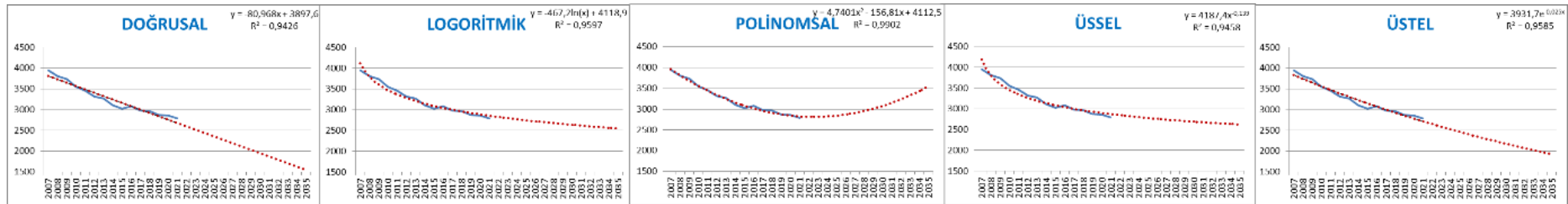
İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; nüfusun hem artma hem de azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Üssel Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

Yenipazar İlçesi

Bilecik ilinde bulunan Yenipazar ilçesinin 2007 ve 2021 yılları arasındaki nüfus büyüklükleri kullanılarak, ilçede 2050 yılına kadar gerçekleşmesi öngörülen nüfus projeksiyonu doğrusal, logaritmik, polinomsal, üssel ve üstel yöntemlerle hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 142. Yenipazar İlçesi Nüfus ve Projeksiyon Bilgileri

Yıllar	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nüfus	3.952	3.812	3.732	3.555	3.454	3.311	3.266	3.106	3.021	3.078	2.976	2.965	2.877	2.856	2.787
PROJEKSİYONLAR															
YILLAR	Doğrusal		Logaritmik		Polinomsal		Üssel		Üstel						
2024	2.440		2.769		2.826		2.802		2.507						
2028	2.116		2.675		2.957		2.725		2.268						
2035	1.550		2.546		3.551		2.622		1.904						
2040	1.145		2.471		4.261		2.555		1.680						
2050	335		2.351		6.390		2.475		1.309						

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

İlçenin 2021 yılına kadar sahip olduğu nüfus eğrisi incelenmiş olup; 2007-2015 ve 2016-2021 yılları arasında nüfusun azaldığı görülmektedir. 2015-2016 yılları arasında ise nüfus artış göstermiştir. Yukarıdaki tablo altında kırmızı renk ile sunulan projeksiyon eğrileri ile karşılaştırılarak, 2050 yılına kadar "Logaritmik Yöntem" ile belirlenen nüfus büyüklüğüne erişeceği kabul edilmiştir.

4.3. Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri

TÜİK, idari bölünüş tanımlamasına bağlı olmayan, alanla uyumlu, düzenli güncellenebilecek ve Avrupa İstatistik Sistemi ile uyumlu bir Kent-Kır tanımlaması amacıyla Kırsal ve Kentsel Yerleşim yerleri çalışmasını yürütmüştür. Bu çalışmada Avrupa İstatistik Ofisi tarafından ortaya koyulan, nüfus yoğunluğuna bağlı olarak hesaplanan ve bir alanın kent/kır özelliklerini gösteren sınıflama türü olan **Avrupa Kentleşme Derecesi (Degree of Urbanisation-DEGURBA) esas alınmıştır**. Avrupa Kentleşme 1 km²'lik nüfus gridlerini temel alarak hesaplanan ve bir alanın kent-kır karakterini yansıtan sınıflamadır.

Yeni kent-kır tanımı yoğun kent, orta yoğun kent ve kır olmak üzere üç sınıftan oluşmaktadır. Mekânsal Adres Kayıt Sistemi'ni (MAKS) kullanarak TÜİK tarafından hesaplanan kent-kır tanımları aşağıda verilmiştir.

Yoğun kent, nüfusunun en az %50'sinin kent merkezi gridlerinde yaşadığı yerleşim yerleridir

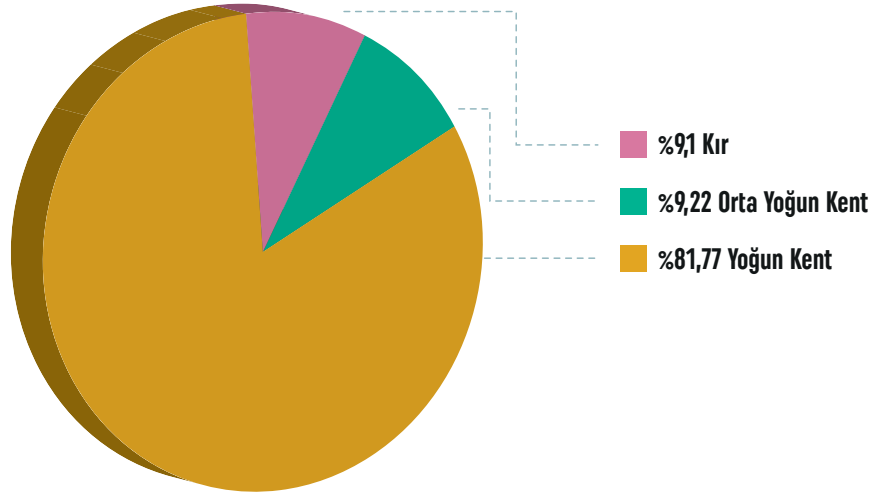
Kır, nüfusunun %50'sinden fazlasının kırsal gridlerde yaşadığı yerleşim yerleridir.

Orta yoğunluklu kent, Yoğun kent ve kır olma koşullarını sağlamayan yerleşim yerleridir.

4.3.1. TR41 Bölgesi Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri

TÜİK kentleşme derecesi çalışması kır-kent sınıflandırmasına göre TR41 Bölgesi nüfusunun %81,77'si yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde, %9,22'si orta yoğunluklu kent olarak sınıflandırılan yerlerde ve %9,01'i ise kır olarak sınıflandırılan yerlerde yaşamaktadır.

Şekil 68. TR41 Bölgesi Nüfusunun Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, 2022

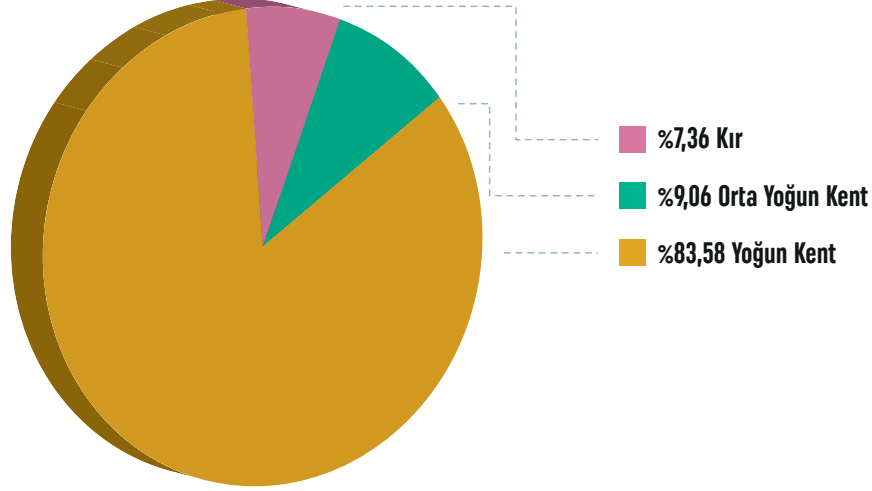

Kaynak: (TÜİK, 2023)

4.3.2. Bursa İli Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri

TÜİK kentleşme derecesi çalışması kır-kent sınıflandırmasına Bursa nüfusunun %83,58'i yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde, %9,06'sı orta yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde ve %7,36'sı kır olarak sınıflandırılan yerlerde yaşamaktadır.

Şekil 69. Bursa Nüfusunun Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, 2022

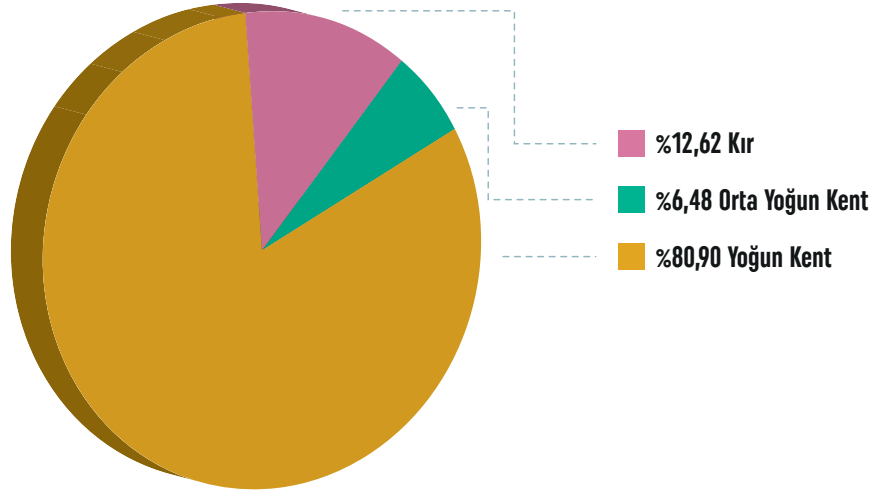

Kaynak: (TÜİK, 2023)

4.3.3. Eskişehir İli Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri

TÜİK kentleşme derecesi çalışması kır-kent sınıflandırmasına Eskişehir nüfusunun %80,09'u yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde, %6,48'i orta yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde ve %12,62'si kır olarak sınıflandırılan yerlerde yaşamaktadır.

Şekil 70. Eskişehir Nüfusunun Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, 2022

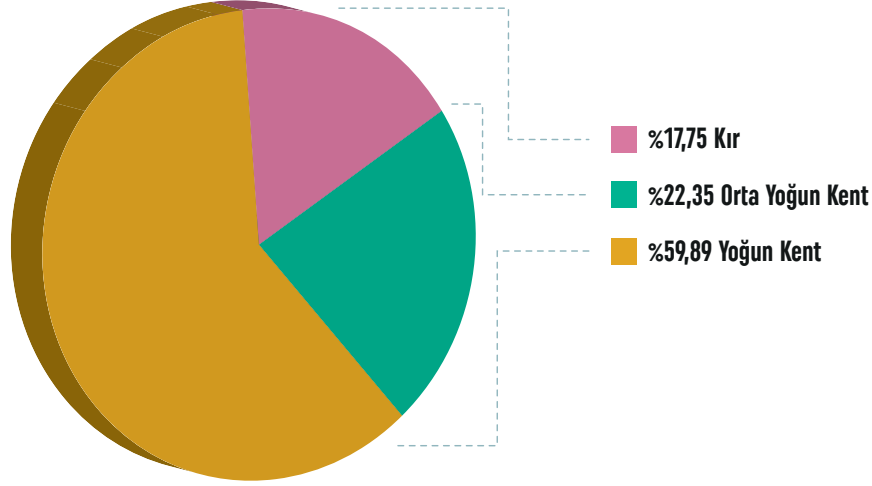

Kaynak: (TÜİK, 2023)

4.3.4. Bilecik İli Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerleri

TÜİK kentleşme derecesi çalışması kır-kent sınıflandırmasına Bilecik nüfusunun %60'ı yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde, %22,35'i orta yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde ve %17,75'i kır olarak sınıflandırılan yerlerde yaşamaktadır.

Şekil 71. Bilecik Nüfusunun Kırsal ve Kentsel Yerleşim Yerlerine Göre Dağılımı, 2022

Kaynak: (TÜİK, 2023)

5. EĞİTİM

Bilgi odaklı yeni ekonomik sistemde nitelikli insan gücüne olan ihtiyaç her geçen gün artmakta ve bu durum eğitim hizmetlerinin olabildiğince yaygınlaştırılması ve niteliğinin yükseltilmesini zorunlu kılmaktadır. Türkiye ve TR41 Bölgesi'nde mevcut eğitim durumu bu bölümde ele alınmıştır.

5.1. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim

TR41 Bölgesi'nde okul öncesi eğitimde okul sayısı 2012 yılına kıyasla 2021 yılında %203 artış göstermiştir. İlkokul sayısı ise %14 oranında azalmıştır. Bu azalmada nüfusu azalan köy okullarının kapatılıp taşınmalı eğitime geçmesinin önemli ölçüde neden olduğu düşünülmektedir.

Tablo 143. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Okul Sayıları, 2012-2021

	Okul Öncesi			İlkokul		
	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2021	Değişim Oranı
Bursa	164	497	203,05%	579	501	-13,47%
Eskişehir	55	148	169,09%	177	152	-14,12%
Bilecik	10	36	260,00%	65	53	-18,46%
TR41	229	681	197,38%	821	706	-14,01%
Türkiye	5.018	14.124	181,47%	29.169	24.519	-15,94%

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Okul öncesi eğitimde TR41 Bölgesi'nde 2012 yılına kıyasla 2021 yılında öğretmen öğrenci ve derslik sayısında artış gerçekleşmiştir. Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerindeki öğrenci sayılarında ise 2012'ye göre 2021 yılında sırasıyla %85, %75 ve %58 oranında artış gerçekleşmiştir. Öğretmen sayılarında ise Türkiye ve TR41 Bölgesi'nde sırasıyla %143 ve %146'lık bir artış yaşanmıştır.

Tablo 144. Okul Öncesi Eğitimde Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı, 2012-2021

	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Derslik Sayısı		
	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2021	Değişim Oranı	2014	2020	Değişim Oranı
Bursa	35.064	64.897	85%	907	2.176	140%	621	2.339	277%
Eskişehir	9.785	17.116	75%	306	768	151%	248	687	177%
Bilecik	2.808	4.445	58%	71	220	210%	60	204	240%
TR41	47.657	86.458	81%	1.284	3.164	146%	929	3.230	248%
Türkiye	1.077.933	1.885.004	75%	26.029	63.142	143%	18.207	55.989	208%

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde okul öncesi eğitimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2012 ve 2021 yılında ülke ortalamasından düşüktür. **Derslik başına düşen öğrenci 2012 yılında TR41 Bölgesi'nde 51 kişi iken 2021 yılında 27 kişiye kadar düşmüştür ve ülke ortalamasından daha düşüktür.**

Tablo 145. Okul Öncesi Eğitimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı, Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2012-2021

	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı		Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	
	2012	2021	2012	2021
Bursa	39	30	56	28
Eskişehir	32	22	39	25
Bilecik	40	20	47	22
TR41	37	27	51	27
Türkiye	41	30	59	34

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hesaplanmıştır.

İlkokulda TR41 Bölgesi'nde 2012 yılına kıyasla 2021 yılında öğrenci ve öğretmen sayısında artış gerçekleşirken derslik sayısında azalış gerçekleşmiştir. Türkiye'de ise ilkokulda öğrenci sayısı %3 azalırken öğretmen ve derslik sayısı sırasıyla %10 ve %15 artmıştır. Bölge illerine bakıldığında ise öğrenci sayısı Bilecik'te %1 azalmış Bursa ve Eskişehir'de ise sırasıyla %14 ve %7 oranında artmıştır. Bilecik'te öğretmen sayısı 2012 yılına göre 2021 yılında %2 artış gösterirken derslik sayısı ise %8 düşüş göstermiştir.

Tablo 146. İlkokulda Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı, 2012-2021

	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Derslik Sayısı		
	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2020	Değişim Oranı
Bursa	173.182	197.514	14%	8.707	10.364	19%	8.751	8.378	-4%

	Öğrenci Sayısı			Öğretmen Sayısı			Derslik Sayısı		
	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2020	Değişim Oranı
Eskişehir	41.051	43.923	7%	2.769	2.952	7%	2.269	2.342	3%
Bilecik	11.465	11.326	-1%	657	667	2%	798	734	-8%
TR41	225.698	252.763	12%	12.133	13.983	15%	11.818	11.454	-3%
Türkiye	5.593.910	5.433.901	-3%	282.043	310.477	10%	234.920	269.059	15%

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde ilköğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 2012 yılında ülke ortalamasından daha düşük iken 2021 yılında ülke ortalaması ile aynı gerçekleşmiştir. Dolayısıyla yeni dersliklerin açılmasına ihtiyaç olduğu söylenebilir. 2021 yılında TR41 Bölgesi incelendiğinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ve derslik başına düşen öğrenci sayısı Bursa'da ülke ortalamasından daha fazladır. Öğretmen ve yeni dersliklere ihtiyaç duyulmaktadır.

Tablo 147. İlkokulda Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı, Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2012-2021

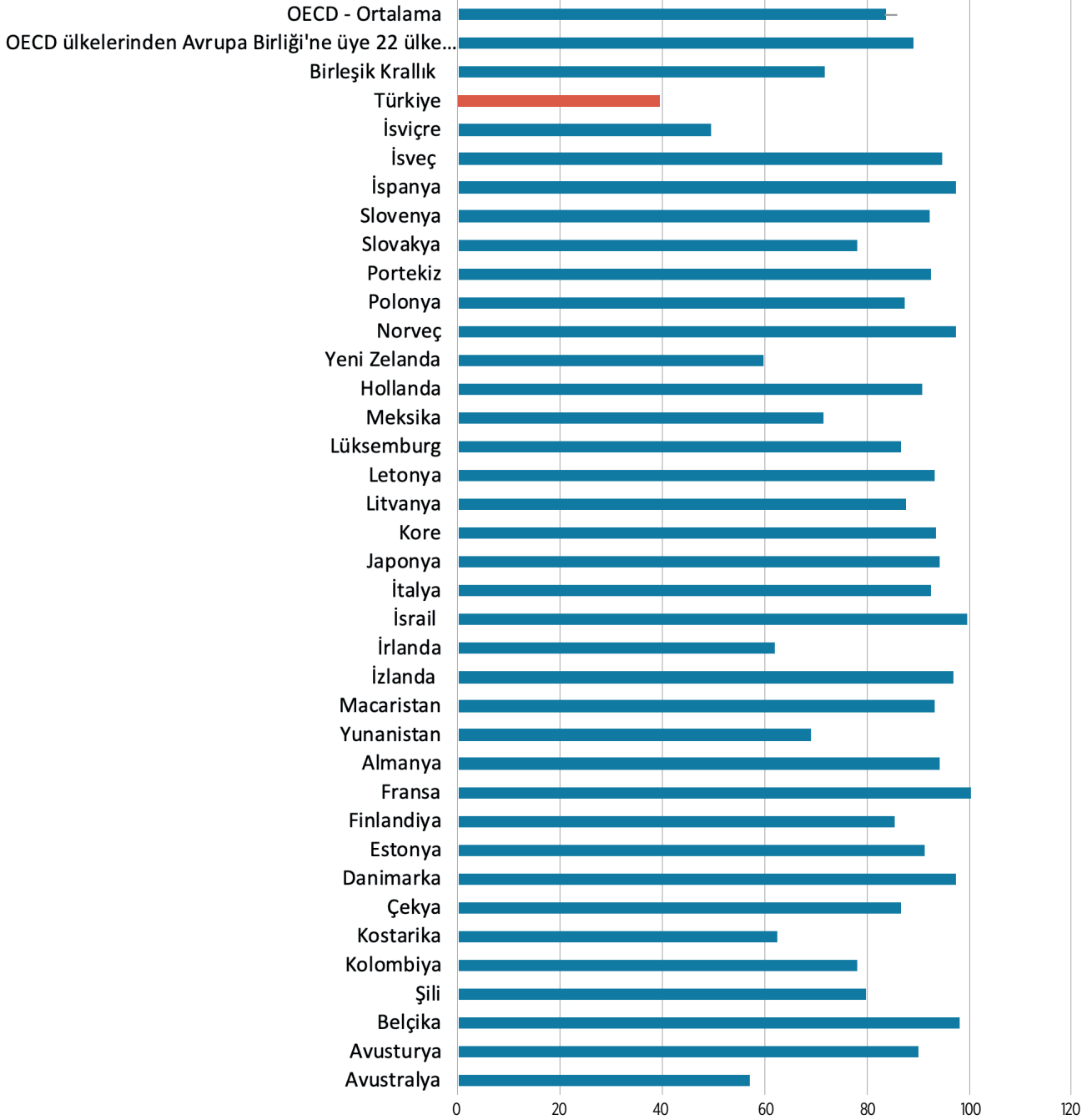
	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı		Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı	
	2012	2021	2012	2021
Bursa	20	19	20	24
Eskişehir	15	15	18	19
Bilecik	17	17	14	15
TR41	19	18	19	22
Türkiye	20	18	24	20

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hesaplanmıştır.

OECD 3-5 yaş aralığında erken çocukluk eğitime katılım oranı verilerine bakıldığında Türkiye %39 ile OECD ülkeleri ortalama değeri %83'den oldukça düşük kalmıştır. OECD ülkelerinde en yüksek erken çocukluk eğitime katılım oranının olduğu ülkeler, İspanya, Norveç, İsrail, Fransa, Belçika ve Danimarka'dır.

Türkiye'de 3-5 yaş aralığındaki çocukların erken çocukluk eğitime katılma oranlarını arttırmak için yeni politikalar geliştirilmelidir. Bu politikalar anne babaları çocuklarının erken çocukluk eğitime katılmalarını teşvik edecek programlar içermeli ve okul öncesi eğitim kurumları yaygınlaştırılmalıdır.

Şekil 72. OECD Ülkeleri 3-5 Yaş Aralığı Erken Çocukluk Eğitimine Katılma Oranları, 2019

Kaynak: (OECD, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hesaplanmıştır.

İlgili öğrenim türündeki tüm öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa oranı brüt okullaşma oranını ifade ederken net okullaşma oranı, ilgili öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan öğrencilerin, ait olduğu öğrenim türündeki teorik yaş grubunda bulunan toplam nüfusa oranıdır.

Okul öncesi eğitimde, 2021-2022 dönemi okullaşma oranları incelendiğinde Türkiye'de 3-5 yaş net okullaşma oranı %44,05, 4-5 yaş okullaşma oranı %55,87, 5 yaş okullaşma oranı ise %81,63 olarak gerçekleşmiştir. TR41 Bölgesi'ne bakıldığında ise 3-5 yaş okullaşma oranı %44,27, 4-5 yaş okullaşma oranı %56,01, 5 yaş okullaşma oranı ise %78,41'dir. **2021-2022 döneminde Türkiye ve TR41 Bölgesi'nde okul öncesi eğitimde okullaşma oranları hemen hemen benzerdir. Bölge içinde illere bakıldığında ise okul öncesi eğitimde okullaşma oranının Eskişehir'de diğer illere göre**

ve ülke geneline göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo 148. Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları 2021-2022

İller	Net/Brüt	Cinsiyet	3-5 yaş (%)	4-5 yaş (%)	5 yaş (%)
Bursa	Net	Toplam	42,36	53,86	75,76
		Erkek	42,5	53,93	75,99
		Kadın	42,22	53,78	75,53
	Brüt	Toplam	47,97	60,26	88,46
		Erkek	48,48	60,78	89,68
		Kadın	47,43	59,7	87,19
Eskişehir	Net	Toplam	51,27	63,81	89,11
		Erkek	51,63	64,09	89,29
		Kadın	50,89	63,5	88,92
	Brüt	Toplam	58,4	72,08	105,5
		Erkek	59,15	72,78	106,47
		Kadın	57,6	71,33	104,45
Bilecik	Net	Toplam	49,38	61,95	82,4
		Erkek	48,67	61,76	81,31
		Kadın	50,1	62,14	83,52
	Brüt	Toplam	55,2	69,1	96,61
		Erkek	54,72	69,35	96,32
		Kadın	55,71	68,84	96,92
TR41	Net	Toplam	44,27	56,01	78,45
		Erkek	44,42	56,12	78,64
		Kadın	44,12	55,9	78,25
	Brüt	Toplam	50,16	62,78	91,87
		Erkek	50,67	63,34	93,02
		Kadın	49,61	62,19	90,67
Türkiye	Net	Toplam	44,05	55,87	81,63
		Erkek	44,14	55,94	81,85
		Kadın	43,96	55,8	81,41
	Brüt	Toplam	48,84	61,18	92,17
		Erkek	49,29	61,69	93,27
		Kadın	48,38	60,64	91,02

Kaynak: (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2022)

İlköğretimde okullaşma oranına bakıldığında Türkiye’de 2021-2022 döneminde %93,16 olarak gerçekleşmiştir. Kadın ve erkeklerde ilköğretim okullaşma oranları sırasıyla %93,12 ve %93,2 ile hemen hemen aynıdır. TR41 Bölgesi ve bölge illerinde de ilköğretimde okullaşma oranları incelendiğinde TR41 Bölgesi’nde %93,7, Bursa’da %93,83, Eskişehir’de %93,21 ve Bilecik’te %93,4 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 149. İlköğretimde Okullaşma Oranları, 2021-2022

İller	Net/Brüt	İlköğretim (İlkokul + Ortaokul)		
		Toplam (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
Bursa	Brüt	97,18	97,4	96,95
	Net	93,83	93,77	93,89
Eskişehir	Brüt	96,45	96,47	96,42
	Net	93,21	92,88	93,57
Bilecik	Brüt	96,16	96,89	95,41
	Net	93,4	93,66	93,13
TR41	Brüt	97	97,21	96,78
	Net	93,7	93,61	93,8
Türkiye	Brüt	96,59	96,88	96,27
	Net	93,16	93,2	93,12

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hesaplanmıştır.

5.2. Ortaöğretim

TR41 Bölgesi’nde ortaöğretimde öğrenci sayısı 2012 yılına kıyasla 2021 yılında %21 artış göstermiştir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde öğrenci sayılarında %8 azalış gerçekleşirken genel ortaöğretimde %48 oranında artış gözlemlenmiştir.

Tablo 150. Ortaöğretimde Öğrenci Sayıları, 2012-2021

İller	Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim			Toplam Ortaöğretim		
	2012	2022	Artış Oranı	2012	2021	Artış Oranı	2012	2021	Artış Oranı
Bursa	5.589	7.423	33%	7.279	6.498	-11%	12.868	13.921	8%
Eskişehir	106.045	174.656	65%	128.588	115.697	-10%	234.633	290.353	24%
Bilecik	75.780	130.647	72%	97.760	87.558	-10%	173.540	218.205	26%
TR41	24.676	36.586	48%	23.549	21.641	-8%	48.225	58.227	21%
Türkiye	2.725.972	4.092.604	50%	2.269.651	2.450.995	8%	4.995.623	6.543.599	31%

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde ortaöğretimde okul sayısı 2012 yılına kıyasla 2021 yılında %16 artış göstermiştir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde okul sayısında %24 oranında azalış gerçekleşirken genel ortaöğretimde %97 oranında artış gözlemlenmiştir.

Tablo 151. Ortaöğretimde Okul Sayıları, 2012-2021

İller	Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim			Toplam Ortaöğretim		
	2012	2021	Değişim Oranı	2014	2020	Değişim Oranı	2014	2020	Değişim Oranı
Bursa	5.589	7.423	33%	7.279	6.498	-11%	12.868	13.921	8%
Eskişehir	106.045	174.656	65%	128.588	115.697	-10%	234.633	290.353	24%
Bilecik	75.780	130.647	72%	97.760	87.558	-10%	173.540	218.205	26%
TR41	24.676	36.586	48%	23.549	21.641	-8%	48.225	58.227	21%
Türkiye	2.725.972	4.092.604	50%	2.269.651	2.450.995	8%	4.995.623	6.543.599	31%

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde ortaöğretimde derslik sayısı 2012 yılına kıyasla 2021 yılında %71 artış göstermiştir. Mesleki ve teknik ortaöğretimde derslik sayısındaki artış oranı %75 iken genel ortaöğretimde %66 oranında artış gözlemlenmiştir. Genel ortaöğretime kıyasla mesleki ve teknik ortaöğretimdeki derslik sayısındaki artış oranı daha yüksek gerçekleşmiştir.

Tablo 152. Ortaöğretimde Derslik Sayıları, 2012-2021

İller	Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim			Toplam Ortaöğretim		
	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2021	Değişim Oranı
Bursa	1.982	4.004	102%	2.136	4.011	88%	4.118	8.015	95%
Eskişehir	939	1.121	19%	597	964	61%	1.536	2.085	36%
Bilecik	280	204	-27%	320	371	16%	600	575	-4%
TR41	3.201	5.329	66%	3.053	5.346	75%	6.254	10.675	71%
Türkiye	70.107	113.356	62%	59.459	112.684	90%	129.566	226.040	74%

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde genel ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 2012 yılında 25 iken 2021 yılında 33'e yükselmiştir. Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde ise 2012 yılında derslik başına düşen öğrenci sayısı 37 iken 2021 yılında 22'ye düşmüştür. Mesleki ve Teknik Ortaöğretimde öğrenci sayısının azalması ve okul sayılarının artması derslik başına düşen öğrenci sayısında azalış gözlemlenmesinin nedenlerinden biridir.

Tablo 153. Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2012-2021

İller	Genel Ortaöğretim		Mesleki ve Teknik Ortaöğretim		Toplam Ortaöğretim	
	2012	2021	2012	2021	2012	2021
Bursa	28	33	40	22	34	27
Eskişehir	21	33	35	22	27	28
Bilecik	15	36	22	18	19	24
TR41	25	33	37	22	31	27
Türkiye	28	36	34	22	31	29

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde toplam ortaöğretimde öğretmen sayılarında 2012 yılına göre 2021 yılında artış oranı %47 ile ülke geneli ortalamasından (%53) daha az gerçekleşmiştir. TR41 Bölgesi illeri incelendiğinde toplam ortaöğretimde öğretmen sayılarında Bilecik'te %7 ile en az artış oranı gerçekleşmiştir.

Tablo 154. Ortaöğretimde Öğretmen Sayıları, 2012-2021

İller	Genel Ortaöğretim			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim			Toplam Ortaöğretim		
	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2021	Değişim Oranı	2012	2021	Değişim Oranı
Bursa	3.458	6.720	94%	5.668	7.367	30%	9.126	14.087	54%
Eskişehir	1.506	2.208	47%	1.631	2.016	24%	3.137	4.224	35%
Bilecik	276	318	15%	552	572	4%	828	890	7%
TR41	5.240	9.246	76%	7.851	9.955	27%	13.091	19.201	47%
Türkiye	119.393	193.589	62%	135.502	195.718	44%	254.895	389.307	53%

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde toplam ortaöğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2012 ve 2021 yılında 15 kişi ile değişiklik göstermemiştir. TR41 Bölgesi illerinde ise öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 2012 yılına göre 2021 yılında Bursa'da değişmez iken Eskişehir ve Bilecik'te artmıştır.

Tablo 155. Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı, 2012-2021

İller	Genel Ortaöğretim		Mesleki ve Teknik Ortaöğretim		Toplam Ortaöğretim	
	2012	2021	2012	2021	2012	2021
Bursa	16	19	15	12	15	15
Eskişehir	13	17	13	11	13	14
Bilecik	15	23	13	11	13	16
TR41	15	19	15	12	15	15
Türkiye	16	21	15	13	16	17

Kaynak: (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2022)

Ortaöğretimdeki toplam okullaşma oranı TR41 Bölgesi'nde Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bu okullaşma verileri, öğretmen ve derslik başına düşen öğrenci sayılarıyla birlikte ele alındığında, bölgedeki talebe cevap vermek için genel ortaöğretim hizmet kapasitesinin yükseltilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Tablo 156. Ortaöğretimde Okullaşma Oranları 2021-2022

İller	Okullaşma Oranı(%)	Toplam Ortaöğretim (Lise)			Genel Ortaöğretim ¹⁴			Mesleki ve Teknik Ortaöğretim ¹⁵		
		Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Bursa	Brüt	112,95	112,55	113,37	65,4	58,05	73,17	47,56	54,51	40,2
	Net	91,66	91,61	91,71	52,46	46,85	58,39	39,2	44,77	33,32
Eskişehir	Brüt	118,47	116,32	120,7	77,54	64,31	91,28	40,93	52,01	29,43
	Net	95,66	95,83	95,49	61,44	52,22	71,02	34,22	43,61	24,47
Bilecik	Brüt	115,46	112,96	118,14	57,69	47,63	68,44	57,77	65,33	49,7
	Net	91,59	90,4	92,85	42,81	35,09	51,06	48,77	55,3	41,8
TR41	Brüt	123,49	123,69	123,26	70,18	61,06	79,84	53,3	62,63	43,43
	Net	94,66	94,94	94,37	52,24	45,27	59,63	42,42	49,67	34,74
Türkiye	Brüt	116,1	117,55	114,57	70,72	64,64	77,13	45,38	52,91	37,45
	Net	89,67	90,03	89,29	53,55	48,16	59,24	36,12	41,87	30,05

Kaynak: (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2022)

5.3. Yükseköğretim

Bursa'da ikisi devlet, biri Vakıf olmak üzere toplam üç üniversite bulunmaktadır. Bunlardan Bursa Teknik Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi devlet üniversitesi, Mudanya Üniversitesi ise vakıf üniversitesidir. 2021 yılında Bursa'da toplam 27 fakülte, 6 enstitü, 5 yüksekokul, 17 meslek yüksek okulu ve 44 araştırma ve uygulama merkezi mevcuttur.

Tablo 157. Bursa İlindeki Üniversiteler ve Bağlı Birimleri, 2021

Üniversite Adı	Bursa Teknik Üniversitesi		Bursa Uludağ Üniversitesi			Mudanya Üniversitesi	TOPLAM
	Yarı Pasif	Aktif	Yarı Pasif	Pasif	Aktif	Aktif	
Fakülte	0	7	1	1	15	3	27
Enstitü	0	1	0	0	4	1	6
Yüksekokul	0	1	1	0	3	0	5
MYO	0	0	1	0	15	1	17

¹⁴ Anadolu Liseleri, Fen Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Güzel Sanatlar Liseleri, Spor Liseleri ve Özel Liseler.

¹⁵ Anadolu İmam Hatip Liseleri, Mesleki ve Teknik Anadolu Liseleri, Mesleki Eğitim Merkezleri, Özel Eğitim Meslek Liseleri ve Özel Meslek Liseleri.

Üniversite Adı	Bursa Teknik Üniversitesi		Bursa Uludağ Üniversitesi			Mudanya Üniversitesi	TOPLAM
	Yarı Pasif	Aktif	Yarı Pasif	Pasif	Aktif	Aktif	
Arş. Uyg. Mer.	0	12	0	0	32	0	44
Bölüm	0	35	0	0	225	5	265
Anabilim Dalı	0	105	0	0	327	3	435
Bilim Dalı	0	0	0	0	127	0	127
Anasanat Dalı	0	0	0	0	11	0	11
Sanat Dalı	0	0	0	0	15	0	15
Önlisans Pr.	0	0	157	33	138	4	332
Lisans Pr.	6	28	32	13	91	3	173
Yüksek lisans Pr.	34	29	8	0	157	0	228
Doktora Pr.	17	18	6	0	94	0	135
Sanatta Yet. Pr.	0	0	0	0	3	0	3
Disiplinlerarası YL.	12	12	0	0	19	0	43
Bütünleşik Dr.	0	0	0	0	0	0	0
Disiplinlerarası Dr.	3	3	1	0	7	0	14
Disiplinlerarası Sanatta Yet.	0	0	0	0	0	0	0

Kaynak: (YÖK, 2022)

Eskişehir'de üç devlet üniversitesi bulunmaktadır. Bunlar Anadolu Üniversitesi ve Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve Eskişehir Teknik Üniversitesidir. 2021 yılında Eskişehir'de toplam 33 fakülte, 13 enstitü, 12 yüksekokul, 11 meslek yüksek okulu ve 76 araştırma ve uygulama merkezi mevcuttur.

Tablo 158. Eskişehir İlindeki Üniversiteler ve Bağlı Birimleri, 2021

Birim Durum	Anadolu Üniversitesi			Eskişehir Osmangazi Üniversitesi			Eskişehir Teknik Üniversitesi		TOPLAM
	Pasif	Yarı Pasif	Aktif	Pasif	Yarı Pasif	Aktif	Yarı Pasif	Aktif	
Fakülte	0	1	15	0	0	12	0	5	33
Enstitü	0	0	6	0	0	4	0	3	13
Yüksekokul	0	5	3	0	2	2	0	0	12
MYO	0	1	3	1	0	4	0	2	11
Arş.Uyg.Mer.	0	0	29	0	0	41	0	6	76

Birim Durum	Anadolu Üniversitesi			Eskişehir Osmangazi Üniversitesi			Eskişehir Teknik Üniversitesi		TOPLAM
	Pasif	Yarı Pasif	Aktif	Pasif	Yarı Pasif	Aktif	Yarı Pasif	Aktif	
Bölüm	0	0	137	0	0	94	0	47	278
Anabilim Dalı	0	0	242	0	0	290	0	77	609
Bilim Dalı	0	0	28	0	0	58	0	1	87
Anasanat Dalı	0	0	30	0	0	2	0	1	33
Sanat Dalı	0	0	22	0	0	0	0	2	24
Ön lisans Pr.	7	38	59	5	9	19	26	17	180
Lisans Pr.	5	73	93	3	48	57	35	30	344
Yüksek lisans Pr.	0	31	259	38	20	103	13	161	625
Doktora Pr.	0	16	70	31	4	50	8	72	251
Sanatta Yet. Pr.	0	1	33	0	0	1	0	1	36
Disiplinler arası YL.	0	0	1	0	0	17	0	17	35
Disiplinler arası Dr.	0	0	0	0	0	7	0	4	11

Kaynak: (YÖK, 2022)

Bilecik'te bir adet devlet üniversitesi bulunmaktadır. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi 2007 yılında kurulmuştur. 2021 yılında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde toplam 11 fakülte, 1 enstitü, 3 yüksekokul, 7 meslek yüksek okulu ve 14 araştırma ve uygulama merkezi mevcuttur.

Tablo 159. Bilecik İlindeki Üniversite ve Bağlı Birimleri, 2021

Birim Durum	BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ			
	Aktif	Yarı Pasif	Pasif	Toplam
Fakülte	10	1	0	11
Enstitü	1	0	0	1
Yüksekokul	1	2	0	3
MYO	7	0	0	7
Arş.Uyg.Mer.	14	0	0	14
Bölüm	144	0	0	144
Anabilim Dalı	202	0	0	202
Bilim Dalı	16	0	0	16
Anasanat Dalı	5	0	0	5
Ön lisans Pr.	62	100	28	190
Lisans Pr.	40	30	0	70
Yüksek lisans Pr.	45	46	0	91

Birim Durum	BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ			
	Aktif	Yarı Pasif	Pasif	Toplam
Doktora Pr.	13	13	0	26
Disiplinler arası YL.	6	3	0	9
Disiplinler arası Dr.	3	3	0	6

Kaynak: (YÖK, 2022)

Aşağıdaki tabloda bölge üniversitelerinin bazı performans göstergeleri 2021 yılı verilerine yer verilmiştir. Buna göre bölge üniversitelerinin öğretim üyesi başına düşen ortalama yayın performansı Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi'nde Türkiye ortalamasından daha yüksektir. Uluslararası endekslerde yer alan bilimsel yayım sayısı bakımından Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi Türkiye ortalamasından çok daha yüksek yayım gerçekleştirmiştir.

Tablo 160. Üniversitelerin Performans Göstergeleri, 2021

Üniversite Adı	Uluslararası endekslerde yer alan bilimsel yayım sayısı	SCI, SCI-Expanded, SSCI ve AHCI kapsamındaki dergilerde öğretim elemanı başına düşen yayım sayısı	Doktora eğitimi tamamlayanların sayısı
Bursa Uludağ Üniversitesi	1110	0,05	135
Bursa Uludağ Teknik Üniversitesi	510	0,45	3
Eskişehir Teknik Üniversitesi	359	0,52	38
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	1361	0,49	120
Anadolu Üniversitesi	340	0,0495	565
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	44	0,0107	2
Türkiye Ortalama	401	0,4	63

Kaynak: (Anadolu Üniversitesi, 2021) (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, 2021) (Bursa Teknik Üniversitesi, 2021) (Bursa Uludağ Üniversitesi, 2021) (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 2021) (Eskişehir Teknik Üniversitesi, 2021) (Yüksek Öğretim Kurulu, 2021)

5.4. Yaygın Eğitim

Yaygın eğitim, toplumun ihtiyaçları doğrultusunda belirli bir amaca yönelik çeşitli eğitimlerin kurumların belirlediği takvim ve saate uyarak yapılan ve talep edenlerin başarılı olması durumunda ise sertifika aldıkları eğitim sürecidir. Yaygın eğitim kurumlarında programlar mesleğe yönelik uzmanlık kazandırabilen programlardır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2022).

Ülkemizde yaygın eğitimin kolları olan meslekî-tekniik eğitim ve halk eğitimi önemli bir yere sahiptir. Bu kurumlar öğrenim çağını geçirmiş ya da öğrenim çağında olmalarına karşın okula gidememiş kişileri türlü meslek dallarında iş hayatına hazırlayan ve bu sayede hayat boyu öğrenme ve bilgi toplumu yaklaşımının bir gereğidir. Mesleki eğitim merkezlerindeki kurslarla beşerî

sermayenin geliştirilmesi ve eğitim-istihdam ilişkisinin güçlendirilmesine ağırlık verilmektedir. Halk eğitim merkezlerinde düzenlenen sosyal ve kültürel kurslarla da yaşam kalitesinin artırılması hedeflenmektedir. Akşam Sanat Okulu öğrenim süresi sekizer aylık üç dönemden oluşan okul türüne verilen isimdir. Olgunlaşma Enstitüleri ise 2 yıllık eğitim veren eğitim sonunda öğrencilerin staj ve işletme beceri eğitimlerini tamamlaması ile işyeri açma belgesi veren, döner sermaye ile işletilen kurumlardır.

Tablo 161. Meslekî Eğitim ve Halk Eğitimi

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Akşam Sanat Okulu (DHGM)	9	2	6	17	556
Halk Eğitimi Merkezi	17	14	8	39	998
Meslekî Eğitim Merkezi	7	1	2	10	360
Olgunlaşma Enstitüsü	1	1	0	2	29
Genel Toplam	34	18	16	68	1943

Kaynak: (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2022)

Yaygın eğitimin en önemli bileşenlerinden biri de özel eğitim gerektiren bireylere yönelik özel eğitim altyapısıdır. Bölgemizde özel eğitime ihtiyaç duyan engelli ve özel çocuklara yönelik hizmet veren kuruluşlar tabloda gösterilmiştir. Bu kurumlar, eğitimdeki stratejik hedeflerin ve sosyal devlet olmanın gereği olarak bu alandaki bireylerin eşit bir şekilde eğitime erişimini ve sosyal hayata katılımını amaçlamaktadır. 2010 yılında 32 olan özel eğitim kurumu sayısı 11 yılda neredeyse 3'e katlanarak 2021 yılında 91'e yükselmiştir.

Tablo 162. Özel Eğitim, Rehberlik ve Danışma Hizmeti Veren Kurumlar

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
İlkokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler)	9	2	6	17	556
İlkokul (İşitme Engelliler)	17	14	8	39	998
Ortaokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler)	7	1	2	10	360
Ortaokul (İşitme Engelliler)	1	1	0	2	29
Özel Eğitim Anaokulu	34	18	16	68	1943
Özel Eğitim Meslek Lisesi (İşitme Engelliler)	9	2	6	17	556
Özel Eğitim Meslek Okulu (Zihinsel Engelliler)	17	14	8	39	998
Özel Eğitim Uygulama Okulu (I. Kademe)	7	1	2	10	360
Özel Eğitim Uygulama Okulu (II. Kademe)	1	1	0	2	29
Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe)	34	18	16	68	1943

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
BİLSEM (Üstün veya Özel Yetenekliler)	9	2	6	17	556
Rehberlik ve Araştırma Merkezi	17	14	8	39	998
Genel Toplam	7	1	2	10	360

Kaynak: (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2022)

Özel sektörün eğitim alanındaki potansiyelinden faydalanmak ve kapasitesini artırmak doğrultusunda devlet tarafından denetleyici ve destekleyici rol üstlenilmesi özel öğretimde bir strateji olarak benimsenmiştir. Bu açıdan incelendiğinde özel okulların ülkemizde olduğu gibi bölgemizde de önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 163. TR41 Bölgesi Özel Öğretim Kurumları Sayısı, 2021

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
İş birliği Protokolü Kapsamında Açılan Kurslar	3			3	113
Özel Akşam Lisesi	3			3	112
Özel Anadolu Lisesi	91	15	2	108	2.047
Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	113	31	5	149	3.154
Özel Fen Lisesi	53	9		62	745
Özel Fen ve Teknoloji Lisesi	2	2		4	71
Özel Hazırlık Sınıfı Bulunan Anadolu Lisesi	7	2		9	127
Özel Hazırlık Sınıfı Bulunan Fen Lisesi	1			1	4
Özel Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	12	3		15	373
Özel Milletlerarası Okul	2	3		5	250
Özel Motorlu Taşıt Sürücüleri Kursu	142	41	11	194	4.113
Özel Muhtelif Kurslar	284	93	22	399	8.424
Özel Öğretim Kursu	119	17	3	139	2.434
Özel Özel Eğitim Anaokulu	2	1		3	11
Özel Türk İlkokulu	90	13	3	106	1.918
Özel Türk Okul Öncesi Kurumu	238	43	10	291	3.997
Özel Türk Ortaokulu	104	13	2	119	2.182
Özel Uzaktan Eğitim Kursu	3			3	113
Özel Yurt	57	30	13	100	2.741
Genel Toplam	1.326	316	71	1.713	32.929

Kaynak: (T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2022)

6. İŞGÜCÜ PİYASASI

İşgücü piyasası göstergeleri politika ve programların oluşturulması ve analiz edilmesinde en önemli unsurlardan biri olmuştur. Kalkınma politika ve stratejilerinin temelinde işgücü piyasası ihtiyaçlarına ne derecede cevap verebildiği öne çıkmaktadır. On Birinci Kalkınma Planı döneminde "insana yararlı iş fırsatları sunan, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı; işgücü niteliğinin yükseltildiği, verimli ve etkin kullanıldığı; tam istihdam düzeyine ulaşmış; küresel rekabete uyumlu ve uluslararası çalışma standartlarında bir endüstri ilişkileri sisteminin esas olduğu; sosyal diyalog mekanizmalarının işletildiği ve çalışma barışını hedefleyen; düzgün işlerin norm olduğu; tüm çalışanların sağlık ve güvenliğini koruyucu ve geliştirici iş sağlığı ve güvenliği (İSG) faaliyetlerini sistematik bir şekilde yürüten bir işgücü piyasasına sahip olma" vizyonu belirlenmiştir (SBB, 2018).

6.1. Yıllara Göre İş Gücüne Katılım Oranları

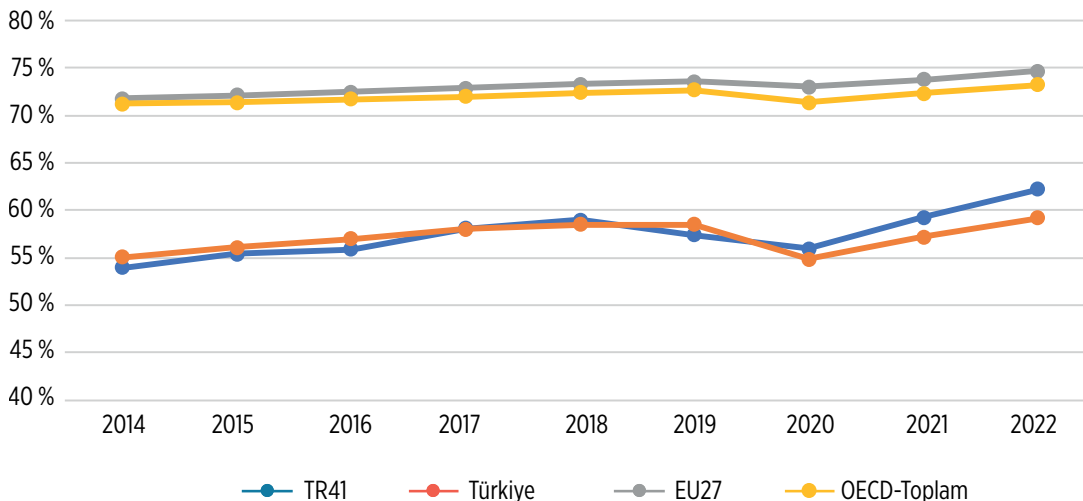
TÜİK tarafından, işgücünün kurumsal olmayan çalışma çağındaki nüfus içindeki oranı olarak tanımlanan işgücüne katılım oranı ülkemizde, nüfusumuzun birçok Avrupa ülkesinden fazla olmasına rağmen Avrupa Birliği ve OECD ülkelerinden daha düşük gerçekleşmektedir. Bu durum ülkemizin işgücü potansiyelini yeterince değerlendiremediği tartışmalarına neden olmaktadır. TR41 Bölgesi'nde işgücüne katılma oranı ise 2014 yılında 2016 yılına kadar ülke ortalamasından düşük gerçekleşirken 2017 yılından itibaren genellikle ülke ortalamasından yüksek gerçekleşmiştir.

Tablo 164. İş Gücüne Katılım Oranları (%), 2014-2022

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
TR41	54,0	55,4	55,9	58,1	59,0	57,4	56,0	59,3	62,2
Türkiye	55,1	56,1	57,0	58,0	58,5	58,5	54,9	57,2	59,2
AB 27	71,8	72,1	72,5	72,9	73,3	73,6	73,0	73,8	74,7
OECD-Toplam	71,2	71,4	71,7	72,0	72,4	72,7	71,4	72,3	73,2

Kaynak: (TÜİK, 2023), (OECD, 2023)

Şekil 73. Bölge ve Ülke Bazında İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2022

Kaynak: (TÜİK, 2022), (OECD, 2022)

Avrupa Birliği ve OECD ülkelerindeki iş gücüne katılım oranları incelendiğinde, Türkiye ve TR41 Bölgesi oranlarının daha düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. 2014-2022 yılı iş gücüne katılım oranları incelendiğinde AB 27 ve OECD ülkelerinde %70 düzeylerinde gerçekleşen iş gücüne katılım oranı Türkiye’de %59,2 ve bölgemizde %62,2 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgını etkisi iş gücüne katılım oranlarında da kendini göstermektedir. 2019’da %60'lara yaklaşan seviyeler 2020 yılında %55 seviyelerine düşmüş olup pandeminin etkisinin azalması ile birlikte 2022 yılında bölgemizde %60’ı geçmiş ve ülkemizde tekrar %60 seviyelerine yaklaşmıştır.

6.1.1. Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranları

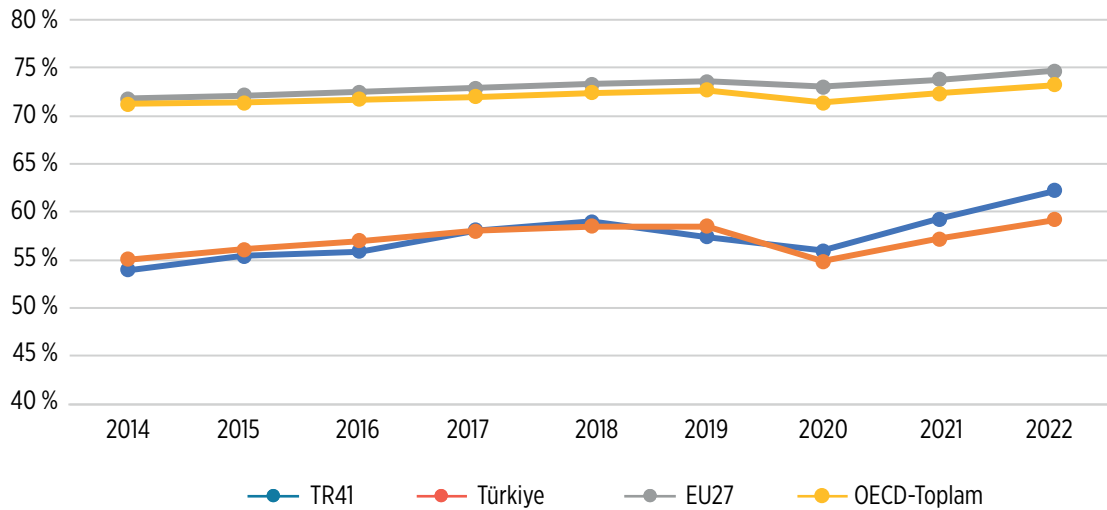
Cinsiyete göre iş gücüne katılım oranı incelendiğinde Türkiye’de ve bölgemizde kadınlarda iş gücüne katılma oranının Avrupa Birliği ve OECD ülkelerine göre çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu oran erkeklerde 2020 yılında AB27 ülkelerinde %78,4, OECD ülkelerinde %79,4 iken Türkiye’de %74,6 bölgemizde ise %75,3’tür. Kadınlarda ise AB27 ülkelerinde %67,6, OECD ülkelerinde %63,8 ve Türkiye’de %35 bölgemizde ise %36’dır. Yıllar geçtikçe kadınların ülkemizde daha fazla iş gücüne katılım sağladığı ve ev ekonomisine destek verdiği görülmektedir.

Tablo 165. İş Gücüne Katılım Oranları (%), 2014-2022

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
TR41	54,0	55,4	55,9	58,1	59,0	57,4	56,0	59,3	62,2
Türkiye	55,1	56,1	57,0	58,0	58,5	58,5	54,9	57,2	59,2
AB 27	71,8	72,1	72,5	72,9	73,3	73,6	73,0	73,8	74,7
OECD-Toplam	71,2	71,4	71,7	72,0	72,4	72,7	71,4	72,3	73,2

Kaynak: (TÜİK, 2023) , (OECD, 2023)

Şekil 74. Bölge ve Ülke Bazında İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2022

Kaynak: (TÜİK, 2023) , (OECD, 2023)

Avrupa Birliği ve OECD ülkelerindeki iş gücüne katılım oranları incelendiğinde, Türkiye ve TR41 Bölgesi oranlarının daha düşük düzeyde kaldığı görülmektedir. 2014-2022 yılı iş gücüne katılım oranları incelendiğinde AB27 ve OECD ülkelerinde %70 düzeylerinde gerçekleşen iş gücüne katılım oranı Türkiye'de %59,2 ve bölgemizde %62,2 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgını etkisi iş gücüne katılım oranlarında da kendini göstermektedir. 2019'da %60'lara yaklaşan seviyeler 2020 yılında %55 seviyelerine düşmüş olup pandeminin etkisinin azalması ile birlikte 2022 yılında bölgemizde %60'ı geçmiş ve ülkemizde tekrar %60 seviyelerine yaklaşmıştır.

6.1.2. Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranları

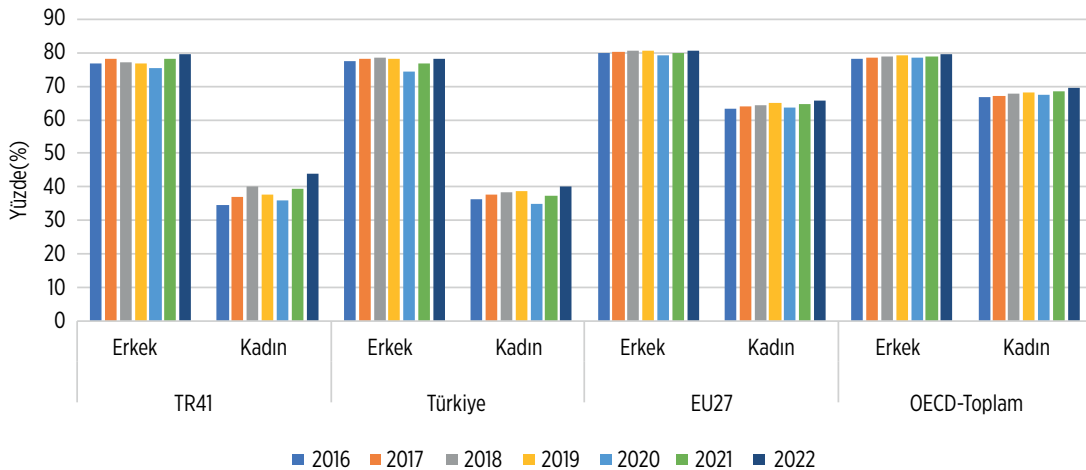
Cinsiyete göre iş gücüne katılım oranı incelendiğinde Türkiye'de ve bölgemizde kadınlarda iş gücüne katılma oranının Avrupa Birliği ve OECD ülkelerine göre çok daha düşük olduğu görülmektedir. Bu oran erkeklerde 2022 yılında AB 27 ülkelerinde %79,6, OECD ülkelerinde %80,6 iken Türkiye'de %78,2 bölgemizde ise %79,7'dir. Kadınlarda ise AB 27 ülkelerinde %69,7, OECD ülkelerinde %65,8 ve Türkiye'de %40 bölgemizde ise %44'dür. Yıllar geçtikçe kadınların ülkemizde daha fazla iş gücüne katılım sağladığı ve ev ekonomisine destek verdiği görülmektedir.

Tablo 166. 15-64 Yaş Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2022

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
TR41	Erkek	75,4	76,6	77,0	78,2	77,2	76,7	75,3	78,3	79,7
	Kadın	32,2	34,1	34,7	37,0	40,0	37,8	36,0	39,4	44,0
Türkiye	Erkek	76,6	77,0	77,6	78,2	78,6	78,2	74,6	76,9	78,2
	Kadın	33,6	35,0	36,2	37,6	38,3	38,7	35,1	37,3	40,0
AB 27	Erkek	79,8	79,9	80,1	80,3	80,5	80,6	79,3	80,0	80,6
	Kadın	62,7	63,0	63,4	63,9	64,4	65,0	63,7	64,6	65,8
OECD-Toplam	Erkek	77,7	77,9	78,2	78,6	78,9	79,1	78,5	78,9	79,6
	Kadın	66,0	66,3	66,8	67,3	67,7	68,1	67,5	68,6	69,7

Kaynak: (TÜİK, 2023) (OECD, 2023)

Şekil 75. 15-64 Yaş Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılım Oranları, 2016-2022

Kaynak: (TÜİK, 2023) (OECD, 2023)

6.1.3. Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre İş Gücüne Katılım Oranları

TR41 Bölgesi'nde, genç iş gücünün emek piyasasına katılım oranlarının genellikle ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülürken bu oranlar 55+ yaş grubunda ülke ortalamasının altına gerilemiştir. Bu duruma sebep emekli olan kişilerin çalışma hayatından çıkmaları gösterilebilir. TR41 Bölgesi'nde 15-19 yaş grubu iş gücüne katılım oranları 2014 yılında kadın ve erkeklerde ülke ortalamasından düşük gerçekleşirken 2022 yılında erkeklerde ve kadınlarda ülke ortalamasından yüksek gerçekleşmiştir. 15-19 yaş grubu iş gücüne katılım oranı kadınlarda 2014 yılına göre 2022 yılında daha düşük gerçekleşmiştir. Bu durum 15-19 yaş grubunun eğitimde olmaları ile ilişkilendirilebilir.

Tablo 167. Bölge ve Ülke Bazında Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre İş Gücüne Katılım Oranları, 2014-2022 (%)

Yaş Grubu	2014				2022			
	Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye
15-19	29,5	37,8	16,6	17,1	40,9	37,4	17,7	15,7
20-24	74,6	73,8	47	39,1	76,6	76	56	46,4
25-34	94,1	92,7	42,4	42,6	94,2	92,3	55,9	51,2
35-54	86,1	88	33	36,4	90,1	90,2	50,7	45,6
55+	28,2	35,7	6,8	11,5	36,2	38,6	9,9	12,7

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Yaş grupları ve cinsiyete göre iş gücüne katılım oranı incelendiğinde, bölgede 20-24, 25-34 yaş grubu iş gücüne katılım oranının kadın ve erkeklerde, 2014 ve 2022 yıllarında ülke ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. 35-54 yaş arası kadınlarda ve erkeklerde iş gücüne katılma oranı 2014 yılında ülke ortalamasından daha düşük gerçekleşirken 2022 yılında erkeklerde ülke ortalamasına çok yakın, kadınlarda ülke ortalamasından daha yüksek gerçekleşmiştir. 35-54 yaş grubu kadınların iş gücüne katılma oranı 2014 yılına göre 2022 yılında hem TR41 Bölgesi'nde hem de ülke ortalamasında önemli bir artış göstermiştir.

6.1.4. Eğitim Durumuna Göre İş Gücüne Katılım Oranları

15 yaş ve üzeri kişilerin eğitim durumuna göre iş gücüne katılım oranları incelendiğinde lise ve dengi meslek okulu mezunların iş gücüne katılım oranı TR41 Bölgesi'nde ülke ortalamasına göre daha yüksektir. Lise ve dengi meslek okulu mezunlarının iş gücüne katılım oranı 2022 yılında ülke geneline göre %3,1 daha fazladır. Yüksek öğretim mezunlarının iş gücüne katılma oranında ise hem TR41 Bölgesi'nde hem de ülkemizde 2014 yılına göre azalma gerçekleşmiştir. Yüksek öğretim mezunlarının iş gücüne katılma oranı TR41 Bölgesi'nde 2014 yılına göre %1,8 ülke genelinde ise %1,9 azalmıştır.

Tablo 168. Bölge ve Ülke Bazında Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılım Oranları 15+, 2014-2022 (%)

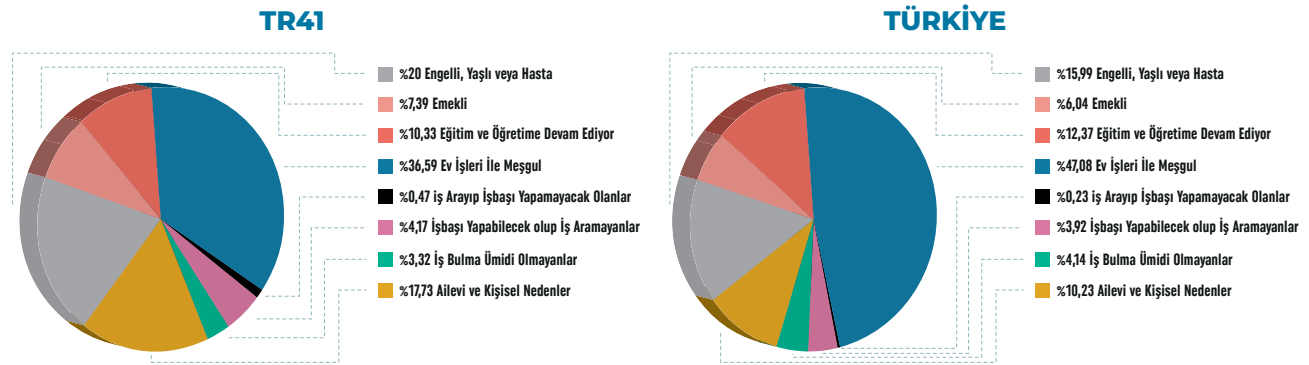
	2014		2022	
	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye
Okuma Yazma Bilmeyen	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye
Lise Altı Eğitimliler	29,5	37,8	16,6	17,1
Lise ve Dengi Meslek Okulu	74,6	73,8	47	39,1
Yüksek Öğretim	94,1	92,7	42,4	42,6

Kaynak: (TÜİK, 2023)

6.2. İş Gücüne Katılmama Nedenleri

Sürdürülebilir ekonomik büyüme hedeflerini gerçekleştirme sürecinde iş gücüne katılım oranlarının yüksek oranda gerçekleşmesi beklenmektedir. İş gücüne katılım oranları kadınlarda erkeklere göre daha düşük gerçekleşmektedir. TÜİK hane halkı iş gücü araştırması kapsamında iş gücüne katılmama nedenleri araştırılmıştır. TÜİK verilerine göre 15 yaş ve üzeri kadınların iş gücüne katılmama nedenleri dağılımı incelendiğinde TR41 Bölgesi'nde %36,59'u ülke genelinde ise %47,08'i ev işleri ile meşgul oldukları için iş gücüne katılmamaktadır. Bu grubu çalışamaz halde olanlar ve eğitim nedeniyle iş gücüne katılmayanlar takip etmektedir. TR41 Bölgesi'nde kadınlarda emeklilik sebebi ile iş gücüne katılmayanların oranı ülke geneline göre %1,65 daha fazladır. İş bulma ümidi olmadıkları için iş gücüne dahil olmayanların oranı ise ülke genelinde %4,14, TR41 Bölgesi'nde ise %3,32'dir.

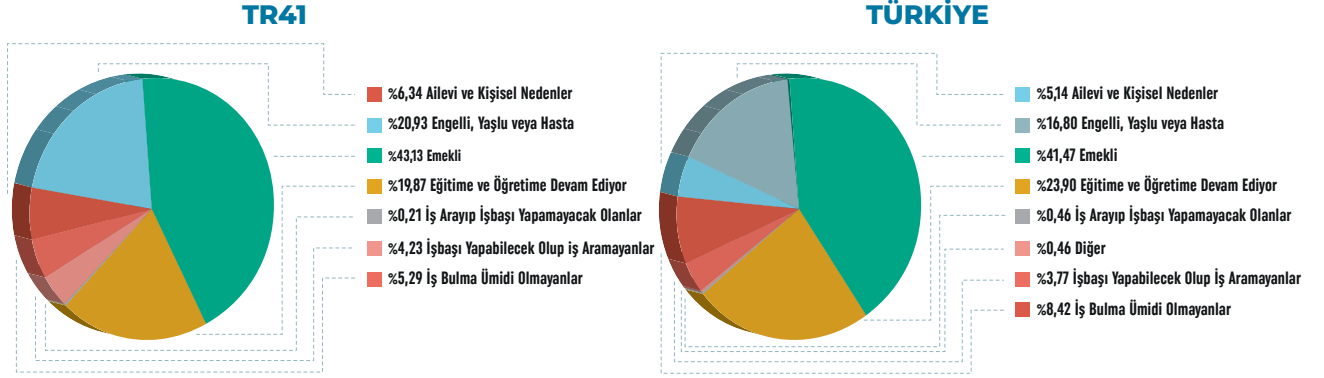
Şekil 76. Kadınlarda İş Gücüne Katılmama Nedenleri Dağılımı 15+, 2022

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Erkeklerde işgücüne katılmama nedenlerine bakıldığında emeklilik ve eğitim sebebi önemli bir paya sahiptir. Emeklilik sebebi ile işgücüne katılmayanların oranı TR41 Bölgesi'nde ülke geneline kıyasla %1,66 daha fazladır. Eğitim öğretim sebebi ile işgücüne katılmayanların oranı ise TR41 Bölgesi'nde %19,87, ülke genelinde ise %23,90'dır.

Şekil 77. Erkeklerde İş Gücüne Katılmama Nedenleri Dağılımı 15+, 2022

Kaynak: (TÜİK, 2023)

6.3. İş Gücüne Talep

İş gücü piyasası emek arzı ve emek talebinden oluşmaktadır. Emek arzını çalışma istek ve arzusundaki kişiler oluştururken emek talebini ise işverenler oluşturmaktadır. 2022 yılı İŞKUR verilerine göre TR41 Bölgesi'nde kayıtlı işsiz sayısı 142.905 kişi iken, açık iş sayısı 158.814'tür. İşe yerleştirme sayısı ise 68.601 kişidir ve **kayıtlı işsiz sayısı açık iş sayısına göre daha fazladır**.

Tablo 169. İŞKUR'da Kayıtlı Açık İş Sayıları ve İşe Yerleştirmeler, 2022

İller	Açık İşler			İşe Yerleştirme		Kayıtlı İşsizler	
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Bursa	119.600	38.886	26.589	65.475	50.014	50.064	100.078
Eskişehir	26.736	12.106	8.475	20.581	14.885	18.844	33.729
Bilecik	12.478	4.470	2.542	7.012	3.702	5.396	9.098
TR41	158.814	55.462	37.606	93.068	68.601	74.304	142.905
Türkiye	2.315.250	875.341	520.318	1.395.659	1.521.199	1.532.251	3.053.450

Kaynak: (TÜİK, 2023)

2022 yılı kayıtlı işsizlerin meslek grupları incelendiğinde ise Bursa'da kayıtlı işsizlerin %29,04'ü **nitelik gerektirmeyen meslek grubu**, %15,54'ü **hizmet ve satış elemanları meslek grubu**, %13,17'si **ise sanatkarlar ve ilgili işlerde çalışanlar grubundan oluşmaktadır**. Eskişehir'de ise kayıtlı işsizlerin %32,29'u nitelik gerektirmeyen meslek gruplarında iken Bilecik'te bu oran %49,63'dür.

Tablo 170. İŞKUR'da Kayıtlı İşsizlerin Meslek Gruplarına Göre Dağılımı, 2022

Meslek Grupları	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
Büro Hizmetlerinde Çalışan Elemanlar	11.363	3.845	612	266.645
Hizmet ve Satış Elemanları	15.555	5.710	1.194	494.825
Nitelik Gerektirmeyen Meslekler	29.059	10.892	4.515	1.390.515
Nitelikli Tarım, Ormancılık ve Su Ürünleri Çalışanları	614	339	123	44.826
Profesyonel Meslek Mensupları	8.261	2.578	427	183.019

Meslek Grupları	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar	13.182	2.290	654	239.763
Silahlı Kuvvetlerle İlgili Meslekler	22	21	4	728
Teknisyenler, Teknikerler Ve Yardımcı Profesyonel Meslek Mensupları	7.805	2.754	384	169.954
Tesis ve Makine Operatörleri Ve Montajcılar	13.081	5.030	1.136	238.576
Yöneticiler	1.136	270	49	24.599
TOPLAM	100.078	33.729	9.098	3.053.450

Kaynak: (İŞKUR, 2023)

İŞKUR'un işe yerleştirme sayılarının açık iş sayılarından az olması, kayıtlı işsizlerin niteliklerinin yeterli olmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. İŞKUR bu durumun önüne geçmek için mesleki eğitim kursları ve işbaşı eğitim programları düzenlemektedir. İŞKUR tarafından 2022 yılında Türkiye'de düzenlenen toplam kursların ise %4,88'i TR41 Bölgesi'nde düzenlenirken, TR41 Bölgesi'nde düzenlenen toplam kursların ise %35,57'si Bursa'da gerçekleşmiştir. Kurs ve programlara katılanların cinsiyet dağılımı incelendiğinde mesleki eğitim kurslarındaki katılımcıların Eskişehir'de %34,78'i Bilecik'te ise %86,04'ü kadındır. İşbaşı eğitim programında ise katılımcıların Bursa'da %42'si, Eskişehir'de %53,25'i Bilecik'te ise %70,84'ü kadındır.

Tablo 171. İŞKUR İllere Göre Aktif İş Gücü Piyasası Programları, 2022

Meslek Grup	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye		
Mesleki Eğitim Kursları	Kurs Sayısı		0	4	3	514
	Kursiyer Sayısı	Erkek	0	90	6	4.995
		Kadın	0	48	37	5.768
		Toplam	0	138	43	10.763
İşbaşı Eğitim Programı	Program Sayısı		1.719	640	103	40.332
	Katılımcı Sayısı	Erkek	3.406	1.173	157	77.360
		Kadın	2.467	1.391	359	78.996
		Toplam	5.873	2.564	516	156.356
Toplam	Toplam Program ve Kurs Sayısı		1.719	644	106	98.867
	Toplam Katılımcı Sayısı	Erkek	3.406	1.263	163	204.886
		Kadın	2.467	1.439	396	256.785
		Toplam	5.873	2.702	559	461.671

Kaynak: (İŞKUR, 2023)

6.4. İstihdam

Ekonomik gelişme ve kalkınmanın önemli bileşenlerinden biri olan istihdam, temel üretim faktörleri arasında yer almakla birlikte mevcut iş piyasasının bireylere iş olanakları sağlaması,

bireylerin yetenekleri ve donanımlarına göre istihdam edilebilmeleri ekonomik gelişme yanında sosyal refahın yükseltilmesi için de önem arz etmektedir. Bu amaçla ülkeler istihdam olgusuna büyük önem vermekte ve istihdamın artırılması için stratejik makro politikalar geliştirmektedirler.

15-64 yaş grubu bölge ve ülke bazında istihdam oranlarının yer aldığı tablo incelendiğinde ülkemizde ve TR41 Bölgesi'nde istihdam oranlarının hem OECD hem de EU27 ülkeleri ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. OECD ve EU27 ülkeleri istihdam oranı ortalaması yaklaşık %69-70'lerde değer alırken Türkiye ve TR41 Bölgesi'nde bu oran %50'lerde değer almaktadır. Cinsiyet ölçeğinde incelendiğinde ise 2022 yılı erkeklerde istihdam oranı OECD ülkeleri ortalaması %76,6 EU27 ülkeleri ortalaması %77,9 iken ülkemizde %71,1 ve TR41 Bölgesi'nde %73,7'dir. TR41 Bölgesi erkek istihdam oranı OECD ve EU27 ülkeleri ortalama istihdam oranına yaklaşmıştır. TR41 Bölgesi ve ülkemizde kadınların istihdam oranı ise EU27 ve OECD ülkeleri ortalamasından çok daha düşük bir düzeydedir. 2022 yılı kadınlarda istihdam oranı Türkiye'de %34,5 iken TR41 Bölgesi'nde %38,9 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 172. Bölge ve Ülke Bazında İstihdam Oranları, 2014-2022 (15-64 Yaş Grubu)

		2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
TR41	Erkek	71,6	71,5	70,9	71,4	71,8	68,8	68,4	71,6	73,7
	Kadın	29,3	30,5	30,4	32,3	34,7	32,6	31,9	34,8	38,9
	Genel	50,6	51,1	50,7	52,3	53,6	50,9	50,5	53,6	56,6
Türkiye	Erkek	69,5	69,8	70,0	70,7	70,9	68,3	65,2	68,6	71,1
	Kadın	29,5	30,5	31,2	32,2	32,9	32,2	29,7	31,7	34,5
	Genel	49,5	50,2	50,6	51,5	52,0	50,3	47,5	50,2	52,9
OECD	Erkek	73,8	74,4	74,9	75,6	76,2	76,3	73,7	75,2	76,6
	Kadın	57,8	58,4	59,1	59,9	60,6	61,3	58,9	60,5	62,3
	Genel	65,7	66,3	67,0	67,7	68,3	68,7	66,3	67,8	69,4
EU 27	Erkek	69,2	70,0	71,0	72,2	73,2	73,9	72,9	73,5	74,9
	Kadın	58,5	59,3	60,3	61,4	62,4	63,1	62,3	63,5	65,1
	Genel	63,8	64,7	65,7	66,8	67,8	68,5	67,6	68,5	70,0

Kaynak: (OECD, 2023) (TÜİK, 2023)

TR41 Bölgesi erkek istihdam oranları 2014 yılı itibariyle ülke ortalamasının üzerinde seyretmiştir ve 2018-2020 yılları arasında düşüş yaşanırken 2020 yılı sonrası artış göstermiştir. Erkek istihdam oranları 2014-2022 yılları arası ülke geneli ve TR41 Bölgesi'nde OECD ve EU27 ülkeleri ortalamasından daha düşük seyretmiştir. **Kadın istihdam oranları ise 2016 yılı itibari ile TR41 Bölgesi'nde ülke ortalamasından daha yüksek gerçekleşmeye başlamıştır.**

6.4.1. 15 Yaş Üstü Cinsiyete ve Yaş Gruplarına Göre İstihdam

Ülkemizde ve bölgemizde istihdam 15 yaş üstü istihdam oranları incelendiğinde TR41 Bölgesinin istihdam oranlarının ülke ortalamasından yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 173. Cinsiyete Göre Bölge ve Ülke Bazında İstihdam 15+, 2014-2022

	Cinsiyet	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
		TR41	İstihdam (Bin)	Erkek	951	960	969	1.017	1.034	1.003	1.006
Kadın	382			399	412	435	477	460	448	500	567
Toplam	1.333			1.359	1.381	1.452	1.511	1.463	1.454	1.578	1.693
Toplam İstihdamın Türkiye İçindeki Payı (%)	5,14			5,11	5,08	5,15	5,26	5,21	5,42	5,48	5,51
İstihdam Oranı (%)	Erkek	67	66	65	66	66	63	62	65	67	
	Kadın	26	27	27	28	31	29	27	30	34	
Türkiye	İstihdam (Bin)	Erkek	18.244	18.562	18.893	19.460	19.720	19.156	18.506	19.792	20.818
		Kadın	7.689	8.058	8.312	8.729	9.018	8.924	8.306	9.005	9.935
		Toplam	25.933	26.620	27.205	28.189	28.738	28.080	26.812	28.797	30.752
	İstihdam Oranı (%)	Erkek	64,8	65,0	65,1	65,6	65,7	63,1	59,8	62,8	65,0
		Kadın	26,7	27,5	28,0	28,9	29,4	28,7	26,3	28,0	30,4

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Toplam istihdamın Türkiye içindeki payı 2014-2016 yılları arasında düşme eğilimi gösterirken 2017 yılı itibari ile bu oran her yıl bir önceki yıla göre artış göstermiştir. Bölgedeki erkek istihdam oranları 2014 yılı itibariyle ülke ortalamasının üzerinde iken, kadın istihdam oranları 2017 sonrasında ülke geneline göre arttığı görülmektedir. **Ülkedeki kadın istihdam oranı 2022 yılında %30,4'e ulaşırken, bu oran TR41 Bölgesi'nde %34 olarak gerçekleşmiştir.**

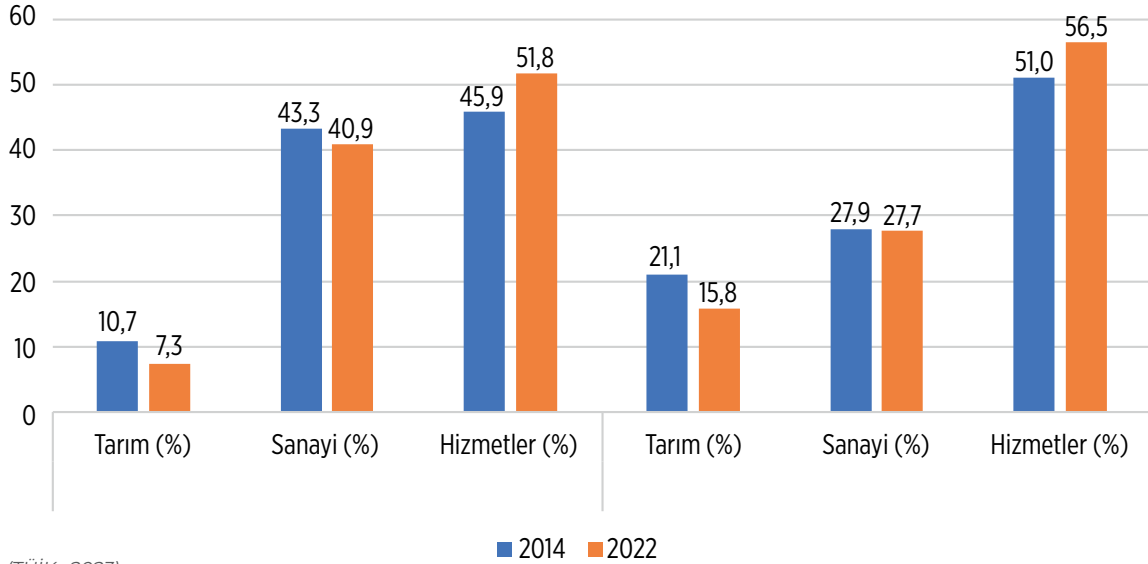
Tablo 174. Yaş Grupları ve Cinsiyete Göre Bölge ve Ülke Bazında İstihdam 15+, 2014-2022

	2014				2022			
	Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye
Genel	66,5	64,8	26,3	26,7	66,5	65	33,5	30,4
Yaş Grupları								
15-19	27,4	31,7	14	14,3	35,5	32,2	13,1	12,4
20-24	67,3	61,3	39,5	30,3	64	62,5	43	34
25-34	88,6	84,2	37,5	36,5	85,4	82,7	48,6	42,8
35-54	83,1	81,9	31,3	33,3	85,7	84,4	46,6	41,2
55+	26,9	33,5	6,8	11,3	34,1	36,1	9,4	12,3

Kaynak: (OECD, 2023) (TÜİK, 2023)

Bölgedeki istihdam yaş grupları ve cinsiyet bazında incelendiğinde, 2014 yılına göre 2022 yılında 15-19 yaş grubu erkek istihdam oranı ülke genelinde ve TR41 Bölgesi'nde artış gösterirken kadın istihdam oranı ülke genelinde ve TR41 Bölgesi'nde azalış göstermiştir. 20-24 yaş grubu erkek ve kadınlarda istidam oranı 2014 yılına göre 2022 yılında TR41 Bölgesi'nde azalış gösterirken ülke genelinde ise erkeklerde ve kadınlarda artış göstermiştir. 25-34 yaş grubunda ise TR41 Bölgesi ve Türkiye genelinde 2014 yılına göre 2022 yılı istihdam oranlarında erkeklerde azalış gerçekleşirken kadınların istihdam oranında artış gözlemlenmiştir. 35-54 yaş grubu istihdam oranında ise 2014 yılına göre 2022 yılında kadın ve erkeklerde hem ülke genelinde hem de TR41 Bölgesi'nde artış olmuştur. Bu artış kadınlarda erkeklere göre daha fazla olmuştur. 55 ve üzeri yaşta bölgede istihdam oranı ülke geneline göre, ele alınan 2014 ve 2022 yıllarında daha düşüktür, ayrıca 2014 yılına göre 2022 yılında ülke ve bölge genelinde erkek ve kadın istihdam oranı daha fazla gerçekleşirken fark erkeklerde daha fazladır. Bu durum 2022 yılında 2014 yılına göre daha fazla emeklinin iş piyasasından ayrıldığını göstermektedir.

Şekil 78. İstihdamın Sektörlere Göre Dağılımı 15+, 2014-2022

Kaynak: (TÜİK, 2023)

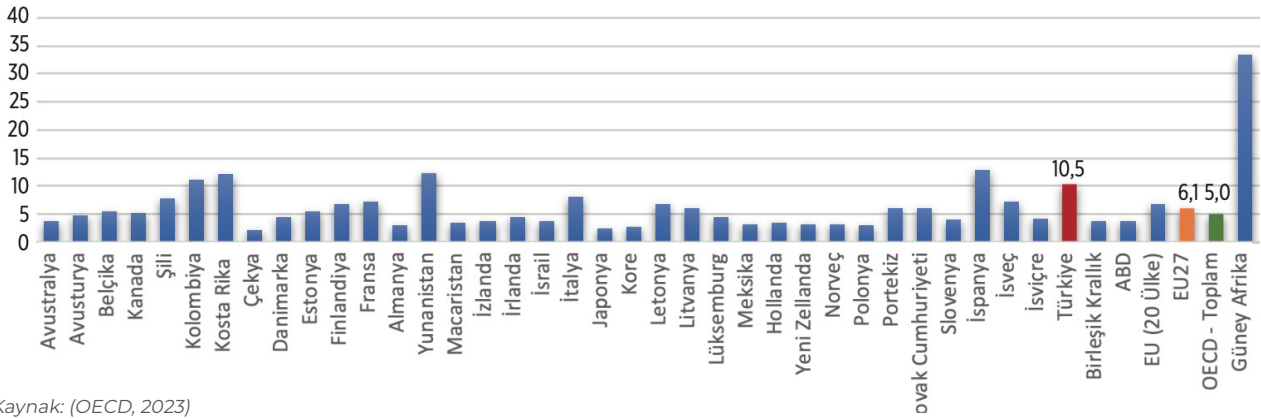
Toplam istihdamın sektörlere göre dağılımı incelendiğinde ise hem TR41 Bölgesi'nde hem de ülke genelinde tarımda istihdam edilenlerin oranında azalma olduğu görülmektedir. TR41 bölge genelinde hizmet sektöründe istihdam edilenlerin oranı 2014 yılına göre neredeyse %6 daha fazladır. Toplam istihdam içinde sanayi sektöründe istihdam edilenlerin oranı TR41 Bölgesi'nde ülke geneline göre daha fazladır. Ülke genelinde %27 seviyelerinde olan oran TR41 Bölgesi'nde %40'lardadır.

6.5. İşsizlik

TÜİK'e göre işsiz, referans dönemi içinde istihdam halinde olmayan kişilerden iş aramak için son dört hafta içinde aktif iş arama kanallarından en az birini kullanmış ve 2 hafta içinde işbaşı yapabilecek durumda olan kurumsal olmayan çalışma çağındaki tüm kişilerdir. Ayrıca, üç ay içinde başlayabileceği bir iş bulmuş ya da kendi işini kurmuş ancak işe başlamak ya da işbaşı yapmak için çeşitli eksikliklerini tamamlamak amacıyla bekleyenler de işsiz nüfus kapsamına dahildir. İşsizlik oranı ise işsiz nüfusun işgücü içindeki oranıdır. İşsizlik hem bireysel hem de toplumsal anlamda

son derece olumsuz sonuçlar doğuran bir faktördür. İşsizlik olgusu bir yandan ilgili kişileri değer kaybına uğrattırken, diğer yandan ülke ekonomisini üretim kaybına, böylece milli gelir azalışına sebebiyet vermekte ve ekonomide eşitsizlikler yaratarak istikrarı bozmaktadır. Bu bağlamda işsizlik kavramı en önemli makroekonomik büyüklükler arasında yerini ve önemini korumakta, etkilerinin çok boyutlu olmasıyla da tüm toplumu ilgilendirmektedir (APAYDIN, 2018). Türkiye'de 15 yaş üstü işsizlik oranı diğer Avrupa ülkeleri ve OECD ülkeleri ortalaması ile karşılaştırıldığında Türkiye'de işsizlik oranının çok daha fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 79. 2022 Yılı Avrupa, OECD ve Türkiye'de İşsizlik Oranları 15+, (%)

Kaynak: (OECD, 2023)

Tablo 175. Cinsiyete ve Yaş Grubuna Göre Bölge ve Ülke Bazında İşsizlik Oranı 15+, 2014-2022

	2014				2022			
	Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye	TR41	Türkiye
Genel	5	9	9	11,9	7,5	8,9	11,4	13,4
Yaş Grubu								
15-19	7,4	16,2	15,5	16,1	13,3	13,9	25,9	20,9
20-24	9,9	16,9	15,9	22,5	16,5	17,7	23,2	26,7
25-34	5,8	9,2	11,5	14,3	9,3	10,4	13	16,5
35-54	3,4	6,9	5,2	8,5	4,8	6,4	8,1	9,6
55+	4,6	6,2		2	5,9	6,4	4,8	3,5

Kaynak: (TÜİK, 2023)

Türkiye'de cinsiyete ve yaş gruplarına göre işsizlik incelendiğinde TÜİK' e göre genç nüfus olarak belirlenen 15-24 yaş grubunda işsizlik oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. 15-24 yaş grubu işsizlik oranları kadınlarda erkeklere göre daha yüksektir ve 2014 yılına göre 2021 yılı karşılaştırıldığında genç nüfusta işsizlik oranı artmıştır. Genç işsizlik oranının yüksekliği ülkenin genel işsizlik oranının da yüksek olmasına neden olmaktadır. TR41 Bölgesi genç nüfusta işsizlik oranları ülke geneli ortalamasına göre karşılaştırıldığında ise erkeklerde ve kadınlarda daha düşük işsizlik oranları seyretmiştir.

Tablo 176. Eğitim Durumuna Göre Bölge ve Ülke Bazında İşsizlik Oranı 15+, 2014-2022

Meslek Grupları	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
Okuma Yazma Bilmeyen	5,6	0,9	6,3	6,2
Lise Altı Eğitimliler	5,2	7,9	9,4	9,2
Lise ve Dengi Meslek Okulu	6,2	9,7	11,3	12,1
Yüksek Öğretim	8,6	9,7	10,6	11,3

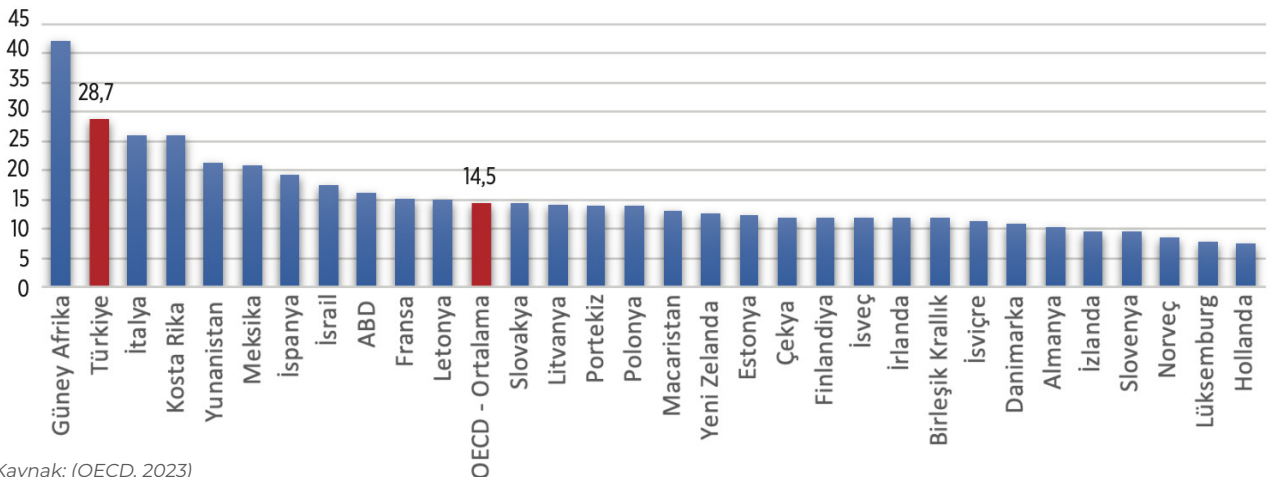
Kaynak: (TÜİK, 2023)

Türkiye’de eğitim durumuna göre işsizlik oranları 2022 yılında tüm eğitim seviyelerinde 2014 yılına göre artmıştır. 2022 yılında lise ve dengi meslek okulu mezunlarında işsizlik oranı %12,1 ile diğer eğitim düzeyleri mezunlarına göre daha fazladır.

TR41 Bölgesi’nde eğitim durumuna göre işsizlik oranları incelendiğinde sırasıyla 2014 yılına göre okuma yazma bilmeyenlerde işsizlik oranı 2022 yılında daha düşük gerçekleşirken, lise altı eğitimliler, lise ve dengi meslek yüksekokulu mezunları ve yüksek öğretim kurumları mezunlarında işsizlik oranında artış gerçekleşmiştir.

OECD’nin tanımına göre Ne İşte Ne Eğitimde Ne de Öğretimde Olan Gençlik (Youth Not In Employment, Education or Training- NEET) göstergesi, belirli bir yaş grubundaki çalışmayan, eğitim ve öğrenimde olmayan genç nüfusun ilgili yaş grubundaki toplam genç nüfusuna oranını temsil etmektedir. OECD verilerine göre 2021 yılında OECD ülkeleri ortalama NEET oranı %14,5 gerçekleşmiştir. Bu oran 2021 yılında Türkiye’de %28,7 ile OECD ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir. NEET kavramı; istihdam, kalkınma ve sosyal içerme alanında önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. BEBKA, “TR41 Bölgesi’nde İl Düzeyinde Çalışmayan, Eğitim ve Öğrenimde Olmayan Gençlik” raporunda 15-29 yaş grubu eğitimine devam etmeyen ve halihazırda istihdam dışı bulunan gençlerin durumunu anlamaya ve buna ilişkin birtakım öneriler geliştirmeye yönelik araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, araştırmaya katılan gençlerin çoğu iş aramaktadır. İş aramayanların, iş aramama sebepleri arasında üniversite ya da KPSS gibi sınavlara hazırlanmak, iş bulma ümitlerinin olmaması ve ailevi sebepler gelmektedir. Bu sonuç gençlerin yurtiçi ya da yurtdışına göç eğilimini artıran bir etkiye sahiptir.

Şekil 80. OECD ve Türkiye’de 15-29 Yaş NEET Oranları, 2021 (%)

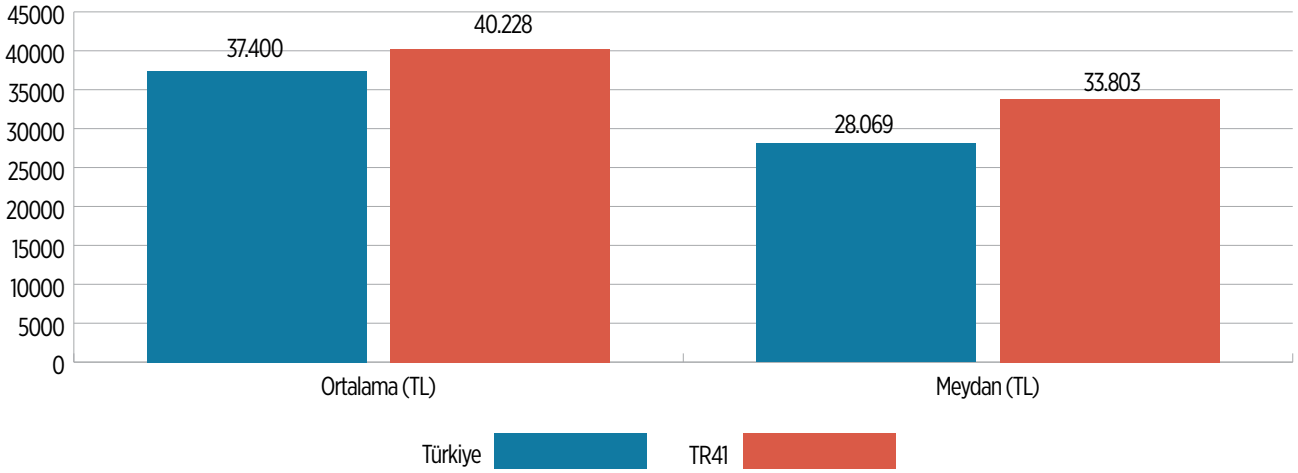

Kaynak: (OECD, 2023)

6.6. Gelir Dağılımı ve Yoksulluk

Son yapılan araştırma sonuçlarına göre, Türkiye'deyıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 2021 yılında 37 bin 400 TL iken, İBBS 2. Düzey bölgeleri itibarıyla en yüksek olduğu bölge 51 bin 765 TL ile TR10 (İstanbul) bölgesidir. TR41 Bölgesi 40 bin 228 TL ile 26 bölge arasında 6. sırada yer almaktadır.

Şekil 81. Hanehalkı Ortalama ve Medyan Geliri, 2021

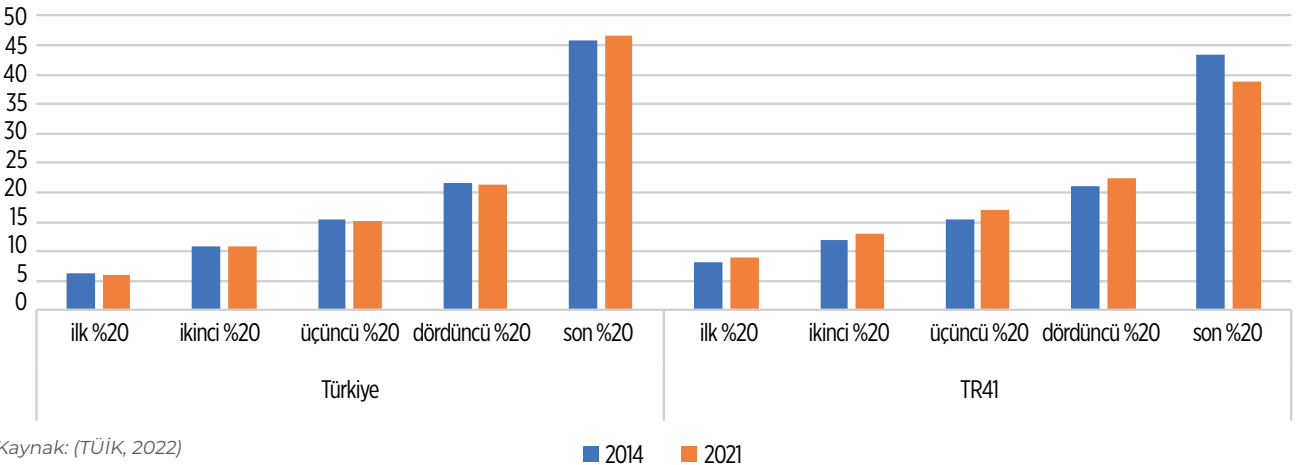
Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 177. Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı, 2014-2021⁶

		İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20
Türkiye	2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9
	2021	6,1	10,8	15,1	21,3	46,7
TR41	2014	8,1	12,0	15,5	21,0	43,4
	2021	8,9	13,0	16,9	22,4	38,7

Kaynak: (TÜİK, 2022)

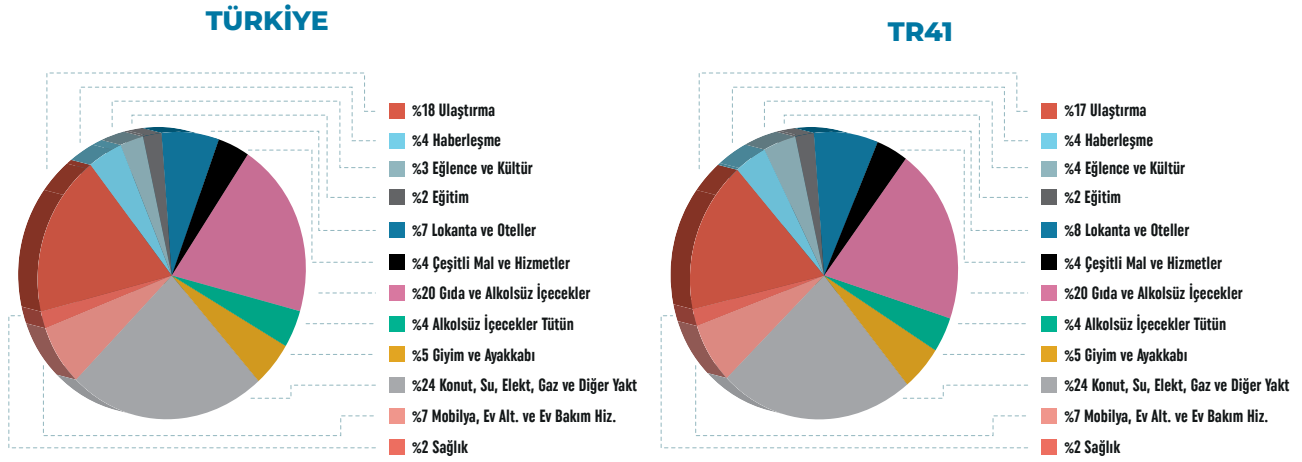
Şekil 82. Yıllık Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı, 2014-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Gelir dağılımına ilişkin verilerin yanı sıra gelirin hangi tüketim ürünlerine harcandığı hakkındaki bilgi, toplumun sahip olduğu yaşam standartları hakkında önemli bir göstergesi sağlamaktadır. Toplumun sahip olduğu yaşam standartları hakkındaki önemli göstergelerden biri de gelirin hangi tüketim ürünlerine harcandığı hakkındaki bilgidir. Hane halkı harcamalarının dağılımı incelendiğinde Türkiye’de ve TR41 Bölgesi’nde konut, su, elektrik, gaz ve diğer yakıtların 2019 yılındaki payı %24, gıda ve alkolsüz içeceklerin payı Türkiye’de %20, TR41 Bölgesi’nde %19, ulaştırmanın payı ise Türkiye’de %18, TR41 Bölgesi’nde %17 olduğu görülmektedir. Buna karşılık eğitim, sağlık, eğlence-kültür gibi alanlardaki harcamaların çok düşük gerçekleşmiştir. Türkiye’de ve TR41 Bölgesi’nde gelirin büyük bir kısmı barınma ve yiyecek gibi zorunlu ihtiyaçlara harcanmaktadır.

Şekil 83 Harcama Türlerine Göre Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı, 2019

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini katsayısı, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, bire yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. Türkiye için son yapılan araştırma sonuçlarına göre 2021 yılında Gini katsayısı bir önceki yıla göre 0,009 puan azalış ile 0,401 olarak tahmin edilmiştir.

P80/P20 oranı, en yüksek gelire sahip yüzde 20'lik grubun gelirinin en düşük gelire sahip yüzde 20'lik grubun gelirine oranı şeklinde hesaplanmakta ve oran küçüldükçe gelir eşitsizliği azalmaktadır. 2021 yılında P80/P20 oranı 8'den 7,6'ya, gelirden en fazla pay alan %10'unun elde ettiği gelirin en az pay alan %10'unun elde ettiği gelire oranı şeklinde hesaplanan P90/P10 oranı ise 14,6'dan 13,7'ye gerilemiştir.

Tablo 178. Türkiye Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçütleri, 2014-2021

	Türkiye							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gini katsayısı	0,391	0,397	0,404	0,405	0,408	0,395	0,410	0,401
P80/P20 oranı	7,4	7,6	7,7	7,5	7,8	7,4	8,0	7,6
P90/P10 oranı	12,6	13,3	13,6	13,4	13,7	13,0	14,6	13,7
Medyan gelirin %50'sine göre / Yoksulluk sınırı (TL)	5.554	6.246	7.116	7.944	8.892	10.793	12.394	14.034

¹⁶ Temin edilebilen en eski veri 2014 yılına aittir.

	Türkiye							
Medyan gelirin %50'sine göre / Yoksul sayısı (Bin kişi)	11.332	11.219	11.026	10.622	11.091	11.641	12.267	11.936
Medyan gelirin %50'sine göre / Yoksulluk oranı (%)	14,97	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	14,98	14,41

Kaynak: (TÜİK, 2022) * Temin edilebilen en eski veri 2014 yılına aittir.

TR41 Bölgesi için ise Gini katsayısı 2021 yılında bir önceki yıla göre 0,011 puan azalış ile 0,298 olarak tahmin edilmiştir. TR41 Bölgesi'nde Gini katsayısı ülke geneline göre daha düşük olup gelir dağılımının ülke geneline kıyasla daha eşit dağıldığı söylenilebilir. P80/P20 oranı 2021 yılında 4,6'den 4,3'e, P90/P10 oranı ise 7,5'den 6,3'e gerilemiştir.

Tablo 179. TR41 Bölgesi Gelir Dağılımı Eşitsizliği Ölçütleri, 2014-2021

	Türkiye							
	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Gini katsayısı	0,347	0,354	0,341	0,347	0,337	0,303	0,309	0,298
P80/P20 oranı	5,4	5,6	5,3	5,5	5,2	4,5	4,6	4,3
P90/P10 oranı	8,9	9,1	8,9	9,1	8,0	6,9	7,5	6,3
Medyan gelirin %50'sine göre / Yoksulluk sınırı (TL)	6.415,47	7.196	8.345	9.489	10.817	12.851	14.838,5	16.901
Medyan gelirin %50'sine göre / Yoksul sayısı (Bin kişi)	257,48	365	360	362	412	325	378,4	270
Medyan gelirin %50'sine göre / Yoksulluk oranı (%)	6,92	9,7	9,4	9,2	10,3	8	9,2	6,5

Kaynak: (TÜİK, 2022) * Temin edilebilen en eski veri 2014 yılına aittir.

6.6.1. Sosyal Yardım

Yoksullukla mücadelede önemli bir sosyal politika aracı olan sosyal yardımlar; kırılgan grup veya dezavantajlı kesim olarak belirtilen kişilerin toplumla bütünleşmelerini sağlamaya yönelik uygulamalar sayesinde sosyal dengenin ve adaletin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından verilen 6 farklı yardım türünde toplam 41 yardım kalemi bulunmaktadır. Türkiye'de 2021 yılında toplam **227 milyar TL sosyal yardım harcaması yapılmıştır. 227 milyar TL'nin %49,23'ünü sağlık yardımlarına toplam aktarılan kaynaklar oluşturmaktadır.**

Bursa'da 2021 yılında 1 milyar 88 milyon TL sosyal yardım harcaması yapılmıştır. Yardım harcamasının %50,3'ünü sağlık yardımlarına toplam aktarılan kaynaklar oluştururken %25'ini engelli ve yaşlı yardımlarına aktarılan kaynaklar oluşturmaktadır. Aile yardımlarına aktarılan kaynak en fazla 2020 yılında gerçekleşmiştir. Barınma ve gıda yardımları ile eğitim yardımlarına aktarılan kaynak ise 2019 yılında en fazla gerçekleşmiştir.

Tablo 180. Bursa İli Sosyal Yardım Türlerine Göre Toplam Aktarılan Kaynak Miktarı Dağılımı (1000TL), 2010-2021

Yıl	Aile yardımları	Barınma gıda yardımları	Eğitim yardımları	Proje destekleri	Sağlık yardımları	Engelli-yaşlı yardımları	Toplam
2010	1.070	2.353	926		109		4.459
2011	50	2.493	2.084		432		5.061
2012	8.046	3.131	3.899		55.302	64.947	135.326
2013	12.123	3.780	4.202		79.140	81.661	180.908
2014	15.198	4.464	4.737		85.044	84.484	193.928
2015	23.883	4.921	16.631		89.252	81.597	216.287
2016	30.319	19.357	31.449		112.594	102.907	296.628
2017	32.501	43.291	41.538	66	124.191	115.744	357.333
2018	33.788	16.545	55.523	99	144.735	137.191	387.883
2019	27.510	65.227	68.370	39	195.281	204.518	560.948
2020	277.915	49.541	41.765	171	232.938	239.272	841.605
2021	143.143	59.554	65.566	160	547.378	272.532	1.088.335

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2022)

Eskişehir’de 2021 yılında 257,8 milyon TL sosyal yardım harcaması yapılmıştır. Yardım harcamasının %49’unu sağlık yardımlarına toplam aktarılan kaynaklar oluştururken %26,22’sini engelli ve yaşlı yardımlarına aktarılan kaynaklar oluşturmaktadır. Aile yardımlarına aktarılan kaynak ve en fazla 2020 yılında gerçekleşmiştir. Eğitim yardımlarına aktarılan kaynak ise 2019 yılında en fazla gerçekleşmiştir.

Tablo 181. Eskişehir İli Sosyal Yardım Türlerine Göre Toplam Aktarılan Kaynak Miktarı Dağılımı (1000TL), 2010-2021

Konu	Aile yardımları	Barınma gıda yardımları	Eğitim yardımları	Proje destekleri	Sağlık yardımları	Engelli-yaşlı yardımları	Toplam
2010	780	236		34		1.049	780
2011	1.059	644		85		1.791	1.059
2012	1.590	1.474		14.221	15.865	35.030	1.590
2013	1.921	1.649		20.311	16.472	44.566	1.921
2014	4.801	2.132	1.184		21.791	17.810	47.720
2015	6.663	2.539	3.864		22.886	16.928	52.882
2016	8.110	4.500	8.007		25.846	21.291	67.756
2017	8.467	7.756	10.504	426	28.602	25.183	80.940
2018	7.854	4.832	13.801	966	33.394	28.807	89.656
2019	5.751	11.148	17.175	619	45.084	44.965	124.744

Konu	Aile yardımları	Barınma gıda yardımları	Eğitim yardımları	Proje destekleri	Sağlık yardımları	Engelli-yaşlı yardımları	Toplam
2020	69.342	13.961	10.421	1.265	54.013	56.273	205.278
2021	31.410	16.118	16.039	261	126.385	67.610	257.826

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2022)

Bilecik'te 2021 yılında 72,2 milyon TL sosyal yardım harcaması yapılmıştır. Yardım harcamasının %47,36'sını sağlık yardımlarına toplam aktarılan kaynaklar oluştururken %32,31'ini engelli ve yaşlı yardımlarına aktarılan kaynaklar oluşturmaktadır. Aile yardımlarına aktarılan kaynak ve en fazla 2020 yılında gerçekleşmiştir. Barınma ve gıda yardımları ile eğitim yardımlarına aktarılan kaynak ise 2019 yılında en fazla gerçekleşmiştir.

Tablo 182. Bilecik İli Sosyal Yardım Türlerine Göre Toplam Aktarılan Kaynak Miktarı Dağılımı (1000 TL), 2010-2021

Konu	Aile yardımları	Barınma gıda	Eğitim yardımları	Proje destekleri	Sağlık yardımları	Engelli-yaşlı yardımları	Toplam
2010		417	97		17		531
2011		425	194		30		651
2012	1.231	626	359		4.519	5.423	12.159
2013	2.217	855	573		6.432	5.681	15.759
2014	2.394	1.234	469		6.895	6.119	17.113
2015	2.909	1.227	817		7.220	5.807	17.982
2016	3.329	3.749	1.884		6.992	7.376	23.331
2017	3.338	10.911	2.616		7.726	8.530	33.123
2018	2.862	2.875	3.186		9.001	11.027	28.953
2019	1.482	8.864	4.020		12.143	18.142	44.653
2020	12.061	5.198	2.573		14.502	20.817	55.153
2021	4.583	5.978	4.053	68	34.214	23.342	72.240

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2022)

Yapılan sosyal yardımlardan **2021 yılında Türkiye'de 5.903.515 hane faydalanmıştır.** Hanelerde yaşayan **kişi sayısı ise 22.832.621** kişi olup **ortalama hane başı 3,87** kişi sosyal yardımlardan faydalandığı görülmektedir. 2021 yılında Türkiye'de sosyal yardımlardan faydalanan nüfus oranı ise %26,97'dir. Sosyal yardımlara aktarılan kaynak miktarı ise en fazla 2020 yılında gerçekleşmiştir. TR41 Bölgesi illeri incelendiğinde Bursa'da 2021 yılında 167.087 hane ve 599.922 kişi, Eskişehir'de 49.774 hane ve 158.320 kişi, Bilecik'te ise 8.095 hane ve 25.098 kişi sosyal yardımlardan faydalanmıştır. Sosyal yardımlardan faydalanan ortalama hane halkı kişi sayısı ise Bursa'da 3,59, Eskişehir'de 3,18, Bilecik'te 3,1 kişidir. **Sosyal yardımlardan faydalanan nüfusun toplam nüfusa oranı ise Bursa'da %19,05, Eskişehir'de %17,62 ve Bilecik'te %10,99 ile Türkiye ortalamasından düşüktür.**

Tablo 183. Yıllara Göre Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane ve Hanede Yaşayan Kişi Sayıları Dağılımı, 2014-2021

Yıllar		Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
2014	Aktif Hane Sayısı	62.698	16.790	4.484	3.005.898
	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	172.278	46.346	9.053	9.885.637
2015	Aktif Hane Sayısı	60.570	16.420	4.183	3.017.969
	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	167.350	44.833	9.030	10.149.213
2016	Aktif Hane Sayısı	74.832	19.179	4.376	3.154.069
	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	227.188	56.700	10.005	10.610.928
2017	Aktif Hane Sayısı	66.292	17.840	4.212	3.201.253
	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	200.702	52.333	8.729	10.801.309
2018	Aktif Hane Sayısı	72.469	19.788	4.525	3.494.932
	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	200.098	59.015	9.697	12.028.073
2019	Aktif Hane Sayısı	71.145	19.195	4.523	3.282.975
	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	208.377	58.430	9.718	10.780.546
2020	Aktif Hane Sayısı	197.009	51.192	9.401	6.630.682
	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	729.262	162.241	29.581	26.045.093
2021	Aktif Hane Sayısı	167.087	49.774	8.095	5.903.515
	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	599.922	158.320	25.098	22.832.621

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022) *Temin edilebilen en eski veri 2014 yılına aittir

Sosyal yardımlardan yararlanan nüfus oranı 2020 yılında Bursa'da %42,16 ile en fazla Gürsu'da iken en az %9,77 ile Nilüfer ilçesinde gerçekleşmiştir. **2021 yılında ise Bursa'da sosyal yardımlardan faydalanan nüfus oranı en fazla Gürsu'da gerçekleşirken oran 2020 yılına göre daha azdır.**

Tablo 184. Bursa İli İlçelere Göre Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane ve Hanede Yaşayan Kişi Sayıları¹⁷

İlçe	2020			2021		
	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)
Büyükorhan	950	2.210	23,30	735	1.738	23,30
Gemlik	6.165	19.514	16,91	4.942	15.475	13,11
Gürsu	9.550	40.893	42,16	9.412	39.482	39,77

İlçe	2020			2021		
	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)
Harmancık	375	1.172	19,07	310	976	16,22
İnegöl	18.315	74.661	26,53	12.998	52.007	18,13
İznik	2.802	8.947	20,29	2.476	7.946	18,04
Karacabey	7.773	25.332	29,92	6.043	18.871	22,40
Keles	843	2.282	19,85	838	2.188	19,46
Kestel	5.509	19.979	28,19	4.821	17.356	23,96
Mudanya	4.381	13.352	13,02	3.544	10.584	10,05
Mustafa-kemalpaşa	8.963	28.018	27,52	7.546	23.283	22,96
Nilüfer	14.151	47.345	9,77	10.332	34.141	6,59
Orhaneli	977	2.792	14,65	1.053	2.894	15,41
Orhangazi	4.550	14.905	18,60	3.722	11.854	14,78
Osmangazi	51.785	190.832	21,65	40.774	143.586	16,23
Yenişehir	3.228	11.717	21,57	3.101	11.263	20,67
Yıldırım	57.765	229.457	34,92	55.198	208.963	31,99
Bursa Toplam	197.009	729.262	23,51	167.087	599.922	19,05

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022)

Sosyal yardımlardan yararlanan nüfus oranı 2020 yılında Eskişehir'de %33,10 ile Mahmutiye'de iken en az %11,7 ile Seyitgazi ilçesinde gerçekleşmiştir. **2021 yılında ise Eskişehir'de sosyal yardımlardan faydalanan nüfus oranı en fazla Mihaliççık'ta gerçekleşirken oran 2020 yılına göre daha fazla gerçekleşmiştir.**

Tablo 185. Eskişehir İli İlçelere Göre Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane ve Hanede Yaşayan Kişi Sayıları

İlçe	2020			2021		
	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)
Alpu	999	3.190	30,05	826	2.716	26,69
Beylikova	438	1.332	21,41	533	1.489	24,78
Çifteler	795	2.454	16,44	648	1.955	13,13
Günyüzü	399	1.099	20,15	326	859	16,20

¹⁷ İlçelere göre verilerde 2020 ve 2021 yılları temin edilmiştir.

İlçe	2020			2021		
	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)
Han	158	305	14,52	132	237	11,59
İnönü	307	986	15,52	374	1.144	18,40
Mahmudiye	675	2.562	33,10	524	1.975	25,61
Mihalgazi	264	620	20,01	309	730	24,09
Mihalıççık	649	1.691	21,11	967	2.551	32,71
Odunpazarı	22.725	74.439	17,93	22.031	73.598	17,56
Sarıcakaya	312	816	17,04	326	928	20,13
Seyitgazi	582	1.503	11,70	557	1.394	11,02
Sivrihisar	865	2.444	12,14	786	2.300	11,38
Tepebaşı	22.405	70.103	18,88	21.767	67.562	17,85
Eskişehir Toplam	51.192	162.241	18,25	49.774	158.320	17,62

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022)

Sosyal yardımlardan yararlanan nüfus oranı 2020 yılında Bilecik'te %18,76 ile Pazaryeri'nde en fazla iken en az %9,67 ile Merkez ilçesinde gerçekleşmiştir. **2021 yılında ise Bilecik'te sosyal yardımlardan faydalanan nüfus oranı en fazla bir önceki yıla aynı ilçe olan Pazaryeri'nde gerçekleşmiş ve oran bir önceki yıla göre daha da artmıştır.**

Tablo 186. Bilecik İli İlçelere Göre Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane ve Hanede Yaşayan Kişi Sayıları

İlçe	2020			2021		
	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)	Aktif Hane Sayısı	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Nüfusa Oranı (%)
Merkez	2.445	7.542	9,67	1.889	5.666	6,55
Bozüyük	3.562	12.199	15,85	2.838	9.661	12,38
Gölpazarı	605	1.346	14,22	574	1.308	14,48
İnhisar	191	433	18,75	166	383	17,54
Osmaneli	1.198	3.737	17,73	1.381	4.158	19,34
Pazaryeri	564	1.890	18,76	550	1.927	19,21
Söğüt	658	2.158	12,04	526	1.686	9,19
Yenipazar	202	364	12,75	191	360	12,92
Bilecik Toplam	9.401	29.581	13,52	8.095	25.098	10,99

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022)

6.6.2. Sosyal Sigorta Göstergeleri

TR41 Bölgesi'nde sosyal sigorta göstergeleri incelendiğinde sosyal güvenlik kapsamının toplam nüfusa oranı **Bursa'da %92,64, Eskişehir'de %93,50, Bilecik'te %93,54 ile Türkiye ortalaması %87,03'den daha yüksektir.** Sosyal güvenlik kapsamında aktif çalışanların toplam nüfusa oranı %33,23 ile Bursa'da diğer illerden daha fazla gerçekleşmiştir. **TR41 Bölgesi genelinde aktif çalışanların toplam nüfus içindeki oranı Türkiye geneli %29,22'den daha yüksektir.** Emeklilerin toplam nüfus içindeki oranı incelendiğinde %21,93 ile Eskişehir ili diğer TR41 Bölgesi illerinden daha fazladır. **Türkiye'de toplam nüfus içindeki oranı %16,11 olan emekli oranı, TR41 Bölgesi illerinde Türkiye ortalamasından daha fazladır.** Bakmakla yükümlü tutulanların oranı ise Eskişehir'de diğer TR41 Bölgesi illerine göre daha düşüktür. TR41 Bölgesi illerinde bakmakla yükümlü tutulanların oranı en fazla %41,35 ile Bilecik'tedir. **Bakmakla yükümlü tutulanların oranı Türkiye'de %41,69 olup TR41 Bölgesi illeri oranlarından daha fazladır.** Genel Sağlık Sigortası kapsamında tescil edilenlerin nüfusa oranı incelendiğinde TR41 Bölgesi illerinde en az %3,84 ile Bilecik ilinde gerçekleşmiştir. **TR41 Bölgesi illerinde Genel Sağlık Sigortası kapsamında tescil edilenlerin nüfusa oranı, Türkiye geneli oranı %11,30'dan daha düşüktür.**

Tablo 187. TR41 Bölgesi Sosyal Sigorta Göstergeleri, 2021

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
Nüfus	3.147.818	898.369	228.334	84.680.273
İş Yeri Sayısı	86.972	22.730	4.944	2.087.692
Toplam Sosyal Güvenlik Kapsamı (Aktif+Pasif+GSS Kapsamında Tescil Edilenler)	3.111.921	885.190	222.559	83.264.789
Sosyal Güvenlik Kapsamı (4/a,4/b,4/c)	2.916.177	839.943	213.574	73.694.517
Sosyal Güvenlik Kapsamının (GSS Kapsamında Tescil Edilenler Hariç) Toplam Nüfusuna Oranı (%)	92,64	93,50	93,54	87,03
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aktif Çalışan Kişi Sayısı				
Emekli Sandığı (4/c)	84.342	41.941	9.798	3.188.540
Bağ-Kur (4/b)	120.764	28.699	6.557	3.156.745
SSK (4/a)	840.850	208.809	57.912	18.399.864
Toplam	1.045.956	279.449	74.267	24.745.149
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Aktif Çalışanların Toplam Nüfusa Oranı	33,23%	31,11%	32,53%	29,22%
Sosyal Güvenlik Kapsamında Aylık Alan Kişi Sayısı				
Emekli Sandığı (4/c)	75.962	41.060	6.537	2.381.535
Bağ-Kur (4/b)	93.440	33.899	8.883	2.714.690
SSK (4/a)	413.991	122.059	29.471	8.547.805

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
Toplam	583.393	197.018	44.891	13.644.030
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Emeklilerin Toplam Nüfusa Oranı (%)	18,53	21,93	19,66	16,11
Sosyal Güvenlik Kapsamında Bakmakla Yükümlü Tutulanların (Yararlanıcıların) Sayısı				
Emekli Sandığı (4/c)	208.566	77.288	16.358	7.054.400
Bağ-Kur (4/b)	327.073	66.641	20.042	9.706.009
SSK (4/a)	751.189	219.547	58.016	18.544.929
Toplam	1.286.828	363.476	94.416	35.305.338
Sosyal Güvenlik Kapsamındaki Bakmakla Yükümlü Tutulanların Oranı (%)	40,88	40,46	41,35	41,69
Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Tescil Edilenler	195.744	45.247	8.771	9.570.272
Genel Sağlık Sigortası Kapsamında Tescil Edilenlerin Nüfusa Oranı (%)	6,22	5,04	3,84	11,30

Kaynak: (SGK, 2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır

Sosyal güvencesi olmayan kişiler gelir testi yaptırdıktan sonra sigorta primleri devlet tarafından ödenmektedir. Bursa'da ilçelere göre sosyal sigorta primi devlet tarafından ödenen nüfus sayısı incelendiğinde genel olarak **2020 yılına göre 2021 yılında Yıldırım, Orhaneli, Gemlik, Osmangazi, Mustafakemalpaşa ve İznik ilçelerinde sayıca azalma gerçekleşmiştir. Bursa'da 2021 yılında toplam 147.693 kişi ile nüfusunun %4,69'unun sosyal sigorta primi devlet tarafından ödenmiştir.**

Tablo 188. Bursa İli Sosyal Sigorta Primi Devlet Tarafından Ödenen Nüfus Sayısı, 2014-2021

İlçeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Yıldırım	7.440	8.448	11.914	12.432	15.575	15.468	17.894	16.930
Orhaneli	1.499	1.672	1.270	1.515	1.410	1.231	1.041	1.032
Yenişehir	1.601	1.813	2.614	2.644	2.916	2.758	2.922	3.363
Gemlik	3.228	3.453	5.054	4.872	5.279	5.393	5.401	5.127
Gürsu	1.867	2.206	3.215	3.326	3.564	3.607	4.887	5.231
Keles	502	613	700	655	615	530	381	513
Osmangazi	28.708	32.082	47.211	43.688	48.372	46.602	57.561	57.456
Kestel	1.182	1.275	1.972	2.089	2.327	2.473	2.946	3.252
Harmancık	327	415	447	451	495	426	258	363
Mustafa-kemalpaşa	2.572	2.989	4.080	4.337	4.922	4.650	4.908	4.903
Mudanya	1.138	1.480	2.662	2.709	2.909	2.667	2.978	2.745

İlçeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
İznik	1.196	1.427	1.623	1.512	1.773	1.808	2.137	2.067
İnegöl	6.224	6.700	9.562	10.577	9.827	9.627	10.597	11.414
Büyükorhan	358	460	505	510	599	457	328	466
Orhangazi	1.495	1.750	2.530	2.357	2.243	2.359	2.734	2.811
Karacabey	2.020	2.259	3.311	3.582	3.880	3.722	4.552	4.647
Nilüfer	12.216	13.201	17.710	18.300	21.224	20.803	21.504	23.319
Merkez		3	5	4	3		31	33
Toplam	75.587	84.261	118.401	117.577	129.951	126.600	145.080	147.693

Kaynak: (T.C Bursa Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü , 2022)

Eskişehir'de ilçelere göre sosyal sigorta primi devlet tarafından ödenen nüfus sayısına bakıldığında genel olarak **2020 yılına göre 2021 yılında Çifteler, Günyüzü, Han, Mahmudiye ve Odunpazarı ilçelerinde sayıca azalma gerçekleşmiştir. Eskişehir'de 2021 yılında toplam 10.549 kişi ile nüfusunun %1,04'ünün sosyal sigorta primi devlet tarafından ödenmiştir.** Eskişehir'de sosyal sigorta primi devlet tarafından ödenen kişi sayısı en fazla 2015 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 189. Eskişehir İli Sosyal Sigorta Primi Devlet Tarafından Ödenen Nüfus Sayısı, 2014-2021

İlçeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Alpu	549	1.387	1.220	718	695	479	164	397
Beylikova	201	160	104	37	57	66	66	73
Çifteler	508	928	481	246	451	371	245	233
Günyüzü	294	140	144	110	190	308	489	454
Han	27	71	123	99	118	105	129	115
İnönü	517	492	342	261	172	66	39	63
Mahmudiye	499	331	237	137	188	115	116	100
Mihalgazi	202	436	83	32	293	47	34	189
Mihalıççık	382	281	158	84	243	462	393	300
Odunpazarı	4.851	6.818	3.181	2.669	2.875	4.025	2.335	2.231
Sarıcakaya	24	49	27	32	51	31	30	206
Seyitgazi	277	478	251	153	296	305	109	155
Sivrihisar	500	363	399	265	321	280	296	536
Tepebaşı	6.714	7.727	3.908	3.430	2.911	5.132	2.224	3.476
Toplam	17.559	21.676	12.674	10.290	10.879	13.811	8.689	10.549

Kaynak: (T.C. Eskişehir Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü, 2022)

Bilecik'te ilçelere göre sosyal sigorta primi devlet tarafından ödenen nüfus sayısı incelendiğinde genel olarak **2020 yılına göre 2021 yılında Merkez ilçe, Gölpazarı, Pazaryeri, Söğüt ve Yenipazar**

ilçelerinde sayıca azalma gerçekleşmiştir. Bilecik'te 2021 yılında toplam 2.375 kişi ile nüfusunun %1,17'sinin sosyal sigorta primi devlet tarafından ödenmiştir. Bilecik'te sosyal sigorta primi devlet tarafından ödenen kişi sayısı en fazla 2015 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 190. Bilecik İli Sosyal Sigorta Primi Devlet Tarafından Ödenen Nüfus Sayısı, 2014-2021

İlçeler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Merkez	832	856	385	367	553	834	465	341
Bozüyük	1.996	1.597	766	740	745	695	850	915
Gölpazarı	416	346	315	319	499	458	393	372
İnhisar	92	256	171	129	65	43	63	89
Osmaneli	372	372	470	261	281	404	181	190
Pazaryeri	515	698	498	292	450	523	486	323
Söğüt	416	1.116	375	194	340	306	169	139
Yenişehir	32	47	21	4	18	16	12	6
Toplam	4.671	5.288	3.001	2.306	2.951	3.279	2.619	2.375

Kaynak : (T.C. Bilecik Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü , 2022)

İŞKUR tarafından 2018-2021 yılları arasında Türkiye'de toplam 63.264 sosyal yardım yararlanıcısı işe yerleştirilmiştir. Yılda ortalama işe yerleştirilen sosyal yardım yararlanıcılarının sayısı ise 15.816 kişidir. Son dört yılda işe yerleştirilen sosyal yardım yararlanıcılarının il bazında dağılımı incelendiğinde en fazla Diyarbakır, Batman ve İzmir'de gerçekleştiği görülmektedir. **Bursa'da son dört yılda 18-56 yaş grubu 1.222 kişi işe yerleştirilmiş olup yılda ortalama 306 kişi işe yerleşmektedir. Eskişehir'de son dört yılda 19-56 yaş grubu 546 kişi, Bilecik'te ise 18-53 yaş grubu 214 kişi işe yerleştirilmiştir.**

Tablo 191. İŞKUR Tarafından Toplam İşe Yerleştirilen Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İl Bazlı Dağılımı, 2018-2021

Sıralama	İl	İşe Yerleşme	Erkek	Kadın	Yaş Aralığı	Yıllık Ortalama İşe Yerleşme
1	Diyarbakır	3.929	2.612	1.047	18-56	982
2	Batman	2.801	1.702	1.051	18-56	700
3	İzmir	2.627	1.289	1.145	18-56	657
4	Adana	2.126	1.223	719	19-56	532
5	İstanbul	2.106	1.159	683	18-56	527
6	Şanlıurfa	2.038	1.401	550	18-56	510
7	Elâzığ	2.010	1.244	688	18-56	503
8	Mardin	1.928	1.436	167	19-56	482
9	Sakarya	1.825	1.028	649	18-54	456
10	Hakkâri	1.674	638	643	18-56	419

Sıralama	İl	İşe Yerleşme	Erkek	Kadın	Yaş Aralığı	Yıllık Ortalama İşe Yerleşme
19	Bursa	1.222	646	456	18-56	306
42	Eskişehir	546	266	215	19-56	137
13	Bilecik	214	103	85	18-53	54
-	Türkiye Toplam	63.264	35.956	20.730	-	15.816

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2022)

6.6.3. Sosyal İçerme ve Sosyal Hizmetler

Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Faaliyetleri

Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü'ne bağlı olan bu kuruluşlarda çocuk ve gençlik hizmetleri, yaşlı hizmetleri, bakım ve rehabilitasyon hizmetleri ile aile, kadın ve toplum hizmetleri verilmektedir.

2017 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na **bağlı çocuk evleri sayısı Bursa'da 30 iken 2021 yılında da aynı kalmıştır**. Ücretsiz bakılan kreş ve gündüz bakım evleri sayıları ise 2017 yılına göre 6 artarak 2021 yılında 70 olmuştur.

Tablo 192. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Çocuk Hizmet Kuruluşları, 2017-2021

Gösterge	2017	2018	2019	2020	2021
Çocuk Evleri	30	30	30	30	30
Çocuk Evleri Sitesi	2	2	2	2	2
Ücretsiz Bakılan Kreş ve Gündüz Bakım Evleri Çocuk (%3 Kontenjan)	64	57	67	61	70

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022)

Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı kadın hizmet kuruluşu sayısı 2014 yılında 1 iken 2021 yılında 3'e ulaşmıştır. **Kadın hizmet kuruluşlarında bakılan kişi sayısı en fazla 2018 yılında 1.718 kişi olarak gerçekleşmiş, en az ise 2014 ve 2019 yıllarında 1.016 kişi ile gerçekleşmiştir**.

Tablo 193. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kadın Hizmet Kuruluşları, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tesis Sayısı	1	1	1	2	2	2	2	3
Toplam Kapasite	40	40	40	60	60	60	60	86
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	1.016	1.150	1.636	1.665	1.787	1.016	1.150	1.636

Kaynak: (Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı yaşlı hizmet kuruluşu sayısı 2014 yılında 1 iken 2021 yılında 4'e ulaşmıştır. Yaşlı hizmet kuruluşlarında bakılan kişi sayısı en fazla 420 kişi ile 2015 yılında gerçekleşmiş, en az ise 261 kişi ile 2020 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 194. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Yaşlı Hizmet Kuruluşları, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tesis Sayısı	1	2	2	2	2	2	3	4
Toplam Kapasite	316	404	404	404	404	404	279	331
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	307	420	378	371	297	314	261	343

Kaynak: (Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü , 2022)

Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı sosyal bakıma muhtaç (engelli) kişilere yönelik hizmet kuruluşu sayısı 2014 yılında 1 iken 2019 yılında yeni bir tane daha açılarak 2'ye ulaşmıştır. **Engelli hizmet kuruluşlarında bakılan kişi sayısı en fazla 2019 yılında 84 kişi olarak gerçekleşmiş, en az ise 2014 yıllarında 65 kişi ile gerçekleşmiştir.**

Tablo 195. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Engelli Hizmet Kuruluşları, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tesis Sayısı	1	1	1	1	1	2	2	2
Toplam Kapasite	60	78	76	76	84	84	84	84
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	65	74	71	74	81	84	79	74

Kaynak: (Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü , 2022)

Bursa'daki özel sosyal hizmet ve bakım kurumlarına dair sayı ve kapasite bilgileri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. **Özel kreş ve gündüz bakım evleri sayıları 2014 yılında 54 iken 2021 yılında 38'e düşmüştür. Özel kreş ve gündüz bakım evlerinde fiilen bakılan kişi sayısı 2021 yılında 2.070 kişi olup, tam kapasite dolmamıştır.**

2021 yılında sayısı 10 olan özel bakım merkezleri 1.077 kişi kapasite ile hizmet vermektedir ve 1.054 kişi faydalanmaktadır.

Bursa'da 2021 yılı verilerine göre toplam kapasitesi **450 kişi olan 3 tane özel huzurevi bulunmakta olup 352 kişiye hizmet etmektedir.**

Tablo 196. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Diğer Kuruluşlar, 2014-2021

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri								
Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sayı	54	51	49	43	42	42	39	38
Toplam Kapasite	3.372	3.345	3.312	3.230	3.205	3.228	3.067	3.018
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı	2.346	2.107	2.395	2.383	2.376	2.459	1.493	2.070

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri								
Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sayı	6	7	7	8	8	8	10	10
Toplam Kapasite	505	702	702	765	950	950	1.077	1.077
Filen Bakılan Kişi Sayısı	416	513	549	651	760	835	949	1.054
Özel Huzurevleri								
Yıllar	2017	2018	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Sayı	1	2	2	2	3	3	3	3
Toplam Kapasite	67	87	87	87	450	450	450	450
Filen Bakılan Kişi Sayısı	57	65	72	76	346	340	260	352

Kaynak: (Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü , 2022)

Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü bünyesinde, özürle evde bakım yardımı, koruyucu aile, evlat edindirme ve engelli kimlik kartı gibi hizmetler de verilmektedir. **Bursa'da engelli kimlik kartı sayısı 2014 yılına göre son 8 yılda %49,30 artmıştır. Engelli kimlik kartı sayısının en az olduğu yıl ise 2020 yılıdır.**

Tablo 197. Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Sosyal Hizmet Faaliyetleri, 2014-2021

Sosyal Hizmet Faaliyetleri	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Engelli Evde Bakımdan Yararlanan Kişi Sayısı	14.733	14.332	13.880	14.077	13.910	13.594	14.628	14.660
Aileye Döndürülen Çocuk Sayısı	246	249	346	422	327	436	418	423
Koruma Altına Alınmadan Nakdi Yardımla Aile Yanında Desteklenen Çocuk Sayısı	1.511	2.177	2.551	2.429	2.778	2.682	3.166	3.917
Koruyucu Aile Sayısı	116	119	115	130	154	170	189	201
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayısı	131	138	134	153	181	200	228	237
Sosyal Hizmet Faaliyetleri	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Evlat Edindirme Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk Sayısı	21	28	29	33	31	29	25	33
Ücretsiz Kreş ve Bakımevlerinden Yararlanan Çocuk Sayısı	50	56	51	53	57	67	61	70
Yılsonu itibarıyla Engelli Kimlik Kartı Sayısı	4.748	4.660	4.547	4.709	5.771	6.122	4.281	7.089

Kaynak: (Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü , 2022)

Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Faaliyetleri

Eskişehir'de 2017 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na **bağlı çocuk evleri sayısı 21 iken 2021 yılında da aynı sayıyı korumuştur.**

Tablo 198. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Çocuk Hizmet Kuruluşları, 2017-2021

Gösterge	2017	2018	2019	2020	2021
Çocuk Evleri	21	21	21	21	21
Çocuk Evleri Sitesi	3	3	3	2	2
Ücretsiz Bakılan Kreş ve Gündüz Bakım Evleri Çocuk (%3 Kontenjan)	18	22	24	25	30

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022)

Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı kadın hizmet kuruluşu sayısı 2014 yılında 1 iken 2018 yılı itibari ile 2'ye ulaşmıştır. **Kadın hizmet kuruluşlarında bakılan kişi sayısı en fazla 2021 yılında 604 kişi olarak gerçekleşmiş, en az ise 2015 yılında 107 kişi olarak gerçekleşmiştir.**

Tablo 199. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Kadın Hizmet Kuruluşları, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tesis Sayısı	1	1	1	1	2	2	2	2
Toplam Kapasite	30	30	30	30	45	45	45	45
Kayıtlı Kişi Sayısı	131	107	123	125	519	501	425	604
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	-	107	126	125	519	501	425	604

Kaynak: (Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı yaşlı hizmet kuruluşu sayısı 2014 yılında 3 iken 2021 yılı itibari ile 5'e ulaşmıştır. **Yaşlı hizmet kuruluşlarında yatılı bakılan kişi sayısı en fazla 2017 ve 2018 yılında 273 kişi olarak gerçekleşmiş, en az ise 2016 yılında 214 kişi olarak gerçekleşmiştir.**

Tablo 200. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Yaşlı Hizmet Kuruluşları, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tesis Sayısı	3	4	4	4	4	4	4	5
Toplam Kapasite	210	210	212	258	258	258	248	248
Kayıtlı Kişi Sayısı	207	212	270	329	330	331	292	304
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	215	225	214	273	273	266	233	242

Kaynak: (Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı engelli hizmet kuruluşu sayısı 2014 yılında 1 iken 2020 yılı itibari ile 2'ye ulaşmıştır. 2020 yılı itibari ile **engelli hizmet kuruluşlarından yatılı olmadan da faydalanılmaya başlanmış ve 2021 yılında toplam 39 kişi faydalanmıştır.**

Tablo 201. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne Bağlı Engelli Hizmet Kuruluşları, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tesis Sayısı	1	1	1	1	1	1	2	2
Toplam Kapasite	54	54	54	54	54	54	54	54
Kayıtlı Kişi Sayısı	54	54	54	54	54	54	54	54
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	54	54	54	54	54	54	54	54
Hizmetten Yararlanan Kişi Sayısı (Gündüzlü)	0	0	0	0	0	0	19	39

Kaynak: (Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

Eskişehir'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı özel kreş ve gündüz bakım evleri sayıları 2014 yılında 14 iken 2021 yılında 12'ye düşmüştür. **Özel kreş ve gündüz bakım evlerinde fiilen bakılan kişi sayısı %65,21 doluluk oranı ile 2021 yılında 750 kişidir.**

2014 yılında sayısı 2 iken 2021 yılında sayısı 6'ya yükselen özel bakım merkezleri 280 kişi kapasite ile hizmet vermektedir ve 262 kişi faydalanmaktadır.

Eskişehir'de 2021 yılında 21 tane özel huzurevi bulunmakta olup toplam kapasitesi 209 kişidir ve 199 kişiye hizmet etmektedir.

Tablo 202. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Diğer Kuruluşlar, 2014-2021

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri								
Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sayı	14	14	14	14	14	12	12	12
Toplam Kapasite	1.320	1.320	1.320	1.320	1.320	1.150	1.150	1.150
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı	426	462	545	576	740	810	534	750
Özel Bakım Merkezleri								
Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sayı	2	2	2	3	3	9	6	6
Toplam Kapasite	184	184	184	268	268	280	280	280
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı	179	180	181	259	248	264	269	262
Özel Huzurevleri								
Yıllar	2017	2018	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Sayı	3	3	3	3	5	17	19	21
Toplam Kapasite	128	128	128	128	128	128	148	209
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı	55	53	81	95	102	122	118	199

Kaynak: (Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

Eskişehir'de engelli kimlik kartı hizmetinden faydalanan kişi sayısı 2014-2021 yılları arasında incelendiğinde 4.019 kişi ile en fazla **2014 yılında görülürken, daha sonra 3.925 kişi ile 2019 yılında görülmüştür. Engelli kimlik kartı sayısının en az olduğu yıl ise 2020 yılıdır.**

2014 yılında 41 olan koruyucu aile sayısı 2021 yılında 2014 yılı iki katından fazla artarak 98 kişi olmuştur. **TR41 Bölgesi illerinde nüfusuna oranla koruyucu aile sayısı en fazla olan il Eskişehir'dir.**

Koruma altına alınmadan nakdi yardım ile aile yanında desteklenen çocuk sayısı Eskişehir'de her geçen gün artmaktadır.

Tablo 203. Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Sosyal Hizmet Faaliyetleri, 2014-2021

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2021 yılı Engelli Evde Bakımdan Yararlanan Kişi Sayısı	878	1.014	1.149	1.336	1.770	2.299	2.767	3.406
Aileye Döndürülen Çocuk Sayısı	7	1	2	3	6	3	3	7
Koruma Altına Alınmadan Nakdi Yardımla Aile Yanında Desteklenen Çocuk Sayısı	876	931	1.036	1.052	1.157	1.439	1.655	1.773
Koruyucu Aile Sayısı	41	54	59	60	62	87	98	98
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayısı	49	62	64	68	72	100	110	112
Evlad Edindirme Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk Sayısı	12	7	8	18	18	8	9	5
Ücretsiz Kreş ve Bakımevlerinden Yararlanan Çocuk Sayısı	6	10	7	12	18	24	15	28
Yılsonu itibariyle Engelli Kimlik Kartı Sayısı	4.019	2.768	2.629	2.725	3.265	3.923	2.205	2.676

Kaynak: (Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Faaliyetleri

2017 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı çocuk evleri sayısı Bilecik'te 3 iken 2021 yılında da aynı kalmıştır. **Çocuk evleri sitesi ise 2018 yılında 2'ye yükselmiştir.**

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ailelere özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinde yüzde üç oranında ücretsiz bakım yardımı hizmeti vermektedir. Destek almak isteyen ailelerin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne dilekçe ile başvurması gerekmektedir. **Ücretsiz bakılan kreş ve gündüz bakım evleri çocuk (%3 Kontenjan) sayısı Bilecik'te 2014 yılında 12 iken 2021 yılında 4'e düşmüştür.**

Tablo 204. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Çocuk Hizmet Kuruluşları, 2017-2021

Gösterge	2017	2018	2019	2020	2021
Çocuk Evleri	3	3	3	3	3
Çocuk Evleri Sitesi	1	2	2	2	2
Ücretsiz Bakılan Kreş ve Gündüz Bakım Evleri Çocuk (%3 Kontenjan)	12	9	9	5	4

Kaynak: (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2022)

Bilecik'te Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı 1 adet kadın hizmet kuruluşu bulunmaktadır. **Kadın hizmet kuruluşlarında bakılan kişi sayısı en fazla 2020 yılında 176 kişi olarak gerçekleşmiş, en az ise 2016 yılında 73 kişi olarak gerçekleşmiştir.**

Tablo 205. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Kadın Hizmet Kuruluşları, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tesis Sayısı	1	1	1	1	1	1	1	1
Toplam Kapasite	10	10	10	10	10	10	13	13
Kayıtlı Kişi Sayısı	102	120	73	75	148	162	176	145
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	102	120	73	75	148	162	176	145

Kaynak: (Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

Bilecik'te Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü'ne bağlı 1 adet huzur evi bulunmaktadır. **Yaşlı hizmet merkezi 2014 yılından beri genellikle tam kapasite hizmet vermiştir.**

Tablo 206. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Yaşlı Hizmet Kuruluşları, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Tesis Sayısı	1	1	1	1	1	1	1	1
Toplam Kapasite	80	80	80	87	87	87	87	87
Kayıtlı Kişi Sayısı	79	81	80	87	87	87	87	75
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı (Yatılı)	79	81	80	87	87	87	87	75

Kaynak: (Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

Bilecik'te Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı özel kreş ve gündüz bakım evleri sayıları 2015 yılında 6 iken 2021 yılında 3'e düşmüştür. **Özel kreş ve gündüz bakım evlerinde fiilen bakılan kişi sayısı %61,65 doluluk oranı ile 2021 yılında 119 kişidir.**

Bilecik'te özel huzur evi ve özel bakım merkezi bulunmamaktadır.

Tablo 207. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne Bağlı Diğer Kuruluşlar, 2014-2021

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri								
Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sayı	-	6	6	5	5	4	4	3
Toplam Kapasite	-	-	-	-	-	-	-	193
Fiilen Bakılan Kişi Sayısı	-	-	-	-	-	-	-	119

Kaynak: (Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

Bilecik'te engelli kimlik kartı hizmetinden faydalanan kişi sayısı 251 ile en fazla 2019 yılında iken 2021 yılında 198 kişi engelli kimlik kartı hizmetinden faydalanmıştır. **2014 yılında 1 kişi olan koruyucu aile sayısı 2021 yılında 16 kişiye yükselmiştir.**

Koruma altına alınmadan nakdi yardım ile aile yanında destek hizmetinden 2014-2021 yılları arasında 957 çocuk ile en fazla 2020 yılındadır.

Tablo 208. Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü Sosyal Hizmet Faaliyetleri, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
2021 yılı Özürlü Evde Bakımdan Yararlanan Kişi Sayısı	102	91	102	135	132	573	896	612
Aileye Döndürülen Çocuk Sayısı	4	10	8	3	15	14	12	9
Koruma Altına Alınmadan Nakdî Yardımla Aile Yanında Desteklenen Çocuk Sayısı	237	171	332	385	450	803	957	857
Koruyucu Aile Sayısı	1	1	1	1	4	8	13	16
Koruyucu Aile Yanındaki Çocuk Sayısı	1	1	1	1	4	10	17	20
Evlad Edindirme Hizmetlerinden Yararlanan Çocuk Sayısı	6	2	2	5	2	1	1	5
Ücretsiz Kreş ve Bakımevlerinden Yararlanan Çocuk Sayısı		5	5	5	6	6	3	3
Yılısonu itibarıyla Engelli Kimlik Kartı Sayısı						251	227	198

Kaynak: (Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, 2022)

TR41 Bölgesi Dernek ve Vakıf Varlığı

Sosyal yardımların yerine getirilmesinde merkezi ve yerel yönetimlerin dışında vakıflar, dernekler ve özel kuruluşlar da önemli role sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre "herkes önceden izin almaksızın dernek kurma ve bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir." Dernekler kurulurken yedi kişiye ihtiyaç vardır. Kuruluş bildirimini, dernek tüzüğünü ve gerekli belgeleri buldukları yerin en büyük mülki amirine verdikleri anda tüzel kişilik kazanır. Vakıflar ise özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptir ve Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulup faaliyet gösterirler. Vakıfların kuruluşunda amaçlarına göre özgülenecek asgarî mal varlığı her yıl Meclis tarafından belirlenir. TR41 Bölgesi'nde 7.183 dernek bulunmaktadır. **Türlerine göre dernek sayıları incelendiğinde Bursa'da ve Eskişehir'de en fazla mesleki ve dayanışma dernekleri ile spor ve spor ile ilgili dernekler bulunmaktadır. Mesleki ve dayanışma derneklerinin il içindeki oranı Bursa'da %28,69, Eskişehir'de ise %25,90'dır. Spor ve spor ile ilgili derneklerin il içindeki oranı ise Bursa 'da %23,10, Eskişehir'de %22,69'dur.** Bilecik'te ise türlerine göre dernek sayıları incelendiğinde %25,88 ile spor ve spor ile ilgili dernekler ilk sırada yer alırken %20,85 ile dini hizmetlerin gerçekleştirilmesine yönelik faaliyet gösteren dernekler ikinci sıradadır.

TR41 Bölgesi vakıf varlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü verilerine göre Bursa'da ve Eskişehir'de 12, Bilecik'te ise 9'dur. Bursa'da eğitim vakıfları ağırlıklı iken Eskişehir ve Bilecik'te sosyal yardımlaşma vakfı sayısı ağırlıklıdır.

Tablo 209. TR41 Bölgesi Dernek Sayıları, 2021

Dernek Türleri	Bursa	Eskişehir	Bilecik
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri	105	37	6
Çevre Doğal Hayat Hayvanları Koruma Dernekleri	124	37	8
Çocuk Dernekleri	1	0	0

Dernek Türleri	Bursa	Eskişehir	Bilecik
Dış Türkler ile Dayanışma Dernekleri	80	11	3
Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler	1.041	310	83
Düşünce Temelli Dernekler	53	12	3
Eğitim Araştırma Dernekleri	230	49	8
Engelli Dernekleri	51	12	6
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	24	9	4
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	118	17	6
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	100	5	7
İnsani Yardım Dernekleri	156	78	38
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler	42	2	7
Kültür, Sanat Ve Turizm Dernekleri	208	114	28
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	1.518	387	76
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	93	33	2
Spor ve Spor İle İlgili Dernekleri	1.222	339	103
Şehit Yakını Ve Gazi Dernekleri	6	3	2
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	75	27	4
Uluslararası Teşekküller Ve İşbirliği Dernekleri	30	8	0
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler	14	4	4
Genel Toplam	5.291	1.494	398

Kaynak: (T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2022)

6.7. Göç

6.7.1. Bursa İli Göç Verileri

2021 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'nin en kalabalık 4. ili olan Bursa nüfusu yurt dışı ve yurt içi göçlerle artmaya devam etmektedir. 2021 yılında 92.019 kişi Bursa'ya yurt içi göç gerçekleştirmiştir. **Bursa'ya 2021 yılında en fazla göç 15.222 kişi ile İstanbul olurken İstanbul'u 4.340 kişi ile Ankara ve 3.661 kişi ile Balıkesir izlemektedir.** 2010 yılından beri Bursa'nın göç aldığı iller arasında İstanbul, Balıkesir ve Ankara ilk üçte yer almıştır. Bursa'nın göç aldığı diğer iller ise Erzurum, İzmir, Kütahya, Muş, Van, Diyarbakır ve Kocaeli'dir.

Tablo 210. Bursa'ya En Fazla Göç Veren 10 İl

2010		2020		2021	
İller	Sayı	İller	Sayı	İller	Sayı
İstanbul	9.507	İstanbul	13.844	İstanbul	15.223
Balıkesir	3.589	Ankara	4.079	Ankara	4.340
Ankara	3.475	Balıkesir	3.416	Balıkesir	3.661
İzmir	2.815	İzmir	2.991	İzmir	3.326
Erzurum	2.693	Kütahya	2.516	Muş	3.217
Samsun	2.529	Erzurum	2.169	Erzurum	2.999
Muş	2.498	Kocaeli	2.062	Kocaeli	2.764
Kütahya	1.981	Muş	2.036	Van	2.634
Kocaeli	1.953	Van	1.703	Kütahya	2.094
Diyarbakır	1.597	Diyarbakır	1.618	Diyarbakır	2.008
İstanbul	9.507	Diğer	40.605	Diğer	49.753

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2021 yılı TÜİK verilerine göre 76.678 kişi Bursa'dan diğer illere yurt içi göç gerçekleştirmiştir. Bursa'nın aldığı ve verdiği göçler göz önünde **bulundurulduğunda Bursa nüfusu 15.341 kişi yurt içi göç sayesinde artmıştır. Bursa'dan 2021 yılında en fazla göç 14.916 kişi ile İstanbul'a olurken İstanbul'u 5.104 kişi ile Ankara ve 3.999 kişi ile İzmir izlemektedir.** 2010 yılından beri Bursa'nın göç verdiği iller arasında İstanbul, Balıkesir ve Ankara ilk üçte yer almıştır. 2021 yılında ise ilk üçe İzmir girmiştir. Bursa'nın göç verdiği diğer iller ise Erzurum, Antalya, Kütahya, Eskişehir ve Kocaeli'dir.

Tablo 211. Bursa'dan En Fazla Göç Alan 10 İl

2010		2020		2021	
İller	Sayı	İller	Sayı	İller	Sayı
İstanbul	10.412	İstanbul	9.570	İstanbul	14.916
Ankara	3.502	Ankara	3.067	Ankara	5.104
Balıkesir	3.029	Balıkesir	2.743	İzmir	3.999
İzmir	2.774	İzmir	2.541	Balıkesir	3.978
Kocaeli	1.921	Kocaeli	2.051	Kocaeli	2.615
Kütahya	1.749	Samsun	1.518	Kütahya	2.513
Eskişehir	1.621	Kütahya	1.464	Çanakkale	2.123
Antalya	1.492	Erzurum	1.461	Eskişehir	1.780
Samsun	1.458	Antalya	1.419	Antalya	1.693
Trabzon	1.439	Eskişehir	1.091	Sakarya	1.627
İstanbul	10.412	Diğer	27.015	Diğer	36.330

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2021 yılı Bursa İl Göç İdaresi verilerine göre Bursa'da geçici koruma altında olanlar, uluslararası koruma kapsamında olanlar ve ikamet izni almış yabancılar olmak üzere 237.671 yabancı nüfus bulunmaktadır. **2021 yılında Bursa nüfusunun %7,55'ini yabancı nüfus oluşturmaktadır. 2021 yılı yabancı nüfusun ilçelere göre dağılımı incelendiğinde %37,14'ü Yıldırım'da, %31,92'si Osmangazi'de ve %11'i İnegöl ilçelerinde yaşamaktadırlar. Bursa'da yaşayan yabancı nüfusun ise %77,6'sı geçici koruma kapsamında, %1,2'si uluslararası koruma kapsamında ve %21,2'si de ikamet izni kapsamındadır. Yabancı nüfusun cinsiyet dağılımı %53'ü erkek, %47'si ise kadın olarak hesaplanmıştır.**

Tablo 212. Bursa İli İlçelere Göre Dış Göçle Gelenlerin Dağılımı, 2021

İlçeler	Geçici Koruma		Uluslararası Koruma Kapsamındaki Yabancı		İkamet İzni		Genel Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Gemlik	581	514	14	4	366	509	1.988
İnegöl	10.929	8.552	31	19	3.237	3.387	26.155
İznik	600	509	7	5	25	57	1.203
Karacabey	1.283	1.117	48	3	89	138	2.678
Keles	14	16	5	0	3	6	44
Mudanya	114	107	28	10	526	708	1.493
Mustafa-kemalpaşa	893	654	153	31	272	273	2.276
Orhaneli	70	29	3	1	11	17	131
Orhangazi	1.663	1.416	42	12	114	170	3.417
Yenişehir	980	933	34	17	28	51	2.043
Büyükorhan	1	0	0	0	3	4	8
Harmancık	28	3	1	0	0	5	37
Nilüfer	2.539	2.127	296	427	4.813	5.204	15.406
Osmangazi	34.143	27.633	690	674	6.369	6.363	75.872
Yıldırım	41.317	35.024	66	65	5.829	5.966	88.267
Gürsu	4.137	3.472	9	14	2.329	2.288	12.249
Kestel	1.629	1.485	33	1	608	648	4.404
Toplam	100.921	83.591	1.460	1.283	24.622	25.794	237.671

Kaynak: (T. C. Bursa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 2022)

6.7.2. Eskişehir İli Göç Verileri

2021 yılı TÜİK verilerine göre 2021 yılında 36.776 kişi Eskişehir'e yurt içi göç gerçekleştirmiştir. **Eskişehir'e en fazla göç veren il 2021 yılında 3.985 kişi ile İstanbul olurken İstanbul'u 3.725 kişi ile Ankara ve 1.780 kişi ile Bursa izlemektedir.** 2010 yılından beri Eskişehir'in göç aldığı iller arasında İstanbul ve Ankara ilk ikide yer almıştır. Eskişehir'in göç aldığı diğer iller ise Bursa, Afyonkarahisar, Konya, Bilecik, Kütahya, Antalya, İzmir ve Kocaeli'dir.

Tablo 213. Eskişehir'e En Fazla Göç Veren 10 İl

2010		2020		2021	
İller	Sayı	İller	Sayı	İller	Sayı
Ankara	3.486	İstanbul	3.238	İstanbul	3.985
İstanbul	3.117	Ankara	2.734	Ankara	3.725
İzmir	1.764	Afyonkarahisar	1.370	Bursa	1.780
Afyonkarahisar	1.760	Konya	1.210	Afyonkarahisar	1.675
Bursa	1.621	Kütahya	1.171	İzmir	1.657
Bilecik	1.594	Bilecik	1.137	Konya	1.385
Konya	1.182	Bursa	1.091	Kütahya	1.344
Kütahya	1.111	İzmir	1.041	Antalya	1.263
Antalya	1.060	Antalya	814	Bilecik	1.205
Balıkesir	706	Kocaeli	551	Kocaeli	961
Ankara	3.486	Diğer	11.019	Diğer	17.796

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2021 yılı TÜİK verilerine göre 31.502 kişi Eskişehir'den diğer illere yurt içi göç gerçekleştirmiştir. Eskişehir'in aldığı ve verdiği göçler **göz önünde bulundurulduğunda Eskişehir nüfusu 5.244 kişi yurt içi göç sayesinde artmıştır. Eskişehir'den 2021 yılında en fazla göç 4.188 kişi ile Ankara'ya olurken Ankara'yı 4.174 kişi ile İstanbul ve 1.735 kişi ile Bursa izlemektedir.** 2010 yılından beri Eskişehir'in göç verdiği iller arasında Ankara ve İstanbul ilk ikide yer almıştır. Eskişehir'in göç verdiği diğer iller ise Bursa, İzmir, Afyonkarahisar, Konya, Antalya, Kütahya, Bilecik ve Kocaeli'dir.

Tablo 214. Eskişehir'den En Fazla Göç Alan 10 İl

2010		2020		2021	
İller	Sayı	İller	Sayı	İller	Sayı
İstanbul	3.817	Ankara	3.382	Ankara	4.188
Ankara	3.579	İstanbul	3.075	İstanbul	4.174
İzmir	1.575	Bursa	1.576	Bursa	1.735
Bursa	1.497	İzmir	1.403	İzmir	1.730
Antalya	1.216	Antalya	1.065	Afyonkarahisar	1.218
Bilecik	1.006	Afyonkarahisar	1.011	Konya	1.191
Afyonkarahisar	913	Bilecik	873	Antalya	1.148
Kütahya	878	Kütahya	823	Kütahya	1.146
Konya	836	Konya	803	Bilecik	993
Kocaeli	686	Kocaeli	645	Kocaeli	819
İstanbul	3.817	Diğer	10.877	Diğer	13.190

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2021 yılı Eskişehir İl Göç İdaresi verilerine göre Eskişehir'de yaşayan yabancı nüfusun %19,7'si geçici koruma altında olanlar, %55,1'i uluslararası koruma kapsamında olanlar ve %25,2'si ikamet izni almış yabancılar olmak üzere toplam 27.794 yabancı nüfus bulunmaktadır. **2021 yılında Eskişehir'de nüfusunun %3,09'unu kayıtlı yabancı nüfus oluşturmaktadır. 2021 yılı yabancı nüfusun ilçelere göre dağılımı incelendiğinde ise %48,3'ü Tepebaşı %47,5'i Odunpazarı ilçelerinde yaşadığı görülmektedir. Yabancı nüfusun cinsiyet dağılımı %49'u erkek %51'i ise kadın olarak hesaplanmıştır.**

Tablo 215. Eskişehir İli İlçelere Göre Göçle Gelenlerin Dağılımı, 2021

İlçeler	Geçici Koruma		Uluslararası Koruma Kapsamındaki Yabancı		İkamet izni		Genel Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Çifteler	117	104	47	25	37	66	396
Mahmudiye	25	26	11	0	1	9	72
Mihalıççık	3	3	7	0	3	3	19
Sarıcakaya	15	34	12	1	0	2	64
Seyitgazi	3	2	4	0	5	28	42
Sivrihisar	213	153	28	3	1	16	414
Alpu	17	11	6	3	3	7	47
Beylikova	19	19	8	0	2	2	50
İnönü	0	1	8	1	0	2	12
Günyüzü	8	10	15	0	1	0	34
Han	0	0	0	4	0	3	7
Mihalgazi	2	5	2	0	0	1	10
Odunpazarı	970	898	4.693	3.892	1.308	1.453	13.214
Tepebaşı	1.454	1.356	3.446	3.110	2.088	1.959	13.413
Toplam	2.846	2.622	8.287	7.039	3.449	3.551	27.794

Kaynak: (T. C. Bursa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 2022)

6.7.3. Bilecik İli Göç Verileri

2021 yılı TÜİK verilerine göre 2021 yılında 11.974 kişi Bilecik'e yurt içi göç gerçekleşmiştir. **Bilecik'e 2021 yılında en fazla göç veren il 1.947 kişi ile İstanbul olurken İstanbul'u 1.405 kişi ile Bursa ve 993 kişi ile Eskişehir izlemektedir.** 2010 yılından beri Bilecik'in göç aldığı iller arasında İstanbul, Bursa ve Eskişehir ilk üçte yer almıştır. Bilecik'in göç aldığı diğer iller ise Sakarya, Ankara, Van, Kütahya, İzmir ve Kocaeli'dir.

Tablo 216. Bilecik'e En Fazla Göç Veren 10 İl

2010		2020		2021	
İller	Sayı	İller	Sayı	İller	Sayı
İstanbul	1.262	İstanbul	1.312	İstanbul	1.947
Bursa	1.082	Eskişehir	873	Bursa	1.405
Eskişehir	1.006	Bursa	609	Eskişehir	993
Ankara	378	Ankara	419	Kocaeli	666
Sakarya	376	Kütahya	356	Sakarya	535
Kütahya	323	Kocaeli	347	Ankara	507
Kocaeli	300	Sakarya	252	Van	475
İzmir	239	Van	250	Kütahya	359
Balıkesir	206	İzmir	217	Ağrı	271
Konya	166	Diyarbakır	217	İzmir	258
İstanbul	1.262	Diğer	3.445	Diğer	4.558

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2021 yılı TÜİK verilerine göre 8.855 kişi Bilecik'ten diğer illere yurt içi göç gerçekleştirmiştir. Bilecik'in aldığı ve verdiği göçler **göz önünde bulundurulduğunda Bilecik nüfusu 3.119 kişi yurt içi göç sayesinde artmıştır. Bilecik'ten 2021 yılında en fazla göç 1.238 kişi ile İstanbul'a olurken İstanbul'u 1.205 kişi ile Eskişehir ve 936 kişi ile Bursa izlemektedir.** 2010 yılından beri Bilecik'in göç verdiği iller arasında İstanbul, Eskişehir ve Bursa ilk üçte yer almıştır. Bilecik'in göç verdiği diğer iller ise Ankara, Sakarya, İzmir, Balıkesir, Kütahya ve Kocaeli'dir.

Tablo 217. Bilecik'ten En Fazla Göç Alan 10 İl

2010		2020		2021	
İller	Sayı	İller	Sayı	İller	Sayı
Eskişehir	1.594	İstanbul	1.336	İstanbul	1.238
İstanbul	1.274	Bursa	1.149	Eskişehir	1.205
Bursa	1.029	Eskişehir	1.137	Bursa	936
Ankara	445	Kocaeli	506	Ankara	462
Sakarya	354	Sakarya	441	Kocaeli	430
Kocaeli	303	Ankara	372	Sakarya	405
Kütahya	289	Kütahya	242	Kütahya	329
İzmir	260	Balıkesir	224	İzmir	260
Balıkesir	181	İzmir	178	Balıkesir	235
Antalya	157	Antalya	145	Konya	199
Eskişehir	1.594	Diğer	2.709	Diğer	3.156

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2021 yılı Bilecik İl Göç İdaresi verilerine göre Bilecik'te yaşayan yabancı nüfusun %13,2'si geçici koruma altında olanlar, %67'si uluslararası koruma kapsamında olanlar ve %19,9'u ikamet izni almış yabancılar olmak üzere toplam 4.854 kayıtlı yabancı nüfus bulunmaktadır. 2021 yılında Bilecik'te nüfusunun %2,12'sini kayıtlı yabancı nüfus oluşturmaktadır. **2021 yılı yabancı nüfusun ilçelere göre dağılımı incelendiğinde ağırlıklı %82,9 ile Bilecik Merkez ilçede yaşamaktadırlar. Yabancı nüfusun cinsiyet dağılımı %56'sı erkek, %44'ü ise kadın olarak hesaplanmıştır.**

Tablo 218. Bilecik İli İlçelere Göre Göçle Gelenlerin Dağılımı, 2021

Bilecik	Geçici Koruma		Uluslararası Koruma Kapsamındaki Yabancı		İkamet İzni		Genel Toplam
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	
Bilecik Merkez	145	120	1.692	1.413	480	173	4.023
Bozüyük	13	13	34	16	118	159	353
Gölpazarı	3	9	19	5	0	2	38
Osmaneli	90	63	19	22	3	18	215
Pazaryeri	8	8	5	0	0	5	26
Söğüt	73	74	25	0	1	6	179
Yenişehir	2	5	0	0	0	0	7
İnhisar	6	7	0	0	0	0	13
Toplam	340	299	1.794	1.456	602	363	4.854

Kaynak: (T.C. Bilecik Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 2022)

7. YAŞAM KALİTESİ, ERİŞİLEBİLİRLİK VE ALTYAPI

7.1. Kentsel ve Kırsal Altyapı

Bu bölümde farklı ölçeklerdeki yerleşimlerde yaşam kalitesi, erişilebilirlik ve altyapı; kentsel ve kırsal yerleşim alanları, konut alanları, ulaşım, internet altyapısı, sağlık ve kültürel hizmetler açısından incelenmiştir.

TR41 Bölgesi'ndeki kırsal yerleşim alanları incelenmiş, mekânsal gelişme ve yerleşimlere dair değerlendirme yapılmıştır.

7.1.1. Mekânsal Gelişme ve Yerleşimlere Dair Değerlendirme

Bursa 2040 Çevre Düzeni Planı kapsamında Bursa ili için koruma-kullanma dengesinin sağlanması, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan dengeli planlama, erişilebilir kamusal açık alanlar yaratılması, sürdürülebilir planlama ve evrensel tasarım faaliyetleri, hakça eşit mekânsal kararlar alınması, kırsal yerleşim ve gelişim alanlarında kırsal alan tasarım rehberi hazırlanması, yapısal ve toplumsal dayanıklılık, "Kentsel Dönüşüm Ana Planı" ve "Kentsel Dönüşüm Strateji Belgesi" hazırlanması, yerinde dönüşüm, yerbilimleri açısından sakıncalı alanlarda açık alan düzenlenmesi genel plan hükümleri olarak yer almaktadır.

Çok hızlı gelişen sanayinin ve buna bağlı olarak artan nüfusun arazi gereksinimleri, var olan sanayi tesislerinin çevresinde ve ana bağlantı yolları üzerinde kaçak konutlar ile sanayi tesislerinin yapılmasına neden olmuş ve verimli tarım topraklarına olan baskıyı dolayısı ile tarım dışı kullanımları giderek arttırmıştır.

Tüm kestirim dönemleri boyunca nüfus artış oranlarının azalmaya devam ettiği tespit edilen, zengin doğal değerlere ve afet tehlikesi yüksek, jeolojik açıdan sakıncalı yapıya sahip olan Bursa'da; bu mevcut kısıtlar altında yeni gelişme alanlarının açılması yerine yapılaşmamış konut alanları kapasitesinin etkin kullanımı ve mevcut konutların tasfiyesi, yenilenmesi veya sıhhileştirilmesi gerekmektedir.

1/25.000 ölçekli nazım imar planlarında mevcut ve gelişme konut alanlarındaki yapılaşma oranları birlikte ele alındığında; Merkez Planlama Bölgesinin mevcut konut alanlarında doymuşluk oranlarının yüksek olduğu, gelişme konut alanlarında ise diğer bölgelere göre daha çok yapılaşma gösterdiği belirlenmiştir. Kentin batıya doğru gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, batıda bulunan merkez ilçe olan Nilüfer İlçesinin sunulan imkânlar nedeniyle çekim merkezi haline geldiği, mevcut konut alanlarındaki boşluklara rağmen öneri konut alanlarındaki doluluk oranının diğer ilçelere göre daha hızlı arttığı tespit edilmiştir.

Eskişehir İl Çevre Düzeni Planı kapsamında, gelişme alanlarının yer seçimleri önceliklerinde tarım alanlarının yer almaması hedeflenmektedir. Ancak kent dinamiklerinin yönlendirmeleri sonucunda gelişme alanlarının, yapılacak detaylı etütler doğrultusunda ve tarım alanlarını yok etmeyecek biçimde dengeli olarak sağlanması esastır. Kirletici sanayiye kontrol altına almak amacıyla, ilgili kurum ve kuruluşların görüşü doğrultusunda ve doğal eşikler dikkate alınarak sanayi bölgelerinin ayrılması, kontrol mekanizmalarının ve çevresel önlemlerin ölçeğin gerektirdiği şekilde ayrıntılı olarak belirlenmesi gereklidir. Yerleşme alanlarının mevcut lekesi, artan nüfusu karşılayamaz duruma geldiği zaman detaylı olarak yapılacak toprak-jeolojik vb. etütler doğrultusunda gerekli gelişme alanlarının planlanması esas olmakla birlikte, nüfus artışının-demografik bilgilerin sürekli takip edilerek bu verilerin öngörmediği gelişme planları yapılmayacaktır.

Açılan gelişme alanlarında ilgili sosyal donatı alanları oluşturulması, tarihsel kimliğin korunması gereken yerleşmelerde tarihsel kimliği öne çıkartacak uygulamalar için stratejiler belirlenmesi, söz konusu alanlarda öngörülen gelişme çerçevesinde oluşacak talep yığılmasının dengeli bir şekilde dağılımının sağlanması hedeflenmektedir.

Bilecik İl Çevre Düzeni Planı kapsamında tüm gelişme alanlarının, verimi yüksek tarım arazilerine ve enerji kaynak alanlarına zarar vermeyecek biçimde geliştirilmesi, çevre kirliliği yaratan sanayilerin,

doğal eşik ve değerler dikkate alınarak yer seçimi yapılmış organize sanayi bölgelerine ve sanayi alanlarına yönlendirilmesi ve bu bölgelerde kirliliği önleyici tedbirler alınması kararlaştırılmıştır.

Gelişme alanlarında, yerleşmelerin nüfus projeksiyonu ve projeksiyon dönemlerine göre gerekli kentsel alanların denetimli bir şekilde etaplar halinde açılması, kentsel yerleşmeler içinde kalmış olan sanayi tesislerinin organize sanayi bölgelerine ve sanayi alanlarına taşınması ve kent merkezlerinde var olan ya da olası yapısal ve işlevsel yoğunlukları merkezden uzaklaştırmak için yeni merkezler oluşturulması mekânsal gelişme ilkeleri olarak belirtilmiştir.

7.1.2. Kırsal Yerleşim Alanları

Kırsal yerleşim alanlarında altyapı, ulaşım bağlantıları ve doğalgaz altyapısı açısından incelenmiştir.

Karayolu Bağlantısı

Kırsal yerleşim alanlarında altyapı, ulaşım bağlantıları ve doğalgaz altyapısı açısından incelenmiştir.

Karayolu Bağlantısı

YER-SİS çalışması kapsamında TR41 Bölgesi'nde 244 köy, 1105 kırsal mahalle ve 3 belde olmak üzere toplam 1352 kırsal yerleşim ile anket gerçekleştirilmiş, bu anketler ışığında "Türkiye'de Kırsal Yerleşimler Saha Çalışması Raporu" hazırlanmıştır.

Buna göre aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, Bölge illerindeki kırsal yerleşim alanlarında asfalt yol sayısı en yüksek olan il Bursa'dır. Benzer şekilde stabilize yol ve toprak yol sayılarında da en yüksek il Bursa iken, parke yol hiçbir bölge ilinde bulunmamaktadır. Beton yol ise yalnızca Eskişehir ve Bilecik illerinde yer almaktadır. Yol sayılarının toplamı incelendiğinde, en yüksek sayıya sahip Bursa'yı sırasıyla Eskişehir ve Bilecik takip etmektedir.

Tablo 1. İllere Göre Kırsal Yerleşimlerde Yol Türleri

İller	Asfalt		Beton		Parke		Stabilize		Toprak (ham)		Diğer		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Bursa	1.770	70,43	0	0	0	0	364	14,48	372	14,80	7	0,28	2.513	100
Eskişehir	787	67,15	6	0,51	0	0	263	22,44	115	9,81	1	0,09	1.172	100
Bilecik	529	60,80	9	1,03	0	0	151	17,36	179	20,57	2	0,23	870	100

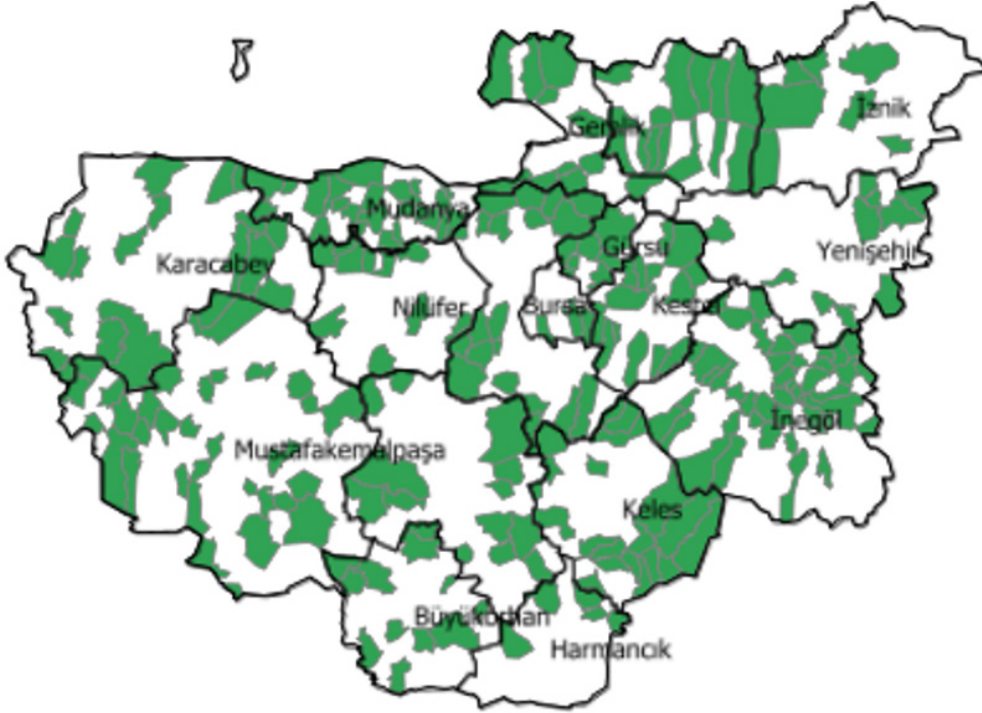
Kaynak: (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, 2021)

Toplu Taşıma ile Erişilebilirlik

YER-SİS verileri ışığında TR41 Bölgesi'ndeki kırsal yerleşimlere toplu taşıma ile erişilebilirlik incelendiğinde, Bursa ilindeki erişilebilirliğin Eskişehir ve Bilecik illerine oranla daha yüksek olduğu görülmektedir.

Eskişehir ve Bilecik'te kırsal yerleşim oranının Bursa'dan daha yüksek olmasına rağmen bu illerde toplu taşıma ile ulaşım imkanına sahip olan çok daha az kırsal yerleşim bulunmaktadır. BEBKA tarafından 2021 yılında tüm bölge için gerçekleştirilmiş olan ilçe anketlerinde de bu durum sıklıkla belirtilmiştir.

Şekil 84. Bursa İlinde Toplu Taşıma İle Erişim İmkânı Olan Kırsal Yerleşimler

Kaynak: (YERSİS, 2021)

Şekil 85. Eskişehir İlinde Toplu Taşıma İle Erişim İmkânı Olan Kırsal Yerleşimler

Kaynak: (YERSİS, 2021)

Şekil 86. Bilecik İlinde Toplu Taşıma İle Erişim İmkânı Olan Kırsal Yerleşimler

Kaynak: (YERSİS, 2021)

Doğalgaz

2021 yılında gerçekleştirilen İlçe Anketlerine göre, TÜİK tarafından hazırlanan İlçe Kentleşme Dereceleri kapsamında Bursa kırsal alanlarını oluşturan Büyükorhan, Harmancık, Keles ve Orhanlı ilçelerinde doğalgaz bağlantı hatları 2020 yılında devreye alınmış olup altyapı ve bağlantı çalışmaları halen devam etmektedir. Eskişehir kırsal alanlarını oluşturan Alpu, Beylikova, İnönü, Mahmudiye, Mihalgazi, Mihaliççık, Sarıcakaya, Sivrihisar ilçelerinde doğalgaz altyapısı bulunurken Günyüzü, Han ve Seyitgazi ilçelerinde doğalgaz altyapısı bulunmamaktadır. Bilecik kırsal alanlarını oluşturan İnhisar ve Yenipazar ilçelerinde de doğalgaz altyapısı bulunmamaktadır.

7.2. Konut

Bu bölümde TR41 Bölgesi'nde konut satışları ve konut fiyatları incelenmiştir.

7.2.1. Konut Satışları

2021'de Türkiye'de 1.491.856, TR41 Bölgesi'nde 79.218 adet konut satılmıştır. 2013'te Türkiye'de satışı gerçekleşen 1.157.190 konutun 65.575 adedi (%5,66) TR41 Bölgesi'nde satılırken, 2021'de bu oran 1.491.856 konutun 79.218 adedi ile %5,31 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye'de en fazla konut 2020'de, TR41'de ise 2017'de satılmıştır.

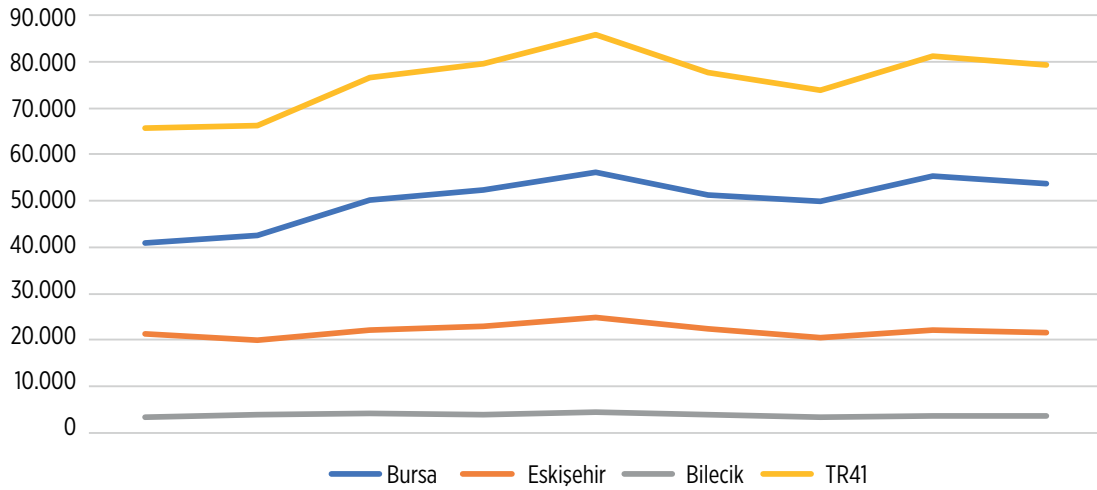
Konut satışları Bursa ve Eskişehir'de artmış, Bilecik'te azalmıştır. 2013'ten 2021'e gelindiğinde yıllık satılan konut adedi Bursa'da 40.894'ten 53.820'ye, Eskişehir'de 21.292'den 21.691'ye ve Bilecik'te ise 3.389'dan 3.707'ye yükselmiştir. Her üç ilde de en yüksek satış 2017'de gerçekleşmiş, ayrıca 2020'ye kıyasla 2021'de yıllık düşüş yaşanmıştır.

Tablo 219.Yıllara Göre Konut Satışları (1000 Adet)

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	41	42	50	52	56	51	50	55	54
Eskişehir	21	20	22	23	25	22	20	22	22
Bilecik	3	4	4	4	5	4	3	4	4
TR41	65	66	76	79	86	77	73	80	79
Türkiye	1.157	1.165	1.289	1.341	1.409	1.375	1.349	1.499	1.492

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Şekil 87. Yıllara Göre Konut Satışları

Kaynak: (TÜİK, 2022)

7.2.2. Konut Fiyatlarının Hane Halkı Gelirine Oranı

2020 yılına ait TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması sonuçlarından Düzey 2 Bölge ölçeğinde elde edilen "Yıllık Ortalama Hane halkı Kullanılabilir Geliri" ile, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü tarafından sağlanan ve 2020 yılına ait konut satış fiyatları oranlanarak; bir hanenin ortalama geliriyle kaç yılda konut satın alabileceğine dair ilçe, il, bölge ve Türkiye düzeyinde sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 220. Hane Halkı Gelirine Oranla Gayrimenkul Satış Fiyatları

2020	Toplam Satış Tutarı (TL)	Toplam Satış Sayısı (Adet)	Birim Satış Fiyatı (TL)	Ortalama Yıllık Hanehalkı Geliri	Konut Fiyatı / Yıllık Gelir
Bursa	62.243.571.994	183.845	338.565	68.599	4,94
Eskişehir	17.602.823.025	65.991	266.746	68.599	3,89
Bilecik	3.005.369.834	21.118	142.313	68.599	2,07
TR41	82.851.764.853	270.954	305.778	68.599	4,46
Türkiye	1.557.553.164.971	4.899.972	317.870	69.349	4,58

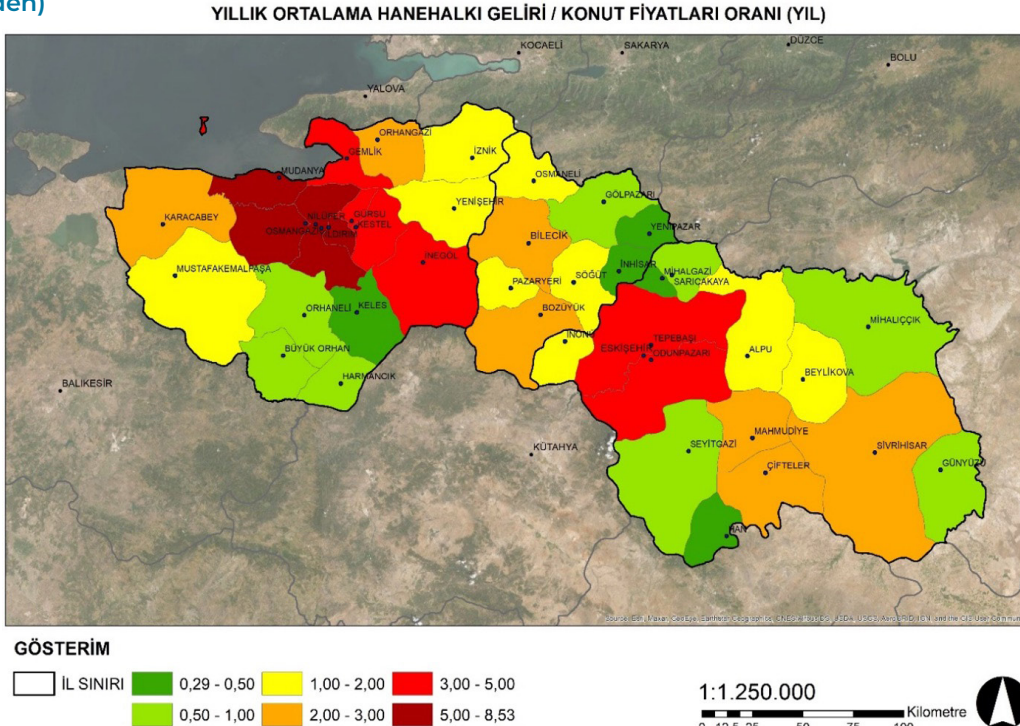
Kaynak: Resmi yazı yoluyla elde edilen veriler (TÜİK, 2022) kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Buna göre, ortalama konut fiyatının yıllık gelire (bölge ortalaması) oranı Bursa'da 4,94 yıl, Eskişehir'de 3,89 yıl, Bilecik'te 2,06 yıl, TR41 Bölgesi'nde 4,46 yıl, Türkiye'de ise 4,58 yıldır. Buradan hareketle, hanehalkının Eskişehir ve Bilecik'te konut sahibi olma imkanının, Bursa ve Türkiye ortalamasından daha kolay olduğu söylenebilir.

İlçe düzeyindeki konut satış fiyatları, bölgesel gelir ortalamasıyla oranlandığında, konut sahibi olmak için gereken hanehalkı gelirinin; Bursa'da en yüksek 8,53 yıla Nilüfer, en düşük 0,43 yıla Keles; Eskişehir'de en yüksek 4,90 yıla Odunpazarı, en düşük 0,29 yıla Han; Bilecik'te ise en yüksek 2,95 yıla Merkez, en düşük 0,37 yıla İnhisar olduğu görülmektedir.

Bir ilde yer alan ilçeler arasında konut fiyatlarının dağılımı incelendiğinde, standart sapma Bursa'da 1,85, Eskişehir'de 1,83, Bilecik'te ise 0,80 değerini almaktadır. Böylelikle, bölge içerisinde Bursa ve Eskişehir'de ilçeler arası konut fiyatlarında farklılaşmanın Bilecik'e kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna varılmaktadır.

Şekil 88. Bölgesel Ortalama Yıllık Hanehalkı Gelirinin İlçelere Göre Ortalama Konut Satış Fiyatlarına Oranı (Yıl Cinsinden)

Kaynak: Resmi yazı yoluyla elde edilen veriler (TÜİK, 2022) kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

7.3. Ulaşım

Türkiye’de yolcu ve yük taşımacılığının 2020 yılındaki türel dağılımı incelendiğinde, 2014 yılında göre ciddi değişimler olduğu gözlemlenmektedir. **Yolcu taşımacılığının ağırlığı denizyolu, havayolu ve demiryolu türlerinden karayoluna doğru kaymıştır. Yük taşımacılığında karayolu ve denizyolunun payları düşerken, demiryolunun payı yükselmiştir.**

Hem yolcu hem de yük taşımacılığında yurtiçinde karayolunun baskın olduğu görülürken; yurtdışı yolcu taşımacılığında havayolu, yurtdışı yük taşımacılığında ise denizyolu öne çıkmaktadır.

Tablo 221. Türkiye’de Ulaşım Türlerine Göre Yurtiçi Yolcu ve Yük Taşıma Oranları (%)

Taşımacılık Türü	Yük		Yolcu	
	2014	2020	2014	2020
Karayolu	89,5	88,3	89,9	93,6
Demiryolu	4,6	6,7	1,1	0,5
Havayolu	-	-	8,5	5,5
Denizyolu	5,9	5,0	0,6	0,4

Kaynak: (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2015) & (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021)

7.3.1. Mevcut Ulaşım Altyapısı ve Göstergeleri

BEBKA tarafından 2014-2023 Bölge Planı için hazırlanmış olan Kalkınma Endeksi çalışması kapsamında belirlenen Yaşam Kalitesi ve Erişilebilirlik Alt Endeksinde kullanılan bin km² başına otoyol uzunluğu, bin kişi başına motorlu kara taşıtı sayısı, trafik kaza sayılarının toplam içindeki payı, yüz bin kişi başına demiryolu uzunluğu ve bin km² başına demiryolu uzunluğu göstergeleri; il bazında 2021 değerleriyle güncellenmiştir.

Buna göre,

a) **Otoyollar: Bin km² başına düşen otoyol uzunluğu, Gebze-Orhangazi-Bursa-İzmir Otoyolunun açılmasıyla birlikte Bursa’da 7,10’dan 20,23’e yükselmiş ve bölgedeki ortalamayı da 2,64’ten 7,55’e çıkarmıştır.** Türkiye’de ise 2,66’dan 4,53’e yükselmiştir.

b) **Demiryolu: Yüz bin kişi başına ve bin km² başına demiryolu uzunlukları, Ankara-İstanbul Yüksek Hızlı Tren Hattının aşama aşama tamamlanması sayesinde Eskişehir’de, Bilecik’te ve bölge ortalamasında artış göstermiş, Bursa’da ise devam eden hatların inşaatlarının henüz tamamlanmaması nedeniyle sabit kalmıştır.** Öte yandan Türkiye’de bin km² başına demiryolu uzunluğu artarken, yüz bin kişi başına demiryolu uzunluğu azalmıştır.

c) **Motorlu Kara Taşıtları: Bin kişi başına düşen motorlu kara taşıtları sayısı Türkiye, TR41 Bölgesi, Bursa, Eskişehir ve Bilecik’te artmıştır.**

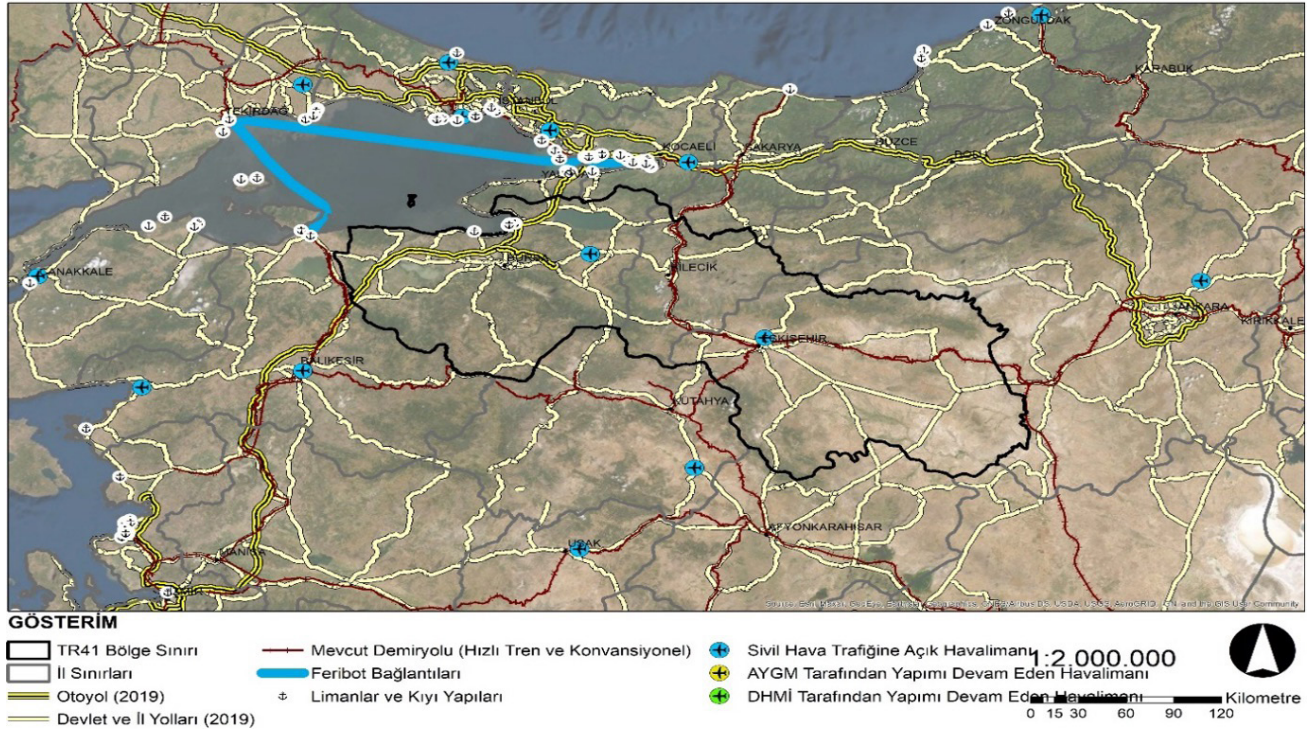
d) **Trafik Kazaları: Türkiye’de gerçekleşen trafik kazaları içerisinde Bursa’nın payı 3,60’tan 3,55’e, Eskişehir’in payı 1,47’den 1,17’ye, Bilecik’in payı 0,41’den 0,32’ye düşmüş ve böylelikle TR41 Bölgesinin payı da 5,48’den 5,04’e gerilemiştir.**

Tablo 222. Bir Önceki Bölge Planı Kalkınma Endeksi Ulaşım Göstergelerinin Güncel Durumu

Ülke Bölge İl	Bin Km ² Başına Otoyol Uzunluğu (Km)		Bin Kişi Başına Motorlu Kara Taşıtı Sayısı (Adet)		Trafik Kaza Sayısının Toplam İçindeki Payı (%)		Yüz Bin Kişi Başına Demir Yolu Uzunluğu (Km)		Bin Km ² Başına Demiryolu Uzunluğu (Km)	
	2010	2021	2010	2021	2010	2021	2010	2021	2010	2021
Türkiye	2,66	4,53	204,76	298,17	100,00	100,00	16,51	15,37	15,23	16,61
TR41	2,64	7,55	213,69	323,51	5,48	5,04	15,72	22,37	19,22	33,02
Bursa	7,10	20,23	206,72	317,95	3,60	3,55	0,61	0,60	1,54	1,76
Eskişehir	0,00	0,00	243,55	343,77	1,47	1,17	58,33	70,35	32,22	45,27
Bilecik	0,00	0,00	192,97	320,29	0,41	0,32	48,81	133,58	25,57	72,98

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları, 2015), (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları, 2022), (TÜİK, 2022), (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2015), (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2021), (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022)

Şekil 89. Mevcut Ulaşım Altyapısı, 2019

Kaynak: Resmi yazı yoluyla elde edilen coğrafi veriler (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022) kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır

7.3.2. Yolcu ve Yük Taşımacılığının Değerlendirilmesi

11.Kalkınma Planı (2019-2023) ile 2020 Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı '2.2.3.8 Lojistik ve Ulaştırma, Politika ve Tedbirler' başlığı altındaki '514.1 no.lu Tedbir' itibarıyla "Türkiye Lojistik Master Planı ile Ulusal Ulaştırma Ana Planı koordineli bir biçimde tamamlanacaktır." ifadesi doğrultusunda; Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından 2053 yılı Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı hazırlanmıştır. Plan kapsamında (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022) üretilen ham ve işlenmiş verilerden yararlanılarak 2019 baz yılı modelinde yapılan atamalar neticesinde hacim değerleri Nötr ve Yaz Dönemleri için incelenmiş ve öncelikli müdahale gerektiren bölgeler belirlenmiştir.

Söz konusu analizlere dayanılarak hazırlanan “Sorunlar ve Darboğazlar Değerlendirmesi” raporuna göre, karayolu ve otoyollarda Marmara Bölgesinde; en yüksek yoğunluklar İstanbul İli çevresinde gerçekleşmektedir. İstanbul ve hinterlandında, doğu-batı doğrultusunda Düzce-Bolu-Ankara istikametinde yaşanan yoğunluk Kocaeli İli civarında zirveye çıkmaktadır. Kuzey-güney güzergahında ise TR41 Bölgesi’nden geçecek şekilde **Bursa – Balıkesir – İzmir istikametinde yaşanan yoğunluğun Bursa geçişinde** zirveye ulaştığı belirtilmektedir. Karayolu yük trafiğinde de benzer şekilde Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerini kesecek biçimde İstanbul-Ankara, İstanbul-Adana, **İstanbul-Antalya ve İstanbul-İzmir güzergahlarının** yoğun olduğu belirtilmiştir.

Şehirler arası toplu taşıma atamalarına (otobüs ve raylı sistem) ilişkin sonuçlar incelendiğinde, İstanbul – Ankara güzergahında en yüksek hacim görülmekte, ayrıca hem nötr dönemde hem de yaz döneminde yüksek toplu taşıma yoğunluğu görülen iller arasında Bursa da yer almaktadır. Bölgedeki Bursa Yenişehir ve Eskişehir Hasan Polatkan Havalimanları yolcu binişlerinde öne çıkmazken; İstanbul, Antalya, İstanbul Sabiha Gökçen, Ankara Esenboğa Havalimanı ve İzmir Adnan Menderes Havalimanlarında bir yoğunlaşma görülmektedir.

Hedef yıl (2023, 2029, 2035, 2053) atamaları gerçekleştirildiğinde ise; mevcut yoğun bölgelere ek olarak karayolunda Bursa-Eskişehir; toplu taşımada İstanbul-Bursa-İzmir, İzmir-Eskişehir-Ankara, demiryollarında İstanbul-Bilecik-Eskişehir-Ankara, İstanbul-Sakarya-Bilecik-Eskişehir-Antalya (tamamlandıktan sonra), havayolunda İstanbul’daki iki havalimanı, yük taşımacılığında ise mevcut limanların darboğaz oluşturacağı öngörülmüştür.

TR41 Bölgesi’nde yaşanan trafik kazalarının geçen 11 yılda trafik kazalarının üç il için de geçerli olmak üzere ülke içindeki payının azalması, olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. İstanbul-Bursa-İzmir otoyolunun tamamlanması sayesinde mevcut darboğazlardan biri aşılmıştır. **Otoyolun Bursa şehir içi geçişindeki yoğunluğun, planlanan ek Bursa geçiş güzergahı ile tamamen aşılması beklenmektedir.** Bursa-Ankara yönünde ise özellikle **İnegöl-Bozüyük** arasındaki **Mezitler mevkiinde coğrafi engellerle oluşan doğal eşik kaynaklı yoğunluk ve güvenlik riskinin, Bursa-Sivrihisar-Polatlı Otoyolu projesi ile çözülmesi öngörülmektedir.**

Öte yandan, **Bursa’nın güney ilçeleri, Eskişehir’in kuzey ve güneydeki ilçeleri ile Bilecik’in Orta Sakarya Vadisi çevresindeki ilçelerinin, ana ulaşım güzergahlarına bağlantılarının iyileştirilmesine** ihtiyaç duyulmaktadır.

Devam eden altyapı yatırımlarıyla Eskişehir ve Bilecik’te demiryolunun yolcu taşımacılığında baskın hale gelmesi ve yük taşımacılığında gösterdiği artış, **Bandırma-Bursa-Yenişehir-Osmaneli (Bilecik) ve Bursa-Gemlik (liman) demiryollarının ve Bozüyük Lojistik Merkezinin tamamlanmasıyla** başka bir düzeye gelecektir. Bölgenin GSYH sektörel dağılımında sanayinin ülke ortalaması olan %34,8’in yaklaşık 1,7 katı olan %59 paya sahip olması, dış ticarete özellikle imalat sanayi etkisiyle fazla veren bir bölge olması ile birlikte her üç il için ihracatın en kısa süreyle Bursa’nın Gemlik ilçesindeki limandan gerçekleştirilebilmesi nedeniyle; bu iki demiryolu hattı yatırımının bölgenin imalat sanayinde üretilen katma değere, ihracata, karbon salınımı ile hava ve gürültü kirliliklerindeki azalışa, karayolu trafiği konfor ve güvenliğine ve ulaşım sürelerine önemli katkılar sunması beklenmektedir. Ayrıca **Eskişehir’de sanayi bölgeleri ile Hasanbey Lojistik Merkezinin ve Bursa’da sanayi bölgelerinin ana hatta bağlanması** da karayolu yerine demiryoluyla taşınan yük miktarının artmasına katkı sunacaktır.

İnşası tamamlanan ve tamamlanacak **demiryolu hat ve istasyonları ile şehir içi raylı sistem hatlarının, önemli yolcu üretim ve çekim merkezlerinin (tarihi kent merkezleri, sanayi bölgeleri, yoğun konut alanları, üniversiteler, stadyumlar, şehir hastaneleri) ve otogarların birbirlerine bağlanması** için yeni güzergahlar planlanmalıdır.

Havayolunda ise hem bölgedeki yolcu ve yük taşımacılığı konforu, hem İstanbul'daki havalimanlarında beklenen yoğunluk ve sıkışma, hem de raylı sistem bağlantısı yatırımlarının olumlu etkisiyle **Bursa Yenişehir havalimanları daha fazla direkt uçuş seferlerine ve kargo trafiğine imkân verecektir. Eskişehir Hasan Polatkan Havalimanı ile bölgedeki bu iki havalimanının daha verimli biçimde kullanılması büyük önem arz etmektedir.**

7.3.3. 2023, 2029 ve 2035 Yıllarında Hedeflenen Ulaşım Altyapısı

Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı kapsamında aşağıdaki amaç ve hedefler doğrultusunda, yeni altyapı yatırımları planlanmıştır.

Tablo 223. Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı Amaç ve Hedefleri

Amaç 1	Yüksek Katma Değerli Üretim ve İhracat Odaklılığını Destekleyecek Ulaştırma ve Lojistik Altyapı Yatırımları ile Gerekli Mevzuat Düzenlemelerini Gerçekleştirmek Üretim ve üretime yönelebilecek ekonomik varlıkları, yüksek katma değer elde edebilecek biçimde ulaştırma ve lojistik yasal mevzuat ve altyapı düzenlemelerini sağlamak.
Hedef 1.1.	Ulaştırma ve lojistik alt yatırım ve gerekli mevzuat düzenlemelerini gerçekleştirerek dünya sıralamasında yerimizin yükseltilmesi sağlanacaktır.
Hedef 1.2.	Yüksek katma değerli üretimin canlandırılması ve ihracatı destekleme amacıyla yeni pazarlara erişimi kolaylaştıracak ana ulaştırma ve lojistik koridorları geliştirilecek ve iyileştirilecektir.
Hedef 1.3.	Yüksek katma değerli üretimin canlandırılması ve ihracatı destekleme amacıyla yeni pazarlara erişimi kolaylaştıracak ana ulaştırma ve lojistik koridorları geliştirilecek ve iyileştirilecektir.
Hedef 1.4.	Türk lojistik şirketlerinin uluslararası pazarlara açılması yönündeki teşvikler artırılabilecektir.
Amaç 2	Ulaştırma ve Lojistikte Küresel Ölçekte Öncü, Bölgesinde Lider Bir Ülke Olmak İçin Bütünselliği ve Adil Erişimi Sağlamak, Altyapı Kalitesini Yükseltmek Ülkenin lojistik performansını artırmak, uluslararası entegrasyonu sağlamak, ulaştırma ve lojistik faaliyetler açısından cazibe merkezi olmak, ülkenin gelişmesine yönelik plan ve yatırımların ulaştırma ve lojistik sektörlerinin birlikte değerlendirilmesini, uygulama aşamasında işletimin bütünsellik ilkeleri çerçevesinde yapılmasını sağlamak. Bütünselliği, koridor, art alanı (hinterland), lojistik merkez, liman, kuru liman vb. kapsamında sürdürmek.
Hedef 2.1.	Demiryolu ve denizyolu taşımacılığına öncelik verilerek taşımacılık türleri arasında dengeyi sağlamak, alternatifleri olan çözümler üretmek, farklı ulaştırma modlarının güçlü yönlerinden istifade eden, kullanıcıların modlar arasında, etkin ve uygun maliyetle ve aynı zamanda da kesintisiz olarak geçişine imkân tanıyan, bütüncül bir ulaştırma sistemini oluşturmak amacıyla önemli üretim ve çekim merkezlerinin ulaştırma ve lojistik altyapı ağı ile ulusal düzeyde entegrasyonu sağlanacaktır.
Hedef 2.2.	Ulaştırma ve lojistik alanında küresel bakış açısıyla uluslararası kurumlarla iş birlikleri artırılarak, uluslararası düzeyde bütünsellik sağlanacaktır.
Hedef 2.3.	Çok modlu taşımacılık geliştirilecektir.
Hedef 2.4.	Ulaştırma ve lojistik sektörlerinde yönetim düzeyi artırılabilecektir.
Hedef 2.5.	Ülkenin ulaştırma ve lojistik hizmetlerinin kalitesi artırılabilecektir.

Hedef 2.6	Yatırımlar önceliklendirilecek, projelendirilecek ve finansmanlarında uygun çözümler oluşturulacaktır.
Amaç 3	Ulaştırma ve Lojistikte Etkinliği ve Verimliliği Sağlamak, Maliyetleri Düşürmek Sürdürülebilir hareketlilik doğrultusunda lojistik maliyetleri düşürmek ve hizmet/yanıt hızını artırmak, bölgesel bazda verimli lojistik faaliyetleri gerçekleştirmek.
Hedef 3.1.	Sektörü temsil eden sivil toplum örgütleriyle birlikte yükleme ve teslimat zamanlarındaki esneklikleri kullanarak yük trafiğini zamana yaymak, lojistik altyapısından en üst düzeyde yararlanacak optimizasyonları gerçekleştirmek amacıyla ulaştırma ve lojistik altyapısı ile araç ve ekipmanların bakım ve onarım hizmetleri geliştirilecektir.
Hedef 3.2	Taşımacılıkta etkinlik ve verimlilik artırılacaktır.
Hedef 3.3.	Lojistik merkezlerde etkinlik, verimlilik ve hizmet kalitesi artırılacaktır.
Hedef 3.4.	Gümrüklerde etkinlik ve verimlilik artışı sağlanmasına yönelik ilgili kurumlarla iş birliği yapılacaktır.
Hedef 3.5.	Ulaştırma ve lojistik hizmetleri işletmecilik kalitesi ve yetkinlik artışı sağlanacak, maliyetler düşürülecektir.
Amaç 4	Ulaştırma ve Lojistikte Akıllı ve Sürdürülebilir Hareketliliği Sağlamak, İnsan Kaynakları Yetkinliğini Artırmak İnovasyon, rekabet, Akıllı Ulaşım Sistemleri, teknolojik gelişme, dijitalleşme, mesleki eğitim/liyakat ile ekonomik olarak rekabetin sürdürülebilir olmasını sağlamak, lojistik sektöründeki insan kaynakları yetkinliklerini geliştirmek, sektörel gelişimde Endüstri 4.0 ve ötesine erişmek üzere Ar-Ge faaliyetleri ile bilimsel, teknik, teknolojik hizmetleri geliştirmek.
Hedef 4.1.	Lojistik sektöründe insan kaynaklarının yetkinliği geliştirilecek ve mesleki eğitim ve liyakat kriterleri artırılacaktır.
Hedef 4.2	Ulaştırma ve lojistik sektöründe araştırma ve geliştirme çalışmaları desteklenecektir.
Hedef 4.3.	Ulaştırma ve lojistik sektöründe bilgi teknolojileri ve dijitalleşme kullanımı artırılarak altyapının verimli kullanılması, gönderilerin etkin takibi ve izlenebilmesi sağlanacaktır.
Hedef 4.4.	Ulaştırma ve lojistik sektöründe Ar-Ge çalışmalarını desteklemek üzere özel bir fon oluşturularak, ülke katma değerini artıran, çevresel olumsuzlukları azaltan, emniyet ve güvenliği artıran projelere öncelik verilecektir.
Hedef 4.5.	Kentsel ulaştırma ve lojistikte akıllı ve sürdürülebilir hareketliliğin artırılması yönünde ilgili kurumlarla iş birliği yapılacaktır.
Amaç 5	Ulaştırma ve Lojistikte Çevre Duyarlılığını Sağlamak ve Enerji Verimliliğini Artırmak Ulaştırma ve lojistik yatırım ve faaliyetler kapsamında tüm doğal varlıkları, kültürel ve tarihi varlıkları ve çevreyi korumak; iklim değişikliğine karşı önlem almak, enerji verimliliğini artırmak, alınan uluslararası önlemler (AB Beyaz Kitap, Paris İklim Anlaşması, Avrupa Yeşil Mutabakatı, Avrupa İklim Yasası, vb.) çerçevesinde hareket etmek; yeşil ulaştırma ve yeşil lojistik yatırım ve uygulamalarını geliştirmek ve sürdürmek.
Hedef 5.1.	Ulaştırma ve lojistik sektöründe enerji verimliliğini artırmak için yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımı teşvik edilecektir.
Hedef 5.2	Taşımacılıkta petrole bağımlılığı azaltarak maliyet odaklı enerji verimliliği düzeyi arttırılacak ve çevresel duyarlılık açısından modlar arası en uygun dengeye ulaşılabilecektir.
Hedef 5.3.	Çevreye verilen olumsuz etkilerin adil ve şeffaf ölçütlere dayalı olarak bu olumsuzluğu yaratanlar tarafından karşılanmasına yönelik şekilde "Kirlenen Öder" ilkesi uygulanacaktır.

Hedef 5.4.	Yolcu ve yük taşımacılığında yeşil terminal/bina (havalimanı, deniz limanı, kuru liman, demiryolu, havayolu ve karayolu terminali) proje ve uygulamalarına ağırlık verilerek ve mevcutların bu kapsamda dönüşümü sağlanarak çevreye verilen olumsuz etkiler azaltılacaktır.
Hedef 5.5.	Ulaştırma altyapısı geliştirilirken doğal, tarımsal, kültürel varlık ve alanlar korunacaktır.
Amaç 6	Ulaştırma ve Lojistikte Güvenliği Artırmak ve Toplum Refahını Sağlamak Ulaştırma ve lojistik altyapı, donatı ve hizmetlerinde toplum ve çevre sağlığını da dikkate alarak güvenliliği artırmak, yaşam kalitesini yükseltmek, ulaştırma ve lojistik faaliyetlerde esneklik dahil dirençliliği artırıcı önlemler almak ve uygulamak.
Hedef 6.1.	Trafik kazalarından kaynaklanan kayıplar azaltılacaktır.
Hedef 6.2.	Ulaştırma ve lojistik faaliyetlerde (taşıma, depolama vb.) can ve mal güvenliği en üst düzeyde sağlanacaktır.
Hedef 6.3.	Gerçekleştirilen, yapımı devam eden ve planlanan ulaştırma ve lojistik yatırımların etki analizleri yapılacaktır.

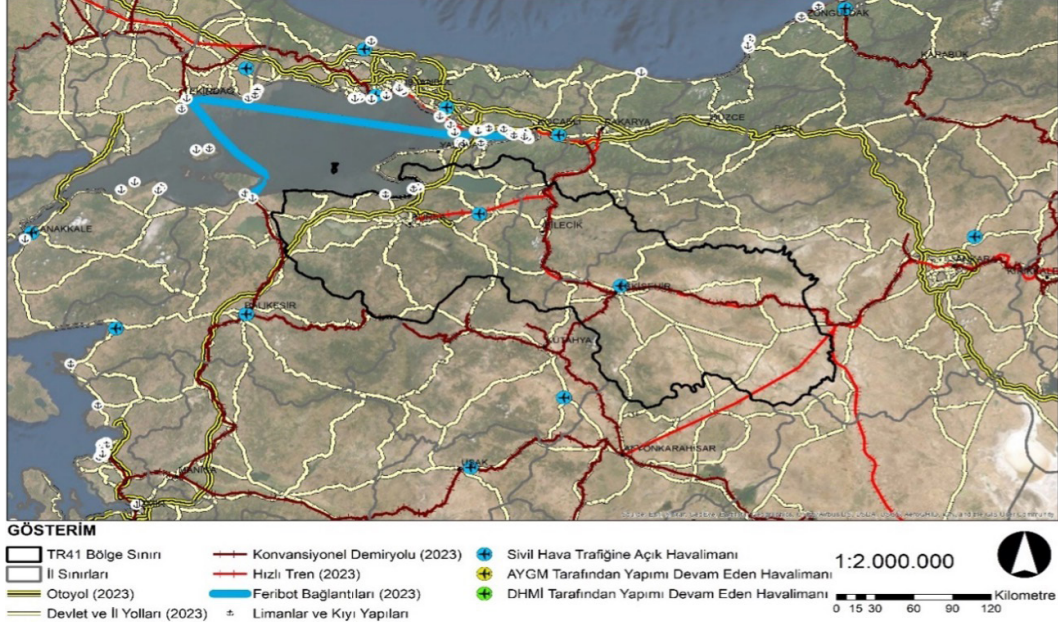
Bu hedefler doğrultusunda, 2053 yılına kadar TR41 Bölgesi ve çevresinden geçecek veya etkileyebilecek aşağıdaki yatırımlar planlanmıştır. Planlanan yatırımlarla birlikte bölgenin 2023, 2029 ve 2035 yıllarında sahip olacağı ulaştırma ve lojistik altyapısı da sırasıyla aşağıdaki haritalarda görülmektedir.

Tablo 224. Planlanan Ulaşım Yatırımları

Taşımacılık Türü	Yatırımlar
Yeni Otoyol	Bursa-Sivrihisar-Polatlı (Ankara) Sapanca-Antalya (Sakarya-Bilecik-Eskişehir-Afyonkarahisar-Burdur-Antalya) Kınalı - Tekirdağ - Çanakkale - Savaştepe Kuzey Marmara Otoyolu Nakkaş - Başakşehir Kesimi Ankara-İzmir Gerede-Merzifon-Gürbulak
Çok Yüksek Hızlı Demiryolu	İstanbul-Ankara
Yüksek Hızlı ve Hızlı Demiryolu	Bandırma-Bursa-Yenişehir-Osmaneli Bandırma-Bergama (İzmir) Ankara-İzmir Eskişehir-Antalya Halkalı (İstanbul) - Kapıkule (Edirne) Gebze-YSS Köprüsü-Halkalı Adapazarı-Karasu
Konvansiyonel Demiryolu	Pamukova-Gemlik Demiryolu
Lojistik Merkez	Bozüyük (Bilecik) Lojistik Merkezi Çerkezköy Tekirdağ Lojistik Merkezi Yeşilbayır İstanbul Lojistik Merkezi Filyos Zonguldak Lojistik Merkezi Kemalpaşa (İzmir) Lojistik Merkezi Çandarlı İzmir Lojistik Merkezi
Liman ve Denizcilik Projeleri	Tekirdağ Kuru Liman Kocaeli Kuru Liman Kanal İstanbul
Havalimanı	İstanbul Yeni Havalimanı Aşama 4 Ankara Esenboğa Havalimanı Genişletilmesi

Bölgenin 2023 yılı ulaştırma ve lojistik altyapı yatırımları incelendiğinde, mevcutta bulunan 2019 yılı ulaşım bağlantılarına göre özellikle demiryolu ağında yeni hatlar planlandığı görülmektedir.

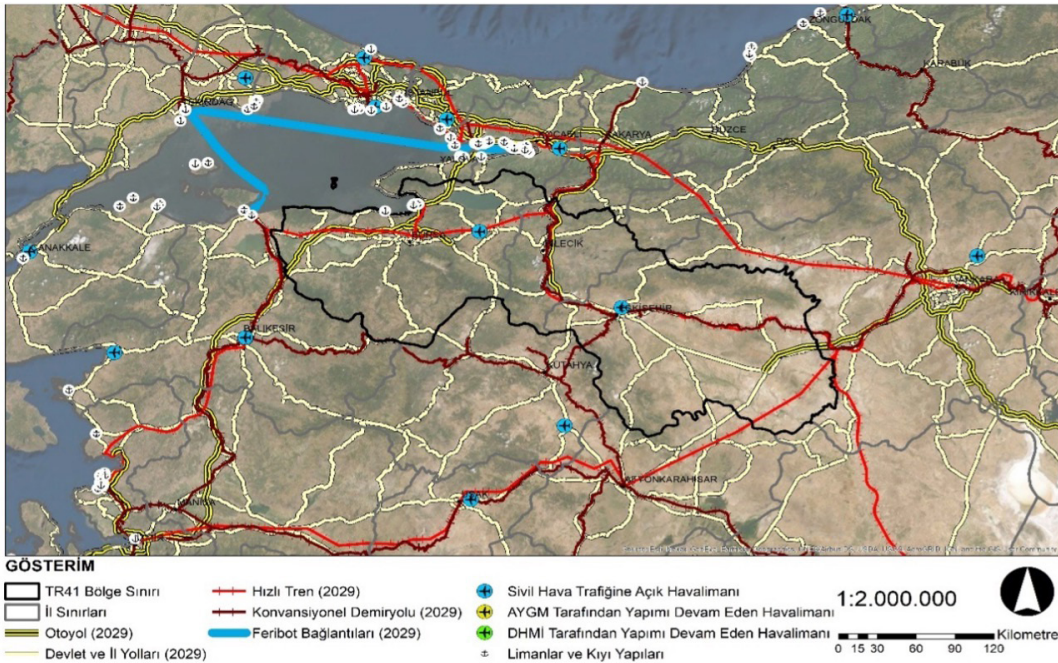
Şekil 90. 2023 Yılı Ulaşım Altyapısı

Kaynak: Resmi yazı yoluyla elde edilen veriler (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022) kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Bölgenin 2029 yılı ulaştırma ve lojistik altyapı yatırımları incelendiğinde, 2023 yılı için planlanan ulaşım bağlantılarına göre özellikle yeni hızlı tren hatları ve otoyol bağlantıları planlandığı görülmektedir.

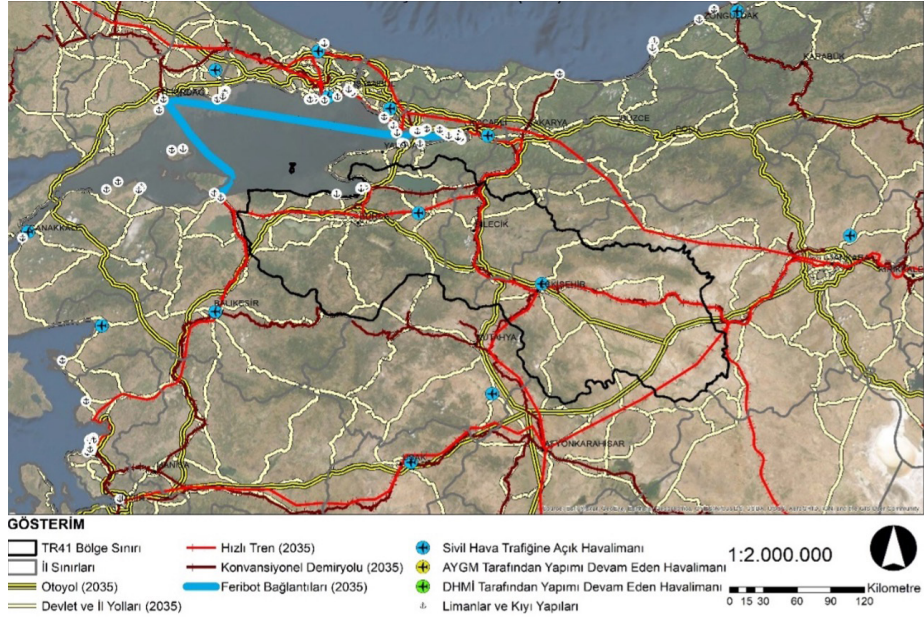
Şekil 91. 2029 Yılı Ulaşım Altyapısı

Kaynak: Resmi yazı yoluyla elde edilen veriler (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022) kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Bölgenin 2035 yılı ulaştırma ve lojistik altyapı yatırımları incelendiğinde, 2029 yılı için başlanması planlanan yeni otoyol bağlantılarının tamamlandığı görülmektedir.

Şekil 92. 2035 Yılı Ulaşım Altyapısı

Kaynak: Resmi yazı yoluyla elde edilen veriler (T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2022) kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

7.4. İnternet Erişimi

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu verilerine göre Türkiye’de 2021 yılında bin kişi başına düşen mobil telefon abone sayısı 1.019 kişidir. **TR41 Bölgesi illeri bin kişi başına düşen mobil telefon abone sayısı ülke ortalamasının altında kalmıştır.**

Tablo 225. Bin Kişi Başına Mobil Telefonu Abone Sayısı, 2010-2021

Yıllar	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
2010	825	906	697	837
2011	856	939	807	874
2012	878	952	823	894
2013	886	961	826	908
2014	905	967	846	925
2015	890	927	839	935
2016	917	921	819	940
2017	935	923	804	964
2018	933	929	812	977
2019	924	925	826	972
2020	932	930	842	982
2021	953	952	836	1.019

Kaynak: (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2023) verileri kullanılarak BEBKA Hesaplamaları

Aşağıdaki tabloda bin kişi başına geniş bant internet abone sayıları 2010-2021 yılları arası TR41 Bölgesi illeri ve Türkiye genelinde verilmiştir. Tabloya göre 2021 yılında Türkiye’de her bin

kişiden 1.041'inin geniş bant internet aboneliği bulunmaktadır. **TR41 Bölgesi illerinden Bursa ve Eskişehir'de bu sayı Türkiye ortalaması üzerindedir. Bilecik'teki bin kişi başına düşen geniş bant internet abone sayısı ise Türkiye ortalamasından düşüktür.**

Tablo 226. Bin Kişi Başına Geniş bant İnternet Abone Sayısı, 2010-2021

Yıllar	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
2010	-	-	-	194
2011	319	310	269	298
2012	395	395	336	364
2013	448	467	400	424
2014	552	578	501	530
2015	631	653	578	617
2016	795	809	717	780
2017	868	876	772	852
2018	915	935	827	908
2019	932	961	865	922
2020	997	1.022	925	985
2021	1.053	1.070	955	1.041

Kaynak: (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2023) verileri kullanılarak BEBKA Hesaplamaları

Aşağıdaki tabloda fiber-optik kablo uzunlukları, 2010-2021 yılları arası TR41 Bölgesi illeri ve Türkiye genelinde verilmiştir. Tabloya göre 2021 yılında Türkiye'de toplam fiber-optik kablo uzunluğu 2010 yılına göre %262 artarak 471.020 km olmuştur. **TR41 Bölgesi illerinde fiber-optik kablo uzunlukları 2012 yılına göre 2021 yılında sırasıyla Bursa'da %110,62 artarak 13.480 km'ye, Eskişehir'de %89,46 artarak 7.520 km'ye ve Bilecik'te ise %48,28 artarak 1.941 km'ye ulaşmıştır.**

Tablo 227. Fiber-Optik Kablo Uzunluğu (km), 2010-2021

Yıllar	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
2010	-	-	-	130.000
2011	-	-	-	185.223
2012	6.400	3.969	1.309	210.287
2013	6.875	4.079	1.313	227.413
2014	7.639	4.084	1.353	244.847
2015	8.295	4.804	1.376	268.119
2016	8.436	5.018	1.492	290.974
2017	9.205	5.572	1.578	324.667
2018	9.959	6.152	1.700	355.028
2019	10.900	6.595	1.759	390.817
2020	11.857	6.936	1.842	424.915
2021	13.480	7.520	1.941	471.020

Aşağıdaki tabloda kablo TV abone sayıları 2010-2021 yılları arası TR41 Bölgesi illeri ve Türkiye genelinde verilmiştir. Tabloya göre 20201 yılında Türkiye’de kablo TV abone sayısı 2010 yılına göre %14,98 artışla toplam 1.414.671 kişidir. **Bursa ve Eskişehir’de kablo TV abone sayısı 2021 yılında 2010 yılına göre Bursa’da %31,20 artarak 56.557 kişi, Eskişehir’de %103,14 artarak 36.603 kişi olmuştur. Bilecik’te ise kablo TV abonesi bulunmamaktadır.**

Tablo 228. Kablo TV Abone Sayısı, 2010-2021

Yıllar	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
2010	43.107	18.018	0	1.230.275
2011	45.706	20.244	0	1.260.885
2012	46.544	20.972	0	1.251.097
2013	44.218	20.941	0	1.181.907
2014	44.480	22.227	0	1.176.126
2015	43.830	23.088	0	1.160.985
2016	44.991	25.050	0	1.187.934
2017	45.481	27.118	0	1.214.524
2018	46.713	29.524	0	1.248.240
2019	48.410	31.116	0	1.278.945
2020	54.199	34.658	0	1.383.369
2021	56.557	36.603	0	1.414.671

Kaynak: (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2023)

7.5. Sağlık

Bu bölümde Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde sağlık verileri, hastaneye erişim, sağlık kurumu bulunan ilçeler, iller arası sağlık ilişkileri ve sağlık konusunda geliştirilebilecek alanlar incelenmiştir.

7.5.1. Sağlık Verileri

Sağlık verileri Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri özelinde incelenmiştir.

Bursa İli Sağlık Verileri

Bursa ili hastane ve hekim sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 229. Bursa ili hastane ve hekim sayıları, 2010-2020

Hastane Tipi	Yıl	Hastane Sayısı	Hastane Yatak Sayısı	Uzman Hekim Sayısı	Pratisyen Hekim Sayısı
Devlet	2010	21	4.538	984	1.074
	2011	21	4.554	1.092	1.079
	2012	21	4.452	1.136	1.078
	2013	21	4.377	1.180	1.082
	2014	21	4.609	1.246	1.095

Hastane Tipi	Yıl	Hastane Sayısı	Hastane Yatak Sayısı	Uzman Hekim Sayısı	Pratisyen Hekim Sayısı
Devlet	2015	19	4.570	1.334	1.128
	2016	20	4.905	1.348	1.141
	2017	21	4.942	1.338	1.243
	2018	21	5.068	1.450	1.266
	2019	21	5.696	1.478	1.336
	2020	21	5.783	1.540	1.378
Özel	2010	11	780	636	145
	2011	12	859	637	201
	2012	17	1.096	901	225
	2013	17	1.071	902	215
	2014	18	1.130	906	213
	2015	18	1.144	926	205
	2016	18	1.270	945	206
	2017	19	1.290	1.024	216
	2018	19	1.397	1.017	182
	2019	20	1.487	1.055	157
	2020	20	1.696	1.075	156
Üniversite	2010	1	761	325	0
	2011	1	761	407	0
	2012	1	761	335	0
	2013	1	761	335	3
	2014	1	761	335	3
	2015	1	844	333	3
	2016	1	844	328	9
	2017	1	848	308	9
	2018	1	896	253	9
	2019	1	896	267	8
	2020	1	900	277	7

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Bursa ilinde sağlık hizmetleri ilçeden ilçeye farklılık göstermektedir. Özellikle benzer dinamiklere sahip ilçelerdeki bileşenler birbiriyle benzer yönelimler göstermektedir. Bu kapsamda SEGE 2022 İlçe Kademelenmesi baz alınarak farklı kademelerden örnekler aşağıda verilmiştir.

Bu kapsamda 1.kademe bir ilçe olan Osmangazi ilçesinde 2020 yılına ait sağlık verilerine göre ilçede 8'i özel hastane olmak üzere 12 hastane bulunmaktadır. Diğer sağlık verileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 230. Osmangazi İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Toplam Hastane Sayısı	12
Hastane yatak sayısı (yoğun bakım dahil)	1591
Bin kişiye düşen yatak sayısı	1,8
Yoğun bakım yatak sayısı	318
Bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı	0,36
Toplam hekim sayısı	701
SEGE 2022 İlçe Kademesi	1

Kaynak: (Bursa İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

2. kademe bir ilçe olan Karacabey ilçesi 2020 yılına ait sağlık verilerine göre ilçede 1 devlet hastanesi bulunup özel hastane bulunmamaktadır. Diğer sağlık verileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 231. Karacabey İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Toplam Hastane Sayısı	1
Hastane yatak sayısı (yoğun bakım dahil)	158
Bin kişiye düşen yatak sayısı	1,87
Yoğun bakım yatak sayısı	14
Bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı	0,17
Toplam hekim sayısı	45
SEGE 2022 İlçe Kademesi	2

Kaynak: (Bursa İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

5 .kademe bir ilçe olan Büyükşehir ilçesi 2020 yılına ait sağlık verilerine göre ilçede 1 devlet hastanesi bulunup özel hastane bulunmamaktadır. Diğer sağlık verileri Tablo 232’te gösterilmektedir.

Tablo 232. Büyükşehir İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Toplam Hastane Sayısı	1
Hastane yatak sayısı (yoğun bakım dahil)	10
Bin kişiye düşen yatak sayısı	1,05
Yoğun bakım yatak sayısı	0
Toplam hekim sayısı	4
SEGE 2022 İlçe Kademesi	5

Kaynak: (Bursa İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Eskişehir İli Sağlık Verileri

Eskişehir ili hastane ve hekim sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 233. Eskişehir ili hastane ve hekim sayıları, 2010-2020

Hastane Tipi	Yıl	Hastane Sayısı	Hastane Yatak Sayısı	Uzman Hekim Sayısı	Pratisyen Hekim Sayısı
Devlet	2010	9	1.764	334	372
	2011	9	1.746	370	384
	2012	10	1.755	412	376
	2013	10	1.755	442	375
	2014	9	1.747	453	405
	2015	9	1.780	464	418
	2016	9	1.867	515	413
	2017	9	1.846	524	413
	2018	9	2.074	533	407
	2019	9	2.034	579	433
	2020	9	2.254	597	458
özel	2010	6	356	232	34
	2011	6	377	246	59
	2012	6	411	288	62
	2013	6	411	303	61
	2014	5	416	304	58
	2015	5	415	293	63
	2016	5	415	229	56
	2017	4	309	237	46
	2018	5	463	275	43
	2019	5	463	295	39
	2020	5	492	296	41
özel	2010	2	1.045	171	13
	2011	2	1.156	193	13
	2012	2	1.156	195	13
	2013	2	1.156	231	9
	2014	2	1.156	226	0
	2015	1	1.081	233	0
	2016	1	1.081	240	0
	2017	1	916	236	0
	2018	1	1.010	223	7
	2019	1	1.010	216	10
	2020	1	1.010	221	8
					303

Eskişehir ilinde, ilçelere göre sağlık hizmetleri verileri aşağıda gösterilmektedir. Han, İnönü, Mihalgazi, Sarıcakaya ve Seyitgazi ilçelerinde hastane bulunmamaktayken tüm ilçelerde Aile Hekimliği bulunmaktadır. Ayrıca Han, Mihalgazi ve Sarıcakaya ilçelerinde diş hekimi bulunmamaktadır.

Tablo 234. Alpu İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı (entegre)	1
Yatak sayısı	15
Aile hekimliği birim sayısı	3
Hekim sayısı	1
Diş hekimi sayısı	2
SEGE 2022 İlçe Kademesi	4

Kaynak: (Bursa İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 235. Beylikova İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı (entegre)	1
Yatak sayısı	5
Aile hekimliği birim sayısı	1
Hekim sayısı	2
Diş hekimi sayısı	1
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	11
SEGE 2022 İlçe Kademesi	4

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 236. Çifteler İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı (entegre)	1
Yatak sayısı	42
Aile hekimliği birim sayısı	5
Hekim sayısı	17
Diş hekimi sayısı	1
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	69
SEGE 2022 İlçe Kademesi	4

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 237. Günyüzü İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı (entegre)	1
Yatak sayısı	10
Aile hekimliği birim sayısı	2

Hekim sayısı	2
Diş hekimisi sayısı	1
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	6
SEGE 2022 İlçe Kademesi	5

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 238. Han İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Aile hekimliği birim sayısı	1
Hekim sayısı	1
Diş hekimisi sayısı	0
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	2
SEGE 2022 İlçe Kademesi	5

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 239. İnönü İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Aile hekimliği birim sayısı	3
Hekim sayısı	5
Diş hekimisi sayısı	1
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	14
SEGE 2022 İlçe Kademesi	3

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 240. Mahmudiye İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı (entegre)	1
Yatak sayısı	10
Aile hekimliği birim sayısı	1
Hekim sayısı	2
Diş hekimisi sayısı	2
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	12
SEGE 2022 İlçe Kademesi	4

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 241. Mihalgazi İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Aile hekimliği birim sayısı	1
Hekim sayısı	2
Diş hekimisi sayısı	0
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	8
SEGE 2022 İlçe Kademesi	4

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 242. Mihalıççık İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı (entegre)	1
Yatak sayısı	14
Aile hekimliği birim sayısı	1
Hekim sayısı	4
Diş hekimi sayısı	1
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	14
SEGE 2022 İlçe Kademesi	5

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 243. Sarıcakaya İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Aile hekimliği birim sayısı	2
Hekim sayısı	4
Diş hekimi sayısı	0
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	7
SEGE 2022 İlçe Kademesi	5

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 244. Seyitgazi İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Aile hekimliği birim sayısı	5
Hekim sayısı	6
Diş hekimi sayısı	1
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	11
SEGE 2022 İlçe Kademesi	4

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 245. Sivrihisar İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı (entegre)	1
Yatak sayısı	43
Aile hekimliği birim sayısı	7
Hekim sayısı	21
Diş hekimi sayısı	2
Diğer sağlık personel sayısı (Eczacı, hemşire, ebe)	48
SEGE 2022 İlçe Kademesi	3

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Bilecik İli Sağlık Verileri

Bilecik ili hastane ve hekim sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Bilecik'te üniversite hastanesi ve özel hastane bulunmamaktadır.

Tablo 246. Bilecik ili hastane ve hekim sayıları, 2010-2020

Hastane Tipi	Yıl	Hastane Sayısı	Hastane Yatak Sayısı	Uzman Hekim Sayısı	Pratisyen Hekim Sayısı
Devlet	2010	6	285	103	120
	2011	6	295	117	127
	2012	6	295	124	106
	2013	8	355	116	106
	2014	8	355	115	105
	2015	8	364	112	119
	2016	8	320	109	150
	2017	8	320	118	140
	2018	8	335	123	143
	2019	8	335	115	151
	2020	8	583	126	173
özel	2010	0	0	1	3
	2011	0	0	1	5
	2012	0	0	2	2
	2013	0	0	3	3
	2014	0	0	3	3
	2015	0	0	3	3
	2016	0	0	3	3
	2017	0	0	3	3
	2018	0	0	2	2
	2019	0	0	2	2
	2020	0	0	2	2

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Bilecik ilinde ilçelere göre sağlık hizmetleri verileri aşağıda gösterilmektedir. Tüm ilçelerde hastane ve diş hekimi yer almaktadır. Bozüyük haricindeki ilçelerde yoğun bakım ünitesi bulunmamaktadır.

Tablo 247. Bozüyük İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı	1
Hekim sayısı	77

Diş Hekimi Sayısı	19
Diğer Sağlık Personeli Sayısı (Eczacı, Hemşire, Ebe)	464
Hastane yatak sayısı	150
Nitelikli yatak sayısı	29
Bin kişiye düşen yatak sayısı	1,4
Yoğun bakım yatak sayısı	19
Bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı	0,25
SEGE 2022 İlçe Kademesi	2

Kaynak: (Bilecik İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 248. Gölpazarı İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı	1
Hekim sayısı	9
Diş Hekimi Sayısı	1
Diğer Sağlık Personeli Sayısı (Eczacı, Hemşire, Ebe)	37
Hastane yatak sayısı	15
Nitelikli yatak sayısı	0
Bin kişiye düşen yatak sayısı	1,4
Yoğun bakım yatak sayısı	0
Bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı	0
SEGE 2022 İlçe Kademesi	4

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 249. İnhisar İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı	1
Hekim sayısı	6
Diş Hekimi Sayısı	1
Diğer Sağlık Personeli Sayısı (Eczacı, Hemşire, Ebe)	23
Hastane yatak sayısı	5
Nitelikli yatak sayısı	0
Bin kişiye düşen yatak sayısı	2
Yoğun bakım yatak sayısı	0
Bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı	0
SEGE 2022 İlçe Kademesi	4

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 250. Osmaneli İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı	1
Hekim sayısı	15
Diş Hekimi Sayısı	2
Diğer Sağlık Personeli Sayısı (Eczacı, Hemşire, Ebe)	87
Hastane sayısı	1
Nitelikli yatak sayısı	25
Bin kişiye düşen yatak sayısı	1,18
Yoğun bakım yatak sayısı	0
Bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı	0
SEGE 2022 İlçe Kademesi	3

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 251. Pazaryeri İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı	1
Hekim sayısı	15
Diş Hekimi Sayısı	2
Diğer Sağlık Personeli Sayısı (Eczacı, Hemşire, Ebe)	87
Hastane yatak sayısı	1
Nitelikli yatak sayısı	25
Bin kişiye düşen yatak sayısı	1,18
Yoğun bakım yatak sayısı	0
Bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı	0
SEGE 2022 İlçe Kademesi	3

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 252. Söğüt İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı	1
Hekim sayısı	19
Diş Hekimi Sayısı	2
Diğer Sağlık Personeli Sayısı (Eczacı, Hemşire, Ebe)	92
Hastane yatak sayısı	25
Nitelikli yatak sayısı	8
Bin kişiye düşen yatak sayısı	1,37
Yoğun bakım yatak sayısı	0

Bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı	0
SEGE 2022 İlçe Kademesi	3

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

Tablo 253. Yenipazar İlçesi Sağlık Verileri, 2020

Hastane sayısı	1
Hekim sayısı	5
Diş Hekimi Sayısı	1
Diğer Sağlık Personeli Sayısı (Eczacı, Hemşire, Ebe)	24
Hastane yatak sayısı	5
Nitelikli yatak sayısı	0
Bin kişiye düşen yatak sayısı	1,7
Yoğun bakım yatak sayısı	0
Bin kişiye düşen yoğun bakım yatak sayısı	0
SEGE 2022 İlçe Kademesi	5

Kaynak: (Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü, 2020)

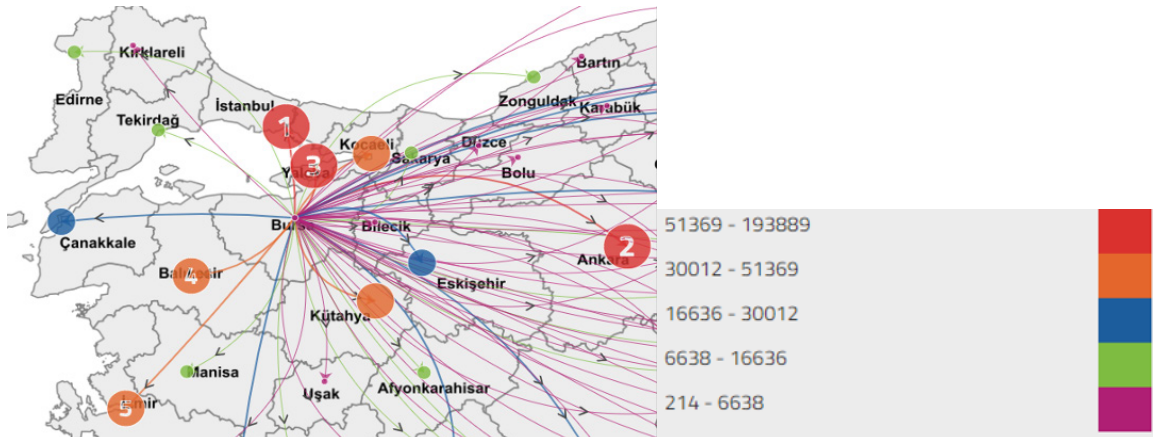
7.5.2. Hastaneye Erişim

Hastaneye erişim amacıyla iller arasında gerçekleşen akışlar; Bursa, Eskişehir ve Bilecik illeri özelinde incelenmiştir.

Bursa İli Hastaneye Erişim Verileri

YER-SİS çalışması sağlık verilerine göre hastaneye erişim amacıyla Bursa ilinden ilk olarak İstanbul, ikinci olarak Ankara, üçüncü olarak ise Yalova illerine gidildiği görülmektedir. Giden kişi sayılarına göre; Ankara, İstanbul ve Yalova'dan sonra gidilen diğer iller olan Balıkesir, İzmir, Kocaeli ve Kütahya da yüksek oranlara sahiptir.

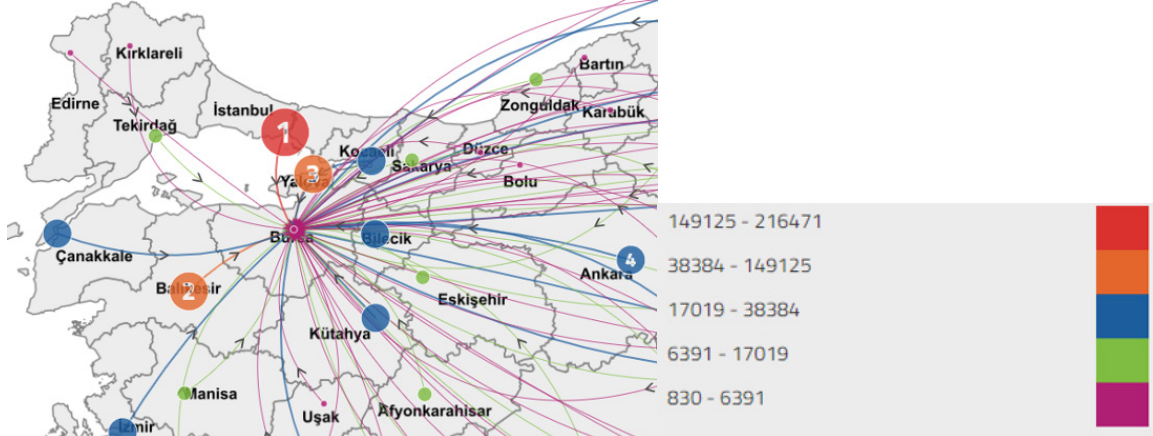
Şekil 93. Hastaneye Erişim için Bursa İlinden Gidenler

Kaynak: (YER-SİS, 2021)

Hastaneye erişim için Bursa iline en çok İstanbul, ikinci sırada Balıkesir, üçüncü sırada ise Yalova'dan geldiği görülmektedir. Gelen kişi sayılarına göre; İstanbul, Balıkesir ve Yalova'ya kıyasla gelinen diğer iller çok daha düşük ve birbirlerine yakın oranlarda gerçekleşmektedir.

Şekil 94. Hastaneye Erişim için Bursa İline Gelenler

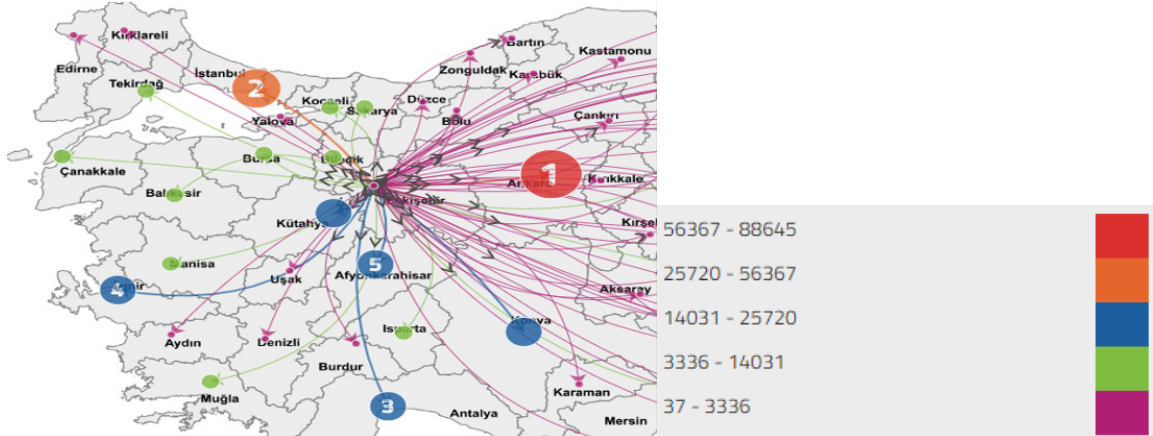

Kaynak: (YERSİS, 2021)

Eskişehir İli Hastaneye Erişim Verileri

YER-SİS çalışması sağlık verilerine göre hastaneye erişim amacıyla Eskişehir ilinden ilk olarak Ankara, ikinci olarak İstanbul, üçüncü olarak ise Antalya illerine gidildiği görülmektedir. Giden kişi sayılarına göre; Ankara ve İstanbul'a kıyasla gidilen diğer iller çok daha düşük ve birbirlerine yakın oranlarda gerçekleşmektedir.

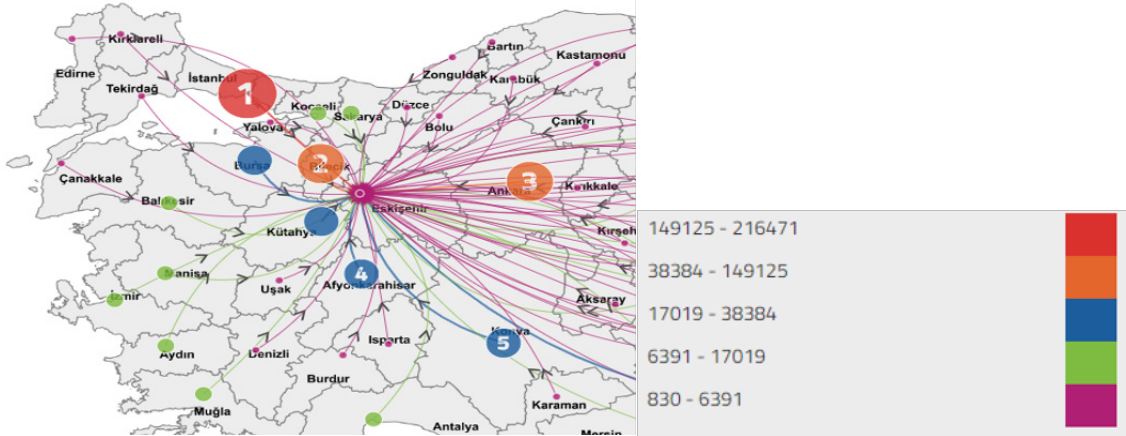
Şekil 95. Hastaneye Erişim için Eskişehir İlinden Gidenler

Kaynak: (YERSİS, 2021)

Hastaneye erişim için Eskişehir iline en çok İstanbul, ikinci sırada Bilecik, üçüncü sırada ise Ankara'dan geldiği görülmektedir. Gelen kişi sayılarına göre; İstanbul, Ankara ve Bilecik'e kıyasla gelinen diğer iller çok daha düşük ve birbirlerine yakın oranlarda gerçekleşmektedir.

Şekil 96. Hastaneye Erişim için Eskişehir İline Gelenler

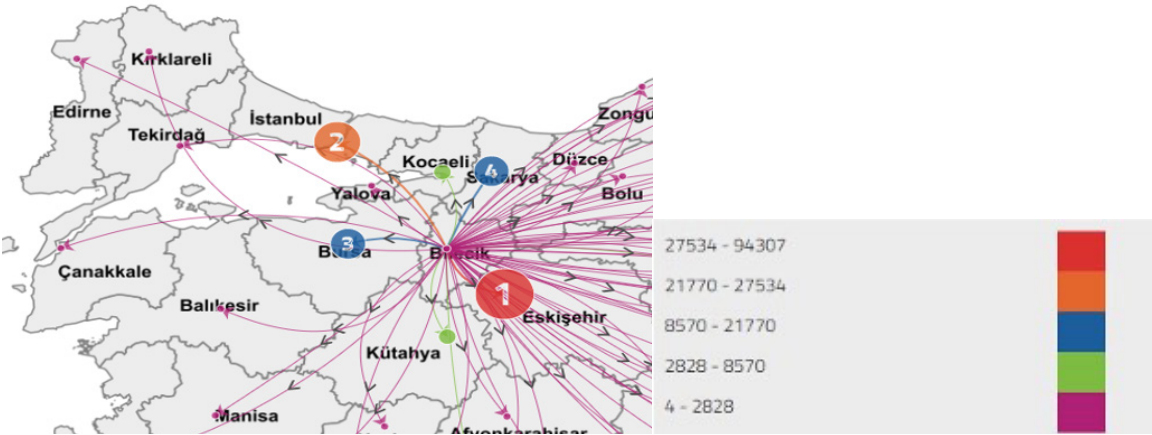

Kaynak: (YERSİS, 2021)

Bilecik İli Hastaneye Erişim Verileri

YER-SİS çalışması sağlık verilerine göre hastaneye erişim amacıyla Bilecik ilinden ilk olarak Eskişehir, ikinci olarak İstanbul, üçüncü olarak ise Bursa illerine gidildiği görülmektedir. Giden kişi sayılarına göre; Eskişehir ve İstanbul'a kıyasla gidilen diğer iller çok daha düşük ve birbirlerine yakın oranlarda gerçekleşmektedir.

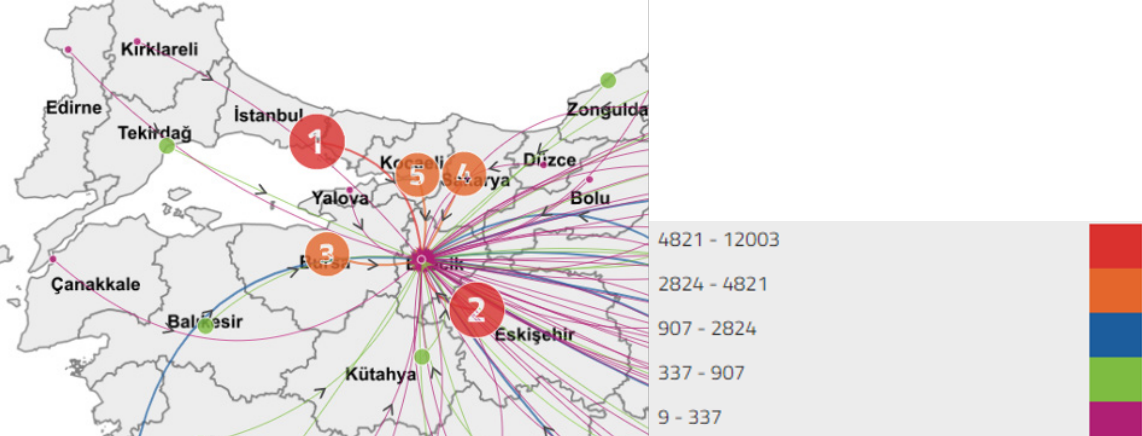
Şekil 97. Hastaneye Erişim için Bilecik İlinden Gidenler

Kaynak: (YERSİS, 2021)

Hastaneye erişim için Bilecik iline en çok İstanbul, ikinci sırada Eskişehir, üçüncü sırada ise Bursa'dan geldiği görülmektedir. Gelen kişi sayılarına göre; İstanbul, Eskişehir ve Bursa haricinde Kocaeli ve Sakarya illeri de yüksek orana sahiptir.

Şekil 98. Hastaneye Erişim için Bilecik İline Gelenler

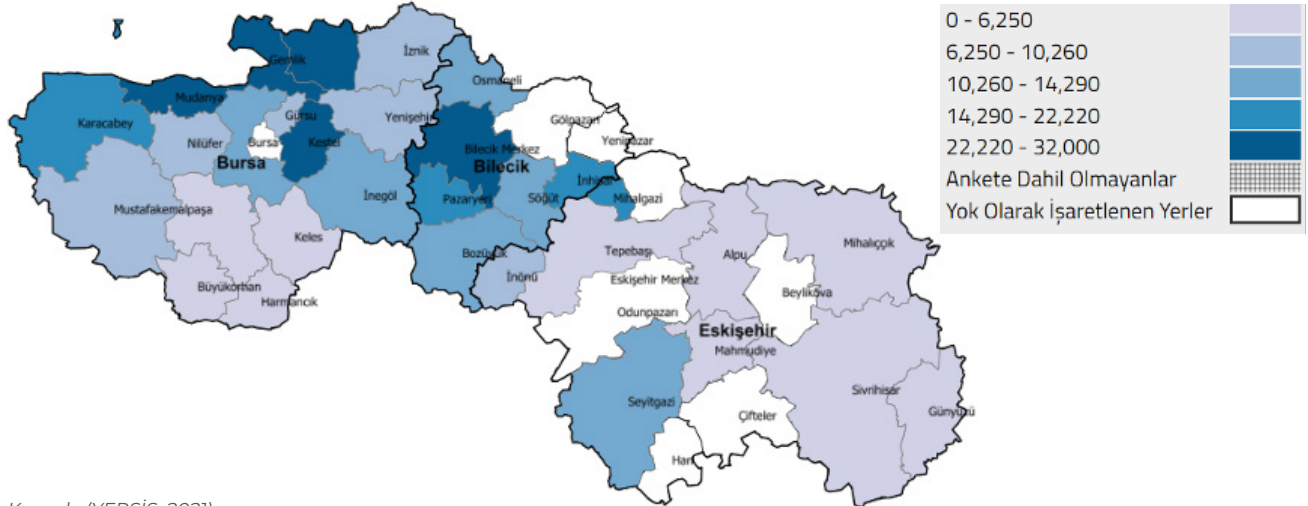
Kaynak: (YERSİS, 2021)

7.5.3. Sağlık Kurumu Mevcut Olan Yerler

YER-SİS çalışması sağlık verilerine göre TR41 Bölgesi'nde sağlık kurumu mevcut olan yerler aşağıdaki şekilde gösterilmektedir. Buna göre il bütününde sağlık kurum sayıları göz önüne alındığında en az sayıda sağlık kurumuna sahip il Eskişehir'dir.

Bunun yanı sıra il bazlı değerlendirme yapıldığında Bilecik'te Gölpazarı ve Yenipazar; Eskişehir'de Sarıcakaya, Beylikova, Çifteler ve Han ilçelerinde sağlık kurum sayılarının yetersiz olduğu görülmektedir.

Şekil 99. TR41 Bölgesi'nde Sağlık Kurumu Mevcut Olan İlçeler

Kaynak: (YERSİS, 2021)

7.5.4. Sağlık İlişkileri

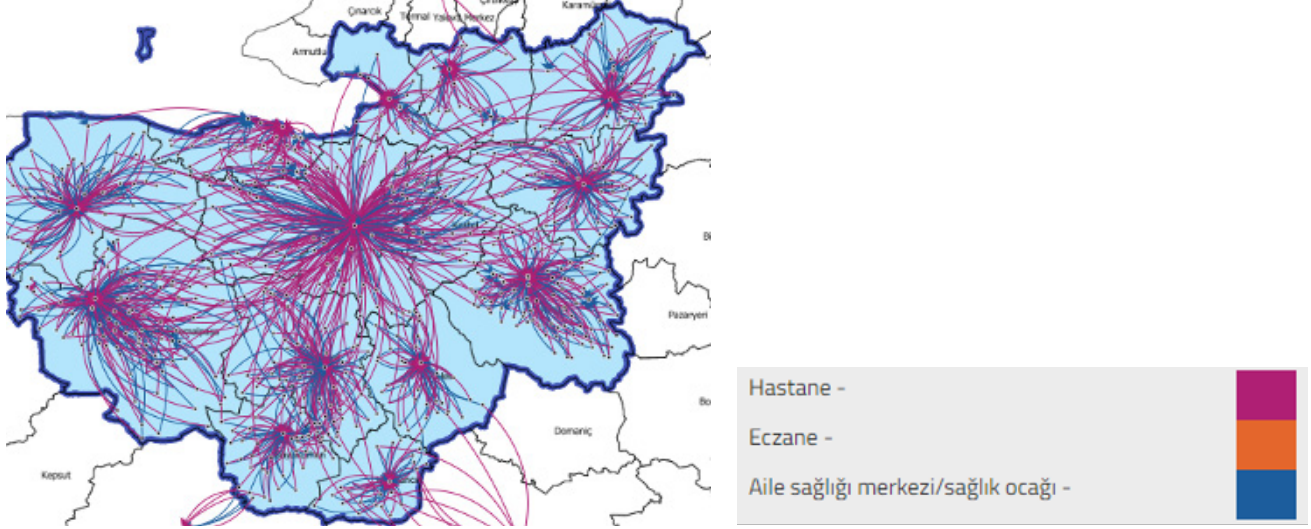
Bölgede sağlık hizmetlerine erişim amaçlı ilçeler arası akışlar bu bölümde incelenmiştir.

Bursa İli Sağlık İlişkileri

Bursa ili içerisinde kırsal yerleşimlerde hastane ve aile sağlık merkezi hizmetleri için gidilen yerler incelendiğinde ilk olarak kendi ilçe veya il merkezlerinin tercih edildiği, ancak bazı sınır ilçelerinden

Bandırma (Balıkesir); Dursunbey (Balıkesir); Tavşanlı (Kütahya) ve Yalova Merkez ilçelerine akışlar olduğu görülmektedir.

Şekil 100. Bursa İli İçerisindeki Sağlık İlişkileri

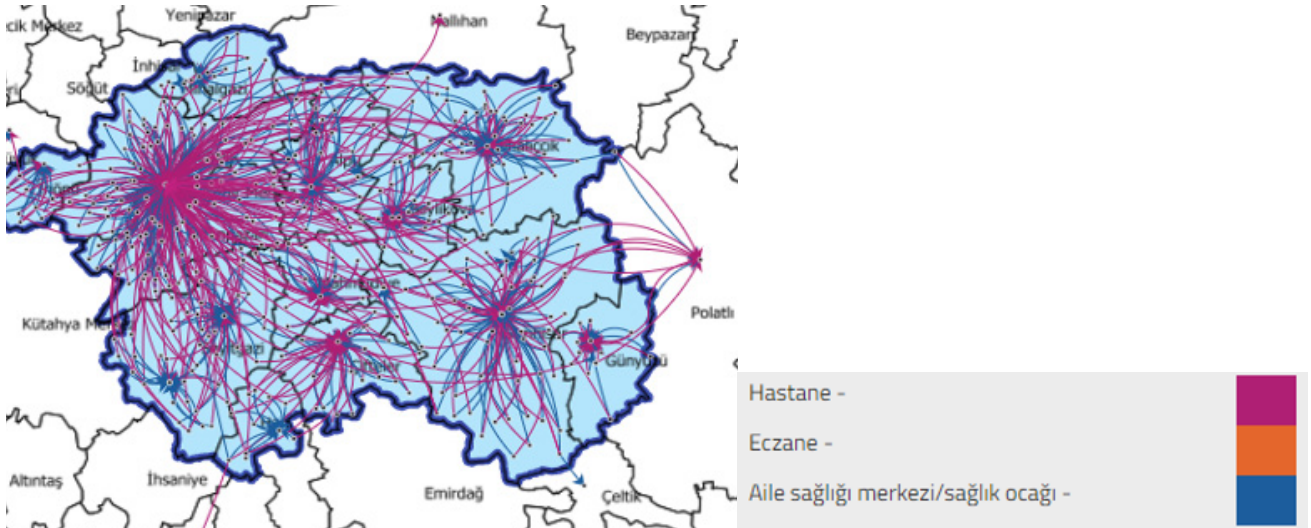

Kaynak: (YERSİS, 2021)

Eskişehir İli Sağlık İlişkileri

Eskişehir ili içerisinde kırsal yerleşimlerde hastane ve aile sağlık merkezi hizmetleri için gidilen yerler incelendiğinde ilk olarak kendi ilçe veya il merkezlerinin tercih edildiği, ancak bazı sınır ilçelerinden Bozüyük (Bilecik); Nallıhan ve Polatlı (Ankara); Çeltik (Konya) ve Afyonkarahisar Merkez ilçelerine akışlar olduğu görülmektedir.

Şekil 101. Eskişehir İli İçerisindeki Sağlık İlişkileri

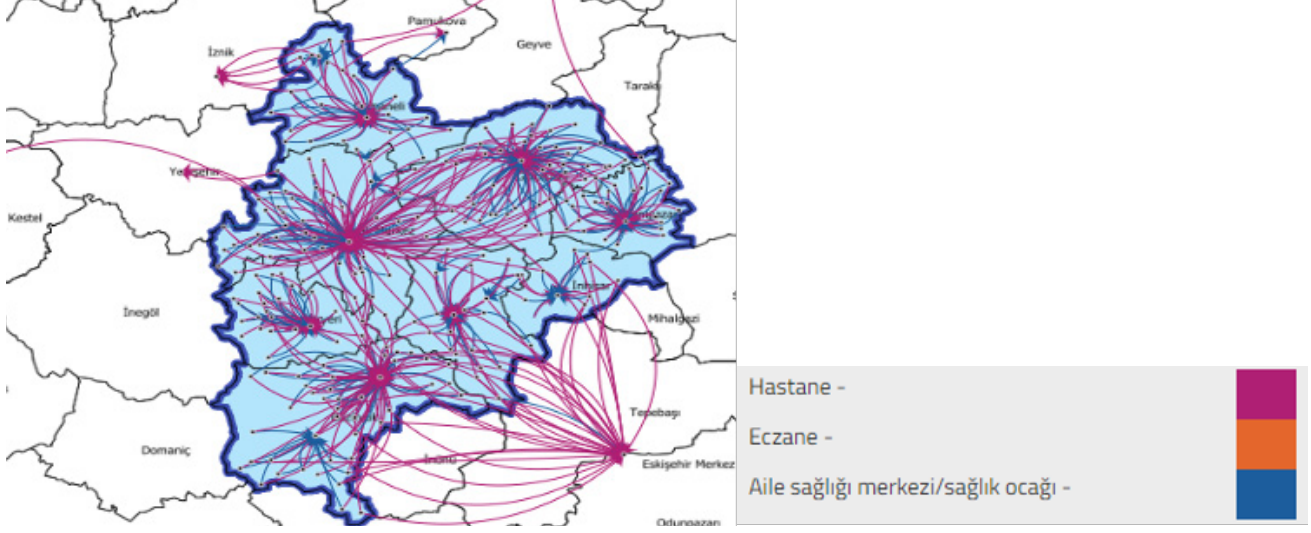
Kaynak: (YERSİS, 2021)

Bilecik İli Sağlık İlişkileri

Bilecik ili içerisinde kırsal yerleşimlerde hastane ve aile sağlık merkezi hizmetleri için gidilen yerler incelendiğinde ilk olarak kendi ilçe veya il merkezlerinin tercih edildiği, ancak bazı sınır ilçelerinden Osmangazi, İznik (Bursa); Pamukova, Merkez (Sakarya) ve Eskişehir Merkez İlçelerine (Tepebaşı, Odunpazarı) akışlar olduğu görülmektedir.

Bilecik ilinde Bursa ve Eskişehir'den farklı olarak Eskişehir Merkez İlçelerine sınır olmaksızın il genelinden yoğun bir akış olmaktadır.

Şekil 102. Bilecik İli İçerisindeki Sağlık İlişkileri

Kaynak: (YERSİS, 2021)

7.5.5. Geliştirilebilecek Alanlar

2021 yılında yenilenen TR41 Bölgesi İlçe Raporları kapsamında ilçelerde gerçekleştirilmiş olan İlçe Anketleri incelendiğinde, sağlık hizmetlerine ilişkin bölgede görülen genel eksikliğin tıbbi birimlerin ve uzman doktorların sayıca yetersizliği olduğu görülmektedir.

Bu kapsamda, Bursa ilinde nüfusu düşük ilçelerde tıbbi birim ve uzman doktor sayılarında yetersizlik bulunmaktadır. Buna ek olarak İnegöl ilçesinde sağlık alt yapısının ileriye dönük nüfus projeksiyonuna göre güçlendirilmesi gerekmektedir.

Benzer şekilde Eskişehir ilinde nüfusu düşük ilçelerde tıbbi birim ve uzman doktor sayılarında yetersizlik bulunmaktadır. Ek olarak İnönü ilçesinde hastane ihtiyacı bulunmakta, özellikle de acil servis hizmeti talep edilmektedir. Diğer bir yandan Bilecik ili genelinde sağlık hizmetlerinin yeterli olduğu görülmektedir.

7.6. Kültürel Hizmetler

TR41 Bölgesi'nde yer alan kültürel ve sanatsal etkinlikler ile çeşitli veriler aşağıdaki tablolarda verilmektedir.

Tablo 254. Tiyatro Verileri, 2010-2021

		Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
2010	Salon sayısı	11	11	0	22	430
	Koltuk sayısı	6.911	3.544	0	10.455	157.161
	Gösteri sayısı	721	636	0	1.357	25.378
	Seyirci sayısı	141.853	145.237	0	287.090	5.248.226

		Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
2021	Salon sayısı	11	3	-	14	400
	Koltuk sayısı	3.739	1.431	-	5.170	156.009
	Gösteri sayısı	170	31	-	201	4.284
	Seyirci sayısı	28.797	9.123	-	37.920	714.864

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2021 yılı TÜİK verilerine göre TR41 Bölgesi'nde toplam 14 adet tiyatro salonu bulunmaktadır. TÜİK verilerine göre, TR41 Bölgesi'nde 2014 yılında 26 olan tiyatro sayısı 2021'de 14'e düşmüştür. Tiyatro sayısındaki azalış gerek gösteri sayısı gerekse seyirci sayısına yansımıştır. Gösteri sayısı %662 azalırken, seyirci sayısı %1027 azalmıştır.

Bölgedeki tek devlet tiyatrosu ülkemizin ilk tiyatro sahnelerinden biri olan Bursa'daki Ahmet Vefik Paşa Sahnesi olup 1879 yılında kurulmuştur. Eskişehir'deki Büyükşehir Belediyesi Sanat ve Kültür Sarayı'nda ise tiyatro oyunlarının sahnelenmesi yanında senfoni orkestrası konserleri ve opera etkinlikleri de yapılmaktadır. Bilecik ilinde ise tiyatro salonu olmamasına rağmen, bu ildeki etkinlikler Bilecik Şeyh Edebali Kültür Kongre Merkezinde gerçekleştirilmektedir.

Tablo 255. Sinema Verileri, 2010-2021

		Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
2010	Film Sayısı	1.376	549	75	2.000	35.999
	Koltuk Sayısı	9.694	4.977	469	15.140	249.297
	Salon Sayısı	63	35	4	102	1.834
	Seyirci Sayısı	1.468.834	641.666	21.955	2.132.455	35.787.380
2021	Film Sayısı	966	318	43	1.327	26.483
	Koltuk Sayısı	10.595	3.181	190	13.966	285.130
	Salon Sayısı	85	29	3	117	2.398
	Seyirci Sayısı	576.857	234.815	1.452	813.124	12.418.777

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Sinema verilerinde TR41 Bölgesi'nde 2014 yılında 101 olan sinema sayısı 2021 yılına 117'ye ulaşmıştır. Sinema sayılarında TR41 Bölgesi illerinden Bursa ve Eskişehir'de artış, Bilecik'te ise azalış gerçekleşmiştir. Artan alışveriş merkezleri sayıları ile birlikte sinema sayılarının da arttığı görülmektedir.

Tablo 256. Halk Kütüphaneleri Verileri, 2021

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
Kütüphane sayısı	18	12	6	36	1.252
Kitap sayısı	376.531	297.972	174.477	848.980	22.359.038
Yararlanma sayısı	251.949	211.993	68.500	532.442	15.683.134
Bin kişi başına yararlanma sayısı	80	236	300	125	185
Ödünç verilen materyal sayısı	85.031	121.451	42.734	249.216	7.478.340

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Yukarıdaki tabloda halk kütüphanelerine ilişkin veriler verilmiştir. Bu veriler incelendiğinde TR41 Bölgesi'nde toplam 36 halk kütüphanesi bulunmaktadır. Bu kütüphanelerden bin kişi başına yararlanma sayısına bakıldığında TR41 Bölgesi illerinden Bilecik ve Eskişehir'de bin kişi başına yararlanma sayısı ülke ortalamasından yüksektir. Bu durum Bilecik ve Eskişehir nüfusunun önemli bir bölümünün öğrencilerden oluşması ile açıklanabilir.

Aşağıdaki tabloda TR41 Bölgesi'nde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müze ve ören yerleri ile özel müzelere ilişkin veriler verilmektedir. Buna göre en çok bakanlığa bağlı müze ve ziyaretçi sayısının Bursa'da olduğu görülmektedir. Bursa'da 19 özel müze bulunurken Eskişehir'de 12 özel müze bulunmaktadır. Bu müzelere gelen ortalama ziyaretçi sayısı incelendiğinde Eskişehir'deki özel müzeler 34.147 kişi ile daha fazla ortalama ziyaretçi sayısına sahiptir.

Tablo 257. TR41 Bölgesi'ndeki Müze ve Ören Yerleri Verileri, 2021

İller	Bakanlığa bağlı müze ve ören yeri				Özel müzeler		
	Müze sayısı	Müze eser sayısı	Ören yeri sayısı	Müze ve ören yeri ziyaretçi sayısı	Müze sayısı	Müze eser sayısı	Müze ziyaretçi sayısı
Bilecik	2	4.313	-	16.607	2	371	16.085
Bursa	8	81.166	1	81.654	19	4.385	515.123
Eskişehir	1	19.508	2	16.639	12	3.027	409.762
Türkiye	210	3.301.789	143	16.635.380	309	417.620	6.609.937

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Aşağıdaki tabloda TR41 Bölgesi'nde Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müzelerdeki eserlerin türlerine göre sayıları verilmektedir. Buna göre TR41 Bölgesi illerindeki Bakanlığa bağlı müzelerde ağırlıklı arkeolojik materyal ve sikke bulunmaktadır.

Tablo 258. TR41 Bölgesi'ndeki Kültür ve Turizm Bakanlığı'na Bağlı Müzelerdeki Eserlerin Yıl Sonu Mevcut Sayıları, 2021

Eser Türü	Bursa	Eskişehir	Bilecik	Türkiye
Arkeolojik materyal	18.197	7.250	1.442	900.092
Etnografik materyal	5.583	3.590	997	226.353
Sikke	57.186	8.668	1.874	1.988.838
Tablet	5	-	-	118.600
Mühür ve mühür baskısı	170	-	-	31.145
Arşiv dokümanları	-	-	-	6.920
El yazması	-	-	-	22.748
Diğer	25	-	-	7.093
Toplam	81.166	19.508	4.313	3.301.789

Kaynak: (TÜİK, 2022)

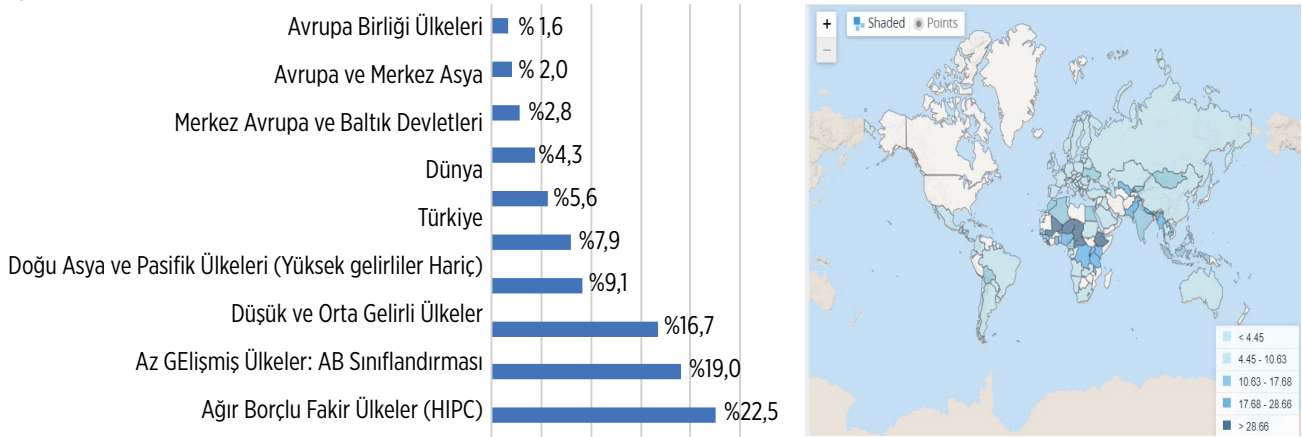
8. TARIM, ORMANCILIK, BALIKÇILIK VE KIRSAL KALKINMA

Bu bölümde; kırsal alanlardaki üretim yapısı, sektörler, yerleşimler, nüfus, ekonomik yapı, sanayi tesisleri, işgücü hareketliliği, eğitim hizmetleri, arazi kullanımı ve gıda güvenliği açısından incelenmiştir.

8.1. Ekonomide Tarımsal Üretim Payı

2021 yılında Dünya Bankası verilerine göre, dünya genelinde tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün Gayri Safi Yurt İçi Hasıla içindeki payı %4,3 iken aynı oran Türkiye genelinde %5,6'dır. Gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelerde genellikle tarımın GSYİH içindeki payının düşük olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 103. Dünyada Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları, 2021

Kaynak: (The World Bank, 2022)

TR41 Bölgesi, 2021 yılı Gayri Safi Yurt İçi Hasıla değerleri itibariyle 26 bölge içinde İstanbul (TR10); Ankara (TR151); Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova (TR42); İzmir (TR31) bölgelerinden sonra beşinci sırada yer almaktadır. Bölgesel kişi başına GSYH'ye göre TR41 Bölgesi, 26 bölge içinde 2021 yılında 10.687 ABD doları ile altıncı sırada yer alarak Türkiye'de geneli kişi başı GSYH değeri olan 9.592 ABD dolarının üzerindedir.

Tablo 259. Düzey 2 Bölgelerinde Tarım, Ormanlık ve Balıkçılık Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları, 2010- 2021

Bölge Kodu	Bölge Adı	2010	2021	Bölge Kodu	Bölge Adı	2010	2021
TR10	İstanbul	0,1	0,1	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	17,1	9,5
TR51	Ankara	2,4	1,5	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	16,5	10,3
TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	5	2,5	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	17,2	11,5
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	6	4,1	TR22	Balıkesir, Çanakkale	20	12,5
TR31	İzmir	5,9	3,9	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	18,4	16,2
TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	7,8	7	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	21,2	14,7
TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	10,8	5,1	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	23	12,6
TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	11,7	6,3	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	23,7	17,2
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	15,1	6,9	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	22,3	16,8
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	14,4	9,1	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	22,5	16
TR62	Adana, Mersin	15	8,9	TR52	Konya, Karaman	18,5	17,2
TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	14,5	11,3	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	23,4	19,1
TRB1	Malatya, Elâzığ, Bingöl, Tunceli	12,7	10,3	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	32,7	28,6

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Türkiye’de sektörlere göre GSYH paylarına bakıldığında; tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün GSYH’deki payı 2010 yılında %9 iken 2021 yılında %5,5’e gerilemiştir. TR41 Bölgesi için

tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün GSYH içindeki payı %6'dan %4,1'e düşmüştür. Düzey 2 bölgelerinde tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün GSYH içindeki payına bakıldığında 25 bölgede düşüş yaşanırken, TR10 Bölgesi'nde (İstanbul) payda değişme gerçekleşmemiştir.

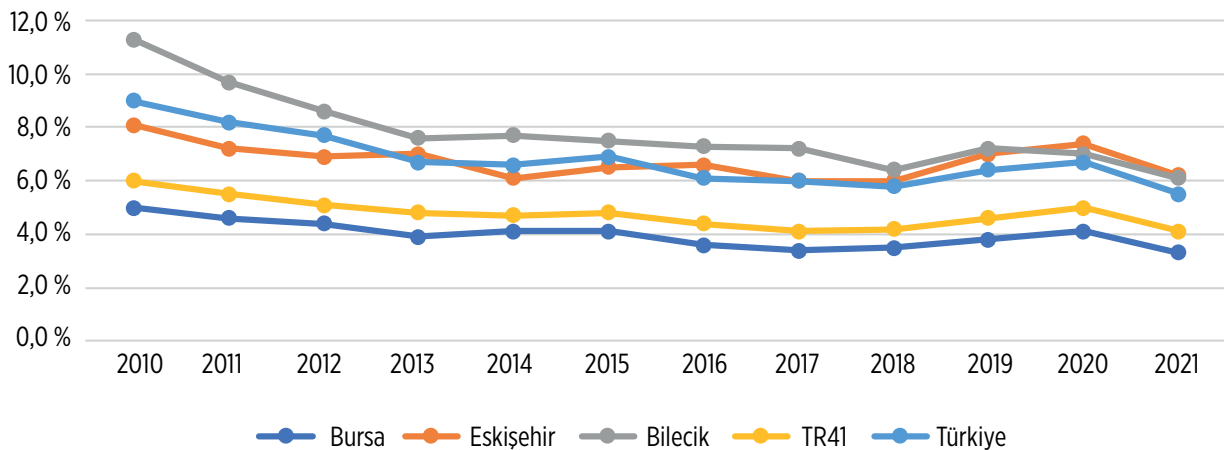
TR41 Bölgesi illeri arasında tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün 2021 yılında GSYH içindeki payı en yüksek olan il %6,2 ile Eskişehir'dir. Bursa'da %3,3; Bilecik'te %6,1 olarak gerçekleşen tarım, ormancılık ve balıkçılık sektörünün GSYH içindeki payı TR41 bölgesi genelinde %4,1 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 260. TR41 Bölgesi Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları (%), 2010-2021

Yıllar	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
2010	5	8,1	11,3	6	9
2011	4,6	7,2	9,7	5,5	8,2
2012	4,4	6,9	8,6	5,1	7,7
2013	3,9	7	7,6	4,8	6,7
2014	4,1	6,1	7,7	4,7	6,6
2015	4,1	6,5	7,5	4,8	6,9
2016	3,6	6,6	7,3	4,4	6,1
2017	3,4	6	7,2	4,1	6
2018	3,5	6	6,4	4,2	5,8
2019	3,8	7	7,2	4,7	6,4
2020	4,1	7,4	7	5	6,7
2021	3,3	6,2	6,1	4,1	5,5

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Şekil 104. TR41 Bölgesi Tarım, Ormancılık ve Balıkçılık Sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla İçindeki Payları Değişimi, 2010-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022)

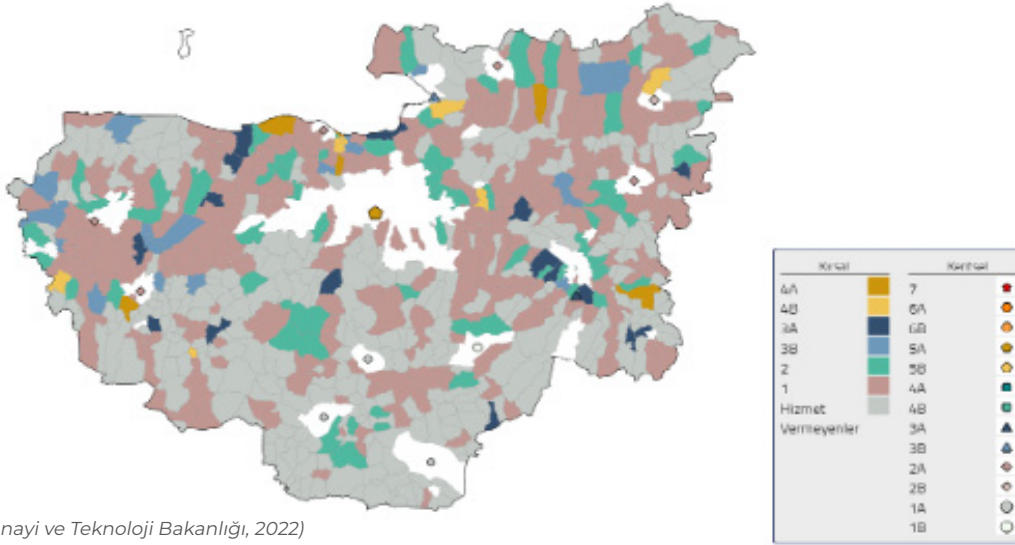
8.2. TR41 Bölgesi İlleri Kırsal ve Kentsel Yerleşimler

Türkiye'de Kentsel ve Kırsal Yerleşim Sistemleri (YER-SİS) Projesi hizmet merkezi analizleri bütünleşik (kentsel ve kırsal) hizmet skorlarına göre elde edilen kentsel hizmet merkezi dereceleri 13 kategoriye ayrılmıştır. En üst seviye 7, en düşük seviye ise 1'dir. Kırsal hizmet merkezleri yapısı beş boyutta yedi hizmet alanı ile incelenmiştir. Kendisinden başka hiçbir yerleşime hizmet vermeyen kırsal yerleşimler hizmet vermeyen olarak sunulmuştur. Bu bölümde TR41 Bölgesini oluşturan Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde kırsal ve kentsel yerleşimler YER-SİS çalışmasına göre incelenmiştir.

8.2.1. Bursa İli Kırsal ve Kentsel Yerleşimler

YER-SİS sonuçlarına göre TR41 Bölgesi'nde Bursa Merkez 5A hizmet kademesindedir. Kentsel hizmet merkezleri içerisinde ilçelerin durumuna bakıldığında İnegöl 3A; Gemlik 3B; Yenişehir, Orhangazi, Mustafakemalpaşa, Mudanya, Karacabey 2A; İznik 2B ve Büyükorhan, Orhaneli ve Harmancık 1A hizmet kademesinde yer almaktadır.

Şekil 105. Bursa YER-SİS Kırsal ve Kentsel Kademeleri

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Bursa'da YER-SİS verilerine göre 703 kırsal mahalle bulunmaktadır. En fazla kırsal mahalle sayısına sahip ilçe Mustafakemalpaşa daha sonra ise İnegöl'dür.

Tablo 261. Bursa İlçeleri Kırsal Mahalle Sayıları

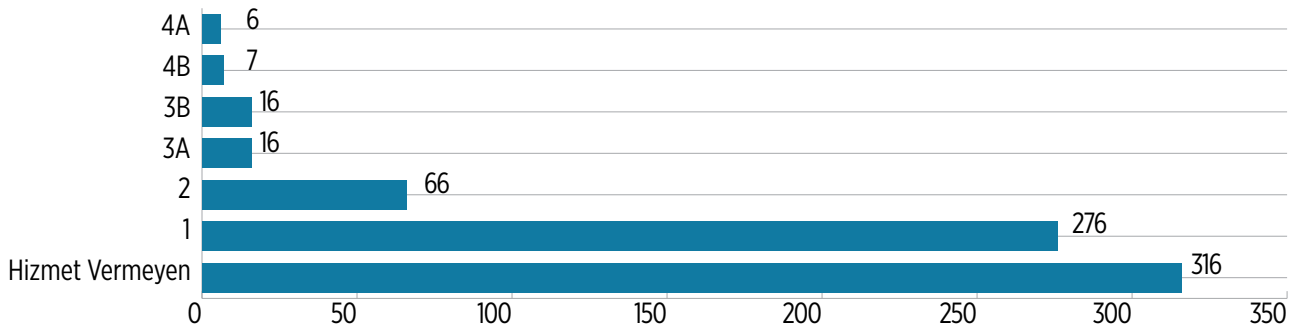
İlçeler	Kırsal Yerleşim Sayısı
Büyükorhan	38
Gemlik	21
Gürsu	10
Harmancık	22
İnegöl	95

İlçeler	Kırsal Yerleşim Sayısı
İznik	39
Karacabey	64
Keles	35
Kestel	30
Mudanya	41
Mustafakemalpaşa	110
Nilüfer	25
Orhaneli	55
Orhangazi	25
Osmangazi	28
Yenişehir	61
Yıldırım	4
Toplam	703

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Aşağıdaki şekilde her kırsal hizmet merkezi kademelerindeki Bursa'nın sahip olduğu kırsal mahalle sayısı gösterilmektedir. Buna göre Bursa'nın 13 mahallesi en üst kırsal hizmet kademesi olan 4. kademede yer almaktadır. Kendisi dışında hiçbir yerleşime hizmet vermeyen 316 mahallesi bulunmaktadır.

Şekil 106. Bursa İli Kırsal Hizmet Merkezleri Sayısı

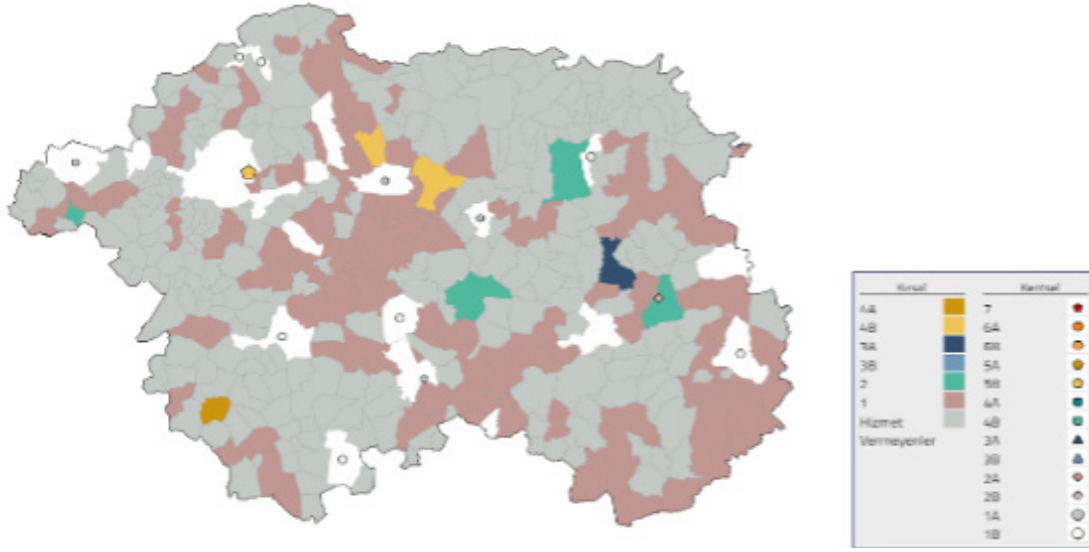

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.2.2. Eskişehir İli Kırsal ve Kentsel Yerleşimler

YER-SİS sonuçlarına göre Eskişehir Merkez 5B hizmet kademesindedir. Kentsel hizmet merkezleri içerisinde ilçelerin durumuna bakıldığında Sivrihisar 2B; Alpu, Beylikova, Çifteler, İnönü 1A ve Günyüzü, Han, Mahmudiye, Mihalgazi, Mihalıççık, Seyitgazi, Sarıcakaya ilçeleri ise 1B hizmet kademesinde yer almaktadır.

Şekil 107. Eskişehir YER-SİS Kırsal ve Kentsel Kademeleri

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Eskişehir'de YER-SİS verilerine göre 402 kırsal mahalle bulunmaktadır. En fazla kırsal mahalle sayısına sahip ilçe Sivrihisar olup daha sonra ise Mihaliççık ve Tepebaşı gelmektedir

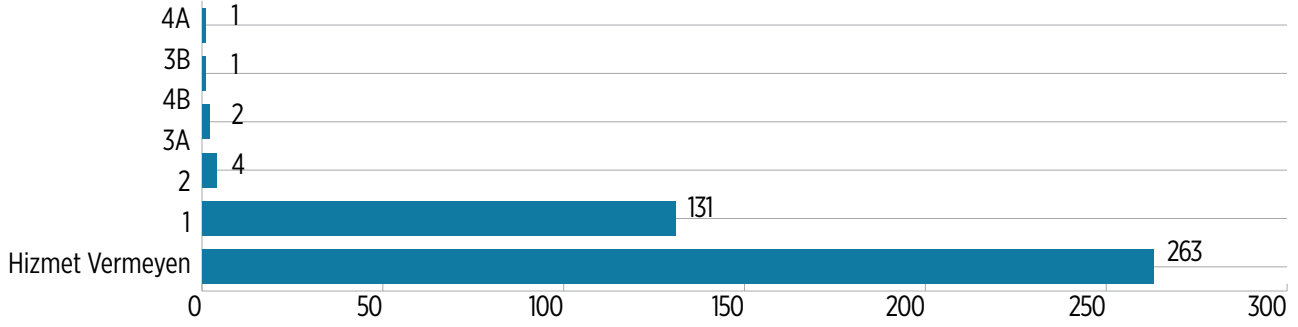
Tablo 262. Eskişehir İlçeleri Kırsal Mahalle Sayıları

İlçeler	Kırsal Yerleşim Sayısı
Alpu	29
Beylikova	21
Çifteler	22
Günyüzü	16
Han	11
İnönü	12
Mahmudiye	15
Mihalgazi	5
Mihaliççık	51
Odunpazarı	48
Sarıcakaya	9
Seyitgazi	47
Sivrihisar	65
Tepebaşı	51
Genel Toplam	402

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Aşağıdaki şekilde her kırsal hizmet merkezi kademesindeki Eskişehir'in sahip olduğu kırsal mahalle sayısı gösterilmektedir. Buna göre Eskişehir'in 3 mahallesi (Seyitgazi/Kırka, Alpu/Osmaniye, Alpu/Bozan) en üst kırsal hizmet kademesi olan 4. kademe yer almaktadır. Kendisi dışında hiçbir yerleşime hizmet vermeyen 263 mahallesi bulunmaktadır.

Şekil 108. Eskişehir İli Kırsal Hizmet Merkezleri Sayısı

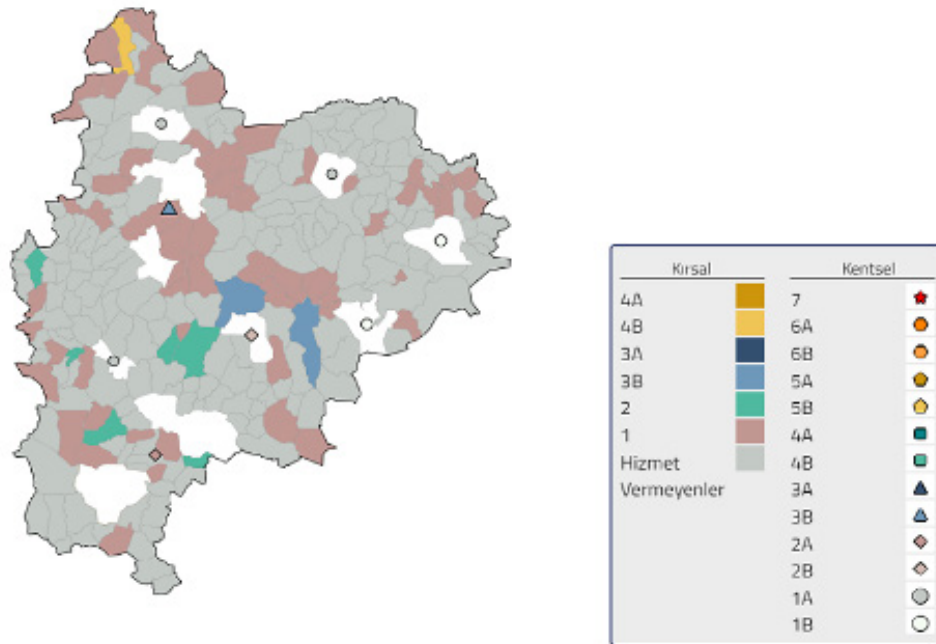

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.2.3. Bilecik İli Kırsal ve Kentsel Yerleşimler

YER-SİS sonuçlarına göre Bilecik merkez 3B hizmet kademesindedir. Kentsel hizmet merkezleri içerisinde ilçelerin durumuna bakıldığında Söğüt 2B; Bozüyük 2A; Yenipazar ve İnhisar 1B, Pazaryeri, Gölpazarı ve Osmaneli 1A hizmet kademesinde yer almaktadır.

Şekil 109. Bilecik YER-SİS Kırsal ve Kentsel Kademeleri

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Bilecik'te YER-SİS verilerine göre 247 kırsal mahalle bulunmaktadır. En fazla kırsal mahalle sayısına sahip ilçe Gölpazarı ve Merkez ilçesidir.

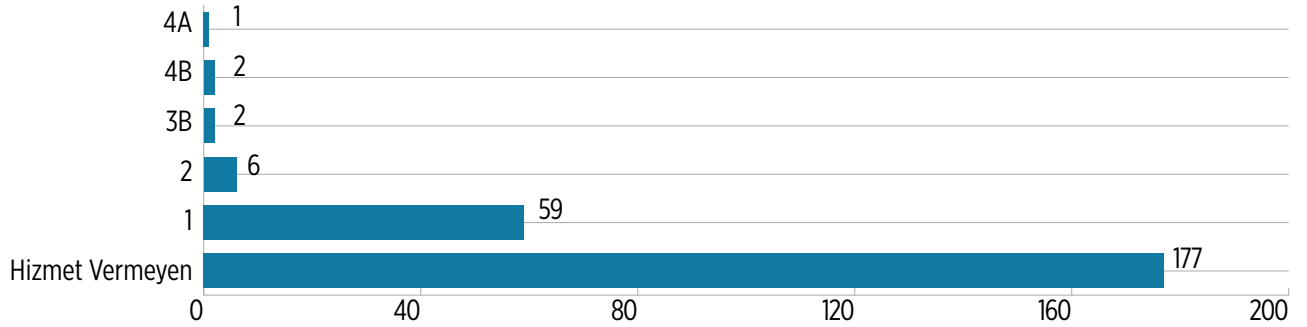
Tablo 263. Bilecik İlçeleri Kırsal Mahalle Sayıları

İlçeler	Kırsal Yerleşim
Bozüyük	45
Gölpazarı	48
İnhisar	9
Merkez	48
Osmaneli	27
Pazaryeri	24
Söğüt	23
Yenipazar	23

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Aşağıdaki şekilde her kırsal hizmet merkezi kademesindeki Bilecik'in sahip olduğu kırsal mahalle sayısı gösterilmektedir. Buna göre Bilecik'in 2 beldesi (Merkez/Vezirhan, Bozüyük/Dodurga) ve 1 mahallesi (Osmaneli/Hisarcık) en üst kırsal hizmet kademesi olan 4. kademe de yer almaktadır. Kendisi dışında hiçbir yerleşime hizmet vermeyen 177 mahallesi bulunmaktadır.

Şekil 110. Bilecik İli Kırsal Hizmet Merkezleri Sayısı

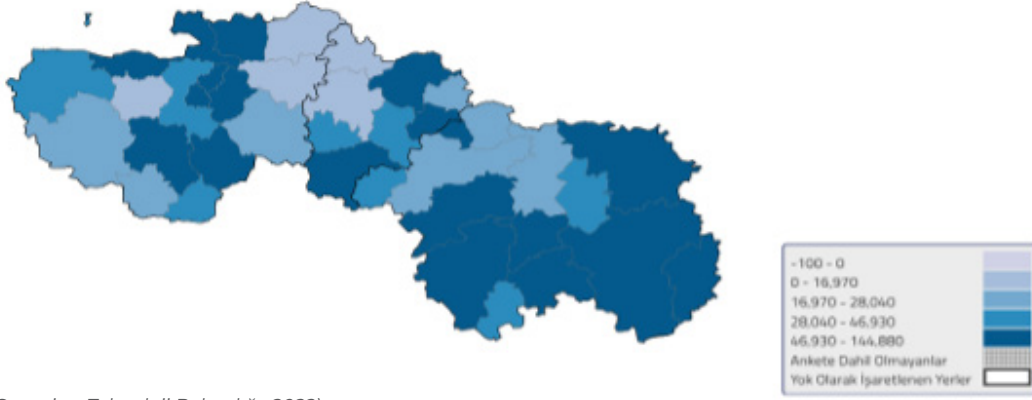

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.3. Kırsal Yerleşim Yerleri Nüfus Değişimi

Bursa ili genelinde yer alan kırsal mahallelerde 2018 yılı saha araştırması sonuçlarına göre, yaz-kış nüfus değişiminin en yüksek olduğu 5 ilçe büyükten küçüğe Mudanya, Keles, Kestel, Gemlik ve Yıldırım'dır. Eskişehir'de yaz-kış nüfus değişiminin en yüksek olduğu 5 ilçe büyükten küçüğe Mahmudiye, Odunpazarı, Sivrihisar, Günyüzü, Mihaliççik'tir. Bilecik'te ise yaz-kış nüfus değişiminin en yüksek olduğu 5 ilçe sırasıyla büyükten küçüğe İnhisar, Bozüyük, Gölpazarı, Söğüt, Pazaryeri'dir.

Şekil 111. TR41 Bölgesi YER-SİS Yaz-Kış Nüfus Değişimleri

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Tablo 264. TR41 İlçeleri En Yüksek Yaz-Kış Nüfus Değişimleri

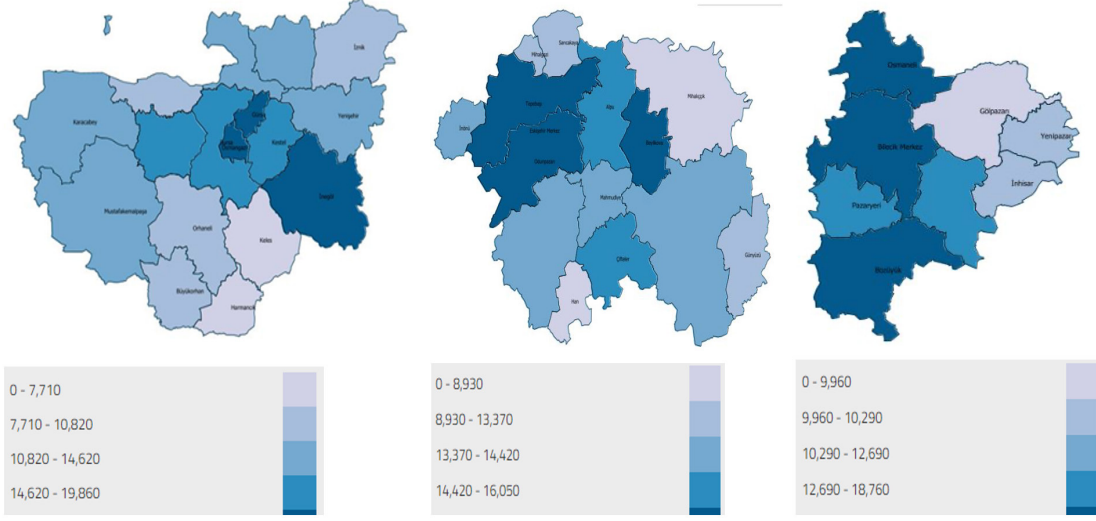
İl	İlçe	Kış Nüfusuna Göre Değişim (İlave Yaz Nüfusu)
Bursa	Mudanya	144.880
Bursa	Keles	97.080
Bursa	Kestel	81.970
Bursa	Gemlik	75.760
Bursa	Yıldırım	69.390
Eskişehir	Mahmudiye	142.220
Eskişehir	Odunpazarı	65.720
Eskişehir	Sivrihisar	64.820
Eskişehir	Günyüzü	64.100
Eskişehir	Mihalıççık	58.090
Bilecik	İnhisar	59.050
Bilecik	Bozüyük	54.420
Bilecik	Gölpazarı	52.800
Bilecik	Söğüt	46.580
Bilecik	Pazaryeri	39.850

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.3.1. Kırsal Yerleşimlerde 0-14 Yaş Grubu Oranları

Bursa ili genelinde yer alan kırsal mahallelerde 2018 yılı saha araştırması sonuçlarına göre, 0-14 yaş grubunun toplam nüfus içerisindeki payının en yüksek olduğu ilçeler büyükten küçüğe sırasıyla Gürsu, İnegöl, Yıldırım, Osmangazi ve Kestel olmuştur. Eskişehir'de Mahmudiye, Odunpazarı, Çifteler, Tepebaşı ve Alpu olurken Bilecik'te Bozüyük, Osmaneli, Merkez, Söğüt, Pazaryeri'dir.

Şekil 112. TR41 Bölgesi İlleri Kırsal Yerleşimleri 0-14 Yaş Grubu Kırsal Nüfus Oranları

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

TR41 Bölgesi'nde 0-14 yaş grubunun kırsal nüfus içerisinde en fazla paya sahip olan ilçesi %26 oranı ile Gürsu ilçesidir. Aşağıdaki tabloda TR41 Bölgesi'nin, kırsal nüfusta en fazla 0-14 yaş grubu nüfus oranına sahip 10 ilçesi verilmiştir.

Tablo 265. TR41 Bölgesi İlleri Kırsal Yerleşimlerde Yaş Grubu Kırsal Nüfus Oranları, 2018

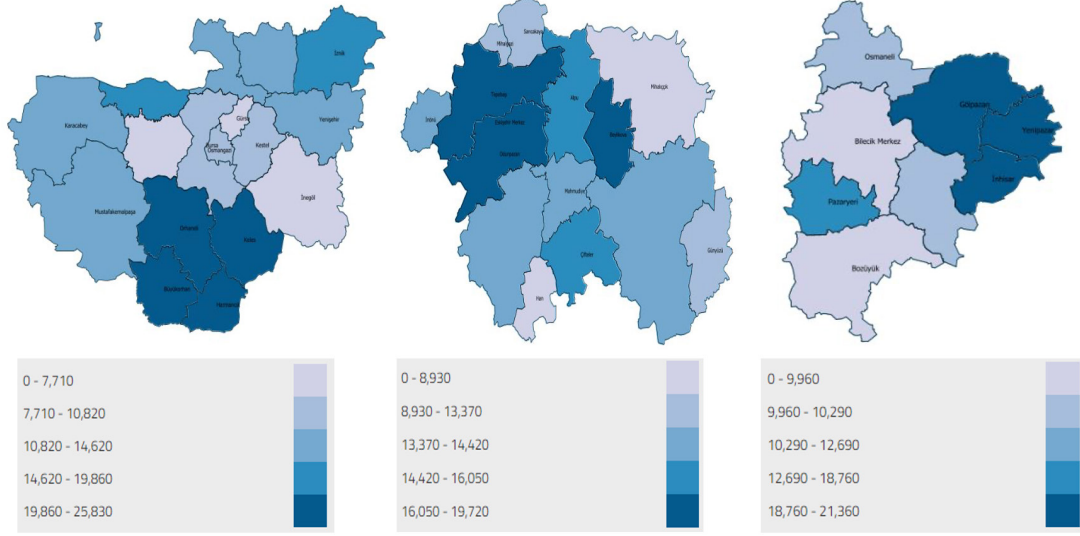
İl	İlçe	0-14 Yaş Grubu
Bursa	Gürsu	26
Bursa	İnegöl	24
Bursa	Yıldırım	23
Bursa	Osmangazi	22
Bilecik	Bozüyük	21
Bursa	Kestel	21
Bursa	Nilüfer	20
Bursa	Orhangazi	20
Bursa	Karacabey	20

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.3.2. Kırsal Yerleşimlerde 64+ Yaş Grubu Oranları

64+ yaş grubunun toplam kırsal nüfus içerisindeki payının en yüksek olduğu ilçeler Bursa'da büyükten küçüğe sırasıyla Keles, Büyükorhan, Harmancık, Orhaneli ve İznik olmuştur. Dağ ilçeleri olarak adlandırılan Keles, Harmancık, Büyükorhan ve Orhaneli ilçelerinin her geçen yıl nüfus kaybetmesi, nüfus içerisindeki 64+ yaş grubunun oranının yüksek olmasına sebep olmuştur. Eskişehir'de yaşlı nüfusun toplam kırsal nüfus içindeki payının yüksek olduğu ilçeler büyükten küçüğe sırasıyla Han, Mihalgazi, Günyüzü, Sarıcakaya, Mihaliççik iken Bilecik'te ise İnhisar, Yenipazar, Gölpazarı, Pazaryeri ve Söğüt'tür.

Şekil 112. TR41 Bölgesi İlleri Kırsal Yerleşimleri 0-14 Yaş Grubu Kırsal Nüfus Oranları

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

TR41 Bölgesi'nde 64+ yaş grubunun kırsal nüfus içerisinde en fazla paya sahip olan ilçesi %29 oranı ile İnhisar'dır. Aşağıdaki tabloda TR41 Bölgesi'nin, kırsal nüfusta en fazla yaşlı nüfus oranına sahip 10 ilçesi verilmiştir

Tablo 266. TR41 Bölgesi Kırsal Yerleşimlerde 64+ Yaş Grubu Kırsal Nüfus Oranları, 2018

İl	İlçe	64 Yaş Üzeri Nüfus Oranı (%)
Bilecik	İnhisar	29
Bilecik	Yenişehir	28
Eskişehir	Han	28
Bursa	Keles	25
Eskişehir	Mihalgazi	24
Bursa	Büyükorhan	23
Bilecik	Gölpazarı	22
Bursa	Harmancık	22
Eskişehir	Sarıcakaya	22

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

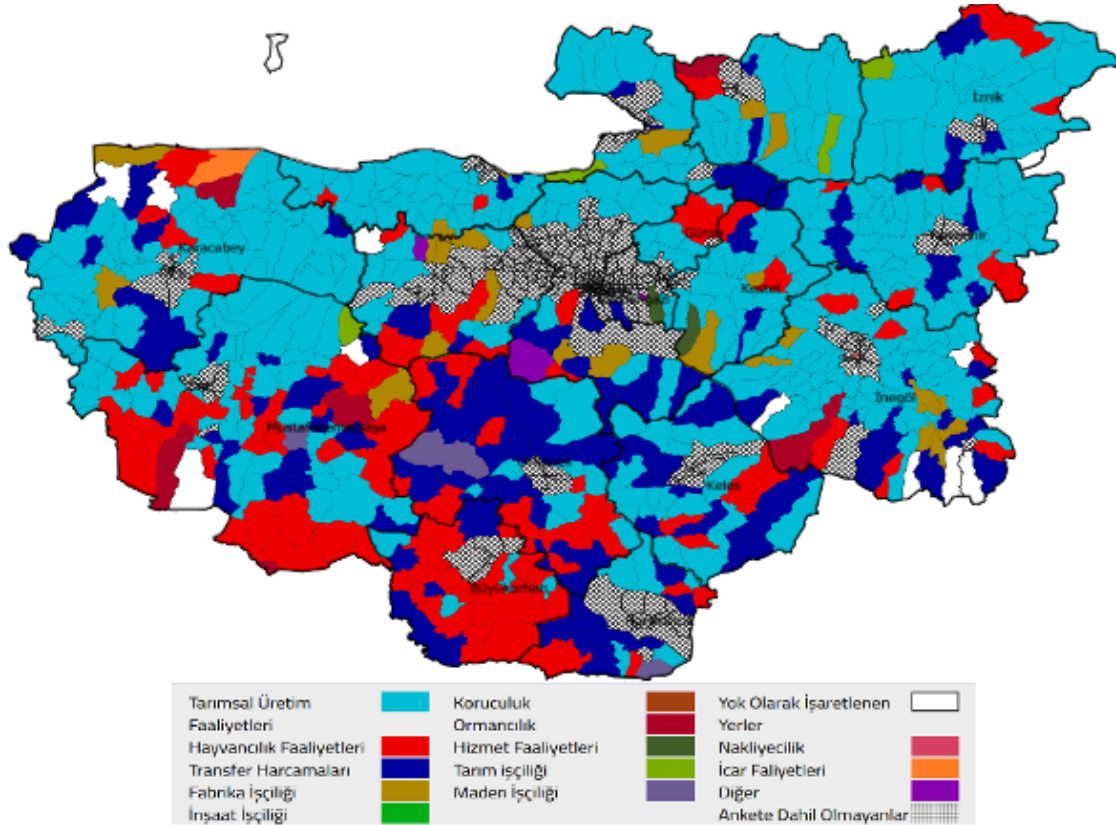
8.4. Kırsalda Ekonomik Yapı

Bu bölümde Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde kırsal mahallelerin ana geçim kaynakları incelenmiştir.

8.4.1. Bursa İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları

Bursa ili genelinde yer alan kırsal mahallelerde 2019 yılı saha araştırması sonuçlarına göre, temel geçim kaynakları arasında kuzey ve doğu ile güney ve batı ilçeleri arasında bir ayırım görülmektedir. İznik, Orhangazi, Yenişehir, İnegöl, Mudanya, Osmangazi, Nilüfer ve Karacabey ilçeleri ile Mustafakemalpaşa ve İnegöl'ün kuzeyindeki mahallelerde tarımsal üretim öne çıkarken; Büyükorhan'ın genelinde ve Mustafakemalpaşa'nın güney, doğu ve batısında hayvancılığın temel geçim kaynağı olduğu mahalleler çoğunluktadır. Keles ve Orhaneli'de ise kırsal mahallelerin büyük kısmında transfer harcamaları (emekli maaşı, sosyal yardımlar, vb.) yaşlı nüfusun yoğun olmasından dolayı temel geçim kaynağı olarak belirtilmiştir.

Şekil 114. Bursa İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları

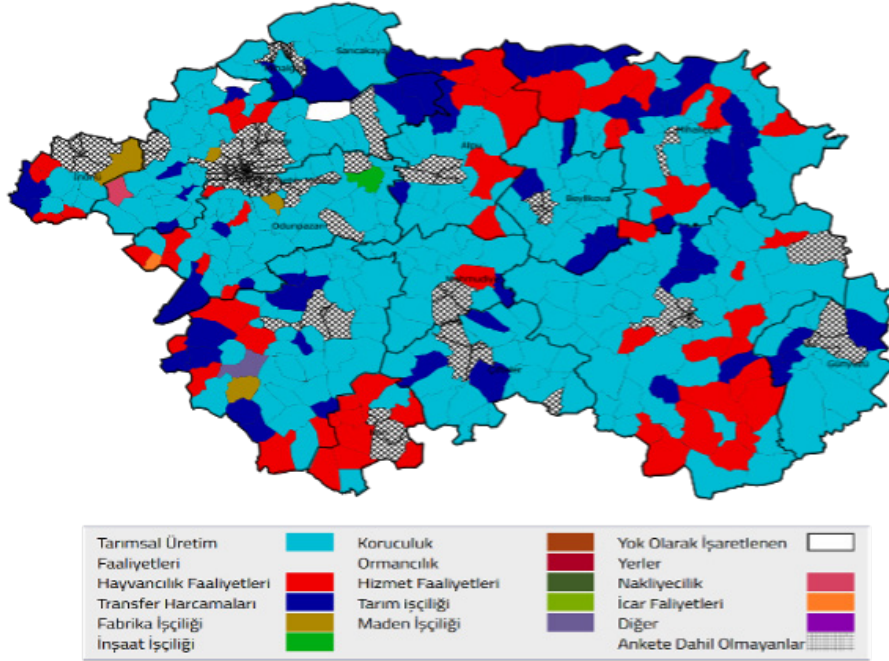

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.4.2. Eskişehir İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları

Eskişehir ili genelinde yer alan kırsal mahallelerde 2019 yılı saha araştırması sonuçlarına göre, temel geçim kaynakları arasında tarımsal üretim öne çıkmaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinin ana geçim kaynağı olduğu kırsal mahalleler Han ilçesinde, Sivrihisar'ın güneyinde, Alpu'nun kuzeydoğusunda ve Mihaliççık'ın batısında yoğunlaşmaktadır. Her ilçede dengeli biçimde dağılan, ana geçim kaynağı transfer harcamaları (emekli maaşı, sosyal yardım vb.) olan kırsal mahalleler bulunurken; İnönü, Odunpazarı ve Tepebaşı ilçelerinde birer kırsal mahallenin ana geçim kaynağı fabrika işçiliği olarak belirtilmiştir.

Şekil 115. Eskişehir İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları

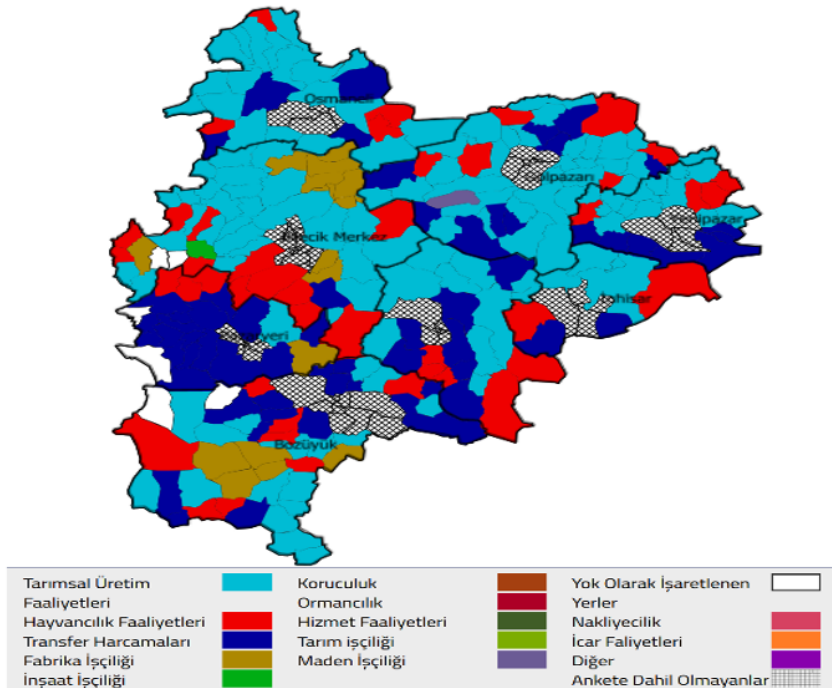

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.4.3. Bilecik İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları

Bilecik'in ilçe merkezleri dışında kalan köylerinde, temel geçim kaynağı tarımsal üretim olarak görülmektedir. Pazaryeri ilçesinde transfer harcamaları (emekli maaşları ve sosyal yardımlar gibi) ile geçim sağlayan köyler baskınken, Bilecik Merkez'in güneyinde ve Söğüt'ün doğusundaki köylerde yer yer hayvancılık faaliyetleri öne çıkmaktadır.

Şekil 116. Bilecik İli Kırsal Mahallelerde Ana Geçim Kaynakları

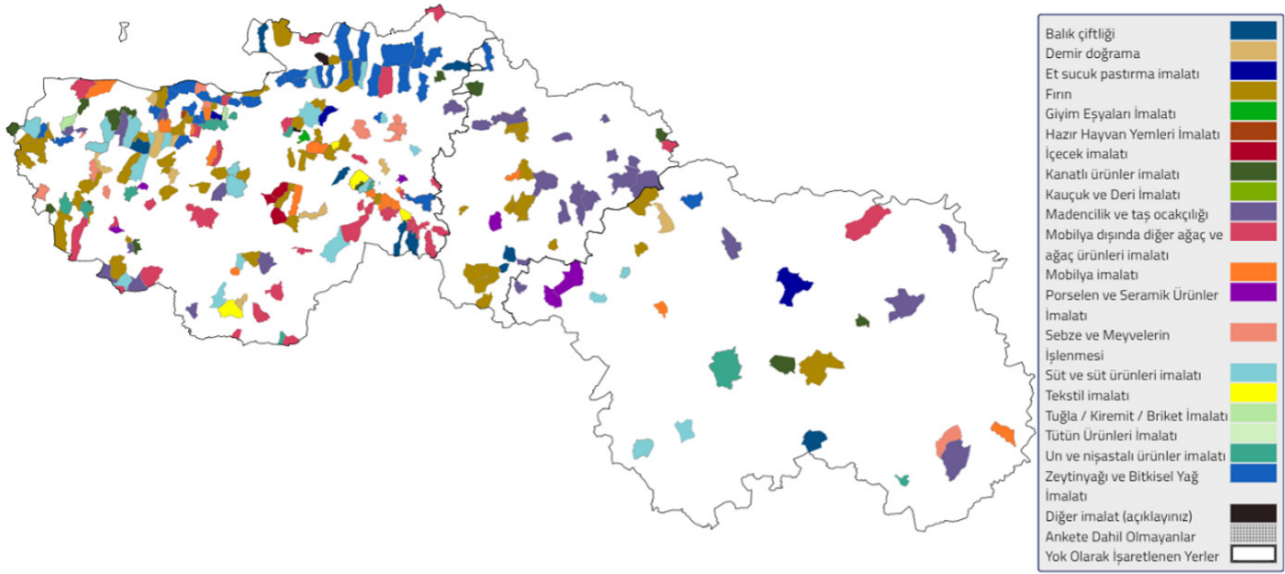

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.5. Kırsal Yerleşimlerde Sanayi Tesisleri

TR41 Bölgesi kırsal yerleşim yerlerinde sanayi tesisleri durumu incelendiğinde Bursa'daki yerleşimlerde daha fazla tesis bulunmaktadır. Bursa'da kırsal mahallelerde en fazla görülen sanayi tesisleri; fırın, süt ve süt ürünleri imalatı, zeytinyağı ve bitkisel yağ imalatı, mobilya dışında diğer ağaç ve ağaç ürünleri imalatı, tekstil ürünleri imalatı tesisleridir. Eskişehir kırsal mahallelerinde çok fazla sanayi tesisi bulunmamasıyla birlikte; et, sucuk ve pastırma imalatı, porselen ve seramik, madencilik ve taş ocaklığı, sebze ve meyvelerin işlenmesi tesislerine rastlanmaktadır. Bilecik'te ise kırsal mahallelerde, fırın ile madencilik ve taş ocaklığı tesisleri ağırlıktadır.

Şekil 117. TR41 Bölgesi Kırsal Yerleşim Yerlerindeki Sanayi Tesisleri

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

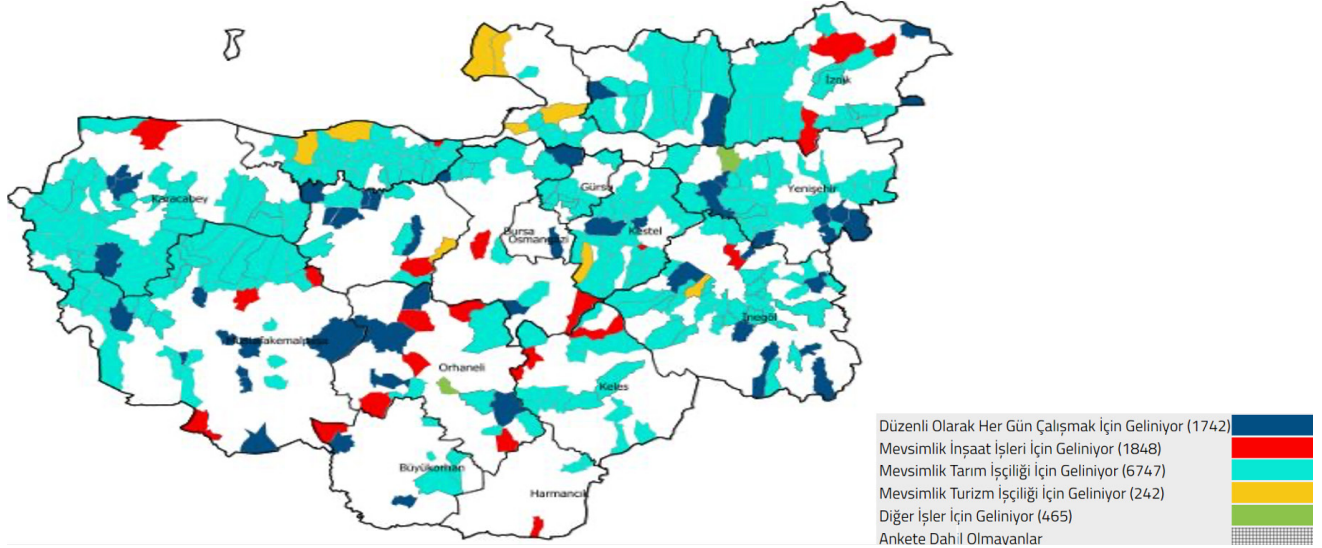
8.6. Kırsal Yerleşimlerde İşgücü Hareketliliği

Bu bölümde Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerinde kırsal yerleşimlerde işgücü hareketliliği incelenmiştir.

8.6.1. Bursa İli Kırsal Yerleşimlerde İşgücü Hareketliliği

Bursa ilinde kırsal yerleşimlere geliş sebeplerinin başında mevsimlik tarım işçiliği gelmekte, bunu sırasıyla mevsimlik inşaat işçiliği, günlük düzenli iş için gelinmesi ve mevsimlik turizm işçiliği izlemektedir. Tarımsal faaliyetlerin yüksek olduğu birçok ilçede mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olduğu, sıralamada en altta yer alan mevsimlik turizm işçilerinin ise turizm faaliyetlerinin yüksek olduğu birkaç ilçede yer aldığı görülmektedir.

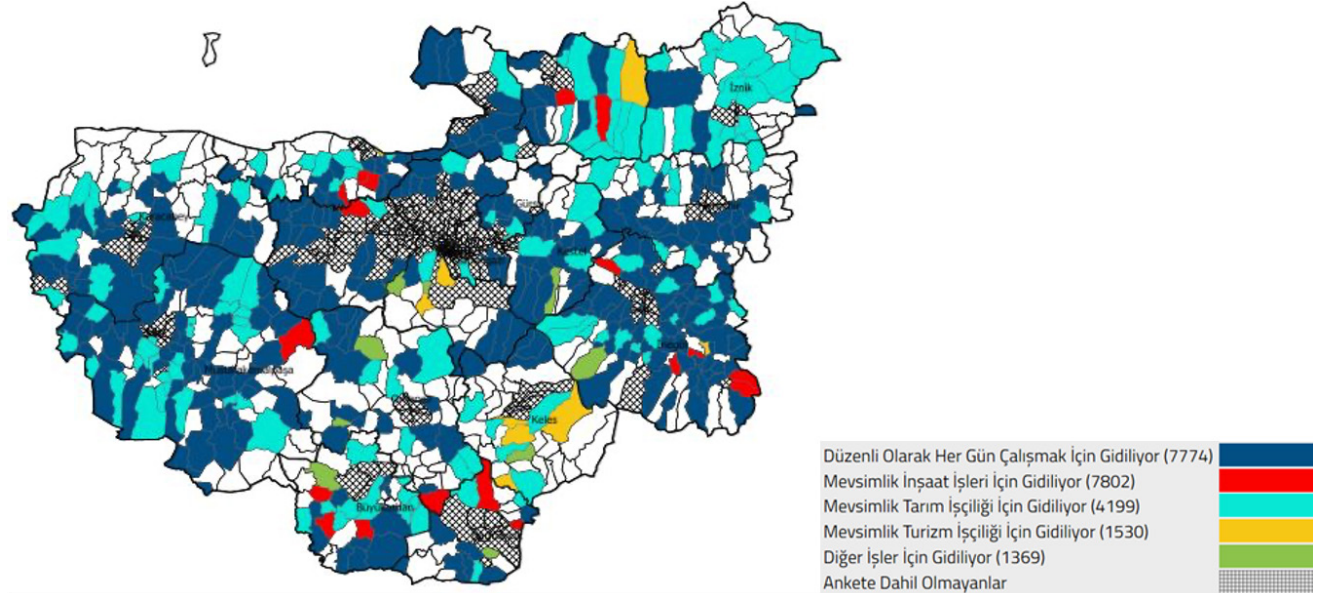
Şekil 118. Bursa İli Kırsal Yerleşimlere Geliş Sebepleri

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Bursa ilinde kırsal yerleşimlerden gidiş sebeplerinin başında mevsimlik inşaat işçiliği ve günlük düzenli iş için gidilmesi gelmekte, bunu mevsimlik tarım işçiliği ve mevsimlik turizm işçiliği izlemektedir. Kentlerde inşaat faaliyetlerinin kırsal alanlara göre yüksek olması sebebiyle düzenli iş için gidilmesi ile beraber en çok gidiş sebebinin mevsimlik inşaat işçiliği olduğu görülmektedir. Mevsimlik tarım ve turizm işçiliği için ilçelerin kendi içinde ihtiyaçlarını karşılaması sebebiyle bu kategorideki oranların daha düşük olduğu görülmektedir.

Şekil 119. Bursa İli Kırsal Yerleşimlerden Gidiş Sebepleri

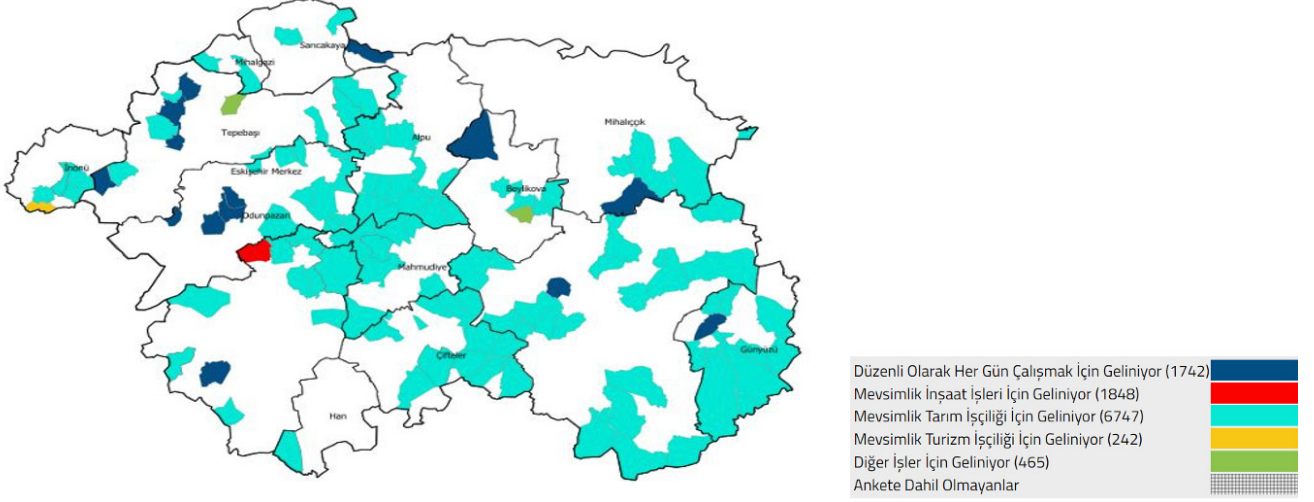

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.6.2. Eskişehir İli Kırsal Yerleşimlerde İşgücü Hareketliliği

Eskişehir ilinde kırsal yerleşimlere geliş sebeplerinin başında mevsimlik tarım işçiliği gelmekte, bunu mevsimlik inşaat işçiliği ve günlük düzenli iş için gelmesi izlemektedir.

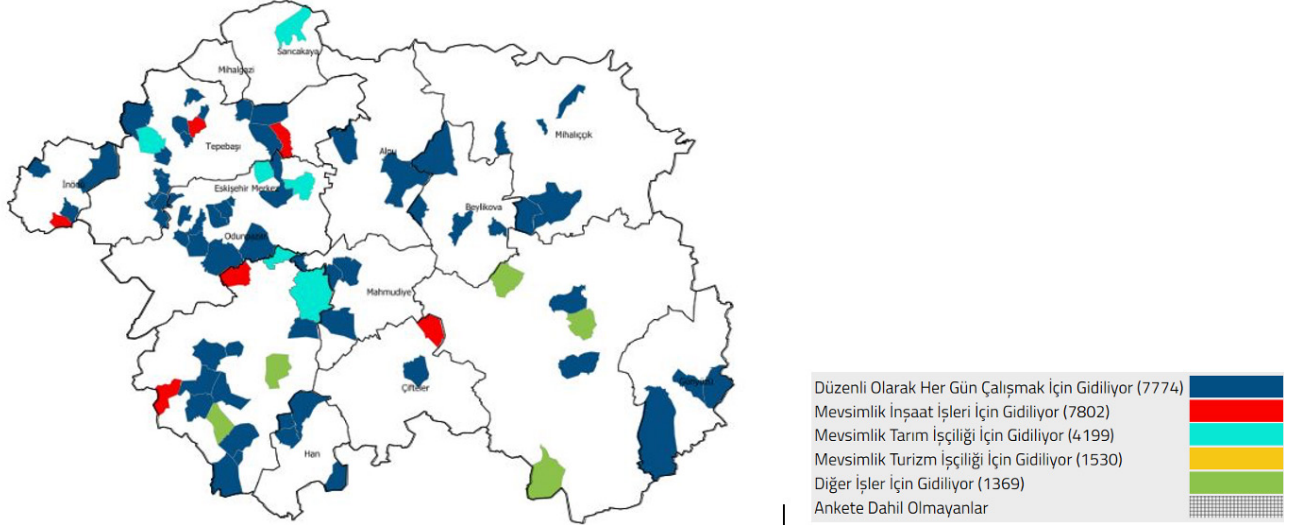
Şekil 120. Eskişehir İli Kırsal Yerleşimlere Geliş Sebepleri

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Eskişehir ilinde kırsal yerleşimlerden gidiş sebeplerinin başında mevsimlik inşaat işçiliği gelmekte, bunu sırasıyla günlük düzenli iş için gidilmesi ve mevsimlik tarım işçiliği izlemektedir.

Şekil 121. Eskişehir İli Kırsal Yerleşimlerden Gidiş Sebepleri

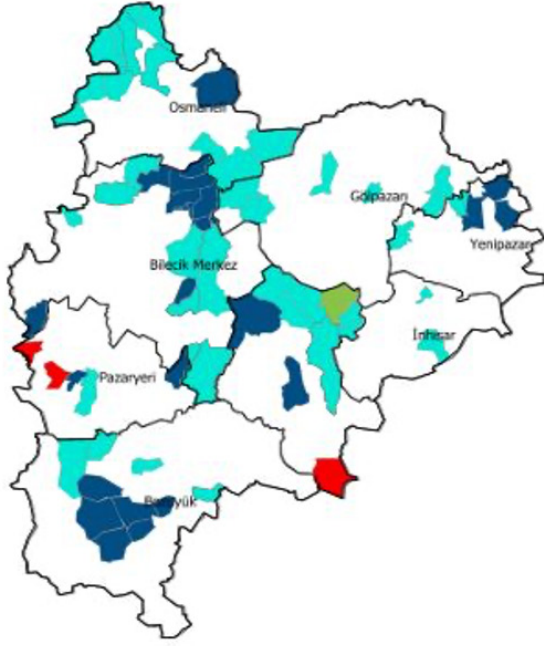
Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Eskişehir ilinde kırsal yerleşimlerden gidiş sebeplerinin başında mevsimlik inşaat işçiliği gelmekte, bunu sırasıyla günlük düzenli iş için gidilmesi ve mevsimlik tarım işçiliği izlemektedir.

8.6.3. Bilecik İli Kırsal Yerleşimlerde İşgücü Hareketliliği

Bilecik ilinde kırsal yerleşimlere geliş sebeplerinin başında mevsimlik tarım işçiliği gelmekte, bunu mevsimlik inşaat işçiliği ve günlük düzenli iş için gelinmesi izlemektedir.

Şekil 122. Bilecik İli Kırsal Yerleşimlere Geliş Sebepleri

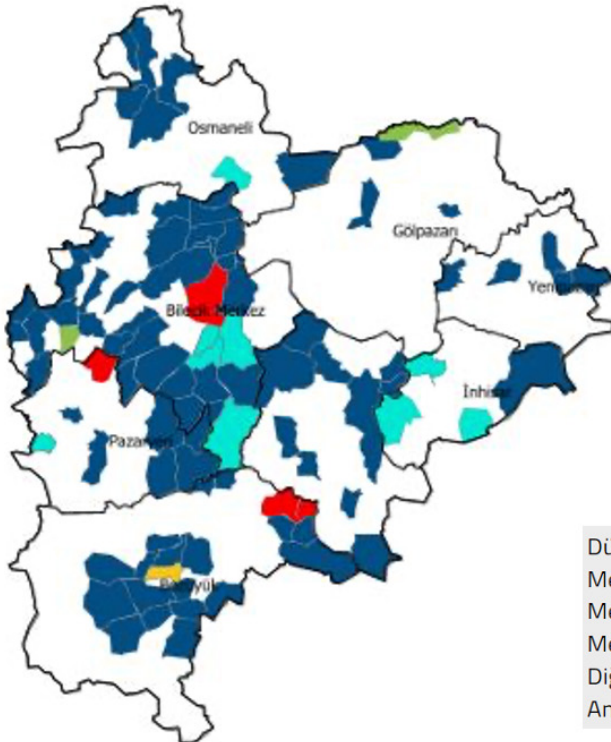

Düzenli Olarak Her Gün Çalışmak İçin Geliniyor (1742)	Dark Blue
Mevsimlik İnşaat İşleri İçin Geliniyor (1848)	Red
Mevsimlik Tarım İşçiliği İçin Geliniyor (6747)	Cyan
Mevsimlik Turizm İşçiliği İçin Geliniyor (242)	Yellow
Diğer İşler İçin Geliniyor (465)	Green
Ankete Dahil Olmayanlar	Grey grid

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Bilecik ilinde kırsal yerleşimlerden gidiş sebeplerinin başında mevsimlik inşaat işçiliği gelmekte, bunu sırasıyla günlük düzenli iş için gidilmesi ve mevsimlik tarım işçiliği izlemektedir.

Şekil 123. Bilecik İli Kırsal Yerleşimlerden Gidiş Sebepleri

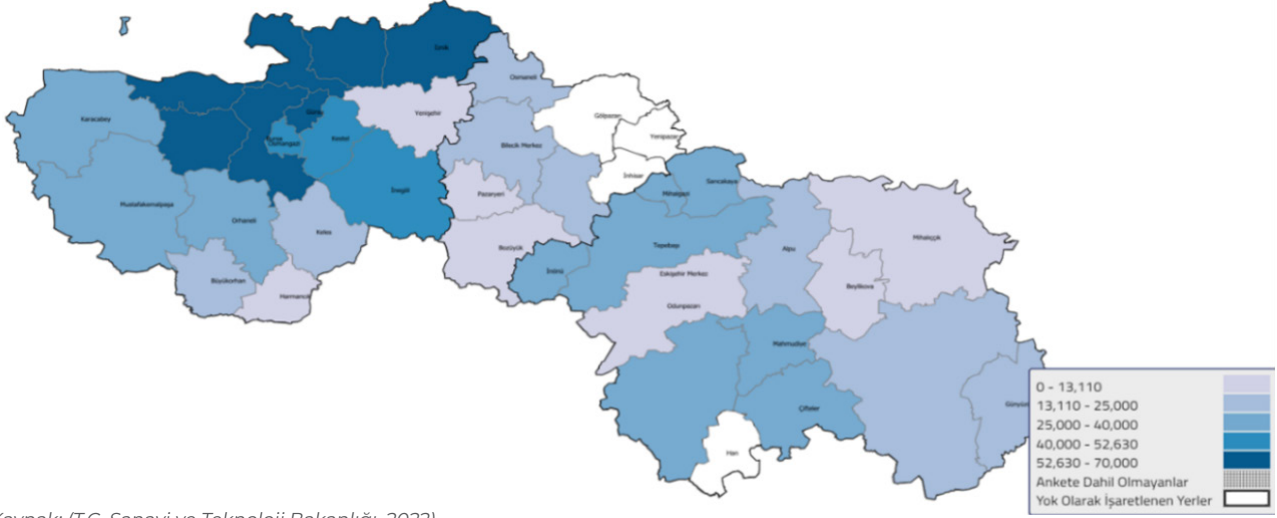
Düzenli Olarak Her Gün Çalışmak İçin Gidiliyor (7774)	Dark Blue
Mevsimlik İnşaat İşleri İçin Gidiliyor (7802)	Red
Mevsimlik Tarım İşçiliği İçin Gidiliyor (4199)	Cyan
Mevsimlik Turizm İşçiliği İçin Gidiliyor (1530)	Yellow
Diğer İşler İçin Gidiliyor (1369)	Green
Ankete Dahil Olmayanlar	Grey grid

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

8.7. Kırsal Yerleşimlerde Eğitim Hizmetleri

TR41 Bölgesi illeri kırsal mahallelerdeki ilkokul, ortaokul ve lise mevcut durumları bu bölümde incelenmiştir. Bilecik ilçelerinden İnhisar, Gölpazarı ve Yenipazar kırsal mahallelerinde okul bulunmamaktadır. Eskişehir’de ise Han ilçesi kırsal mahallelerinde okul yoktur. Bursa ilinde ilkokul, ortaokul ve lise sayısının en düşük olduğu ilçeler Harmancık ve Yenişehir’dir.

Şekil 124. TR41 Bölgesi İlçeleri Kırsal Mahalleleri Okul Durumu (İlkokul, Ortaokul, Lise)

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Bursa’da 17 ilçede bulunan toplam 703 kırsal mahallenin 172’sinde yani kırsal yerleşimlerin %24,4’ünde ilkokul, ortaokul ya da lise bulunmaktadır.

Tablo 267. Bursa İlçeleri Kırsal Yerleşimlerdeki Okul Durumu, 2019

İlçeler	Meslek lisesi	İlkokul	Ortaokul	Lise
Büyükorhan	1	5	1	0
Gemlik	1	5	5	1
Gürsu	0	4	2	1
Harmancık	0	1	0	0
İnegöl	2	26	20	2
İznik	0	13	9	0
Karacabey	1	13	9	1
Keles	0	5	3	0
Kestel	0	9	5	0
Mudanya	2	12	11	1
Mustafakemalpaşa	0	19	16	1
Nilüfer	0	9	6	0

İlçeler	Meslek lisesi	İlkokul	Ortaokul	Lise
Orhaneli	0	13	4	0
Orhangazi	0	10	5	0
Osmangazi	0	9	6	1
Yenişehir	0	4	4	0
Yıldırım	0	1	1	0
Toplam	7	158	107	8

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Eskişehir'de 14 ilçede bulunan toplam 402 kırsal mahallenin 45'inde yani kırsal yerleşimlerin %11,19'ünde ilkokul, ortaokul veya lise bulunmaktadır.

Tablo 268. Eskişehir İlçeleri Kırsal Yerleşimlerdeki Okul Durumu, 2019

İlçeler	Meslek lisesi	İlkokul	Ortaokul	Lise
Alpu	0	3	3	0
Beylikova	0	1	1	0
Çifteler	0	4	2	0
Günyüzü	0	2	2	0
İnönü	0	2	2	0
Mahmudiye	1	2	2	0
Mihalgazi	0	1	1	0
Mihalıççık	0	1	1	0
Odunpazarı	0	3	2	0
Sarıcakaya	0	3	0	0
Seyitgazi	4	7	5	3
Sivrihisar	0	5	5	0
Tepebaşı	2	8	3	2
Eskişehir	7	42	29	5

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

Bilecik'te 8 ilçede bulunan toplam 247 kırsal mahallenin 14'ünde yani kırsal yerleşimlerin %5,66'sında ilkokul ya da ortaokul bulunmakta iken Bilecik kırsal mahallelerinde meslek lisesi ya da lise bulunmamaktadır.

Tablo 269. Bilecik İlçeleri Kırsal Yerleşimlerdeki Okul Durumu, 2019

İlçeler	Meslek lisesi	İlkokul	Ortaokul	Lise
Bozüyük	0	2	2	0
Merkez	0	5	3	0
Osmaneli	0	4	1	0
Pazaryeri	0	1	1	0
Söğüt	0	2	2	0
Toplam	0	14	9	0

Kaynak: (T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2022)

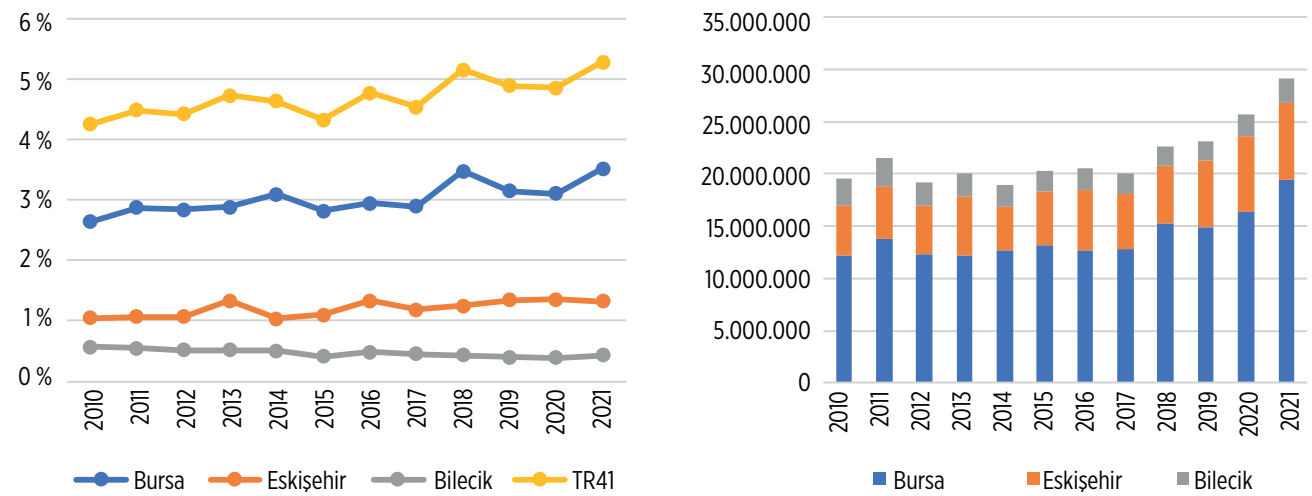
8.8. Tarımsal Üretim Değerleri

Bu bölümde TR41 Bölgesi'ndeki bitkisel üretim, canlı hayvan ve hayvansal ürün değerleri incelenmiştir.

8.8.1. Bitkisel Üretim Değeri

Bölgede öne çıkan bitkisel üretim faaliyetlerinin TL değer cinsinden yıllar içindeki durumu incelendiğinde pozitif bir seyir bulunmakta olup başta Bursa olmak üzere tüm iller için artış gözlenmektedir. 2021 yılı verileri yaklaşık Bursa için 19,5 milyar TL, Eskişehir için 7,3 milyar TL ve Bilecik için 2,4 milyar TL şeklinde gerçekleşmiştir. Özellikle 2017 yılından 2021 yılına kadarki süreçteki değişim; Bursa için %51,64, Eskişehir için %40,32 ve Bilecik için ise %19,35 ile artış şeklindedir.

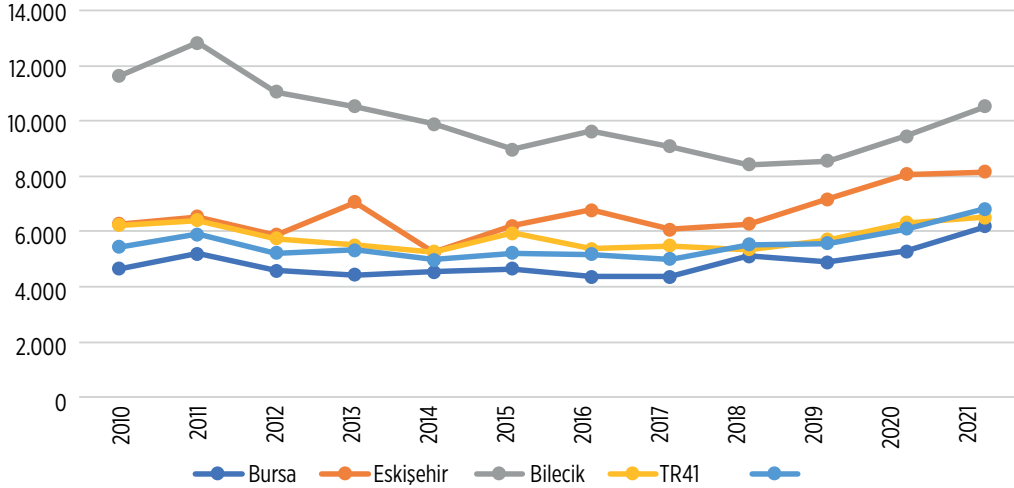
Şekil 125 : TR41 Bölgesi Bitkisel Üretimlerinin Türkiye İçindeki Payları (%)

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri Merkez Bankası Enflasyon Hesaplayıcısı ile "<https://herkesicin.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ekonomi/hie/icerik/enflasyon+hesaplayici>" 2010 Ağustos ve 2020 Ağustos değerleri 2022 Ağustos değerlerine çevrilerek yeniden derlenmiştir.

Bitkisel üretim değeri Bursa'da yüksek olsa da kişi başına bitkisel üretim değerine bakıldığında Bilecik 2021 yılında kişi başına 10.528 TL bitkisel üretim değeri ile TR41 Bölgesi içinde en yüksek değerlere sahiptir. Kişi başı bitkisel üretim değerleri Türkiye ortalaması ile karşılaştırıldığında Bilecik 2010 yılından beri daha yüksek değer alırken, Eskişehir ise 2014 yılından sonra Türkiye ortalamasından daha yüksek değer almıştır. Bursa'da kişi başı bitkisel üretim değeri genellikle ülke ortalaması altında kalmıştır.

Şekil 126 : TR41 Bölgesi Kişi Başı Bitkisel Üretim Değerleri Yıllara Göre Değişimi, 2010-2021

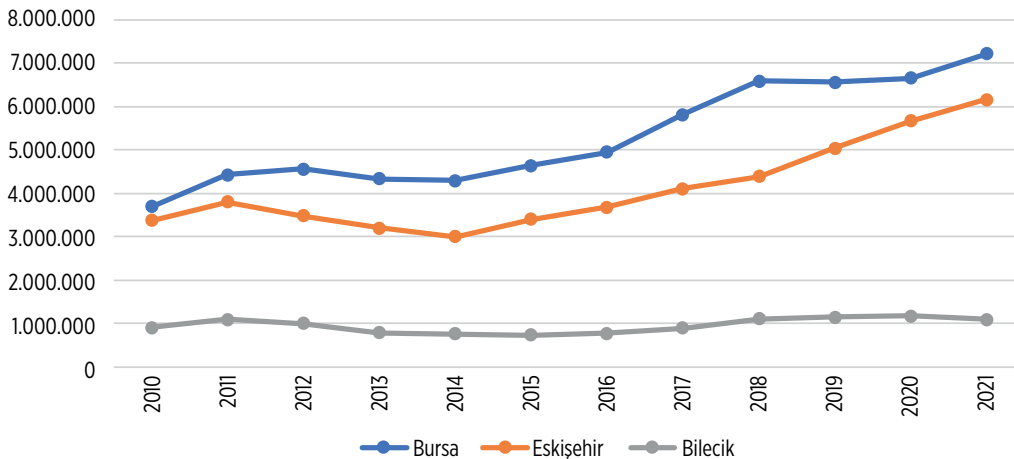
Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri Merkez Bankası Enflasyon Hesaplayıcısı ile "<https://herkesicin.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ekonomi/hie/icerik/enflasyon+hesaplayici>" 2010 Ağustos ve 2020 Ağustos değerleri 2022 Ağustos değerlerine çevrilerek yeniden derlenmiştir

8.8.2. Canlı Hayvanlar Değeri

TÜİK verilerine göre canlı hayvan değeri Türkiye ortalaması 2021 yılında 2020 yılına göre yıllık %2,51 artış ile 430,1 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. TR41 Bölgesi'nde ise 2021 yılında 2020 yılına göre %7,25'lik bir artışla 13,5 milyar TL 'den 14,5 milyar TL'ye yükselmiştir.

TR41 Bölgesi incelendiğinde ise canlı hayvan değerlerinde 2021 yılında Bursa'da %8,49, Eskişehir'de %8,74 artış gerçekleşmiş ve Bilecik'te ise %6,95 azalış gerçekleşmiştir.

Şekil 127 : TR41 Bölgesi Canlı Hayvanlar Değeri (1000 TL) Değişimi, 2010-2021

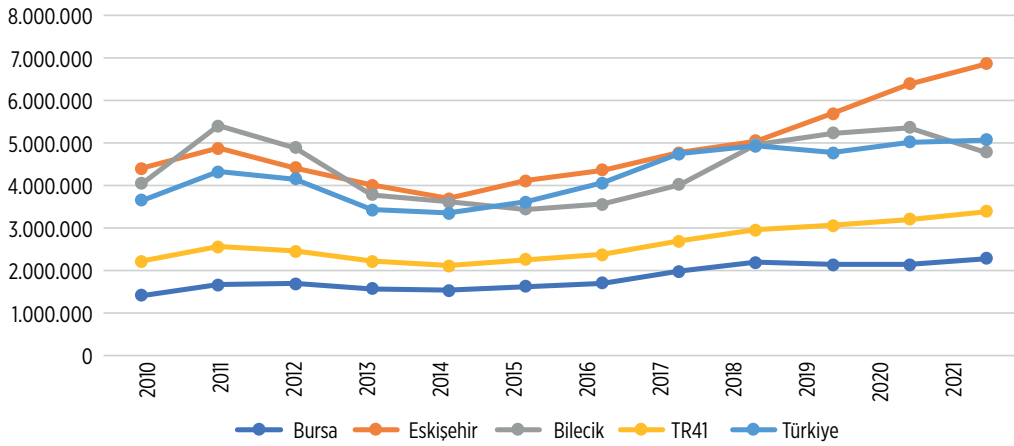

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri Merkez Bankası Enflasyon Hesaplayıcısı kullanılarak günümüz değerine çevrilmiştir.

TR41 Bölgesi incelendiğinde, kişi başı canlı hayvanlar değeri 2021 yılında en fazla Eskişehir'dedir. 2021 yılında kişi başı hayvansal ürünler değerinde artış oranı Türkiye'de 2020 yılına göre 2021 yılında %20,72 iken TR41'de ise %25,92'dir.

TR41 Bölgesi'ndeki kişi başı canlı hayvanlar değeri yıllara göre incelendiğinde Eskişehir'de ve Bilecik'te 2018 yılından sonra Türkiye ortalaması üzerinde gerçekleşmiş, Bilecik'te 2020 yılına kadar devam etmiş 2021 yılında Türkiye ortalaması altında kalmıştır. Bursa'da ise kişi başı canlı hayvanlar değeri 2010-2021 yılları arasında Türkiye ortalamasından düşük kalmıştır.

Şekil 128 : TR41 Bölgesi Kişi Başı Canlı Hayvanlar Değeri Yıllara Göre Değişimi, 2014-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri Merkez Bankası Enflasyon Hesaplayıcısı kullanılarak günümüz değerine çevrilmiştir.

8.8.3. Hayvansal Ürünler Değeri

TÜİK verilerine göre, hayvansal ürünler değeri Türkiye ortalaması 2020 yılında 2019 yılına göre yıllık %3,45 artış ile 233,3 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. TR41 Bölgesi'nde ise 2020 yılında 2019 yılına göre %8,77'lik bir artışla 2,8 milyar TL 'den 3 milyar TL'ye yükselmiştir.

Tablo 270. Hayvansal Ürünler Değeri (milyon TL), 2010-2020

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Bursa	4.276	1.164	1.365	1.257	2.220	1.369	1.197	1.224	1.510	1.560	1.648
Eskişehir	1.867	790	868	974	1.121	1.146	1.040	848	968	1.015	1.152
Bilecik	917	228	214	193	247	225	204	230	200	199	216
TR41	7.060	2.182	2.447	2.424	3.588	2.740	2.441	2.303	2.679	2.774	3.017
Türkiye	218.909	229.172	243.847	184.927	184.991	216.821	224.092	227.743	218.652	225.590	233.377

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri Merkez Bankası Enflasyon Hesaplayıcısı kullanılarak günümüz değerine çevrilmiştir.

TR41 Bölgesi illerine bakıldığında kişi başı hayvansal ürünler değeri 2020 yılında en fazla Eskişehir'dedir. 2020 yılında kişi başı hayvansal ürünler değerinde Türkiye'de 2019 yılına göre 2020 yılında artış oranı %2,95, TR41'de ise %7,97'dir.

Tablo 271. Kişi Başı Hayvansal Ürünler Değeri (TL), 2010-2020

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Bursa	1.642	436	509	457	797	483	411	417	506	509	531
Eski-şehir	2.440	1.012	1.098	1.216	1.381	1.387	1.233	987	1.111	1.143	1.296
Bilecik	4.071	1.120	1.048	923	1.177	1.059	934	1.039	895	906	989
TR41	1.964	598	662	644	943	705	616	573	655	665	718
Türkiye	2.968	3.068	3.223	2.413	2.383	2.754	2.808	2.817	2.666	2.712	2.792

Kaynak: (TÜİK, 2022) verileri Merkez Bankası Enflasyon Hesaplayıcısı kullanılarak günümüz değerine çevrilmiştir.

8.9. Arazi Kullanımı

Bu bölümde TR41 Bölgesi'ndeki bitkisel üretim, canlı hayvan ve hayvansal ürün değerleri incelenmiştir.

8.9.1. TR41 Bölgesi'nde Arazi Kullanımı

Bölgede öne çıkan bitkisel üretim faaliyetlerinin TL değer cinsinden yıllar içindeki durumu incelendiğinde pozitif bir seyir bulunmakta olup başta Bursa olmak üzere tüm iller için artış gözlenmektedir. 2021 yılı verileri yaklaşık Bursa için 19,5 milyar TL, Eskişehir için 7,3 milyar TL ve Bilecik için 2,4 milyar TL şeklinde gerçekleşmiştir. Özellikle 2017 yılından 2021 yılına kadarki süreçteki değişim; Bursa için %51,64, Eskişehir için %40,32 ve Bilecik için ise %19,35 ile artış şeklindedir.

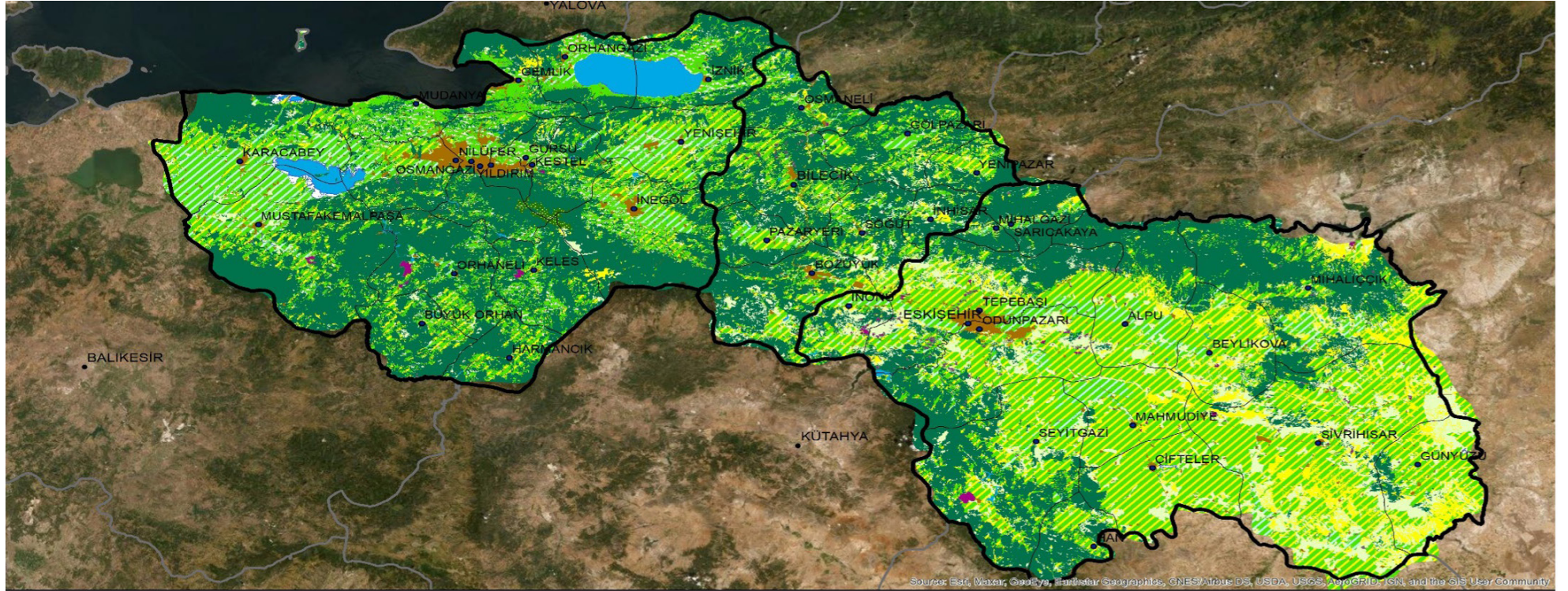
Tablo 272. TR41 Bölgesi Arazi Kullanımı Dağılımı

Arazi Kullanım Türü	Oran	Alan (ha)
Orman (Milli Parklar Dahil)	40,74%	1.183.202
Kuru Mutlak Tarım Alanı	15,00%	435.619
Kuru Marjinal Tarım Alanı	13,75%	399.477
Çayır ve Meralar	9,31%	270.443
Sulu Mutlak Tarım Alanı	6,51%	189.084
Dikili Tarım Alanı	4,11%	119.445
Seyrek Bitki Alanları - Bozkırlar	3,92%	113.826
Göller, Akarsular, Barajlar ve Sulak Alanlar	1,93%	56.092
Kırsal Yerleşim Alanları	1,04%	30.152
Kentsel Yerleşim Alanı	0,83%	24.026
Zeytin	0,79%	22.927
Sulu Marjinal Tarım Alanı	0,70%	20.356

Arazi Kullanım Türü	Oran	Alan (ha)
Sanayi Alanları	0,67%	19.496
Maden Alanları	0,40%	11.739
Yollar, Limanlar ve Havalimanları	0,21%	6.238
Kumsal, Kayalık ve Tuzlalar	0,07%	2.125
Boşaltım Alanları	0,0003%	9

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 129. Arazi Kullanımı Haritası

GÖSTERİM

İl Sınırları	Çayır ve Mera	Kuru Tarım Alanı	Sulu Tarım Alanı
İlçe Sınırları	Kayalık	Maden Alanları	Tuzla
Akarsu, Göl ve Barajlar	Dikili Tarım Alanı	Milli Parklar	Yerleşim İçi Tarım Alanı
Bataklıklar-Sazlıklar	Orman (Fundalık ve Çalılıklar Dahil)	Kumsal	Zeytin
Boşaltım Alanı	Yapılaşmış Alanlar	Seyrek Bitki Alanlar-Bozkırlar	

1:1.250.000
0 12,5 25 50 75 100 Kilometre

Kaynak: T.C. Orman Bakanlığı (2022) verileri kullanarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır

8.9.2. Bursa İli Arazi Kullanımı

Bursa'nın yüzölçümünün %49,95'ini orman ve milli parklar, %35,76'sını tarım alanları, %2,34'ünü çayır ve meralar oluşturmaktadır. Kuru marjinal tarım alanları %12,51, sanayi alanları %1,02, kırsal yerleşimler %1,38, kentsel yerleşimler %1,44 orana sahiptir.

Tablo 273. Bursa İli Arazi Kullanımı Dağılımı

Arazi Kullanım Türü	Oran	Alan (ha)
Orman (Milli Parklar Dahil)	49,95%	539.206
Kuru Marjinal Tarım Alanı	12,51%	135.037
Sulu Mutlak Tarım Alanı	9,78%	105.622
Dikili Tarım Alanı	9,25%	99.839
Göller, Akarsular, Barajlar ve Sulak Alanlar	4,75%	51.285
Kuru Mutlak Tarım Alanı	3,31%	35.707
Çayır ve Meralar	2,34%	25.286
Zeytin	2,12%	22.891
Kentsel Yerleşim Alanı	1,44%	15.497
Kırsal Yerleşim Alanları	1,38%	14.892
Sanayi Alanları	1,02%	10.961
Sulu Marjinal Tarım Alanı	0,91%	9.826
Seyrek Bitki Alanları - Bozkırlar	0,65%	7.038
Yollar, Limanlar ve Havalimanları	0,26%	2.770
Maden Alanları	0,24%	2.601
Kumsal, Kayalık ve Tuzlalar	0,10%	1.058

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

8.9.3. Eskişehir İli Arazi Kullanımı

Eskişehir'in yüzölçümünün %28'ini orman ve milli parklar, %46,88'ini tarım alanları, %15,25'ini çayır ve meralar oluşturmaktadır. Kuru marjinal tarım alanları %12,97, sanayi alanları %0,42, kırsal yerleşimler %0,70, kentsel yerleşimler %0,49 orana sahiptir.

Tablo 274. Eskişehir İli Arazi Kullanımı Dağılımı

Arazi Kullanım Türü	Oran	Alan (ha)
Orman (Milli Parklar Dahil)	28,20%	395.508
Kuru Mutlak Tarım Alanı	27,66%	387.946

Arazi Kullanım Türü	Oran	Alan (ha)
Çayır ve Meralar	15,25%	213.919
Kuru Marjinal Tarım Alanı	12,97%	181.941
Seyrek Bitki Alanları- Bozkırlar	7,01%	98.309
Sulu Mutlak Tarım Alanı	5,22%	73.250
Sulu Marjinal Tarım Alanı	0,71%	9.930
Kırsal Yerleşim Alanları	0,70%	9.872
Maden Alanları	0,56%	7.833
Kentsel Yerleşim Alanı	0,49%	6.917
Sanayi Alanları	0,42%	5.951
Dikili Tarım Alanı	0,32%	4.557
Göller, Akarsular, Barajlar ve Sulak Alanlar	0,28%	3.859
Yollar, Limanlar ve Havalimanları	0,15%	2.145
Kumsal, Kayalık ve Tuzlalar	0,04%	610
Zeytin	0,00%	27

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı (2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

8.9.4. Bilecik İli Arazi Kullanımı

Bilecik'in yüzölçümünün %58,86'sını orman ve milli parklar, %28,49'unu tarım alanları, %7,40'ını çayır ve meralar oluşturmaktadır. Kuru marjinal tarım alanları %19,54, sanayi alanları %0,61, kırsal yerleşimler %1,28, kentsel yerleşimler %0,38 orana sahiptir.

Tablo 275. Bilecik İli Arazi Kullanımı Dağılımı

Arazi Kullanım Türü	Oran(%)	Alan (ha)
Orman (Milli Parklar Dahil)	58,86	248.488
Kuru Marjinal Tarım Alanı	19,54	82.499
Çayır ve Meralar	7,40	31.238
Dikili Tarım Alanı	3,56	15.049
Kuru Mutlak Tarım Alanı	2,83	11.966
Sulu Mutlak Tarım Alanı	2,42	10.212
Seyrek Bitki Alanları - Bozkırlar	2,01	8.479
Kırsal Yerleşim Alanları	1,28	5.388
Sanayi Alanları	0,61	2.584
Kentsel Yerleşim Alanı	0,38	1.612
Yollar, Limanlar ve Havalimanları	0,31	1.323

Arazi Kullanım Türü	Oran(%)	Alan (ha)
Maden Alanları	0,31	1.305
Göller, Akarsular, Barajlar ve Sulak Alanlar	0,22	948
Sulu Marjinal Tarım Alanı	0,14	600
Kumsal, Kayalık ve Tuzlalar	0,11	457
Zeytin	0	9

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı (2022) verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

8.10. Tarımsal Üretim

Bursa ilinin sebze ürünleri grubundaki en önemli ürünü domates özellikle de salçalık domatestir. Sebze ekili alanlarının %34,9'unda salçalık domates, %8,1'inde sofralık domates ekili bulunmaktadır. Aynı zamanda salçalık domates üretimi, Bursa'da sebze üretiminin %52,41'ini oluşturmaktadır. Sofralık ve salçalık toplam domates üretimi olarak bakıldığında ise, toplam domates üretimi Bursa sebze üretiminin %61,7'sine karşılık gelmektedir. **Bursa salçalık domates üretiminde Türkiye'de en fazla üretim yapan 1. ildir.** Taze fasulye ve bezelye üretiminde de Türkiye'de ilk sırada yer alırken karpuz üretiminde Türkiye'de 4., sofralık domates üretiminde 8. sıradadır.

Eskişehir ilinin sebze üretimine bakıldığında üretim miktarı bakımından kuru soğan, Eskişehir'in toplam sebze üretiminde %35'lik bir paya sahiptir. Sebze alanlarının ise %30,6'sında kabak(çerezlik) yetiştirilirken %28,8'inde kuru soğan yetiştirilmektedir. Eskişehir kuru soğan ve kabak(çerezlik) üretiminde Türkiye'de 5. sıradadır. **Eskişehir Türkiye'de roka üretiminde 1. iken marul (kivircik) üretiminde 4. sıradadır.**

2021'de Bilecik'te sebze ürünlerinde en fazla üretim sofralık domateste gerçekleşmiştir. Sebze üretim alanının %25'ini domates (sofralık ve salçalık) alırken %22,3'ünü karpuz almaktadır. Sebzelerde 84.437 ton karpuz üretimi ile, Türkiye'de en fazla üretim yapan 10. ildir. **Bilecik Türkiye'de marul üretiminde 5. iken taze barbunya üretiminde 6. sıradadır.**

Tablo 276. TR41 Bölgesi Seçilmiş Sebze Üretimi (ton), 2021

İller	Ürün	Üretim Miktarı	Türkiye Üretim Miktarı	Türkiye'de Payı (%)	Türkiye Sıralaması
Bursa	Domates (Salçalık)	1.146.986	4.514.736	25,41	1
	Fasulye, Taze	65.518	510.366	12,84	1
	Karpuz	194.456	3.468.717	5,61	4
	Bezelye, Taze	31.828	111.625	28,51	1
	Domates (Sofralık)	202.440	8.580.522	2,36	8
Eskişehir	Kabak (Çerezlik)	4.117	64.861	6,35	5
	Soğan (Kuru)	154.384	2.500.000	6,18	5
	Domates (Sofralık)	90.797	8.580.522	1,06	20
	Roka	19.635	27.350	71,79	1
	Marul (Kivircik)	23.172	234.048	9,9	4

İller	Ürün	Üretim Miktarı	Türkiye Üretim Miktarı	Türkiye'de Payı (%)	Türkiye Sıralaması
Bilecik	Karpuz	84.437	3.468.717	2,43	10
	Domates (Sofralık)	96.485	8.580.522	1,12	19
	Kavun	17.156	1.638.638	1,05	27
	Marul (Kıvırcık)	14.574	234.048	6,23	5
	Barbunya, Taze	4.781	76.245	6,27	6

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Bursa'da meyve üretiminde, üretim miktarı açısından en fazla armut üretilmektedir. Türkiye'de armut üretiminde Bursa açık farkla birinci olurken Bursa'yı 2021 yılında 60.089 ton armut üretimiyle Antalya ili izlemektedir. **Bursa ahududu, böğürtlen ve muşmula üretiminde de Türkiye'de 81 il arasında ilk sırada yer almaktadır.**

Meyveler, içecek ve baharat bitkileri alanı, toplam tarım alanı içinde %0,70'lik orana sahip olan **Eskişehir'de üretim miktarlarına göre en önemli meyve kiraz ve elmadır.** 2021 yılında elma ve kiraz toplam meyve üretiminde sırasıyla %30,65 ve %22,68 pay ile Eskişehir'deki meyve üretiminin yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Bilecik'te meyve üretiminde şeftali ve ayva üretimi önde gelmektedir. Şeftali üretiminde Türkiye'de 6.sırada yer alırken, şeftali üretimi toplam meyve üretiminin %50,17'sine sahiptir. Ayva üretimi %9 kiraz üretimi ise %12'lik paya sahiptir. **Bilecik'te ayrıca cennet hurması üretimi de önemli bir yere sahiptir.** 2021 yılında 1.348 ton üretim ile Türkiye'de 11. sırada yer almıştır.

Tablo 277. TR41 Bölgesi Seçilmiş Meyve Üretimi (ton), 2021

İller	Ürün	Üretim Miktarı	Türkiye Üretim Miktarı	Türkiye'de Payı (%)	Türkiye Sıralaması
Bursa	Armut	212.801	530.349	40,12	1
	Sofralık Zeytinler	146.477	555.833	26,35	2
	Şeftali	104.423	712.781	14,65	3
	Kiraz	52.971	689.834	7,68	2
	Çilek	48.136	669.195	7,19	5
Eskişehir	Diğer Elmalar	14.536	1.277.011	1,14	12
	Kiraz	10.755	689.834	1,56	15
	Elma (Golden)	6.429	1.091.226	0,59	19
	Nar	2.715	647.676	0,42	16
	Elma (Granny Smith)	2.399	184.709	1,3	15

İller	Ürün	Üretim Miktarı	Türkiye Üretim Miktarı	Türkiye'de Payı (%)	Türkiye Sıralaması
Bilecik	Şeftali	35.835	712.781	5,03	6
	Kiraz	8.597	689.834	1,25	18
	Ayva	6.440	192.012	3,35	5
	Sofralık Üzüm, Çekirdekli	5.613	1.434.010	0,39	39
	Sofralık Zeytinler	2.997	555.833	0,54	18

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tarla ürünleri açısından, Bursa ilinin en önemli ürünü silajlık mısır olup silajlık mısır üretimi toplam tarla ürünleri üretiminin yaklaşık %44'üne karşılık gelmektedir. Yonca üretimi ise tarla ürünleri üretiminin yaklaşık %13'ünü oluşturmaktadır. Bursa silajlık mısır üretiminde ve yulaf (yeşil ot) üretiminde Türkiye'de 5. sıradadır. **Hayvan yemleri arasında besin değeri yüksek olan üçgül otu toplam üretiminin %88,15'i (105 ton) Bursa'da üretilmektedir.**

Eskişehir ilinin tarla ürünleri grubunda en önemli ürünü şekerpancarıdır. Üretim miktarına göre şekerpancarının ardından yonca (yeşil ot), buğday ve mısır gelmektedir. 2021 yılında şekerpancarı üretimi toplam tarla ürünleri üretiminin %41,63'üne, yonca (yeşil ot) üretimi %13,15'ine, buğday üretimi %12,24'üne karşılık gelmektedir. Şeker pancarı tohumları da üreten Eskişehir, 2021 yılında 921 ton üretim ile Türkiye'de ilk sıradadır. Eskişehir'in tahıllarda Türkiye'de ilk sırada yer aldığı diğer ürünü ise çim tohumudur. Çim tohumu üretimi 2.566 ton ile Türkiye toplam üretiminde %81 paya sahiptir.

Bilecik ilinin ise en önemli ürünü buğday olup ardından ise silajlık mısır gelmektedir. Tahıllarda şerbetçi otu üretimi Türkiye'de sadece Bilecik'te üretilirken, Bilecik 2021 yılında 374 ton kaplıca üretimi ile Türkiye'de 3. sırada yer almıştır.

Tablo 278. TR41 Bölgesi Seçilmiş Tahıl ve Tarla Ürünleri Üretimi, 2021

İller	Ürün	Üretim Miktarı	Türkiye Üretim Miktarı	Türkiye'de Payı (%)	Türkiye Sıralaması
Bursa	Mısır (Silaj)	1.175.499	27.309.962	4,3	5
	Yonca (Yeşilot)	437.625	19.310.959	2,27	12
	Buğday, Durum Buğdayı Hariç	211.013	14.500.000	1,46	25
	Yulaf (Yeşilot)	176.527	3.752.850	4,7	5
	Mısır	143.702	6.750.000	2,13	13
Eskişehir	Şeker Pancarı	1.326.262	17.767.085	7,46	2
	Yonca (Yeşilot)	418.892	19.310.959	2,17	15
	Buğday, Durum Buğdayı Hariç	389.972	14.500.000	2,69	10
	Mısır	271.079	6.750.000	4,02	9
	Mısır (Silaj)	246.792	27.309.962	0,9	31

İller	Ürün	Üretim Miktarı	Türkiye Üretim Miktarı	Türkiye'de Payı (%)	Türkiye Sıralaması
Bilecik	Buğday, Durum Buğdayı Hariç	75.966	14.500.000	0,52	49
	Yonca (Yeşilot)	40.792	19.310.959	0,21	54
	Mısır (Slaj)	30.617	27.309.962	0,11	62
	Arpa (Diğer)	16.851	5.500.000	0,31	55
	Yulaf (Yeşilot)	16.713	3.752.850	0,45	35

Kaynak: (TÜİK, 2022)

8.10.1. Örtü Altı Üretim

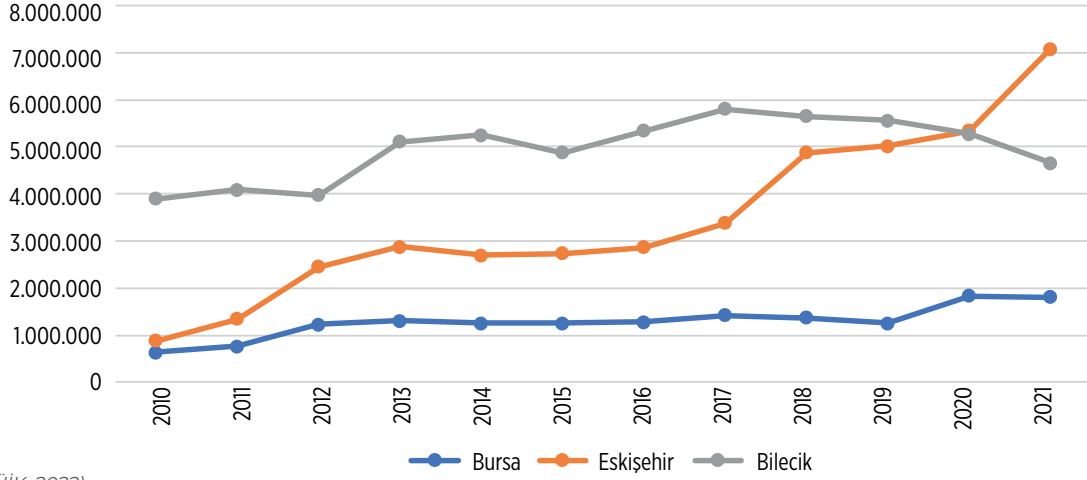
2021 yılı itibari ile örtü altı üretim miktarı bakımından bölgede öne çıkan il Eskişehir'dir. 2021 yılında Bilecik'te 46.606 ton, Bursa'da 18.122 ton ve Eskişehir'de 70.741 ton örtü altı üretimi gerçekleşmiştir. Örtü altı üretimin yoğunlaştığı bölgeler; Bilecik için Söğüt-Çaltı ve İnhisar hattı, Eskişehir için ise Mihalgazi ile Sarıcakaya alanlarıdır.

Tablo 279. Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretim Miktarları (1000 ton), 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	6	8	12	13	13	13	13	14	14	12	18	18
Eskişehir	9	13	25	29	27	27	29	34	49	50	53	71
Bilecik	39	41	40	51	53	49	53	58	56	56	53	47
TR41	54	62	77	93	92	89	95	106	119	118	124	135
Türkiye	5.750	6.139	6.171	6.274	6.482	6.715	6.743	7.384	7.536	7.815	7.772	8.751

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Örtü altı sebze ve meyve üretim miktarı bakımından yıllara göre değişimleri incelendiğinde Bilecik'te 2017 yılından itibaren azalış gerçekleşirken Eskişehir'de ise artış gerçekleşmiştir. Bursa'da üretim miktarı 2019 yılından sonra artmaya başlamıştır.

Şekil 130 : TR41 Bölgesi Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretim Miktarı Yıllara Göre Değişimi, 2014-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Örtü altı sera çeşitleri açısından Bursa'da en fazla yüksek tünel sera alanı bulunmakta olup Bursa ili toplamda 1.355,7 dekarlık örtü altı tarım alanı ile Türkiye'de 25.sıradadır. Eskişehir ve Bilecik'te ise sera çeşitleri açısından en fazla plastik sera alanı bulunmaktadır. Toplam 4.666,5 dekar sera alanı ile Eskişehir Türkiye'de 12.sırada, Bilecik ise toplam 8.679 dekar sera alanı ile Türkiye'de 9.sıradadır.

Tablo 280. Örtü Altı Türüne Göre TR41 Bölgesi Örtü Alanları (Dekar), 2021

	Bursa	Türkiye Sıralaması	Eskişehir	Türkiye Sıralaması	Bilecik	Türkiye Sıralaması
Alçak Tünel	2,7	30	-	-	4	27
Cam Sera	-	-	2,3	27	-	-
Plastik Sera	400,4	28	4.210,9	9	8.637	6
Yüksek Tünel	952,6	13	453,3	19	38	41
Toplam Sera Alanı	1355,7	25	4.666,5	12	8.679	9

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Bursa ilinde örtü altı meyve sebze üretiminde miktar bakımından hıyar, marul (kivircik) ve domates öne çıkmaktadır. Semizotu üretiminde Bursa Türkiye'de 3. sıradadır. Eskişehir örtü altı tarımda roka, taze soğan, tere ve taze sarımsak üretiminde Türkiye'de ilk sırada yer almakta Bilecik ise kivircik marul üretiminde öne çıkmaktadır.

Tablo 281. TR41 Bölgesi Örtü Altı Meyve Sebze Üretim Miktarları, 2021

Ürün	Bursa		Eskişehir		Bilecik	
	Değer (Ton)	Ülke Sıralaması	Değer (Ton)	Ülke Sıralaması	Değer (Ton)	Ülke Sıralaması
Hıyar	12.312	12	12.210	13	16.604	9
Domates	2.111	36	17.809	13	16.219	14
Marul (Kivircik)	3.138	8	6.630	5	13.377	2

Ürün	Bursa		Eskişehir		Bilecik	
	Değer (Ton)	Ülke Sıralaması	Değer (Ton)	Ülke Sıralaması	Değer (Ton)	Ülke Sıralaması
Soğan (Taze)	0	0	4.115	1	360	6
Biber (Salçalık,Kapya)	0	0	1.080	4	40	8
Biber (Sivri)	140	23	2.029	7	6	47
Semizotu	300	3	1.763	2	0	0
Fasulye (Taze)	43	22	195	13	0	0
Marul (Göbekli)	35	28	875	6	0	0
Maydonoz	21	14	2.050	2	0	0
Roka	12	12	18.084	1	0	0
Patlıcan	5	32	4	34	0	0
Ispanak	3	26	150	6	0	0
Dereotu	2	8	95	2	0	0
Tere	0	0	2.285	1	0	0
Sarımsak (Taze)	0	0	24	1	0	0
Pırasa	0	0	75	2	0	0
Marul (Aysberg)	0	0	315	5	0	0
Biber (Dolmalık)	0	0	953	6	0	0
Çilek	0	0	20	21	0	0

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Örtü altı süs bitkileri üretiminde ise TR41 Bölgesi içinde Bursa ili öne çıkmaktadır. Bilecik'te örtü altı süs bitkileri üretimi yapılmamaktadır. Bursa ili 2021 yılında sümbül üretiminde Türkiye'de 1. sırada yer alırken şebboy üretiminde 3. sırada yer almaktadır.

Tablo 282. TR41 Bölgesi Örtü Altı Süs Bitkileri Üretim Miktarları, 2021

Tarımsal Veri Adı	Bursa		Eskişehir	
	Değer (Adet)	Ülke Sıralaması	Değer (Adet)	Ülke Sıralaması
Dış Mekan Süs Bitkileri	52.200	17	2.549.789	11
İç Mekan Süs Bitkileri	-	-	10.500	18
Şebboy	1.200.000	3	-	-
Lisianthus	400.000	5	-	-
Gül (Kesme)	381.000	8	-	-
Sümbül	300.000	1	-	-

Kaynak: (TÜİK, 2022)

8.10.2. Organik Tarım

Organik üretim bakımından da bölgede faaliyetler yürütülmekte olup son on yıllık süreçte özellikle miktarda artış gözlemlenmektedir. Organik tarım üretiminde rol alan çiftçi sayısında zaman zaman dalgalı ancak genel olarak değişmeyen bir seyir vardır. Bu alan bölgede gelişime açık görünmektedir. Bölge illerinde çiftçi sayısında Bursa ve Bilecik öne çıkarken, üretim alanında (hektar) Eskişehir ve ardından Bursa ön plandadır. Üretim miktarında (ton) ise 2019 yılında ciddi bir ivme kat ederek Eskişehir öne çıkmıştır.

Tablo 283. Organik Tarım Yapan Çiftçi Sayıları, 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	254	219	177	179	190	157	170	227	210	205	162	177
Eskişehir	15	15	17	13	14	16	15	15	17	12	15	22
Bilecik	40	70	69	99	100	92	99	92	85	93	86	117
TR41	309	304	263	291	304	265	284	334	312	310	263	316
Türkiye	42.097	42.460	54.635	60.797	71.472	69.967	67.878	75.067	79.563	74.545	52.590	48.244

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Organik tarım alanları **Türkiye’de 2010 yılına göre 2021 yılında %31 azalırken TR41 Bölgesi’nde %152 artmıştır.** 2010 yılına kıyasla 2021 yılında TR41 Bölgesi illeri incelendiğinde, Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerindeki organik tarım alanları sırasıyla %112, %275 ve %104 oranlarında artış kaydetmiştir.

Tablo 284. Organik Tarım Üretim Alanları (Dekar), 2010-2021

	Bursa	Eskişehir	Bilecik	TR41	Türkiye
2010	751	267	57	1.074	510.033
2011	1.817	280	115	2.212	614.618
2012	2.710	267	121	3.098	702.909
2013	41.867	168	145	42.181	769.014
2014	1.271	102	155	1.528	842.216
2015	583	489	139	1.212	515.268
2016	545	422	135	1.102	523.777
2017	624	766	122	1.512	543.033
2018	743	959	105	1.807	626.885
2019	587	909	128	1.624	545.870
2020	488	1.031	116	1.635	382.665
2021	1.592	1.001	116	2.709	351.919

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Türkiye’de organik tarım üretim miktarı 2021 yılında **2010 yılına göre %18 artarken, TR41 Bölgesi’nde %115 artmıştır**. Yıllara göre TR41 Bölgesi illerinde Bursa’da organik tarım üretimi en fazla 2018 yılında gerçekleşmiştir. Eskişehir’de ise 2016 ve 2017 yıllarında çok fazla organik tarım üretimi yapılmazken 2018 yılında önemli miktarda artış yaşanmış 2019 yılında ise üretim miktarı en fazla değerine ulaşmıştır. Bilecik’te ise organik tarım üretim miktarı 2021 yılında 2010 yılına göre %115 artmıştır.

Tablo 285. Organik Tarım Üretim Miktarı (Ton), 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	9	11	9	10	7	5	6	6	8	6	7	7
Eskişehir	4	1	1	1	1	1	0	0	4	31	15	17
Bilecik	0,7	1,7	1,8	2,0	3,6	3,9	2,3	2,4	1,1	1,9	1,6	1,5
TR41	13	14	12	13	12	9	10	11	16	41	26	28
Türkiye	1.344	1.660	1.750	1.620	1.642	1.829	2.474	2.407	2.372	2.030	1.632	1.590

Kaynak: (TÜİK, 2022)

8.10.3. İyi Tarım Uygulamaları

Türkiye’de iyi tarım uygulaması toplam 63 ilde yapılmaktadır. İyi tarım uygulamaları bakımından TR41 Bölgesi’nde 2015 yılında 242 olan üretici sayısının 2021 yılında 167’ye düştüğü, üretim alanı ve üretim miktarında ise kayda değer bir gelişme kat edilemediği görülmektedir. Her üç kalemde de bölge illeri arasında Bursa öne çıkmaktadır. Bu konuyla ilgili çalışmaların, farkındalığı artırıcı ve uygulamayı kolaylaştırıcı hamlelerin gerekliliğine ihtiyaç olduğu tespit edilmiştir. 2021 yılında iyi tarım uygulamaları ile üretilen ürün miktarı bakımından Türkiye’de en fazla 2.077 ton ile Adana önde gelirken Şanlıurfa üretim alanı bakımından önde gelmektedir.

Tablo 286. İllere Göre İyi Tarım Uygulamaları, 2021

Sıra	İller	Üretici sayısı	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (kg)	Dekar başına Ortalama Üretim Miktarı(kg)
1	Adana	1.516	479.646	2.077.933.205	4.332
2	Gaziantep	1.441	249.273	102.031.823	409
3	Şanlıurfa	1.069	1.087.466	503.827.340	463
4	Mersin	507	117.819	247.493.001	2.101
5	Konya	485	434.881	860.925.296	1.980
6	İzmir	441	52.407	183.905.776	3.509
7	Balıkesir	397	116.895	97.198.965	832
8	Aydın	337	43.612	105.096.967	2.410
9	Kahramanmaraş	306	60.226	29.490.870	490

Sıra	İller	Üretici sayısı	Üretim Alanı (da)	Üretim Miktarı (kg)	Dekar başına Ortalama Üretim Miktarı(kg)
10	Manisa	294	61.739	120.585.327	1.953
11	Düzce	288	6.421	1.880.665	293
12	Ankara	269	152.404	161.641.931	1.061
13	Antalya	233	31.307	235.971.219	7.537
14	Niğde	217	65.297	142.746.070	2.186
15	Sakarya	215	9.294	7.596.033	817
25	Bursa	135	86.889	155.895.318	1.794
39	Eskişehir	23	43.823	95.500.257	2.179
48	Bilecik	9	143	348.000	2.426
	Diğer iller	2.083	795.308	1.032.475.663	

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022)

8.11. Tarıma Dayalı Sanayi

TÜİK Tarımsal İşletme Yapı Araştırması 2016 verileri ile Türkiye genelinde tarımsal işletme yapısı incelendiğinde, tarımsal işletmelerin en fazla yoğunlaştığı grup %25,9 ile işletme büyüklüğü 20-49 dekar arasında olan gruptur. Tarımsal işletmelerin tasarrufunda bulunan arazinin %24,5'ini 200-499 dekar arasında işletme büyüklüğüne sahip grup elinde bulundurmaktadır. 100 dekarın altındaki küçük tarımsal işletmeler, toplam işletmelerin %80,7'sine karşılık gelmekte olup bu işletmelerin tasarrufunda bulundurduğu arazi toplam arazinin %29,1'ini oluşturmaktadır.

Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne kayıtlı tarım alanlarına bakıldığında 2020 yılında Bursa'da toplam tarım alanlarının %39'u, Eskişehir'de ise %69'u kayıt altına alınmıştır. Bu oran Türkiye'de ise %50'dir. Bursa'da ÇKS'ye kayıtlı tarım işletme sayısı 31.250 olup, tarım işletmelerinin kullandıkları ortalama tarım arazisi büyüklüğü ise 45,8 dekadır. Eskişehir'de 23.558 kayıtlı tarım işletmesi olup tarım işletmelerinin kullandıkları ortalama tarım arazisi büyüklüğü 168,98 dekadır. Türkiye genelinde ise tarım işletmelerinin kullandıkları ortalama tarım arazisi büyüklüğü 69,73 dekadır.

Tarım ve tarıma dayalı sanayi işletmeleri sayısı dağılımına bakıldığında; Bursa'da %25,53'lük pay ile pastacılık ve unlu mamuller üretimi yapan işletmeler en fazla orana sahipken, Eskişehir'de %30,89 ile unlu mamuller üretimi ve Bilecik'te %25,51 ile ekmek ve ekmek çeşitleri üretimi yapan işletmeler en fazla orana sahiptir.

Tablo 287. TR41 Bölgesi Tarım ve Tarıma Dayalı Sanayi İşletme Sayısı

Konular	Bursa	Eskişehir	Bilecik
Süt ve Süt Ürünleri	276	21	27
Et ve Et Ürünleri	202	22	13
Su Ürünleri İşleme	5	0	2
Meyve Sebze İşleme Paketleme	244	14	8

Konular	Bursa	Eskişehir	Bilecik
Hububat ve Bakliyat Üretimi	11	4	-
Katı ve Sıvı Bitkisel Yağ	15	2	2
Şeker Üretimi	15	2	-
Zeytinyağı	423	2	1
Konserve ve Salça	47	0	4
Fermente ve Salamura Ürün Üretimi	612	5	2
Pastacılık ve Unlu Mamüller Ürünleri Üretimi	1.838	161	35
Nişasta ve Nişasta Mamulleri	3	0	-
Bisküvi, Çikolata, Kakaolu ve Benzeri Ürünler	36	10	1
Un Üretimi	16	8	4
Unlu mamuller üretimi	1.499	245	69
Ekmek ve Ekmek Çeşitleri Üretimi	680	117	75
Makarna ve İrmik Üretimi	20	2	1
Yumurta Paketleme	64	18	4
Dondurulmuş Gıda	26	0	2
Hazır Yemek, Tabldot Yemek	183	47	14
Hazır Çorba ve Bulyon, Puding, Toz Karışımlar, Mayonez, Sos Vb.	35	0	1
Kuruyemiş ve Çerezler	70	19	-
Baharat İşleme	57	6	-
Alkolsüz İçecekler	53	10	2
Alkollü İçecekler	1	0	1
Bal, Polen, Arı Sütü ve Temel Petek Üretimi Ve Ambalajlama	51	1	2
Gıda Katkı ve Aroma Maddeleri	9	0	-
Gıda ile Temas Eden Maddeler	76	29	10
Yem	536	36	8
Diğer	96	13	6

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2022), (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2022), (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, 2022)

8.12. Gıda Güvenliği

Gıda güvenliği, gıdanın tarladan sofraya ulaşana dek, insan sağlığını korumak adına gıdadaki olası kimyasal, fiziksel, biyolojik, mikrobiyolojik ve her türlü zararın öngörülmesi ve uzaklaştırılması için alınan tedbirlerin tamamını ifade eder. Güvenli olmayan gıdalar büyüme ve gelişme bozuklukları, mikro besin eksiklikleri, bulaşıcı olmayan veya bulaşıcı hastalıklar gibi önemli sağlık sorunlarına yol

açabilir. Türkiye’de Tarım ve Orman Bakanlığı Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü gıda güvenliğinin sağlanması için çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar yem güvenilirliği, su ürünleri, veterinerlik ve bitki sağlığı alanlarını içerir. Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü ayrıca gıda güvenliğinin sağlanması ve halk sağlığının korunmasına yönelik olarak, Dünya Hayvan Sağlığı Teşkilatı-OIE, Avrupa ve Akdeniz Bitki Koruma Organizasyonu-EPPO, Uluslararası Bitki Koruma Konvansiyonu-IPPC, Kodeks Alimentarius Komisyonu, Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi-EFSA, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü-FAO, Avrupa İlaç Ajansı-EMA, Dünya Sağlık Örgütü-WHO, Avrupa İlaç Kalitesi Başkanlığı-EDQM gibi uluslararası kuruluşlarla da işbirliği yapmaktadır.

Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Gıda Güvenliği Bilgi Sisteminde firma, işletme, denetim, analiz sonuçları, ihracat ve ithalat bilgileri kaydı tutulmaktadır. Gıda Güvenliği Bilgi Sistemine göre Türkiye’de onaylı gıda işletmeleri sayısı 663 olup bunların 87’si Bursa’da, 6’sı Eskişehir’de olmak üzere toplamda 94’ü TR41 Bölgesi’nde bulunmaktadır.

Gıda kontrol laboratuvarları numunelerin mevzuata uygunluğunu tespit etmek amacıyla doğru yöntemlerle ihtiyaç duyulan analizleri yapar. Gıda, gıda ile temas eden madde ve malzemeler ile yemlerin güvenilirliği, hijyen ve kalite analizleri gıda kontrol laboratuvarlarında gerçekleştirilir. Türkiye’de 104’ü özel olmak üzere toplam 145 gıda kontrol laboratuvarı bulunmaktadır. TR41 Bölgesi’nde Bursa Gıda ve Yem Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü ve Eskişehir Gıda Kontrol Laboratuvar Müdürlüğü hizmet vermektedir. Ayrıca Bursa’da 3 adet özel gıda kontrol laboratuvarı mevcuttur.

Zirai ilaç kullanım miktarlarına bakıldığında Bursa’da ve Bilecik’te zirai ilaç kullanım miktarının sırasıyla %54,95’ini ve %50,24’ünü fungusit oluşturmaktadır. Mantarla mücadelede kullanılan bu tarım ilacı sırasıyla en fazla Manisa, Malatya ve Bursa’da kullanılmaktadır. Eskişehir zirai ilaç kullanım miktarının %63,8’i herbisittir. İstenmeyen bitkileri kontrol etmek için kullanılan herbisit ilaçları Türkiye’de en fazla kullanan 3 il sırasıyla Konya, Edirne ve Aydın’dır. Toplam zirai ilaç kullanımında Bursa 5. sırada, Eskişehir 29. sırada, Bilecik ise 36. sıradadır.

Tablo 288. İl Düzeyinde Bitki Koruma Ürünleri Kullanım Miktarları, 2021

Sıra	İller	Toplam KG-LT	İnsektisit (KG-LT)	Fungisit (KG-LT)	Herbisit (KG-LT)	Akarisit (KG-LT)	Rodentisit + Mollussisit (KG-LT)	Diğerleri (1) Others
1	Antalya	4.070.953	1.398.304	788.439	578.850	377.553	17.163	910.644
2	Mersin	3.788.778	1.641.309	504.597	10.030	64.489	13	1.568.340
3	Manisa	3.413.015	222.671	2.924.326	88.053	98.655	2.589	76.721
4	Adana	3.300.619	889.440	413.556	422.685	467.866	560	1.106.512
5	Bursa	3.163.495	878.420	1.738.550	404.950	68.300	25	73.250
6	Aydın	2.652.220	669.842	823.636	808.094	253.762	9.998	86.888
7	İzmir	2.509.976	354.566	978.324	711.876	158.318	122.269	184.623
8	Konya	2.274.678	375.079	661.473	1.084.533	60.016	18.933	74.644
9	Malatya	2.060.302	203.731	1.748.969	89.081	13.701	2.367	2.453
10	Çanakkale	1.654.196	200.200	446.187	388.493	47.413	8.482	563.421

Sıra	İller	Toplam KG-LT	İnsektisit (KG-LT)	Fungisit (KG-LT)	Herbisit (KG-LT)	Akarisit (KG-LT)	Rodentisit + Mollussisit (KG-LT)	Diğerleri (1) Others
11	Balıkesir	1.574.663	150.117	501.727	731.751	17.656	5.190	168.222
12	Isparta	1.558.205	255.856	230.159	81.066	97.196	2.851	891.077
29	Eskişehir	542.512	79.922	107.346	346.170	5.542	3.072	460
36	Bilecik	328.523	24.839	165.055	27.949	48.037	3.864	58.779
-	Türkiye	52.965.000	11.070.658	19.097.968	13.319.891	2.342.473	282.948	6.851.062

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2022)

8.13. Hayvancılık

Bu bölümde TR41 Bölgesi'nde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, hayvansal ürünler, kümes hayvancılığı, arıcılık, ipek böcekçiliği, ormancılık ve balıkçılık incelenmiştir.

8.13.1. Büyükbaş Hayvancılık

TR41 Bölgesi büyükbaş hayvan sayısı 2010-2021 yılları arası %54,29 artarak 2021 yılında 473.807 baş olarak gerçekleşmiştir. Bölgede büyükbaş hayvancılıkta ağırlıklı sığırcılık yapılmaktadır. Bölgenin sığır varlığının Türkiye içindeki payı 2010 yılında %2,69 iken, bu oran 2021 yılında %2,63'e düşmüştür.

Tablo 289. TR41 Bölgesi Sığır Varlığı (1000 adet) ve Ülke İçindeki Payı, 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	159	172	189	199	192	196	185	200	234	239	233	261
Eskişehir	108	117	119	122	126	128	131	136	155	162	169	169
Bilecik	39	40	41	42	40	39	32	36	40	41	39	39
TR41	306	328	348	363	358	363	348	372	429	442	441	469
Türkiye	11.370	12.386	13.915	14.415	14.223	13.994	14.080	15.944	17.043	17.688	17.965	17.851
TR41 Bölgesi Türkiye Payı (%)	2,69	2,65	2,50	2,52	2,52	2,59	2,47	2,33	2,52	2,50	2,46	2,63

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde, büyükbaş hayvancılıkta manda yetiştiriciliği, başta bölgenin manda varlığının %82,9'una sahip Bursa ili olmak üzere Eskişehir ve Bilecik'te de yapılmaktadır. Bölgedeki manda varlığının Türkiye içindeki payı 2010 yılında %1,44 iken 2021 yılında %2,61'e yükselmiştir. Bursa'daki manda sayısı 2010 yılından 2021 yılına kadar 12 yıla yakın sürede neredeyse 4,5 kat artmıştır.

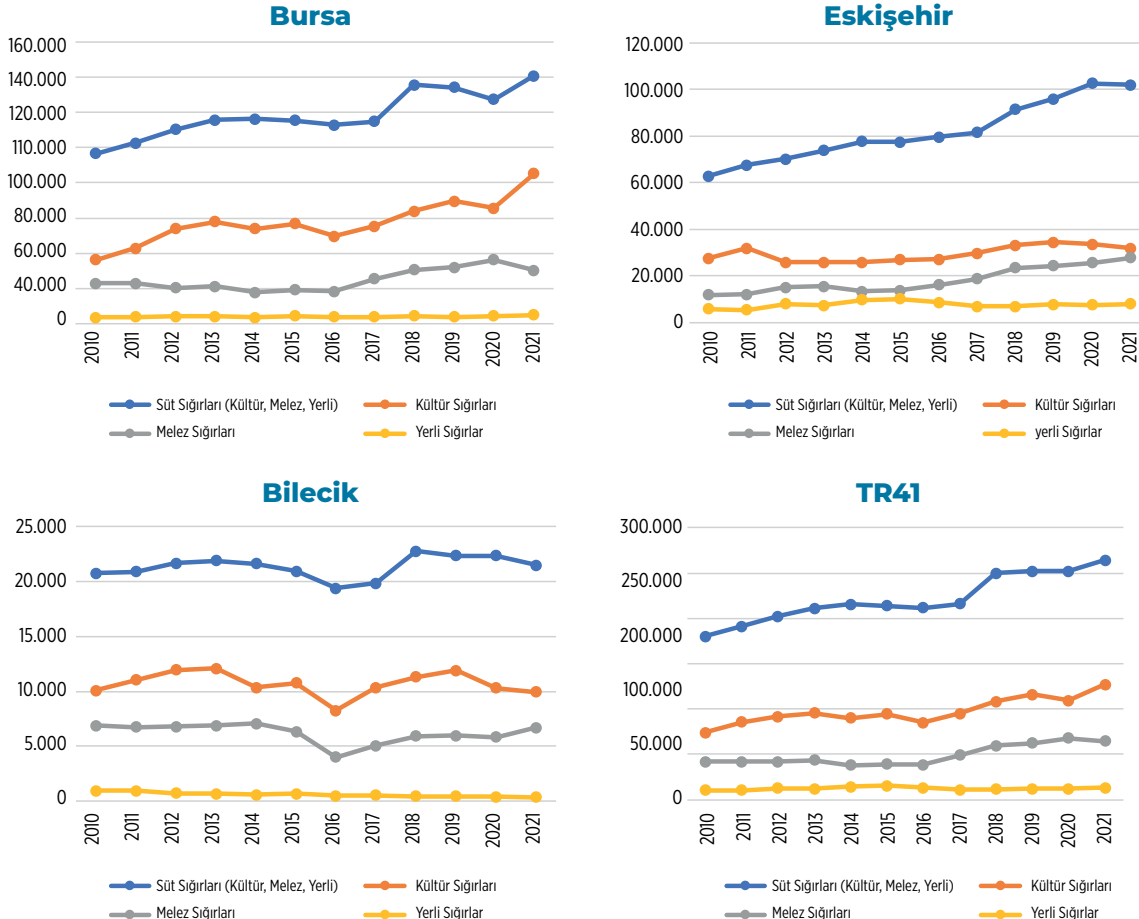
Tablo 290. TR41 Bölgesi Manda Varlığı (1000 adet) ve Ülke İçindeki Payı, 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	0,96	0,869	1,101	1,11	1,198	1,247	1,374	1,713	2,381	2,71	2,498	4,005
Eskişehir	0,251	0,253	0,285	0,327	0,43	0,325	0,307	0,391	0,574	0,707	0,824	0,82
Bilecik	0,006	0,003	0,007	0,007	0,005	0,007	0,007	0,032	0,22	0,256	0,109	0,024
TR41	1	1	1	1	2	2	2	2	3	4	3	5
Türkiye	85	98	107	118	122	134	142	161	178	184	192	186
TR41 Bölgesi Türkiye Payı (%)	1,44	1,15	1,30	1,23	1,34	1,18	1,19	1,32	1,78	1,99	1,78	2,61

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Türkiye genelinde 2010-2021 arası süt siğiri varlığı %52; kültür siğiri varlığı %120,4; melez siğiri varlığı %73,37; manda varlığı %119 artarken, yerli siğiri varlığı %41,97 azalmıştır. TR41 Bölgesi'nde ise 2010-2021 arası Türkiye artışının altında kültür siğiri varlığı artışı %72,31 gerçekleşirken manda varlığı artışı %298,44 olarak Türkiye artışından fazla gerçekleşmiştir. Melez siğiri varlığı TR41 Bölgesi'nde %54,98 artış yaşamıştır. Yerli siğiri ise 2010-2021 yılları arası Türkiye genelinde %41,97 azalırken TR41 Bölgesi'nde %26,97 artmıştır.

Şekil 131. TR41 Bölgesi Büyükbaş Hayvan Varlığı, 2010-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022)

8.13.2. Küçükbaş Hayvancılık

2010-2021 yılları arasında Türkiye koyun varlığı %95,66 artarak 45.177.690 adet olarak gerçekleşmiştir. TR41 Bölgesi'nin koyun varlığının Türkiye içindeki payı 2010 yılında %3,24 iken, bu oran 2021 yılında %4,03'e çıkmıştır. TR41 Bölgesi'nde koyun varlığı 2010 yılına göre %143 artmıştır. TR41 Bölgesi'nde 2021 yılında koyun sayısı %63,29 oran ile en fazla Eskişehir ilinde bulunmaktadır.

Tablo 291. TR41 Bölgesi Koyun Varlığı (1000 adet) ve Ülke İçindeki Payı, 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	261	281	327	335	356	351	331	392	441	495	504	512
Eskişehir	432	496	520	585	602	693	651	644	706	927	1.071	1.153
Bilecik	56	66	75	77	84	76	81	97	112	138	143	157
TR41	749	843	922	997	1.042	1.121	1.063	1.134	1.259	1.559	1.718	1.821
Türkiye	23.090	25.032	27.425	29.284	31.140	31.508	30.984	33.678	35.195	37.276	42.127	45.178
TR41 Bölgesi Türkiye Payı (%)	3,24	3,37	3,36	3,40	3,35	3,56	3,43	3,37	3,58	4,18	4,08	4,03

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2010-2021 yılları arasında Türkiye'de keçi varlığı %96,11 artarken, TR41 Bölgesi'nde %43,4 artmıştır. 2010 yılında TR41 Bölgesi'ndeki keçi varlığının ülkedeki payı %2,67 iken 2021 yılında %1,95'e gerilemiştir. Keçi sayısı Bursa'da 2010 yılına göre 2021'de %15,85; Bilecik'te %32 ve Eskişehir'de ise %79 artmıştır. 2010 yılında keçi sayısı en fazla Bursa'da iken 2015 yılı ve sonrasında Eskişehir'dedir.

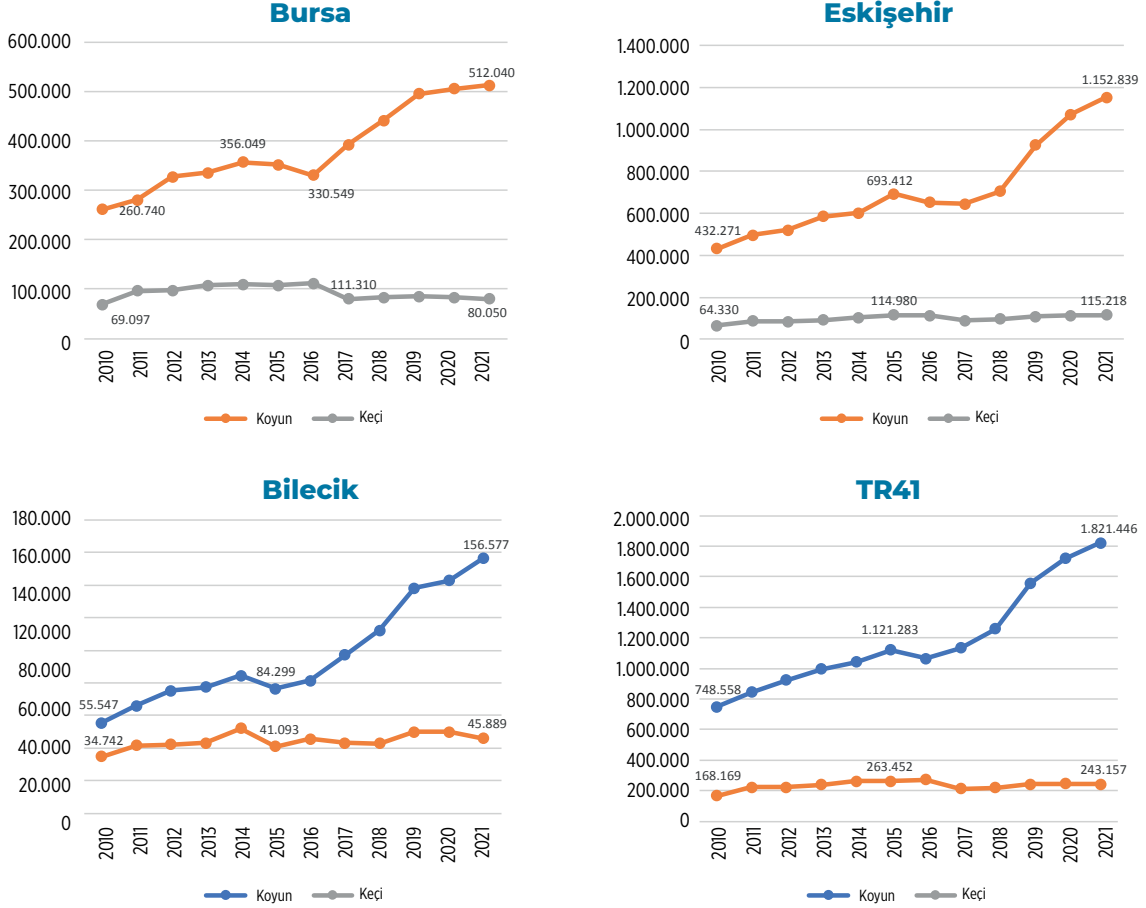
Tablo 292. TR41 Bölgesi Keçi Varlığı (1000 adet) ve Ülke İçindeki Payı, 2014-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	69	96	97	107	109	107	111	80	83	85	83	80
Eskişehir	64	85	84	91	102	115	114	89	95	108	114	115
Bilecik	35	42	42	43	52	41	45	43	43	50	50	46
TR41	168	223	223	241	264	263	270	212	221	242	246	241
Türkiye	6.293	7.278	8.357	9.226	10.345	10.416	10.345	10.635	10.922	11.205	11.986	12.342
TR41 Bölgesi Türkiye Payı (%)	2,67	3,06	2,67	2,61	2,55	2,53	2,61	2,00	2,02	2,16	2,05	1,95

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Bursa ve Bilecik illerinde ağırlıklı olarak yerli koyun yetiştiriciliği yapılırken, Eskişehir'de ağırlıklı olarak merinos koyun yetiştiriciliği yapılmaktadır. Tüm bölgede kıl keçisi yetiştiriciliği ön plana çıkarken, Eskişehir'de ağırlıklı olmak üzere Bursa ve Bilecik'te tiftik keçisi yetiştiriciliği de mevcuttur.

Şekil 132. TR41 Bölgesi Küçükbaş Hayvan Varlığı, 2014-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022)

8.13.3. Hayvansal Ürünler

TR41 Bölgesi, hayvan varlığıyla beraber hayvansal ürünlerin üretiminde de önemli bir bölgedir.

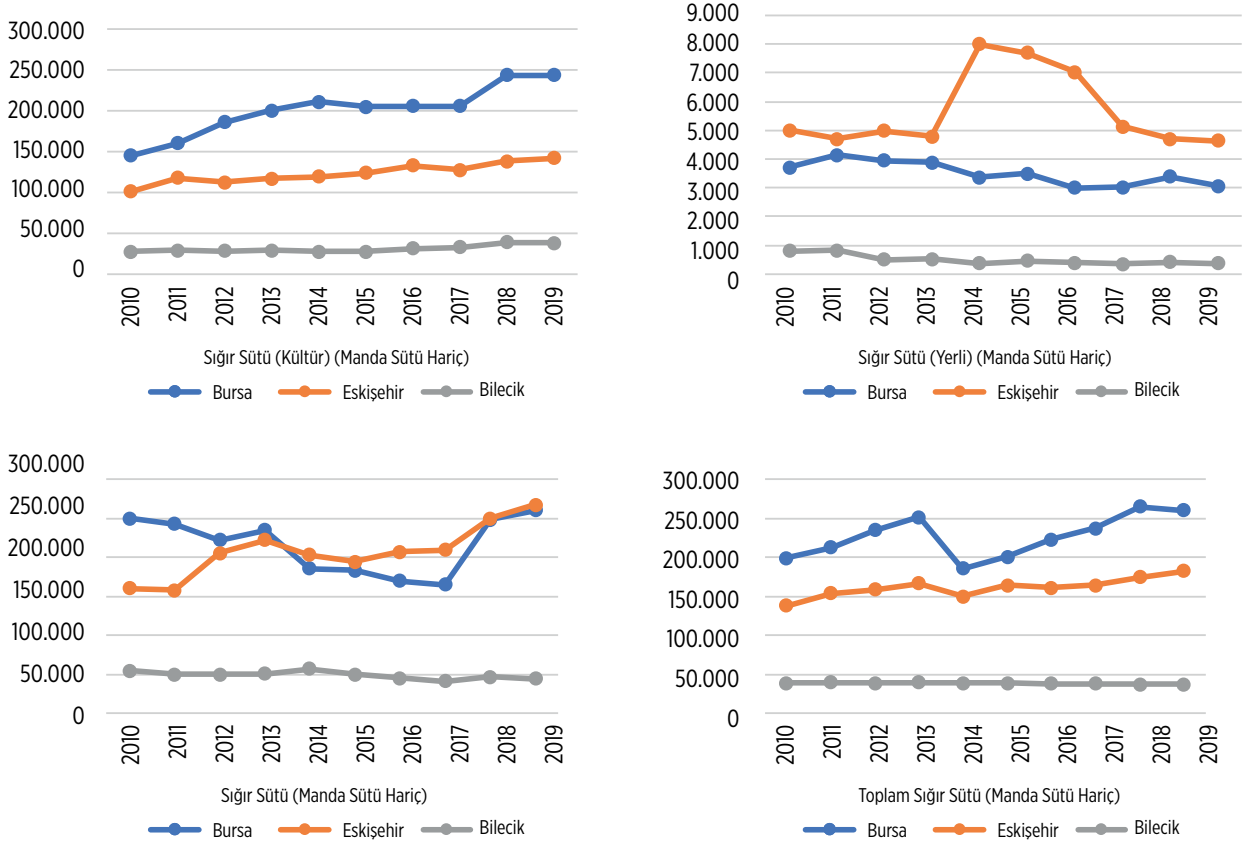
Tablo 293. TR41 Bölgesi Süt Üretimi (Ton), 2019

	Sığır Sütü	Manda Sütü	Koyun Sütü	Keçi Sütü	Toplam
Bursa	298.475	1.083	15.937	4.439	319.933
Eskişehir	200.188	281	21.571	3.151	225.190
Bilecik	47.341	138	4.863	2.087	54.430
TR41	546.003	1.502	42.371	9.677	599.553
Türkiye	20.782.374	79.341	1.521.455	577.209	22.960.379
TR41 Bölgesi Türkiye Payı (%)	2,63	1,89	2,78	1,68	2,61

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi 2019 yılı itibariyle Türkiye toplam süt üretiminin %2,61'ini gerçekleştirmekte ve 298.435 ton siğir sütü üretmektedir. Bursa, Türkiye manda sütü üretiminde tüm iller içinde 18. sırada, Eskişehir 41.sırada ve Bilecik ise 55. sırada yer almaktadır.

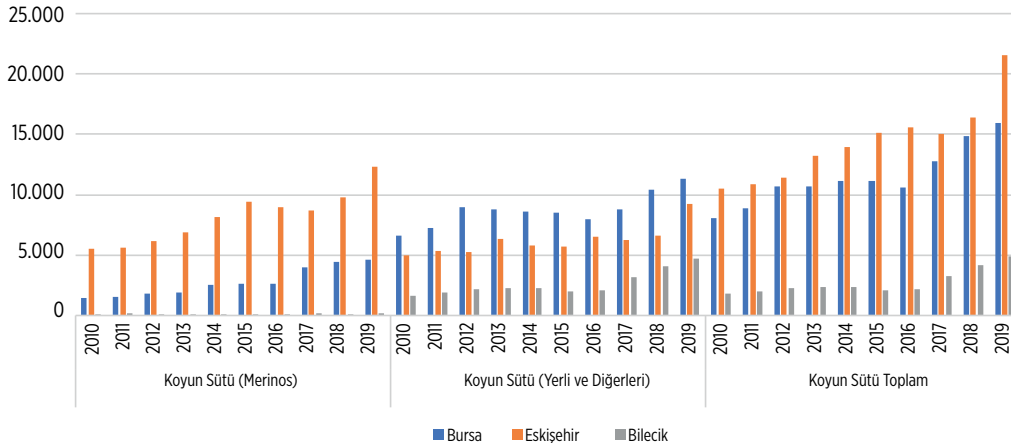
Şekil 133. TR41 Bölgesi Siğir Sütü Üretimi (Ton), 2010-2019

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2019 yılında TR41 Bölgesi, Türkiye'de üretilen koyun sütünün %2,78'ini karşılamaktadır. Koyun sütü üretiminde merinos koyunlardan üretilen sütlerde 81 il arasında Eskişehir 2. sırada, Bursa 6. sırada, Bilecik ise 25. sıradadır.

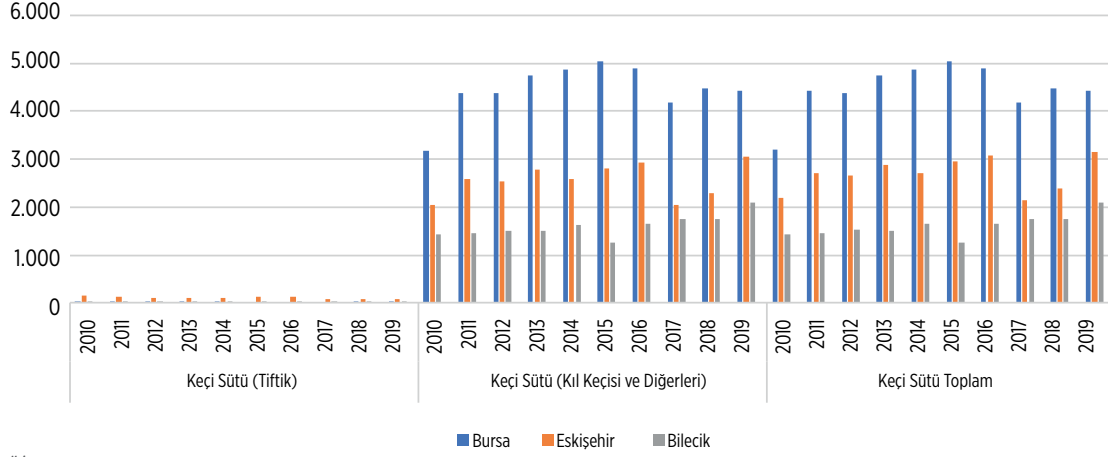
Şekil 134. TR41 Bölgesi Koyun Sütü Üretimi (Ton), 2010-2019

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2019 yılında TR41 Bölgesi, Türkiye'de üretilen keçi sütünün %1,68'ini karşılamaktadır. Keçi sütü üretiminde tiftik keçisinden üretilen süt miktarında 81 il arasında Eskişehir 4. sırada yer alırken, kıl keçisi ve diğer türlerden üretilen süt miktarında Bursa 36. sırada, Eskişehir 44. sırada, Bilecik ise 54. sıradadır.

Şekil 135. TR41 Bölgesi Keçi Sütü Üretimi (Ton), 2010-2019

Kaynak: (TÜİK, 2022)

8.13.4. Kümes Hayvancılığı

2021 yılı itibariyle, Türkiye kanatlı hayvanlar varlığının %67,92'sini et tavuğu, %30,39'unu yumurta tavuğu, %1,18'inin hindi ve geri kalanını da kaz ve ördekler oluşturmaktadır. Türkiye'de et tavuğu sayısı 2010-2021 yıllarında %65; yumurta tavuğu sayısı %70 artmıştır.

Tablo 294. TR41 Bölgesi Et Tavuğu Sayısı (milyon adet), 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	36	42	44	46	49	54	54	58	47	24	61	56
Eskişehir	2	4	4	3	3	3	3	3	2	3	3	3
Bilecik	1	1	1	1	1	2	2	4	4	4	5	6
TR41	7	9	10	9	9	10	10	13	11	9	14	15
Türkiye	164	159	169	177	200	214	200	221	230	222	258	270
TR41 Bölgesi Türkiye Payı (%)	4,04	5,73	5,66	4,97	4,70	4,73	4,53	5,81	4,92	4,27	5,59	5,46

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 295. TR41 Bölgesi Yumurta Tavuğu Sayısı (milyon adet), 2010-2021

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	2	4	4	4	4	4	6	7	6	8	6	9
Eskişehir	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2
Bilecik	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TR41	3	5	6	5	6	6	8	9	8	10	8	11
Türkiye	71	79	85	89	94	99	109	122	124	121	121	121
TR41 Bölgesi Türkiye Payı (%)	4,34	6,31	6,71	5,90	1,26	1,15	1,52	1,36	1,26	1,32	1,58	1,41

Kaynak: (TÜİK, 2022)

2021 yılı itibariyle TR41 Bölgesi, et tavuğu varlığı bakımından TR62 (Adana, Mersin) bölgesinden sonra 5. sırada, yumurta tavuğu varlığı açısından da TR33 (Kütahya, Afyon, Uşak, Manisa) bölgesinden sonra 2. sıradadır. Türkiye et tavuğu varlığının %5,46'sı yumurta tavuğu varlığının %1,41'i TR41 Bölgesi'nde bulunmaktadır.

Diğer kanatlı hayvan sayısında hindi, kaz, ördek ve beç tavuğu ele alınmıştır. Türkiye'de diğer kanatlı hayvan sayısı toplam kanatlı hayvan varlığının %1,69'unu oluştururken TR41 Bölgesi'nde %0,26'sını oluşturmaktadır.

8.13.5. Arıcılık

2010-2021 yılları arasında Türkiye'de yeni tip kovan sayısında %54,72; eski tip kovan sayısında %102,25; bal üretiminde %18,77 artış olup; balmumu üretiminde ise %9,21'lik bir düşüş olmuştur. TR41 Bölgesi'nde aynı yıllar itibariyle Türkiye geneline paralel olarak yeni tip kovan sayısı %57,76 artmış, ancak eski tip kovan sayısı %26,95 azalmıştır. TR41 Bölgesi'nde bal üretiminde %19,39'luk, balmumu üretiminde ise %36,36'lık bir artış olmuştur.

2021 yılı itibariyle TR41 Bölgesi'nde üretilen balın %75,8'i Bursa ilinde gerçekleşmektedir. Arıcılık faaliyeti yapan işletme sayılarına bakıldığında Bursa, Eskişehir ve Bilecik'te 2010 yılına göre 2021 yılında artış yaşanmıştır.

Tablo 296. TR41 Arıcılık Faaliyetleri 2010-2021

İller	Yıllar	Arıcılık Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı	Eski Tip Kovan Sayısı	Yeni Tip Kovan Sayısı	Doğal Bal (Ton)	Balmumu (Ton)
Bursa	2010	313	1.000	54.026	651	20
	2021	1.632	1.257	87.000	887	36
Eskişehir	2010	141	574	13.685	195	6
	2021	375	187	21.871	167	4

İller	Yıllar	Arcılık Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı	Eski Tip Kovan Sayısı	Yeni Tip Kovan Sayısı	Doğal Bal (Ton)	Balmumu (Ton)
Bilecik	2010	176	452	9.685	134	7
	2021	226	36	13.227	116	4
TR41	2010	630	2.026	77.396	980	33
	2021	2.233	1.480	122.098	1.170	45
Türkiye	2010	20.845	137.000	5.465.669	81.115	4.148
	2021	89.361	277.089	8.456.305	96.344	3.766

Kaynak: (TÜİK, 2022)

8.13.6. İpek Böcekçiliği

Türkiye, yaş koza üretiminde hastalıktan arı (sağlıklı) ipek böceği yumurtası üreten dünyanın sayılı 7 ülkesinden biridir ve Avrupa'da ise tohum üreticisi tek ülke konumundadır.

S.S. Koza Tarım Satış Kooperatifler Birliği (Kozabirlik)'ne bağlı olan Bursa, Bilecik, Alanya, Sarıcakaya, Sakarya Satış Kooperatiflerinden üçü TR41 Bölgesi'nde bulunmaktadır.

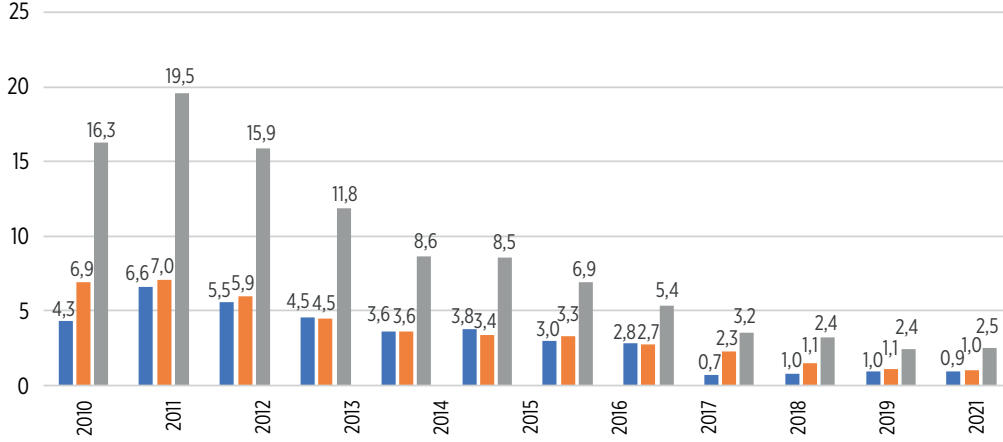
Tablo 297. TR41 İpek Böcekçiliği Faaliyetleri, 2021

	İpek Böcekçiliği Faaliyeti Yapan İşletme Sayısı	İpek Böceği (Damızlık İpek Böceği Hariç) Kutu	İpek Böceği Kozası, Çile Yapmaya Uygun Olanlar) kg	İpek Böcekçiliği Faaliyeti Yapan Köy Sayısı
Bursa	35	66	948	20
Eskişehir	22	38	1.031	12
Bilecik	52	130	2.528	23
TR41	109	234	4.507	55
Türkiye	2.021	6.029	7.612	665

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde yaş koza miktar bakımından en fazla Bilecik'te üretilmektedir. Yıllar itibari ile yaş koza üretimi incelendiğinde TR41 Bölgesi'nde 2011 yılı itibari ile üretim azalmaya başlamış, 2021 yılında 2011 yılına göre üretim miktarında yaklaşık 6 kat azalış yaşanmıştır.

Şekil 136. TR41 Bölgesi Yaş Koza Üretimi (Ton), 2010-2021

Kaynak: (TÜİK, 2022)

8.13.7. Balıkçılık

Marmara Denizi'nde istavrit, gümüş, sardalya, palamut, lüfer, ıstakoz, mezgit, çipura, karagöz gibi balıklar yaşamaktadır. Gezici ve yerli balıklara ev sahipliği yapan Marmara Denizi'nde kirlilik nedeni ile balık çeşidi azalmıştır.

TR41 Bölgesi'nde Bursa ilinin başta Mudanya, Karacabey, Gemlik ve kısmen de Osmangazi ilçesinin Marmara Denizi'ne kıyısı bulunmaktadır. **Deniz balık avcılığı yapılan ilçeleri Mudanya, Karacabey ve Gemlik'te toplamda 9 balıkçı barınağı bulunmaktadır.**

Tablo 298. Balıkçı Barınakları, 2021

İlçe	Balıkçı Barınağı Sayısı	İşletmecisi
Gemlik	Narlı Balıkçı Barınağı	*S.S. Narlı Köyü Su Ürünleri Kooperatifi
	Kurşunlu Balıkçı Barınağı	S.S. Kurşunlu Beldesi Su Ürünleri Kooperatifi
	Merkez Balıkçı Barınağı	Gemlik Belediyesi
Mudanya	Arnavutköy Balıkçı Barınağı	Mudanya Belediyesi
	Güzelyalı Balıkçı Barınağı	S.S. Güzelyalı Beldesi Su Ürünleri Kooperatifi
	Kumyaka Balıkçı Barınağı	**S.S. Kumyaka Köyü Su Ürünleri Kooperatifi
	Trilye Balıkçı Barınağı	Bursa Tarım ve Orman İl Müdürlüğü
Karacabey	Yeniköy (Bayramdere) Balıkçı Barınağı	*S.S. Bayramdere Köyü Su Ürünleri Kooperatifi
	Kurşunlu Balıkçı Barınağı	*S.S. Kurşunlu Köyü Su Ürünleri Kooperatifi

Kaynak: (T.C. Bursa Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021)

Bursa'da 2020 yılında su ürünleri üretimine bakıldığında denizden yaklaşık 6.556 ton balık avlanırken içsulardan yaklaşık 1.098 ton ve kültür balıkçılığı ile ise 151 ton balık üretimi yapılmıştır. Eskişehir'de ise 2020 yılında 372 ton su ürünleri üretimi yapılırken Bilecik'te 873,4 ton su ürünleri üretimi yapılmıştır.

Tablo 299. Bursa İli Su Ürünleri Üretimi, 2014-2020

Üretim Türü	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Kültür Balıkçılığı Üretim (kg)	276.600	229.400	121.180	198.300	235.800	212.900	150.600
Avcılık Deniz (kg)	3.837.985	3.483.560	2.357.275	3.095.150	2.666.820	4.269.295	6.556.451
Avcılık İçsu (kg)	854.213	1.040.879	1.957.550	2.136.430	1.122.097	1.514.200	1.098.120
Toplam	4.968.798	4.753.839	4.436.005	5.429.880	4.024.717	5.996.395	7.805.171

Kaynak: (T.C. Bursa Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021)

Bursa'da 18, Eskişehir'de 13 ve Bilecik'te 5 olmak üzere TR41 Bölgesi'nde 36 adet su ürünleri işletmesi bulunmaktadır.

Tablo 300. TR41 Bölgesi Su Ürünleri İşletme Sayıları, 2020

İlçe	Balıkçı Barınağı Sayısı	İşletmecisi
Bursa	Kestel	2
	Karacabey	2
	Keles	2
	Osmangazi	3
	M.Kemalpaşa	1
	Yıldırım	1
	İznik	3
	Mudanya	2
	İnegöl	2
	Bursa Toplam	18
Eskişehir	Alpu	1
	Beylikova	1
	Çifteler	2
	Han	2
	İnönü	1
	Mihalıççık	2
	Seyitgazi	2
	Tepebaşı	2
	Eskişehir Toplam	13

İlçe	Balıkçı Barınağı Sayısı	İşletmecisi
Bilecik	Bozüyük	4
	Merkez	1
	Bilecik Toplam	5

Kaynak: (T.C. Bursa Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021), (T.C. Bilecik Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021), (Eskişehir Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021)

İç Su Balıkçılığı ve Kültür Balıkçılığı

Bölgenin en büyük doğal gölleri olan denizden 85 m yüksek ve 298 km² yüzölçümü olan İznik Gölü ve denizden 5 m yüksek ve 134 km² yüzölçümü olan Uluabat Gölü ile diğer doğal göllerde, baraj ve göletlerde (Bursa'da Doğançı, Gölbaşı, Çınarcık barajları, Eskişehir'de Çatören, Kunduzlar, Porsuk, Musaözü ve Gökçekaya barajları, Bilecik'te Pelitözü Göleti gibi) iç su avcılığı yapılmaktadır. Ayrıca bölgede, Eskişehir ilinde bulunan Sakarya nehri ve onun en büyük kolu olan Porsuk çayı da tatlı su ürünleri bakımından önemli bir kaynaktır.

Bilecik'te iç su avcılığında miktar olarak en çok avlanan balık alabalık ve kızılkanat, Eskişehir'de sazan, Bursa'da ise gümüş balığıdır. 2021 itibarıyla, Türkiye iç sularında avlanan Gümüş balığının %19,36'sı TR41 Bölgesi'nde avlanmıştır. Bölgeye özgü balık türlerine bakıldığında, gökçe, kızılkanat ve turna balığının öne çıktığı görülmektedir. 2021 yılı itibarıyla Türkiye'de avlanan kızılkanatın %46,57'si ve turna balığının %44,44'ü TR41 Bölgesi'nde avlanmıştır.

Tablo 301. İçsu Balıkçılığı- Avlanan Tatlısu Ürünleri Avlanma Miktarları (Ton), 2021

	Türkiye	TR41	Bursa	Eskişehir	Bilecik
Gümüş	6.404	1.240	1.240	-	-
Gümüşü Havuz Balığı	8.039	886	856	30	-
Sazan	3.213	204	106	98	-
Turna	144	64	64	-	-
Deniz Kefali (Lagün)	859	33	33	-	-
Kızılkanat	73	34	32	-	2
Alabalık	201	18	16	-	2
Çapak	36	16	16	-	-
İnci (Gökçe) Balığı	56	8	8	-	-
Kerevit	1.011	8	6	2	-
Tatlı Su Kefali (Ak balık)	150	5	5	-	-
Yayın	253	5	4	1	-
Kadife	51	1	1	-	-
Siraz	665	3	1	2	-
Diğer	281	11	6	2	3

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Bilecik Bozüyük ilçesi, kurulu 4 adet alabalık yetiştiricilik ve 1 adet işleme tesisleri ile kültür balıkçılığının da hayata geçtiği önemli bir merkezdir.

Bilecik Merkez'de bulunan su ürünleri işleme ve değerlendirme tesisinde; balıkçılık ürünlerini doğrudan soğutulmuş/paketlenmiş, dondurulmuş (karides, salyangoz, orkinos, sudak fileto gümüş balığı, kurbağa budu, ahtapot, mürekkep balığı (sübye), deniz salyangozu, hamsi) şeklinde çeşitli ülkelere ihracatı yapılmaktadır (T.C. Bilecik Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü , 2021).

Su Ürünleri Dış Ticareti

2014-2021 yılları arasında Türkiye İhracatçılar Meclisi verilerine göre su ürünleri ve hayvansal mamuller ihracatı 2017 yılı itibari ile Bursa'da artışa geçerken, Eskişehir'de 2021 yılında ihracat yapılmamıştır. Bilecik'te su ürünleri ve hayvansal mamul ihracatının en fazla olduğu yıl ise 2017 yılıdır.

Tablo 302. Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller İhracat değerleri (1000 USD), 2014-2021

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Bursa	89.135	55.657	52.355	77.025	86.424	93.505	99.142	126.062
Eskişehir	0	0	489	0	75	27	5	0
Bilecik	0	614	1.324	1.630	1.074	305	249	316

Kaynak: (TIM, 2022)

Bursa Valiliği 2020 yılı il brifing raporuna göre Bursa'dan ihraç edilen su ürünleri; **karides, dondurulmuş çipura-levrek, ton balığı, alabalık, hamsi, sardalya ve gümüş balığıdır.**

Tablo 303. Bursa İli Dondurulmuş Su Ürünleri İhracatı, 2020

Dondurulmuş Su Ürünleri	Miktar(kg)	Ürün Değeri(\$)
Karides	523.961	2.295.691
Ton Balığı		
Dondurulmuş Çipura-Levrek		
Alabalık		
Hamsi		
Sardalya		
Muhtelif Su Ürünleri		
Gümüş Balığı		

Kaynak: (T.C. Bursa Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021)

Bilecik Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü 2020 yılı il brifing raporuna göre Bilecik'ten ihraç edilen su ürünleri; **kara midye kabuğu ve alabalıktır.** Alabalık Rusya'ya ihraç edilirken kara midye kabuğunun ise Fransa'ya ihracatı gerçekleşmiştir.

Tablo 304. Bilecik İli Su Ürünleri İhracatı, 2020

Dondurulmuş Su Ürünleri	Miktar(kg)	Ürün Değeri(\$)
Salyangoz Dolması, Salyangoz Eti, Kara Midye Kabuğu	568	1.036.062
Alabalık	554.687	12.460.967

Kaynak: (T.C. Bilecik Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2021).

8.14. Ormanlık

Bu bölümde TR41 Bölgesi'nde orman varlığı, oduna dayalı orman ürünlerinin üretimi incelenmiştir.

8.14.1. Orman Varlığı

Türkiye'nin 78.004.644 hektar olan yüzölçümünün yaklaşık %29,6'sına karşılık gelen 23.110.000 hektar orman alanı hem tür hem de kompozisyon olarak oldukça zengindir. Türkiye ormanlarının tamamına yakını devletin hüküm ve tasarrufu altında olup Orman Genel Müdürlüğü tarafından sürdürülebilirlik ilkesi esas alınarak idare edilmektedir.

TR41 Bölgesi Türkiye ormanlarının %4,91'ine ev sahipliği yapmaktadır. TR41 Bölgesi olarak değerlendirildiğinde, Bursa ili Türkiye ormanlarının %2,09'una, Eskişehir ili %1,77'sine, Bilecik ili ise %1,04'üne sahiptir.

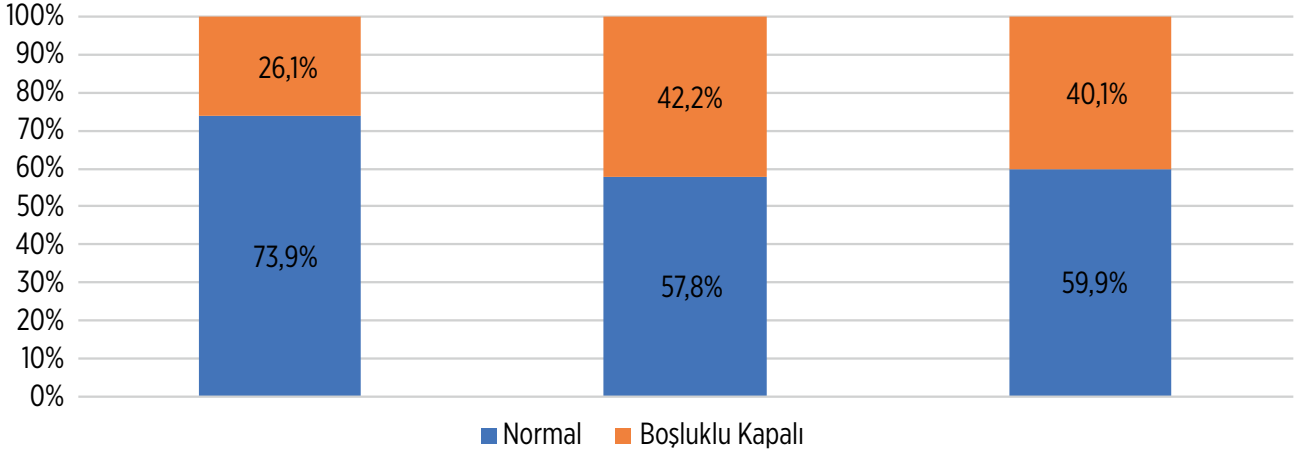
Tablo 305. Orman Alanı, 2021

	Genel Alan	Toplam Ormanlık Alan	Ormanlık Alan(%)	Normal	Boşluklu Kapalı
Bursa	1.079.544	483.542	44,8	357.252	126.290
Eskişehir	1.419.998	410.057	28,9	236.868	173.189
Bilecik	419.565	240.252	57,3	143.824	96.428
TR41	78.004.644	23.110.000	29,6	13.500.000	9.610.000
Türkiye	11.370	12.386	13,915	14.415	14.223

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2022)

Bursa'nın toplam alanının %44,8'i, Eskişehir'in %28,9'u, Bilecik'in %57,3'ü ormanlardan oluşmaktadır. Bursa'nın ormanlık alanlarının içerisinde normal kapalı orman alanı 357.252 hektar ile toplam ormanlık alanının yaklaşık %74'ünü, boşluklu kapalı orman alanı ise 126.290 hektar ile toplam ormanlık alanının %26'sını oluşturmaktadır. Eskişehir ve Bilecik'in ormanlık alanlarının ise sırasıyla %58 ve %60'ı normal kapalı ormanlık alanıdır.

Şekil 137. TR41 Bölgesi Ormanlık Alan Dağılımı

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2022)

Ormanlık alanların ağaç serveti; ormanın ölçüldüğü dönemde yaşayan ve üretim yapan, göğüs çapı 8 cm ve üzeri gövdelerin, m³ cinsinden dikili kabuklu silindirik gövde hacimleri toplamı olarak tanımlanıyor (AİMSAD , 2022). Toplam orman serveti bakımından Bursa, 81 il içinde 7. sırada, Eskişehir 39. sırada, Bilecik ise 42. sırada yer almaktadır.

Tablo 306. Orman, Servetin ve Artımın İl Düzeyinde Dağılımı, 2021

	Servet			Artım		
	Normal (m ³)	Boşluklu kapalı (m ³)	Toplam (m ³)	Normal (m ³)	Boşluklu kapalı (m ³)	Toplam (m ³)
Bursa	55.093.800	915.651	56.009.451	1.353.894	26.533	1.380.427
Eskişehir	18.879.221	1.501.426	20.380.647	471.783	35.024	506.807
Bilecik	12.174.598	594.946	12.769.544	414.841	8.815	423.656
Türkiye	1.653.240.668	68.454.332	1.721.695.000	45.626.368	1.973.632	47.600.000

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2022)

Orman alanlarında, orman içi açıklıklarda, gerektiğinde verimli ormanlarda ve uygun görülmesi halinde diğer alanlarda Orman Genel Müdürlüğü başta olmak üzere kamu tarafından ve özelsektör tarafından ağaçlandırma çalışmaları yapılmaktadır. **Türkiye geneli kamu ve özel ağaçlandırma faaliyetlerinin yürütüldüğü toplam alanın %7,15'i TR41 Bölgesi'nde bulunmaktadır.**

Tablo 307. Ağaçlandırma Faaliyetleri, 2020-2021

	2020			2021		
	OGM	Diğer	Toplam	OGM	Diğer	Toplam
Bursa	1.020,6	-	1.020,6	1070	-	1070
Eskişehir	735	-	735	162	-	162
Bilecik	286	-	286	246	-	246
Türkiye	28.522,71	109	28.631,71	35.372,35	1.514,35	36.886,7

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2022)

Ormanlar, orman içi köylere ve ormana bitişik köylere sağladığı ormancılık faaliyeti olanakları ile kırsal kalkınma alanında diğer gelir getirici faaliyetler arasında önemli bir yere sahiptir. **Orman köyleri ele alındığında, bu faaliyetlerden yararlanabilecek nüfus TR41 Bölgesi'nde toplam 277.121 kişidir.** Türkiye genelinde orman köylerinde yaşayan nüfusun %2,61'i Bursa'da olmak üzere toplamda %3,72'si TR41 Bölgesi'nde yaşamaktadır.

Tablo 308. Orman Köyleri

	2010		2020		2021	
	Sayı	Nüfus	Sayı	Nüfus	Sayı	Nüfus
Bursa	586	203.925	603	188.457	601	194.648
Eskişehir	215	34.148	252	46.726	252	49.882
Bilecik	242	42.467	243	32.371	243	32.591
TR41	1.043	280.540	1.098	267.554	1.096	277.121
Türkiye	21.278	7.073.766	23.100	7.034.738	23.111	7.451.124
TR41 Türkiye İçindeki Payı (%)	4,90	3,97	4,75	3,80	4,74	3,72

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2022)

8.14.2. Oduna Dayalı Orman Ürünlerinin Üretimi

Oduna dayalı orman ürünleri, orman amenajman planları çerçevesinde orman alanlarında gerçekleştirilen ormancılık faaliyetleri sonucu tomruk, tel direği, maden direği, sanayi odunu, kâğıtlık odun, lif-yonga odunu, sırik, çubuk ve yakacak odun gibi orman ürünleridir. İnşaat, maden, mobilya, lif ve yonga levha kâğıt sektörleri ile ahşaba dayalı diğer sektörlerde kullanılmaktadır. 2021 yılında Orman Genel Müdürlüğü tarafından 27,7 milyon m³ oduna dayalı ürünler üretilmiş olup bunların %5,6'sı TR41 Bölgesi tarafından karşılanmıştır.

Tablo 309. İşlenmemiş Odun Üretimi, 2021

	Toplam	Tomruk (m ³)	Tel Direği (m ³)	Maden direği (m ³)	Sanayi odunu (m ³)	Kâğıtlık odun (m ³)	Lif-yonga odunu (m ³)	Sırik (m ³)	Yakacak Odun (ster)
Bursa	1.098.229	417.597	3.285	39.005	53.596	192.065	392.653	28	214.002
Eskişehir	175.082	44.408	2.600	20.286	3.727	18.414	85.441	206	64.295
Bilecik	279.026	77.444	1.559	1.735	17.843	68.517	111.924	4	65.151
TR41	1.552.337	539.449	7.444	61.026	75.166	278.996	590.018	238	343.448
Türkiye	27,7 milyon	10,3 milyon	1 milyon	1,2 milyon	1,2 milyon	4,4 milyon	10,3 milyon	16,6 bin	5,5 milyon
TR41 Türkiye İçindeki Payı (%)	5,60	5,22	7,50	4,86	6,29	6,26	5,68	1,43	6,26

Kaynak: (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, 2022)

9. DOĞAL VE TARİHİ DEĞERLER

Bu bölümde TR41 Bölgesi'ndeki doğal sit alanları, taşınmaz kültür varlıkları ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri incelenmiştir.

9.1. Doğal Sit Alanları

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın Sit Alanları Yönetim Sistemi İstatistiklerine (2022) göre, **TR41 Bölgesi'nde toplam 56.313 ha doğal sit alanı, 23 mağara ve 1.287 anıt ağaç bulunmaktadır.** Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı tarafından Cumhurbaşkanlığı onayı ile doğal sit alanlarının bir kısmı, kesin korunacak hassas alan, nitelikli doğal koruma alanı ve sürdürülebilir koruma ve kontrollü alan olmak üzere üç yeni kategoride tescillenmiştir. Bir bölümünün ise değerlendirmeleri devam etmektedir.

Bölgede yer alan doğal sit alanlarının ve anıt ağaçların büyük bir bölümü Bursa ilinde yer almaktadır. **Bursa'da toplam 49.118 ha doğal sit alanı, 5 mağara ve 1.244 anıt ağaç bulunmaktadır.**

Eskişehir'de 6.680 ha sit alanı, 18 mağara ve 25 anıt ağaç yer almaktadır.

Bilecik'te ise 514 ha doğal sit alanı ve 18 anıt ağaç bulunmaktadır.

Tablo 310. Doğal Sit Alanları (ha)

İl/Bölge	1. Derece Doğal Sit Alanı	2. Derece Doğal Sit Alanı	3. Derece Doğal Sit Alanı	Derece Belirsiz	Kesin Kor. Hassas Alan	Nitelikli Doğal Kor. Alanı	Sür. Kor. ve Kontr. Kul. Alanı	Toplam
Bursa	42.739	422	422	120	224	3.842	1.473	49.242
Eskişehir	0	0	0	0	616.13	5.865	198	6.680
Bilecik	16	0	0	0	0	401	98	514
TR41	42.755	422	422	120	840	10.108	1.769	56.313

Kaynak: (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022)

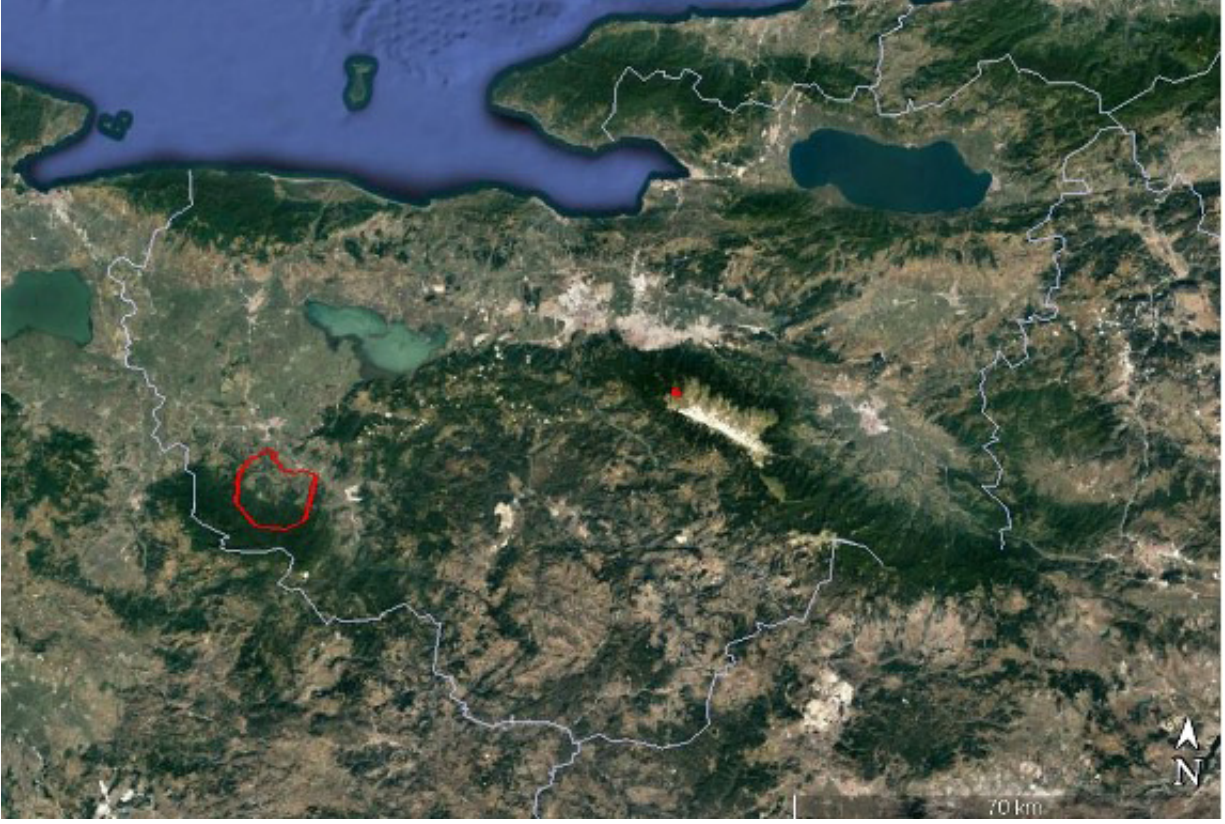
9.2. Taşınmaz Kültür Varlıkları & Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri

Bu bölümde Bursa, Eskişehir ve Bilecik illerindeki taşınmaz kültür varlıkları ile Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri incelenmiştir.

9.2.1. Bursa

Bursa ilinde 1 adet korunmaya alınan sokak, 342 arkeolojik sit alanı, 1 kentsel ve arkeolojik ve doğal sit alanı, 18 kentsel sit alanı, 7 tarihi sit alanı ile 3.356'sı sivil mimarlık örneği olmak üzere toplam 4.635 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır. Ayrıca, Tümbüldek (Mustafakemalpaşa) Termal Turizm Geliştirme Bölgesi ve Uludağ II. Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişme Bölgesi ilan edilmiştir.

Şekil 138. Bursa İli Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişme Bölgeleri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022) istatistiklerinden yararlanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 311. Bursa İli Taşınmaz Kültür Varlıkları

Taşınmaz Kültür Varlıkları	Sayı
Korunmaya Alınan Sokaklar	1
Anıt ve Abideler	12
İdari Yapılar	99
Kültürel Yapılar	340
Şehitlikler	4
Askeri Yapılar	50
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	59
Dinsel Yapılar	449
Mezarlıklar	181
Sivil Mimarlık Örneği	3.356
Kalıntılar	84
TOPLAM	4635

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022)

Tablo 312. Bursa İli Arkeolojik, Kentsel ve Tarihi Sit Alanları

Sit Alanları	Sayı
Arkeolojik Sit Alanı	342
Kentsel Sit Alanı	18
Kentsel Arkeolojik Sit Alanı	1
Tarihi ve Kentsel Sit Alanı	7
TOPLAM	368

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022)

9.2.2. Eskişehir

Eskişehir ilinde 4 anıt ve abide, 498 arkeolojik sit alanı, 21 arkeolojik ve doğal sit alanı, 4 kentsel sit alanı, 2 adet koruma alanı, 1 mezarlık arkeolojik sit alanı, 9 askeri yapı, 134 adet dinsel yapı, 150 endüstriyel ve ticari yapı, 61 idari yapı, 4 kalıntı, 340 kültürel yapı, 26 mezarlık, 1.072 adet Sivil Mimarlık Örneği, 2 şehitlik olmak üzere toplam 2.072 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır.

Ayrıca, Kızılınler (Tepebaşı) ve Mihalgazi Termal Turizm Geliştirme Bölgeleri ilan edilmiştir.

Şekil 139. Eskişehir İli Kültür ve Turizm Koruma ve Geliştirme Bölgeleri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2022) istatistiklerinden yararlanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 313. Eskişehir İli Taşınmaz Kültür Varlıkları

Taşınmaz Kültür Varlıkları	Sayı
Anıt ve Abideler	4
İdari Yapılar	61
Kültürel Yapılar	340
Şehitlikler	2
Askeri Yapılar	9
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	150
Dinsel Yapılar	134
Mezarlıklar	26
Sivil Mimarlık Örneği	1.072
Kalıntılar	4
TOPLAM	2.072

Tablo 314. Eskişehir İli Arkeolojik, Tarihi ve Kentsel Sit Alanları

Sit Alanları	Sayı
Arkeolojik Sit Alanı	498
Kentsel Sit Alanı	4
Mezarlık-Arkeolojik Sit Alanı	1
Arkeolojik ve Doğal Sit Alanı	21
TOPLAM	524

Kaynak: (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2022)

9.2.3. Bilecik

Bilecik'te 226'sı sivil mimarlık örneği olmak üzere toplam 453 taşınmaz kültür varlığı bulunmaktadır. 183 arkeolojik, 2 kentsel, 3 tarihi, 1 arkeolojik ve tarihi olmak üzere toplam 189 sit alanı ilan edilmiştir.

Tablo 3. Bilecik İli Taşınmaz Kültür Varlıkları

Taşınmaz Kültür Varlıkları	Sayı
Anıt ve Abideler	4
İdari Yapılar	43
Kültürel Yapılar	67
Şehitlikler	3
Endüstriyel ve Ticari Yapılar	7
Dinsel Yapılar	65
Mezarlıklar	28
Sivil Mimarlık Örneği	226
Kalıntılar	10
TOPLAM	453

Tablo 4. Bilecik İli Arkeolojik, Kentsel ve Tarihi Sit Alanları

Sit Alanları	Sayı
Arkeolojik Sit Alanı	183
Kentsel Sit Alanı	2
Tarihi Sit Alanı	3
Arkeolojik ve Tarihi Sit Alanı	1
TOPLAM	189

10. ÇEVRE VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Bu bölümde TR41 Bölgesi'nde çevre kirliliği ve yönetim, iklim değişikliği ve elektrik enerjisi incelenmiştir.

10.1. Çevre Kirliliği ve Yönetimi

Bu bölümde TR41 Bölgesi'nde çevre kirliliği ve yönetim; su ve atık su yönetimi, hava kalitesi, deniz kirliliği, katı atık yönetimi ve gürültü kirliliği açısından incelenmiştir.

10.1.1. Su Yönetimi

Bölgede su yönetimi; içme ve kullanma suyu temini, endüstriyel su temini ve havza yönetimi açısından incelenmiştir. Sulama amaçlı su temini ve dağıtımı ise tarımsal faaliyetler ile ilgili bölümde incelenmiştir.

İçme ve Kullanma Suyu Temini

Bölgede nüfusun tamamına yakını içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilmektedir. Ancak içme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı Eskişehir'de Türkiye oranının üstünde gerçekleşse de Bursa'da ülke ortalamasının altında kalmıştır. Bursa'da yıllar içindeki bu düşüşün sebebi ise geçmiş yıllarda içme suyunun temininde barajların kullanımı ağırlıklıyken günümüzde Belediye tarafından işletilen kuyuların daha çok kullanılmasıdır. Bilecik ilinde ise içme ve kullanma suyu arıtma tesisi bulunmamaktadır. TÜİK Belediye Su İstatistikleri'ne göre bölgede kişi başı çekilen günlük su miktarı ortalama 192 litre/kişi-gün olarak hesaplanmıştır.

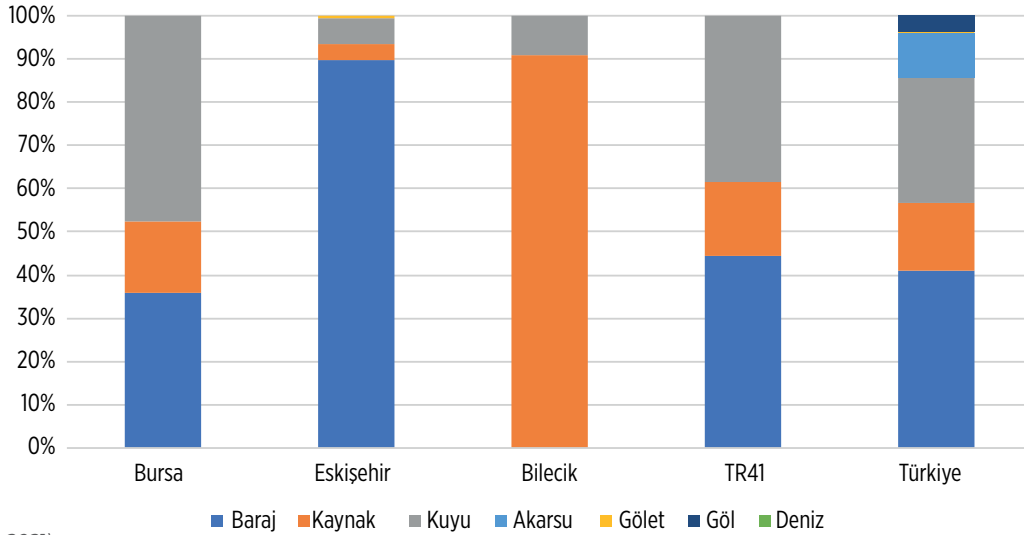
Tablo 315. İçme ve Kullanma Suyu Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

Sit Alanları	Sayı	Sit Alanları	Sayı	Sayı	Sit Alanları	Sayı
Bursa	71	85	80	67	73	46
Eskişehir	90	89	89	78	87	91
Bilecik	0	0	0	0	0	0
TR41	71	82	78	66	73	54
Türkiye	54	56	58	59	60	61

Kaynak: (TÜİK, 2021)

Bölgede içme ve kullanma suyu kullanımı amacıyla su temini sırasıyla baraj, kuyu ve kaynaklardan sağlanmaktadır. Bursa ilinde Doğancı ve Nilüfer Barajlarından su temin edilmesinin yanında yeraltı suyu ve Uludağ kaynakları da kullanılmaktadır. Ayrıca Gölbaşı Barajı'nın revizyonu ve Çınarcık Barajı'nın devreye girmesi ile kapasite artacaktır. Eskişehir ili kent merkezinin içme suyu ihtiyacının büyük bir kısmı Porsuk Baraj Gölü'nden beslenen Porsuk Çayı'ndan temin edilmekte olup, Sarıungur Göleti'nden de içme suyu temin edilmektedir. Bilecik ilinde içme ve kullanma suyu ihtiyacı Karasu Deresi'nden ve derin kuyulardan karşılanmaktadır.

Şekil 140. İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi için Çekilen Su Kaynakları, 2020

Kaynak: (TÜİK, 2021)

Endüstriyel Su Temini

Endüstriyel su temininde Bursa'da yüzey ve yeraltı suları kullanılırken, Eskişehir ve Bilecik'te tamamen yeraltı suyu kullanılmaktadır. Bursa'da Hasanağa Barajı'ndan Hasanağa Organize Sanayi Bölgesi'ne 448.413 m³, Demirtaş Barajı'ndan ise Elektrik Üretim A.Ş.'ye 273.160 m³ su verilmiştir. Bursa il genelinde yeraltı suyu kaynaklarından 128.500.000 m³ suyun sanayide kullanımına izin verilmiştir. Bursa Organize Sanayi Bölgesi, Nilüfer Deresi'nden aldığı günlük 50.000 m³ suyu arıtarak firmalara proseste kullanılmak üzere dağıtımını yapmaktadır. Eskişehir ilinde bulunan sanayi işletmeleri artezyen ve kuyulardan çektikleri yeraltı ve şebeke suyunu endüstriyel amaçlarla üretimde kullanmaktadır. Bilecik'te bulunan organize sanayi bölgelerinde kullanılan suyun tamamı kuyulardan karşılanmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

Havza Yönetimi

TR41 Bölgesi'nin hidrolojik yapısı değerlendirildiğinde üç farklı su havzasının bulunduğu görülmektedir. Aşağıdaki haritada belirtildiği üzere, Bursa'nın kuzeyi Marmara Havzası'nda; İnegöl-Yenişehir, Bilecik'in büyük bir kısmı ve Eskişehir Sakarya Havzası'nda; Bursa ilinin geri kalan kısmı ve Bilecik'in kuzeyinde yerleşim alanı bulunmayan küçük bir alan ise Susurluk Havzası'nda yer almaktadır. İlgili havzalarda genel olarak su kirlenmesi probleminin, nüfus ve endüstrileşmeye paralel olarak hızlı bir şekilde arttığı, havzalarda bulunan nehirlerin evsel ve endüstriyel atıksular ile tarımsal faaliyetler sebebiyle kirlendiği bilinmektedir. Her üç havza için sorunlar ve çözüm önerilerine yönelik havza koruma eylem planları hazırlanmıştır. Ancak sadece akabinde hazırlanan Susurluk için nehir havzası yönetim planı ve tedbirler programı tamamlanmıştır.

Şekil 141. TR41 Bölgesi'nin İçinde Bulunduğu Su Havzaları ve Bölgenin Hidrolojik Yapısı

Kaynak: TR41 İl Çevre Düzeni Planları ve Havza Eylem Planları verileri kullanılarak BEBKA tarafından hazırlanmıştır (2013).

10.1.2. Atıksu Yönetimi

Bölgede atıksu yönetimi; evsel ve endüstriyel atıksu yönetimi açısından incelenmiştir.

Evsel Atık Su Yönetimi

TR41 Bölgesi'nde kişi başına kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun oranı 2020 yılında %98 düzeyinde gerçekleşmiş olup bu değer Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bölge genelinde su kirliliğini önlemeye yönelik altyapı çalışmaları ve bunlarla ilgili göstergelere bakıldığında kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun, toplam belediye nüfusuna oranı %98 olup, bu oran TÜİK 2020 yılı verilerine göre %91 olan Türkiye ortalamasının üzerinde yer almıştır.

Tablo 316. Kanalizasyon Şebekesi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

	2010	2012	2014	2016	2018	2020
Bursa	93	93	98	98	99	98
Eskişehir	92	91	99	98	98	98
Bilecik	97	98	90	98	96	96
TR41	93	93	97	98	98	98
Türkiye	88	92	90	90	91	91

Kaynak: (TÜİK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde belediyeler tarafından kanalizasyon şebekesi ile deşarj edilen kişi başı günlük atık su miktarı 151 litre/kişi-gün olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2022). Bu çerçevede Bölge genelinde atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye nüfusu oranı 2014 yılında %83 iken 2020 yılı verilerine göre %90'ın üzerine çıkmıştır. Bursa ve Eskişehir, 6360 sayılı Büyükşehir Yasası sonrası sorumlu olduğu alan genişlemesine rağmen atık su arıtma tesisi hizmetlerini yüksek oranda sağlamıştır. Ancak Bilecik merkezde mevcut olan evsel arıtma tesisleri yeterli ölçüde hizmet vermemekte, Osmaneli ve Söğüt ilçelerindeki tesisler ise faaliyet göstermektedir.

Tablo 317. Atık Su Arıtma Tesisi ile Hizmet Verilen Belediye Nüfusunun Toplam Belediye Nüfusuna Oranı (%)

	2010	2012	2014	2016	2018	2020
Bursa	85,3	85,6	88,3	98	86	93
Eskişehir	69,3	86,2	83,1	98	96	96
Bilecik	0,4	0		8,3	13,1	15
TR41	77,1	81,5	83,1	93,8	84,7	90,2
Türkiye	61,7	68,3	68,1	74,8	79	78

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 318. Belediye Atıksu Arıtma Tesisleri, 2020

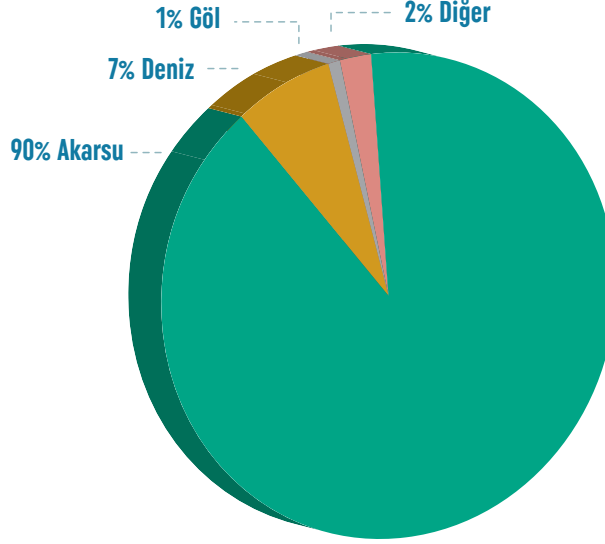
İl	Toplam belediye sayısı	Atık su arıtma tesisi ile hizmet verilen belediye sayısı	Toplam arıtma tesisi		
			Sayısı	Kapasitesi (*) (Bin m ³)	Arıtılan atık su miktarı (Bin m ³)
Bursa	18	15	116	222.505	156.531
Eskişehir	15	10	10	40.675	50.244
Bilecik	11	3	5	5.473	805
TR41	44	28	131	268.653	207.580

(*) Faal olmayan atık su arıtma tesislerinin kapasiteleri dahil edilmiştir.

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Bölgede belediyeler tarafından alıcı ortamlara göre şebekeden deşarj edilen atık suyun hacimsel olarak %90 oranında akarsulara deşarj edildiği gör÷lmektedir. Deşarj edilen atık suyun arıtılma oranlarına bakıldığında Bursa'da %95, Eskişehir'de %100 ve Bilecik'te %10 olarak tespit edilmiştir.

Şekil 142. Alıcı Ortamlara Göre Şebekeden Deşarj Edilen Atık Su Oranları, 2018

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Endüstriyel Atık Su Yönetimi

TR41 Bölgesi'nde Sanayi Sicil Belge Sistemi'ne kayıtlı firmaların yaklaşık %80'i organize sanayi bölgesi (OSB) veya endüstri bölgesinde yer almakta olup bölgelerin atık su arıtma hizmetlerinden faydalanmaktadır. Bursa'da bulunan 15'i faal olan 17 organize sanayi bölgesinden (OSB) dokuzunda atıksu arıtma tesisi (AAT) bulunmaktadır. Diğer OSB'lerde atıksular kanalizasyon hattı veya fosseptikte biriktirildikten sonra yakın bir atık su arıtma tesisine transfer edilmektedir. Bursa'da münferit sanayiye ait 72 adet AAT bulunmaktadır. Eskişehir'de bulunan 3 OSB'den sadece Eskişehir OSB'de AAT bulunmaktadır. Ayrıca özel sektöre ait 13 adet endüstriyel AAT işletilmektedir. Bilecik'te ise 6 OSB'den merkezde bulunan 2 OSB ile Bozüyük OSB'nin atık su arıtma tesisleri faaldir (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

10.1.3. Hava Kalitesi

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) tarafından bölgede 13 farklı hava kalitesi ölçüm istasyonunda izleme yapılmaktadır. Hava kalitesi parametreleri göz önünde bulundurulduğunda, bölge illerinde özellikle PM10 değerlerinin sınır değerlerin üstünde olduğu gör÷lmektedir. Partiküler madde hava içinde askıda bulunan partiküllerin çeşitli ve kompleks karışımını içerir. Partiküllerin boyutu aerodinamik çapları 2,5 µm'den küçük olanlar PM2,5 ve 10 µm'den küçük olanlar PM10 olarak tanımlanmaktadır. Partiküler maddenin esas kaynakları fabrikalar, enerji tesisleri, yakma tesisleri, inşaat faaliyetleri, yangınlar ve rüzgârdır.

Tablo 319. 2021 Yılı Ölçüm Sonuçları Ortalamaları ve Sınır Değerler

İstasyon Adı	PM10 µg/m3	PM2.5 µg/m3	SO2 µg/m3	NO2 µg/m3
Sınır Değer (yıllık)	40	*	20	40
Bursa	47,82	29,38	14,81	-
Bursa - Beyazıt Cad.	46,98	-	5,85	57,13
Bursa - İnegöl	66,57	-	18,07	30,15
Bursa - Kestel	44,15	-	18,27	26,99
Bursa - Kültür Park	-	26,14	6,02	51,56
Bursa - Uludağ Üniversitesi	-	23,74	6,96	19,3
Eskişehir - Cumhuriyet Bulvarı	44,43	26,35	15,15	63,75
Eskişehir - Metin Sönmez	23,18	12,11	9,58	36,23
Eskişehir - Odunpazarı	43,92	15,62	8,83	30,54
Eskişehir - Tepebaşı	41,93	-	18,97	-
Eskişehir Vişnepark Yaygınlaştırma	33,3	30,39	-	36,33
Bilecik	27,31	12,04	5,98	15,01
Bilecik- Bozüyük	51,31	20,86	8,33	24,85

*Ulusal mevzuatta herhangi bir sınır değer bulunmamaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde sınır değer 25 µg/m3 olarak uygulanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü yıllık sınır değeri ise 10 µg/m3'tür.
Kaynak: (Çevre ve Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2022)

Bursa'da sanayi kaynaklı hava kirliliğinde tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve özellikle ön fikse işlemi yapan makinalardan kaynaklı emisyon öne çıkmaktadır. Bursa İl Mahalli Çevre Kurulu tarafından ilgili firmaların bacalarına filtre takma zorunluluğu getirilerek 31 Mayıs 2022 tarihi itibarıyla bu zorunluluk bacadan yağ buharı atımı için 15 miligram metre küp olarak uygulanmaktadır. Aynı kararda Bursa Merkez ilçelerinde faaliyet gösteren sanayi tesislerinde alternatif temiz yakıt (akışkan yataklı kazanlarda doğalgaz, güneş, jeotermal, ısı pompaları, yenilenebilir enerji kaynakları gibi) geçişin 1 Haziran 2024 tarihine kadar tamamlanmasına karar verilmiştir.

10.1.4. Deniz Kirliliği

Bölge illeri arasında Marmara Denizi'ne kıyısı bulunan Bursa ilinin deniz kirliliği kaynakları; derelerden taşınan atıklar, gemi kaynaklı atıklar, kara kökenli atıklar ve balıkçılık olarak sıralanmaktadır. Sıfır Atık Projesi'nin devamı niteliğinde olan Sıfır Atık Mavi Hareketi kapsamında Bursa İli Deniz Çöpleri Eylem Planı hazırlanmıştır. Yapılan çalışmada deniz çöplerinin çoğunluğunun kara kökenli faaliyetler olduğu belirtilirken yakın çevrede bulunan atık su arıtma tesislerinden derin deşarj yapanlar olduğu da belirtilmiştir. Denizcilik faaliyetlerinden kaynaklı atıkların yönetimi için Bursa ilinde 4 adet Atık Kabul Tesisi bulunmaktadır (Bursa İli Deniz Çöpleri Eylem Planı, 2019).

İl sınırları içinde çok iyi kalite niteliğinde olan kıyı bulunmamaktadır. Gemlik, Mudanya ve Karacabey ilçelerinde toplam 20 adet halk plajı arasında mavi bayraklı plaj bulunmamaktadır. 2020 yılı için ekolojik kalite durumu ölçüm sayısı ve değerlendirmesi aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 320. Kıyı Su Kütlelerinin Ekolojik Kalite Değerlendirmesi

	İyi	Orta	Kötü
Gemlik	2	5	-
Mudanya	3	5	2
Karacabey	3	-	-

Kaynak: (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021)

Marmara Denizi'nde su yüzeyini ve derinleri saran müsilaj (deniz salyası) sorununu ile mücadele için 22 eylemden oluşan Marmara Denizi Koruma Eylem Planı hazırlanmıştır. 2021 yılında Marmara Denizi'nde organik madde yükünün ve deniz suyu sıcaklığının artması ile birlikte kıyılarda gözle görülür müsilaj sorunu ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine ÇŞİDB tarafından eylem planı hazırlanarak gerekli tedbirler kamuoyuyla paylaşılmış olup, takibi Bakanlık tarafından yapılmaktadır (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021).

10.1.5. Katı Atık Yönetimi

2020 yılı TÜİK rakamlarına göre katı atık hizmeti verilen belediye nüfusunun, toplam nüfusa oranı %100 olarak gerçekleşmiştir. Bölge belediyeleri tarafından işletilen 5 adet düzenli depolama alanı bulunurken halen düzensiz depolama yapılan ilçeler bulunmaktadır.

Bursa Osmangazi İlçesi Yenikent Mahallesi'nde ve İnegöl ilçesinde olmak üzere 2 (iki) adet depolama alanı mevcuttur. Yenikent Katı Atık Depolama Alanı, 83,09 hektarı çöp döküm alanı olmak üzere koruma bandı ile birlikte 156,18 hektar araziden oluşmaktadır. 1995 yılında faaliyetine başlamış olup, 2025 yılına kadar kullanılması hedeflenmektedir. İnegöl Katı Atık Depolama Alanı, 2011 tarihinde faaliyetine başlamış olup, 2037 yılına kadar kullanılması hedeflenmektedir. Depolama alanı, 21,4 hektarı çöp döküm alanı olmak üzere koruma bandı ile birlikte 24,6 ha araziden oluşmaktadır. İl sınırları içinde doğu ve batı ilçeleri için 2 ayrı aktarma istasyonu hizmet vermekte olup, Kuzey ve Güney Aktarma İstasyonları için yer tahsis ve planlama çalışmaları yapılmaktadır.

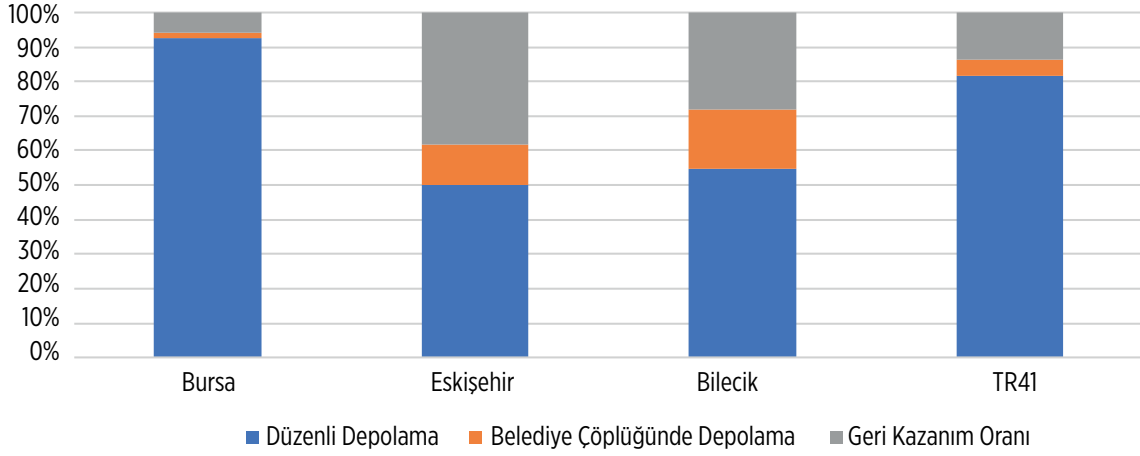
Eskişehir'de 1 adet Entegre Katı Atık Bertaraf ve Enerji Üretim Tesisi bulunmaktadır. Depolama alanı kapasitesi 3.250.000 tondur. Sivrihisar, Mahmudiye ve Sarıcakaya'da kurulması planlanan aktarma istasyonları için çalışmalar devam etmektedir.

Bilecik ilinde yer alan Merkez ve diğer ilçeleri kapsayan Bilecik Belediyeler Birliğince 1 adet Katı Atık Düzenli Depolama ve Entegre Atık Yönetimi Tesisi faaliyet göstermektedir. Tesisin 2045 yılına kadar kullanılması planlanmaktadır.

Depolama alanlarında evsel atıklar ile birlikte ilgili mevzuatı gereği tehlikeli olmayan sanayi atıklarının bertarafı da sağlanmaktadır. Alanlarda yürürlükteki mevzuatlar çerçevesinde gerekli şartlar sağlanarak yeraltı sularının kirletilmemesi için önlemler alınmıştır.

TÜİK Belediye Atık İstatistikleri incelendiğinde Bölgede 2018 yılında oluşan 1.575.295 ton katı atık %82 oranında düzenli depolanmakta ve %14 oranında geri kazanılmaktadır. Bölgede belediye atık bertaraf yöntemi olarak atık yakma kullanılmamakta, %5 oranında vahşi depolama yapılmaktadır. Aynı yıl için Bölgede kişi başı ortalama belediye atık miktarı ise 1,03 kg/kişi-gün olarak hesaplanmıştır.

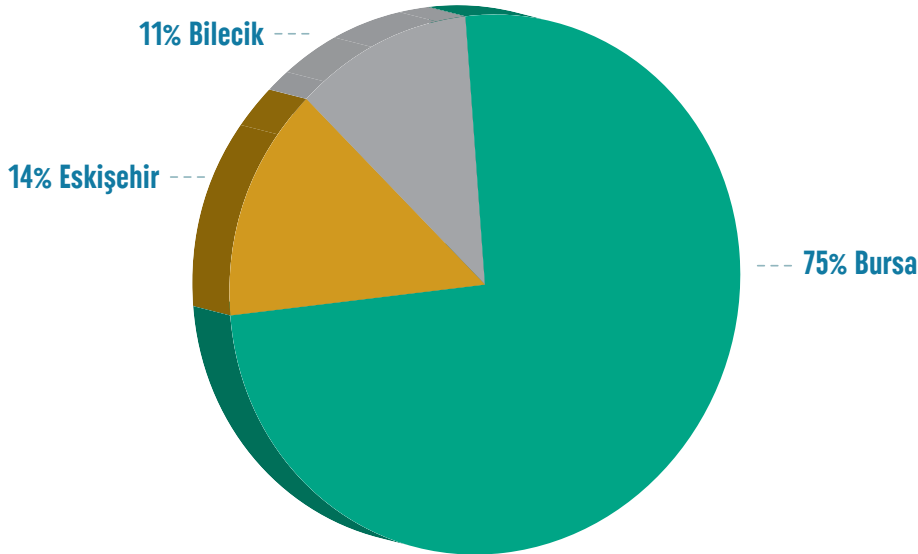
Şekil 143. Belediye Bertaraf Yöntemine Göre Atık, 2018

Kaynak: (TÜİK, 2019)

2019 yılında atık üreticileri tarafından TR41 Bölgesi'nde 1.610.938 ton tehlikesiz atık beyan edilmiştir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Entegre Çevre Bilgi Sistemi altında yer alan Atık Beyan Sistemi yoluyla beyan edilen atık miktarlarında dağılımı Bursa, Eskişehir ve Bilecik'te sırasıyla %75, %14 ve %11 olarak gerçekleşmiştir

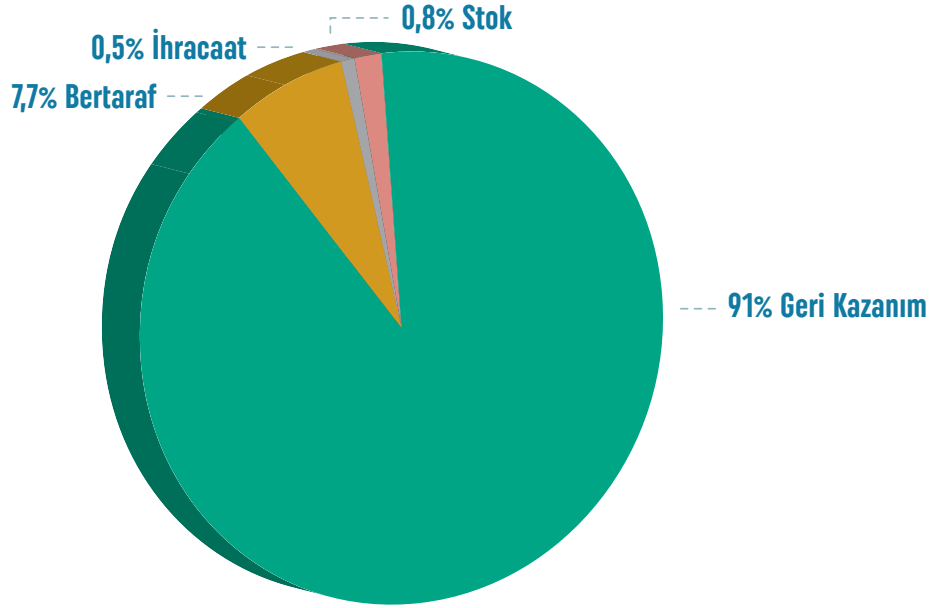
Şekil 144. Beyan Edilen Tehlikesiz Atık Oranı, 2019

Kaynak: (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021)

Bölgede faaliyet gösteren sanayi tesislerinden kaynaklanan tehlikeli atıkların %92,7si geri kazanılmaktadır. Tehlikeli atıklar, tesis sahaları içerisinde Tehlikeli Atıkların Kontrolü Yönetmeliği'ne uygun olarak geçici depolanmakta ve çevre lisansı bulunan geri kazanım/bertaraf tesislerine gönderilmektedir. Bursa'da 32, Eskişehir'de 5, Bilecik'te 3 adet olmak üzere toplam 40 tehlikeli atık geri dönüşüm tesisi bulunmaktadır.

Şekil 145. Bertaraf Yöntemlerine göre Tehlikeli Atık Yönetimi

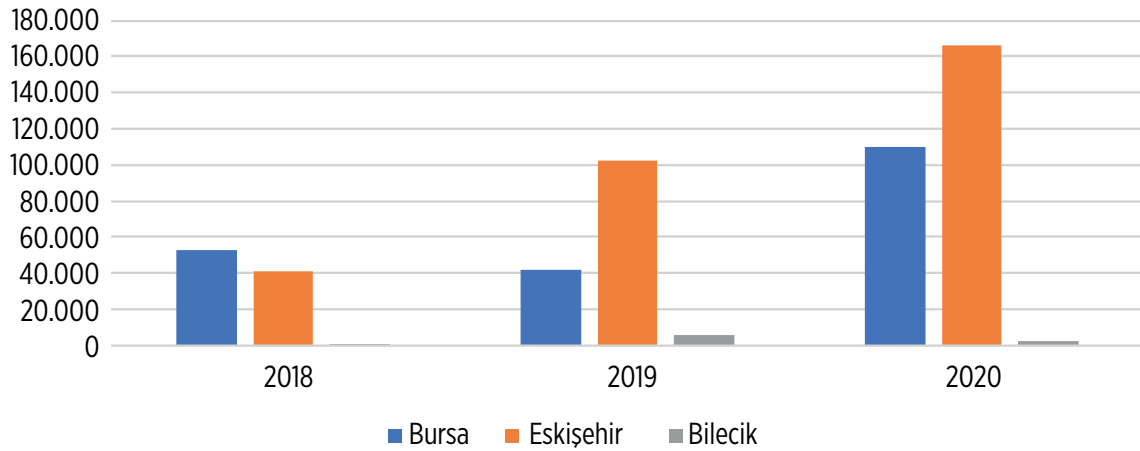

Kaynak: (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021)

2020 yılında sıfır atık yönetimi kapsamında bölgede toplam 278.379 ton atık toplanmıştır.

Sıfır Atık Projesi 2018 yılı itibariyle aşamalı olarak kamu kurum/kuruluşlarında, terminallerde, eğitim kurumlarında, alışveriş merkezlerinde, hastanelerde ve büyük iş yerlerinde uygulamaya geçmiştir. Söz konusu proje kapsamında çeşitli kurum ve kuruluşların çalışanları ile öğrenciler başta olmak üzere 409.004 kişiye eğitim verilmiştir. Belediyeler geri dönüştürülebilir atıkların toplanması amacıyla atık getirme merkezleri kurmuştur. Bursa'da 2 ilçe belediyesi, 3 alışveriş merkezi, 1 organize sanayi bölgesi ve 1 firma tarafından atık getirme merkezi kurulmuştur. Eskişehir'in merkez ilçeleri olan Tepebaşı ve Odunpazarı'nda 2 merkez bulunmaktadır. Bilecik'te ise Osmaneli Belediyesi tarafından her mahalle için mobil merkezler kurulmuştur. 2020 yılı itibariyle sıfır atık sistemi belgesi alan kurum/kuruluş sayısı Bursa'da 1.742, Eskişehir'de 601, Bilecik'te 352 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 146. Sıfır Atık Yönetimi Kapsamında Toplanan Atık Miktarı (Ton)

Kaynak: (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021)

Bölgede toplanan ambalaj atıklarının %71'i geri dönüştürülmektedir. 2020 yılında bölgede toplam 113 adet ambalaj atığı ayırma tesisi 207 adet geri kazanım tesisi bulunmaktadır.

Tablo 321. Ambalaj Atıkları Yönetimi

	Ambalaj Atığı Toplama Ayırma Tesisi (TAT) Sayısı	Ambalaj Atığı Geri Kazanım Tesisi (GKT) Sayısı	Toplanan Ambalaj Atığı Miktarı (kg)	Geri Kazanılan Ambalaj Atığı Miktarı (kg)
Bursa	86	167	121.309.667	81.193.140
Eskişehir	16	28	41.213.216	10.178.051
Bilecik*	11	12	4.558.897	26.516.633
TR41	113	207	167.081.780	117.887.824

* Bursa ve Eskişehir atık miktarı verisi 2020 yılı, Bilecik ise 2019 yılına aittir.
Kaynak: (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2021)

10.1.6. Gürültü Kirliliği

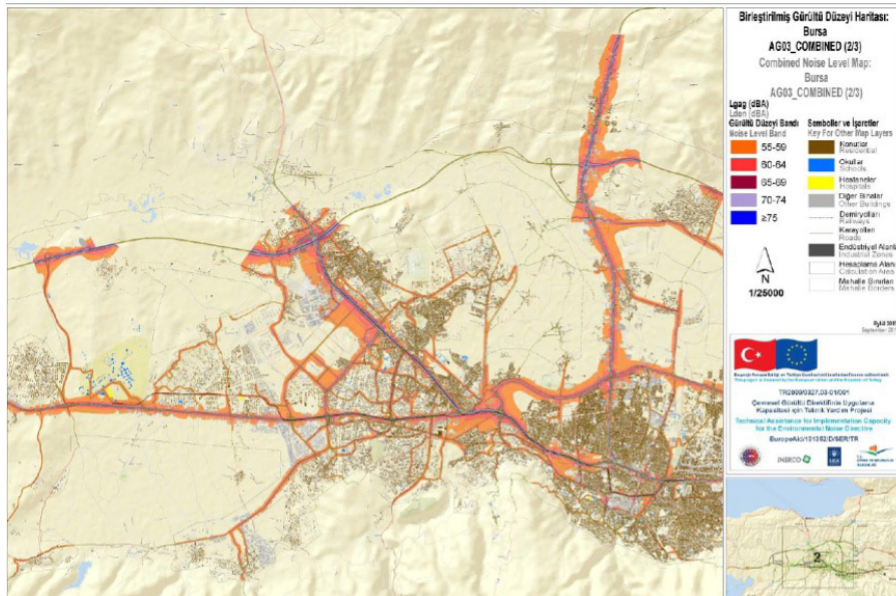
Bursa ve Eskişehir için gürültü kirliliği eylem planları hazırlanmıştır. "Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği" gereğince, kentlerde akustik planlamanın yapılması, sessiz ve sakin alanların korunması amacıyla nüfusu 100 bini geçen ve nüfus yoğunluğunun kilometrekare başına bin kişiden fazla olduğu şehirleşmiş alanlar için gürültü haritaları hazırlanmıştır.

Bu iller arasında olan Bursa ve Eskişehir için gürültü eylem planı hazırlanmıştır. İlk aşamada Bursa'dan gürültü kaynakları için gündüz, akşam ve gece zaman dilimlerini içeren 24 adet gürültü haritası elde edilmiştir. Çalışma kapsamında Bursa'da demiryolundan kaynaklanan çevresel gürültünün olumsuz etkilenmeye neden olmadığı tespit edilirken, karayolundan kaynaklanan çevresel gürültüden etkilenme oranının yüksek olduğu belirlenmiştir. Yine hassas kullanımlar içerisinde karayolu yakınında bulunan konutların gürültüden yüksek düzeyde etkilendiği saptanmıştır.

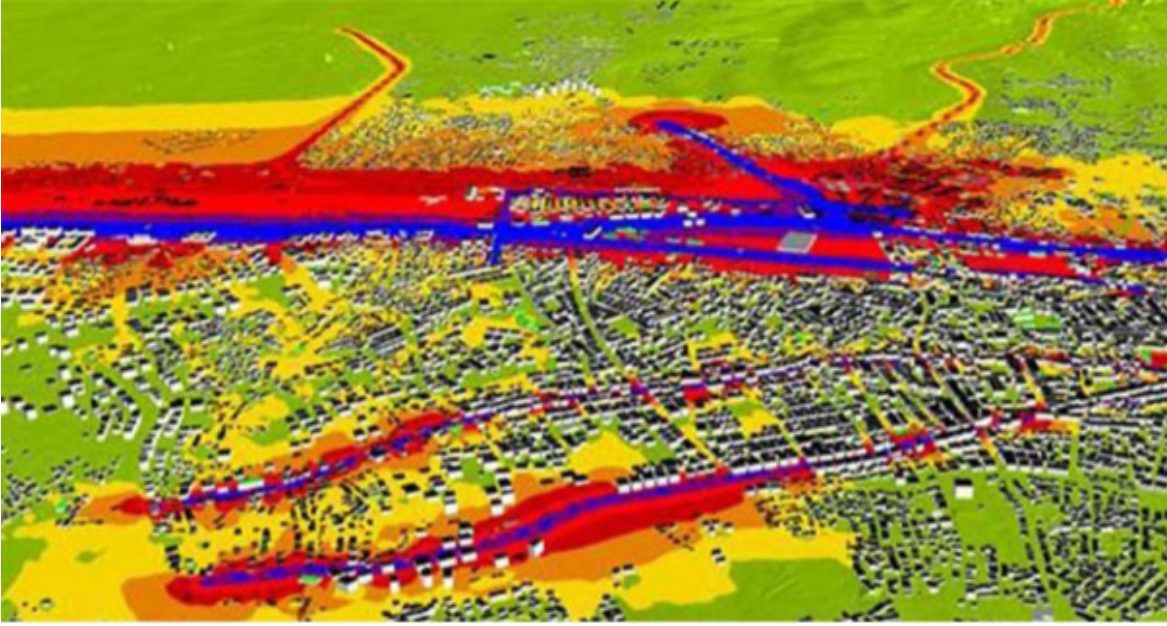
Eskişehir'de ise özellikle sanayi tesisleri, eğlence yerleri, karayolları ve demiryolları kaynaklı gürültü haritaları hazırlanmıştır. Hazırlanan eylem plan ile ilgili gürültü bölgelerde kısa, orta ve uzun vadede alınacak önlemlerle sessiz alanların korunması hedeflenmiştir.

Bilecik il merkezinde ciddi bir problem olmamakla birlikte kentsel ulaşımdan kaynaklanan trafik gürültüsü, şehir içerisindeki küçük sanayi kollarından kaynaklanan gürültü ve açık hava aktivitelerinden kaynaklanan gürültü kirliliği bulunmaktadır.

Şekil 147. Bursa Gürültü Düzeyi Haritası

Kaynak: (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Şekil 148. Eskişehir Gürültü Düzeyi Haritası

Kaynak: (Eskişehir Büyükşehir Belediyesi, 2022)

10.2. İklim Değişikliği

Avrupa Komisyonu'nca yürürlüğe konan ve sürdürülebilir enerji politikalarını destekleyen Başkanlar Sözleşmesi'ne (Covenant of Mayors) 5 (beş) belediye taraf olmuştur. Avrupa Komisyonu'nun 2008 yılında kabul ettiği "Avrupa Birliği İklim ve Enerji Paketi" kapsamında sürdürülebilir enerji politikalarının uygulanmasında yerel yönetimlerin çabalarını desteklemek için başlatılan Başkanlar Sözleşmesi'ne taraf olan belediyeler eylem planları hazırlamak ve bu plana göre azaltım gerçekleştirme taahhüdünde bulunmaktadır. TR41 Bölgesi'nde Başkanlar Sözleşmesi'ni imzalayan belediyeler aşağıda sıralanmıştır. Bu belediyeler arasında Bursa, Nilüfer ve Tepebaşı Belediyesi iklime uyum eylem planını tamamlamıştır. Diğer belediyeler ise çalışmalarına devam etmektedir.

- Bursa Büyükşehir Belediyesi
- Nilüfer Belediyesi (Bursa)
- İnegöl Belediyesi (Bursa)
- Eskişehir Büyükşehir Belediyesi
- Tepebaşı Belediyesi (Eskişehir)

Bursa Sürdürülebilir Enerji ve İklim Uyum Eylem Planı'nda (BUSECAP), referans yılı olarak seçilen 2014 yılı için karbon salımı toplam 13.209.620 ton CO₂e olarak hesaplanmıştır. Belirtilen karbon ayak izi salımlarının %71'i konut ve ticari binalarda tüketilen yakıtlardan ve kent içi araç trafiğinden, %26'sı elektrik tüketiminden %3'ü ise, katı atık ve atıksu gibi diğer salımlardan oluşmaktadır. Çalışmada yapılan projeksiyonlarda 2030 salımları yaklaşık 10,9 milyon ton CO₂e olarak hesaplanmıştır. Eylem planında belirtilen azaltım önlemleri ile Bursa'nın 2030'a kadar olan gelişmesini %22 daha az sera gazı salımı yaparak gerçekleştirebileceği, kişi başı salımlarda ise 2014 yılına göre yaklaşık %40'luk bir azaltım sağlayabileceği öngörülmektedir (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2017).

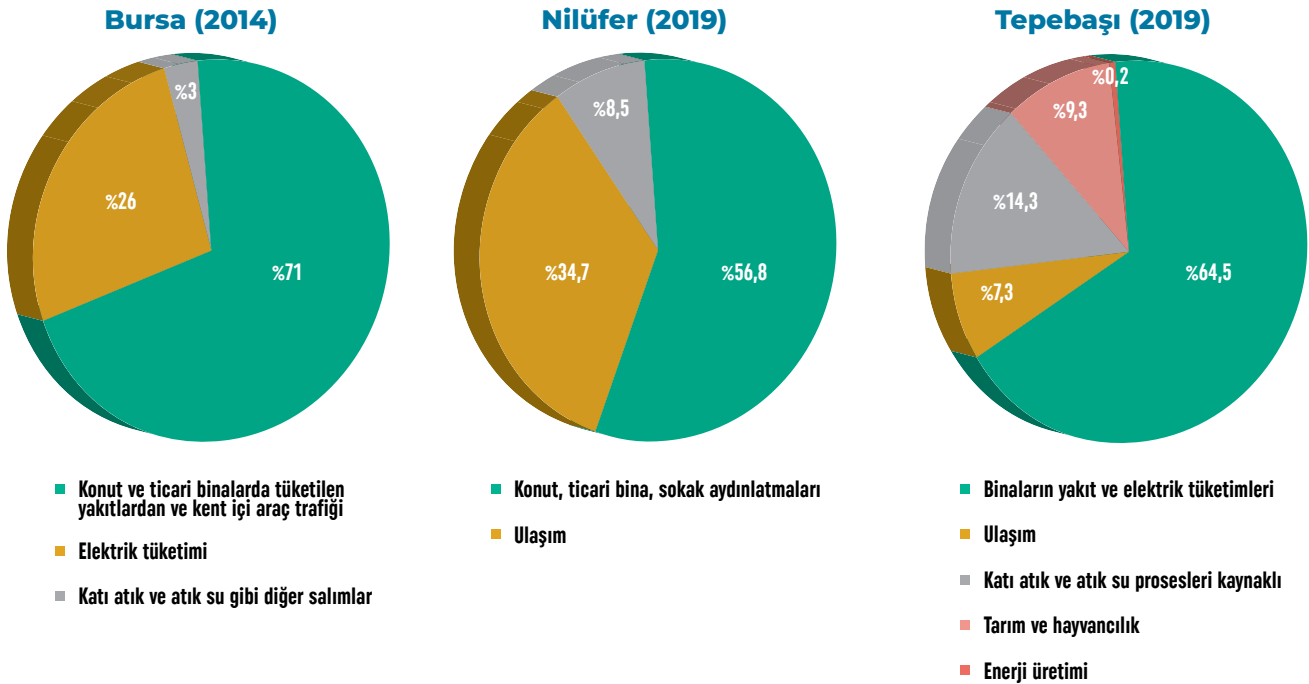
Bursa'nın Merkez ilçelerinden olan Nilüfer için hazırlanan eylem planında ise referans yılı olan 2019 yılı için hesaplanan kentsel sera gazı salımları sanayi dahil toplam 2.140.724 ton CO₂e ve sanayi hariç 1.531.006 ton CO₂e'dir. Nilüfer sanayi hariç toplam sera gazı salımlarının %56,8'i konut, ticari bina, sokak aydınlatmalarından, %34,7'si ulaşımdan ve %8,5'i ise katı atık, atık su ve tarım hayvancılık kaynaklı emisyonlardan oluşmaktadır. Çalışmada 2030 yılı sera gazı azaltım

projeksiyonu sanayi hariç olarak planlanmış olup 2030 yılı için bu değer 1.987.456 ton CO2e olarak öngörülmüştür. Eğer gerekli önlemler alınırsa bu değer 1.280.747 ton CO2e olarak gerçekleşeceği hesaplanmıştır. Nilüfer'in 2030'a kadar kişi başı salımlarında 2019 yılına göre yaklaşık %40,2'lik bir azaltım sağlanabileceği belirlenmiştir (Nilüfer Belediyesi, 2021).

Eskişehir İklim Değişikliği Eylem Planı çalışmaları devam etmektedir. Ancak Eskişehir Ulaşım Ana Planı (EUAP) insan odaklı, yaya, bisiklet ve toplu taşıma ile ulaşımı önceliklendiren, bireysel araç ile ulaşımın kısıtlandırılmasını ve öncelikli ulaşım modlarına teşvik edecek şekilde planlanmasını hedeflemektedir. İklim değişikliğinde ulaşımın etkisi düşünüldüğünde planın uygulanmasıyla iklim değişikliğiyle mücadelede önemli kazanımlar elde edilmesi hedeflenmiştir.

Eskişehir Merkez ilçelerinden Tepebaşı'nın 2019 yılı sanayi dahil emisyonları incelendiğinde ilçedeki sera gazı salımı 811.897 ton CO2e olarak hesaplanmıştır. Toplam envanter içerisinde binaların yakıt ve elektrik tüketimlerinden kaynaklı salımlar %64,5, ulaşım kaynaklı salımlar %7,3, katı atık ve atık su prosesleri kaynaklı salımlar %14,3, tarım ve hayvancılık kaynaklı salımlar %9,3 ve enerji üretimi kaynaklı salımlar da %0,2'lik bir paya sahiptir. Planda 2030'a kadar kişi başı salımlarında 2019 yılına göre %40,8'lik bir azaltım sağlanabileceği belirlenmiştir. Eylem planında belirtilen azaltım önlemleri ile ilçenin 2030 yılına kadar kişi başı salımlarında 2019 referans yılına göre yaklaşık %40,8'lik azaltım sağlanabileceği öngörülmektedir. Bu sonuca göre 2030 yılında kişi başı salımların 1,12 tCO2e/kişi seviyesine gelmesi hedeflenmektedir (Tepebaşı Belediyesi, 2021).

Şekil 149. Sera Gazı Salımı Oranları

Kaynak: (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2017) (Nilüfer Belediyesi, 2021) (Tepebaşı Belediyesi, 2021)

10.3. Elektrik Enerjisi

Ülkelerin yüksek katma değer üretimini destekleyen ve birçok sektördeki faaliyetleri direkt olarak etkileyen enerji sektöründe TR41 Bölgesinin mevcut durumu, bu bölümde yer alan göstergelerle incelenmiştir. Ülkemizde elektrik sektörü, "enerji kaynaklarının satın alınabilir bir fiyattan kesintisiz bir şekilde ulaşılabilirliği" ilkesini uygulayarak, ülkenin refah seviyesini artırmaya katkı sağlama ve daha önemlisi bağımsız ekonomik büyüme amaçları doğrultusunda gelişmeye devam etmektedir.

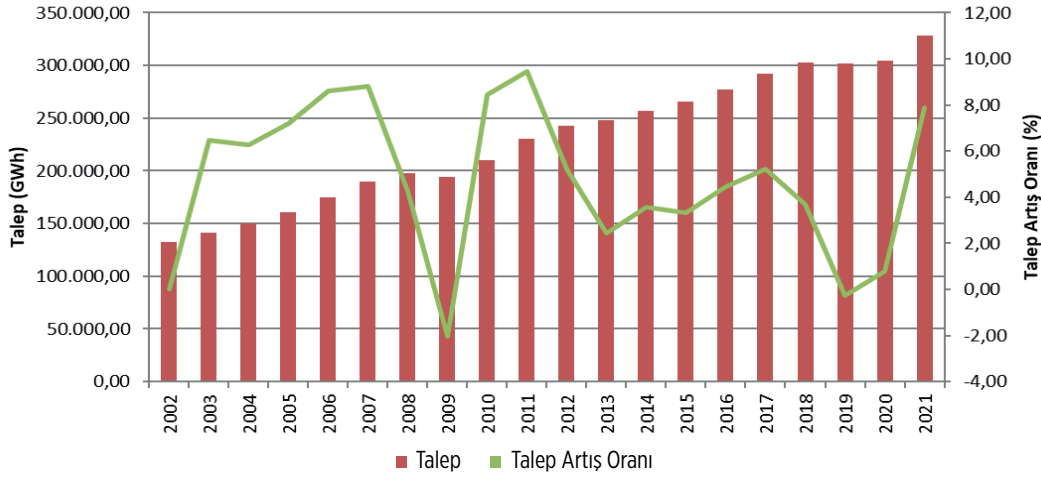
10.3.1. Elektrik Talebi

Bu bölümde Türkiye’de ve TR41 Bölgesi’nde elektrik talepleri incelenmiştir.

Türkiye’de Elektrik Talebi

Türkiye toplam elektrik talebi, 2000-2020 yılları arasında 2001, 2009 ve 2019 yılları haricinde düşüş göstermemiş ve artan dijitalleşme ve sanayileşme öncülüğünde artış eğilimini sürdürmüştür. Bu dönemde yıllık olarak yaklaşık %5 artış gösteren elektrik tüketimi, 2018 yılında toplam 304,2 teravatsaat (TWh), 2019 yılı sonu itibarıyla 303,7 TWh olarak gerçekleşmiştir. Covid-19 pandemisinin etki ettiği 2020 yılında ise elektrik talebi 2019 yılına göre %0,4'lük küçük bir artış göstermiştir. 2021 yılında Covid-19 pandemisi etkilerinin ortadan kalkmasıyla beraber toplam elektrik tüketiminin salgın öncesi düzeyini geçtiği görülmektedir.

Şekil 150. Türkiye’de Yıllık Elektrik Talebi (GWh) ve Artış Oranı (%)

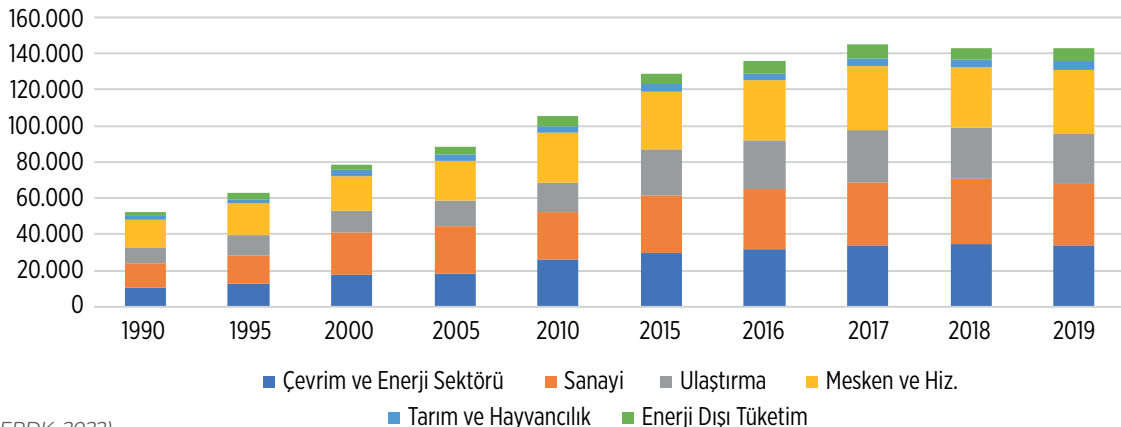

Kaynak: (EPDK, 2022)

Türkiye’de 2019 yılında toplam enerji tüketimi 144,205 Mtep (milyon ton eşdeğer petrol) olmuştur. Türkiye’nin toplam enerji tüketimi 1990 yılına göre %5, **2018 yılına göre ise %4 oranında artmıştır.**

Türkiye’de, 2019 yılında toplam enerji tüketiminin dağılımına bakıldığında, en yüksek tüketimin konut ve hizmetler sektöründe ile sanayi sektöründe gerçekleştiği görülmektedir.

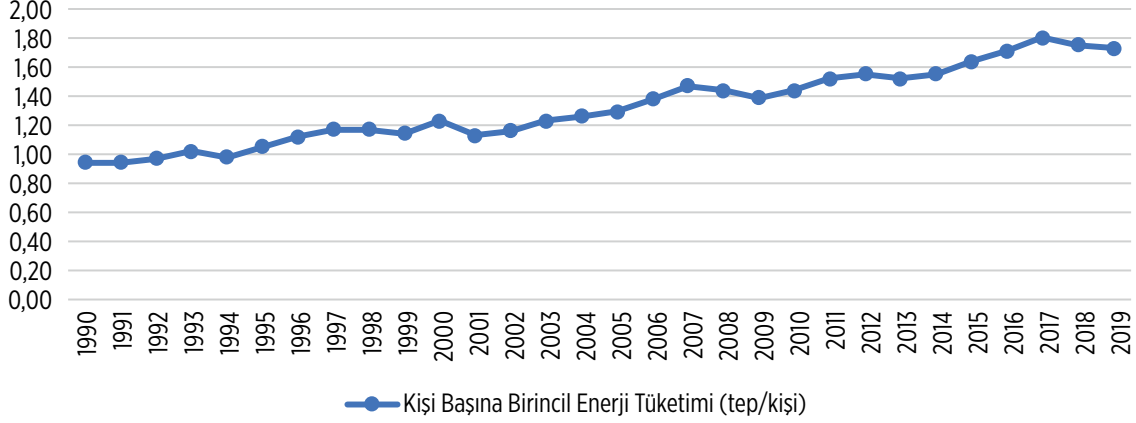
Şekil 151. Türkiye’de Sektörlere Göre Toplam Enerji Tüketimi (Mtep)

Kaynak: (EPDK, 2022)

Türkiye'de 1990 yılında kişi başına enerji tüketimi 0,94 TEP iken, 2019 yılında 1,73 TEP olmuştur.

Şekil 152. Yıllara Göre Kişi Başına Enerji Tüketimi (TEP/Kişi)

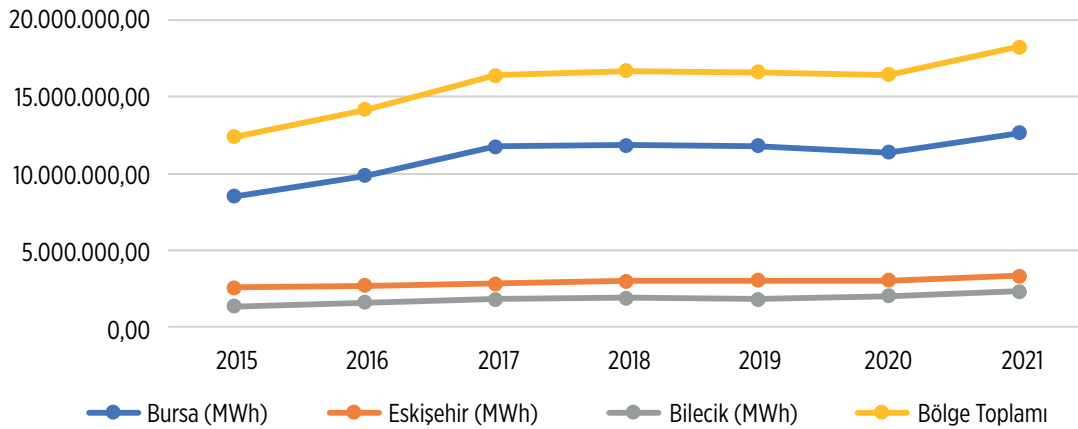

Kaynak: (EUROSTAT, 2019)

TR41 Bölgesi Elektrik Talebi

TR41 Bölgesinin elektrik talebi incelenirken fatura esaslı elektrik tüketim verileri kullanılmıştır. Bu kısımda faturalanan elektrik enerjisi tüketimine dair bilgiler yer almaktadır. Bu kapsamda faturaya konu edilmeyen tüketimler (teknik ve teknik olmayan kayıplar ile satış kabul edilmeyen tüketimler), bu kısımdaki verilere dahil değildir. TR41 Bölgesini oluşturan Bursa, Eskişehir, Bilecik illerinin toplam faturalanan elektrik tüketimi, 2015-2021 yılları arasında sadece 2019 yılında 2018 yılına göre ufak bir düşüş göstermiş olmakla beraber sürekli artış eğilimindedir. **TR41 Bölgesi'nde faturalanan elektrik tüketim değeri 2015 yılından 2021 yılına kadar yaklaşık %47 artış göstermiştir.** Bursa ili TR41 Bölgesi'nde faturalanan elektrik tüketiminin en çok olduğu il olmakla beraber Eskişehir ilinde faturalanan elektrik tüketimi pandemiye rağmen 2019 ve 2020 yılları dahil sürekli artış içerisinde olmaktadır.

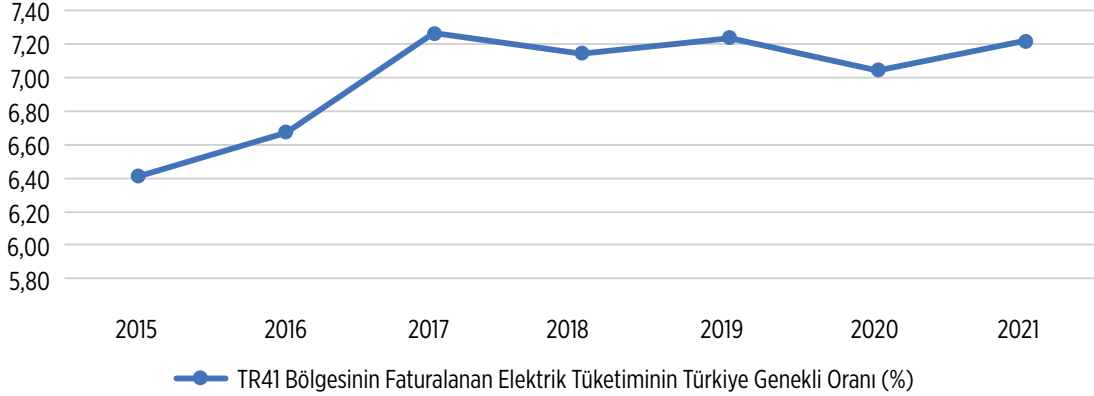
Şekil 153. Faturalanan Elektrik Tüketimi (MWh)

Kaynak: (EPDK, 2022)

Bursa, Eskişehir, Bilecik illerinde 2015-2021 yılları arasında oluşan elektrik tüketim değerlerinin Türkiye geneli toplam elektrik tüketim değeri içindeki payına yüzdesel olarak bakıldığında, 2015-2017 arasında artış trendi görülmesine rağmen sonraki yıllarda dalgalı bir seyir izlemiştir.

Şekil 154. TR41 Bölgesinin Faturalanan Elektrik Tüketiminin Türkiye Geneli Oranı (%)

Kaynak: (EPDK, 2022)

10.3.2. Kurulu Güç Analizi

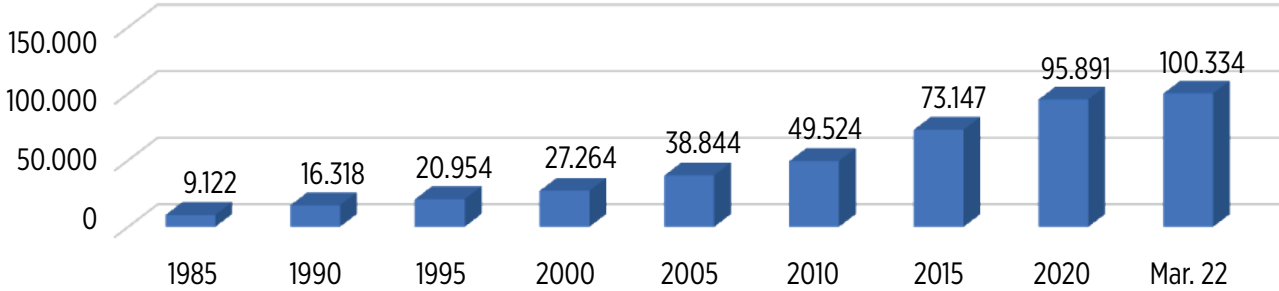
Bu bölümde Türkiye’de ve TR41 Bölgesi’nde kurulu güç analizleri incelenmiştir.

Türkiye’de Kurulu Güç Analizi

1985 yılı itibarıyla 9.121,6 MW seviyesinde bulunan Türkiye’nin toplam kurulu gücü, sürekli artan elektrik talebi ile beraber 2020 yılı sonunda 95.890,6 MW seviyesine ulaşmıştır. 2022 yılı Mart ayı itibarıyla ilk kez 100.000 MW eşiğini geçerek 100.334 MW olmuştur.

Yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi ve yerli kaynaklardan elektrik üreten santrallere verilen teşviklerin, uygulanan devlet politikası ile beraber artması sonucunda Türkiye toplam kurulu gücünde artış eğilimi sürmektedir.

Şekil 155. Türkiye Kurulu Gücünün Yıllar İtibarıyla Gelişimi (MW/Yıl)

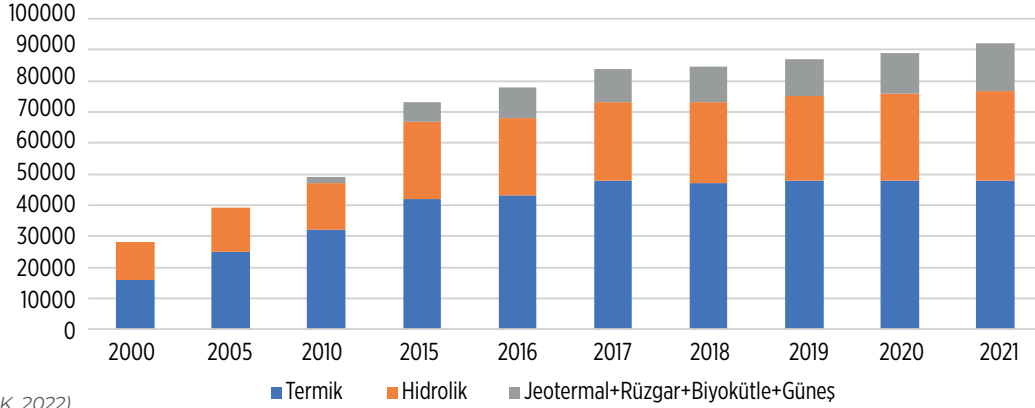

Kaynak: (EPDK, 2022)

2010-Mart 2022 arasındaki dönemde, yıllık kurulu güç net artışı 27.187 MW olmuştur. Bu dönemde kurulu güçteki bu artışın toplam elektrik talebindeki artıştan yüksek olması ülkemizde yenilenebilir enerji üretimine verilen teşviklerin iyi bir şekilde değerlendirildiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. 2011-2020 yılları arasında devreye alınan yenilenebilir enerji santrallerinin yıllık ortalama kurulu gücü 3,2 GW civarında gerçekleşmiştir.

Aşağıdaki grafikte jeotermal, rüzgâr, biyokütle ve güneş enerjisinin kurulu güç kaynaklarında 2010 yılından itibaren meydana gelen artış net bir şekilde görülmektedir.

Şekil 156. Yıllar İtibarıyla Lisanslı Kurulu Gücün Kaynak Bazında Gelişimi (MW)

Kaynak: (EPDK, 2022)

TR41 Bölgesi Kurulu Güç Analizi

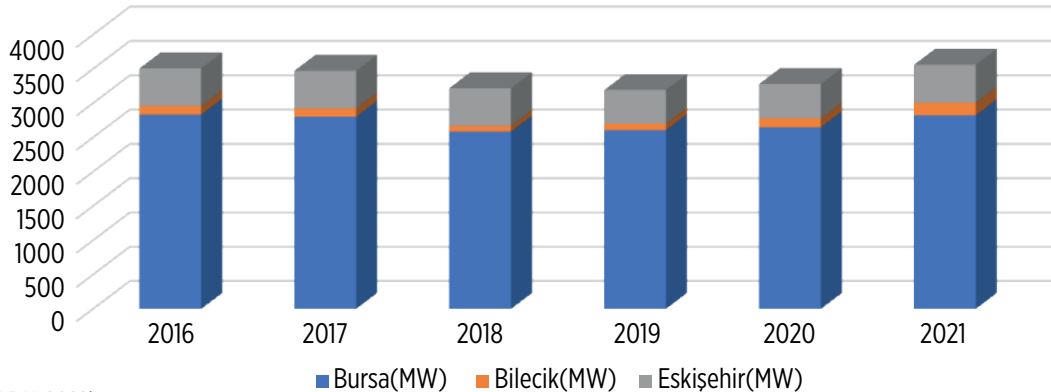
Bursa, Eskişehir, Bilecik illerinden oluşan TR41 Bölgesinin kurulu gücü; lisanslı kurulu güç ve lisanssız kurulu güç olmak üzere iki kısımda incelenmiştir. Lisanslı elektrik üretimi ile lisanssız elektrik üretimi arasında tesis kurulumu, işleyişi ve ticari açıdan birçok farklılık bulunmasıyla beraber en temel farklar; enerji üretim tesisinin kurulu güç büyüklüğü ve enterkonnekte sisteme iletim veya dağıtım kısmından dahil olma durumudur.

Ülkemizde Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretim Yönetmeliği ile düzenlenen faaliyet türünde elektrik enerjisi üretebilecek, gerçek veya tüzel kişilerin lisans almadan ve şirket kurmadan elektrik üretim faaliyeti yapmaları sağlanmıştır. Bu model ile elektrik piyasasında, tüketicilerin elektrik ihtiyaçlarını tüketim noktasına en yakın kendi üretim tesisinden karşılaması (öz tüketim modeli), arz güvenliğinin sağlanmasında küçük ölçekli üretim tesislerinin de ülke ekonomisine kazandırılması, dağıtık üretim yöntemi ile elektrik şebekesinde iletim/dağıtım maliyetleri ile kayıp miktarlarının düşürülmesi amaçlanmıştır.

Ayrıca, 6446 sayılı Elektrik Piyasası Kanunu ile piyasada elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı, toptan veya perakende satışı, elektrik ithalat ve ihracatı ve piyasa işletim faaliyetleri için lisans alınması zorunlu kılınmıştır. Bu kapsamda piyasada faaliyet göstermek isteyen ve kurulu gücü 5 MW'tan büyük olan yenilenebilir enerji kaynaklarına dayalı elektrik üretim santralleri için Enerji Piyasası Düzenleme Kurumun (EPDK)'dan üretim lisansı alınmak zorundadır (T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2022).

TR41 Bölgesini oluşturan illerdeki lisanslı enerji üretim tesislerinin kurulu güçlerine bakıldığında kapanan ve yeni yatırım yapılan enerji üretim santralleri neticesinde iller bazında sürekli artan değil dalgalı grafiklerin oluştuğu gözlemlenmektedir.

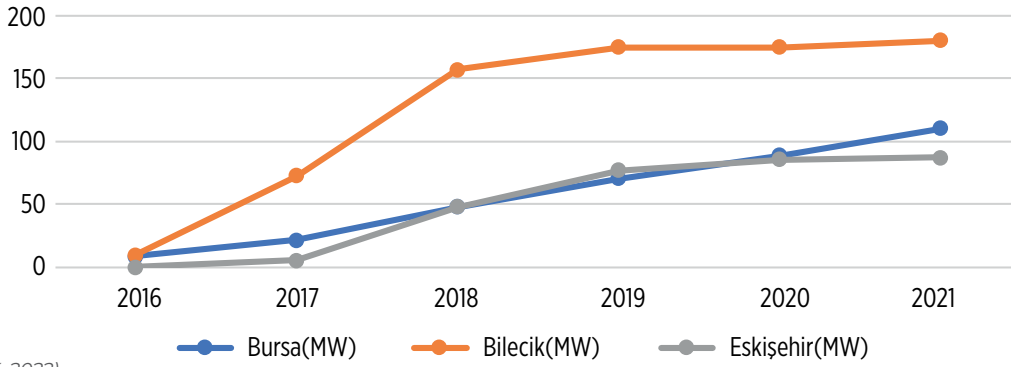
Şekil 157. Bursa İli Lisanslı Elektrik Santralleri Toplam Kurulu Gücü (MW)

Kaynak: (EPDK, 2022)

Lisanssız elektrik üretim santrallerinin TR41 Bölgesi'nde toplam kurulu güçlerine bakıldığında lisanssız elektrik üretim tesislerinden farklı olarak öz tüketim modeli politikası ile birlikte oluşturulan etkin destek mekanizmaları sonucunda kurulu gücün sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Şekil 158. TR41 Bölgesi Lisanssız Elektrik Santralleri Toplam Kurulu Gücü

Kaynak: (EPDK, 2022)

10.3.3. Elektrik Arzı

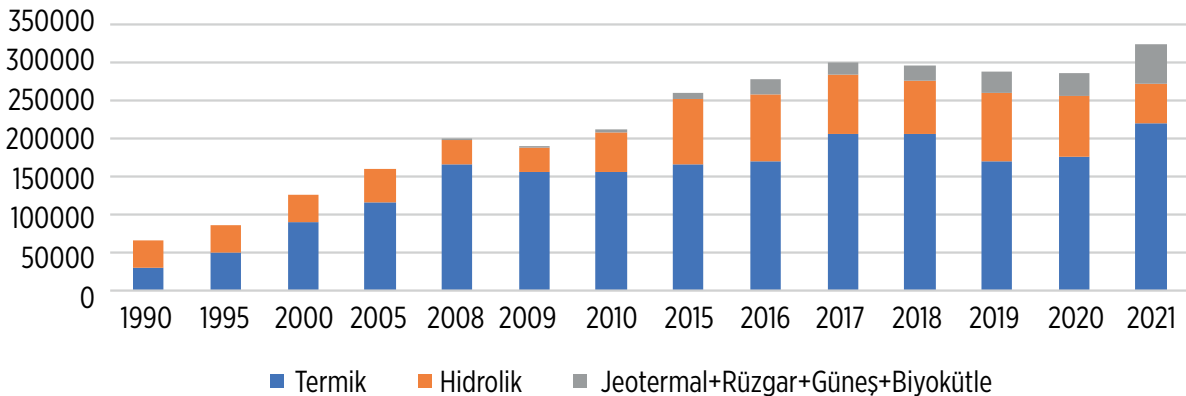
Bu bölümde Türkiye'de ve TR41 Bölgesi'nde elektrik arzı incelenmiştir.

Türkiye'de Elektrik Arzı

Türkiye'nin elektrik üretim değerleri elektrik talebine paralel bir seyir izlemiştir. Ülkede özellikle 1985 yılı sonrası hızlı bir şekilde artan elektrik ihtiyacı neticesinde ülke çapında büyük yatırımlar hayata geçirilmiş, bu yatırımlar neticesinde Türkiye toplam brüt elektrik üretiminde önemli artış meydana gelmiştir.

Çoğunlukla artış eğiliminde olan lisanslı elektrik üretiminin kaynak bazında gelişimi 2001 ve 2009 yıllarında yaklaşık %1,8'lik bir daralma göstermiştir. Brüt elektrik üretiminde 2019 yılında %0,2 değerinde küçük bir azalma meydana gelmiştir. 2019 yılında 304,3 TWh olan brüt elektrik tüketimi 2020 yılı sonu itibarıyla 305,4 TWh, 2021 yılı sonunda 2020 yılına göre %4,55 değerinde artışla beraber 319,3 TWh seviyesine çıkmıştır. Yüzdesele olarak bu büyük artışın nedeni, 2020 yılında Türkiye'yi etkileyen Covid-19 pandemisinin etkilerinin 2021 yılında azalmış olmasıdır.

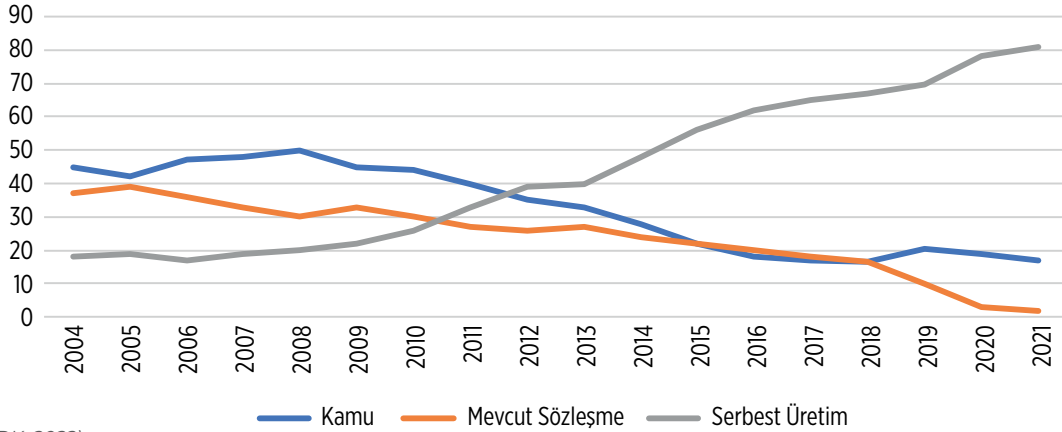
Şekil 159. Lisanslı Elektrik Üretiminin Kaynak Bazında Gelişimi (GWh)

Kaynak: (EPDK, 2022)

Ülkemizde lisanslı elektrik üretiminin kamu-özel olarak değişiminin verildiği aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere serbest üretimin payındaki yükseliş net şekilde devam etmektedir. Bu artışın iki temel nedeninin birincisi, yeni yatırımların çok büyük kısmının serbest üretim şirketleri tarafından yapılmasıdır. İkinci neden ise mevcut sözleşmelerden bir kısmının sürelerinin dolması ve bu sözleşmeler kapsamındaki santrallerin mülkiyetinin özel sektöre geçmesidir.

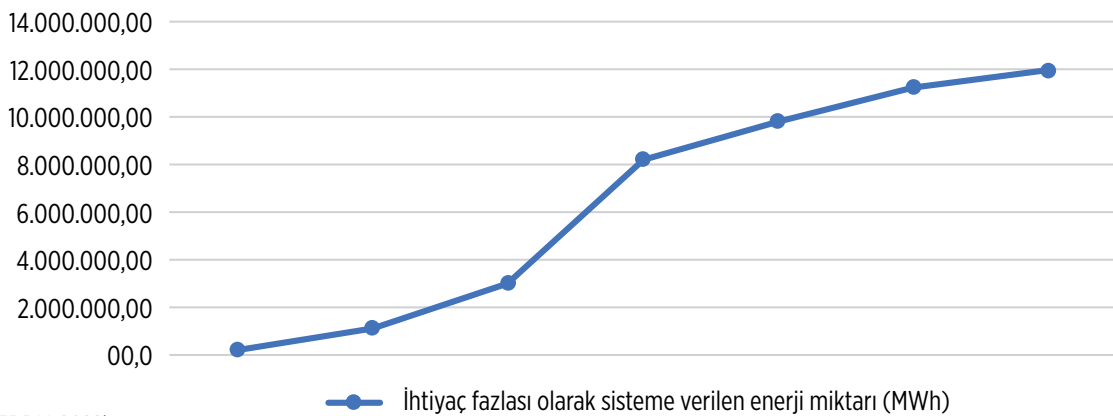
Şekil 160. Yıllar İtibariyle Lisanslı Elektrik Üretiminin Kamu-Özel Olarak Değişimi (%)

Kaynak: (EPDK, 2022)

Ülkemizde lisanssız elektrik tarafında ise yukarıda da belirtildiği üzere öz tüketim modeli çerçevesinde atılan önemli adımlar sonucunda lisanssız elektrik üretim tesislerinde kendi öz tüketimlerini karşıladıktan sonra sisteme verilen enerji miktarının sürekli arttığı görülmektedir. Özellikle 2016 ve 2018 yıllarında meydana gelen artış göze çarpmaktadır.

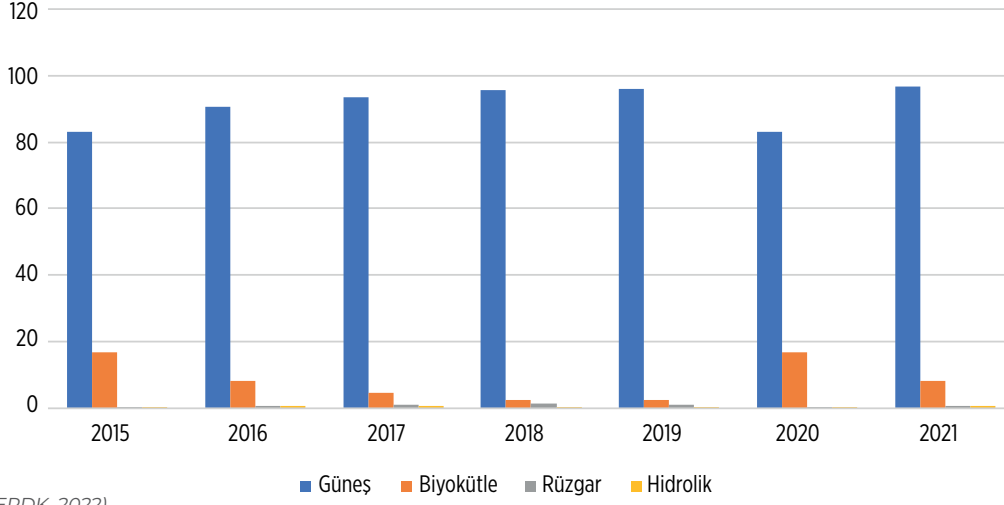
Şekil 161. Türkiye'de İhtiyaç Fazlası Olarak Sisteme Verilen Enerji Miktarı

Kaynak: (EPDK, 2022)

Lisanssız elektrik üretiminin kaynaklara göre dağılımı yüzdesel olarak incelendiğinde ise güneş enerjisi ile üretilen elektriğin büyük üstünlüğü göze çarpmaktadır.

Şekil 162. Türkiye'de Lisanssız Elektrik Üretiminin Kaynaklara Göre Dağılımı (%)

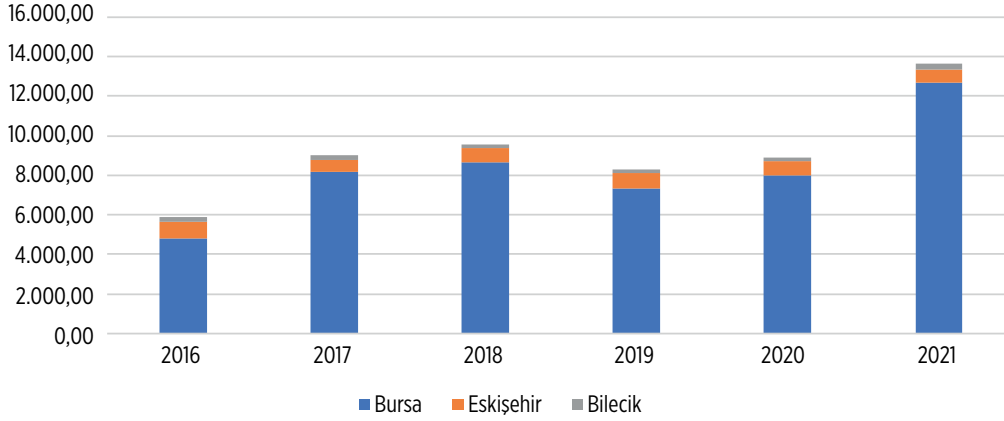

Kaynak: (EPDK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde Elektrik Arzı

TR41 Bölgesi'nde lisanslı elektrik üretim grafiğinde görüldüğü üzere Bursa ili bölgede lisanslı elektrik üretiminde, elektrik tüketiminde olduğu gibi başı çekmektedir. Bölgenin toplam lisanslı elektrik üretimine Covid-19 pandemisi etkisinin bariz bir şekilde yansıtıldığı görülmektedir.

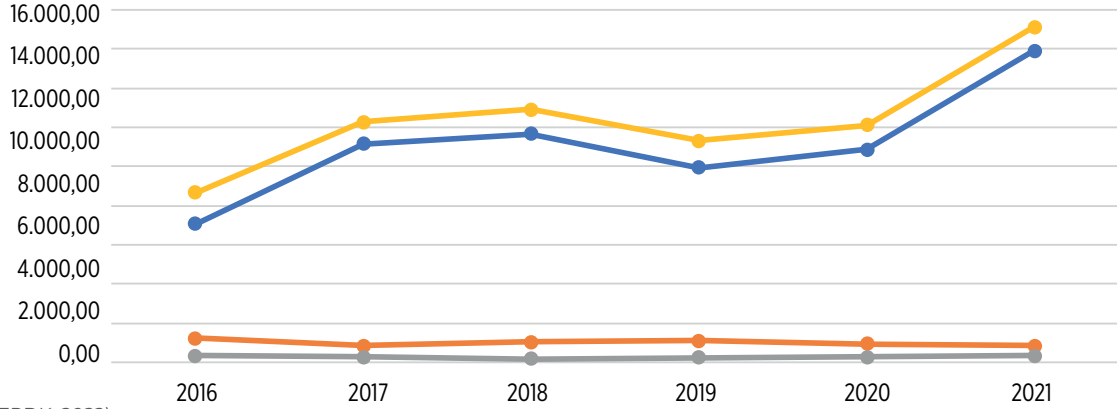
Şekil 163. TR41 Bölgesi Lisanslı Elektrik Üretimi (GWh)

Kaynak: (EPDK, 2022)

TR41 Bölgesi'nde lisanslı elektrik üretiminin ülke içerisinde toplam yüzdesel oranına baktığımızda, bölgede elektrik üretim bağlamında başı çeken Bursa ili ile paralel bir şekilde seyir izlediği görülmektedir.

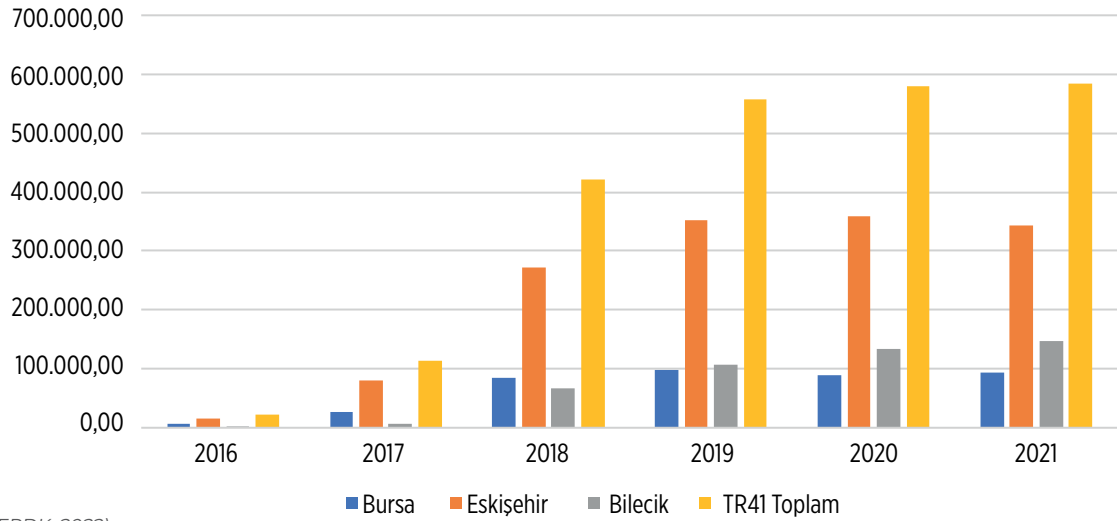
Şekil 164. TR41 Bölgesi'nde Lisanslı Elektrik Üretiminin Ülke İçindeki Oranı (%)

Kaynak: (EPDK, 2022)

Lisanssız elektrik üretimi tarafında ise TR41 Bölgesini oluşturan illerde üretilen ve ihtiyaç fazlası olarak sisteme verilen enerji miktarı incelendiğinde aşağıdaki grafik ortaya çıkmaktadır. Lisanssız elektrik üretiminde lisanslı elektrik üretimden farklı olarak Eskişehir ili öne çıkmaktadır. Ülke genelinde uygulanan enerji politikalarının olumlu sonuçları TR41 Bölgesi'nde de 2017 yılından itibaren net bir şekilde gözlemlenmiştir.

Şekil 165. TR41 Bölgesi'nde Üretilen ve İhtiyaç Fazlası Olarak Sisteme Verilen Enerji Miktarı (MWh)

Kaynak: (EPDK, 2022)

KAYNAKÇA

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2022). Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin İl Bazında Yıllık İstatistik Bülteni 2021.

(2022). Uludağ TTO Girişimcilik ve Şirketleşme Hizmetleri: <https://bursauludagtto.com/girisimci-toplulugu> adresinden alındı

AİMSAD . (2022, Eylül 13). <https://www.aimsad.org/istatistikler/ormancilikta-ilk-hedef-agac-servetini-ve-endustriyel-agaclandirmayi-artirmak> adresinden alındı

Anadolu Üniversitesi. (2021). İdare Faaliyet Raporu .

APAYDIN, F. (2018). Türkiye'de İşsizliğin Karakteristiklerinin Karşılaştırılmalı Analizi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 159-200.

Bilecik Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü. (2022).

Bilecik İl Özel İdaresi. (2008, Mart). Bilecik İl Çevre Düzeni Planı (resmi yazı yoluyla).

Bilecik İl Sağlık Müdürlüğü. (2020).

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi. (2021). BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ 2021 YILI FAALİYET RAPORU.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sektörel Araştırma ve Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2023). Elektronik Haberleşme Sektörüne İlişkin İl Bazında Yıllık İstatistik Bülteni 2022.

BTSO. (2022, Mayıs 30).

Bursa Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü . (2022).

Bursa Büyükşehir Belediyesi. (1998). Bursa 2020 İl Çevre Düzeni Planı (rezmi yazı yoluyla).

Bursa Büyükşehir Belediyesi. (2017, Kasım). Bursa Sürdürülebilir Enerji ve İklim Değişikliği Uyum Planı. Bursa. Ağustos 31, 2022 tarihinde https://www.bursa.bel.tr/dosyalar/birimek/190306101119_Bursa-Surdurulebilir-Enerji-ve-iklim-Degisikligi-Uyum-Plani-BUSECAP-2017.pdf adresinden alındı

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı. (2020). Bursa İnovasyon Ekosistemi Analizi, Saha Uygulama Çalışması.

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı. (2020). TR41 Bölgesi Yenilik ve Akıllı Uzmanlaşma Stratejisi. Haziran 2022 tarihinde https://bebka.org.tr/wp-content/uploads/2021/07/au-raporu-2020_1594199377.pdf adresinden alındı

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı. (2022). Kent İçi Sanayi Alanlarının Dönüşümü Model Çalışması (Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.).

Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı. (2022, Ocak 22). Organize Sanayi Bölgeleri ve Endüstri Bölgeleri Sınırları (Sanayi Bölgeleri Genel Müdürlüğünden Resmi Yazı Yoluyla).

Bursa İl Sağlık Müdürlüğü. (2020).

Bursa Serbest Bölge Kurucu ve İşletici A.Ş. (2022). Haziran 2022 tarihinde alındı

Bursa Teknik Üniversitesi. (2021). Bursa Teknik Üniversitesi 2021 Yılı Faaliyet Raporu.

Bursa Uludağ Üniversitesi. (2021). 2021 İdare Faaliyet Raporu.

Cansız, M. (2011). Türkiye'de Kümelene Politikalara ve Uygulamaları. Ankara.

Çevre ve Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). 2021 yılı Hava Kalitesi Bülteni. <https://ced.csb.gov.tr/hava-kalitesi-haber-bultenleri-i-82299> adresinden alındı

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021). 2020 Yılı İl Çevre Durum Raporları. Temmuz

8, 2022 tarihinde <https://ced.csb.gov.tr/2020-yili-il-cevre-durum-raporlari-i-102101> adresinden alındı

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2021, Haziran). Marmara Denizi Koruma Eylem Planı. Ağustos 31, 2022 tarihinde <https://webdosya.csb.gov.tr/db/marmarahepimizin/eylemplani/> adresinden alındı

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı. (2022). Sit Alanları Yönetim Sistemi. Eylül 22, 2022 tarihinde alındı

EPDK. (2022). Sektör Raporu. Ekim 18, 2022 tarihinde <https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-0-23-3/elektrikaylik-sektor-raporlar> adresinden alındı

Eskişehir Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü. (2022).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2015, Eylül). 1/25.000 Nazım İmar Planı Açıklama Raporu (resmi yazı yoluyla).

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi. (2022). Gürültü Haritaları (resmi yazı yoluyla).

Eskişehir İl Sağlık Müdürlüğü. (2020).

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi. (2021). 2021 YILI İDARE FAALİYET RAPORU.

Eskişehir Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2021). 2020 Brifing Raporu.

Eskişehir Teknik Üniversitesi. (2021). 2021 İDARE FAALİYET RAPORU.

ESO. (2022, Haziran 06).

ETKB. (2022). Denge Tablosu.

EUROSTAT. (2019). Enerji Denge Tabloları.

Gelir İdaresi Başkanlığı. (2021). Bütçe Gelirleri. 06 01, 2022 tarihinde https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG1.htm adresinden alındı

<https://data.tuik.gov.tr/>. (2022, 06). <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=G%C3%BCmr%C3%BCKlere%20G%C3%B6re%20C4%B0hracat> adresinden alındı

<https://ticaret.gov.tr/> (tarih yok). <https://ticaret.gov.tr/> <https://ticaret.gov.tr/data/5d63d89d13b8762f7c43a738/21-Ihracat%20ve%20Ithalat%20Yapan%20Firma%20Sayilari.pdf> adresinden alındı

<https://ticaret.gov.tr/>. (2022, 06 01). https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/tablo_2_ticaret_hacminin_serbest_bolgelere_dagilimi.pdf adresinden alındı

İŞKUR. (2022, Eylül 15). Türkiye İş Kurumu Web sitesi : <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/> adresinden alındı

İŞKUR. (2023, Temmuz 27). Türkiye İş Kurumu Web sitesi: <https://www.iskur.gov.tr/kurumsal-bilgi/istatistikler/> adresinden alındı

İzmir Kalkınma Ajansı. (2021). Türkiye'de Yaratıcı Endüstrilerin İBBS - 2 Bölgeleri Düzeyinde Analizi: İzmir'e Bir Bakış. İzmir.

Karluk, S. R. (1994). Türkiye'de İhracat Performansının Ekonomik Büyüme ve Üretkenliğe Etkisi. Ankara: DPT Yayınları.

KOSGEB. (2022, Haziran 23).

Köroğlu, N. T. (2011). Rekabet Edebilirliğin Yönetişimi ve Bölgesel Kalkınma Sunumu. 6. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu. Ankara.

Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2022). Kültür ve Turizm Bakanlığı İstatistikleri. Eylül 22, 2022 tarihinde <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44797/tasinmaz-kultur-varliklari-ve-sit-alanlari.html> adresinden alındı

Milli Eğitim Bakanlığı . (2022, Temmuz 5). Mesleğim Hayatım . <https://meslegimhayatim.meb.>

gov.tr/egitim/yaygin-egitim adresinden alındı

Nilüfer Belediyesi. (2021). Nilüfer Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı. Ağustos 31, 2022 tarihinde <https://www.nilufer.bel.tr/i/pdf/Nilufer%20Surdurulebilir%20enerji%20eylem%20plani.pdf> adresinden alındı

OECD. (2022, Haziran 13). OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/> adresinden alındı

OECD. (2023, Temmuz 13). OECD.Stat. <https://stats.oecd.org/> adresinden alındı

Organize Sanayi Bölge Müdürlükleri. (2022, 5 25). Organize Sanayi Bölgeleri İstatistikleri.

OSBÜK. (2022, 9 5). OSB Listesi. 9 5, 2022 tarihinde <https://osbuk.org/view/osb/osbliste.php> adresinden alındı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2019). <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/81-il-sanayi-durum-raporlari> adresinden alındı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2020). Teknoloji Geliştirme Bölgeleri 2020 Yılı Performans Endeksi: <https://teknopark.sanayi.gov.tr/> adresinden alındı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2020). İl Sanayi Durum Raporları. Eylül 13, 2022 tarihinde <https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/81-il-sanayi-durum-raporlari> adresinden alındı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2020). İl Sanayi Durum Raporları.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). Teknoloji Geliştirme Bölgeleri 2021 Yılı Performans Endeksi: <https://teknopark.sanayi.gov.tr/> adresinden alındı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021, Temmuz 1). Sanayi Sicil Bilgi Sistemi.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022, 8). Ar-Ge Merkezleri İstatistikleri. 8 22, 2022 tarihinde alındı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022). Kent İçi Sanayi Alanlarının Dönüşümü Model Çalışması.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022, 7 31). Tasarım Merkezleri. 9 5, 2022 tarihinde <https://www.sanayi.gov.tr/istatistikler/istatistiki-bilgiler/mi0203011503> adresinden alındı

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2023, Temmuz 31).

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2023, Ağustos 1).

SBB. (2018). Onbirinci Kalkınma Planı İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara.

SGK . (2022). SGK İstatistik Yıllıkları 2021 . <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/> adresinden alındı

SGK. (2015, 10 26). İşyerlerinin İşyeri Büyüklüklerine ve İllere Göre Dağılımı. 9 2022, 2 tarihinde <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/> adresinden alındı

SGK. (2022, Haziran 10). http://eski.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari adresinden alındı

SGK. (2022). İş Yerlerinin İl ve İş Yeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı. 6 22, 2022 tarihinde <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/> adresinden alındı

SGK. (2022, Eylül). SGK İstatistik Yıllıkları.

Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2022). Bursa, Eskişehir, Bilecik İli 2014-2021 Yılı Sektörel Kamu Yatırımları.

T. C. Bursa Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü. (2022).

T. C. Eskişehir Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü. (2022).

T.C. Bursa Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü . (2022).

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2022).

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü. (2022).

T.C. Bilecik Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü . (2022).

T.C. Bilecik Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü. (2022).

T.C. Bilecik Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü . (2021). 2020 Yılı İl Brifingi .

T.C. Bursa Valiliği İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2021). 2020 Yılı İl Brifing Raporu.

T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2022). Lisanssız Elektrik Üretimi. Ağustos 26, 2022 tarihinde <https://enerji.gov.tr/eigm-yenilenebilir-enerji-uretim-faaliyetleri-lisassiz-elektrik-uretimi> adresinden alındı

T.C. Eskişehir Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü. (2022).

T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2022). <https://www.siviltoplum.gov.tr/illere-ve-faaliyet-alanlarına-gore-dernekler>.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2022). <https://mebbis.meb.gov.tr/kurumltesi.aspx> adresinden alındı

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. (2022). Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2020/'21. MEB.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2022, Ekim). YER-SİS. <https://yersis.gov.tr/web>. adresinden alındı

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022, Haziran 30).

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022, Ağustos 15). <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari/Istatistikler> adresinden alındı

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022). Arazi Örtüsü Sınıfları (Corine CBS Projesi). Ekim 19, 2022 tarihinde <http://corinecbs.tarimorman.gov.tr/corine> adresinden alındı

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022). STATİP (Sorunlu Tarım Alanlarının Tespiti ve İyileştirilmesi Projesi) Coğrafi Verileri.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü. (2022, Eylül 2022). <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> adresinden alındı

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi. (2022). Bilecik Yatırım Rehberi.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi. (2022). Bursa Tarımsal Yatırım Rehberi.

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi. (2022). Eskişehir Tarımsal Yatırım Rehberi .

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). Sektörel Kamu Yatırımları. Ağustos 2022 tarihinde <http://www.ticaret.gov.tr> adresinden alındı

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022). Serbest Bölgeler İstatistikleri. Haziran 2022 tarihinde <http://www.ticaret.gov.tr> adresinden alındı

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022, 9 27). Ticaret Hacminin Serbest Bölgelere Dağılımı. 10 3, 2022 tarihinde https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/tablo_2_ticaret_hacminin_serbest_bolgelere_dagilimi.pdf adresinden alındı

T.C. Ticaret Bakanlığı. (2022, 9 27). Ticaret Hacminin Serbest Bölgelere Dağılımı. 10 3, 2022 tarihinde https://ticaret.gov.tr/data/5b8707aa13b8761450e18e06/tablo_2_ticaret_hacminin_serbest_bolgelere_dagilimi.pdf adresinden alındı

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2015). Ulaşan ve Erişen Türkiye. Ekim 13, 2022 tarihinde <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/bakanlik-yayinlari/ulasan-ve-erisen-turkiye-2015.pdf> adresinden alındı

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2021). Ulaşan ve Erişen Türkiye. Ekim 13, 2022 tarihinde <https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/bakanlik-yayinlari/ulasan-ve-erisen-turkiye-2021.pdf> adresinden alındı

T.C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2022). 2053 Ulaştırma ve Lojistik Ana Planı Ham ve İşlenmiş Verileri.

Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB). (2020). TEYDEP Başvuruları. 9 5, 2022 tarihinde https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/21566/teydeb_web_sunum_2020_0.pdf adresinden alındı

Tepebaşı Belediyesi. (2021, Aralık 30). Tepebaşı Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı. Ağustos 31, 2022 tarihinde tepebasi.bel.tr/TepebaşıBelediyesiSürdürülebilirEnerjiveiklimEylemPlanı.pdf adresinden alındı

The World Bank. (2022, Ekim 25). World Bank Open Data. <https://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS> adresinden alındı

TİM. (2022, Eylül 15). <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari> adresinden alındı

TKDK. (2022, Haziran 30).

TOBB. (2022, 01 21). Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri. 4 18, 2022 tarihinde <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> adresinden alındı

TOBB. (2023, 01 20). Kurulan/Kapanan Şirket İstatistikleri. 7 25, 2023 tarihinde <https://www.tobb.org.tr/BilgiErisimMudurlugu/Sayfalar/KurulanKapananSirketistatistikleri.php> adresinden alındı

TÜBİTAK. (2014, 7 4). Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2014 Sıralaması. 4 22, 2022 tarihinde https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/2014_gyue_siralama.pdf adresinden alındı

TÜBİTAK. (2022, Haziran 24).

TÜBİTAK. (2022, 12 23). Girişimci ve Yenilikçi Üniversitesi Endeksi 2022 Sıralaması. 4 22, 2022 tarihinde <https://www.tubitak.gov.tr/tr/icerik-2021-girisimci-ve-yenilikci-universite-endeksi> adresinden alındı

TÜİK . (2022). Kent Derecesi Çalışması.

TÜİK . (2023, Temmuz 28). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2015). Eğitim Durumuna Göre Nüfus. 6 22, 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/sorguSayfa.do?target=degisken#> adresinden alındı

TÜİK. (2019, Ekim 1). Belediye Atık İstatistikleri. Mayıs 16, 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Belediye-Atik-Istatistikleri-2018-30666> adresinden alındı

TÜİK. (2021). Haziran 13, 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2021, 10 26). Araştırma-Geliştirme Faaliyetleri Araştırması, 2020. 9 5, 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Arastirma-Gelistirme-Faaliyetleri-Arastirmasi-2020-37439#:~:text=Gayrisafi%20yurt%20i%C3%A7i%20Ar%2DGe%20harcamas%C4%B1n%C4%B1n%20GSYH%20i%C3%A7indeki%20oran%C4%B1%202019,1%2C09'a%20y%C3%BCkseldi.> adresinden alındı

TÜİK. (2021, Aralık 16). Belediye Su İstatistikleri. Mayıs 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Su-ve-Atiksu-Istatistikleri-2020-37197> adresinden alındı

TÜİK. (2022, Aralık 22). Mayıs 25, 2022 tarihinde TÜİK Web sitesi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2022, Aralık 14). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2022, Aralık 14). Mayıs 25, 2022 tarihinde TÜİK Web sitesi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2022, Mayıs 25). Mayıs 25, 2022 tarihinde TÜİK Web sitesi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2022). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. Haziran 13, 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2022, Ekim 18). Belediye Atıksu İstatistikleri. Mayıs 16, 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Belediye-Atıksu-Istatistikleri-2018-30667> adresinden alındı

TÜİK. (2022). Eğitim Durumuna Göre Nüfus. 6 22, 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/sorguSayfa.do?target=degisken#> adresinden alındı

TÜİK. (2022). Eğitim Durumuna Göre Nüfus. 6 22, 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/sorguSayfa.do?target=degisken#> adresinden alındı

TÜİK. (2022, 9 30). Gümrüklere Göre İhracat Değerleri. 10 3, 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=G%C3%BCmr%C3%BCklere%20G%C3%B6re%20C4%B0hracat> adresinden alındı

TÜİK. (2022). Konut Satış İstatistikleri. Eylül 14, 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=73&locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2022, 7 19). Merkezi Yönetim Bütçesinden Ar-Ge Faaliyetleri için Ayrılan Ödenek ve Harcamalar, 2022. 9 5, 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Merkezi-Yonetim-Butcesinden-Ar-Ge-Faaliyetleri-Icin-Ayrikan-Odenek-ve-Harcamalar-2022-45702#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Merkezi%20y%C3%B6netim%20b%C3%BCt%C3%A7esi%20verileri%20kullan%C4%B1larak,milyar%20> adresinden alındı

TÜİK. (2022, Aralık 8). Sektörlerin GSYH Payları. Aralık 23, 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=acKapa&menuNo=113&altMenuGoster=1&secilenDegiskenListesi=> adresinden alındı

TÜİK. (2022). TÜİK Ulaştırma ve Haberleşme İstatistikleri. Ekim 14, 2022 tarihinde alındı

TÜİK. (2023, Temmuz 28). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755> adresinden alındı

TÜİK. (2023, Temmuz 27). <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları. Temmuz 26, 2023 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr> adresinden alındı

TÜİK. (2023). Dış Ticaret İstatistikleri. Haziran 9, 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=1> adresinden alındı

TÜİK. (2023). Dış Ticaret İstatistikleri.

TÜİK. (2023). Eğitim Durumuna Göre Nüfus. 6 22, 2022 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/sorguSayfa.do?target=degisken#> adresinden alındı

Türk Eximbank. (2022, 6). <https://www.eximbank.gov.tr/>: <https://www.eximbank.gov.tr/tr/rakamlarla-biz#krediler> adresinden alındı

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2023, 1 18). Faydalı Model Yıllık İstatistikler. 7 25, 2023 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/faydali-model-istatistik> adresinden alındı

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2023, 1 18). Marka Yıllık İstatistikler. 7 25, 2023 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/marka-istatistik> adresinden alındı

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2023, 1 18). Patent Yıllık İstatistikler. 7 25, 2023 tarihinde <https://>

www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik adresinden alındı

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2023, 1 18). Patent Yıllık İstatistikler. 7 25, 2023 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/patent-istatistik> adresinden alındı

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2023, 1 18). Tasarım Yıllık İstatistikler. 7 25, 2023 tarihinde <https://www.turkpatent.gov.tr/tasarim-istatistik> adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları. (2015). TCDD İstatistik Yıllığı (2010-2014). Ekim 14, 2022 tarihinde <https://static.tcdd.gov.tr/webfiles/userfiles/files/20102014yillik.pdf> adresinden alındı

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları. (2022). TCDD İstatistik Yıllığı (2017-2021). Ekim 14, 2022 tarihinde alındı

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK). (2018). Haziran 2022 tarihinde http://www.urak.org/wp-content/uploads/2019/05/URAK_%C4%B0RE_2018-2.pdf adresinden alındı

URAP Araştırma Laboratuvarı. (2015). Akademik Performansa Göre. 9 16, 2022 tarihinde <https://newtr.urapcenter.org/cdn/storage/PDFs/e5qPKqKgtsczohWke/original/e5qPKqKgtsczohWke.pdf> adresinden alındı

URAP Araştırma Laboratuvarı. (2022, 9 12). Akademik Performansa Göre Üniversite Sıralaması. 9 16, 2022 tarihinde <https://newtr.urapcenter.org/Rankings/2022-2023/GENEL-SIRALAMASI-2022> adresinden alındı

YERSİS. (2021). Kırsal Anket Verileri. Nisan 25, 2022 tarihinde <https://yervis.gov.tr/web#> adresinden alındı

YÖK. (2022, Mayıs 27). <https://istatistik.yok.gov.tr/> adresinden alındı

Yüksek Öğretim Kurulu. (2021). Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu 2021. Ankara.

T.C. SANAYİ VE
TEKNOLOJİ BAKANLIĞI

